

พระพุทธศาสนา กับการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ของโลก

รวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา
การสัมมนาทางวิชาการนานาชาติ เนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก
วันที่ ๔ - ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

ภาคที่ ๑: พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ

หลักฐานโดยในพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ	๓
โดย...พระมหาสาธัญ ลีริปัญญา	
เศรษฐกิจพอเพียงภาพสะท้อนแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม	๑๑
โดย...อุทัย สถิตยัมภ์	
ทางสายกลางในฐานะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบัน	๓๑
โดย...พระมหาวรเดชา อคฺคเตโช	
อริยสัจ ๔ ในฐานะเครื่องมือการบริหารความเสี่ยงองค์กรยุคโลกาภิวัตน์	๕๐
โดย...นางสาวอินทรา นวลสัมฤทธิ์	
การใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนากับหลักเศรษฐกิจพอเพียง	
ในการแก้ปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ	๖๘
โดย...แพรวภัทร ยอดแก้ว	
หลักพุทธปรัชญาที่ส่งผลให้เกิดการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๘๕
โดย...ประมวล น้อยทรง	
อนิจจตา: เครื่องมือการพัฒนาหลักการบริหารความเปลี่ยนแปลงในองค์กรสมัยใหม่	๙๖
โดย...อนุโรจน์ จันทรวงศ์	
บูรณาการหลักธรรมเรื่องจาคะเพื่อแก้ปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจอย่างมั่นคงและยั่งยืน	๑๐๙
โดย...ปฐนิกา พิมพ์จุฑา	
หน้กับการบริหารจัดการตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๒๗
โดย...สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์	
“ลัจจะ” กับทางรอดในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ กรณีการดำเนินการกองทุนลัจจะออมทรัพย์	๑๔๓
โดย...รศ.สมบุญณ์ บุญฤทธิ์	

ภาคที่ ๒: พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤติการเมือง

- ธรรมาธิปไตยในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย ๑๕๕
โดย...นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง
- ปฏิรูปประชาธิปไตยวิถีพุทธ ๑๗๐
โดย...อภิชาติ พลสี
- พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาความขัดแย้งของทางการเมืองในสังคมไทย :
กรณีศึกษากลุ่มเสื้อเหลืองและกลุ่มเสื้อแดง ๑๘๗
โดย...พระมหาพุทธนา นรเชษฐโจ
- “ขันติ” ในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพ ๒๐๗
โดย...นางสาวสรณีย์ สายศร
- บารมีของผู้นำ(ประเทศ) “ในฝัน” ๒๓๐
โดย...นางภัทรนิจ วิสุทธิศักดิ์
- ตัวชี้วัดกระบวนการทางการเมืองเชิงสมานฉันท์ตามแนวพุทธ ๒๔๗
โดย...นายอนันต์ธานินทร์ นามเมือง
- อริยวิถี: สันติภาพที่ยั่งยืน ๒๖๒
โดย...นางอรอุมา เลหาพิบูลย์กุล
- พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง และการพัฒนาสันติภาพ ๒๘๐
โดย...ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปฐมพงศ์ ทินบรรเจ็ดฤทธิ์
- การวิเคราะห์และการสังเคราะห์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพระพุทธศาสนา ๒๙๔
โดย...นางสาวธีรภานต์ คงด้วง

ภาคที่ ๓: พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม

- พุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม: ๓๑๕
ความสัมพันธ์ระหว่างศีลห้ากับการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ
โดย...ผศ. เสริมศิริ อัครพุทธพันธ์

วิฤตติน้ำ : ปัญหาและทางออกตามแนวพุทธ	๓๒๙
โดย...พระมหาขุนทอง เขมสิริ	
ระบบการเรียนรู้เพื่อความเข้าใจเชิงบวกต่อสิ่งแวดล้อมแนวพุทธ	๓๔๖
โดย...พระมหาธนสิทธิ์ สิทธิญาโณ	
วิเคราะห์วิฤตติทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากภาวะโลกร้อนผ่านมุมมองแบบอริยสัจ ๔	๓๖๐
โดย...รภานันท์ วิภาคโยธิน	
กัตัญญกตเวที ในฐานะเป็นหลักการและเครื่องมือในการแก้ปัญหาวิฤตติสิ่งแวดล้อม	๓๗๒
โดย...สโรชา คุณาธิปพงษ์	
ปัญหาและแนวทางแก้ไขภาวะโลกร้อนเชิงพุทธ	๓๘๘
โดย...เบญญาภา กุลศิริไชย	
การแก้ปัญหาวิฤตติสิ่งแวดล้อมโลกจากเทคโนโลยี : วิเคราะห์เชิงพระพุทธศาสนา	๔๐๑
โดย...บุญศักดิ์ หล่อพิพัฒน์	
พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิฤตติสิ่งแวดล้อม	๔๑๐
โดย...พระมหาธีรเพชร ธีรเวที	
พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	๔๑๙
โดย...อดุลย์ คนแรง	

ภาคที่ ๑

พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ

หลักสันโดษในพระพุทธศาสนา กับการแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ

พระมหาสายัญ สิริปัญญา ป.ธ.๗, อ.ม. (จุฬาฯ)

อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของบทความชิ้นนี้ คือ เพื่อศึกษาหลักการในทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาปรับใช้ในสังคมบริโภคนิยม จุดมุ่งหมายเพื่อนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม โดยจะศึกษาถึงสันตुฏฐิธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนพระภิกษุสาวก และหลักการพิจารณาใช้สอยปัจจัย ๔ เพื่อนำมาเป็นหลักการในการบริโภคปัจจัย ๔ ในสังคมอย่างถูกต้องตามธรรม มีสติ และเห็นคุณค่า

ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาสอนหลักของความยินดีและพอใจในสิ่งต่างๆ (สันโดษ) ที่ได้และหามาได้อย่างชัดเจน ทั้งในการบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ และมีหลักในการใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างรอบคอบภายใต้กรอบแนวคิดที่คำนึงถึงคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งของ หลักและวิธีการในพระพุทธศาสนาที่น่าจะเป็นแนวทางที่สามารถนำมาปรับใช้ในสังคมเพื่อแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจได้ เพราะฉะนั้น หลักของสันตुฏฐิธรรมและหลักการพิจารณาโดยแยกกายใช้สอยปัจจัย ๔ สามารถ เมื่อเป็นดังนี้มนุษย์จะใช้ชีวิตและดำรงชีพอย่างมีสติรอบคอบและพอเพียง ภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุกรูปแบบโดยผาสุก

บทนำ

วิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในโลกเป็นปัญหาใหญ่ที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงไปถึงการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั่วทุกมุมโลก กล่าวคือ ปัญหาเศรษฐกิจเป็นวิกฤติที่ขยายวงและเกี่ยวเนื่องเกือบทุกๆ ประเทศในโลก สาเหตุหลักน่าจะมาจากมนุษย์เร่งรีบบริโภค และมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการบริโภคเกินกว่าความจำเป็นที่ธรรมชาติให้มา จริงอยู่ที่มนุษย์ในโลกต้องอาศัยปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิต เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้มนุษย์จำเป็นที่จะต้องผลิตปัจจัย ๔ สนองตอบความต้องการของมนุษย์ทั้งในทางอุปโภคและบริโภค แต่ไม่ได้ผลิตออกมาในจำนวนเท่าที่จำเป็น กลับพบว่ามีการผลิตส่วนเกินและจัดจำหน่ายมุ่งเน้นผลกำไร กล่าวคือสร้างมูลค่าไปในตัวด้วย นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกหลายอย่างที่สัมพันธ์

กับกระบวนการผลิตและการบริโภค เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจขึ้นจึงทำให้มีปัญหาโยงใยสัมพันธ์กันไปทั่วทุกมุมโลก โดยมีลักษณะปัญหาขั้นพื้นฐานใกล้เคียงกัน นั่นคือ “การบริโภคเกินความจำเป็น” วิธีแก้จึงควรนำหลักสันโดษในพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

ปัญหาพื้นฐาน

วิกฤติเศรษฐกิจและวิกฤติการเงินของโลกที่เกิดขึ้นกับหลายๆ ประเทศทั่วโลก น่าจะมาจากการเร่งรัดและกระตุ้นกลไกการบริโภค ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในระบบเศรษฐกิจเสรี กิจกรรมเช่นนี้เป็นกลไกทางเศรษฐกิจแบบอัตโนมัติและถือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเสรีประชาธิปไตยที่เรียกว่า “ทุนนิยม” ซึ่งทราบกันดีว่าพัฒนาขึ้นในช่วงที่ชนชั้นกลางของยุโรปมีอำนาจขึ้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจคือการผลิตและการค้า สิ่งที่จะอำนวยความสะดวกในการทำธุรกิจคือ เสรีภาพและเป็นพื้นฐานสำคัญของกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี^๑ กระบวนดังกล่าวนี้เองเป็นที่มาของแนวคิดพื้นฐานและส่งผลเกิดการแลกเปลี่ยนสินค้ากัน ทั้งดำเนินไปสู่กลไกการตลาดโดยมีการแลกเปลี่ยนอย่างเสรีจนกลายเป็นระบบที่แพร่หลายไปทั่วโลก เมื่อเป็นเช่นนี้จึงพบว่า กลไกตลาดทำให้เกิดจุดนัดพบกันระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย และสนองตอบต่อความต้องการรวมทั้งการมุ่งที่จะแสวงหากำไร เมื่อเศรษฐกิจมุ่งเน้นกำไรจึงทำให้มนุษย์ (นักธุรกิจ) เร่งการผลิตสนองตอบผู้บริโภค ดังนั้น สังคมโลกจึงตกอยู่ในฐานะนักบริโภค ระบบเช่นนี้ยังส่งผลให้มนุษย์ที่มีัดค้นหาเสพติดความฟุ่มเฟือย เสพติดความสะดวกสบาย และประมาท

ในแง่ของผู้บริโภคแม้พระพุทธศาสนาจะให้เสรีภาพแก่การบริโภคแต่ก็สอนให้รู้จักประมาณในการบริโภค (สันโดษ) คือให้บริโภคเฉพาะที่มีประโยชน์อย่างมีธัมยัสถ์ และชี้ให้เห็นว่า การบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยจะนำความเดือดร้อนมาสู่ตนและครอบครัว ทั้งยังทำให้เกิดนิสัยไม่ดีในการบริโภค กรณีเช่นนี้ผู้ผลิตหรือนักลงทุนส่วนมากไม่ยอมรับ เพราะกลุ่มบริโภคนิยม (นักลงทุน) ถือว่า ความสุขอยู่ที่การบริโภคมากๆ เป็นค่านิยมสำคัญส่งเสริมการแสวงหากำไรทางธุรกิจ^๒ ดังนั้น จึงทำให้ผู้ผลิตจำเป็นต้องอาศัยเสรีภาพทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแสวงหากำไร รวมถึงเร่งรัดการบริโภคเพื่อกระจายสินค้าที่ตนผลิตในระบบอุตสาหกรรม ทั้งนี้ยังพบว่า การกระจายผลผลิตในระบบเศรษฐกิจแบบเสรีผู้ผลิตหรือนายทุนส่วนมากนิยมใช้เล่ห์กลเร้าค้นหาเชิงอุปสงค์และชวนชววยในการกระจายสินค้าโดยไม่บอกถึงประสิทธิภาพ คุณค่าที่มีอยู่จริงของสินค้า กับคุณค่าทางการโฆษณา และละเลยธรรมเนียมหรือธรรมเนียมเดิมของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับธรรมชาติในแง่การใช้ชีวิต เมื่อความเจริญทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมขยายตัวมากขึ้น มีความทันสมัยมากขึ้น (อาจไม่มีการพัฒนา) โดยอาศัยประโยชน์จากทรัพยากรจนลืมนำ

^๑ ปรีชา ช้างขวัญยืน, ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: สามัคคีสาส์น) หน้า ๑๘๐.

^๒ อ้างแล้ว หน้า ๑๘๐.

ถึงธรรม กระบวนการเช่นนี้ทำให้มนุษย์อยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุ หรือเรียกว่า “วัตถุนิยม” กล่าวคือนิยมการเสพติดวัตถุ ซึ่งชอบการบริโภควัตถุ และให้ความสำคัญกับวัตถุ ดังนั้น จะเห็นว่าวิกฤติเศรษฐกิจน่ามีเหตุจากมนุษย์เร่งบริโภควัตถุจนเกินพอดีและลืมนึกถึงธรรม คือ ธรรมชาติ ความดีงาม ความมีเหตุผล รวมถึงข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและเป็นธรรม

ด้วยสถานการณ์ข้างต้นจะพบว่า มนุษย์ไม่ใช้ชีวิตให้สัมพันธ์กับธรรมชาติ ซึ่งธรรมชาติตามมุมมองของพระพุทธศาสนาก็คือ “ธรรมะ” เพราะพระพุทธเจ้าทรงสอนโดยอิงอยู่กับธรรมชาติทั้งที่อยู่ภายในและภายนอกตัวมนุษย์ ที่กล่าวเช่นนี้เนื่องมาจากพระธรรม (สังฆธรรม) ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบเป็นความจริงทางธรรมชาติและไม่ขัดแย้งต่อกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ เมื่อเป็นเช่นนี้ธรรมะในแนวทางของพระพุทธศาสนาจึงเข้ากันได้กับธรรมชาติ หลักและวิธีการข้ามพ้นวิกฤติเศรษฐกิจและการเงินของโลกนั้น ตามทฤษฎีหรือแง่ของธรรมในทางพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้ามิได้ทรงแสดงไว้โดยตรงแต่หลักธรรมหรือวิธีการที่มีอยู่สามารถนำมาใช้ได้กับสถานการณ์ปัจจุบัน ดังนี้

หลักธรรมในการแก้ปัญหา

การวิเคราะห์ปัญหาในสมัยปัจจุบันด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มักมีผู้ตั้งข้อสงสัยว่าพระพุทธเจ้าตรัสตอบแก้ปัญหาเช่นนี้ไว้ในคัมภีร์ใด ต่อกรณีเช่นนี้หากจะใช้หลักฐานจากคัมภีร์มาตอบให้ตรงประเด็นทีเดียวย่อมเป็นไปได้ เพราะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นต่างยุคต่างสมัยกัน แต่วิธีซึ่งเป็นที่ยอมรับกันคือ การตอบโดยอิงหลักธรรม การอิงหลักธรรมนี้ถ้าไม่ขัดกับหลักการสำคัญและจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาก็ถือว่าเป็นที่ยอมรับกันได้ และถ้าตรงตามหลักการสำคัญหรือสอดคล้องกับจุดหมายของพระพุทธศาสนาด้วยก็นับว่าเป็นคำตอบของพระพุทธศาสนา^๓ เมื่อเป็นเช่นนี้ในการอ้างหลักธรรมจึงจำเป็นต้องอาศัยการตีความตามหลักการดังกล่าว

ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าตรัสสอนให้พระสาวกใช้สอยปัจจัย ๔ (จีวร, บิณฑบาต, เสนาสนะ, ยารักษาโรค) อย่างเห็นคุณค่า คือ การใช้จ่ายอย่างมีหลักเกณฑ์ ดังนั้น หลักดังกล่าวนี้ น่าจะสามารถนำมาปรับใช้ในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ นั่นคือ “ความสันโดษ” (Contentment) ในพระไตรปิฎกบาลีใช้รูปสนตุฎฐิ (santutṭhi) มาจากรากคำว่า ตุส (tus^๔) ที่หมายถึง ยินดี หรือ พอใจ (Contented, satisfied, please)^๕ ประกอบเข้ากับ ลํ อุปสรรค (Prefix) ได้รูป **สนตุฎฐิ (santutṭhi)** ตามรูปศัพท์ สนตุฎฐิ

^๓ ปรีชา ช้างขวัญยืน, **พระศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ: สามัคคีสาส์น, ๒๕๔๐) หน้า ๑๗๙.

^๔ W.D.Whitney, **Roots, Verb-Forms and Primary Derivatives of The Sanskrit Language**, (Delhi: Motilal Banarasidass, 2000), p.๖๔.

^๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, **ปทานุกรมบาลีไทย อังกฤษ สันสกฤต**, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๒) หน้า ๗๗๔.

จึงหมายถึง ความพอใจ, ความยินดี^๖ เรื่องความสันโดษหรือความยินดีในปัจจุบันที่ได้มาส่วนมาก พระพุทธเจ้าตรัสสอนและแสดงแก่พระภิกษุ กล่าวคือหลักธรรมข้อนี้ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้า ตรัสสอนและเน้นย้ำแก่พระภิกษุเท่านั้น เพราะทรงต้องการให้พระภิกษุมีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย โดย ไม่ฟุ่มเฟือยและไม่เบียดเบียนผู้อื่น นอกจากนี้ยังพบว่าพระองค์มักนำเอาหลักธรรมข้อนี้ไปประยุกต์เข้ากับ หลักธรรมข้ออื่นหรือหมวดอื่น โดยพบว่า แม้เมื่อพระองค์จะทรงสั่งสอนพระภิกษุและบัญญัติวินัย (ข้อปฏิบัติ) ก็ไม่ทรงละเลยที่จะตรัสถึงความสันโดษ เช่นครั้งที่ตรัสสอนพระภิกษุฉัพพัคคีย์ (พระกลุ่ม หนึ่งที่มีหกรูป) และบัญญัติสิกขาบทที่ตรัสสั่งห้ามความสันโดษนี้เข้าด้วย^๗ ในคัมภีร์วิภังค์ (วินัยปิฎก) เกือบ ทั้งหมดพบว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทพร้อมกับตรัสให้พระภิกษุสาวกยินดีในปัจจุบัน ๔ เท่าที่ พอจะหาได้โดยทรงคัดค้านการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยไม่เห็นคุณค่าเน้นที่ความสันโดษ

พระพุทธเจ้าตรัสสอนพระภิกษุโดยเน้นที่การใช้ปัจจุบัน ๔ อย่างเห็นคุณค่า ส่วนมากพบว่าตรัส ถึงการใช้สอยจีวร (เครื่องนุ่งห่ม) และบิณฑบาต^๘ (Food) นอกจากนี้ยังพบว่าพระพุทธเจ้าตรัส สรรเสริญพระภิกษุบางรูปที่ปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมคือใช้สอยปัจจุบัน ๔ แบบพอเหมาะพอควร^๙ (ยินดี ใช้สอยปัจจุบัน ๔ อย่างเหมาะสม) อีกทั้งยังพบว่าพระองค์ไม่เพียงทรงสั่งสอนเรื่องสันโดษเท่านั้น ยังพบ ว่าทรงทำพระองค์ให้เป็นแบบอย่างในการใช้สอยสิ่งที่ได้มาอย่างเห็นคุณค่า^{๑๐} เมื่อเป็นดังนี้หลักธรรม ข้อนี้หน้าจะมีพระภิกษุสาวกเข้าใจและปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย ซึ่งเห็นได้ว่าพระอานนท์เองก็แสดง สันโดษธรรมแก่วัสสการพราหมณ์ว่า พระภิกษุที่ยินดีในปัจจุบัน ๔ เท่าที่หาได้เป็นสาเหตุให้มีผู้เกิดความ เลื่อมใส^{๑๑} ในสันตมูญสุตรปรากฏเนื้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญพระภิกษุ (พระกัสสปะเถระ) ที่ ตั้งอยู่ในความสันโดษและทรงแนะนำให้พระภิกษุประพฤติตาม^{๑๒} เห็นได้ชัดว่าพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน และส่งเสริมให้พระภิกษุมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง

ใจความสำคัญของหลักธรรมข้อนี้พระพุทธเจ้าเน้นให้พระภิกษุชวนชวายนปัจจุบัน ๔ อย่าง พอดีมีชีวิตจำกัด กล่าวคือ พระพุทธเจ้าไม่ได้ปฏิเสธการแสวงหาปัจจุบัน ๔ แต่ให้แสวงหาอย่างเหมาะสม ไม่ดิ้นรนไปตามตัณหาและไม่ใช้สอยอย่างฟุ่มเฟือย ทั้งนี้เพราะทรงทราบว่าถ้าพระสาวกเป็นอยู่และ ใช้สอยปัจจุบัน ๔ อย่างเหมาะสมย่อมทำให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมไม่

^๖ Rhys David and Stede, **Pali-English Dictionary**, (New Delhi: Munshiram Monoharlal Pulpisher, 2001) p. 677.

^๗ VibhaKga. 1/84/83.

^๘ D+ga-Nikya, 9/124/94-5.

^๙ D+ga-Nikya, 11/236-7/236.

^{๑๐} Majjhima-Nikya, 13/326-319.

^{๑๑} Majjhima-Nikya, 14/113/95.

^{๑๒} SaKyutta-Nikya, 16/462/229.

ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนจากการแสวงหาและดิ้นรนของตนเอง^{๑๓} นอกจากนี้สันตฎฐิธรรมยังเป็นหนึ่งในมงคล ๓๘ ประการที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน^{๑๔} ซึ่งนั่นย่อมแสดงให้เห็นว่า สันตฎฐิธรรมเป็นข้อธรรมที่เหมาะสมแก่ทุกคนในสังคมทั้งนักบวชและฆราวาส ดังนั้น เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจขึ้นเพราะการบริโภคปัจจัย ๔ เกินพอดี หลักการความพอเหมาะนี้จึงน่าจะเป็นหลักธรรมข้อเดียวที่ควรนำปรับใช้ในวิกฤติเช่นนี้ได้ และจะเห็นได้ว่า และควรจะแยกแยะคุณค่าที่แท้จริงของปัจจัย ๔ กับคุณค่าทางการโฆษณาหรือคุณค่าทางค่านิยม (คุณค่าเทียม) ให้ออก เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์ก็จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัจจัย ๔ และสิ่งต่างๆ อย่างมีสติและรอบคอบ

คุณค่าของปัจจัย ๔

มนุษย์จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัย ๔ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในบางกรณีมนุษย์ยังถือว่าปัจจัย ๔ บางอย่างเป็นวัสดุหรือสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันด้วย ดังนั้น มนุษย์จึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ก็เพราะว่ามีความต้องการและเห็นว่า สิ่งของนี้จะสนองต่อความต้องการของตนเองได้ และหากว่าสิ่งใดตอบสนองต่อความต้องการได้ มนุษย์จะถือว่าสิ่งนั้นมีคุณค่าแก่มนุษย์ หรือเรียกว่า มีประโยชน์^{๑๕}

เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องแยกให้ออกระหว่างคุณค่าแท้กับคุณค่าเทียมของสิ่งต่างๆ โดยใช้ปัญญาตีค่าสิ่งนั้นๆ กล่าวคือ มนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องมองให้ออกในคุณค่าแท้ซึ่งหมายถึงคุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่สนองต่อการดำเนินชีวิตโดยตรง หรือที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตนเพื่อความดีงาม เพื่อความดำรงอยู่ได้ของชีวิตหรือเพื่อประโยชน์สุขของตนเองและผู้อื่น และสนองตอบต่อปัญญาของมนุษย์^{๑๖} เช่น ต้องมองให้ออกว่าอาหารมีคุณค่าที่ประโยชน์สำหรับหล่อเลี้ยงร่างกาย ให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ อย่างมีสุขภาพดีมีความสุข มีกำลังในการปฏิบัติหน้าที่ รับผิดชอบช่วยให้เดินทางได้สะดวกเกื้อกูลในการปฏิบัติงานต่างๆ ได้สะดวก บำเพ็ญประโยชน์สุขได้ ดังนั้นเมื่อจะเลือกซื้อจึงควรมุ่งเอาความสะดวก ปลอดภัย แข็งแรง ทนทาน เป็นต้น^{๑๗} เพราะความแข็งแรง เป็นต้นเป็นคุณค่าแท้ที่กำหนดได้ด้วยปัญญา

^{๑๓} Anguttara-Nikya, 21/27/34-5.

^{๑๔} Khuddaka-Ptha, 25/6/4.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก, พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ (กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก, ๒๕๔๖) หน้า ๖๙๔.

^{๑๖} อ้างแล้ว หน้า ๖๙๔.

^{๑๗} อ้างแล้ว หน้าเดียวกัน

ส่วนคุณเทียมหรือคุณค่าเสริม หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ที่มนุษย์เพิ่มให้สิ่งของนั้นๆ (คุณค่าทางโฆษณา) เพื่อปรนเปรอการเสพติดในแง่พอกพูนกิเลส (เสริมเวทนา) หรือเพื่อเสริมราคา เสริมความยิ่งใหญ่ของตัวตนที่มนุษย์ยึดถือ คุณค่าเช่นนี้อาศัยต้นทุนค่าหรือวัตรราคา อาจเรียกว่า คุณค่าสนองตอบต้นทุนก็ได้^{๑๘} เช่น มองว่าอาหารมีคุณค่าอยู่ที่ความอร่อย เสริมความสนุกสนาน เป็นเครื่องแสดงฐานะ หรือความหรูหรา รถยนต์เป็นเครื่องแสดงฐานะ แสดงความมั่งคั่งร่ำรวย มุ่งความสวยงามและความเด่น เป็นต้น^{๑๙}

กรอบความคิดคือ เมื่อมนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ทั้งที่จัดเข้าในปัจจัย ๔ ที่จำเป็นและไม่ใช้ ก็จำเป็นที่จะต้องคิดถึงหลักแห่งการบริโภค ใช้สอย ชื้อหา หรือครอบครองภายใต้กรอบการพิจารณาถึงคุณค่าแท้ เพราะนอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริงแล้ว ยังเกื้อกูลแก่ความมั่งคั่งของกุศลธรรมเช่นความมีสติ เป็นต้น ทำให้มนุษย์พ้นจากความเป็นทาสของวัตถุ เหตุบริโภคด้วยปัญญาและมีขอบเขตอย่างเหมาะสม^{๒๐} พอเหมาะพอควร เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมทำให้สังคมโดยรวมของมนุษย์มีความสุข

วิธีคิดแบบมองคุณค่าแท้ในทางหลักการแล้วสามารถเข้ากันได้กับสันตฺตฎฐิธรรม คือ วิธีคิดในการบริโภคปัจจัย ๔ ซึ่งชี้ให้เห็นคุณค่าแท้เป็นฐานให้ธรรมคือ “สันโดษ” งอกงาม (ในจิตใจมนุษย์) เพราะเมื่อมนุษย์ใช้สติปัญญามองเห็นคุณค่าแท้แล้วย่อมเป็นกำลังให้สติปัญญาองงามและรู้จักความพอเพียงในการใช้สอยในระดับที่ตนจะหาได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ระบบเศรษฐกิจเองก็จะขับเคลื่อนไปได้อย่างมีคุณภาพ และประชาชนในสังคมโดยรวมก็จะเป็นสังคมที่บริโภค (ปัจจัย ๔) อย่างมีสติ ในพระพุทธศาสนาบุคคลที่น่าจะเป็นแบบอย่างของความพอเพียงคือพระภิกษุ และพระพุทธเจ้าเองไม่ได้ปฏิเสธการบริโภคปัจจัย ๔ แต่ทรงแนะนำพระภิกษุให้บริโภคอย่างมีสติ มองให้เห็นคุณค่าแท้หรือคุณค่าเทียมโดยไม่บริโภคเพื่อเสริมสร้างต้นทุนหรือเพื่อเสริมราคาของตนเองที่อาจก่อให้เกิดอันตรายได้

พระภิกษุสงฆ์คือแบบอย่างที่ดี

บุคลากรทางพุทธศาสนาที่สำคัญมีหน้าที่เป็นศาสนทายาทสืบทอดและเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า คือ พระสงฆ์ ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนหลักการใช้สอยปัจจัย ๔ ด้วยสติปัญญาอันแยบคาย กล่าวคือ เมื่อจะใช้สอยจีวร (เครื่องนุ่งห่ม) ก็มีหลักการหรือกรอบแนวคิดให้เห็นคุณค่าที่แท้จริงของจีวร คือ ใช้บำบัดป้องกันความหนาว ความร้อน ป้องกันลม ป้องกันแดด ป้องกันสัตว์ร้าย (เลื้อยคลาน) ที่สำคัญทรงให้พระภิกษุสาวกมองว่า จีวรมีไว้เพื่อปกปักษ์อวัยวะที่นำเกลียด

^{๑๘} อ้างแล้ว หน้าเดียวกัน

^{๑๙} อ้างแล้ว หน้าเดียวกัน

^{๒๐} อ้างแล้ว หน้าเดียวกัน

น่าละอายที่ควรปกปิดของมนุษย์^{๒๑} เมื่อเป็นเช่นนี้จะเห็นว่าจิ๋วเป็นเครื่องนุ่งห่มเช่นเดียวกับเสื้อผ้า ดังนั้น หากมนุษย์เราจะใช้สอยเสื้อผ้าก็ควรมองเช่นเดียวกับหลักการหรือมุมมองที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้

สำหรับบิณฑบาต (อาหาร) พระพุทธเจ้าก็ได้ให้หลักการว่า เมื่อจะฉันก็ไม่ใช่นั่นเพื่อสนุกสนาน ไม่ใช่นั่นเพื่อแสดงความโก้หรู (ประดับ) ไม่ใช่นั่นแบบตกแต่งรสชาติ แต่ให้มองอย่าละเอียดว่า บิณฑบาตเพื่อให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ เพื่อการยังชีพ เพื่อให้ปฏิบัติภารกิจหรือคุณความดีได้ เพื่อกำจัดความหิว คือไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น และให้มีรอบคอบว่า ชีวิตมนุษย์อยู่ได้เพราะอาหาร และไม่ให้เกิดโทษ คือให้เกิดความผาสุก^{๒๒} ส่วนเสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) พระพุทธเจ้าให้มองอย่างอย่างมีสติและแยบคายว่า การบริโภคเสนาสนะ เพื่อป้องกันความหนาว ร้อน อันตรายจากยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน และเพื่อบรรเทาอันตรายจากฤดูกาลหรือภัยธรรมชาติ เพื่อให้ได้รับความสุขเมื่ออยู่อาศัย^{๒๓} และสุดท้ายกรณีรักษารักษาโรคตามมุมมองของพระพุทธเจ้าทรงสอนให้พระภิกษุมองแยกแยะด้วยปัญญาว่าเป็นปัจจัยที่เหมาะสมแก่คนไข้ เพื่อกำจัดเวทนาการที่เกิดจากอาพาธ (ความไม่สบายหรือป่วยไข้) และเพื่อไม่ให้ต้องเป็นคนป่วยไข้^{๒๔} หลักการพิจารณาใช้สอยปัจจัย ๔ นี้ยังพบอีกในคัมภีร์ ทีฆนิกาย^{๒๕} และคัมภีร์ขุททกนิกาย^{๒๖}

จากข้อมูลข้างต้นเห็นได้ว่า ตามหลักการของพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับปัจจัย ๔ ในฐานะสิ่งของที่ช่วยดำรงชีวิตให้เป็นไปอย่างเหมาะสม และทรงสอนให้พระภิกษุใช้ปัจจัย ๔ อย่างมีสติ เมื่อเป็นเช่นนี้ หลักการใช้สอยหรือบริโภคนี้เอื้อเพื่อและเข้ากันได้กับหลักของความสันโดษที่กล่าวถึงก่อนหน้า ทั้งนี้เมื่อมองสังคมพระสงฆ์ผ่านหลักคำสอนการใช้สอยปัจจัย ๔ แล้วเห็นได้ชัดว่า พระภิกษุสงฆ์เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดสำหรับสังคมบริโภคที่ขาดสติได้ เพราะการดำรงชีพของพระภิกษุสงฆ์มีความพอเหมาะพอความในแง่ของการใช้สอยปัจจัย ๔ และเมื่อหลายๆ ประเทศทั่วโลกประสบวิกฤติเศรษฐกิจ จึงควรอาศัยหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้เรื่องความสันโดษ และเรื่องการบริหารปัจจัย ๔ อย่างมีสติแยกแยะคุณค่าที่แท้จริงและตามความจำเป็น ทั้งนี้ก็เพื่อความผาสุกและไม่เบียดเบียนตนเองผู้อื่น

^{๒๑} Majjhima-Nikaya, 12/14/17.

^{๒๒} Majjhima-Nikaya, 12/14/17.

^{๒๓} Majjhima-Nikaya, 12/14/17.

^{๒๔} Majjhima-Nikaya, 12/14/17.

^{๒๕} D+gha-Nikaya, 11/113/142.

^{๒๖} Khuddhaka-Nikaya, 29/964/611.

บทสรุป

จากข้อมูลและการศึกษาพบว่า วิกฤติเศรษฐกิจที่หลายประเทศทั่วโลกกำลังประสบในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าเพราะการเติบโตของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ไร้ขีดจำกัดทำให้เกิดการแข่งขันทางกลไกตลาดเสรีอย่างอัตโนมัติ จนทำให้สังคมโลกอยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุและเป็นสังคมบริโภคนิยมที่ขาดสติที่เรียกว่า “วัตถุนิยม” ด้วยเงื่อนไขทางธุรกิจจึงทำให้ระบบทุนนิยมเติบโตไร้ขีดจำกัด ผลดังกล่าวทำให้คนบริโภคนิยม ๔ โดยไม่มองถึงคุณค่าที่แท้จริง ตามหลักการทางพุทธศาสนาสังคมชาวพุทธควรนำหลักของความสันโดษ คือ ยินดีและพอใจปัจจัย ๔ ตามที่ตนมีและหามาได้ และเมื่อมีแล้วก็นำหลักของการใช้สอยที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้มาประยุกต์และปรับใช้ให้เหมาะสมกับฐานะของตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้จะทำให้สังคมข้ามพ้นวิกฤติดังกล่าวได้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ตามหลักการในพระพุทธศาสนาไม่ได้ห้ามการบริโภคและแสวงหาปัจจัย ๔ แต่ให้บริโภคและใช้สอยสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญาตามคุณค่าแท้ของสิ่งนั้นๆ โดยไม่ให้บริโภคเพื่อสนองตอบตัณหาของตนเอง ดังนั้น หลักของสันโดษจึงเป็นหลักการที่สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและส่วนรวม

รายการอ้างอิง

กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, พระเจ้าวรวงศ์เธอ. ๒๕๑๒. **ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สยามรัฐจตุส เตปิฏกั. ๒๕๓๘. สยามรัฐจตุส ราชธานี มหามกุฏราชวิทยาลัยเอน ปกาลิโต.
(siamrattha tepitakam. 1995. thailand bangkok: mahamakutrajavidyalaya)

ธรรมปิฎก, พระ (ป.อ. ปยุตฺโต). ๒๕๔๖. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. ๒๕๔๐. **พระคณาทางการเมืองของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Dauids, T.W. Rhys and Stede Willaiam. 2001. **Pli English Dictionary**. New Delhi: Munshiram Manoharlal.

เศรษฐกิจพอเพียง

ภาพสะท้อนแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม

อุทัย สถิตย์มั่น

บทนำ^๑

ฐานล่างของสังคมไทย คือชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์ที่เป็นมาอย่างยาวนาน เป็นวิถีเศรษฐกิจที่สามารถผนวกเอาวิถีแห่งประเพณี วัฒนธรรม ศิลปะ ดนตรี กีฬา และศาสนาให้เข้ากันได้อย่างผสมกลมกลืน เป็นวิถีที่มีอัตลักษณ์มีภูมิปัญญาที่ตกผลึกอย่างแท้จริง แต่ภายหลังจากการเกิดขึ้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมา ทุกสิ่งทุกอย่างก็ค่อยเปลี่ยนแปลงไป การพัฒนาประเทศตามกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ความเป็นชุมชนเศรษฐกิจแบบพึ่งพา จนชุมชนแตกสลาย และส่งผลให้เกิดวิกฤตการณ์ไปทั่วทั้งสังคม ปัญหาสำคัญที่สุดก็คือการพัฒนาที่ชาวบ้านถูกทำให้เชื่อว่าวิถีดั้งเดิมเป็นความล้าหลัง ไม่ทันสมัย การผลิตในภาคเกษตรที่มีการผลิตแบบผสมผสานก็มุ่งส่งเสริมให้มีการผลิตแบบเชิงเดี่ยวและให้ปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิต จบจนถึงยุควิกฤตต้มยำกุ้ง ปี ๒๕๔๐ เป็นต้นมาบทเรียนที่เกิดขึ้นทำให้หน่วยงานภาครัฐเริ่มเข้าใจและพยายามส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นโดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรมหันกลับไปสู่วิถีดั้งเดิมเมื่อครั้งอดีตเก่าก่อน

ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมบริโภคนิยม วงการพุทธศาสนาไม่เว้นแม้แต่วัดได้ถูกแปรสภาพกลายเป็น“ตลาด” ในอีกรูปลักษณะหนึ่งไป สิ่งที่น่ามาซื้อขายกันก็ไม่ได้มีแต่เครื่องรางของขลังเท่านั้น แม้แต่บุญกุศลและพิธีกรรมก็กลายเป็นสินค้าอีกแบบหนึ่งซึ่งต้องให้เงินซื้อหา โดยพระกลายเป็นผู้ชาย คนที่

^๑ บทความนี้ ข้อมูลส่วนหนึ่งเป็นการสังเคราะห์ข้อมูลของผู้เขียนที่ได้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลการวิจัยเรื่องปัจจัยและความคาดหวังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง : มิติเกษตร ในพื้นที่ ๑๒ จังหวัด คือ จันทบุรี ปราจีนบุรี นครราชสีมา บุรีรัมย์ ชัยภูมิ มหาสารคาม กาฬสินธุ์ อุทัยธานี สุพรรณบุรี แม่ฮ่องสอน กาญจนบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ระหว่างวันที่ ๒๑ ตุลาคม - ๑๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๑.

ปรารถนาจะได้บุญไม่จำเป็นต้องทำความดีอีกต่อไป เพียงแต่จ่ายเงินเท่านั้น^๒ การที่ผู้คนเข้าหาพุทธศาสนาเยี่ยงผู้บริโภค ทำให้พุทธศาสนาในเมืองไทยมีแนวโน้มที่จะกลมกลืนไปกับลัทธิบริโภคนิยม ดังนี้

- ๑) เน้นคุณค่าแบบวัตถุนิยม มุ่งสนองความต้องการทางวัตถุ
- ๒) ใช้เงินเป็นอุปกรณ์สำคัญ บุญกุศลวัตถุมงคลถูกทำให้กลายเป็นสินค้า ซึ่งสามารถหาได้ด้วยการใช้เงินซื้อ
- ๓) รวดเร็วทันใจ เนื่องจากบุญกุศล อิทธิฤทธิ์ และความสามารถพิเศษทางจิต เป็นเรื่องที่ไม่ต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะ เพียงแต่ใช้เงินเป็นใบเบิกทางเท่านั้น
- ๔) กระตุ้นความต้องการที่จะ “บริโภค” เช่น มี “เซลส์แมน” หรือ “ผู้นำบุญ” เพื่อกระตุ้นให้อยากทำบุญมากๆ
- ๕) ลักษณะปัจเจกนิยม คือสนองความต้องการของปัจเจกบุคคล โดยมุ่งเฉพาะตัวเอง ไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือสังคมส่วนรวม^๓

สำหรับสังคมไทย ผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการแพร่ขยายของศาสนาบริโภคนิยมก็คือ การถือเงินตราเป็นสรณะ เอาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาประเทศ ถือเอาผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเป็นเกณฑ์วัดความสำเร็จของคนทั้งประเทศยิ่งกว่าจะให้ความสำคัญกับความสุขและชีวิตที่มีคุณภาพ เช่นเดียวกับที่ผู้คนต่างถือเอารายได้หรือทรัพย์สินเป็นเครื่องวัดความสำเร็จของชีวิต ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นเครื่องบ่งชี้ว่า พุทธศาสนาถูกทุนนิยมและบริโภคนิยมเบียดขับออกจากความเป็นศาสนาหลักของสังคมไทยแล้ว การที่สถาบันสงฆ์ไม่กล่าวถึงสันตฎฐิธรรม (สันโดษ) เพื่อเห็นแก่การพัฒนาเศรษฐกิจในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ในแง่มุมหนึ่งก็เป็นสัญญาณบ่งบอกถึงอิทธิพลของทุนนิยมที่เหนือพุทธศาสนา และจากการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยกันทั้งประเทศ โดยแทบจะไม่มีเสียงเตือนจากพุทธศาสนามาก่อนเลย นั่นก็เท่ากับชี้ว่าพุทธศาสนาได้พ่ายแพ้ต่อบริโภคนิยมไปแล้ว^๔

กระแสการปรับตัวของพระพุทธศาสนาที่ต้องนำพุทธธรรมไปสู่ภาคส่วนต่างๆ ในสังคมไทย อย่างเช่นในอดีตซึ่งเป็นพันธกิจของพระสงฆ์ยุคใหม่ กอรบกับสังคมไทยในปัจจุบันกำลังให้ความสำคัญลำดับกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อความพอเพียงเนื่องจากผ่านการยอมรับจากทุกภาคส่วนในสังคมแล้วว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับสังคมไทยอย่างที่สุด รวมทั้งในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นคำตอบสำหรับปัญหาทางเศรษฐกิจที่ถาโถมเข้ามา ทุกวันนี้สังคมไทยรับรู้ร่วมกันว่าเศรษฐกิจพอเพียงมิใช่เรื่องของเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากแต่มีความครอบคลุมไปถึงเกือบทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทย โดยเฉพาะมิติด้านสังคม และวัฒนธรรม และคงไม่เป็นการเกินเลยไปถ้าจะกล่าวว่าเศรษฐกิจพอเพียงย่อมหมายถึงเศรษฐกิจแห่งการแบ่งปันบนพื้นฐานแห่งความเอื้ออาทร เปรียบเสมือนเศรษฐกิจแห่งภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของสังคมไทย

^๒ ฉลอง สุนทรวานิชย์,บรรณนิกร. **วิพากษ์สังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒.** (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๘). หน้า ๑๒๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘.

บทความนี้ผู้เขียนมุ่งที่จะนำเสนอแนวคิดของกระแสทางเลือกสองแนวคิดคือกระแสพุทธศาสนาเพื่อสังคมกับกระแสเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นกระบวนทัศน์ทางเลือกสำหรับทวนกระแสหลักอย่างกระแสทุนนิยมหรือกระแสบริโภคนั้นคือการนำพุทธธรรมให้สามารถตอบสนองต่อวิถีชีวิตในปัจจุบันให้มากที่สุด ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ถือเป็นปรากฏการณ์ของพุทธธรรมที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมสามารถนำไปประยุกต์ให้สอดคล้องได้เป็นอย่างดีกับวิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน

แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เกิดขึ้นในคริสต์ทศวรรษ ๑๙๖๐ โดยติช นัท ฮันท์ ครั้งแรกเรียกสั้นๆ ว่า “Engaged Buddhism” ท่านใช้คำนี้โดยหมายถึง การนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปผูกพันกับการแก้ปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ บนฐานของการมีสติระลึกรู้ถึงสิ่งที่กำลังดำเนินไปภายในตนและในโลก “สติจะต้องผูกพัน (กับสังคม) เมื่อมีการเห็น จะต้องลงมือกระทำ... เราจะต้องมีสติระลึกรู้ปัญหาที่แท้จริงของโลก และด้วยสตินี้เอง เราจึงจะรู้สิ่งที่ต้องทำและไม่ต้องทำ และที่จะต้องให้ความช่วยเหลือ”^๕ ในทัศนะของติช นัท ฮันท์ “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมก็คือพระพุทธศาสนา หากคุณปฏิบัติ ตามหลักพระพุทธศาสนา ต่อครอบครัว ต่อสังคม นั่นแหละ คือพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม”^๖ ในขณะที่นักวิชาการอธิบายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในเชิง “การเข้าไปมีส่วนร่วม” (participation) ท่านกล่าวถึงในเชิง “หน้าที่” (duty) ความแตกต่างคือ “การเข้าไปมีส่วนร่วม” มีทางเลือกว่าจะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ มิได้เป็นหน้าที่ที่ต้องทำ แนวคิดนี้มีฐานจากการมองพระพุทธศาสนาดั้งเดิมว่าไม่มีมิติทางสังคม กล่าวคือ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนามุ่งแต่ประโยชน์ของปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ ถึงแม้จะมีคำสอนเรื่องสังคมอยู่บ้าง แต่ก็เป็นเพียงผลพลอยได้ (by-product) เท่านั้น ซึ่งเป็นทัศนะของนักวิชาการตะวันตกส่วนใหญ่ เช่น คริสโตเฟอร์ คิวิน (Christopher Queen) เห็นว่าพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นรูปแบบของศาสนาที่เกิดขึ้นในบริบทแห่งการถกเถียงปัญหาของโลกในเรื่องสิทธิมนุษยชน การกระจายความยุติธรรม และความก้าวหน้าทางสังคม บาร์ดเวลล์ แอล. สมิธ (Bardwell L. Smith) มองว่า “จุดหมายพื้นฐานดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาไม่ใช่สังคมที่ยุติธรรม... แม้พระโพธิสัตว์ก็ไม่ได้มีหน้าที่ในฐานะผู้ปฏิรูปสังคมหากแต่เป็นผู้ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละบุคคลที่อยู่ในสังคมเท่านั้น” เช่นเดียวกับบริชาร์ด กอมบริช ที่เห็นว่า “ภารกิจของพระองค์ (พระพุทธเจ้า) คือการปฏิรูปปัจเจกบุคคล

^๕ หิมพรรณ รักแตงาม. การศึกษาวิเคราะห์การตีความหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของ ติช นัท ฮันท์. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๐. หน้า ๑๒๖.

^๖ Bond, George D., “A.T. Ariyatne and the Sarvodaya Shramadana Movement,” Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia, Queen, Christopher S. (ed.), (New York: State University of New York Press, ๑๙๙๖), p. ๑๒๖.

และช่วยให้พวกเขาสลัดออกจากสังคมตลอดกาล ไม่ใช่เพื่อปฏิรูปโลก ...พระองค์ไม่เคยทรงสอนเพื่อต่อต้านความไม่เสมอภาคทางสังคม.. ไม่ทรงพยายามที่จะลบล้างระบบวรรณะและระบบทาส”^๗

ในประเทศไทยก็ได้มีความพยายามที่จะนำพระพุทธศาสนาเข้าไปผูกพัน (engage) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคม มีความพยายามที่จะตีความพุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆ เนื่องจากพุทธศาสนาแบบจารีตที่เน้นการแก้ปัญหาแบบปัจเจกบุคคลไม่เพียงพอต่อการตอบปัญหาของสังคมยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนได้ การแก้ปัญหาความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินการควบคู่กันไปได้^๘ ท่านพุทธทาสภิกขุเป็นผู้หนึ่งซึ่งเสนอแนวคิดใหม่ที่จะช่วยเพิ่มมิติทางสังคมของพุทธศาสนาให้มากขึ้น นั่นคือ แนวคิดเรื่อง “ธัมมิกสังคมนิยม” ดังท่านพุทธทาสภิกขุได้อธิบายหลักการของธัมมิกสังคมนิยมตอนหนึ่งว่า “ทุกคนเจียดประโยชน์ของตนตามแต่จะเจียดได้เพื่อประโยชน์แก่สังคมนั้น แต่ส่วนที่เหลือจากที่ตนต้องกินต้องใช้ควรให้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สังคมนั้น” นอกจากท่านพุทธทาสภิกขุแล้ว ยังมีนักคิดอีกหลายท่านที่พยายามเสนอแนวคิดใหม่เพื่อให้พุทธศาสนามีมิติทางสังคมมากขึ้น อาทิ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เสนอแนวคิดเรื่อง “กรรมของสังคม” โดยให้เหตุผลว่า “คนไทยมักมองกรรมเป็นเรื่องของบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว บุคคลทำกรรมดีมาน้อยจึงเกิดมาจน...อย่างไรก็ตาม ถ้ามองว่ากรรมยังมีอีกมิติหนึ่งคือกรรมของสังคม ซึ่งเราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าส่วนหนึ่งของความจนนั้นมีสาเหตุมาจากสังคมเอง เช่น เขาทำไร่นาเขาอยู่ดีๆ ก็ไปอพยพเขาขึ้นไปอยู่บนยอดเขาแห้งแล้งเพื่อจะเอาที่ดินของเขาไปทำเขื่อน ก็กลายเป็นคนจนรากเลือดอยู่บนเขา ก็เห็นได้อยู่ชัดๆ ว่ากรรมที่ทำให้เขาจนนั้นเป็นกรรมของสังคมนั้นเอง” เมื่อใดที่กรรมของสังคมนั้นไปก่อความทุกข์ต่อผู้อื่นหรือสังคมนั้นนั้นหมายความว่าเรามีส่วนทำให้เกิดความทุกข์นั้นขึ้นด้วย แม้จะไม่ได้เกิดจากน้ำมือของเราโดยตรงก็ตาม เมื่อผู้คนล้มตายเพราะความยากจนอันเนื่องมาจากความเหลื่อมล้ำเอาเปรียบดังกล่าวดำรงอยู่ต่อไป “คำถามก็คือ ถ้าอย่างนั้นการสมยอมเป็นการฆ่าหรือไม่ว่าง เราต้องคิดถึงปาณาติบาต (และหลักธรรมอื่นๆ) ในแง่มุมที่กว้างกว่าที่เข้าใจกันอยู่ในปัจจุบัน คือ ควรมองการละเมิดศีลว่าไม่ได้หมายถึงการเบียดเบียนกันโดยตรงระหว่างบุคคลกับบุคคลนั้น แต่ควรรวมถึงการเบียดเบียนโดยผ่านระบบ กลไกหรือโครงสร้างทางสังคมด้วย ส.ศิริรักษ์ เป็นอีกคนหนึ่งซึ่งเสนอว่า ศีล ๕ ตามที่เข้าใจนั้นไม่เพียงพอแล้วสำหรับสภาพสังคมปัจจุบัน จำต้องมีกรขยายขอบเขตของศีล ๕ ให้กว้างขึ้น เช่น ศีลข้อ ๒ ควรรวมไปถึงการปฏิเสธโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปิดช่องให้มีการเอารัดเอาเปรียบกันเป็นต้น น.พ.ประเวศ วะสี เป็นนักคิดสำคัญอีกท่านหนึ่งซึ่งย้ำให้ชาวพุทธตระหนักถึงมิติทางสังคม “ทั้งๆ ที่พุทธศาสนาเป็นของดี (แต่ทำไม่) เราจึงดูเสมือนไม่มีพลังที่จะใช้พุทธศาสนาเข้าไปแก้ไขปัญหาลังคม” คำตอบก็คือ

^๗ อ่างแล้วในเชิงอรรถที่ ๕, หิมพวรรณ รักแตงาม. หน้า ๑๒๗

^๘ พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร (พรรณ), **ประเด็นโต้แย้งว่าด้วยพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม**, (วารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม - ธันวาคม, ๒๕๕๔). หน้า ๕๒.

“เพราะ (ชาวพุทธ) ไม่ได้สนใจทำความเข้าใจเรื่องมิติทางสังคม เอาเฉพาะตัวของตัวคนเดียวว่าทำอย่างไรจึงจะหมดกิเลส เมื่อสังคมเลื่อมเลยกระทบหมดทุกคน”^๙

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้กล่าวว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้นเป็นกิจกรรมที่ครอบครองเวลาส่วนใหญ่ในชีวิตมนุษย์ ถ้าจะให้เศรษฐกิจมีคุณค่าแท้จริง ในการแก้ปัญหาของมนุษย์ก็ต้องให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการผลิต การทำงาน การบริโภค การแจกจ่าย เป็นกิจกรรมในการสร้างคุณภาพชีวิตและพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ มนุษย์สามารถทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่างเป็นกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตลอดเวลา และนี่เป็นทางหนึ่งที่จะทำให้เศรษฐกิจศาสตร์มีคุณค่าที่แท้จริงในการแก้ปัญหาของมนุษย์^{๑๐} ส่วนพระไพศาล วิสาโล กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต” ว่า การนำธรรมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับโลกนี้ไม่ใช่จะต้องทำเฉพาะระดับบุคคลเท่านั้น แม้ว่าการแปรชีวิตและการงานให้กลายเป็นการปฏิบัติธรรมไปในตัวจะเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง แต่ไม่ควรทำให้พุทธศาสนามีความหมายเพียงแค่นั้น หากไม่แล้วพุทธศาสนาก็เหลือแต่มิติส่วนบุคคลอีก ซึ่งง่ายที่จะกลายเป็นศาสนาระดับบุคคลไป โลกกับธรรมจักต้องเป็นเรื่องของสังคมด้วย กล่าวคือสถาบันและระบบต่างๆ ในสังคม ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมระดับสังคม ต้องไม่มุ่งแต่ผลสำเร็จทางวัตถุเท่านั้นหรือประโยชน์ที่จับต้องได้เท่านั้น หากจะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมชีวิตที่ดีงาม ก่อให้เกิดความเจริญอกงามแก่จิตใจ อำนวยให้ผู้คนเข้าถึงอิสรภาพภายในด้วย แทนที่จะเอารายได้หรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นเกณฑ์วัดความสำเร็จ ควรวัดกันที่ความสุขและความสงบในสังคม แทนที่จะมุ่งสนองการบริโภคอย่างไม่หยุดยั้ง ควรอำนวยความสะดวกที่เรียบง่าย สมดุลและรู้จักพอ^{๑๑}

เศรษฐกิจพอเพียง : ภาควิชาความและการประยุกต์ใช้

เมื่อกล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียง มีการขยายความออกไปมากมาย โดยส่วนใหญ่จะใช้กรอบที่นักวิชาการได้สรุปไว้ก็คือ แนวคิดสามห่วง สองเงื่อนไข อันได้แก่ ความมีเหตุผล ความพอประมาณ ความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ภายใต้เงื่อนไข การมีความรู้ และคุณธรรม ในส่วนของผู้เขียนเองเห็นว่าแนวคิดนี้มีความลึกซึ้งอย่างยิ่ง กล่าวโดยสูงสุด คนที่พอเพียงจริงๆ นั้นคงมีแต่เฉพาะพระอรหันต์เท่านั้น แต่ผู้เขียนเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกระบวนการที่คนพื้นฐานในการเป็นบัณฑิตไปสู่ความหลุดพ้น เนื่องจากเป็นกระบวนการที่คนทั่วไปด้วยการขัดเกลาจิตใจจิตเป็นพื้นฐานหลัก และก็เข้ากันได้เป็นอย่างดีกับพุทธศาสนาใน

^๙ ดูรายละเอียดเพิ่มเติม, หน้า ๓๕๐ - ๔๕๔.
^{๑๐} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๕๒
^{๑๑} พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.) หน้า ๒๔๓.

ฐานะที่พุทธศาสนามองเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการหลุดพ้น อย่างไรก็ตามเมื่อจะกล่าวถึงเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยแยกอธิบายออกจากข้อเท็จจริงในสังคมปัจจุบันนั้น ย่อมขาดมิติความลึกซึ้ง และยากต่อการนำไปสู่การปฏิบัติให้เห็นผลได้ เช่นเดียวกันเรื่องทุนนิยมกับเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นแนวคิดคู่ตรงข้าม ผู้เขียนจึงได้อภิปรายทั้งสองแนวคิดควบคู่กันไป

เมื่อกล่าวถึงทุนนิยมกระแสหลัก เงินจะเป็นเครื่องมือ และเป็นสัญลักษณ์สำคัญของแนวคิดดังกล่าว สัญลักษณ์ดังกล่าวได้ทำให้มายาคติกลายเป็นเรื่องจริงที่ทำให้คนมากมายล้มลง จนล้มแก่นหรือสาระสำคัญ เศรษฐกิจพอเพียงไม่เน้นเรื่องเงินเป็นสำคัญ ไม่เน้นที่การทำงานเพื่อให้ได้เงินจำนวนมากซึ่งเป็นเรื่องของรายได้ แต่เน้นที่ทำให้พอมืออยู่มีกิน ถ้าทำงานโดยเน้นรายได้ รายได้ก็คือเน้นที่เงินเมื่อเน้นที่เงินก็คือเน้นการซื้อ เช่น เราหาเงินมาได้ เราก็ซื้อยารักษาโรคได้ เราก็ไปหาหมอได้ เราหาเงินมาได้เราก็ผ่อนบ้านได้ เราหาเงินมาได้ เราก็ซื้อถ้วยเตี๋ยอยู่ที่ตลาดได้ แต่ถ้าเป็นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นให้ทำมาหากินก่อน เริ่มจากตัวเราก่อน ไม่เน้นที่จะหาเงิน แต่บางคนชั่วชาติ ไม่กิน เพราะอาจจะขายได้ราคา ข้าวตัวเองไม่กิน เอาไปขาย แล้วตัวเองก็มากินเศษข้าว ปลายข้าว เหตุผลเพราะว่าเราเน้นที่ตัวเงิน ซึ่งอยากจะตั้งข้อสังเกตว่า เงินเป็นเพียงเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนความสะดวก คล่องแคล่วว่องไว เพราะว่าเราเก็บสินค้าได้ไม่นาน เราก็เก็บเป็นเงินแทน ในปัจจุบันเราไปให้ความสำคัญกับเงิน เราไปเน้นที่เงินเป็นหลัก เงินไม่ใช่สิ่งที่แท้ เป็นความต้องการขั้นที่สอง (secondary need) เป็นสิ่งรองจากสิ่งที่มีจริง เราพยายามไปสร้างอะไรที่ประเมินค่าได้ด้วยเงิน เพื่อจะได้มีค่าสูงๆ ในทางธุรกิจเราเรียกว่ามูลค่าเพิ่ม (Value added) เช่น นาฬิกาทำมาสามเรือนในโลก คนจำนวนมากก็มักจะแย่งกันไปซื้อ คำถามคือ เงินเกิดจากอะไร เงินก็เหมือนกับเบงกังกเด็ก เงินมันไม่มีอะไร แต่สิ่งที่มันอยู่ข้างหลัง (back up) เงิน ก็คือทรัพยากรของจริง ไม้ของจริงถูกตีค่ามาเป็นเงิน สิ่งแท้จริงคือไม้ หรือเป็นบ้านไม้ ถ้าคิดอะไรไม่ได้ ก็เป็นแค่อ่าน แค่พิน เป็นแค่อารมณ์ แต่ถ้าคิดได้มากกว่าก็สามารถประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ไม้มันก็มีมูลค่าเพิ่ม ความสำคัญไม่ได้อยู่ที่เงิน แต่อยู่ที่การบริหารทรัพยากร เศรษฐกิจพอเพียงไม่เหมือนธุรกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเน้นมูลค่าจริงๆ ไม่เน้นมูลค่าปลอมๆ หลอกๆ เหมือนธุรกิจ เพราะถ้าเป็นมูลค่าปลอมๆก็จะล่มสลาย เพราะมันไม่จริง เหมือนกับเศรษฐกิจไทยในอดีต มีการเก็งราคาที่ดิน คือเราซื้อที่ดินมา ไม่คิดจะบริหารที่ดินให้มีมูลค่า ถ้าปลูกต้นไม้ ต้นไม้ให้แดดให้ร่มให้เงา ถือว่ามีประโยชน์ มีคนบางกลุ่มเอาที่ดินมาแล้วให้ค่านายหน้า จากคนหนึ่งไปอีกคนหนึ่งแล้วก็ปั่นราคากันขึ้นไปเรื่อยๆ ใครรับไม้สุดท้ายก็ต้องรับเคราะห์ไป เพราะมันไม่มีมูลค่าเพิ่ม แต่มันเพิ่มด้วยกระบวนการเทคนิคทางการเงิน ธุรกิจไม่จำเป็นต้องมีอะไรก็ได้ แค่มีการโฆษณาปั่นหัวผู้บริโภค ยกตัวอย่างเช่น สินค้าบางอย่างไม่มีค่า แต่ก็ทิ้งเศษเข้าไป ใส่น้ำตาลหน่อย ก็บวกราคาได้ มูลค่าแท้จริงคือ ข้าว ผัก อากาศ ปัจจุบันเป็นพิษ การดำรงชีวิตของเกษตรกรที่อยู่ในป่า มีที่ดินเป็นของตัวเองอยู่เป็นไร่ การดำรงชีวิตของคนเมือง คนเมืองเข้าใจว่าตัวเองร่ำรวย เกษตรกรมีมูลค่าแท้จริงให้บริหาร คนเมืองไม่มีทรัพยากรจริงๆ ให้บริหาร บางคนก็อ้างว่าตัวเองมีความรู้ให้บริหาร แต่เป็นความรู้จอมปลอมในระบบทุนนิยม ซึ่งหลอกกันไปหลอกกันมา คิดว่าอะไรที่สร้างเป็นเงินได้ก็มีคุณค่า ยกย่องกัน

ว่าดี ว่าเก่ง คุณค่าอยู่ในไหน โลกนี้มนุษย์เกิดมาเพื่อบริโภค กินนอน สูดอากาศเข้าไป ดื่มน้ำเข้าไป สิ่งที่โลกนี้สร้างมาคือทรัพยากร ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ เศรษฐกิจพอเพียง แก่นคือ ธรรมชาติ ต้องอยู่กับดิน น้ำ ต้องกิน ต้องอยู่ได้

เศรษฐกิจพอเพียงกับทุนนิยม

เมื่อกล่าวถึงทุนนิยม จำเป็นต้องกล่าวถึงธุรกิจ เพราะธุรกิจเป็นกิจกรรมหลักในระบบทุนนิยม คำถามคือ เพราะอะไรจึงต้องทำธุรกิจ คำตอบคือ อยากรวย ถ้าไม่อยากรวยก็ไม่ต้องทำธุรกิจ มีแอร์เพื่ออะไร อยู่บ้านก็คือเพื่อบริโภค อยู่ทำงานก็คือเพื่อสร้างรายได้ ถ้าห้องไหนไม่เปิดก็ไม่ได้สร้างรายได้ การเปิดแอร์เท่าไรก็ได้หากต้องการสร้างรายได้ ธุรกิจก็คือทำอย่างไรก็ได้เพื่อจะเอาทรัพยากรบนโลกนี้ ทั้งคลื่น ทั้งอากาศมาสร้างรายได้ มาให้ผู้ถือหุ้นของบริษัท ให้มีเงินเป็นหมื่นล้าน แสนล้าน ธุรกิจเป้าหมายคืออะไร ก้าวเพิ่ม ยอดขายเพิ่ม ไม่ได้คิดถึงสังคม สินค้าจะต้องผลิตเพิ่ม ทรัพยากร น้ำมัน มากขึ้น ไฟมากขึ้น เรากำลังเร่งสูบน้ำทรัพยากรโลก ถ้าหากเรารู้จักพอเพียง ทรัพยากรก็สามารถฟื้นฟูตัวเองได้ทัน แต่ต้องใช้เวลา อย่างเช่นกรณีการเกิดสึนามิเมื่อเวลาผ่านไปก็จะฟื้นฟูตัวเองได้ แต่กลับกันถ้ามีโรงแรมริมทะเล กินอยู่อย่างฟุ่มเฟือย ปล่อยน้ำเสียลงทะเล แล้วมันฟื้นตัวเองไม่ทัน ปลาก็ไม่มีที่อยู่ เราต้องรู้ว่าไม่มีอะไรที่สามารถเกิดเกิดหรืออกขึ้นมาอย่างไม่มีเหตุผล เพราะถ้าเราไม่รู้ปริมาณ เหมือนต้นไม้ในป่า ถ้าเราตัดกลางป่า หัวใจสำคัญก็จะหมดไป แต่มันสามารถตัดได้ หากเราศึกษาสมดุลในการเกิดทัน เหมือนทะเล การตัดไม้ทำลายป่ามันทำให้โลกร้อน ถ้าจะใช้ทรัพยากรต้องรู้ว่า เราจะปลูกป่าเท่าไร ใช้ไม้เท่าไร ตัดปริมาณเท่าไร ปลูกทดแทนเท่าไร และระยะเวลาในการปลูกทดแทนเท่าไร จึงจะมาทดแทนกันได้ นี่คือการบริหารทรัพยากรที่ถูกต้อง

ถ้าคิดแบบธุรกิจในปีมีต้นไม้ มีต้นไม้ก็มาตัด ตัดแล้วก็รวย ถ้าคิดจะตัดต้นไม้ จะต้องคิดเรื่องการปลูกต้นไม้ก่อน จะคิดเรื่องการเงิน จะต้องคิดเรื่องการสร้าง เหมือนเรามีเงินไว้ใช้เท่าไรจะหามาได้เท่าไร ทุกอย่างมันจะต้องวนรอบ นี่คือโมเดลทางออก อย่างเราจะใช้ดิน มันจะเสื่อมยังไง การทำไร่เลื่อนลอย ทำไปเรื่อยๆ มีต้นไม้ก็ตัดต้นไม้ พอดินเสื่อมก็หาที่ใหม่ ถ้าหากคนมีน้อย แต่ทรัพยากรมีเยอะ เดี่ยวก็ฟื้นเอง เพราะเป็นเพียงจุดเล็กๆ แต่ในโลกปัจจุบันคนมากขึ้น และเพิ่มในอัตราเร่ง เพราะคนเก่งมีมาก วิทยาศาสตร์ทางการแพทย์มากขึ้น คนอยู่มากขึ้น การกินการอยู่ของคนมีความพิสดารมากขึ้น เช่นแฮมพู ต้องมีครีมนวด การแต่งหน้า ครีมบำรุงผิว ที่ใช้กันทั้งหมดทั้งสิ้นก็คือทรัพยากร แต่ธุรกิจบอกว่าไม่เป็นไร เราสามารถสนองความต้องการของคุณได้ ธุรกิจพยายามบอกผู้บริโภคว่าคุณมีปัญหา คนตัวดำจะต้องขาวถึงจะสวย หล่อ คนอ้วนคุณจะต้องผอมนะ เดี่ยวไม่สวยไม่หล่อ หลังจากนั้นผลิตสินค้ามาสนองความต้องการ ทั้งๆ ที่ไม่ได้เป็นปัญหา เหมือนไม่ได้กินวิตามินตัวนี้ จะทำให้ขาดวิตามินตัวนี้ใหม่ แต่ก่อนไม่ต้องใช้ เพราะกินอาหารครบ ๕ หมู่ เพราะในเมนูมีครบ แต่ปัจจุบันมีแต่แป้ง เป็นโรคเบาหวาน เพราะเรากินอาหารจานเดียว จึงยากจะจัดให้ครบ ๕ หมู่ได้ แต่

สมัยก่อนกินอาหารร่วมกัน สิ่งที่เราได้คือครอบครัว ได้พูดคุยได้สานสัมพันธ์ ได้หัวเราะร่วมกัน ทุกวันนี้พ่อแม่กินข้าวคนละเวลา แล้วบอกว่าลูกมีปัญหา เวลาทานข้าวด้วยกันยังไม่มี แต่ถ้าแม่อยู่กับลูกกินกันหลายๆ คน ได้สังคม อาหารมีหลายอย่างทำให้กินครบ ๕ หมู่ กินคนเดียวก็ต้องสั่งมาจากคนเดียว โอกาสครบ ๕ หมู่มีน้อย วิธีชีวิตมันไปกระทบ ทำไมต้องรีบเร่งเพราะต้องไปหาเงิน พ่อแม่เร่งไปหาเงินเพราะลูกกินนมเดือนละ ๔,๐๐๐ บาท ลูกเรียนโรงเรียนนานาชาติ เทอมละ ๕๐,๐๐๐ บาท เราทำเพื่อลูกเรารักลูกเราต้องหาเงินมาให้ลูก เพราะเราผูกกับเงิน สังคมที่ต้องออกไปหาเงิน ใครหาเงินได้เยอะจะกลายเป็นคนเก่ง อาชีพหมอได้เงินเดือนเยอะ ครูเป็นคนดีเหมือนกัน แต่ครูได้เงินเดือนน้อย คนจะไหลจากที่มีรายได้ต่ำ ไปที่ๆ มีรายได้สูง เพราะคนบูชาเงิน แทนที่คนจะไหลกลับไปหาพ่อแม่บ้านเกิด ทรัพยากร อากาศบริสุทธิ์ แต่ละคนถูกหลอกด้วยเงิน เพราะคนคิดว่า พอเราได้เงินก็เอาไปซื้ออะไรก็ได้ ซื้อตามความต้องการ สังคมปัจจุบันมีความสุขกับการซื้อ เพราะเราคิดว่าอะไรก็ซื้อได้ และคนก็ถูกซื้อได้จริงๆ อะไรที่ซื้อไม่ได้ แต่เงินซื้อได้ทุกอย่าง เงินเป็นพระเจ้า เงินซื้อได้ทุกอย่าง เช่น กรณีรถสวยหรือบ้านสวยก็ซื้อได้ด้วยเงิน แต่เราซื้อวิถีชีวิตไม่ได้ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เงินซื้อไม่ได้ ต้องมานั่งพิจารณาสิ่งนี้ใหม่ เรามีเงินมากแล้วมีความสุขไหม พ่อแม่อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันใหม่ และอย่าพูดว่า ยังไงเรารักกันอยู่แล้ว ต้องถามว่าเราได้อยู่กับพ่อแม่วันละกี่ชั่วโมง พ่อแม่ต้องออกจากบ้านตั้งแต่เช้ากลับมาดึกเพราะออกไปหาเงิน วิถีชีวิตแบบชาวบ้าน เกษตรกรกลับมาได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตาได้ช่วยพ่อแม่ เพราะวิถีชีวิตมันเป็นแบบนั้น แต่เงินอาจจะน้อย แต่สิ่งที่เกษตรกรมี คือมีทรัพยากรอย่างอื่น นอกเหนือจากเงินซึ่งเป็นทรัพยากรเพิ่มคุณค่าอย่างแท้จริง แต่ภัยคุกคามของสิ่งเหล่านี้ คือเงินนายทุนมากுகคาม เช่น วังน้ำเขียวอากาศดีซึ่งควรจะเป็นต้นน้ำ แต่คนมองว่าเป็นที่ที่มีราคาแพงก็ขาย คนรวยสูดอากาศพิษ เสาร์-อาทิตย์ อากาศสูดอากาศบริสุทธิ์ ก็เลยเอาเงินไปซื้อที่ๆ มีอากาศบริสุทธิ์ ถ้ามองหยาบๆ แบบนี้อีกไม่นานก็จะเต็มไปด้วยแหล่งท่องเที่ยว เพราะคนเมืองไม่ได้อยู่แบบชาวบ้าน อยู่เฉยๆ ไม่ได้ต้องร้องคาราโอเกะ เสียขัง พื้นที่ๆ เคยเป็นป่าก็ตัดเผา สร้างรีสอร์ท ถ้าน้อยไม่เป็นไร แต่ถ้าเยอะขึ้นมันจะกลืนวิถีไป คนก็จะยอมแพ้ คนอื่นเค้าขายกันไปหมด รวยเป็นสิบๆ ล้าน ทำไมเราถึงมานั่งปลูกผักทำไมเราถึงเป็นคนโง่ ชายที่สัก ๑๐ - ๒๐ ไร่ก็รวยได้เงินสิบล้านก็มีกินตลอด ถ้าคิดสั้นแบบนี้ ทรัพยากรที่จะบริหารคืออะไร ธรรมชาติที่บริหารคืออะไร เหมือนสวนสัตว์ ป่ามีไว้ให้สัตว์อาศัยอยู่ สวนสัตว์มีไว้ให้ไปดู ทะเลคือทะเล คนไปเที่ยวทะเลคือไปดู คนพยายามทำทะเลให้เป็นสวนสัตว์ ไปเที่ยววังน้ำเขียวแทนที่จะเป็นป่าเดิม กลับเป็นสถานที่ๆ คนตกแต่งสร้างขึ้นมา เป็นสิ่งที่ตัดแปลง ที่จะแพ้เงิน ปลูกต้นไม้ขึ้นมา ที่ดินตารางวาละแสน เอามาขายได้แสนหนึ่งแต่กลับเอามาปลูกต้นไม้ ถ้ามองระยะสั้นๆ ไม่คุ้ม ถ้ามองไกล มันเป็นความคุ้มค่ามหาศาล เพราะโลกนี้กำลังจะหมดไป ถ้าป้าหมดไป ต้นไม้หมดไป วงจรเรื่องน้ำ อากาศก็จะเปลี่ยนไป เราไปกำหนดไม่ได้ว่า ในอนาคตอุณหภูมิจะเท่าไร กำหนดได้เพียงแต่ห้องเล็กๆ อุณหภูมิโลกไม่เหมือนกตริโหมตแอร์ มันไม่ใช่ห้องเล็กๆ แต่ทั้งโลกจะต้องช่วยกัน เราจะต้องเว้นพื้นที่ไว้เป็นพื้นที่ส่วนกลางให้คนทั้งโลก ไม่ใช่จะเอาที่หายไป เหมือนนายทุนทำอยู่ตอนนี้ โอกาสสำหรับพื้นที่นี้คือการทำแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะคนรายนิยมเที่ยวกัน ที่ตรงนั้นก็สร้างราย

ได้ ตอนนั้นข้าวกำลังมาแรงก็จะเก็บพื้นที่ไว้ปลูกข้าว พอขายข้าวเสร็จก็จะสร้างรายได้ อย่างมหาศาล พี่ช พลังงานกำลังมาแรง เจ้าของก็มีวิสัยทัศน์ มองไกลกว่าคนอื่น แต่มองเพียงแค่ ๑๐ - ๒๐ ปี สำหรับ ความร่ำรวย ไม่ได้มองเป็นร้อยเป็นพันปี เก็บไว้สำหรับโลกสำหรับคนรุ่นหลัง อะไรที่สร้างรายได้ก็ทำหมด ความพอเพียงไม่เห็นการขาย เศรษฐกิจพอเพียงไม่เห็นการขาย ธุรกิจเน้นขาย ขายได้ก็มีรายได้หัก ต้นทุนจึงเป็นกำไรก็ได้ส่วนเพิ่ม ธุรกิจเน้นความมั่งคั่งร่ำรวยของตัวเอง แต่เศรษฐกิจพอเพียงเน้นสังคม เพราะกว่าพอแล้ว คือเหลือไว้ให้คนอื่น เหลือไว้ให้ลูกให้หลาน โลกนี้จะมีทรัพยากรจำกัด โลกนี้จะ สร้างอะไรขึ้นมาทดแทนถ้าบอกว่ากินแค่นี้พอ อยู่แค่นี้พอ ปลูกผักแค่นี้พอ เมื่อคนมีมุมมองเช่นนี้ก็ แสดงว่าได้เหลือไว้ให้ส่วนรวม แสดงว่าไม่ได้มองแค่ตัวเอง แต่มองสังคมดีตัวเราก็ดี ไม่ได้มองว่าตัว เรารวยตัวเราจะต้องดี การมองแบบทุนนิยม คือการมองแบบเอาตัวรอด เรารวยมีบ้านอยู่ มีข้าวกิน ประเทศ นี้ทรัพยากรหมดก็ย้ายไปประเทศอื่น ๆ นี่คือทุนนิยม โลกข้างหน้าจะเป็นอย่างไรก็ช่าง แต่ขอให้ตัวเอง รวย คนรวยก็จะเอาตัวรอด แต่ถ้าเป็นคนดี ก็จะไม่คิดเช่นนั้น แต่ถ้าทุกคนรู้จักพอหมดเหมือน ทรัพยากรบนโลกมีมากมาย ถ้าทุกคนแบ่งกัน ไม่ตัดทวง ก็จะพอสำหรับทุกคน แต่ถ้าทุกคนตัดทวง มือ ใครยาวสาวได้สาวเอา มันจะไม่พอ เพราะทรัพยากรจะกระจุกตัว ไม่ต้องหาเหตุผลอะไร เพราะทุกวัน นี้ก็รวยกระจุกจนกระจายกันอยู่แล้ว มันคือผลลัพธ์ที่ชัดเจนอยู่แล้ว อย่างบอกว่าเป็นความยุติธรรม ใคร ขยันก็ได้มาก ใครขี้เกียจก็ได้น้อย คนจนกับคนรวย ถ้าถามว่า ใครมีสิทธิเข้าถึงแหล่งเงินทุน และแหล่ง ทรัพยากร มีความเท่าเทียมกันไหม กฎหมายให้ความยุติธรรมระหว่างคนรวยกับคนจนเท่ากันไหม การ ศึกษาลูกคนรวยกับลูกคนจนได้รับการศึกษาเหมือนกันไหม ไม่เท่ากัน โลกนี้คนรวยกำลังเอาเปรียบคนจน ถ้าจะให้เท่าก็ต้องเท่ากันทุกอย่าง ถ้าจะวัดว่าคนจนขี้เกียจ ไม่วัดจากฐานอื่นที่สังคมจัดให้ แล้วฐานเงิน ก็ได้จากคนจน และคนระดับกลางเท่ากัน เอาจากคนจนบ้าง คนระดับกลางบ้าง คนรวยกำลังจะเอา คนจนเป็นทาส โดยทรัพยากรที่มีมากที่สุดของคนจนคือที่ดิน ตอนนั้นคนรวยกำลังจะฮุบที่ดินของคนจน ชาวไร่ชาวนาจะได้รับเงินแล้วก็ใช้เงินไม่เป็น บริหารจัดการไม่เป็น แล้วก็กลายเป็นคนจนอีกครั้งหนึ่ง กลายเป็นลูกจ้างและก็กลายเป็นทาส ทุกวันนี้การล่าอาณานิคม ระบบทาสปัจจุบันนี้ใช้ เศรษฐกิจเป็น เครื่องมือ อเมริกามีอะไร สิงคโปร์มีอะไร ทรัพยากรของสิงคโปร์คืออะไร ไม่มีอะไรเลย แต่สิงคโปร์รวย แต่คนมองว่าสิงคโปร์บริหารจัดการเก่ง คำว่าบริหารจัดการ ถ้าวัดผลสำหรับเงินแล้วบอกว่าบริหาร จัดการเก่งคือบริหารเงินเก่ง แต่การบริหารเงินเก่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นของแท้ๆ บนโลกนี้ ที่จะบริหาร จัดการได้ต่อ

คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ทำไม่ถึงใช้คำนี้เริ่มต้น ถ้าสามารถเริ่มจากคำว่าพอเพียงได้ ก็พอ เพียงได้ มันต่อไปได้อีกเยอะ เมื่อพอแล้วก็จะรู้จักให้คนอื่น แต่ถ้าบอกว่าอยากรวย อยากรวยแล้วจะ ไม่รู้จักกับการให้คนอื่น มันสวนทางกัน มันมีกิจกรรมต่อไปอีกเยอะ เหมือนการกินอาหารมันจะเป็น ของเสียเฉยๆ เศรษฐกิจพอเพียงมันเป็นคำแท้ๆ จริงๆ สะท้อนถึงความเสียสละ การให้ ความมีน้ำใจ ความสมถะ ความไม่ตะกละ ไม่โลภมาก มันเหมือนเป็นคำพื้นๆ ไม่ซับซ้อนเพราะมันไม่ใช่สิ่งปรุงแต่ง สิ่งฉาบฉวย ธุรกิจทุกวันนี้จะต้องใช้การปรุงแต่ง ทำไม่เวลากินข้าว ๑ จาน มีข้าว ก็เพราะธุรกิจบอกว่า

กินข้าวข้างทางเต็มที ๓๐ บาท แต่ไปกินในห้าง มีแอร์ ตกแต่งร้าน มีจานสวยๆ จานนี้ ๗๐ บาท ข้าวเหมือนเดิม อาหารเหมือนเดิมแต่ต่างตรงที่ๆ นิ่ง แอร์เย็น โต๊ะหรูหรา สะอาด เช่นนั่งในโรงแรม มีพนักงานมาถามถึงความต้องการ ก่อนที่จะนั่ง บริการเลื่อนโต๊ะให้ก่อนที่จะนั่ง นิ่งแอร์เย็น นั่งในโรงแรม ข้าวในโรงแรม ต้องจ่าย ๒๐๐ บาท ทรัพยากรคืออะไร กินข้าวมื้อหนึ่งจะต้องใช้ทรัพยากรเยอะมาก เพราะมันมีที่มา แอร์จะต้องปั่นไฟ น้ำมันอยู่ในไหน เรามองแต่ที่เรามีศักยภาพ มองแต่ตัวเอง มีปัญญากินอาหาร มีเงินเยอะ คนรวยอยากทำอะไรก็ได้ อยากกินอะไรก็ได้ คนรวยจะผลาญทรัพยากรอย่างไรก็ได้ คนรวยจะอาบน้ำยังงี้ก็ได้ ใช้น้ำก็ลึตรก็ได้อ คนจนใช้น้ำก็ลึตร แต่ถ้าอาบน้ำตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อาบน้ำด้วยความจำเป็น มันอยู่ในวิถี อาบน้ำคือเศรษฐกิจพอเพียงเพราะน้ำคือทรัพยากร อย่าใช้คำว่าเงิน เพราะเงินใช้ในเชิงธุรกิจ เศรษฐกิจพอเพียงไม่มองแต่ตัวเอง มีเงินออมสูง ๑๐ ล้าน จะกินยังงี้ก็ได้ จะเที่ยวยังงี้ก็ได้ ใช้น้ำใช้ไฟ อยากรู้ก็ได้ เปิดแอร์ทั้งวันก็ได้ ใช้ไฟ ก็ต้องปั่นไฟ แสดงว่าบริหารอย่างมีประสิทธิภาพก็ไม่ถูกต้อง เป็นประสิทธิภาพเพื่อตัวเอง ประสิทธิภาพเชิงธุรกิจ มันแค่ทำให้สีกำไรเพิ่มขึ้น ถ้าอยากได้กำไรเพิ่มต้องขายเพิ่ม กำไรเพิ่ม ใช้ทรัพยากรเพิ่ม ถ้าเป็นการขายที่ผลิตสินค้าเท่าที่มนุษย์ใช้ใช้เท่าที่จำเป็น มันเป็นสิ่งที่ดี แต่ถ้าเกินกว่าความจำเป็นปรุงแต่งเพิ่มมากเกินไป แต่ปรุงแต่งนั้น ธุรกิจใช้คำว่า Value added (การสร้างมูลค่าเพิ่ม) เหมือนวิชาการตลาดสอนว่า packaging คือกล่อง ที่ใส่อะไรสักอย่างลงไป ถ้าขายกล้วยฉาบแล้วใส่ถุงธรรมดา ขายแค่ ๓๐ บาท แต่ถ้าใส่กล่องสวย ถ้าเรากินกล้วยฉาบหมดแล้วเราก็กินกล่องสวยๆ แล้วทรัพยากรที่ใช้ทำห่อ ใช้ทำก๊อบบาท การใช้บรรจุภัณฑ์ซึ่งประหยัดก็ไม่ใช้ทรัพยากรมาก แต่กล้วยฉาบนี้อาจจะต้นทุน ๒๕ บาท ได้กำไร ๕ บาท แล้วต้นทุนเท่าเดิม ค่ากล่องไปอีก ทำให้ต้นทุนต่อหน่วยเพิ่มขึ้นอีก ถ้าเป็นธุรกิจ ระหว่างกำไร ๕ บาท กับกำไร ๕๐ บาท ธุรกิจจะเอาอย่างไหน เอากำไร ๕๐ บาท แต่ใช้ทรัพยากรสิ้นเปลืองแต่กล้วยฉาบเท่าเดิม น้ำตาลเท่าเดิม แต่ธุรกิจใช้ทรัพยากรสิ้นเปลือง เป้าหมายคือทำกำไรสูงสุด และต้องหาของแปลกใหม่ไปขายให้ลูกค้า ทั้งที่ของเดิม แต่เป็นกลิ่นใหม่ สีใหม่ มาหลอก เพียงแต่คนไม่รู้คุณค่าแท้จริง ว่ามันคืออะไร ถ้าคนในสังคมเรามอง เช่น คนกินข้าวเพื่ออะไร ข้าว ๑ จาน ถ้ากินข้าวแสดงว่า ต้องผ่านการขัดสีหลายครั้ง กระบวนการผลิตเพิ่มขึ้น เพื่อให้ได้ข้าวขาว เพื่อขัดเอาสิ่งที่มีประโยชน์ออกไป เพื่อให้ได้กินข้าวที่นุ่มลิ้น สีสวยงาม เพราะข้าวกล้องมันแข็ง ที่แน่ๆ คือมันแข็งเพราะมันสีน้อยมาก ข้าวขาวมันอร่อยกว่าก็จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรในการผลิตมากขึ้น แต่มีคุณค่ามันน้อยลง วิตามินน้อยลง ต้องไปซื้อวิตามินเป็นกระปุกมากิน เป็นที่มาของการใช้เงินกันเยอะ เพราะไม่เอาคุณค่า เศรษฐกิจไม่ได้สอนเฉพาะคนผลิตแต่ต้องสอนคนบริโภคด้วย เพราะธุรกิจมองค้นหาผู้บริโภค มาสนองให้มากที่สุด แต่เศรษฐกิจพอเพียงมองทั้งในแง่ของการผลิต และต้องมองในแง่ของผู้บริโภคด้วย ก็คือรู้จักบริโภคพอเพียง กินข้าวให้ได้ประโยชน์ครบ ๕ หมู่ เวลากินข้าว กินแต่แป้ง สิ่งที่มีประโยชน์ออกไปหมด ปรับแนวคิดการกินข้าวใหม่ ก็กินข้าวที่มีประโยชน์แล้วผ่านกระบวนการผลิตที่น้อย ซึ่งเป็นกระบวนการที่ไม่จำเป็น ทำให้ไม่ต้องไปซื้อวิตามินมากินซึ่งทำให้สิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น ธุรกิจมองว่าเราต้องการอะไร แล้วผลิตให้เราตามที่เราต้องการ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องขยาย กระจายออกไป ผู้บริโภคจะต้องรู้ประโยชน์ และเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น

ผู้บริหารต้องการสิ่งที่ดี เกษตรกรทุกคนอยากผลิตผักปลอดสารพิษออกมาขายให้ทุกคน ให้ทุกคนกิน ผักปลอดสารพิษ เขาก็จะเลิกใช้ปุ๋ยเคมีไปเอง ถ้าผู้บริหารอยากใช้ แล้วจะให้ชาวบ้านอยู่รอดได้ยังไง ในเมื่อของที่ชาวบ้านผลิตคือความเขย ถ้าชาวบ้านไม่ได้ทำการบรรจุห่อสวยๆ ผู้บริโภคก็ไม่ซื้อ แล้วชาวบ้านจะขายได้อย่างไร ฉะนั้นชาวบ้านก็ต้องทำ เขาทำมาเพราะอยากขาย จึงต้องทำมาล่อตาล่อใจ ถ้าผู้บริหารไม่ฉลาด มูลค่าแท้จริงๆ แล้ว เราจ่ายแพงไปทำไม ถึงมันไม่ใช่มูลค่าแท้จริง มันจะลดต้นทุนการผลิต ต้นทุนการบริโภค เราก็จะรวยขึ้นเอง แต่คิดคนละแง่กับคนรวย ค่าครองชีพสูงไม่เป็นไร เพราะรายได้ของเขาสูง รายได้คือสิ่งที่ลือกกัน แต่ทุกวันนี้กินเท่าไร ทำไมเมื่อก่อนกว่ายแต่ยวขามละ ๕๐ สตางค์ แต่ปัจจุบันขามละ ๓๐ บาท แม้แต่ที่ดินราคาเป็นแสน มันเพราะอะไร เพราะคนมีมากขึ้น ที่ดินมีจำกัด ที่ดินก็ราคาสูงขึ้น แต่มันต้องราคาสูงเร็วขนาดนี้ใหม่ สิ่งที่คุณเอามาเผาผลาญมันเกินความจำเป็นใหม่ เช่นอยากออกกำลังกายให้ร่างกายแข็งแรง ต้องมีสนามกอล์ฟ เป็น ๑๐ ไร่ เพื่อออกกำลังกายให้ร่างกายแข็งแรง คนไม่ก็กลุ่มไปตีกอล์ฟ อยู่บ้านวิ่งในหมู่บ้านได้ใหม่ ทำไมต้องเป็นสนามกอล์ฟ พื้นที่บนป่าทำไมต้องทำสนามกอล์ฟ คนไปใช้ก็คน แต่สนามกอล์ฟ ทำรายได้สูง ปลูกหญ้า ต้นไม้ตัดทิ้ง เปลื้องทรัพยากร เพราะไม่รู้ว่อยากออกกำลังกายที่พุ่มเฟือย กินข้าว เลือ่ผ้า ก็พุ่มเฟือยได้ อาบน้ำก็เหมือนกัน ไม่พอเพียง ทรัพยากรที่ใช้ก็แค่นี้ แต่ที่ใช้ทรัพยากรมากเพราะเรารวย เลยใช้ทรัพยากรเยอะ ซึ่งเป็นกรมองแบบมิจฉาภิภูฉิ

เศรษฐกิจพอเพียงกับพุทธธรรม

พระพุทธศาสนาได้เสนอหลักทางศีลธรรมที่เนื่องด้วยหลักเศรษฐกิจเป็น ๒ ทาง คือ ชั้นต่ำ หลักสนอง กับหลักชั้นสูง หลักบำบัต หลักสนอง หมายถึง การสอนให้ตั้งเนื้อตั้งตัวให้ได้ในทางเศรษฐกิจ พยายามยกฐานะของตนให้สูงขึ้นด้วยความขยันหมั่นเพียรและวิธีการอื่นๆ ส่วนหลักบำบัตนั้นหมายถึง การสอนให้รู้จักบรรเทาความต้องการชนิดรุนแรงที่กลายเป็นความทะยานอยากอันก่อความทุกข์ให้ คำสอนหลักเศรษฐกิจชั้นต่ำได้แก่ หลักทฤษฎัฒมิกัตถะ (ประโยชน์ปัจจุบัน) หลักการเว้นจากอบายมุข หลักว่าด้วยเรื่องความสุขของผู้ครองเรือน ๔ อย่าง หลักว่าด้วยสาเหตุที่สกุลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่ไม่ได้นาน เป็นต้น หลักเศรษฐกิจชั้นสูง ทรงสอนให้มนุษย์เป็นนายเหนือความทะยานอยาก (ตัณหา) รู้จักเอาชนะไม่เป็นทาสของความทะยานอยาก รู้ว่าแค้ไหนเป็นความจำเป็นแค้ไหนเกินความจำเป็น แค้ไหนเป็นความทะยานอยากที่เผาผลาญจิตใจให้เร้าร้อน ในพระวินัยพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามพระหยิบจับหรือรับเงินทอง ทรงอนุญาตสิ่งจำเป็นสำหรับภิกษุไว้ ๔ ประการ คือ ปัจจัย ๔ ทรงวางหลักไว้ว่า “ความทะยานอยาก เป็นเหตุให้ทุกข์เกิด ดับความทะยานอยากได้โดยไม่เหลือ เป็นการดับทุกข์”^{๑๒} พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ยังไม่ตกเป็นทาสของความทะยานอยากที่เกิดขึ้นเพียงใดก็ยังคงความเจริญได้ ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น” นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังเสนอเรื่องอริยทรัพย์ประเสริฐ ๗ ประการ^{๑๓} ซึ่งเป็น

^{๑๒} วิ. มหา. ๔/๑๔/๒๒.
^{๑๓} ที.ปา. ๑๑/๓๕๗/๓๙๗

หลักเศรษฐกิจชั้นสูง ที่อำนวยความสะดวกทั้งโลกนี้และโลกหน้า และหลักสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือหลักสันโดษ อันเป็นส่วนหนึ่งแห่งแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ใช้ในยุคปัจจุบัน ตัวอย่างพระพุทธดำรัส เกี่ยวกับสันโดษ เช่น

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลาย จักเป็นผู้สันโดษด้วยจิรวตามมีตามได้ และกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยจิรวตามมีตามได้ ทั้งไม่ประกอบการแสวงหาผิดที่ไม่สมควร เพราะเหตุแห่งจิรว ไม่ได้จิรวก็ไม่กระวนกระวาย และได้จิรวแล้วก็ไม่ติดใจ ไม่หลง ไม่พัวพัน มองเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก ใช้สอยอยู่”^{๑๔}

ในการพัฒนาเศรษฐกิจตามหลักพุทธธรรม จึงต้องยึดหลักมัตตัญญูตา คือ ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีที่ทำให้คุณภาพชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม ไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติ ในการวิภาคหรือแจกจ่ายผลผลิตทางเศรษฐกิจพุทธศาสนาไม่มุ่งเพียงการค้าขายเพื่อผลกำไรแต่ควรแจกจ่ายที่เรียกว่าการให้ทานด้วย^{๑๕} เพราะเมื่อมีการให้ทานจะทำให้สังคมมีความเอื้อเพื่อเกื้อกูล ไม่เกิดการแข่งขันเบียดเบียนกัน สังคมก็จะมีสันติสุขตามมา ความจริงแล้วชีวิตก็ไม่ได้สลับซับซ้อนอะไรมากมาย หากดำเนินชีวิตตามหลักศาสนาที่โลกจะแตกดับ เพราะโลกห่างไกลจากหลักศาสนา ถ้าประยุกต์หลักศาสนามาใช้ คนธรรมดาที่อยู่ในหลักศาสนาได้ ไม่จำเป็นต้องไปบวช คนธรรมดาที่เป็นพุทธศาสนิกชนได้ เรามองในหลักเศรษฐกิจคือการกิน การอยู่ คือปาก คือท้อง คือการบริโภค ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียงคือดึงหลักศาสนาหลักส่วนหนึ่งมาประยุกต์ใช้กับหลักเศรษฐกิจ ง่ายๆ ก็รับมาอยู่กับเราได้ เราคิดถึงคนอื่น ลูกหลานจะอยู่อย่างไร จะกินอย่างไร เราจะล้างทิ้งขยะลงแม่น้ำไหม นี่คือหลักศาสนาอยู่แล้ว พอเพียงคือการให้ทาน ศาสนาสอนให้รู้จักให้ สอนให้เรารู้จักรักกัน สอนให้เราสามัคคีกัน ถ้าคนเราดักตวงเยอะ กินเยอะ ใช้เยอะ คนจะรักกัน จะสามัคคีกันไหม จะรู้จักพอไหม ความสามัคคีเกิดไหม การเมืองก็มีการแข่งขัน มีอำนาจเพื่ออะไร มีอำนาจก็เพื่อจะได้ตักตวงเอาทรัพยากรเยอะๆ แล้วจะรักกันไหม สามัคคีกันไหม ถ้าทุกคนรู้จักพอ อำนาจรู้จักพอได้ แล้วจะมีปัญหาไหม ปัญหาสังคมก็จะมีไม่ ความแตกแยกก็ไม่เกิด มันแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง ถ้าปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจริงๆ ไม่ใช่พูดว่าพอเพียง มีใครที่พอพอจริงๆ มีไหม คำว่าพอคือไม่มีกิลเลส ถึงบอกว่าแค่ประหยัด อย่มาพูดว่าพอแล้ว ส่วนมากอยู่ในหลักประหยัด พอคือ หยุด คือ STOP คนทั่วไปแค่ประหยัดเท่านั้น ตัวอย่างบุคคลที่พอได้อย่างแท้จริงคือ

^{๑๔} ส.น. ๑๖/๑๔๔/๒๓๓๓

^{๑๕} พระวราภรณ์ ชาญภาโร (พุทธสวัสดิ์). การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต). หน้า ๑๘๔.

พระพุทธเจ้า พระองค์มีวงกัฏฐูที่พระราชบิดาสั่งให้ แต่พระองค์พอได้ มีพระมเหสี แต่พระองค์ก็รู้จักพอได้ คนที่เคยสัมผัสกับความสะดักสะบายน สัมผัสกับกิเลสตัณหา เคยอยู่กับกาม แล้วตัดได้ แต่เราไม่ได้เป็นขนาดพระพุทธเจ้า เป็นแค่คนธรรมดา เจ้าชายสิทธัตถะทรงอยู่กับแก้วแหวนเงินทอง มีบริวารรอบตัว แต่พระองค์ผ่านจุดนี้แล้วสามารถพอเพียงได้ นั่นคือบุคคลที่สุดยอด เราไม่เคยนอนแอร์ จะร้อนจะหนาวก็พดลม ไม่รู้จักแอร์ ลองถ้าชาวบ้านเคยนอนแอร์ ถ้าคืนไหนไฟดับ แล้วสามารถสงบใจได้ พอเพียงได้ แอร์ก็ได้ไม่แอร์ก็ได้ เป็นธรรมชาติ ไม่รู้สึกหงุดหงิด กระทบกระวายเป็นคนเก่ง เราไม่ต้องถึงขนาดพระพุทธเจ้า เราต้องอยู่ในระบบทุนนิยม เราไม่ได้ถอยหลังเข้าคลอง เราถอยจากสิ่งหลอกลวงจอมปลอมนั้นมาได้ก็ถือว่าเป็นคนที่สุดยอด ในหลวงไม่ได้สอนมาในแบบศาสนา แต่อาจจะผ่อนกว่า เขากว่าในมิติที่เป็นรูปธรรมกว่า ในแง่ของเศรษฐกิจในแง่ของสิ่งต่างๆ กว่า หลักศานามันลึก มันซึ้ง จะมีก็คนที่เข้าใจ จะมีก็คนที่เข้าใจเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนใหญ่มักจะพูดว่า มีเท่าไรก็กินเท่านั้น แท้จริงแล้วไม่ถูกต้อง มันเป็นเรื่องปัญญา ความลึกซึ้ง มันต้องใช้วิจารณญาณอย่างสูง มันเป็นการขัดเกลาข้างในออกมาภายนอก พอเพียง ถ้าไม่สะสมสมบัติ ไม่บ้าสะสมสมบัติ ของคนอื่นจะเอาใหม่ แล้วจะโกงใหม่ จะคอร์รัปชันใหม่ เศรษฐกิจพอเพียงแก้ปัญหาคอร์รัปชันได้ใหม่ ก็มันพอเพียง มันเป็นจุดแรกของการแก้ปัญหา ปัญหาทั้งหมดของมนุษย์ ถ้าทุกคนบอกตัวเองได้ว่า เราพอแล้ว เราได้หายใจ เราได้กิน เราได้อยู่ เราได้นอน เราได้อยู่อย่างนี้เราก็กพอแล้ว เห็นอะไรรอบข้างเราก็กมีความสุขแล้ว เราไม่ต้องไปไขว่คว้าหาอะไรให้มาก ความสุขจอมปลอมที่มันสลับซับซ้อนแล้ว ทำได้ใหม่ ถ้าทุกคนสร้างหลักแบบนี้ได้ สิ่งที่จะเกิดมาบนโลก ก็จะเป็นสินค้าและบริการที่มีคุณภาพแท้จริง ไม่หลอกกันไปหลอกกันมา เหมือนทุกวันนี้ไม่ต้องเอาทรัพยากรไปสิ้นเปลืองกับเรื่องจอมปลอม ระบบผลิตที่ดีๆ ก็จะตามมาเอง ทุกคนบอกว่าไม่กินข้าวขาว เพราะไม่มีประโยชน์ ไม่มีวิตามิน มันเป็นแต่แป้ง มันเหมือนการกินเศษอาหารเหมือนการเอาเศษอาหารให้หมู จริงๆ เรากินเศษอาหาร แต่ให้หมูกินของมีประโยชน์ แล้วมนุษย์ก็บอกตัวเองว่าฉลาด เรียนมาตั้งสูง นั่งกินข้าวขาว แต่บอกตัวเองว่าฉลาด กินข้าวก็กินข้าวไม่เป็น แล้วก็กินผักมีสารพิษ คนกรุงเทพฯ เป็นมะเร็ง กินอาหารมีแต่แป้ง มีแต่น้ำตาล เป็นเบาหวานกัน แต่คนจนไม่ค่อยมีโรคกันเท่าไร คนจนไม่ใช้สารเคมี คนจนออกกำลังกายกัน เดียวนี้มนุษย์ฆ่ากันทางอ้อม อย่าพูดเรื่องอาวุธชีวภาพ เราเองกำลังใช้สารเคมีในอากาศ ฆบรถก็มีสารพิษออกมา แล้วก็บอกว่าอากาศจะบริสุทธิ์ เราผูกเองแล้วเราจะแก้อย่างไร เราไปวางน้ำเขียว ภูเก็ต เพื่อไปสูดอากาศบริสุทธิ์ เพราะเรามีเงิน ดังนั้น ยังมีเงิน ยิ่งแก้ปัญหาได้ เรายิ่งซื้อสินค้าและบริการที่มันดีได้ สินค้าและบริการก็เกิดตามมา การผลิตก็จะบิดเบี้ยว ผิดเพี้ยน เพราะกิเลสของมนุษย์ ซึ่งไม่มีที่สิ้นสุด แต่การสร้างตรงจุดนี้ให้คนรู้จักพอเพียงได้ มันได้จากจุดไหน มันไม่ใช่เรื่องธรรมดาเลย ให้เริ่มรู้จักคำว่าพอ ในเมื่อไม่รู้จักคำว่าพอ ทำอย่างไรให้เรารู้จักพอ ต่อให้เงินมากองก็ไม่รู้จักพอ การรู้จักพอก็คือต้องมีการขัดเกลา แต่คนส่วนใหญ่ชอบคิดว่าถ้าถูกลอตเตอรี่จะพอ แต่การให้เงินไม่ได้ยุติความพอลงแม้แต่น้อยเลย นี่คือการแก้ไขปัญหาคความยากจน แต่การที่คนมีเงินมากขึ้น เขาเริ่มรู้สึกว่าเขาไม่จน แต่จริงๆ ไม่ได้แก้ปัญหาคจริงๆ การแก้ปัญหาคจริงๆ คือต้องเริ่มเข้าสู่ความพอเพียง แก้ได้อย่างยั่งยืน เป็นการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง ตรงจุด

ตรงประเด็น ยิ่งยืน ปัญหาตอนนี้คือคนจนมีมาก คนรวยมีน้อย จนกระจุก รวยกระจาย ถ้าทุกคนรู้จักพอ ทรัพยากรก็จะเหลือ เพราะว่าพอแล้วไม่แสวงหา ทรัพยากรยังเหลือ ทุกวันนี้ในคลองมีปลา คนสมัยก่อนไม่ทำงาน ไปทอดแหก็ได้ปลามากิน ก็ไม่อดตาย แล้วทุกวันนี้ไม่ได้แล้ว ในคลองน้ำเสีย ปลาเป็นโรค บางที่ไม่กินแต่เอาไปขายที่ตลาด ไม่กล้ากินเพราะรู้ว่าปลามาจากไหน น้ำเน่า ปลุกผักเองไม่กล้ากิน เพราะรู้ว่าแปลงนี้ใส่สารพิษ กินไปก็อันตราย ผักที่สวยคือผักที่กินได้ ต้องเน้นที่ประสิทธิภาพ การผลิตคือผักที่สวยต้องใช้ยาฆ่าแมลง เพราะผักไม่สวย แล้วก็ได้กินสารพิษ แล้วก็ตายผ่อนส่ง เพราะเราไม่รู้จักคุณค่าแท้จริง สิ่งที่เรากิน สิ่งที่เราใช้ ผักสวยเราอยากกิน หัวใหญ่ๆ มันต้องสร้างอะไรให้เกิดได้ จะคิดได้ยังไงถ้าทั้งโลกมอมเมาให้คนคิดเช่นนั้น ถ้ามัวความรู้ที่เราให้ความรู้กันจริงๆ แท้ๆ มันจริงไหม เวลาอาจารย์สอนนักศึกษา ก็บอกว่า คุณต้องผลิตของที่มีมูลค่าเพิ่มนะ กลยุทธ์ทางการตลาดคืออย่างนี้นะ ใช้ของจริงไหม ของจริงในแง่สร้างกำไร แต่ไม่ใช่ของจริงในแง่ดีจริงๆ ของโลก คนละเรื่องกัน คนละอย่างกัน เราควรให้ความรู้คนก่อนปลูกต้นไม้ในบ้าน ทำไมต้องปลูกต้นไม้ในบ้าน ลดโลกร้อน ถ้าให้ความรู้ไปอีก คุณต้องปลูกไว้กินส่วนหนึ่ง ส่วนหนึ่งปลูกไว้ให้ร่มเงา บ้านจะได้เย็นเป็นการให้ความรู้กับการจัดการทรัพยากรใกล้ตัว ทรัพยากรใกล้ตัวทุกอย่างเกิดจากดิน น้ำ ลม ไฟ เมื่อมีดิน มีน้ำ มีต้นไม้ก็มีผลไม้อีก ให้คนกิน มีผักหญ้าไว้เลี้ยงวัว มันก็วงจรชีวิตของธรรมชาติ เราจะบริหารมันอย่างไร บริหารดิน น้ำ น้ำมัน บริหารต้นไม้ บริหารอย่างไร ที่ผ่านมามันไม่ได้คิดบริหาร แต่คิดจะตัดดวงในแง่ธุรกิจ คิดจะเอาไม้ทำเฟอร์นิเจอร์ มีใครเคยคิดจะปลูกป่าทดแทนไหม ไม่คิด พอหมดก็หาอย่างอื่นมาผลิตแทน เอาปิโตรเคมีมาแทน พอปิโตรเคมีหมดจะทำอย่างไร ขนาดมันไม่หมดแต่ราคาสูงขึ้น เพราะเราใช้มันเรื่อยๆ ก็จะเดือดร้อนมากขึ้น

เศรษฐกิจพอเพียง : ขบวนการขับเคลื่อนสังคมธรรมานูวัตน์

กระบวนการนี้เพื่อการพัฒนาสังคมดังเช่นปัจจุบันมันผิดมาตั้งแต่ต้น ตั้งแต่ใจธุรกิจ เราต้องเปลี่ยนกระบวนการนี้ใหม่ เป็นส่วนสำคัญ ถ้าเจอแนวทางแก้ไขแล้วจะล้มล้างแนวทางธุรกิจได้ไหม มันหยั่งรากลึกลงไปแล้ว แล้วจะมาปรับ มันผิวน้ำ ถ้าไปพูดกับคนส่วนใหญ่ก็คือทำอะไรจะให้มันไป ได้กับธุรกิจ หรือถ้าเลวร้ายกว่านั้น ก็คือธุรกิจต้องไปครอบเศรษฐกิจพอเพียง ใช้หลักใหญ่คือธุรกิจ แล้วจับเศรษฐกิจพอเพียงมาเข้ากับธุรกิจให้ได้ ซึ่งจริงๆ แล้ว เศรษฐกิจพอเพียงมันเป็นสิ่งที่จะ มันเป็นเรื่องที่แท้ มันเป็นเรื่องที่จริง มันไม่ใช่สิ่งที่เป็นผิวๆ จาบฉวย แต่ถ้ากำลังคิดว่าธุรกิจมันสุดยอด เป็นอะไรที่ไม่มีเราอยู่ไม่ได้ ธุรกิจเป็นอะไรที่สำคัญมาก เราอยู่ในธุรกิจต้องทำอะไรมาขายกันเป็นธุรกิจ นั่นคือธุรกิจ เศรษฐกิจพอเพียงมันเป็นการเปลี่ยนแปลงโลกเลย เป็นของจริง เป็นธรรมะขั้นสูง คนที่เข้าใจธรรมะจะไม่ปฏิเสธ เศรษฐกิจพอเพียง ธุรกิจมองทุกอย่างรวมศูนย์ ดึงทรัพยากรหาตัวเรา แต่เศรษฐกิจพอเพียงจะอยู่ได้ ไม่ใช่ตัวเราอยู่ได้ ทุกคนต้องอยู่ได้หมดและสังคมจะเกื้อกูลกันเอง คนรวยอยู่บ้านหลังใหญ่ สักวันก็จะเสียคนมาจี้ มาปล้น มาฆ่า มากขึ้นเรื่อยๆ เพราะคนรวยเยอะ คนจนน้อย แต่ถ้าทุกคนมีกินมีใช้กระจาย

ทั่วถึงกัน สังคมก็จะดีเอง การปล้น จี้ ฆ่าจะน้อยลง เวลาเองตัวเราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติของสังคม เราจะอยู่อย่างปรับตัวเราเข้าหาธรรมชาติ ถ้ามองตัวเราเล็กเราจะปรับตัวเข้าหาธรรมชาติ แต่ถ้ามองตัวเราเป็นใหญ่เราจะปรับธรรมชาติเข้าหาเรา เช่น ร้อนก็ปรับห้องให้เย็น ทุกห้องเย็นหมด แต่โลกร้อน เป็นการสวนทาง

ธุรกิจเป็นลัทธิทุนนิยมอย่างหนึ่ง ที่ชนะศาสนาได้ เพราะศาสนาสอนให้ละกิเลส ให้รู้จักการให้ เพื่อขัดเกลาความต้องการของมนุษย์ ให้รู้จักพอ ซึ่งระบบเศรษฐกิจเป็นไปในทางตรงกันข้าม เพราะมนุษย์มีความต้องการไม่สิ้นสุด ซึ่งมันเป็นตัวเสริมแรงของมนุษย์อยู่แล้ว ธุรกิจจะทำให้เราถึงทรัพยากรมาใช้อย่างสะดวกและรวดเร็วที่สุด โลกจะล่มสลายเพราะระบบธุรกิจทำให้เราถึงทรัพยากรมาใช้อย่างรวดเร็วและมหาโหด วิทยาศาสตร์หรือวิทยาการดีๆ ถ้านำมาใช้ให้เป็นสามารถทำให้เราถึงทรัพยากรมาใช้ได้อย่างรวดเร็วที่สุด เราไม่มีทางเอาทรัพยากรมาใช้ได้เลย ถ้าไม่มีเครื่องมือที่มีความทันสมัย (Hi-technology) แต่ธุรกิจทำเพื่อต้องการมุ่งผลกำไร โดยเอาสังคมมาบังหน้า ถ้าเราคิดแต่กำไรๆ เราไม่มีทางคิดให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงได้ ระบบเศรษฐกิจสร้างมูลค่าเพิ่ม คนเราแสวงหาความสมบูรณ์แบบ แสวงหาความดีพร้อม หาระบบที่ดีขึ้น เรามีทิศทางที่จะมุ่งไปอยู่แล้ว ควรนำเอาพุทธศาสนาการบริหารทรัพยากร สิ่งที่จะขัดเกลาต่อไปได้ไม่ใช่ระบบการศึกษา เพียงแค่การเข้าเรียน จบวันที่คอยแต่ยัดยัดมันไม่ใช่แล้ว แต่ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ด้วยชีวิต ถ้าเศรษฐกิจพอเพียงทำให้อิ่มได้มีความสุข ทำให้เจริญหู เจริญตาได้ ขึ้นอยู่กับเราว่าจะบริหารอย่างไร คือการบริหารจัดการ เราไม่จำเป็นต้องทำเหมือนกัน รูปแบบสามารถเปลี่ยนไปได้ รู้จักจัดสรรที่อยู่ ที่ทำกิน พื้นที่บ้านไม่ต้องมากมาย แต่ให้มีพื้นที่ทำกิน ปลูกผัก เลี้ยงปลาได้ ถ้าวิถีชีวิตไม่กลมกลืนเราก็ไม่สามารถทำได้เต็มที่ เช่น เราซื้อข้าวกิน หนึ่งๆ บ้านปลูกผัก ทำไม่ไม่ทำกับข้าวกินเอง เพราะวิถีชีวิตไม่กลมกลืนกัน ทุกวันนี้วิถีชีวิตเริ่มเปลี่ยนเพราะระบบทุนนิยมเข้ามา เพราะเราต้องเร่งรีบหาเงินมากกว่า ถ้าสังคมเน้นที่อะไรเราก็จะได้อย่างนั้น เช่น สังคมเน้นที่เงิน เราก็จะมุ่งที่เงินจะตอบสนองทุกสิ่งทุกอย่างได้ เพราะคนกลัวลำบาก ถ้าคนที่ยึดถือเศรษฐกิจพอเพียงจะไม่เน้นเงิน ไม่กลัวลำบาก ไม่ใช่สิ่งที่ต้องมาไถ่อด ภัทร การปฏิบัติตัวให้เป็นวิถีชีวิตเป็นสิ่งยาก บางคนทำงานไม่ต้องอธิบาย เพราะปฏิบัติจนเป็นเรื่องปกติอยู่แล้ว และมีความสุขกับสิ่งที่ทำอยู่ แต่การที่พอเศรษฐกิจไม่ดี แล้วกลับมาอยู่อย่างเศรษฐกิจพอเพียงไม่เรียกว่าอยู่อย่างพอเพียง แต่มันเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ เพราะการมีชีวิตอย่างเศรษฐกิจพอเพียงต้องอยู่อย่างสุขกาย สบายใจ ไม่ใช่การยอมรับได้ การที่คนเราดิ้นรน ไม่ใช่การขยัน แต่เป็นการไม่รู้จักพอ เพื่อหวังกอบโกย เป็นการเห็นแก่ตัว ถูกปลูกฝังให้ขาดการนึกถึงคนอื่น การไม่รู้จักให้ ถูกปลูกฝังจากระบบทุนนิยม การเข้าถึงพระพุทธรูปศาสนาทั้งหลายทาง อยู่ที่ว่าเราจะเลือกทางไหน ศาสนาเป็นสิ่งที่ใช้ขัดเกลาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงได้ เช่น เมืองไทยมีธุรกิจเซเว่น-อีเลเว่น สร้างเครือข่ายไปทั่วประเทศ วัดเป็นเครือข่ายเป็นตัวขับเคลื่อนเป็นแบบอย่างที่ใหญ่ที่สุด จะทำอย่างไรจะนำวัดในประเทศไทยมาเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดความรู้ มาเป็นเครือข่าย มาเป็นกำลังใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยว ที่ให้ความรู้มารวมตัวกัน ศาสนาต้องทำอย่างไรไม่ให้ล่มสลาย คำตอบคือ ศาสนาต้องทำตัวให้มีบทบาท

ดีขึ้น ต้องทำงานเชิงรุก ไม่ใช่รอให้คนมาทำบุญอย่างเดียว ถ้ามีตัวกลางเชื่อมคือ เช่นคนที่เคยบวชเรียนมาแล้วมาเป็นสะพานเชื่อมระหว่างพระ กับฆราวาสได้ ทุกอย่างจะดีขึ้นสังคมจะเข้มแข็งกว่านี้ คนยังเชื่อพระ ยังนับถือพระ ยังเข้าวัดทำบุญ ศาสนายังไม่ล่มสลายมากขนาดนั้น แต่ปัจจุบันศาสนาเป็นแค่สัญลักษณ์ของความดี แต่การได้มาไหว้พระ ได้ทำบุญ เหมือนการทำความดี เป็นเหมือนสัญลักษณ์ที่ทำความดี แต่ยังไม่มีความดีอยู่ในตัวจริงๆ พระสงฆ์ยุคใหม่จะต้องสอนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวบ้าน ให้พระทำอะไรที่ทำเพื่อปากท้องของชาวบ้านได้ ด้วยการสอนให้ชาวบ้านดำรงตัวอยู่ได้อย่างมีความสุข พอเพียงเป็นบันไดขั้นหนึ่งเพื่อไปสู่นิพพานด้วยวิถีพุทธ เหมือนการเชื่อมหลักทวนคือการให้ คือความเพียงพอ ขึ้นอยู่กับว่าจะหยิบเรื่องใด ออกมาอย่างไร พระสามารถสอนเรื่องการบริโภคของคนได้

ปัจจุบันสังคมมนุษย์มันหยาบ สังคมเสื่อม พระสงฆ์ต้องทำคนให้รู้สึกว่าการทำบุญจำเป็นจะต้องอย่าให้คิดว่าศาสนาอยู่ไกล เศรษฐกิจพอเพียง การกินอยู่ หลับนอน คบเพื่อน ใช้หลักศาสนาทั้งหมดเพียงปรับเป็นระบบพื้นฐาน (Basic) จะง่ายกว่าการสอนขั้นสูง การสร้างชุมชนแบบนี้ไม่น่ายาก ยังมีคนจำนวนมากที่ต้องการพระที่ดีสักรูปอยากได้สังคมในอุดมคติคนสมัยนี้ชอบอ่านหนังสือธรรมะที่อ่านได้ง่าย ธรรมะน่าจะช่วยเราแก้ปัญหาได้ แต่วัดดีๆ เหล่านี้อยู่ที่ไหน ที่จะช่วยเราได้ เราจะต้องให้วัดดำเนินการเชิงรุก วัดหรือพระต้องมีเครือข่าย ต้องคุยกับชาวบ้านว่าต้องการสังคมแบบไหน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งเอาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพราะมันอยู่ใกล้ตัว คนที่ยึดถือเศรษฐกิจพอเพียง เป็นบันไดขั้นแรกที่สามารถจับต้องได้สะท้อนออกมาจากจิตใจ พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือ ไม่มีอะไรใกล้ตัวมีน้ำใจ แต่ถ้าเป็นธุรกิจจะคิดเพียงว่าคุณจะได้อะไร หรือจะมีอะไรตอบแทนบ้าง ในหนังสือเรื่อง “เธอคือความดี” (Being Peace) ดิซ นัท ฮันท์ สอนว่า ตามหลักพุทธศาสนา ข้อปฏิบัติที่สำคัญที่สุดก็คือ การมีชีวิตอยู่อย่างมีสัมปชัญญะ รู้ถึงสิ่งที่กำลังเป็นไป.. มิใช่รู้แต่เพียงที่นั่นเท่านั้น หากต้องรู้ความเป็นไปของที่นั่นด้วย ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเธอกินขนมปังแผ่นหนึ่ง เธออาจกำหนดรู้ว่าในการปลูกข้าวสาส์นั้น ชาวนาของเราจะต้องใช้สารเคมีพิษเป็นปริมาณมาก เมื่อกินขนมปังเราต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการพังทลายทางนิเวศวิทยาของเราด้วย... หากเราตระหนักผู้ถึงรูปแบบการดำรงชีวิตของเรา วิธีการบริโภคของเราและการมองสิ่งต่างๆ เราก็จะรู้วิธีที่จะสร้างสันติภาพได้ทันที ในช่วงขณะที่เรายังมีชีวิตอยู่ ในช่วงขณะที่เรายังมีชีวิตอยู่ ในช่วงขณะนี้ปัจจุบัน ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเราหยิบหนังสือพิมพ์วันอาทิตย์ขึ้นมาดูเราอาจจะพบว่าหนังสือพิมพ์ฉบับนี้หนักมาที่เดียว อาจจะหนักถึง ๓ - ๔ ปอนด์ การพิมพ์หนังสือพิมพ์เช่นนั้นอาจจะต้องผลาญป่าไม้ทั้งป่า เมื่อเราหยิบหนังสือพิมพ์ขึ้นมา เราควรตระหนักในความขี้เนื้อ หากเราตระหนักมาก เราก็สามารถจะทำอะไรบางอย่าง ซึ่งจะเปลี่ยนวิถีของสิ่งต่างๆ ได้^{๑๖}

^{๑๖} เดวิด ซี. คอร์เทิน. **โลกยุคหลังบรรพชา ชีวิตหลังทุนนิยม**. แปลโดย เจษณี สุขจิรัตติกาล, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเพื่อองฟ้า พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๕.) หน้า ๑๗๖.

พระมหาสุภาพ พุทธิวิริโย^{๑๗} แห่งวัดปานาคำ จ.กาฬสินธุ์ เป็นตัวอย่างของพระสงฆ์รุ่นใหม่ที่ใช้แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาส่งเสริมประชาชน โดยพระอาจารย์ได้เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า ท่านเป็นสามเณร เป็นคนจังหวัดสุพรรณบุรี และได้เดินธุดงค์มาตั้งแต่อายุ ๑๔ มาอยู่ในป่าช้า และได้พัฒนามาเป็นวัดจนถึงปัจจุบัน จากพื้นที่เป็นป่าช้าก็เป็นป่าช้าทั่วไปๆ มีพื้นที่อยู่ ๔๓ ไร่ ระยะเวลาอีก รวมเป็น ๘๓ ไร่ ในพื้นที่ทั้งหมดมี ๓ ส่วน ส่วนแรกก็เป็นวัด ในส่วนที่ ๒ เป็นศูนย์เรียนรู้เกษตรพอเพียงซึ่งอยู่หลังวัด ส่วนที่ ๓ เป็นส่วนของการบำบัดผู้ติดยาเสพติด จากศาลแขวงพระนครเหนือ โดยใช้หลักศาสนาบำบัด โดยใช้วิถีชีวิตความพอเพียงเป็นเครื่องมือ ซึ่งที่เป็นปัญหาเริ่มต้นก็คือมีค่าอาหารเป็นแสนบาท ก็เลยทำให้เกิดนวัตกรรมในเรื่องการพึ่งตนเอง เรื่องการทำบัญชีครัวเรือน เริ่มเกิดการค้นหาเรื่องของการช่วยตนเอง เรื่องปุ๋ย เรื่องยา ยาฆ่าแมลง และก็กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการผลิต มีการพัฒนาต่อยอดเรื่อยมา การทำงานของท่าน ท่านจะเน้นการบูรณาการงบประมาณ การงาน บูรณาการผลการคิดร่วมกัน โดยท่านกล่าวว่ารัฐต้องบูรณาการกับภาคประชาชน ภาคประชาชนต้องบูรณาการกับภาครัฐ ถ้าหากบูรณาการไปได้ นี่คือนวัตกรรมที่เรามีนี่คือทุนที่เรามีอยู่ที่เดินมาถึงตรงนี้ นอกจากนี้ท่านยังกล่าวว่า จริงๆ เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องของพระ แต่เป็นเรื่องของชาวบ้าน เรื่องปากท้องของชาวบ้าน แต่ถ้าเจ้าหน้าที่บ้านเมืองต่างคนต่างถือว่าไม่ใช่ธุระของตนเอง ภาพในชุมชนจะเห็นคนใส่บาตรให้พระจะไม่มีให้เห็นเพราะว่าคนย้ายไปอยู่ในกรุงเทพฯหมด เกิดการย้ายที่อยู่ เรียนในเมือง จบแล้วไปทำงานทำในเมืองหลวงต่างๆ เด็กที่เคยมาช่วยเก็บกวาดไม่มี เค้าไปไหน เค้าไปจับกลุ่มดมกาวข้างถนน นี่ไม่ใช่เรื่องของเราไม่ได้ ศาสนา ชุมชน หากขาดกันก็แย่แล้ว พระสงฆ์กับเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีความจำเป็น จำเป็นในด้านของแง่คิด และต้นแบบที่เป็นรูปธรรม แนวคิดคือสารตั้งต้นของเศรษฐกิจพอเพียง คือเรื่องของธรรมชาติเอง พระสงฆ์ต้องแปลงสัญญาธรรมะให้เป็นภาษาชาวบ้าน พระสงฆ์จะต้องเป็นต้นแบบ วัดควรจะเป็นต้นแบบ คนจะเริ่มต้นเศรษฐกิจพอเพียงได้จะต้องเริ่มจากความคิดของเรา

พระอาจารย์สุบัน วรรณโณ^{๑๘} เป็นพระสงฆ์อีกท่านหนึ่งที่กล่าวว่า ปัจจุบันศาสนาพุทธเป็นเพียงรูปแบบมากกว่า ยังไม่เป็นวิถีชีวิต ส่วนในเรื่องของประเพณี ถ้าไม่เข้าใจ ก็จะเป็นแค่ประเพณี แคเบเลือก เป็นสังคมที่ไม่มีวิญญาณ คือคล้ายๆว่าพอมีปัญหาแล้วไม่สามารถแก้ไขปัญหาในใจได้ ยังมีความทุกข์อยู่ ถ้าเรามีความหมายต่อเค้า เค้าก็จะมีเราอยู่ในใจ เจอเราก็ไหวไม่ไหวเฉพาะในงาน ถ้า

^{๑๗} สัมภาษณ์พระมหาสุภาพ พุทธิวิริโย เจ้าอาวาสวัดปานาคำ จ.กาฬสินธุ์ ถือเป็นพระสงฆ์หนุ่มที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ท่านได้ทำงานร่วมกับ สกว. ผู้ว่าราชการจังหวัด รวมถึงส่วนราชการต่างๆ เพื่อขับเคลื่อนแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (สัมภาษณ์วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๑).

^{๑๘} ผู้เขียนได้สัมภาษณ์พระอาจารย์สุบัน วรรณโณ ซึ่งเป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งทำงานร่วมกันขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ณ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ประจำหมู่บ้านหนองมัน อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม (สัมภาษณ์วันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๑)

เราไม่มีความหมายต่อเค้า เค้าก็จะเอาเราเป็นแค่ประเพณี เป็นแค่สินค้า พอมีงานแล้วจะมาไหว้ แต่ชีวิตปกติเค้าจะไม่นึกถึงเราเลย ต้องให้พระและโยมมีวิถีชีวิตร่วมกัน คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ เราต้องมองให้ครบองค์รวมให้เข้ากับยุคกับสมัย ทางพระพุทธศาสนา ก็คือ จะไม่มีช่องว่างระหว่างคนทุกระดับชั้น คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ เป็นการปฏิบัติตามทางสายกลางของพระพุทธเจ้า เราจะเป็นครู เป็นนักธุรกิจ เป็นเกษตรกร เป็นอะไรก็ตาม เราจะมีชีวิตพอเพียงของเรา เริ่มจากการปฏิบัติธรรม พอก็คือนึกถึงความโลภจนเกินไป จนทำให้ตนเองต้องดิ้นรนเป็นทุกข์ ถ้าเราจะรู้ว่าเรามีชีวิตพอเพียงจริงๆ ใหม่เราต้องมาปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าเกิดเราไม่ปฏิบัติก็จะมีชีวิตที่พอเพียงอยู่ตรงไหน เพราะว่ามันจะเป็นความพอใจ กิเลสมันไม่พอหรอก แต่อย่างคำว่า สันโดษ ก็เป็นธรรมชาติของความพอเพียง จะแยกอธิบายด้วยความพอเพียงของพระ กับโยม สันโดษมันต่างกัน พระก็คือบุคคลที่อยู่บนสังคนโลกเหมือนกัน แต่เป็นอีกสังคนหนึ่งที่ทำให้โอกาสท่าน เมื่อได้รับโอกาสจากชาวบ้าน มีโอกาสจะปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรมก็คือการปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์ แต่ชีวิตจะบริสุทธิ์ได้ต้องมีอะไรเป็นเครื่องกั้วลง ถึงจะเข้าทางสายกลางได้จริงๆ เมื่อสังคมให้โอกาสท่านๆ ก็ไม่ต้องมายุ่งกับการบริหารมากมาย บริหารแค่ชีวิตของท่าน แต่ชีวิตของท่านก็ต้องการปัจจัย ๔ เหมือนกัน ก็อาศัยญาติโยมนั้นแหละ เมื่อความบริสุทธิ์คือธรรมะต้องอาศัยพระธรรมวินัย พระธรรมวินัยก็คือ การบริหารจัดการนั่นเอง บริหารวัตถุประสงค์ต่างๆ ให้เป็นธรรม คล้ายๆ ว่าจะไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับโลก แต่ความพอเพียงหรือว่าสันโดษของหมู่บ้าน คือ มีภาระหน้าที่ เค้าไม่พร้อมจะมาอยู่แบบพระ เค้ายังพอใจจะอยู่ในโลกของเค้า เค้าต้องมีวัตถุประสงค์ เค้าต้องแสวงหาความพอเพียงของเค้าก็จะเป็นอีกแบบหนึ่ง ก็ต่างกันเหมือนกัน ความพอเพียงของโยม เราเป็นชาวพุทธ ความพอเพียงของชาวพุทธคือการพึ่งพาตนเองให้มากเป็นหลัก และไม่เป็นหนี้ ไม่ติดเหล้า ติดยา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และตนเอง เป็นหลักของศีล สมาธิ ปัญญา มันก็พอเพียงได้ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถเข้าได้ทุกระบบ และไม่ขึ้นกับอะไรทั้งนั้น แต่ทุกอย่างต้องมาขึ้นกับเศรษฐกิจพอเพียง แต่ก่อนพระพุทธเจ้าเห็นทุกอย่างเห็นเป็นทุกข์ และปฏิบัติธรรมไปจนพบความพอในใจ ให้ร่างกายอยู่ได้ ต่อมาธรรมะก็มาเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น จึงทำให้ผู้อื่นไปศึกษาธรรมะกับท่านเยอะขึ้นๆ จนเป็นคณะสงฆ์ เป็นเครือข่ายและวัตถุประสงค์ก็เริ่มมีขึ้นมา ก็ต้องมีวินัยมีการจัดสรร มีการบริหารจัดการ ทำให้มีความพอในความเป็นอยู่ และจะเกิดความพอเพียง วัดในประเทศไทยมีประมาณสองถึงสามหมื่นวัด บางวัดก็รวยมาก บางวัดก็จนมาก คือการบริหารจัดการ แต่การแบ่งปันกันต้องทั่วราชอาณาจักร เมื่อไม่พอเพียงบางคนก็เอาไป ถ้าเอาวินัยมาจัดทุกอย่างก็จะเป็นส่วนกลาง พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าจิตใจของเราไม่ยึดติดไม่ปรุงแต่งเราก็พอเพียง เราไม่สามารถไปห้ามอะไรที่จะเข้ามาได้ แต่เราต้องรู้ว่าจัดการอย่างไรกับสิ่งที่จะเข้ามา เศรษฐกิจพอเพียง เราต้องดูว่าชีวิตของเราแค่ไหน พวกธุรกิจไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการสร้างภาพขึ้นมาเป็นเพียงภาพลวงตา เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของผู้คน ถ้าผู้นำพอเพียงก็จะมีคนรับขึ้น ประเทศชาติก็จะเจริญรุ่งเรือง จะเห็นได้ว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมีความลึกซึ้งมีเนื้อหาของพระพุทธศาสนาอยู่อย่างครบถ้วน ผู้ปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือผู้ปฏิบัติตามธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั่นเอง

สรุป

แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ที่เรียกว่า “Engaged Buddhism” คือการตีความหลักพุทธธรรมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสิ่งจำเป็นต่อความอยู่รอดของพระพุทธศาสนาและสังคม อย่างไรก็ตามการตีความหลักพุทธธรรมนั้นจำเป็นจะต้องเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของหลักธรรมเข้ากับเป้าหมายสูงสุด เพื่อรักษาความมั่นคงในหลักธรรมและหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาเอาไว้ ไม่ทำให้พระศาสนาอ่อนแอ ขณะที่สังคมกำลังตื่นตัวกับแนวคิดทางเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งให้ความสำคัญกับการสร้างดัชนีชี้วัดความสุขอันเกิดจากการพัฒนาทางวัตถุควบคู่กับการพัฒนาทางจิตใจ พระสงฆ์จะต้องปรับยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมให้สอดคล้องกับนโยบายของฝ่ายบ้านเมือง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์รุ่นใหม่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งก็ต้องเป็นผู้นำทั้งในด้านของความคิด และต้นแบบที่เป็นรูปธรรม แนวคิดคือ สารตั้งต้นของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งก็คือธรรมะนั้นเอง พระสงฆ์ต้องแปลงลัญญานธรรมะให้เป็นภาษาชาวบ้าน พระสงฆ์จะต้องเป็นต้นแบบ วัดควรจะเป็นต้นแบบ สังคมธรรมานูวัตน์ หรือสังคมที่ประกอบด้วยธรรม เป็นสังคมแบบใหม่ที่จะมาแทนสังคมทุนนิยมโลกาภิวัตน์ แต่สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ บางครั้งสังคมมนุษย์อาจจะต้องทนทุกข์หรืออาจต้องร้องไห้กับแนวคิดทุนนิยมเช่นปัจจุบันให้เต็มที่ก่อน หลังสิ้นยุคทุนนิยมสมบูรณ์แล้ว เชื่อแน่ว่ามนุษย์ในอนาคตคงไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

บรรณานุกรม

ก. พระไตรปิฎก

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย MCUTRAI VERSION 1.0

ข. ภาษาไทย

ฉลอง สุนทรวาณิชชัย, บรรณาธิการ. **วิพากษ์สังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๘.

เดวิด ซี. คอร์เทิน. **โลกยุคหลังบริษัท ชีวิตหลังทุนนิยม**. แปลโดย เจษณี สุขจิรัตติกาล, กรุงเทพมหานคร: บริษัท เฟื่องฟ้า พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๕.

เบอร์นาร์ด ลีตาร์. **เงินตราแห่งอนาคต พิมพ์ครั้งที่ ๒**. แปลโดย จินตลา วิเศษกุล, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส่องศยาม จำกัด, ๒๕๔๙.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**,

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ
สตครี-สฤษดีวงศ์, ๒๕๔๖.

พระมหาสมบุญ ณ วุฑฒิกโร (พรรณา), **ประเด็นโต้แย้งว่าด้วยพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม**, วารสาร
บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๔๙,

พระวราภรณ์ ชยากโร (พลสวัสดิ์). **การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระ
ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)**. ๒๕๔๗.

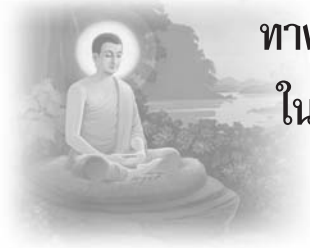
วันทนา ศิวะ. **สงครามน้ำ การเปลี่ยนถ่ายอำนาจจากชุมชนสู่เอกชน มลพิษ และผลประโยชน์**, แปล
โดย ศิริลักษณ์ มานะวงศ์เจริญ, กรุงเทพมหานคร: บริษัท เฟื่องฟ้า พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๕.

หิมพรรณ รักแตงาม. **การศึกษาวิเคราะห์การตีความหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาของ ดิช นัท ฮันท์**.
วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๐.

เฮเลนา นอร์เบิร์ก - ฮอดจ์. **โลกาภิวัตน์กับชุมชนที่ยั่งยืน**. แปลและเรียบเรียงโดย เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว
ไพโรจน์ ภูมิประดิษฐ์, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เฟื่องฟ้า พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๕.

ค. ภาษาอังกฤษ

Bond, George D., "A.T. Ariyatne and the Sarvodaya Shramadana Movement," Engaged
Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia, Queen, Christopher S. (ed.),
(New York: State University of New York Press, 1996), p. 126.

ทางสายกลางในฐานะเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบัน

พระมหาวรเดชา อคฺคเตโช (พรหมเสนา)

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ความนำ

เรื่องเศรษฐกิจ (Economy) มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตเป็นอย่างมาก จึงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง และในปัจจุบันแทบจะดูไม่ออกว่าเศรษฐกิจชนิดไหนมีคุณภาพหรือไม่มีคุณภาพเพราะส่วนมากจะแข่งขันกันทางด้านการผลิตเสียมากกว่าเรื่องคุณภาพ ซึ่งส่วนมากจะหวังผลกำไรจากการผลิต (Product) มากกว่าคุณภาพ การพัฒนา (Development) เศรษฐกิจจึงถูกมองข้ามไปเพราะอำนาจทางการเงินที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจและสังคม เมื่อเงินมีอิทธิพลมากกว่า การทุจริตก็เกิดขึ้นการพัฒนาจึงด้อย เกิดกระแสข่าวในด้านลบเกี่ยวกับเศรษฐกิจ มีการตั้งข้อสังเกตว่า มีปริมาณมากกว่าคุณภาพ เมื่อเศรษฐกิจขาดคุณภาพ ปัญหาเศรษฐกิจก็ตามมา ดังนั้นต้องพัฒนาการผลิตให้มีคุณภาพ จึงจะสามารถพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญได้ และเศรษฐกิจจะพัฒนาหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่สืบเนื่องมาจากธรรมชาติ (Nature) และมนุษย์ (Humans) เท่านั้น

ธรรมชาติและมนุษย์เป็นของคู่กัน เมื่อมนุษย์อาศัยอยู่กับธรรมชาติ ธรรมชาติจึงเป็นผู้ให้ความอุดมสมบูรณ์ทุกอย่างรวมทั้งชีวิตของมนุษย์และสัตว์ มนุษย์ในฐานะผู้อาศัยธรรมชาติและเป็นผู้ประกอบการทางด้านเศรษฐกิจ ต้องรู้จักเรื่องเศรษฐกิจ เพื่อความอยู่รอดของชีวิต เพราะเศรษฐกิจเป็นหัวใจในการดำรงชีวิต สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และความเปลี่ยนแปลงด้านความเป็นอยู่ของมนุษย์ ถ้าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติดีสุขภาพทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจก็ดี มนุษย์ก็มีสุขภาพดี จิตใจดี เศรษฐกิจก็ดีตาม สังคมก็เจริญรุ่งเรืองสงบสุข ถ้าธรรมชาติและสภาพแวดล้อมถูกทำลาย อากาศเป็นพิษ เศรษฐกิจก็มีปัญหา การแก้ไขปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจจึงเป็นเรื่องสำคัญของมนุษย์ สังคมมนุษย์ต้องเอาใจใส่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และมนุษย์ต้องมีธรรมะ เพื่อเป็นปัจจัยทางด้านการพัฒนาตนเอง สังคม และเศรษฐกิจ ศ.ดร.อภิชาติ พันธเสน กล่าวไว้ว่า คำว่าธรรมะหมายถึง ธรรมชาติหรือกฎของธรรมชาติ^๑

^๑ Apichai Puntasen. **Buddhist Economics**. Bangkok: Chulalongkorn University, 2008. pp.2.

ในสังคมโลกที่ผ่านมา ได้มีการส่งเสริมประชากรให้มีการศึกษา แต่เป็นการศึกษาแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมแบบตะวันตก มุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตัว ไม่มองถึงบุคคลอื่นโดยการมุ่งสร้างความเจริญทางด้านวัตถุ เน้นความเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจ ไม่เกี่ยวกับทางด้านจิตใจ จึงเกิดปัญหาร้ายแรงแก่ชีวิตมนุษย์ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม รวมทั้งธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทั่วโลก อีกทั้งประชากรขาดประสบการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ มุ่งแต่จะแสวงหาเงินทองอย่างเดียว ลุ่มหลงเป็นทาสทุนนิยมและวัตถุนิยม ไม่พิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบ ขาดการพัฒนาทางด้านจิตใจ อ่อนแอและหวั่นไหวต่อสื่อทางด้านเศรษฐกิจ มองข้ามประโยชน์ทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ใกล้ตัว จึงส่งผลให้เกิดปัญหาต่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจแบบยั่งยืน

ดังที่ คุณวิทยากร เชียงกูล ให้ทัศนะไว้ว่า ประชาชนไทยถูกอิทธิพลของการศึกษาแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมตะวันตกสอนให้คิดแต่เรื่องของตัวเอง และมองเรื่องการศึกษาและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ศาสนาอย่างแยกเป็นส่วนๆ เหมือนกับระบบการผลิตสินค้าในโรงงานอุตสาหกรรม ใดๆ ที่เราแต่ละคนต้องอยู่ร่วมกับคนอื่นแบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน และชีวิตของคนเราประกอบไปด้วยกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ส่วนตัวจำนวนมากที่เชื่อมโยงมีผลกระทบต่อกันและกันอย่างเป็นระบบองค์รวม^๒

เมื่ออิทธิพลทางการศึกษาแบบทุนนิยมระบาด จึงเกิดการมองแบบแยกส่วน ต่างคนต่างอยู่และไม่พึ่งพาอาศัยกันและกัน ทำให้ปัญหาเศรษฐกิจเกิดขึ้นในสังคมจนถึงระดับชาติ ดังนั้น จึงควรหันมาสนใจการพัฒนาจิตใจตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจคือมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘

๒. มุลเหตุเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

๒.๑ เกิดปัญหาเศรษฐกิจในปัจจุบัน

ปัญหาเศรษฐกิจเกิดขึ้นเพราะฝีมือมนุษย์ มนุษย์อยู่กับธรรมชาติ แต่มนุษย์ไม่รู้จักคุณค่าของธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นผู้สร้าง แต่มนุษย์เป็นผู้ทำลาย ดังนั้น ปัญหาเศรษฐกิจ จึงเกิดขึ้นเพราะความไม่รู้หรือขาดการศึกษาตัวเอง สภาพแวดล้อม แยกออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ดังต่อไปนี้

ก) **ปัญหาในชนบท** ชนบท ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจหลายด้าน เช่น การศึกษา สุขภาพอนามัยที่อยู่ทำกิน และความยากจน ปัญหาดังกล่าวนี้ เป็นปัญหาสังคมที่สำคัญ และชนบทก็เป็นพื้นฐานของสังคมเมือง ส่วนมากมีปัญหาที่ย้ายจากชนบท เข้าสู่เมืองหลวงเพื่อขายแรงงาน

ข) **ปัญหาในเมืองหลวง** เมืองหลวง มีปัญหามากมาย เช่น การเมือง การปกครอง สภาพแวดล้อม

^๒ วิทยา เชียงกูล. แก้วกฤติเศรษฐกิจแนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๑. หน้าคำนำ.

อาชญากร ยาเสพติด จราจร เป็นปัญหาสังคมเช่นกันที่ต้องได้รับการพัฒนาแก้ไขปรับปรุงตามเหตุปัจจัยและสถานการณ์ เพื่อความมั่นคงและเจริญก้าวหน้าของสังคมไทย

๒.๒ ขาดการพัฒนาเศรษฐกิจตามทางสายกลาง

ปัญหาส่วนมากเกิดจากมนุษย์นั่นเอง การที่จะพัฒนาเศรษฐกิจ ก็ต้องแก้ที่ตัวคนก่อน เพราะคนเป็นเหตุปัจจัยทำให้เกิดปัญหา เมื่อคนมีปัญหาจึงส่งผลถึงเศรษฐกิจ เศรษฐกิจจะมีผลเป็นบวกหรือลบ ก็ขึ้นอยู่กับกระทำของคนนั่นเอง ดังนั้นปัญหาเศรษฐกิจต้องพัฒนาด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาให้ตรงจุดที่ต้องการ ถ้าพัฒนาไม่ตรงจุดก็มีแต่จะเพิ่มปัญหาและทำให้เสียเวลา

ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ทัศนะว่า เศรษฐกิจเป็นเรื่องของมนุษย์ เป็นกิจกรรมของมนุษย์ การที่จะแก้ปัญหามนุษย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างนั้น เราจะต้องมีความเข้าใจบางอย่างเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ตลอดจนจุดหมายของชีวิตมนุษย์ด้วย คนที่ทำอะไรเกี่ยวกับเรื่องของคนมนุษย์ จะต้องมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์^๓ เมื่อเศรษฐกิจเป็นเรื่องของมนุษย์ ก่อนอื่นต้องเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ก่อน ธรรมชาติมนุษย์ทุกคนที่เกิดมา ไม่มีใครฉลาดตั้งแต่เกิด ไม่มีใครรู้โดยที่ไม่ได้เรียนรู้อะไรเลย

ฉะนั้น เมื่อมนุษย์ไม่ได้ฉลาดมาตั้งแต่เกิด มนุษย์ก็ต้องมีความบกพร่องที่ควรจะได้รับ การพัฒนาให้ดีขึ้น และสิ่งที่มนุษย์ควรจะได้รับ การพัฒนาให้ดีขึ้นนั้นมี ๓ ข้อ คือ (๑) **ศีล** (Morality) ความเป็นปกติ (๒) **สมาธิ** (Concentration) ความตั้งใจมั่นคง (๓) **ปัญญา** (Wisdom) ความรอบรู้

ศีล สมาธิ และปัญญาจัดเข้ากับทางสายกลาง ซึ่งเป็นหลักและแนวทางในการพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม อย่างไรก็ตาม การที่จะพัฒนาให้สำเร็จ ก็ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นผลต่อการแก้ปัญหาเป็นอย่างมาก ต้องศึกษาเหตุผลเป็นปัจจัยสำคัญ ดังที่ท่านพระพุทธเวท^๔ ให้ทัศนะไว้ว่า

(๑) **ปัจจัยภายนอก** เรียกว่า ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงจากผู้อื่นหรือเสียงบอกจากผู้อื่น ได้แก่ การรับถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น พ่อ แม่ ครู อาจารย์ เพื่อนที่คบหา หนังสือ สื่อมวลชน และวัฒนธรรม ซึ่งให้ข่าวสารที่ถูกต้อง สั่งสอนแนะนำชักจูงไปในทางที่ดีงาม

(๒) **ปัจจัยภายใน** เรียกว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย หมายถึง การคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด หรือคิดเป็น^๕ คิดให้เป็นระบบ มีหลักการ นำไปใช้งานได้

ดังนั้น เมื่อมนุษย์ได้รับการพัฒนาไปในทางที่ดีงามถูกต้อง สมควรแก่การงานแล้ว มนุษย์ก็สามารถที่จะพัฒนากิจกรรม เช่น เศรษฐกิจ ให้เป็นไปตามต้องการของตนเองและสังคมได้ และ

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘. หน้า ๗๓.

^๔ พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ). สถานการณ์พุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๖. หน้า ๑๓๘.

เศรษฐกิจจะดีมีคุณภาพ ให้ผลไปในทางประโยชน์สุขได้ ก็เพราะเป็นกิจกรรมที่อาศัยมนุษย์ผู้ซึ่งได้รับการพัฒนาทางด้าน คีล สมบัติและ ปัญญามาเป็นอย่างดีแล้วเท่านั้น

๒.๓ การพัฒนาเศรษฐกิจที่ขาดหลักทางสายกลาง

เศรษฐกิจขาดหลักศีลธรรมจริยธรรม นอกเหนือจากที่ไม่เป็นทางสายกลาง ก็มักจะประสบปัญหาตามมา และไม่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้ เช่น

(๑) **มุ่งความร่ำรวย** หวังแต่ผลประโยชน์ทางวัตถุเพื่อความร่ำรวยอย่างเดียว ย่อมจะนำสังคมไปสู่ความหายนะ ถึงแม้ว่าผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจจะมุ่งมีเป็นเศรษฐกิจมหาเศรษฐกิจในขณะนั้นก็ตามแต่สิ่งที่ตามมาจะปรากฏให้ชัดแก่สังคมถึงความเห็นแก่ตัวและความความอยากเกินขอบเขต มนุษย์ถึงแม้ว่าจะร่ำรวยแค่ไหนถ้าขาดการพัฒนา ก็จะสร้างปัญหาให้สังคม

(๒) **ขาดคุณภาพ** มุ่งแต่การผลิตให้ได้ปริมาณที่มากมายมหาศาล เอาแต่ได้ฝ่ายเดียว ไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะมีต่อผู้บริโภค ตามหลักการของมนุษย์ มนุษย์ต้องเกื้อกูลและอาศัยซึ่งกันและกัน ต้องคิดแบบแยกกายหรือแบบละเอียดในกิจกรรมใดๆ ก็ตามที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ ต้องมุ่งความมีคุณภาพคู่กับการผลิตโดยไม่แยกจากกัน เพราะธรรมชาติพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

(๓) **ขาดต่อจริยธรรม** จริยธรรมเป็นตัวนำสังคมให้เจริญงอกงามและสันติสุข การพัฒนาที่ขัดต่อจริยธรรมหรือขาดจากจริยธรรมไม่เชื่อว่าการพัฒนา หากแต่เป็นการสร้างปัญหาให้สังคม ไม่ว่าสังคมใดล้วนต้องการความสงบสุข รังเกียจความทุกข์กันทั้งนั้น การรู้จักอกเราอกเขา เอาใจเราไปใส่ใจเขา เอาใจเขามาใส่ใจเรา ก็คือมีเมตตาต่อกันและกัน ซึ่งเป็นจริยธรรมของสังคม

๒.๔ ขาดความเข้าใจหลักแห่งทางสายกลาง

ทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา คือ หลักการปฏิบัติหรือแนวทางการปฏิบัติ หมายถึงการรู้จักประมาณ ความพอดี พอประมาณ ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ไม่เบียดเบียนและไม่ก่อปัญหาให้แก่ตนเองและผู้อื่น ตามที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ทัศนะไว้ว่า

ความหมายอีกอย่างหนึ่งของความพอดี หรือมัชฌิมา คือไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นอันนี้เป็นหลักสำคัญของพุทธศาสนา ใช้ตัดสินพฤติกรรมมนุษย์ ไม่เฉพาะในการบริโภคเท่านั้น แต่ในทุกกรณีทีเดียว เป็นมัชฌิมา ก็คือ ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น คำว่า ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ในพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่เฉพาะคนเรามีหลักว่า อหิสา สัพพปาณาน์ แปลว่า ไม่เบียดเบียนชีวิตทั้งปวง ซึ่งสมัยนี้เขาเรียกว่า ecosystems แปลกันว่าระบบนิเวศหรือระบบธรรมชาติของสัตว์โลก

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘.

๒.๕ ทางสายกลางมีประโยชน์อย่างไร

ทางสายกลางในพุทธศาสนาจึงจำเป็นอย่างมากต่อการประกอบการทางเศรษฐกิจ ทั้งผู้ลงทุนและลูกค้าต้องรู้จักตั้งตนให้อยู่ในหลักศีลธรรมจริยธรรมอันจะนำมาซึ่งความสุขทั้งสองฝ่ายคือ ทั้งฝ่ายผู้ผลิตและผู้บริโภค พุทธศาสนาจึงเน้นเศรษฐกิจแนวพุทธ ซึ่งเป็นจุดความพอดี คือได้ทั้งคุณภาพชีวิตและความพึงพอใจในส่วนดี ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านได้ให้ทัศนะไว้ว่า

ที่ทำให้เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เป็นเศรษฐศาสตร์แห่งความพอดี หรือมัชฌิมาปฏิปทา ก็คือ การที่บริโภคแล้วทำให้ได้คุณภาพชีวิต แล้วเกิดความพึงพอใจที่จุดนี้ ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดที่ทำให้เกิดความพอดี ในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยไม่เกิดปัญหา แต่ถ้าเป็นเศรษฐศาสตร์แบบปัจจุบันแล้ว การสนองความต้องการซึ่งไม่มีที่สิ้นสุด จะทำให้ไม่มีความพอดีเกิดขึ้น และก็จะต้องมีปัญหาอย่างแน่นอน อันนี้เป็นของความพอดีอย่างหนึ่ง^๖ ต้องรู้จักความพอดีให้เป็นพื้นฐาน

ดังนั้น ทางสายกลางจึงมีประโยชน์เน้นความพอดีและมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอย่างมากในปัจจุบัน และการพัฒนาต้องศึกษาที่ต้นเหตุของปัญหาแล้วนำมาพิจารณาศึกษาวิเคราะห์ตามกระบวนการทางหลักวิชาการเพื่อให้รู้ว่ามีความมุ่งหมายไปทางไหน

๒.๖ ทางสายกลางมีจุดมุ่งหมายอย่างไร

ทางสายกลางมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาทางด้านจิตใจและการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมากในสังคมปัจจุบันนี้ เพื่อป้องกันอิทธิพลมืดแบบวัตถุนิยมจากสังคมตะวันตกที่แผ่กระจายเข้ามาสู่สังคมไทย จนมองเห็นแต่ผลกำไรอย่างเดียว ไม่มองถึงคุณภาพหรือความเอกราชของสังคม เป็นเพราะว่าสังคมไม่เข้าใจปัญหาเศรษฐกิจ และเศรษฐกิจไม่ใช่จะให้ผลกำไรเท่านั้น หากผิดพลาดเมื่อไหร่แล้วทุกซ่มหันต์จะตามมา ดังที่คุณวิทยากร เชียงกูลให้เหตุผลว่า ในสภาพที่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมทั้งของไทยและของโลกมีปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจชะลอ การดำเนินชีวิตของปัจเจกชนภายใต้ระบบนี้มีปัญหาเรื่องความยากจนและการขาดแคลน ชาวไทยเราควรสนใจศึกษาเรื่องปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและพุทธศาสนาอย่างวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์ อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ (มีเหตุผล) เราจึงจะเข้าใจถึงสภาพสาเหตุของความทุกข์และหนทางในการดับทุกข์ของทั้งมนุษย์และสังคมได้^๗

ฉะนั้น เศรษฐกิจแบบทางสายกลาง จึงมุ่งการศึกษาทางด้านศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานทางจิตใจของมนุษย์ และจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสังคมและการบริหารประเทศชาติ

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, ๒๕๓๗. หน้า ๙๖.

^๗ วิทยากร เชียงกูล. วิกฤติเศรษฐกิจแนวพุทธ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๑. หน้า ๔๒.

๓. ลักษณะเศรษฐกิจแบบทางสายกลางเป็นอย่างไร

๓.๑ ลักษณะทางโลกหรือโลกียะ ได้แก่ การเป็นอยู่ของฆราวาสคนทั่วไปใช้ในระดับเศรษฐกิจครอบครัวตั้งแต่สองคนขึ้นไป มีลักษณะเป็นปกติศีลเป็นจริยธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขในสังคม ซึ่งประกอบด้วยหลักศีลธรรม ๕ ประการ คือ

- (๑) เว้นจากการฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียน ไม่ข่มเหงรังแกผู้อื่น
- (๒) เว้นจากการลักทรัพย์ ไม่ถือเอา ไม่ฉกฉวยสิ่งของผู้อื่น
- (๓) เว้นจากการประพฤติดิตทางกาม ไม่นอกใจคู่ครอง ไม่แย่งคู่ครอง
- (๔) เว้นจากการพูดเท็จ ไม่โกหกหลอกลวง ไม่ปั้นน้ำเป็นตัว
- (๕) เว้นจากการดื่มของมึนเมา ไม่ดื่มสุราเมรัย^๘ บุหรี่ ยาบ้า ยาไอ้ ฟีน กัญชา

๓.๒ ลักษณะทางธรรมหรือโลกุตระ ได้แก่ การเป็นอยู่ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายในชีวิตประจำวัน ตามกฎข้อบังคับระเบียบวินัย ที่พระพุทธองค์ได้วางเอาไว้แล้ว เพื่อดำรงสมณธรรมสู่จุดมุ่งหมายคือนิพพาน ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย ๔ ประการ คือ

- (๑) **จีวร** เครื่องนุ่งห่มสำหรับพระสงฆ์มีแค่สามผืน ไม่ใช่เกินความจำเป็น
- (๒) **บิณฑบาต** อาหารที่ได้รับมาด้วยความบริสุทธิ์ อันเกิดจากศรัทธาชาวบ้าน
- (๓) **เสนาสนะ** ที่อยู่อาศัยตามสมควรแก่ฐานะ และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ
- (๔) **คิลานเภสัช** ยารักษาโรคเป็นสิ่งจำเป็น^๙ แก่สังคัมมนุษย์และแม่กระทั่งสัตว์

ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ทัศนะไว้ว่า เศรษฐกิจแบบทางสายกลางเป็นได้ทุกสังคมเช่นสังคมของพระสงฆ์ การตั้งอยู่ในระเบียบวินัยสามารถเป็นปัจจัยแห่งเศรษฐกิจสายกลางได้ ยกตัวอย่างเช่นระเบียบวินัยของพระสงฆ์ พระสงฆ์เป็นชุมชนหรือสังคมหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นมาตามอุดมการณ์ของพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ในบทบัญญัติที่เรียกว่าวินัยนี้มีกฎข้อบังคับ หลักปฏิบัติที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ เกี่ยวกับปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจมากมาย อย่างน้อยตอนแรกก็มีวิธีประกอบอาชีพที่จะเป็นหลักประกันให้ภิกษุ ภิกษุณี ซึ่งอยู่ในชุมชนนั้นหรืออยู่ในสังคมนั้นมีปัจจัยสี่ดำรงชีวิตอยู่ได้ อันนี้เป็นฐานเบื้องต้น^{๑๐}

นอกจากนั้นยังต้องอาศัยปัจจัยทางด้านการศึกษาเข้ามามีบทบาทในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคนหรือมนุษย์ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง นั่นก็คือการศึกษาตามหลักทางสายกลาง ดังที่พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ให้ทัศนะไว้ว่า

^๘ ชุ.ป.อ. ๑/๗๓/๓๑๗. (ไทย).

^๙ วิ.มทา. ๑/๑๙๕/๑๘๐. (ไทย).

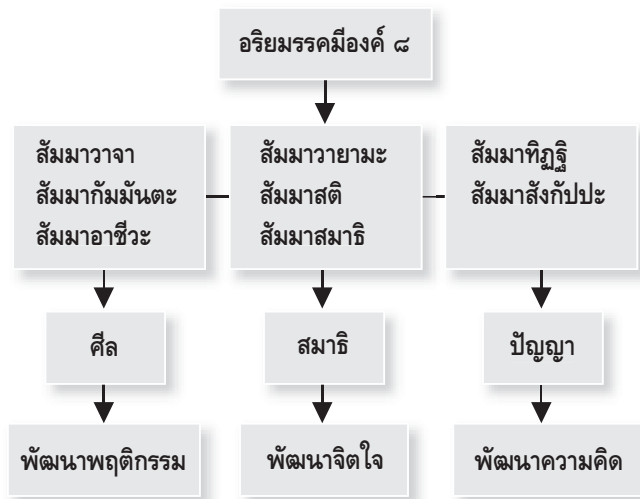
^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครราชสีมา, ๒๕๓๗. หน้า ๕๐-๕๑.

กระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนา ยึดหลักไตรสิกขาคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหาร เราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงชื่อว่า เป็นศาสนาแห่งการศึกษา^{๑๑} การศึกษาจึงเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญ

๔. องค์แห่งทางสายกลาง อริยมรรคมีองค์ ๘^{๑๒}

๔.๑ กรอบความคิดการพัฒนาเศรษฐกิจ

๑. **สัมมาทิฐิ** ปัญญาเห็นชอบ เห็นถูกต้อง คือเห็นแจ้งอริยสัจ ๔ ได้แก่

- ก) **ทุกข์** คือตัวทุกข์ ได้แก่ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความเศร้าโศก
- ข) **สมุทัย** คือเหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน อันเป็นกิเลส
- ค) **นิโรธ** ความดับทุกข์ ได้แก่ ดับกิเลสตัณหาด้วยอริยมรรค
- ง) **มรรค** หนทางดับทุกข์ ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ มีปัญญาเห็นชอบ เป็นต้น

^{๑๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีในการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓. หน้า ๑๓.

^{๑๒} วิ.มหา. ๑/๑๔/๗. (ไทย). (ดูรายละเอียดใน ที.ม. ๑๐/๓๒๕/๒๑๔, ๔๐๒/๒๖๖, ม.ญ. ๑๔/๓๒๕/๒๕๗, ๓๗๕/๓๑๙, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๒๐๕/๑๗๑, ๔๘๖/๓๗๑, ๔๘๘-๔๙๒/๓๗๓-๓๗๕, ๔๙๘-๕๐๓/๓๗๗-๓๗๘, ๕๐๔/๓๘๐). (ไทย).

๒. สัมผัสกับปะ ดำริชอบ คือ ความคิดที่ถูกต้อง คือมโนสุจริต ๓ คือ คิดออกจากกามจากตัวทุกข์ คิดไม่พยายาหาผู้อื่น คิดไม่เบียดเบียนผู้อื่น

ทั้งสองข้อนี้จัดเป็น **ปัญญา** (Wisdom) (อริปัญญาสิกขา)^{๑๓} ได้แก่ศึกษาเรื่องปัญญา พัฒนาความคิด ให้เข้าใจแจ่มแจ้งแล้วนำไปใช้ให้ถูกต้อง เพราะปัญญาเป็นแสงสว่างของใจ และเป็นศัตรูโดยตรงกับความโง่ (อวิชชา) ปัญญามี ๓ ทาง คือ

- ก) **จินตามยปัญญา** ปัญญาเกิดจากการพิจารณาเหตุผล
- ข) **สุตมยปัญญา** ปัญญาเกิดจากการฟัง การศึกษาเล่าเรียน
- ค) **ภาวนามยปัญญา** ปัญญาเกิดจากการฝึกอบรม ลงมือปฏิบัติการจริง^{๑๔}

๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ ได้แก่ วสุจริต ๔ คือ ไม่พูดเท็จหลอกลวง, ไม่พูดส่อเสียดยุแหยให้แตกกัน, ไม่พูดคำหยาบคายเสียหาย, ไม่พูดเพ้อเจ้อ เหลวไหล ไร้สาระ ไม่มีประโยชน์

๔. สัมมากัมมันตะ ประพฤติชอบ ได้แก่ กายสุจริต ๓ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ไม่เบียดเบียน, ไม่ลักทรัพย์ไม่ขโมยของใคร, ไม่ประพฤติผิดในคูครอง ไม่นอกใจคนรัก

๕. สัมมาอาชีวะ การงานชอบ ได้แก่ ประกอบการงานในทางสุจริตชอบธรรม, เว้นมิจอาชีพที่ผิดศีลธรรมผิดกฎหมาย, ประกอบสัมมาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมาย

ทั้งสามข้อนี้จัดเป็น **ศีล** (Morality) (อริศีลสิกขา)^{๑๕} ได้แก่การศึกษายบธรรมฝึกฝน เกี่ยวกับความประพฤติเรียบร้อยทางกาย ทางวาจา ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อการอยู่ร่วมกันได้ในสังคมอย่างปกติสุขและสันติสุข ศีลมีหลายระดับ เช่น ศีล ๕, ศีล ๘, ศีล ๒๒๗, และศีล ๓๑๑

๖. สัมมาวายามะ พยายามชอบ ได้แก่ การเพียรพยายามแต่ในทางที่ต้งามมีประโยชน์ ได้แก่ เพียรระวังป้องกันอกุศลความชั่ว เพียรละอกุศล เพียรเจริญกุศลความดี เพียรรักษากุศล

๗. สัมมาสติ ระลึกรชอบ ได้แก่ การมีสติระลึกได้ กำกับดูแลตนเอง ตั้งสติกำหนดพิจารณาความเป็นไปแห่งร่างกาย, เวหนการเสวยอารมณ์, จิตการคิดอารมณ์, ธรรมสภาพที่เป็นรูปและนาม

๘. สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ ได้แก่ ความมีจิตตั้งมั่นแน่วแน่ จิตใจที่ดำเนินอยู่ในกิจการงานหรืออารมณ์ที่กำหนดได้อย่างสม่ำเสมอ มั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รู้เท่าทันความคิด

ทั้งสามข้อนี้จัดเป็น **สมาธิ** (Concentration) (สมาธิสิกขา) บางทีเรียกว่า อริจิตตสิกขา^{๑๖}

^{๑๓} วิ.ม.หา. ๑/๔๕/๓๓. (ไทย).

^{๑๔} บุญมี แทนแก้ว. ผศ. **จริยศาสตร์ (ETHICS)**. กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการศึกษา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยรัตนโกสินทร์บ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๐. หน้า ๒๒๕.

^{๑๕} วิ.ม.หา. ๑/๔๕/๓๓. (ไทย).

^{๑๖} (เล่มเดียวกัน).

ได้แก่ การศึกษาเกี่ยวกับจิตใจ ความตั้งใจ มั่นใจ การอบรมฝึกฝน การรวมกระแสจิตให้แน่วแน่ใน
อารมณ์อันเดียว การทำสมาธิ คือ การค่อยๆ รวมกระแสจิตหรือกระแสความคิด

สมาธิ (concentration) คือ ความตั้งมั่นแห่งจิต, ภาวะที่จิตสงบนิ่งจับอยู่ที่อารมณ์อันเดียว
มี ๓ ระดับ คือ

- (๑) **ขณิกสมาธิ** (momentary concentration) คือ สมาธิชั่วขณะ
- (๒) **อุปจารสมาธิ** (access concentration) คือ สมาธิจนจะแน่วแน่
- (๓) **อัปปนาสมาธิ** (attainment concentration) คือ สมาธิแน่วแน่^{๑๗}

สมาธิที่ฝึกดีแล้ว ย่อมทำให้ปัญญาแก่กล้า สามารถนำไปพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญ และยอม
ทำให้บรรลุนิพพาน นำไปสู่การพัฒนาสังคมให้เกิดสันติสุข

๔.๒ รู้จักพอประมาณ

พอประมาณ คือ รู้ตัวเอง ความพอดี พอเพียง ไม่สุรุ่ยสุร่าย ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ทิ้งขว้าง เช่น
ในอปถนบกปฏิปทา **ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด**, ทางดำเนินที่ไม่ผิด ข้อที่ ๑ ได้แก่ **โภชนเมตตัตถุญตา** ความ
เป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร, รู้จักประมาณในการกิน คือ กินเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้ชีวิต
เป็นอยู่ได้ผาสุก มิใช่เพื่อสนองกษานามัวเมา^{๑๘} คำนี้ถึงความพอดีอยู่ตลอดเวลา ไม่ประมาทในการดำรง
ชีวิต มีสติปัญญา มีสัมปชัญญะอยู่เป็นอาจิดน เป็นหลักแห่งทางสายกลาง ฉะนั้น เมื่อรู้จักพอประมาณ
แล้ว ก็ต้องรู้จักหลักการแนวทางที่จะให้เกิดประโยชน์ทางด้านความสุขทั้งปัจจุบันและอนาคต

๔.๓ รู้จักเหตุรู้จักผล

การที่จะพัฒนาเศรษฐกิจให้สำเร็จประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น ต้องมีเหตุผลที่น่าเชื่อถือ
ก็คือ มีเหตุผลดี มีหลักการ ปฏิภาณพร้อม ประกอบคุณลักษณะของความผู้นำ การรู้จักเป็นคนมีเหตุ
มีผล ย่อมมีวิจารณญาณที่พร้อมด้วยความรอบรู้ในเหตุปัจจัย ที่จะนำมาพัฒนา แก้ไขและปรับปรุง
เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมด้วยหลักการที่มีคุณภาพ นอกจากนั้น ยังต้องมีโลกทัศน์กว้างไกลใน
การพัฒนาสังคม วิถีชีวิต วิธีการและภาวะของความเป็นผู้บริหารอีกด้วย ดังที่ พระธรรมโกศาจารย์
(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ท่านให้ทัศนะไว้ว่า

หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการ ตามอักษรภาษาอังกฤษทั้งห้า คือ **P-O-S-D-C** ดังนี้

(๑) **การวางแผน** (Planning) หมายถึง การกำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทาง
ปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ มีรายละเอียดที่เรียกว่าโครงการประกอบด้วย

^{๑๗} ม.ม.อ. ๑/๓๔/๑๒๒, อัง.ทสก.อ. ๓/๔๙/๓๗๐, (ไทย).

^{๑๘} วิมทา. ๑/๒/๒. (ไทย). (อัง. เอก-ทุก-ติก. ๒๐/๔๕๕/๑๒๙. อ้าง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรม
ฉบับพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด. ๒๕๔๘. หน้า ๒๓๕.

(๒) **การจัดองค์กร** (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายบังคับบัญชาในองค์กรการ ว่ามีตำแหน่งอะไรบ้าง แต่ละตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่เช่นไร ใครสั่งการใคร เป็นต้น

(๓) **การแต่งตั้งบุคลากร** (Staffing) หมายถึง การสรรหาบุคลากรมาบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งที่กำหนดไว้ ตามหลักแห่งการใช้คนให้เหมาะกับงาน

(๔) **การอำนวยการ** (Directing) คือ กำกับสั่งการและมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

(๕) **การควบคุม** (Controlling) คือ การติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด และสำคัญคือ การป้องกันไม่ให้อยู่ย่นต่อหน้าที ละทิ้งหน้าที่ หรือทุจริตต่อหน้าที่

แม้ว่าหน้าที่ของนักบริหารทั้ง ๕ ประการ จะถูกกำหนดโดยวิชาการบริหารสมัยใหม่ก็ตาม แต่เมื่อกันทางปฏิบัติแล้วคนไทยเราก็บริหารบ้านเมืองแบบนี้มานานแล้ว หน้าที่ของนักบริหารปรากฏชัดเจนในการปฏิบัติขององค์กรในสมัยโบราณ^{๑๙}

ฉะนั้น หลักการที่ว่ามานี้ เป็นเหตุผลที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือ ในอันที่จะพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญรุ่งเรืองต่อไปและพร้อมที่จะบริหารตนเองและสังคมให้ก้าวไปสู่จุดหมายที่วางเอาไว้ได้อย่างไม่ยากเลย แต่อย่างไรก็ตามการทำงานต้องยึดหลักทางสายกลางจึงจะประสบผลสำเร็จ

๔.๔ มีภูมิคุ้มกันที่ดี

ภูมิคุ้มกันในการประกอบเศรษฐกิจทางสายกลาง ก็คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นตัวควบคุมครบวงจร ซึ่งนำไปสู่จริยธรรมทางสังคม เช่น การรู้จักพอประมาณ รู้จักความพอดี ที่สำคัญที่สุดก็คือ การได้คุณภาพชีวิต นอกจากนั้น ยังมีคุณภาพในด้านจริยธรรมคือ ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ทัศนะไว้ว่า

ความหมายอีกอย่างหนึ่งของความพอดี หรือมัชฌิมา คือ ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นหลักสำคัญของพุทธศาสนา ใช้ตัดสินทุกกรณี เป็นมัชฌิมา ในแง่ของพระพุทธศาสนา หลักการทางเศรษฐศาสตร์สัมพันธ์กับเรื่องระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีองค์ประกอบ ๓ อย่างคือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม^{๒๐} ซึ่งทั้ง ๓ อย่างนี้ จะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ประสานกันและเกื้อกูลต่อกันด้วย ในการดำรงอยู่ด้วยกัน

^{๑๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีในการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙. หน้า ๓๔-๓๕.

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมฉบับพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด. ๒๕๔๘, หน้า ๔๖.

ฉะนั้น พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเอง แต่ให้เป็นไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมคุณภาพชีวิตนั้น และไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม และไม่ทำให้เสียคุณภาพของ ecosystems หรือระบบธรรมชาติแวดล้อม^{๒๑} และท่านได้กล่าวอ้างรับรองซูมาเกอร์ไว้ว่า

ซูมาเกอร์บอกว่า เมื่อมีสัมมาอาชีวะ ก็ต้องมี Buddhist economics ต้องมีเศรษฐศาสตร์แบบพุทธ^{๒๒} พุทธศาสนาสอนเรื่องทางสายกลาง มุ่งพัฒนาจิตใจให้มีเหตุและผล เข้าใจธรรมชาติ

ก็คือว่า เมื่อเราเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์แล้ว เราก็ยอมเข้าใจที่นำหลักการที่เต็มไปด้วยคุณภาพ เช่น หลักการที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทาในพระพุทธศาสนา นำมาพัฒนาคนให้กลายเป็นมนุษย์ที่เต็มไปด้วยคุณภาพ เมื่อมีมนุษย์ที่มีคุณภาพอยู่ในสังคมเป็นจำนวนมาก สังคมก็ย่อมมีคุณภาพตามไปด้วย แสดงว่า ในสังคมนั้นมีมนุษย์ที่มีคุณภาพ พร้อมทั้งจะพัฒนาสังคมและแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจได้ ดังที่ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ทัศนะไว้ว่า

ชีวิตจะดีงามมีความสุข ประเทศชาติจะรุ่งเรืองมั่นคง และสังคมจะร่มเย็นเกษมศานต์ ด้วยปัจจัยสำคัญที่สุด คือ การพัฒนาคน ซึ่งจะทำให้คนเป็นคนดีมีความสุข และเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ การพัฒนาคนก็คือการศึกษา^{๒๓} การศึกษาพัฒนาคน คนจึงจะมีคุณภาพ

นี่ก็ชัดแล้วว่า การศึกษา ปัญญา ศิล สมาธิ นั้นเป็นตัวพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาสังคม และการที่คนมีการศึกษาหรือ พัฒนาให้คนได้รับการศึกษาจึงเป็นความดี เป็นพื้นฐานที่เยี่ยมยอดก่อนที่จะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจในชีวิตประจำวันต่อไป

๕. เศรษฐกิจดีเพราะวิชาการดี

ตามที่กล่าวไว้แล้วว่า ทางสายกลางประกอบไปด้วย ศิล สมาธิ และปัญญา ฉะนั้นแนวทางหรือเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจต้องประกอบด้วยเงื่อนไขทางวิชาการที่มีเหตุผลและน่าเชื่อถือได้ เงื่อนไขที่ว่านี้ ก็คือปัญญา ซึ่งเป็นคุณธรรมจากทางสายกลางมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ได้แก่

๕.๑ มีความรอบรู้ คือ มีปัญญา ในที่นี้ได้แก่รอบรู้ธรรมชาติของมนุษย์ เช่นเมื่อจะพัฒนาเศรษฐกิจก็ต้องรอบรู้เรื่องธรรมชาติ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องความหมายของเศรษฐกิจคืออะไร (What) อย่างไร (How) เพื่อใคร (For) และทำเมื่อไหร่ (When) รวมถึงความสำคัญของระบบเศรษฐกิจด้วย เช่น

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครราชสีมา, ๒๕๓๗, หน้า ๕๔.

^{๒๒} เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙, หน้า ๓.

- (๑) การจัดหาสินค้าและหรือบริการ ให้แก่สมาชิกในสังคม
- (๒) การผลิตสินค้าและหรือบริการ เพื่อสนองความต้องการของสังคม
- (๓) การส่งเสริมการผลิต โดยการพัฒนาการผลิต คิดสร้างสรรค์การผลิต
- (๔) การแจกจ่ายผลผลิตจากผู้ผลิตถึงผู้บริโภค
- (๕) การกระจายรายได้ไปยังส่วนต่างๆ ของสังคม^{๒๔}

๕.๒ มีความรอบคอบ คือ มีสมาธิ ความตั้งใจมั่น เป็นคุณธรรมจากทางสายกลาง ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ได้ฝึกฝนอบรมมาดีแล้วทางด้านจิตใจ การที่มนุษย์ได้รับการพัฒนามาดีแล้ว ย่อมจะเป็นมนุษย์ที่ดีมีคุณภาพต่อกิจกรรมต่างๆ ทางเศรษฐกิจ เช่น

(๑) ควรจะผลิตอะไร (**What**) หมายความว่า ก่อนที่จะตัดสินใจที่จะลงมือทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้น ต้องคิดให้แยบคาย รอบคอบ คิดแล้วคิดอีก จนมั่นใจว่า สิ่งที่จะทำลงไปนั้นจะให้คุณให้โทษอย่างไร มีผลดีหรือเสียแก่ผู้บริโภคหรือไม่ จะต้องไม่อันตรายต่อสังคม

(๒) ควรจะผลิตอย่างไร (**How**) หมายความว่า เมื่อตัดสินใจแน่นอนแล้วว่า จะลงมือทำจริงๆ ก็ต้องคิดแบบแยบคายอีกครั้งว่า จะผลิตอย่างไรถึงจะดี ไม่มีโทษ ไม่ใช่คิดว่าคิดแต่ได้ผลกำไรอย่างเดียว ต้องคิดถึงผู้บริโภคด้วย ใช้อุปกรณ์การผลิตแบบไหน ต้องคิดถึงสังคมเป็นหลัก

(๓) ควรจะผลิตเพื่อใคร (**For**) หมายความว่า เมื่อตัดสินใจดีแล้วว่า จะผลิต ก็ต้องคิดให้ดีแบบแยบคายว่า จะผลิตเพื่อใคร ใครจะบริโภค บริโภคแล้วเกิดอันตรายหรือไม่ ไม่ใช่ คิดแต่จะผลิตเพื่อผลกำไร และประโยชน์แก่ตนเองฝ่ายเดียว ต้องดูสังคมด้วย

(๔) ควรจะผลิตเมื่อไหร่ (**When**) หมายความว่า เมื่อจะผลิตก็ต้องคิดให้ดีละเอียดรอบคอบว่า ควรจะผลิตเมื่อไหร่ดี ต้องดูเวลาหรือกาลเทศะ โอกาส วัน เวลา สถานที่ ให้แน่นอน ต้องแน่ใจว่าจะไม่รบกวนคนอื่น เป็นปัญหาสังคมหรือไม่^{๒๕}

๕.๓ มีความระมัดระวังและตั้งใจ คือ มีสติ ความระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัว มีความรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่เผลอ ไม่ประมาท และสมาธิ ความตั้งใจ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ ให้ทัศนะไว้ว่า อับปรมาทะ (ความไม่ประมาท) คือ ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือความเพียรที่มีสติ เป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุม ได้แก่ การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่าง ระมัดระวังตัว ไม่ยอมมถลาลงไปในทางเสื่อม แต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและ

^{๒๔} วงศกร อินทรเทพ. เศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗, หน้า ๒๐-๒๑.

^{๒๕} เรื่องเดียวกันหน้า ๒๒.

ความเจริญก้าวหน้าตระหนักในสิ่งที่พึงทำและพึงละเว้น ใฝ่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่อันจะต้องรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยให้ย่ำแย่ลงเลย กระทำการด้วยความจริงใจ รอบคอบ และรวดเร็วไป^{๒๖}

เมื่อมีสติ สัมปชัญญะและสมาธิควบคุม การงานทุกอย่างย่อมไม่เสียหาย การพัฒนาสังคมศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และเศรษฐกิจก็เจริญรุ่งเรืองต่อไป

๖. เศรษฐกิจดีเพราะมีคุณธรรม

๖.๑ มีความซื่อสัตย์ เป็นองค์คุณของคนดี เป็นเครื่องหมายของคนดี เป็นสมบัติของผู้ดี หากใครไม่มีชาตินี้เอาดีไม่ได้ มีความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอดดกไป คดโกงแล้วไซ้ไร ไม่มีเพื่อนอยากร่วมงาน และผู้ผลิตก็ต้องซื่อสัตย์ต่อผู้บริโภค กล่าวคือ ปัจจัยการผลิตต้องประกอบด้วยสิ่งดีที่มีคุณภาพ จัดเป็นมโนสุจริต ความประพฤติชอบด้วยใจ, ความสุจริตทางใจ มี ๓ อย่าง คือ

- (๑) **อนภิขมา** ไม่โลภอยากได้ของเขา
- (๒) **อพยาบาท** ไม่พยาบาทปองร้ายเขา
- (๓) **สัมมาทฎฐิ** เห็นชอบตามคลองธรรม^{๒๗}

๖.๒ มีความสุจริตใสสะอาด เป็นคุณธรรมของผู้บริหาร เป็นองค์คุณความดีที่ทำได้ยากมากในสังคมปัจจุบัน สุจริตคือความประพฤติชอบ ประพฤติดี ทำดี เป็นหลักธรรมในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครองอย่างมาก ประกอบด้วย กายสุจริต วาจาสุจริต และ มโนสุจริต

๖.๓ มีความขยันหมั่นเพียร เป็นคุณธรรมของคนดี ได้แก่ อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ในการประกอบกิจการเครื่องเลี้ยงชีวิต การเล่าเรียน การทำธุระหน้าที่ของตน ความขยัน เป็นปัจจัยสำคัญต่อการงานทั่วไปและโดยเฉพาะปัญหาทางเศรษฐกิจ และวิริยะ เพียรเพื่อให้สำเร็จและใช้ปัญญาเป็นตัวควบคุมให้เกิดประสิทธิภาพ คุณภาพ และสมรรถภาพ

๖.๔ มีความอดทนอดกลั้น เป็นคุณธรรมของคนดี ได้แก่ ขันติ ความอดทน ต่อความทุกข์ยาก ความเจ็บแค้น หนักเอาเบาสู้ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จที่ตั้งใจเอาไว้ ผู้ที่มีความอดทนย่อมจะได้รับความสำเร็จในธุรกิจของตนเอง จึงเป็นปัจจัยสำคัญในทางพัฒนาเศรษฐกิจ

๖.๕ รู้จักแบ่งปันเผื่อแผ่เจือจุน เป็นคุณธรรมสำหรับผูกมิตร ได้แก่ ทาน คือการแบ่งปัน สละให้ เหลือให้ เป็นหลักสำหรับผูกมิตร ทางพระพุทธศาสนา เป็น ๑ ใน ๔ ข้อ ของ สังคหวัตถุ ทาน

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมฉบับพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด. ๒๕๔๘, หน้า ๑๘.

^{๒๗} ม. มู. ๑๒/๔๘๕/๕๒๓. (อ้างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมฉบับพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘, หน้า ๒๓๕.

นอกจากจะหมายถึงการให้วัตถุสิ่งของแล้ว ยังหมายถึง การให้ภัย ซึ่งจริยธรรมทางจิตใจด้วย ทาน จึงเหมาะแก่การแก้ปัญหาสำหรับผู้ทำงานธุรกิจทั่วไปรวมทั้งกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

๗. เศรษฐกิจดีเพราะเข้าใจชีวิต

ชีวิตเป็นสิ่งที่มีความค่าและประเสริฐสุด พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อชีวิตไม่ว่าจะเป็นชีวิตมนุษย์หรือสัตว์และสิ่งที่มีชีวิตทุกชีวิตในโลกนี้ ที่สำคัญต้องเข้าใจเรื่องชีวิต ธรรมชาติของชีวิต และทุกชีวิตก็หนีไม่พ้นกฎไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ดังที่ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวอธิบายไว้ว่า

ไตรลักษณ์นี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญลักษณะ แปลว่าลักษณะที่ทั่วไป หรือเสมอเหมือนกันแก่สิ่งทั้งปวง ซึ่งได้ความหมายเท่ากัน เพื่อความเข้าใจง่าย ๆ จะแสดงความหมายของไตรลักษณ์ (The Three Characteristics of Existence) โดยย่อดังนี้

(๑) อนิจจตา (Impermanence) ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป

(๒) ทุกขตา (Stress and Conflict) ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กดดัน ผื่นและขัดแย้งอยู่ในตัว

(๓) อนัตตตา (Soullessness หรือ Non-Self) ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง^{๒๘}

ความเพียรพยายามในการพึ่งตนเอง และรู้จักแก้ไขปรับปรุงตนเอง นี้ก็เป็นข้อสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงสอนย้ำบ่อยๆ ว่า อตตตา หิ อตตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งของตน หรืออย่าง ตุมฺเหติ กิจจํ อุกขาตาโร ตถาคตา ตถาคตทั้งหลายเป็นผู้บอก เป็นผู้ชี้ทางให้ ที่เป็นเรื่องที่พยายามให้คนเรามีความเพียรพยายามในการกระทำ อย่าไปมัวหวังพึ่งปัจจัยภายนอกอยู่ เพราะปัจจัยภายนอกนั้นมันไม่ยั่งยืนและไม่อยู่กับตัวเอง มันไม่แน่นอน และถึงอย่างไรก็ตาม ตัวเรานี้ก็ต้องทำ ถ้าจะให้เกิดผลสำเร็จแท้จริงแล้ว จะต้องทำจะต้องพึ่งตัวเองให้มากที่สุด พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องนี้อยู่เสมอ พยายามให้เราหันมาพึ่งตัวเองให้มากขึ้น ลดความพึ่งปัจจัยภายนอก ความเชื่อถือในเรื่องสิ่งที่จะมาอำนวยความสะดวกประโยชน์ของเราโดยทางลัด ให้มันน้อยลงไปๆ อันนี้ก็เป็นแง่หนึ่ง พระพุทธเจ้ามีวัตถุประสงค์หลายอย่างในการสอนเรื่องกรรม^{๒๙}

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒, หน้า ๖๘.

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). กรรม-นรกสวรรค์ สำหรับคนรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓, หน้า ๒๔-๒๕.

นอกจากนั้นชีวิตเราต้องมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิต คือต้องรู้จักจุดหมายปลายทาง รู้จักการวางแผนล่วงหน้า จึงจะเอาตัวเรารอดได้เพราะชีวิตมีเป้าหมาย

ดังที่อาจารย์สนธิ ศรีสำแดง ให้ทัศนะไว้ว่า เป้าหมายด้านการดำรงชีพ (Livelihood) การดำรงชีวิตเป็นเรื่องสำคัญพื้นฐาน พุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญด้านนี้ ในฐานะเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต ในการให้อุปสมบทกุลบุตร อุปัชฌาย์จะสอนว่า ปิณฑิยาโลปโภชน นิสุสยา ปพพชชา ตตฺถเต ยาวชีว อุตฺตสาโท กรณียะ(การพรพรพชาอยู่ได้ด้วยการบิณฑบาต ท่านต้องขยันตลอดชีวิต)

ในอริยมรรค ๘ ประการ อันเป็นทางดำเนินชีวิตของอารยชน ได้พูดถึงหลักการดำเนินชีวิตว่า จะต้องเป็นสัมมาชีพ (สัมมาอาชีพ) ไว้ในข้อที่ ๖ หลักนี้เสริมอาชีพถูกต้องทุกอย่าง และปฏิเสธอาชีพทุจริต (มิชอบอาชีพ) ทั้งปวง รวมถึงอาชีพต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี เช่น การค้าขายที่ผิด ๕ อย่าง คือ ขยายอาวุธ ขายนุษย์ ขายสัตว์เพื่อเอาไปฆ่า ขายน้ำเมายาเสพติด และขายยาพิษ

พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า ทรัพย์เป็นปัจจัยจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต จึงตรัสหลักธรรมว่าด้วยประโยชน์เฉพาะหน้า (ทิฏฐุจฺมมิกตฺตประโยชน์) ไว้และเมื่อทรงกล่าวถึงความสุขของผู้ครองเรือน ก็ทรงเน้นเรื่องทรัพย์เป็นเรื่องที่สำคัญ ในการดำเนินชีวิตจากทรัพย์ที่หามาได้ พระพุทธองค์ตรัสแนะนำให้ใช้ทรัพย์ให้สมควรค่า

พระพุทธศาสนามุ่งเน้นด้านการใช้แรงงาน โดยที่ประโยชน์ของการทำงาน คือ

- (๑) เปิดโอกาสให้มนุษย์ได้ใช้และพัฒนาความสามารถของตน
- (๒) ช่วยให้มนุษย์ขจัดอดีต สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข
- (๓) เพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิตและบริการอันจำเป็นแก่การดำรงชีพ^{๙๐}

๗.๑ เศรษฐกิจแนวพุทธ พระพุทธศาสนามีส่วนช่วยเหลือสังคมทางด้านเศรษฐกิจมากที่สุด กล่าวคือ มีหลักคำสอนที่มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั้งหมด

มีผู้กล่าวว่า ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบของการให้คำมั่นสัญญาและปฏิบัติตามพันธสัญญาที่มีต่อกันอย่างมั่นคง การรักษาคำมั่นสัญญาดังกล่าวในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ธรรมะ อาจแยกความหมายเป็น ๒ ประการคือ

- (๑) **จริยธรรม** ซึ่งว่าด้วยหลักข้อปฏิบัติแห่งการดำรงตนในสังคม หลักข้อปฏิบัติเกี่ยวกับความดีและความชั่ว
- (๒) **สังฆธรรม** ซึ่งได้แก่ตัวลัจจะ ความจริงตามสภาวะ ความจริงที่เป็นไปตามธรรมดา เป็นกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย หรือกฎของธรรมชาติ การที่สิ่งทั้งหลายดำเนินไปตามเหตุตามปัจจัยเหล่านี้คือเรื่องของสังฆธรรม

^{๙๐} สนธิ ศรีสำแดง. **พุทธศาสนากับการศึกษา ภาคทฤษฎีแห่งความรู้**. กรุงเทพมหานคร : นีลนาราการพิมพ์, ๒๕๓๔. หน้า ๒.

โดยทั่วไปแล้วพอพูดถึงเศรษฐกิจ เรามักจะมองแต่ด้านวัตุกรรมของการผลิตอย่างเดียว แต่เบื้องหลังของการผลิตจะถูกมองข้ามไป ในความจริงแล้วจริยธรรมมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจซึ่งเราควรจะสนใจศึกษา คือ จริยธรรมที่พูดถึงในที่นี้มีความหมายรวมไปถึงคุณธรรมและคุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม และความประพฤติดีความประพฤติชั่ว หรือสภาพจิตใจที่เป็นไปต่างๆ ย่อมมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก

สมมติว่าในสังคมบ้านเรามีเหล่ามีจรรยาบรรณทำอันตรายแก่ชีวิตและทรัพย์สิน ประชาชนไม่มีความปลอดภัยภาวะการณ์เช่นนี้ย่อมต้องกระทบต่ออุตสาหกรรมหรือการค้าเงินธุรกิจซึ่งเป็นเรื่องของเศรษฐกิจด้วย เช่น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็พลอยได้รับการกระทบกระเทือน ชาวต่างชาติพอรู้ว่าว่าเมืองไทยไม่มีความปลอดภัย เขาก็ไม่ยอมมา เมื่อเป็นเช่นนี้จริยธรรมจึงมีผลต่อการเจริญหรือเสื่อมต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ^{๓๑}

๗.๒ สังคมเศรษฐกิจแนวพุทธ พระพุทธศาสนา ศาสนาแห่งความสงบสุข มีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาสังคมเป็นอย่างมากในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจในสังคมไทย เช่น

พระพุทธศาสนากับศิลปะ งานศิลปะของพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นงานศิลปะอันสวยงามเป็นเลิศ เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ เจดีย์ และภาพจิตรกรรมฝาผนังต่างๆ ล้วนแสดงให้เห็นถึงความสวยงามดนตรีและนาฏศิลป์ของคนไทยจะมีเรื่องของพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ในส่วนของวรรณคดี เช่น เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ไตรภูมิพระร่วง หรือ ไตรภูมิภิกขา จะเห็นพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อจิตใจของคนไทยอย่างชัดเจน

ผลอันเกิดจากการที่มีพุทธศิลป์ ได้กลายเป็นศิลปะอันล้ำค่าของประเทศไทยทั้งด้านประณีตศิลป์เป็นศูนย์รวมจิตใจและยังกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับคนไทยและชาวต่างชาติผู้มาเยือนเมืองไทยเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ^{๓๒}ซึ่งมีผลต่อเศรษฐกิจอย่างมาก

๗.๓ มีความสมดุล คือความพอดี หมายถึงสิ่งสองอย่างมาบรรจบกันอย่างลงตัว ให้คุณภาพชีวิตและความพอใจ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ทัศนะไว้ว่า ในทางพุทธศาสนา มีข้อปฏิบัติที่เต็มไปด้วยเรื่องมัชฌิมา ความเป็นสายกลาง ความพอดี, มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดี เต็มไปหมด ตลอดจนจนสมตา เทียบกับที่เราใช้คำว่า สมดุลหรือดุลยภาพ คำเหล่านี้เป็นคำสำคัญในทางพระพุทธศาสนา

^{๓๑} กองศาสนศึกษา. ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, กรุงเทพมหานคร : , ๒๕๓๖.

หน้า ๒๙-๓๐.

^{๓๒} เล่มเดียวกัน. หน้า ๒๙-๓๐.

ความพอดี คือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน หมายความว่า เป็นการได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต^{๓๓} คุณภาพชีวิตที่ทุกคนต้องการก็คือ ความมีสุขภาพแข็งแรง มีจิตใจสดชื่น เบิกบาน ไม่เป็นทุกข์ มีความสุขกายสบายใจ แน่ใจซึ่งถ้าหากว่าเศรษฐกิจดีสุขภาพกายใจก็ดีขึ้นทั่วหน้า แต่ถ้าเศรษฐกิจแย่งก็เกิดทุกข์ภาพตามมา

๗.๕ มีความมั่นคงและ ยั่งยืน ความมั่นคงและยั่งยืน เป็นวัตถุประสงค์ที่ใครๆ ก็อยากจะทำให้เกิดขึ้น เมื่อเศรษฐกิจที่เป็นธรรม เป็นทางสายกลางเกิดขึ้น ความเอร็ดเอาเปรียบคดโกงต่างๆ ก็หายไป เหลือไว้แต่ความสมานสามัคคี ความพอดี ความรู้จักประมาณ ความเป็นสายกลาง ความเป็นกลาง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือมัชฌิมาปฏิปทา เป็นทฤษฎีทางพระพุทธศาสนาที่มั่นคงและยั่งยืน ซึ่งเหมาะแก่การนำไปเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม

ความมั่นคงและยั่งยืนจะมีได้นั้น ก็เป็นผลมาจากเศรษฐกิจเป็นปัจจัย ซึ่งก็เกิดจากผลงานของมนุษย์นั่นเอง เศรษฐกิจจะดีหรือไม่ก็อยู่ที่มนุษย์เป็นผู้สร้างเอง

๘. สรุป

ทางสายกลาง คืออริยมรรคมีองค์แปด เป็นสุดยอดแห่งหลักธรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง เป็นทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจในสังคมปัจจุบันต่อมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม ทางสายกลางจัดเข้ากับไตรสิกขา คือ

- (๑) ศีล ความประพฤติเรียบร้อยทางกาย อันเป็นปัจจัยพื้นฐานการอยู่ร่วมกันได้ในสังคม
- (๒) สมาธิ ความตั้งใจมั่นคง, ความสงบระงับ, ความมีใจเป็นหนึ่ง, จิตใจแน่วแน่
- (๓) ปัญญา ความรอบรู้, รอบคอบ, รู้แจ้งแทงตลอดในมรรคผลและนิพพาน

และศีล สมาธิ และปัญญา ยังเป็นหลักจริยธรรมที่ให้เสรีภาพในทุกด้าน เช่น เสรีภาพในการประกอบความดีความถูกต้อง รักษาความดีที่มีอยู่มิให้เสื่อม ป้องกันความชั่วมิให้เกิดมีในตน ละความชั่วที่มีอยู่ในตน ยกย่องสรรเสริญสนับสนุนผู้ทำความดี และ ตำหนิติเตียน ลงโทษผู้ทำความชั่ว^{๓๔}

นอกจากนั้น ยังเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการบรรลุคุณภาพชีวิตที่เป็นประโยชน์ในปัจจุบันอนาคต และความเป็นอิสระ ทั้ง ๓ ประการ คือ

- (๑) ทัศนคติที่ดี คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ซึ่งมีความมั่นคงเพียงพอในด้านเศรษฐกิจ
- (๒) สัมปรายทิ่ดี คือ ประโยชน์ในอนาคต ทางจิตใจ ที่เป็นคุณธรรมในด้านคุณภาพชีวิต

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครราชสีมา, ๒๕๓๗. หน้า ๔๖-๔๗.

^{๓๔} บุญมี แทนแก้ว. ผศ. จริยศาสตร์ (ETHICS). กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการศึกษา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยรัตนโกสินทร์บ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๐. หน้า ๑๖๔.

(๓) ประมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด ได้แก่เงินพานหรือความเป็นอิสระที่มีในจิตใจทุกคน

อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นทางสายกลางอันประเสริฐและเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบในวันที่ทรงตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ซึ่งแต่ละข้อมีรายละเอียด และเนื้อหาสาระตามเหตุและผลซึ่งจะนำไปสู่จุดประสงค์ทางเศรษฐกิจตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจเป็นเรื่องของการดำรงชีวิต และชีวิตแต่ละชีวิตก็เป็นเรื่องธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตในโลกนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ชีวิตแต่ละชีวิตก็ล้วนแต่ต้องการความเป็นอยู่ที่ดีสงบสุข และเกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น ฉะนั้น สิ่งมีชีวิตในโลกจึงต้องงดเว้นจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ที่สำคัญสิ่งที่มีชีวิตเหล่านั้น โดยเฉพาะมนุษย์ผู้มีศีล สมานิ ปัญญา เท่านั้น ย่อมสามารถพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพ ความเป็นธรรม เพื่อนำพาตนและผู้อื่นมุ่งสู่ความพ้นทุกข์ก้าวสู่สันติสุขได้ต่อไป

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๘.

_____ . **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘.

_____ . **พจนานุกรมฉบับพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

_____ . **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**. กรุงเทพมหานคร :บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.

_____ . **พจนานุกรมฉบับพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **สถานการณ์พุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, ๒๕๓๗.

_____ . **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____ . **กรรม-นรกสวรรค์ สำหรับคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, ๒๕๓๗.

_____ . **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, ๒๕๓๗.

_____ . **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, ๒๕๓๗.

_____ . **แก่วิกฤติเศรษฐกิจแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๑.

_____ . **แก่วิกฤติเศรษฐกิจแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๑.

บุญมี แทนแก้ว. ผศ. **จริยศาสตร์ (ETHICS)**. กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการศึกษา ภาควิชา
ปรัชญาและศาสนา คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยรัตนโกสินทร์
บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา, ๒๕๓๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีในการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

_____ . **พุทธวิธีในการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

วงศ์ อินทรเทพ. **เศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๗.

สนิห ศรีสำแดง. **พุทธศาสนากับการศึกษา ภาคทฤษฎีแห่งความรู้**. กรุงเทพมหานคร : นีลนาราการพิมพ์,
๒๕๓๔.

กองศาสนศึกษา. **ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร :
๒๕๓๖.

Apichai Puntasen. **Buddhist Economics**. Bangkok : Chulalongkorn University, 2008.

อริยสัจ ๔ ในฐานะเครื่องมือการบริหาร ความเสี่ยงองค์กรยุคโลกาภิวัตน์

Using the Four Noble Truth as a Tool to Manage the Risk in Modern Organizations

นางสาวอินทิดา นวสัมฤทธิ์

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่นิยมใช้ทั่วโลกและในประเทศไทยในปัจจุบันนั้นมีหลากหลายรูปแบบ ส่วนใหญ่เป็นแนวคิดและทฤษฎีที่มีกำเนิดจากประเทศที่พัฒนาแล้วในโลกตะวันตก ในจำนวนนั้นมีเรื่องการบริหารความเสี่ยงซึ่งเป็นเรื่องใหม่ มีรูปแบบเฉพาะทั้งแนวคิดและทฤษฎีอีกทั้งความเสี่ยงหรือความไม่ประมาทเป็นสิ่งที่ทุกคนคุ้นเคยเพราะเป็นเรื่องเกิดขึ้นได้กับทุกคนทุกระดับชั้นตั้งแต่บุคคลทั่วไป จนถึงระดับผู้บริหารประเทศ ตลอดจนเรื่องสังคม การเมืองและเศรษฐกิจจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องเรียนรู้ และประกอบด้วยสาเหตุสำคัญอีก ๒ ประการ คือ (๑) เป็นพุทธโอวาทก่อนปรินิพพานของพระพุทธเจ้าในเรื่องของความไม่ประมาทนับเป็นเรื่องที่สำคัญและต้องศึกษาอย่างถ่องแท้ ดังพุทธพจน์ที่ยกมาจากมหาปรินิพพานสูตร ความว่า

“หนุททานิ ภิกขเว อามนตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเตถาติ”

คำแปล สิ่งทั้งหลายที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ย่อมมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ที่มุ่งหมายให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท^๑

จากพุทธพจน์ และคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นความสำคัญของความไม่ประมาทและการใช้สติอยู่เสมอในการครองชีวิต มีความรับผิดชอบ และการสำนึกในหน้าที่ จัดเป็นองค์ธรรมที่สำคัญในระบบจริยธรรม เมื่อศึกษาในรายละเอียดเรื่องนี้พบว่าอยู่ในพระสูตรและมีหลักธรรม ซึ่งล้วนแต่ลึกซึ้ง

^๑ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๘๐/๑๔๓. (ไทย) ๑๐/๑๘๐/๑๔๘.

และทันสมัยแม้จะผ่านระยะเวลาอันยาวนาน และ (๒) **ความไม่ประมาทหรือความเสี่ยง(RISK)** เป็นเรื่องหนึ่งที่อยู่ในการจัดการบริหารงานแนวใหม่ และจัดเป็นส่วนของการประกันคุณภาพทั้งภาคเอกชนและรัฐบาลจะต้องดำเนินการตามกรอบการปฏิรูปงาน โดยจัดเป็นศาสตร์แขนงใหม่ในสาขาวิชาบริหารธุรกิจ

ด้วยความสำคัญดังที่ยกมา ๒ ประการ เป็นเรื่องที่สอดคล้องกับการแนวคิดที่มองความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนา กับวิทยาการสมัยใหม่อันเป็นแนวคิดแบบบูรณาการหรือแบบสหวิทยาการคือการคิดให้ครอบคลุมทั้งวิทยาการด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ โดยมีจุดประสงค์หลักให้ชาวพุทธประยุกต์คำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้กับการบริหารชีวิตและการทำงาน และการใช้คำสอนในพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง สังคมฯลฯ และเพื่อตอบปัญหาทั้งวิชาการและปัญหาสังคมสมัยใหม่ได้อย่างชัดเจน

ในบทความนี้ได้เน้นศึกษาเรื่องการบริหารความเสี่ยง ๒ ประเด็น คือ (๑) ความไม่ประมาท และหลักธรรมเรื่องความไม่ประมาท และ (๒) อริยสัจ ๔ ในฐานะเครื่องมือการบริหารความเสี่ยงองค์กร

ความไม่ประมาท (Carefulness) และหลักธรรมเรื่องความไม่ประมาท

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความไม่ประมาทในหัวข้อบทบาทของสติในกระบวนการการพัฒนาปัญญาที่มีสาระที่สำคัญคือ “อับปรมาทหรือความไม่ประมาทนั้น หมายถึงการมีชีวิตอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือการใช้สติอยู่เสมอในการครองชีวิต อับปรมาทเป็นตัวการทำให้ระมัดระวังตัวป้องกันไม่ให้พลาดตกไปในทางชั่ว หรือเสื่อม คอยยับยั้ง เตือนไม่ให้เพลินเพลินมัวเมาลุ่มหลง สบายอยู่ คอยกระตุ้น ไม่ให้หยุดอยู่กับที่ และคอยเร่งเร้า ให้ชะมักเขม้นที่จะเดินรุดหน้าอยู่เรื่อยไปทำให้สำนึกในหน้าที่อยู่เสมอ โดยตระหนักถึงสิ่งที่ควรทำ ไม่ควรทำ ทำแล้วและยังมีได้ทำ และช่วยให้ทำการต่างๆ ด้วยความละเอียดรอบคอบ จึงเป็นองค์ธรรมสำคัญยิ่งในระบบจริยธรรม...”^๒

พระครูประสิทธิสรคุณ (บุรินทร์ ฐิตธมฺโม) กล่าวว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าประมวลลงในอับปรมาทธรรม ดังนั้น อับปรมาทธรรมจึงสัมพันธ์กับธรรมอื่นทุกอย่าง^๓...ความไม่ประมาทเป็นเหตุเบื้องต้นในการเริ่มทำความดี สร้างกุศลธรรมให้เกิดขึ้นกับชีวิต การพัฒนาวินัยและคุณธรรมให้กับตนเองก็

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๘๐๘.

^๓ ดูรายละเอียดใน, พระครูประสิทธิสรคุณ (บุรินทร์ ฐิตธมฺโม), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความไม่ประมาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

ต้องอาศัยความไม่ประมาทเป็นพื้นฐาน ความไม่ประมาทเป็นคำสอนรบยอของพระพุทธศาสนา ความไม่ประมาทเป็นต้นเหตุและเป็นพื้นฐานรองรับคุณธรรมความดีทั้งหลาย (กุศลธรรม) ให้เกิดขึ้น...^๔

ความไม่ประมาทในอริยมรรคมีองค์ ๘

มรรค มีชื่อเต็มว่า อริยอัฏฐังคิกมัคค์์ (อริย + อัฏฐังคิก + มัคค์์) เรียกเป็นไทยว่า อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือ อริยอัฏฐาঙ্গคิกมรรค หรือ อารยอัฏฐาঙ্গคิกมรรค แปลว่า มรรคอันประเสริฐ มรรคอันประเสริฐมีองค์ประกอบ ๘ อย่าง คือ

- ๑. สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ
- ๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ
- ๓. สัมมาวาจา การมีวาจาชอบ
- ๔. สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ
- ๕. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ
- ๖. สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ
- ๗. สัมมาสติ ความระลึกชอบ
- ๘. สัมมาสมาธิ การมีจิตมั่นชอบ

มรรค เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เป็นวิธีแก้ปัญหา และถือว่าเป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญตั้งที่พระพุทธองค์ทรงดำรัสในองค์ ๘ ประการอันเป็นทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตไม่เอียงเข้าหาที่สุดสองอย่างนั้น ได้ตรัสรู้ข้อปฏิบัติอันมีในท่ามกลาง... กล่าวคือมรรคา มีองค์แปดประการอันประเสริฐนี้ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ^๕ ... เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตฉันใด ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอริยมรรคมีองค์ ๘ แก่ภิกษุ ฉะนั้น^๖ ... ความมีกัลยาณมิตร เท่ากับเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว เพราะว่าผู้ที่มีกัลยาณมิตรพึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญจักทำให้มากซึ่งอริยมรรคมีองค์ ๘... ธรรมเอก ที่มีอุปการะมากเพื่อการเกิดขึ้นของอริยมรรคมีองค์ ๘ ก็คือ ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท^๗ ... เรามองไม่เห็น

^๔ เรื่องเดียวกันหน้า ๕๔- ๕๕.

^๕ ส.ม. ๑๙/๑๖๖๔/๕๒๘.

^๖ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕-๑๒๙/๒-๓๖.

^๗ อญ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๗๒-๑๒๘/๑๖-๒๕.

ธรรมข้ออื่นที่เป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้น หรืออริยมรรคมีองค์ ๘ ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็ถึงความเจริญเต็มบริบูรณ์ เหมือนอย่างความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทนี้เลย ภิกษุ ผู้ไม่ประมาทพึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ เธอจักเจริญจักกระทำให้มาก ซึ่งอริยมรรคมีองค์ ๘^๘

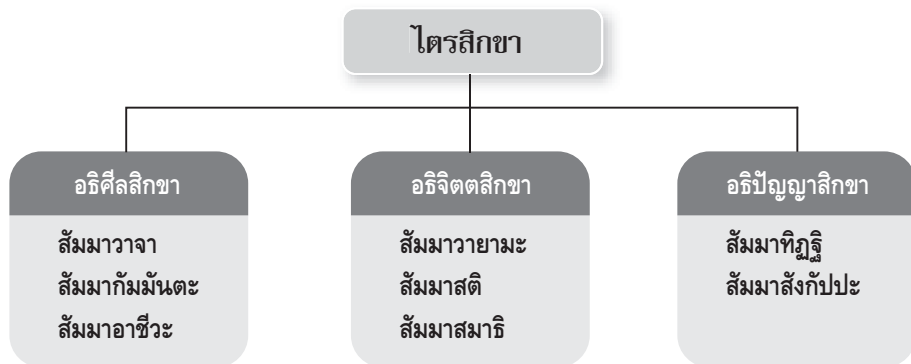
ตามนัยพุทธพจน์เหล่านี้เป็นเรื่องของความไม่ประมาทเป็นหลักธรรมที่สำคัญและมีคุณค่าอย่างมาก เป็นบุพนิมิตของการเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นเครื่องชี้ นำให้ชีวิตดำเนินไปสู่ความสวัสดิ์ทุกเมื่อ ดังนั้นผู้ใดปรารถนาในความสุข ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน การศึกษา และหลุดพ้นจากสังสารวัฏ จงดำเนินตามหลักอภัยมาทธรรม คือ ความไม่ประมาท

มรรคในทางปฏิบัติ คือ “ไตรสิกขา”

สาระของอริศีล คือ การดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูล ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรคร์รักษาให้เอื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน **เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิต และการเจริญปัญญา**

สาระของอริจิตต์ คือ การพัฒนาคุณภาพของจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพและสมรรถภาพสูง ซึ่งเอื้อต่อการมีชีวิตที่ดีงาม และพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลที่สุด

สาระของอริปัญญา คือ การมองดูรู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารธรรมทั้งหลาย ที่ทำให้เป็นอยู่และทำการต่างๆ ด้วยปัญญา คือ **รู้จักวางใจวางท่าที และปฏิบัติต่อโลก และชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม** ในทางที่เป็นไปเพื่อแผ่ขยายประโยชน์สุข มีจิตใจผ่องใส ไร้ทุกข์ เป็นอิสระเสรี และสดชื่นเบิกบาน

^๘ ชู. อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๓๕/๒๓๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต) กล่าวถึงสาระของไตรสิกขา ว่า “แสดงตัวออกมาไม่เฉพาะที่ การปฏิบัติของบุคคลเท่านั้น แต่ส่องถึงภารกิจที่มนุษย์จะต้องจัดทำในระดับชุมชนและสังคมด้วย กล่าวคือ การจัดวางระบบแบบแผน จัดตั้งสถาบัน และกิจการต่างๆ จัดแจงกิจกรรม และวิธีการต่างๆ เพื่อให้สาระของไตรสิกขาเป็นไปในหมู่มนุษย์ หรือให้มนุษย์ดำรงอยู่ในสาระของไตรสิกขา”^๙

สรุปได้ว่า ความไม่ประมาทในอริยมรรคมีองค์ ๘ สามารถศึกษาได้ทั้งภาคทฤษฎีและประยุกต์ใช้ในภาคปฏิบัติ

อริยสัจ ๔ เครื่องมือบริหารจัดการความทุกข์และปัญหา

แม้พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้และประกาศพระพุทธศาสนาประมาณ ๒,๖๐๐ ปีล่วงมาแล้ว แต่พระพุทธศาสนาก็ยังคงดำรงอยู่อย่างมั่นคงเป็นศาสนาที่สำคัญของโลก เนื่องด้วยหลักธรรมคำสอน ที่เน้นเรื่องทุกข์ และการดับทุกข์ (ดับปัญหา) เข้าสู่นิพพาน ซึ่งคนที่ไม่เข้าใจก็จะกล่าวว่าพระพุทธศาสนา เป็นพหุนิยม มีแต่ทุกข์ แต่หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ด้วยพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องทุกข์นั้นจริง แต่ไม่ใช่ มีแต่ทุกข์ พร้อมกับเสนอวิธีการปฏิบัติที่ได้ผลอย่างแท้จริงเพื่อให้พ้นจากทุกข์หรือปัญหา ดังที่พบในหลักธรรม เช่น อริยสัจ ๔ เป็นเหตุให้ชาวพุทธมีความเชื่อเรื่อง ตถาคตโพธิสัทธา^{๑๐} คือความเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า อันเป็นศรัทธาที่เป็นรากฐานของความเป็นพุทธศาสนิกชน ดังที่ชาวพุทธกล่าวว่า “พุทธัง สรณัง คัจฉามิ - เรามีพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ” คือ พระองค์ทรงเป็นผู้นำเราไปสู่ทางแห่งการพ้นทุกข์นั่นเอง ทำให้ชาวพุทธเชื่อมั่นในคำสอนของพระองค์ แต่ชาวพุทธก็ต้องรู้จักเลือกธรรมที่เหมาะสมไปใช้ในชีวิตเรียกว่า ชัมมานุชัมมปฏิบัติ แปลว่าปฏิบัติธรรมน้อยให้คล้อยธรรมใหญ่ หมายความว่าปฏิบัติข้อธรรมที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย เช่นนี้จึงจัดเป็นการประยุกต์ธรรมมาใช้ประโยชน์ในชีวิตจริง^{๑๑}

คำถามที่ตามมาคือเมื่อมีการตั้งเป้าหมายว่าจะนำหลักธรรมมาแก้ทุกข์ หรือแก้ปัญหาที่ประสบ ทั้งในชีวิตและในการทำงาน เราควรจะมีปฏิบัติข้อธรรมอะไรบ้าง

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๖๐๔.

^{๑๐} อจ. สุตตก. (ไทย) ๒๓/๔/๓.

^{๑๑} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๒.

อริยสัจ ๔ กับการแก้ทุกข์หรือการแก้ปัญหาชีวิตและการทำงาน

เพื่อตอบคำถามนี้เราต้องทราบก่อนว่า อริยสัจ ๔ แก่ทุกข์ และแก้ปัญหได้อย่างไร จากนั้นเราจะสามารถประยุกต์หลักธรรมนี้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชีวิตและงานได้ต่อไป

อริยสัจ ๔ หมายถึง ความจริงอันประเสริฐ เป็นของจริง เป็นของแท้ ไม่กลายเป็นอย่างอื่น ฉะนั้นจึงเรียกว่า อริยสัจ ๔^{๑๒} เป็นหลักธรรมล้ำค่าที่สุด เพราะเป็นพื้นฐานหลักธรรมทั้งหลาย เมื่อเข้าใจอริยสัจ ๔ ได้ดีแล้ว ก็สามารถเข้าใจหลักธรรมอื่นๆ ได้ดีทั้งในส่วนเนื้อหาของหลักธรรมนั้นๆ และอริยสัจ ๔ ยังเป็นอูบายแก้ปัญหาวิตที่ได้อผลดีที่สุด ดังปรากฏในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรว่า

๑. ทุกข์ อริยสัจจํ ปริณญะยํ	ทุกขอริยสัจจํ ควรกำหนดรู้
๒. ทุกขสมุทโย อริยสัจจํ ปหัตตพพํ	ทุกขสมุทโยอริยสัจจํ ควรละ
๓. ทุกขนิโรโธ อริยสัจจํ สจฺจิกาทพพํ	ทุกขนิโรธอริยสัจจํ ควรทำให้แจ้ง
๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจจํ ภาเวตพพํ	ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจํ ควรเจริญญ ^{๑๓}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต) ได้อธิบายหน้าที่หรือ “กิจ” ของอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างเพิ่มเติม เพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจได้ง่ายขึ้น ดังนี้

๑. **ปริณญา** การกำหนดรู้ เป็นกิจในทุกข์ หมายถึงการศึกษาให้รู้จักให้เข้าใจสภาวะที่เป็นทุกข์ ตามที่มันเป็นของมันจริงๆ พุดง่ายๆ ว่า **การทำความเข้าใจปัญหาและกำหนดขอบเขตของปัญหาให้ชัดเจน** จัดเป็นขั้นเริ่มต้นที่จะช่วยให้การดำเนินการขั้นต่อไป เป็นไปได้ และตรงปัญหา

๒. **ปหานะ** การละ เป็นกิจในสมุทัย หมายถึงการกำจัดเหตุแห่งทุกข์ ทำสิ่งที่ เป็นสาเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป พุดง่ายๆ ว่า **การแก้ไขกำจัดต้นตอของปัญหา**

๓. **สังจิกิริยา** การทำให้แจ้ง เป็นกิจในนิโรธ หมายถึงการประจักษ์แจ้งหรือบรรลุถึงภาวะดับทุกข์ พุดง่ายๆ ว่า **การเข้าถึงภาวะที่แก้ไขปัญหาได้เสร็จสิ้น ภาวะหมดปัญหา หรือภาวะปราศจากปัญหา บรรลุจุดหมายที่ต้องการ**

๔. **กาวนา** การเจริญ เป็นกิจในมรรค แปลตามตัวอักษรว่า การทำให้มีให้เพิ่มขึ้น คือทำให้เกิดขึ้นและเจริญเพิ่มพูนขึ้น พุดง่ายๆ ว่า **การกระทำตามวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย หรือการกำหนดวางรายละเอียดวิธีปฏิบัติแล้วลงมือแก้ไขปัญหา^{๑๔}**

^{๑๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๘/๖๑๐.

^{๑๓} วินย. ๔/๑๖/๒๑ และ ส.ม. ๑๙/๑๖๗๐/๕๓๐.

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๙๐๒.

กิจทั้ง ๔ นี้ เป็นข้อที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องและเสร็จสิ้นในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างให้ตรงข้อกันในการปฏิบัติจริงนั้น การกระทำหน้าที่ได้ถูกต้อง ต้องอาศัยความรู้หรือญาณ การรู้จักในอริยสัจเรียกว่า กิจญาณ (กิจจญาณ) **เมื่อเอาญาณมาเชื่อมโยงอริยสัจแต่ละข้อเข้ากับกิจของมันก็จะเห็นเป็นลำดับขั้นตอนของการปฏิบัติ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นวิธีการสำหรับแก้ปัญหาได้ทุกระดับ สรุปได้ว่า**

๑. **ทุกข์** หมายถึง ภาวะที่เป็นทุกข์ ซึ่งจะต้องกำหนดรู้ตามสภาพที่แท้จริงของมัน (คือไม่ใช่รู้ตามที่เรายกให้มันเป็นหรือตามที่เรากลียดชังมัน เป็นต้น) ถ้าจัดเป็นขั้น ได้แก่ **ขั้นแกล้งหรือสำรวจ ปัญหาที่จะต้องทำความเข้าใจและรู้ขอบเขต**

๒. **สมุทัย** หมายถึง ฐูลิ่งที่เป็นสาเหตุแห่งทุกข์ ซึ่งจะต้องกำจัดเสีย ถ้าจัดเป็นขั้น ได้แก่ **ขั้นสืบค้น วิเคราะห์ และวินิจฉัยมูลเหตุของปัญหา ซึ่งจะต้องแก้ไขกำจัดให้หมดสิ้นไป**

๓. **นิโรธ** หมายถึง ฐูลิ่งภาวะดับทุกข์ ซึ่งจะต้องกระทำให้ประจักษ์แจ้ง ถ้าจัดเป็นขั้น ได้แก่ **ขั้นเล็งรู้ภาวะหมดปัญหาที่เอาเป็นจุดหมาย ให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหานั้นเป็นสิ่งเป็นไปได้และจุดหมายนั้นควรเข้าถึง ซึ่งจะต้องทำให้สำเร็จ พร้อมทั้งรู้ว่า การเข้าถึงจุดหมายนั้น จะสำเร็จหรือเป็นไปได้อย่างไร**

๔. **มรรค** หมายถึง ฐูลิ่งมรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ซึ่งจะต้องฝึกฝนปฏิบัติ ถ้าจัดเป็นขั้นได้แก่ **ขั้นกำหนดวางหรือรับทราบวิธีการ ขั้นตอน และรายละเอียดทั้งหลายในการแก้ไขกำจัดสาเหตุของปัญหานั้น ซึ่งจะต้องลงมือปฏิบัติหรือดำเนินการต่อไป**

การประยุกต์ใช้อริยสัจ ๔ ทำให้รู้ว่า ทุกข์หรือปัญหาของเราคืออะไร ทุกข์นั้นเกิดจากอะไร เราต้องการหรือพึงต้องการอะไร และจะเป็นไปได้ได้อย่างไร เราจะต้องทำอะไรบ้าง และ จัดเป็น ๒ คู่^{๑๕} คือ

คู่ที่ ๑ : ทุกข์เป็นผล เป็นตัวปัญหา เป็นสถานการณ์ที่ประสบซึ่งไม่ต้องการ
สมุทัยเป็นเหตุ เป็นที่มาของปัญหา เป็นจุดที่จะต้องกำจัดหรือแก้ไข จึงจะพ้นจากปัญหาได้

คู่ที่ ๒ : นิโรธเป็นผล เป็นภาวะสิ้นปัญหา เป็นจุดหมายซึ่งต้องการจะเข้าถึง
มรรคเป็นเหตุ เป็นวิธีการ เป็นข้อปฏิบัติที่ต้องกระทำในการแก้ไขสาเหตุ เพื่อบรรลุจุดหมาย คือภาวะสิ้นปัญหาอันได้แก่ความดับทุกข์

พระมหาเถรญาณ สุวฑฺฒโน (คำแก้ว) ได้กล่าวถึงการนำแนวคิดอริยสัจ ๔ มาใช้กับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์^{๑๖} สรุปได้ว่า มีความสอดคล้องกัน จนมีบางคนกล่าวว่า อริยสัจ ๔ เป็นวิทยาศาสตร์ทาง

^{๑๕} พระพรหมคุณมรรณ (ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๖๘๑.

^{๑๖} พระมหาเถรญาณ สุวฑฺฒโน (คำแก้ว), “ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการแก้ปัญหาตามแนววิทยาศาสตร์และอริยสัจ ๔”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔๑-๔๒.

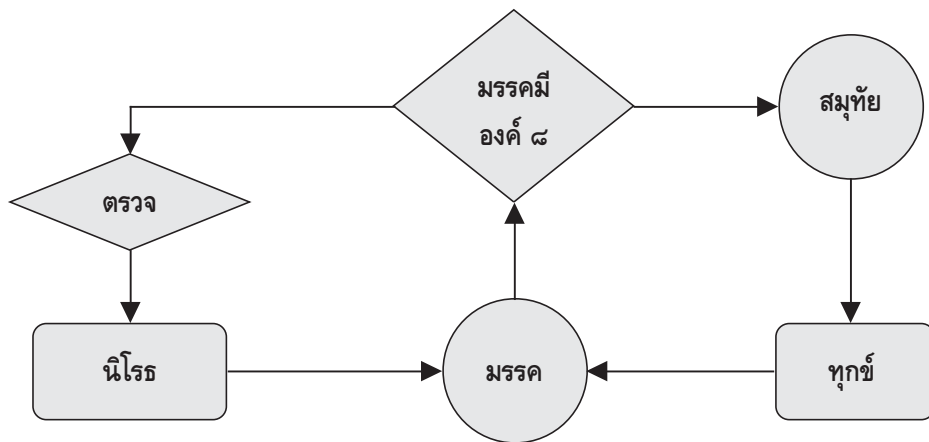

จิตใจ และโดยเหตุที่อริยสังขัตติขึ้นในโลกมนุษย์ก่อนวิทยาศาสตร์กว่า ๒,๐๐๐ ปี จึงน่าจะกล่าวว่หลักเกณฑ์ต่างๆ ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังไปสอดคล้องกับหลักการและวิธีการของอริยสัง ๔ มากกว่า ทั้งอริยสังและวิทยาศาสตร์มีจุดเน้นที่เหมือนกันคือ **สอนมิให้คนงมงาย จนเกิดความแน่ใจ และเชื่อด้วยตนเองด้วยปัญญาที่สั่งสมไว้ของตนเอง เป็นการค้นพบความจริงที่พระองค์ค้นพบจากการหยั่งรู้ด้วยพระญาณ ซึ่งเป็นวิถีทางของจิตบริสุทธิ์ สามารถทราบสิ่งที่เหนือธรรมดาได้และสิ่งที่ทราบได้โดยวิธีนี้คือ ความจริงที่ทำหายต่อการพิสูจน์ คือเรื่องอริยสัง ๔ นั้นเอง เป็นการค้นพบในสิ่งที่เป็หัวใจของพระพุทธศาสนาเป็นความจริงที่เที่ยงแท้ไม่แปรเปลี่ยน (อกาลิโก)**

หลักอริยสัง ๔ เน้นที่จิตใจอันเป็นต้นเหตุสำคัญของการเกิดปัญหาและการแก้ปัญหา คือให้คนพ้นจากปัญหานั้นเอง เจตนารมณ์จึงต่างจากวิทยาศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับความรู้อ่างๆ และการนำความรู้มาใช้แก้ปัญหามนุษย์

ดังนั้น อริยสัง ๔ เป็นกระบวนการแก้ปัญหาทั้งภายนอกและภายในของคน ธรรมชาติของพระพุทธเจ้าตรัสทุกที และแต่ละเรื่องก็จะมีภาพของอริยสัง ๔ อยู่ เพราะเป็นเรื่องของเหตุผล ในยุคนี้เช่นเดียวกันที่เกิดความไม่สงบในบ้านเมืองก็เพราะคนไม่นำหลักการหรือรูปแบบไปแก้ปัญหามรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ จึงไม่ได้นำเข้าสู่ภาคปฏิบัติ

นำเสนอกรอบแนวคิดอริยสัง ๔ : กระบวนการแก้ปัญหา

แผนภูมิ ๑ แสดงกรอบแนวคิดอริยสัง ๔ : กระบวนการแก้ปัญหา

สรุปว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงวางแนวทางอริยสัง ๔ อย่างเป็นรูปธรรมในการแก้ทุกข์หรือแก้ปัญหาเอาไว้แล้ว ซึ่งเป็นการแก้ปัญหทั้งทางสังคมและทางจิตใจของบุคคล คือ คำสอนศีลเป็นด้านนอก และขันธ์จิตและปัญญาเป็นด้านใน ซึ่งพุทธศาสนิกชนสามารถนำหลักธรรมนี้มาใช้เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง สังคมและประเทศชาติ

อริยสัจ ๔ ในฐานะเครื่องมือการบริหารจัดการความเสี่ยง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในพุทธธรรมในหัวข้อบทสรุปว่า อริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา โดยในตอนหนึ่งท่านยกประเด็นว่าอริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมจำเป็นทั้งสำหรับบรรพชิตและคฤหัสถ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงย้ำให้ภิกษุทั้งหลายสอนให้ชาวบ้านรู้เข้าใจอริยสัจ ดังคำสอนที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าหนึ่งเหล่าใดที่พวกเขาพึงอนุเคราะห์ก็ดี เหล่าชนที่พอจะรับฟังคำสอนก็ดี ไม่ว่าเป็นมิตร เป็นผู้ร่วมงาน เป็นญาติ เป็นสาลิลหิตก็ตาม พวกเขาพึงชักชวน พึงสอนให้ดำรงอยู่ ให้ประดิษฐานอยู่ในการตรัสรู้ตามความเป็นจริง ซึ่งอริยสัจ ๔ ประการ”^{๑๗}

พระภควานวริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว) ได้เสนอแนะให้นำหลักการบริหารตามแนวพุทธวิธี มาเป็นหลักในการบริหารโดยท่านกล่าวถึงปัญหาในการใช้แนวคิดและทฤษฎีทางบริหารธุรกิจว่า

“เมื่อพิจารณาบททวนทฤษฎีบริหารต่างๆ ที่ใช้กันอยู่ก็เห็นว่า ทุกทฤษฎีมีจุดบกพร่อง เพราะถ้าดีจริงแล้วก็ไม่ต้องมีทฤษฎีใหม่ๆ เกิดขึ้น ทฤษฎีใหม่ที่ตั้งกันขึ้นมาก็เพราะทฤษฎีเก่า ยังไม่มีประสิทธิภาพสมบูรณ์เต็มที่ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเหตุใดหลักธรรมต่างๆ และพุทธบริษัทซึ่งถือว่าเป็นองค์กรในพระพุทธศาสนาจึงสามารถยืนยงอย่างมั่นคงมากกว่า ๒,๕๐๐ ปี โดยที่ไม่เคยมีใครอาจหาญตั้งทฤษฎีใหม่เพื่อลบล้างหลักธรรมและองค์กรในพุทธศาสนาได้”^{๑๘}

ข้อความนี้มีประเด็นสำคัญที่ควรนำมาพิจารณา ประการแรก คือ ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ประเสริฐ เช่นหลักอริยสัจ ๔ ที่เน้นคำสอนในการแก้ปัญหาทั้งทางสังคมและจิตใจ อันเป็นการแก้ปัญหาทั้งด้านนอกและด้านใน และอยู่ในหลักการแก้ปัญหาที่เหตุปัจจัยเป็นสำคัญ คือให้คนแก้ปัญหาของตนเองเพื่อให้พ้นจากปัญหานั้นเอง เจตนาธรรมนี้จึงต่างจากวิทยาศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับความรู้อย่างยิ่ง และการนำความรู้มาใช้แก้ปัญหาของมนุษย์ เช่น การใช้ข้อมูลและหลักคณิตศาสตร์เข้ามาช่วยตัดสินใจในการบริหารงานต่างๆ ในประการต่อมาคือ การนำแนวคิดหลักพุทธธรรมและหลักการ

^{๑๗} ส.ม. ๑๙/๑๗๐๖/๕๔๔.

^{๑๘} พระภควานวริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว), **หลักการบริหารตามแนวพุทธวิธี**, (กรุงเทพฯ : บริษัท กราฟิเคอาร์ทพริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๒.

บริหารมาบูรณาการเป็นการสร้างรูปแบบผสมระหว่างหลักพุทธธรรมและการบริหารที่ใช้ข้อมูลเชิงคณิตศาสตร์เพื่อเป็นพื้นฐานในการวางแผนและการตัดสินใจ เป็นแนวคิดโครงสร้างของอริยสัจ ๔ กับการบริหารความเสี่ยง

แนวคิดและรูปแบบการบริหารความเสี่ยงองค์กร

ในหัวข้อนี้เป็นการศึกษาข้อมูลด้านการบริหารความเสี่ยงในแนวบริหารธุรกิจตามแนวคิดและทฤษฎีตะวันตก ที่ประเทศไทยได้รับศาสตร์นี้เข้ามาใช้ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาโดยแบ่งการศึกษาในหัวข้อนี้เป็น ๓ ประเด็นที่สำคัญ คือ (๑) ความหมายและความสำคัญของการบริหารความเสี่ยง (๒) แนวคิดการบริหารความเสี่ยงองค์กรในประเทศไทย และ (๓) พัฒนาการและรูปแบบการบริหารจัดการความเสี่ยงองค์กร เพื่อเป็นแนวทางในการปรับรูปแบบให้เหมาะสมต่อสังคม การเมืองและเศรษฐกิจของไทย

ความหมายและความสำคัญของการบริหารความเสี่ยง

การบริหารความเสี่ยง (Risk Management) หมายถึง กระบวนการการระบุหาความเสี่ยงที่สำคัญขององค์กร ประเมินผลกระทบของความเสี่ยง พัฒนาแนวทางการจัดการกับความเสี่ยงและนำไปปฏิบัติอย่างเป็นระบบโดยมีการบูรณาการและเน้นความสอดคล้องระหว่างกลยุทธ์ บุคลากร กระบวนการและเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มคุณค่าสูงสุดให้กับองค์กร ในความหมายที่สอง คือ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการระบุหาและควบคุมความเสี่ยง ซึ่งมีผลกระทบต่อการบรรลุพันธกิจและเป้าประสงค์ขององค์กร

ความสำคัญของการบริหารความเสี่ยง มี ๔ ประเด็น ประกอบด้วย (๑) สอดคล้องกับหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (๒) เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารเชิงกลยุทธ์ คำรับรองการปฏิบัติราชการ และมาตรฐานการควบคุมภายใน ๒๕๕๔ (๓) เพิ่มโอกาสและช่วยให้ส่วนราชการหรือหน่วยงานบรรลุเป้าประสงค์ และพันธกิจที่ตั้งไว้มากยิ่งขึ้น (ลด Surprises) และ (๔) พัฒนาผลงานขององค์กร เช่น การพัฒนาคุณภาพการส่งมอบบริการให้ประชาชน การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

แนวคิดการบริหารความเสี่ยงองค์กรในประเทศไทย

นฤมล สอาดโคม กล่าวถึงเรื่องความเสี่ยงว่า **เป็นความไม่แน่นอนที่อาจนำไปสู่ความสูญเสีย** ซึ่งสรุปได้ว่า การบริหารความเสี่ยงองค์กรในประเทศไทย (Enterprise Risk Management) เป็นศาสตร์ที่มีพัฒนาการในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เป็นเทคนิคการบริหารที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากจากองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เหตุผลที่สำคัญ คือ (๑) บทเรียนจากความสูญเสียเมื่อครั้งวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่หลายองค์กรได้เรียนรู้ประสบการณ์ของการขาดการบริหารความเสี่ยงองค์กรที่ดี (๒) การฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศหลายองค์กรจำเป็นต้องพึ่งเงินร่วมทุนจากต่างชาติ การปรับ

โครงสร้างองค์กรเป็นเงื่อนไขที่ต้องดำเนินการเพื่อปรับความสอดคล้องกับมาตรฐานสากล และ (๓) การบริหารความเสี่ยงกลายเป็นกลไกที่สำคัญสำหรับองค์กรที่ได้รับการปรับเปลี่ยน

เมื่อมีการปรับเปลี่ยนจึงส่งผลต่อการดำเนินงานทั้งภาคเอกชนและภาครัฐบาล คือ (๑) ภาคเอกชน สถาบันการเงินต่างๆ ถูกกำกับดูแลให้ต้องจัดทำการบริหารความเสี่ยงเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางการเงินให้แก่สถาบันการเงิน และพัฒนาการที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกันคือ องค์กรต่างๆ ที่มีใช้สถาบันการเงินต่างเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับการบริหารความเสี่ยงเช่นกัน อันเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารองค์กรภายใต้หลักธรรมาภิบาล ซึ่งการบริหารความเสี่ยงสามารถช่วยให้องค์กรนั้นๆ เกิดความเข้มแข็งทางการเงินและมีความโปร่งใสที่สามารถตรวจสอบได้ และ (๒) หน่วยงานภาครัฐต่างๆ ก็ให้ความสำคัญกับการบริหารความเสี่ยงของหน่วยงานราชการเช่นกัน ในพัฒนาการที่เป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ ทางสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) ได้กำหนดให้หน่วยงานราชการต่างๆ จัดทำแผนบริหารความเสี่ยงตามแผนยุทธศาสตร์ อันเป็นกลไกสร้างความเข้มแข็งให้กับหน่วยราชการนั้นเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าประสงค์

การบริหารความเสี่ยงองค์กรที่มีประสิทธิภาพนั้นควรให้ความสำคัญกับกลไกในการบริหารความเสี่ยงแบบบูรณาการ การพึ่งพิงมาตรการควบคุมภายในเพียงอย่างเดียวหรือการให้ความสำคัญกับการป้องกันความเสี่ยงทางการเงินด้วยตราสารทางการเงินเท่านั้นย่อมไม่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันที่เพียงพอและเหมาะสมแก่องค์กรได้

การปรับเปลี่ยนส่งผลให้วัตถุประสงค์ของการบริหารความเสี่ยงในปัจจุบันไม่ได้เป็นไปเพื่อลดความเสี่ยงขององค์กรอย่างเช่นในอดีต หากแต่เป็นไปเพื่อการเพิ่มมูลค่าให้แก่องค์กรด้วย **ความเสี่ยงมิใช่สิ่งที่ทำให้เกิดผลร้ายต่อองค์กรเสมอไป ความเสี่ยงบางอย่างอาจก่อให้เกิดผลบวกทางการเงิน เพียงแต่ต้องมีมาตรการรองรับและควบคุมกรณีที่ผลลัพธ์มิได้เป็นไปตามคาด**^{๑๙}

สรุปว่า แนวคิดเรื่องความเสี่ยงจึงเป็นการตัดสินใจภายใต้ความเสี่ยงบนพื้นฐานของข้อมูลเกี่ยวกับความสูญเสียดังนั้น ประสิทธิภาพหรือผลจากการตัดสินใจย่อมมีความน่าเชื่อถือในผลลัพธ์มากกว่าการตัดสินใจภายใต้ความไม่แน่นอน^{๒๐} และ การบริหารความเสี่ยงก็เป็นวิธีการบริหารจัดการที่เป็นไปเพื่อการคาดการณ์และลดผลเสียของความไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้นแก่องค์กร ทั้งนี้เพื่อให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น^{๒๑}

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน นฤมล สะอาดโหมง, **การบริหารความเสี่ยงองค์กร**, (กรุงเทพฯ : บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๐).

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๕.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๕.

พัฒนาการและรูปแบบการบริหารจัดการความเสี่ยงองค์กร

การบริหารความเสี่ยงองค์กร เป็นองค์ประกอบหนึ่งในการประเมินระบบการควบคุมภายในของระบบราชการโดยหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (คตง.) ภายใต้กฎระเบียบที่เรียกว่าระเบียบคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินว่าด้วยกำหนดมาตรฐานการควบคุมภายใน พ.ศ.๒๕๔๔ ในหัวข้อรายงานการจัดวางระบบการควบคุมภายในตามระเบียบ คตง. ฯ ข้อ ๕ และในสาระสำคัญของระเบียบฯ ข้อ ๖ โดยองค์ประกอบมาตรฐานการควบคุมภายใน ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน ดังนี้คือ

๑. สภาพแวดล้อมของการควบคุม (Control Environment)
๒. การประเมินความเสี่ยง (Risk Assessment)
๓. กิจกรรมการควบคุม (Control Activities)
๔. สารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communications)
๕. การติดตามประเมินผล (Monitoring)

ในการประเมินความเสี่ยงจัดเป็นเรื่องสำคัญ ๑ ใน ๕ เรื่อง มีกำหนดมาตรฐานให้ฝ่ายบริหารต้องประเมินความเสี่ยงทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลกระทบ ต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยรับตรวจอย่างเพียงพอและเหมาะสม

ขั้นตอนในการประเมินความเสี่ยง ๕ ขั้นตอน คือ

๑. การระบุความเสี่ยง (Risk Identification) คือ Top Down, Bottom Up และวิธีการผสม
๒. การประเมินความเสี่ยง (Risk Assessment) โดยการแจกแจงตัวแปรคู่ความเสี่ยงมี ๒ ประเภท คือ การแจกแจงความถี่ของตัวแปรคู่ความเสี่ยง และการแจกแจงความรุนแรงของตัวแปรคู่ความเสี่ยง
๓. การสร้างแผนภูมิความเสี่ยง (Risk Map)
๔. วิธีการการบริหารความเสี่ยง (Risk Management) โดยทั่วไปใช้ ๔ วิธี คือ (๑) การหลีกเลี่ยงความเสี่ยง (๒) การควบคุมความเสี่ยง (๓) การรับความเสี่ยงไว้เอง และ (๔) การถ่ายโอนความเสี่ยง
๕. การติดตามประเมินผล (Monitoring)

ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเสี่ยง มี ๖ ประการ คือ

๑. บุคลากร
๒. ทรัพยากร
๓. กฎ และระเบียบ
๔. กระบวนการปฏิบัติงาน

- ๕. ระบบสารสนเทศ
- ๖. สิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์

ความเสี่ยงมีโอกาที่จะทำให้ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยสาเหตุ

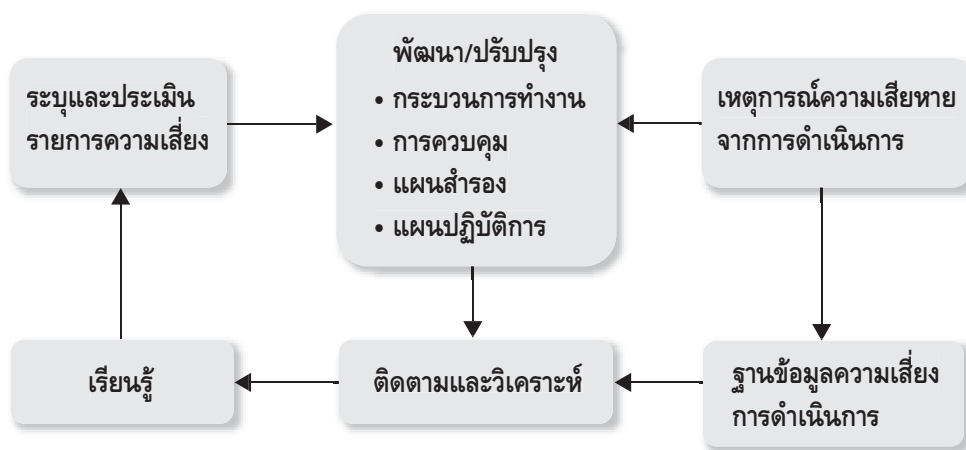
- ๑. ขาดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ประหยัด
- ๒. รายงานการเงินไม่น่าเชื่อถือ
- ๓. ไม่ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบข้อบังคับ

ประเภทของความเสี่ยง เรียงตามลำดับความสำคัญจากฐานสู่ยอด คือ

- ๑. ความเสี่ยงด้านการเงิน และ ความเสี่ยงด้านการดำเนินงาน
- ๒. ความเสี่ยงด้านกฎระเบียบ
- ๓. ความเสี่ยงด้านความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม
- ๔. ความเสี่ยงด้านชื่อเสียง
- ๕. ความเสี่ยงภายนอก

สรุปกรอบแนวคิดการบริหารความเสี่ยงองค์กร:

Effective Operational Risk (OpR) Program Scheme^{๒๒}

แผนภูมิ ๒ แสดงกรอบแนวคิดการบริหารความเสี่ยงองค์กร

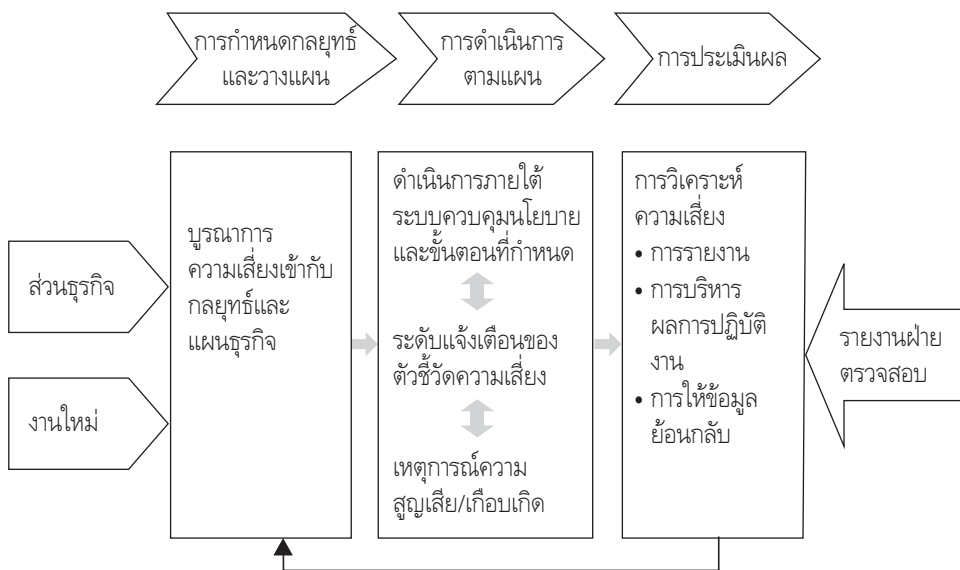
^{๒๒} บุษกร วุฒิสตรีโรจน์, การบริหารความเสี่ยงในการดำเนินงานในเชิงปฏิบัติการ, (กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

การบริหารความเสี่ยงในการดำเนินการองค์กรแบบบูรณาการทุกส่วนงาน มีองค์ประกอบ ๖ ประการ คือ

๑. วัฒนธรรมความเสี่ยงในองค์กรและจริงจังกับการจัดการความเสี่ยง
๒. ธรรมชาติในการบริหารความเสี่ยงการดำเนินการ
๓. การตอบสนองที่ดีต่อความเสี่ยงการดำเนินงาน
๔. การระบุ ประเมินและจัดการกับความเสี่ยงการดำเนินการที่มีความยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมได้
๕. บทบาทของผู้กำกับดูแล
๖. การใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

สรุป กรอบการบริหารความเสี่ยงการดำเนินการกับกระบวนการทำงาน^{๒๓}

แผนภูมิ ๓ แสดงกรอบการบริหารความเสี่ยงการดำเนินการกับกระบวนการทำงาน

^{๒๓} บุญกร วุฒศรีโรจน์, การบริหารความเสี่ยงในการดำเนินงานในเชิงปฏิบัติการ, (กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘.

แนวคิดอริยสัจ ๔ กับการบริหารจัดการความเสี่ยงองค์กร

ในหัวข้อนี้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) เปรียบเทียบแนวคิดอริยสัจ ๔ กับการบริหารจัดการความเสี่ยง (๒) นำเสนอกรอบแนวคิดอริยสัจ ๔ กับการบริหารความเสี่ยงองค์กร และ (๓) นำเสนอแนวคิดกรอบอริยสัจ ๔ กับการบริหารความเสี่ยงการดำเนินการกับกระบวนการทำงาน

เปรียบเทียบแนวคิดอริยสัจ ๔ กับการบริหารจัดการความเสี่ยง

อริยสัจ ๔ : “ทุกข์” ฐานะที่เป็นทุกข์หรือปัญหา ซึ่งจะต้องกำหนดรู้ตามสภาพที่แท้จริงของมันได้แก่ ขึ้นแกลงหรือสำรวจปัญหาที่จะต้องทำความเข้าใจและรู้ขอบเขต คือ การกระทำไม่ประมาท
การบริหารความเสี่ยง : ฐานะที่เป็นทุกข์หรือปัญหา คือ การบริหารจัดการความเสี่ยง และเป็นเรื่องที่ต้องทำตามกรอบการปฏิรูปองค์กร ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนในขั้นนี้ ตรงกับ

อริยสัจ ๔ : “สมุทัย” ฐานะที่เป็นสาเหตุแห่งทุกข์หรือปัญหา ซึ่งจะต้องกำจัดเสียได้แก่ ขั้นสืบค้นวิเคราะห์ และวินิจฉัยมูลเหตุของปัญหา ซึ่งจะต้องแก้ไขกำจัดให้หมดสิ้นไป คือ ความไม่ประมาท
การบริหารความเสี่ยง : ฐานะที่เป็นสาเหตุแห่งทุกข์หรือปัญหา ซึ่งจะต้องกำจัดเสีย ได้แก่ การระบุมูลเหตุ

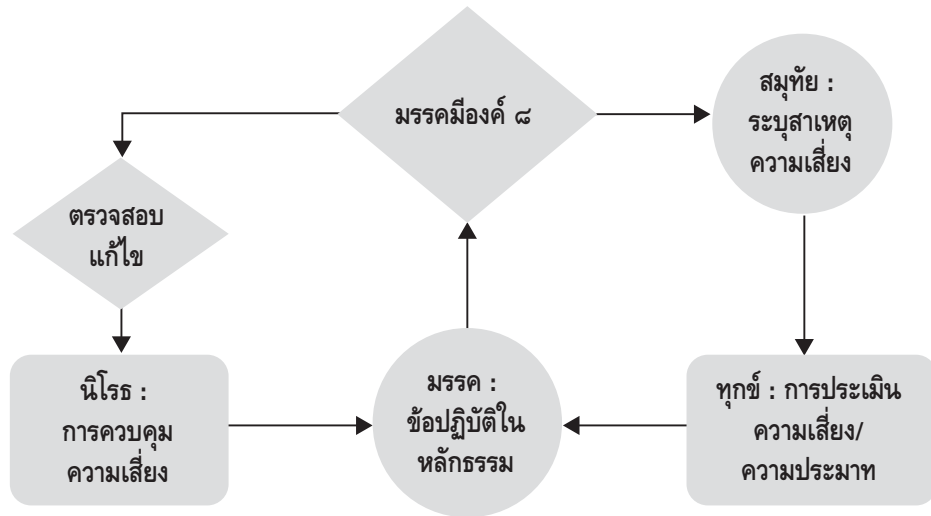
อริยสัจ ๔ : “นิโรธ” ฐานะดับทุกข์ ซึ่งจะต้องกระทำให้ประจักษ์แจ้ง ได้แก่ ขั้นเล็งฐานะหมดปัญหา ที่เอาเป็นจุดหมาย ให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหานั้นเป็นสิ่งเป็นไปได้และจุดหมายนั้นควรเข้าถึง ซึ่ง จะต้องทำให้สำเร็จ พร้อมทั้งรู้ว่า การเข้าถึงจุดหมายนั้น จะสำเร็จหรือเป็นไปได้ อย่างไรคือ การควบคุมความไม่ประมาทได้
การบริหารความเสี่ยง : ฐานะดับทุกข์ ซึ่งจะต้องกระทำให้ประจักษ์แจ้ง ได้แก่ การติดตามประเมินผลความเสี่ยง

อริยสัจ ๔ : “มรรค” ฐานะมรรคา คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ซึ่งจะต้องฝึกฝนปฏิบัติ ได้แก่ วางหรือรับทราบวิธีการ ขั้นตอน และรายละเอียดทั้งหลายในการแก้ไขกำจัดสาเหตุของปัญหานั้น ซึ่งจะต้องลงมือปฏิบัติหรือดำเนินการต่อไป คือ หลักธรรมในอ้อมปมาท และ
มรรคมีองค์ ๘

การบริหารความเสี่ยง : ฐานะมรรคา คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ คือ การสร้างแผนภูมิ ความเสี่ยง และวิธีการบริหารความเสี่ยง ได้แก่ มีมาตรฐานขั้นตอนในการประเมินความเสี่ยง ๔ ประการ

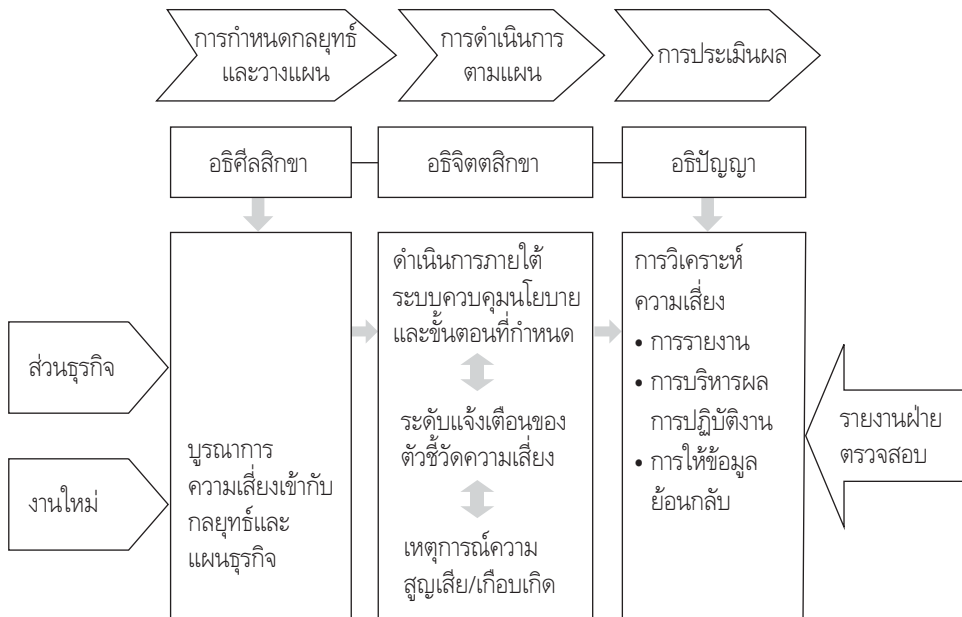

นำเสนอกรอบแนวคิดอริยสัจ ๔ กับการบริหารความเสี่ยงองค์กร

แผนภูมิ ๔ กรอบแนวคิดอริยสัจ ๔ กับการบริหารความเสี่ยงองค์กร

นำเสนอแนวคิดกรอบอริยสัจ ๔ กับการบริหารความเสี่ยงการดำเนินการกับกระบวนการทำงาน

แผนภูมิ ๕ กรอบแนวคิดอริยสัจ ๔ กับการบริหารความเสี่ยงการดำเนินการกับกระบวนการทำงาน

สรุปว่า อริยสัจ ๔ เป็นเครื่องมือที่ดีในการบริหารความเสี่ยง เพื่อให้รู้ว่า ทุกข์หรือความเสี่ยงของเราคืออะไร ความเสี่ยงนั้นเกิดจากอะไร เราต้องการหรือพึงต้องการอะไรกับความเสี่ยง และจะเป็นไปได้อย่างไรกับความเสี่ยง เราจะต้องทำอะไรบ้างกับความเสี่ยง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

นฤมล สะอาดโณม. **การบริหารความเสี่ยงองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๐.

บุษกร วัชรศรีโรจน์. **การบริหารความเสี่ยงในการดำเนินงานในเชิงปฏิบัติการ**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปยุตฺโต). **พุทธธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สำนักงานคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน. **การประเมินระบบควบคุมภายใน**, กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน. มปป. (อัดสำเนา).

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

(๒) สารนิพนธ์ :

พระมหาลำไย สุวฑฺฒโน (คำแก้ว). “ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการแก้ปัญหาตามแนววิทยาศาสตร์และอริยสัจ ๔”. **สารนิพนธ์การสอบวัดคุณสมบัตินักพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

พระครูประสิทธิ์สรคุณ (บุรินทร์ ลีธรรมโม). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความไม่ประมาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

(๑) หนังสือ :

Doherty, Neil. **Integrated Risk Management : Technique and Strategies for Managing**

การใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา กับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ในการแก้ปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ

แพรวภัทร ยอดแก้ว

ศูนย์พัฒนาการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยสยาม

บทคัดย่อ

ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศสหรัฐและประเทศอังกฤษ ไม่ได้เกิดเพียงเพราะว่าธนาคารปล่อยหนี้และขายตราสารหนี้แบบเก็งกำไรมากเกินไป แต่เพราะ**โครงสร้างเศรษฐกิจทุนนิยมโลกคือตัวสร้างปัญหาความขัดแย้ง สร้างปัญหาการเอาเปรียบทั้งมนุษย์และธรรมชาติ จนไปถึงจุดที่ทำให้โลกขาดความสมดุลจนเกิดวิกฤติ** การคิดแก้ปัญหาระยะสั้นแบบใช้เงินรัฐบาลและกองทุน IMF ไปอุดหนุนธนาคารและสถาบันการเงิน เป็นการคิดในกรอบการพัฒนาแบบทุนนิยมที่อาจบรรเทาปัญหาธนาคารขาดสภาพคล่องและเศรษฐกิจถดถอยได้ชั่วคราว **แต่ไม่ได้แก้ไขปัญหาคือต้นตอรากเหง้าอย่างแท้จริง** ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น จึงไม่ใช่แค่การบริหารการเงินผิดพลาดในสหรัฐฯ แต่เป็นปัญหาที่ตัวระบบโครงสร้างระบบเศรษฐกิจทุนนิยมทั้งหมด วิกฤติเศรษฐกิจตกต่ำทศวรรษ ๑๙๓๐ เคยนำไปสู่ลัทธินาซีและฟาสซิสต์และสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่สร้างความเสียหายอย่างร้ายแรงมาแล้ว วิกฤติครั้งนี้จึงทำให้ประเทศต่างๆ ต้องต่อสู้ ต้อรองและต่างคนต่างต้องปรับตัวกันครั้งใหญ่

ปัจจุบันรัฐบาลสหรัฐฯและรัฐบาลทั่วโลก กำลังระดมใช้งบประมาณของรัฐไปกระตุ้นเศรษฐกิจช่วยธนาคารสถาบันการเงิน ผู้ผลิตและผู้บริโภคอย่างมหาศาล ซึ่งอาจจะบรรเทาแก้ปัญหาได้เพียงบางระดับหรือชั่วคราว เพราะไม่ได้แก้ไขปัญหาคือโครงสร้าง คือการเปลี่ยนแปลงสภาพการเป็นเจ้าของและผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตเพื่อสร้างระบบที่มีให้เกิดความสมดุล ความเป็นธรรมอย่างแท้จริง ดังนั้นคนไทยต้องศึกษาปัญหาวิกฤติครั้งนี้ให้เข้าใจแจ่มชัด โดยคิดพึ่งเศรษฐกิจตัวเองให้สูงขึ้น พร้อมทั้งปฏิรูประบบเศรษฐกิจใหม่ให้มีความสมดุลและเป็นธรรม จึงจะหาทางออกจากปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง

การจะแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจทุนนิยมที่ขัดแย้งและทำลายตัวเองได้อย่างยั่งยืนนั้น จะต้องแก้ที่รากเหง้าของปัญหา คือ เปลี่ยนระบบเศรษฐกิจใหม่ ให้เป็นระบบเศรษฐกิจแบบผสมระหว่างทุนนิยมที่มีการแข่งขันที่เป็นธรรมและมีระบบสหกรณ์ รัฐสวัสดิการ ชุมชนสวัสดิการ ที่เน้นการกระจายทรัพย์สิน รายได้ ความรู้และฐานะทางสังคมอย่างเป็นธรรม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนส่วนใหญ่อย่างยั่งยืน ซึ่งการจะแก้ไขปัญหาวิกฤติทางการเศรษฐกิจและหาทางออกสร้างเศรษฐกิจใหม่ให้สังคมไทยเจริญก้าวหน้าอย่างเป็นธรรมและยั่งยืนได้ เรื่องที่สำคัญที่สุด คือ การใช้**เศรษฐศาสตร์แนวพุทธและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหรือการพึ่งตนเองมากขึ้น**

เศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นให้ผู้ผลิต หรือผู้บริโภค พยายามเริ่มต้นผลิต หรือบริโภคภายใต้ขอบเขต ข้อจำกัดของรายได้ หรือทรัพยากรที่มีอยู่ไปก่อน ซึ่งก็คือ หลักในการลดการพึ่งพา เพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมการผลิตได้ด้วยตนเอง และลดภาวะการเสี่ยงจากการไม่สามารถควบคุมระบบตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ เศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำประเทศไทยไปสู่เป้าหมายของการสร้างความมั่นคงในทางเศรษฐกิจได้ จึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่ช่วยลดความเสี่ยง หรือความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาวได้

๑. บทนำ

วิกฤติเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก เป็นปัญหาใหญ่ที่เชื่อมโยงหรือนำไปสู่วิกฤติทางสังคม การเมือง วัฒนธรรมอยู่มาก ดังนั้น จึงต้องเข้าใจว่า วิกฤติเศรษฐกิจโลกตกต่ำเริ่มจากสหรัฐฯหรือวิกฤติตลาดการเงิน สหรัฐอเมริกา หรือ “วิกฤติแฮมเบอร์เกอร์” เป็นวิกฤติเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมผูกขาด ที่เน้นการเพิ่มการผลิตและการปล่อยสินเชื่อของระบบธนาคารเพื่อหากำไรสูงสุดของเอกชนส่วนน้อย (โดยเฉพาะบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่) เกิดจากความผิดพลาดทางเทคนิคในการบริหารจัดการของสถาบันการเงินในการปล่อยสินเชื่อให้กู้ซื้อบ้านและการใช้จ่ายอุปโภคบริโภคที่เกินตัว ทำให้คนใช้หนี้ไม่ไหว จนเกิดปัญหาหนี้เสีย สถาบันการเงินล้มละลาย และธุรกิจอื่นๆ เสียหายตามมา นอกจากนี้ยังมีสาเหตุอื่นๆ ที่เป็นรากเหง้าของปัญหา คือตัวระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมผูกขาด ที่เน้นการแข่งขันกันผลิตสูงสุด กำไรสูงสุดของเอกชนแบบสุดโต่ง ทำให้เกิดการพัฒนาแบบไม่สมดุล การที่ความมั่งคั่งกระจุกตัวในมือคนส่วนน้อยแค่ ๑๐-๒๐% ไม่กระจายไปสู่คนส่วนใหญ่ ๘๐% อย่างเป็นธรรม ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่มีรายได้มากพอจะมีบ้านและมีชีวิตทางเศรษฐกิจที่ดีได้ จึงทำให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจทุนนิยมโลกตกต่ำ

ปัญหาวิกฤติระบบการเงินการธนาคารในสหรัฐฯที่ลามเป็นวิกฤติเศรษฐกิจถดถอยทั่วโลก เกิดจากความโลภ และความโง่เขลาของนโยบายพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ที่เน้นการแข่งขันหากำไร/การบริโภคสูงสุดของเอกชน **จนมีการเก็งกำไร การใช้จ่ายและการบริโภค มากกว่าการผลิต และความสามารถในการชำระหนี้ของประชาชน** แต่เมื่อเกิดวิกฤติ รัฐบาลสหรัฐฯใช้เงินของคนทั้ง

ประเทศมาอู่มธนาคารและบริษัทประกันภัยของคนรวยเพื่อพุงให้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเดินหน้าต่อไป แต่จะเดินได้อย่างเชื่องช้า เศรษฐกิจทั้งโลกจะหดตัวลง และจะเกิดวิกฤติจักรของวิกฤติที่รุนแรงกว่านี้ได้ อีก ถ้าไม่มีการแก้ไขโครงสร้างเศรษฐกิจทั้งระบบ

ระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมที่ผูกขาดกลุ่มโดยบริษัทข้ามชาติ ๕๐๐ กว่าแห่ง ทำให้ เกษตรกรที่ยากจนลงต้องเปลี่ยนอาชีพไปเป็นแรงงานรับจ้าง เกษตรกรหรือผู้ผลิตตามพันธสัญญาให้กับบริษัท นายทุน **ชุมชนท้องถิ่นในประเทศต่างๆ รวมทั้งไทยที่เคยพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ และอยู่กันอย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันและมีความรับผิดชอบร่วมกัน เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นชุมชน/เมืองบริวาร ต้องพึ่งพาบริษัททุนนิยมจากศูนย์กลางที่เน้นการหากำไรของปัจเจกชน** เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำต่ำสูง และปัญหาความยากจนเพิ่มขึ้น คนในหมู่บ้านซึ่งเคยมีความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบบคำนึงถึงชุมชนหรือส่วนรวม ก็เปลี่ยนไปมีความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนซื้อขายแรงงานสินค้าและบริการแบบต่างคนต่างมุ่งหาประโยชน์ส่วนตัว เกิดการขัดแย้ง แข่งขันมากขึ้น

ระบบทุนนิยมผูกขาดนั้นเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีปัญหาความขัดแย้งในตัวเอง เพราะระบบนี้เปิดทางให้นายทุนส่วนน้อยมุ่งแสวงหากำไรสูงสุดของเอกชน ไม่กระจายทรัพย์สินและรายได้ไปสู่คนส่วนใหญ่ จึงทำให้เกิดความไม่สมดุล เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเป็นระยะๆ ระบบทุนนิยมผูกขาดจึงไม่มีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาด้วยตัวของมันเอง เพราะไม่ใช่ระบบที่มีการแข่งขันอย่างเสรีหรือเป็นธรรมชาติ ในสภาพวิกฤติเศรษฐกิจตกต่ำ กลไกตลาดในระบบทุนนิยมที่มีลักษณะผูกขาดกลุ่มอยู่แล้วยิ่งทำงานล้มเหลวมากขึ้นเพราะคนที่ถูกระบบทุนนิยมสอนให้แข่งขันเพื่อกำไรสูงสุดของตัวเอง **จะยิ่งเห็นแก่ตัว ปกป้องตัวเอง มองโลกในแง่ร้าย ลดการลงทุนมากกว่าเพิ่มการลงทุน การแก้ไขปัญหาตามตำรา จึงไม่ค่อยได้ผล เพราะเป็นระบบที่กดขี่ขูดรีดทั้งแรงงานและทรัพยากร ไม่กระจายทรัพย์สินและรายได้ไปสู่แรงงานและคนกลุ่มต่างๆ อย่างสมดุลและยั่งยืน**

ดังนั้น การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นหลักการในการใช้ชีวิตที่ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม สามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ ทุกสาขา ทุกภาคของเศรษฐกิจ ตั้งแต่ภาคการเกษตร หรือภาคชนบท ภาคการเงิน ภาคอสังหาริมทรัพย์ และการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ โดยมีหลักการที่คล้ายคลึงกันคือ เน้นการเลือกปฏิบัติอย่างพอประมาณ มีเหตุมีผล และสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ตนเองและสังคม

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้วนำมาวิเคราะห์หลักธรรมทางพุทธศาสนาประกอบกัน พบว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาหลายๆ ประการทีเดียว จึงอาจจะกล่าวได้ว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา เพราะมีหลักธรรมทางพุทธศาสนาปรากฏในแนวคิดดังกล่าวนี้หลายประการ ซึ่งสามารถช่วยเสริมเพื่อสร้างความมีประสิทธิภาพในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี

เมื่อเป็นเช่นนี้ การส่งเสริมให้มีการเผยแพร่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่กับการเผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนา จึงเป็นสิ่งที่มีความสอดคล้องต่อสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง พุทธศาสนิกชนก็จะได้รับประโยชน์จากการนับถือศาสนาได้อย่างเต็มที่ ในอีกด้านหนึ่ง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งกำลังเป็นที่แพร่หลายอยู่ก็必将มีความชัดเจนในเชิงนโยบายมากขึ้น และในทางปฏิบัติเมื่อนำพุทธศาสนามาควบคู่กันด้วยก็ยิ่งทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้นด้วย

๒. ประเทศไทยกับปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ

ประเทศไทยมีปัญหาวิกฤติเชิงโครงสร้างคล้ายสหรัฐฯ คือ เป็นระบบเศรษฐกิจทุนนิยมผูกขาดกลุ่ม ที่ไม่เสรี และไม่เป็นธรรมจริง โดยใช้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมผูกขาดที่เป็นบริวารต่างชาติ คือ ฟังพาทรงทุนและการค้ากับประเทศทุนนิยมศูนย์กลางที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐฯ มากเกินไป ฟังพาทรงทุนส่งออกมากไป และฟังพาทรงทุนภายในประเทศน้อยไป เปิดกว้างให้บริษัทข้ามชาติเข้ามาลงทุนได้อย่างเสรี ทำให้ร้านค้าปลีกเล็กๆ ล้มละลายได้ง่ายเกินไป ปล่อยให้ธุรกิจขนาดใหญ่เอาเปรียบคนงาน โรงพยาบาลเอกชนเก็บค่ารักษาแพง ธนาคารทั้งเอกชนและรัฐบาลซึ่งเป็นกลุ่มผูกขาดคิดดอกเบี้ยเงินกู้สูงกว่าดอกเบี้ยเงินฝากมาก มีการพัฒนาแรงงานทรัพยากร ภูมิปัญญาในประเทศน้อยเกินไป การกระจายทรัพย์สินและรายได้ไม่เป็นธรรมสูง คน ๘๐% รายได้ต่ำ ขาดกำลังซื้อ เศรษฐกิจภายในประเทศจึงเล็ก ทั้งๆ ที่ประชากรไทย ๖๔-๖๕ ล้านคน ใหญ่เป็นที่ ๑๙ ของโลก ใหญ่กว่าอังกฤษ ฝรั่งเศส แต่ขนาดเศรษฐกิจของประเทศไทยเล็กกว่าประเทศทั้ง ๒ ราว ๕-๖ เท่า ดังนั้น ไทยจึงได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจทุนนิยมโลกตกต่ำหนัก และคนจนลำบากกว่าคนรวยและคนชั้นกลาง เพราะไทยเลือกแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจตามแบบทุนนิยมตะวันตกที่ทำให้เกิดความไม่สมดุล การที่เราทอดทิ้งคน ๘๐% (๕๒ ล้านคน) ให้ขาดกำลังซื้อ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาตลาดและเศรษฐกิจภายในประเทศได้

ปัญหาของการพัฒนาแบบมุ่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การแข่งขันกันหาเงินเพื่อการบริโภคแบบตัวใครตัวมัน แบบต้องแบกหนี้เพิ่มขึ้น ทำให้คนมีความสุขความพอใจแบบฉาบฉวยระยะสั้น แต่มีความเครียด ความเบียดเบียนและความทุกข์มากขึ้น คนเห็นแก่ตัว อายกรวย อายกได้เปรียบมากขึ้น ครอบครัวหย่าร้างเพิ่มขึ้น และชุมชนอ่อนแอลง สังคมมีปัญหาความขัดแย้ง อาชญากรรม ปัญหาสุขภาพกาย และสุขภาพจิตเพิ่มขึ้น

ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจโลกตกต่ำ ทำให้ประเทศไทยส่งออกได้ลดลง โรงงานธุรกิจลดเลิกกิจการจ้างงาน เป็นผลให้การผลิตรถยนต์ลดลงมานั้น เป็นปัญหาเกิดจากโครงสร้างระบบทุนนิยมผูกขาด และผลของการรัฐบาลไทยทุกชุดที่ผ่านมาไปเน้นการฟังพาทรงทุนและการค้าระหว่างประเทศมากไป การแก้ไขปัญหามาภายใต้กรอบโครงสร้างเศรษฐกิจแบบเดิม คือ รัฐบาลแจกเงิน แจกของทำโครงการต่างๆ ลดภาษี ลดดอกเบี้ย ลดค่าธรรมเนียมการซื้อบ้าน การแจกเงินให้คนไปซื้อสินค้าและบริการหรือแจกของ เช่น เชื้อช่วยชาติ จึงได้ผลน้อยและผลประโยชน์ตกอยู่กับนายทุน นายธนาคาร พ่อค้ามากกว่าคนส่วนใหญ่

ไม่ได้เป็นการลงทุนที่จะทำให้ประชาชนมีงานทำหรือพัฒนาตนเองได้จริง เพราะคิดแก้ปัญหาแบบวัตถุนิยม หรือบริโภคนิยม ผลผลิตสินค้าเพื่อกระตุ้นกิเลส ตัณหาของมนุษย์ สนับสนุนให้คนเห็นแก่ตัว ไม่มีคำว่าพอเพียงในระบบทุนเศรษฐกิจนิยม

ดังนั้น การจะแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจทุนนิยมขัดแย้งและทำลายตัวเองได้อย่างยั่งยืน จะต้องแก้ที่รากเหง้าของปัญหา คือ เปลี่ยนตัวระบบเศรษฐกิจเสียใหม่ เป็นระบบเศรษฐกิจแบบผสมระหว่างทุนนิยมที่มีการแข่งขันที่เป็นธรรมและระบบสหกรณ์ รัฐสวัสดิการ ชุมชนสวัสดิการ ที่เน้นการกระจายทรัพย์สิน รายได้ ความรู้และฐานะทางสังคมอย่างเป็นธรรม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนส่วนใหญ่อย่างยั่งยืน ซึ่งการจะแก้ไขปัญหาวิกฤติทางการเศรษฐกิจและหาทางออกสร้างเศรษฐกิจใหม่ให้สังคมไทยเจริญก้าวหน้าอย่างเป็นธรรมและยั่งยืนได้ เรื่องที่สำคัญที่สุด คือ การใช้**เศรษฐศาสตร์แนวพุทธและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**

๓. ประเทศไทยกับเศรษฐกิจพอเพียง

นับเป็นพระมหากษัตริย์คุณหาที่สุดมิได้ หรือนับว่าเป็นโชคดีของประเทศไทยอย่างสูงสุด เพราะในขณะที่ประเทศไทยประสบภาวะวิกฤติเศรษฐกิจขนาดหนัก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีแนวพระราชดำริเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” (Sufficiency Economy) ซึ่งมีฐานมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่สอนในเรื่องการพึ่งตน “อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ” ตนแลเป็นที่พึ่งของตน เศรษฐกิจพอเพียงสอนเรื่องการพึ่งตนเอง สภาพที่เป็นอยู่ปัจจุบันเป็นเพราะไม่รู้จักพอเพียง คือ

- ❖ ไม่รู้จักพึ่งตนเอง ไปกู้เงินต่างประเทศมากเกินไป
- ❖ ไม่รู้จักคำว่าพอใจตามมี ยินดีตามได้ คือไม่สันโดษ ตามหลักพระพุทธศาสนา
- ❖ ไม่รู้จักคำว่าพอดี คือ มัตตัญญูตา หรือทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา
- ❖ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมีฐานมาจากภูมิปัญญา ทางพุทธศาสนา คือ เรื่อง อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ การพึ่งตนเอง พยายามใช้ทรัพยากรในประเทศของเราเอง
- ❖ รู้จักคำว่าพอเพียง คือ พอใจตามมี ยินดีตามได้ ตามหลักสันโดษ
- ❖ รู้จักคำว่าพอดี มัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง โดยให้มีความสุขกาย และสุขใจไปด้วยกัน หลักธรรมดังกล่าวนี้มีอยู่ในเศรษฐกิจพอเพียง ชาวพุทธต้องช่วยขยายแนวพระราชดำรินี้ไปทั่วโลก ให้เป็นภูมิปัญญาของโลก สามารถส่งออกทางความคิด เป็นทรัพย์สินทางปัญญาไปช่วยชาวโลกได้

โดยทรงตั้งเตือนย้ำให้ประชาชนชาวไทยทั่วไปพยายามพึ่งตนเองเป็นสำคัญ ให้มีความขยันหมั่นเพียรในการทำมาหากินหาเลี้ยงชีพให้รู้จักประหยัดอดออม ให้ใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นจริงๆ ให้มีความนิยมไทย ใช้ของผลิตได้ในประเทศไทย เพื่อไม่ต้องเสียดุลการค้าต่างประเทศ

๔. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เป็นแกนหลักสำคัญ มีความคิดเห็นของนักคิดท่านอื่นๆ เป็นประเด็นเสริม โดยที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ได้ระดมความคิดของผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่นๆ มากล้นกรองกระแสพระราชดำรัสและสรุปเป็นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขึ้นแล้วมีการนำไปขยายผลจนเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในสังคมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะในปริมณฑลที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๐ ได้มีการจัดงานนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติอย่างยิ่งใหญ่ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องสำคัญที่ถูกนำเสนอและได้รับการกล่าวถึงเป็นอย่างมาก

๔.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๖ เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๖ ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

...การพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ **ความพอมี พอกิน พอใช้** ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการ และใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้าง ค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป....

(สำนักงานประสานงานนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติฯ, ๒๕๕๐)

พระบรมราโชวาทนี้ แสดงให้เห็นถึงแนวคิดการพัฒนาประเทศที่ต้องคำนึงถึงพื้นฐานความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นหลัก โดยทรงเน้นที่ความพอมี พอกิน พอใช้ ว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของเศรษฐกิจ หลังจากนั้น ในปี พ.ศ.๒๕๑๗ ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งแก่ผู้เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศแบบพอมี พอกินอีกวาระหนึ่ง มีความตอนหนึ่งว่า

...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งใหม่แต่เราอยู่ อย่าง**พอมีพอกิน** และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย**พออยู่พอกิน** มีความสงบ ช่วยกันรักษาส่วนร่วม ให้อยู่ที่พอสมควร ขอย้ำพอควร **พออยู่ พอกิน** มีความสงบไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้ไปจากเราได้...

(สำนักงานประสานงานนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติฯ, ๒๕๕๐)

พระบรมราชาบาทที่ทรงพระราชทานทั้ง ๒ วาระนี้ แม้จะไม่มีคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” แต่ก็สะท้อนให้เห็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงที่ทรงมีมากกว่า ๓๐ ปีแล้ว ในเวลานั้นแม้คนไทยอาจยังไม่เข้าใจความหมายของคำว่า “พอเพียงพอมีพอกิน” อย่างลึกซึ้ง แต่พระราชกรณียกิจ และพระราชจริยาวัตรที่ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างมาอย่างสม่ำเสมอ ก็ทำให้เป็นที่ประจักษ์ในพระราชประสงค์ของพระองค์ที่จะเห็นสังคมไทยเป็นสังคมพอเพียง

พระองค์ทรงทุ่มเทพระวรกายอย่างยิ่งในการแก้ปัญหาด้านความเป็นอยู่ของพสกนิกร ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัย ทรงค้นคว้า สำรวจ รวบรวมข้อมูล และทดลองเกี่ยวกับเศรษฐกิจเชิงเกษตรกรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ จนเกิดโครงการในพระราชดำริมากมาย อาทิ ทรงทำการทดสอบเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ ที่ดิน พันธุ์พืช เพื่อให้เกษตรกรสามารถดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่ของตนเอง ที่เรารู้จักกันในชื่อ “ทฤษฎีใหม่” ใช้หลักการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดอันเป็นแนวทางการพัฒนาการเกษตรแบบพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิดความพออยู่พอกิน

จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๐ ประเทศไทยประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างหนัก ในวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๔๐ ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศลอยตัวค่าเงินบาท จาก ๒๕ บาท มาเป็น ๔๐-๔๕ บาทต่อ ๑ ดอลลาร์ นำมาซึ่งความเสียหายอย่างมากต่อธุรกิจไทย เพราะเท่ากับว่าธุรกิจมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ๑.๓-๑.๘ ล้านล้านบาท ภายในเวลาไม่กี่สัปดาห์ หลังการลอยตัวค่าเงินบาท สาเหตุเพราะนักธุรกิจไทยได้สร้างหนี้กับต่างประเทศไว้ เพื่อหวังเก็งกำไรโดยไม่กลัวความเสี่ยง เพราะเชื่อมั่นเศรษฐกิจไทยซึ่งขณะนั้นมีนโยบายตรึงอัตราแลกเปลี่ยนที่ ๒๕ บาท ต่อ ๑ ดอลลาร์สหรัฐ (ศุภวุฒิ สายเชื้อ, ๒๕๔๖) ความเสียหายที่เกิดขึ้นในครั้งนั้น ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมครั้งสำคัญในประเทศไทยและมีผลกระทบต่อประเทศในแถบภูมิภาคเอเชียด้วย

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและความทุกข์ของสังคมไทยในขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงใช้วิกฤตดังกล่าวเป็นโอกาสสำคัญในการตอกย้ำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกิน จึงมีกระแสพระราชดำรัสถึง “เศรษฐกิจพอเพียง” อย่างชัดเจน ดังความตอนบางส่วนของพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา : ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ ว่า

...การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกินแบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง...ที่พูดกลับไปกลับมาในเรื่องการค้า การผลิต การขาย และการบริโภค นี้ ก็นี้กว่าท่านทั้งหลายกำลังกลุ้มใจในวิกฤตการณ์ ตั้งแต่คนที่ไม่มีเงินน้อยจนกระทั่งคนที่มีเงินมาก ล้วนเดือดร้อน แต่ถ้าสามารถ ที่จะเปลี่ยนไปทำให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้แค่ครึ่งก็ไม่ต้อง อาจจะสักเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็สามารถอยู่ได้ การ

แก้ไขอาจจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่ง่าย ๆ โดยมากคนก็ใจร้อนเพราะเดือดร้อน แต่ว่าถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ ก็สมารถที่จะแก้ไขได้ ที่จริงในที่นี่ก็มี นักเศรษฐกิจต่างๆ ก็ควรจะเข้าใจที่พูดไปดังนี้...

ต่อมาเมื่อคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” เริ่มเป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยที่ผู้พูดแต่ละคนจะตีความเอาเอง ทำให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียงของแต่ละคน อาจแตกต่างกันมาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยและทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขบทความเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่นๆ มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระราชทานไว้ในวโรกาสต่างๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งในส่วนของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นปรัชญานำทางในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ ด้วย

๔.๒ หลักการสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ซึ่งได้นำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศโดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพ และยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่างๆ มีใจความสำคัญเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงว่า

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา

และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

(สำนักงานประสานงานนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติฯ, ๒๕๕๐)

หลักการสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวนี้ หากผู้ที่ได้รับทราบเป็นผู้มีความรู้ทางด้านศาสนธรรมของพุทธศาสนา ย่อมเห็นได้ชัดว่ามีความสอดคล้องกันในหลายประการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ได้อาศัยพื้นฐานจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยที่มีพุทธศาสนาเป็นคติในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะหลักการใหญ่ คือ ทางสายกลาง ถือเป็นหลักธรรมสำคัญในทางพุทธศาสนาที่ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้อย่างกลมกลืน รวมทั้งคุณลักษณะที่สำคัญ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม ก็มีความสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพุทธศาสนาเช่นกัน

๕. หลักธรรมทางพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง

จากที่กล่าวไว้แล้วในตอนต้นว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมทางพุทธศาสนามีความสอดคล้องกันนั้น เพื่อให้เห็นความสอดคล้องดังกล่าวเด่นชัดขึ้น ผู้เขียนจะได้นำเสนอลักษณะและความสำคัญของพุทธศาสนาเป็นเบื้องต้นก่อน จากนั้นจะได้วิเคราะห์ถึงหลักธรรมที่มีความสอดคล้องและสามารถใช้เป็นหลักปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างชีวิตที่พอเพียงตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงเป็นลำดับไป

๕.๑ ลักษณะและความสำคัญของหลักธรรมทางพุทธศาสนา

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติหรือเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม (อง.ตึก. ๒๐/๕๙๗/๓๖๙) หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมุ่งเน้นที่การปฏิบัติเป็นสำคัญ การอ่อนน้อมหรือการหวังผลดลบันดาลจากสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อให้ตนประสบความสุขหรือความสำเร็จในชีวิตนั้นไม่ใช่แนวทางของพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ พุทธศาสนาในแง่ของหลักธรรมจึงมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ และเป็นเรื่องใกล้ตัวมนุษย์ซึ่งสามารถสัมผัสรับรู้ได้ตลอดเวลา เพราะใจความสำคัญของหลักธรรมทางพุทธศาสนานั้น ไม่มีสิ่งใดเกินเลยไปจากเรื่องปัญหาชีวิตและวิธีการแก้ปัญหาชีวิต หรือที่เรียกว่า “ทุกข์และความดับทุกข์” นั่นเอง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทั้งในกาลก่อนและในบัดนี้ เราสอนแต่เรื่องทุกข์และความดับทุกข์เท่านั้น” (ม.มู. ๑๒/๒๙๖/๒๓๖)

แม้ผลแห่งการแสวงหาทางพ้นทุกข์ของพระพุทธเจ้า จะเป็นการบรรลुरुธรรมชั้นสูง คือ ความหมดกิเลสทั้งปวง ซึ่งถือเป็นเป้าหมายขั้นโลกุตระและอาจจะดูเหมือนไม่เกี่ยวข้องกับดำเนินชีวิตของปุถุชนหรือฆราวาสทั่วไปที่ยังต้องดำเนินชีวิตในวงจรของความอยาก ความต้องการ ความสะดวกสบาย การมีบ้าน มีรถ มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี มีเครื่องอำนวยความสะดวกและอีกสารพัดสิ่งนำใคร่นำ

พอใจ แต่กระนั้น หากได้ศึกษาพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้จะพบว่า พุทธศาสนาไม่ได้ละเลยที่จะให้ความสำคัญเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของปุถุชนหรือฆราวาสเลย ทั้งยังมีหลักธรรมที่สนับสนุน ส่งเสริมให้การดำเนินชีวิตเป็นไปในครรลองที่ดีอยู่มากมาย หรือแม้แต่หลักธรรมชั้นสูงก็ยังสามารถนำแนวคิดมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างสามัญได้ หลักธรรมทางพุทธศาสนาจึงมีความครอบคลุมทั้งในส่วนของ การปฏิบัติขั้นที่ยังเกี่ยวข้องกับกิเลสหรือขั้นสำหรับปุถุชน เรียกว่า “โลกียธรรม” และขั้นที่บริสุทธิ์จาก กิเลสหรือขั้นสำหรับพระอริยบุคคล เรียกว่า “โลกุตตรธรรม” (อภิ.สง. ๓๔/๑๑๑/๓๕๕)

ลักษณะของหลักธรรมทางพุทธศาสนาทั้ง ๒ ระดับนั้นอาจจำแนกได้ ๒ ลักษณะกว้างๆ ดังนี้

๑) หลักความจริงสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” หมายถึง ความจริงตามแนวของ เหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาติ

๒) ข้อปฏิบัติสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” หมายถึง หลักการครองชีวิตของผู้ฝึก อบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จ คือ ความสุข ความสะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระ ที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๖ : ๖)

ทั้งนี้ หากจะสรุปลักษณะทั้ง ๒ นี้ด้วยคำสั้นๆ ก็คือ หลักความจริงและหลักความดี นั่นเอง ประเด็นสำคัญของหลักธรรมตามนัยทั้ง ๒ นี้ ทำให้เห็นได้ชัดว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ ดังกล่าวแล้ว เพราะหลักไม่พ้นไปจากเรื่องของการปฏิบัติ กล่าวคือ หลักความจริงก็เป็นจริงตาม ธรรมชาติอยู่อย่างนั้น แต่เมื่อมาเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนเรา ก็จำเป็นต้องวางท่าทีกับความจริงให้ถูกต้อง ดังเช่น เรื่องชีวิตที่เป็นองค์รวมของชั้น ๕ ซึ่งต้องมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปตามสามัญลักษณ์ หรือไตรลักษณ์และเป็นไปตามกฎแห่งกรรม เป็นความจริงที่บริสุทธิ์ตามกระบวนการธรรมชาติ ไม่อาจ ปฏิเสธได้ หากพยายามปฏิเสธหรือวางท่าที่ไม่ถูกต้อง เข้าใจผิด ปฏิบัติผิด ผลก็คือ ความทุกข์ แต่หาก รู้ เข้าใจและยอมรับตามความเป็นจริง ไม่ยึดมั่นถือมั่น อย่างนี้เรียกว่าปฏิบัติถูก เมื่อปฏิบัติถูกก็เป็น หลักความดี ผลของการปฏิบัติถูก ก็คือ ความดับทุกข์หรือความสุข ความสำคัญอันเป็นบทสรุปหลัก ธรรมทางพุทธศาสนาจึงอยู่ที่ เป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความสุขและความดีงามนั่นเอง ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

**ธรรมนั้นแหละย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม
ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้
ข้อนี้เป็นประโยชน์ ในเมื่อประพฤติธรรมดีแล้ว
ผู้ประพฤติธรรมย่อมไม่ตกไปสู่ที่ต่ำทรมาน**

(ขุ.เถร. ๒๖/๓๓๒/๓๑๔)

โดยสรุป หลักธรรมทางพุทธศาสนาจึงมีลักษณะเป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความสุข โดย อยู่บนฐานของการรู้เท่าทันความจริง ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้ หลักธรรมทางพุทธศาสนาย่อมเข้ากันได้กับทุก แนวคิดในโลกที่เป็นไปเพื่อความสุขและอยู่บนฐานของความจริง หรือมุ่งหมายที่จะแก้ปัญหาชีวิตให้

มวลมนุษยชาติด้วยวิถีทางที่ไม่ก่อปัญหาให้เกิดขึ้นอีก ซึ่งจากการศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในตอนต้น ทำให้ทราบชัดว่า เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาและนำไปสู่ความสุขที่ยั่งยืนเหมือนกัน ในขั้นนี้จึงกล่าวได้ว่า หลักธรรมทางพุทธศาสนากับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีเป้าหมายและวิธีการที่สอดคล้องกัน แต่หากจะหามุมมองที่ต่างกันก็มีตรงที่พุทธศาสนามีหลักปฏิบัติขั้นสูงที่ไม่เกี่ยวข้องกับกิเลสด้วย ซึ่งอาจจะเป็นแนวทางปฏิบัติของบรรพชิตที่มีลักษณะพิเศษ คือ มุ่งสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์เป็นสำคัญ ในขณะที่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้มุ่งหวังถึงขั้นนั้น

๕.๒ หลักธรรมทางพุทธศาสนากับการส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ในพุทธศาสนามีแนวคิดและหลักธรรมที่เกี่ยวกับความพอเพียงหลายประการ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งในที่นี้จะได้สรุปในลักษณะแนวคิดเชิงประยุกต์ใช้มานำเสนอไว้เพียงบางประการที่เป็นหลักสำคัญและมีส่วนสนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง ดังนี้

๕.๒.๑ แนวคิดเรื่องทางสายกลาง คำว่า “ทางสายกลาง” นี้ ตรงกับภาษาบาลีว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” เป็นแนวทางการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงไว้ตั้งแต่การแสดงธรรมครั้งแรก คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีใจความว่าด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงชี้แนะว่า เป็นทางดำเนินชีวิตที่ไม่ซบเซาและไม่สุดสองอย่าง ได้แก่ การหมกหมุ่นในกามสุขและการทรมานตนเอง เป็นทางที่นำมาซึ่งความรู้ ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในสรรพสิ่ง มุ่งสู่ความสงบและความรู้อย่าง จนถึงขั้นตรัสรู้และบรรลุนิพพาน ทางสายกลางที่ว่านั้น คือ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ (วิ.มหา. ๔/๑๓/๑๘)

จากแนวคิดนี้ อาจจะสามารถสรุปลักษณะของทางสายกลางในเชิงประยุกต์ใช้สำหรับชีวิตฆราวาสทั่วไปได้ว่า เป็นหนทางที่มุ่งตรงสู่จุดหมายที่ตั้งใจ โดยไม่ซบเซาในทางสุดโต่ง ๒ อย่าง อันได้แก่ วัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมที่ยึดเอาความสุข ความหรูหราฟุ้งเฟ้อ ความอโรยหรือเปลืองนอกของวัตถุต่างๆ ที่น่าชอบใจมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจในลักษณะที่หย่อนเกินไป คือ ปล่อยให้ตนเป็นทาสของวัตถุเกินไป และไม่ทำตัวให้ลำบาก เช่น ตระหนี่ไม่ยอมกิน ไม่ยอมจ่าย ไม่ยอมใช้ ไม่ยอมแบ่งปัน ปฏิบัติตัวในสิ่งที่ก่อให้เกิดความลำบากโดยไม่มีเหตุผล ซึ่งเป็นทางที่ตึงเกินไป ซึ่งเป็นลักษณะของความไม่พอดี แต่ให้ดำเนินชีวิตสายกลาง คือ ถือหลักความพอดี พอเหมาะ ถูกต้อง ตรงกับเป้าหมาย โดยมีองค์ประกอบแห่งความพอดี ๘ ประการ คือ ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) ความคิดที่ถูกต้อง สอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งใจ (สัมมาสังกัปปะ) การสื่อสารกับผู้อื่นอย่างถูกต้อง (สัมมาวาจา) การปฏิบัติตัวกับผู้อื่นในทางไม่เบียดเบียน (สัมมากัมมันตะ) การเลี้ยงชีพตนในทางสุจริต (สัมมาอาชีวะ) ความเพียรพยายามเพื่อพัฒนาตนเอง ละชั่วสร้างเสริมความดี (สัมมาวายามะ) ความระมัดระวังยั้งคิด (สัมมาสติ) และความสงบใจ (สัมมาสมาธิ)

กล่าวโดยสรุป คือ การดำเนินชีวิตอย่างพอดี โดยมีความรู้ความเข้าใจเป็นแกนนำ สร้างสรรค์ พฤติกรรมและจิตใจให้ดีงาม ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและตนเอง ซึ่งสามารถเป็นส่วนเสริมแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี เพราะมีความสอดคล้องกันทั้งในฐานะที่ทางสายกลางเป็นแนวคิดหลักของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและองค์ประกอบของทางสายกลางในพุทธศาสนาคุณธรรมทั้ง ๘ ประการนั้น ก็เป็นองค์รวมแห่งธรรมที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับบุคคลพัฒนาศักยภาพของบุคคลทั้งด้านความรู้ ความคิด พฤติกรรมและจิตวิญญาณ ให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีความเข้มแข็ง ยอมรับกับสภาพความเป็นจริงหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและสามารถสร้างสรรค์ให้เกิดดุลยภาพทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมตามความมุ่งหมายของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี เพราะหัวใจสำคัญขององค์คุณธรรมทั้ง ๘ ประการนั้นอยู่ที่ ความพอดี ความถูกต้อง ความเหมาะสม (สัมมา)

๕.๒.๒ แนวคิดเรื่องความสันโดษ ความสันโดษในทางพุทธศาสนา นี้ หลายคนในสังคมยังไม่มีความเข้าใจถึงความหมายหรือลักษณะดีเท่าที่ควรเพราะว่ามีไม่น้อยคนเลยที่เข้าใจว่าความสันโดษคือการไม่ชวนขายดีนรณ ไม่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนา ซึ่งเป็นเหตุให้ชีวิตตกต่ำ สังคมและประเทศชาติก็ไม่ได้มีการพัฒนา เพราะหลักคำสอนเรื่องสันโดษ ทำให้คนงอมืองอเท้า เป็นคนเกียจคร้าน ไม่มีความกระตือรือร้นในการทำงานหรือการประกอบอาชีพ เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดที่ว่ามา ถือเป็นความเข้าใจผิดจากหลักคำสอนอย่างมากทีเดียว เพราะฉะนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เราควรจะทำความเข้าใจให้กระจ่างเรื่องความสันโดษ อันนับได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของชีวิตที่พอเพียงทีเดียว

คำว่า “สันโดษ” ตรงกับภาษาบาลีว่า “สนตฺถุญฺญิ” มีความหมายดังที่ปรากฏใน**มังคลัตถที่ปรี** ๓ นัย (มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕ : ๒๒๔) ได้แก่

๑) สันโดษ แปลว่า **ยินดีสิ่งที่เป็นของตน** กล่าวคือ ความพอใจของซึ่งเป็นส่วนของตน ไม่แสดงอาการรังเกียจหรือดูถูกบ่งจ้ยสิ่งของต่างๆ ที่ตนเองหามาได้จากการทำหน้าที่การงานต่างๆ โดยชอบธรรม ทั้งในเวลาว่าง ทั้งในเวลาใช้สอย ไม่ว่าสิ่งที่ได้มาเป็นของตนนั้น จะเป็นสิ่งที่ดี ประณีต สวยงามหรือไม่ก็ตาม ก็ยินดีด้วยสิ่งนั้น ด้วยความรู้สึกที่ว่า เราได้มันมาเป็นสมบัติของเราโดยถูกต้อง ไม่ผิดศีลธรรม กฎหมายบ้านเมืองและจารีตประเพณีต่างๆ

๒) สันโดษ แปลว่า **ยินดีในสิ่งที่มีอยู่** กล่าวคือ มีความพอใจยินดีในปัจจัยสิ่งของทรัพย์สินเงินทองที่เราได้มาแล้ว โดยปราศจากความรู้สึกมักมาก เสียใจ มีอยู่เท่าใด ก็พอใจเท่านั้น ไม่ทะยานอยากได้ในสิ่งที่มีไม่ได้และไม่ได้มี ไม่ปรารถนามากเกินกำลังความสามารถของตน และไม่มี ความทะยานอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ซึ่งหมายถึง รู้จักพอประมาณนั่นเอง

๓) สันโดษ แปลว่า **ยินดีด้วยใจที่เสมอ** กล่าวคือ การละจากความรู้สึกยินดียินร้ายในสิ่งที่น่าชอบใจน่าปรารถนา และในสิ่งที่ไม่น่าชอบใจไม่น่าปรารถนาซึ่งในทางพระเรียกว่า อิกุฏฐารมณฺ์และ อนิกุฏฐารมณฺ์ ความสันโดษตามความหมายนี้ มุ่งถึงการวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียง ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบ อันเป็นเรื่องของโลกธรรม ทั้ง ๘ ประการ คือ ได้ลาภ เลื่อมลาภ ได้ยศ

เสื่อมยศ สรรเสริญ นิินหา สุข และทุกข์ ความไม่เอนเอียงในจิตใจนี้ เกิดจากการพิจารณาด้วยปัญญา เพื่อให้เข้าใจทุกสิ่งตามความเป็นจริงตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เช่นที่ว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่งล้วนไม่แน่นอน(อนิจจัง) มีความเกิดขึ้น(อุปปาหะ) ในเบื้องต้น มีความตั้งอยู่ (ฐิติ) ในท่ามกลางและมีความดับสลายไป (ภังคะ) ในที่สุด ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง ไม่มีสิ่งใดคงทนอยู่ในสภาพเดิมได้(ทุกขัง)และทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง ไม่ใช่สัตว์บุคคล ไม่ใช่ตัวตนเรา เขา เราไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามใจเราปรารถนาได้ทุกอย่างไป (อนัตตา)” ดังนี้ เมื่อเรามีความเข้าใจอย่างนี้ ก็จะทำให้มีจิตใจที่สม่ำเสมอในทุกอารมณ์ที่มากระทบจิต มีทัศนคติเห็นภาพรวมของสรรพสิ่งเสมอกัน ไม่เดือดร้อนใจกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ลึงโลดใจกับสิ่งที่น่าปรารถนา ลักษณะนี้เรียกว่า ผู้สันโดษด้วยใจที่เสมอ

จากความหมายของ “สันโดษ” ทั้ง ๓ นัยนี้ สรุปได้ว่า ความสันโดษ หมายถึง ความพอใจยินดีในสิ่งที่ตนมี ตนได้ ด้วยจิตใจมั่นคง ความสันโดษในทางพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องของการวางใจไม่ให้เป็นทุกข์ ยอมรับสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับการมีรายได้นั้นเอง หากทำได้อย่างนี้ก็ถือว่า มีจิตใจที่ตั้งงามและถือว่ามีทรัพย์ภายในอันสำคัญทีเดียว ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ทรัพย์มีความสันโดษเป็นอย่างยิ่ง” (ชุ.ธ. ๒๕/๒๕/๒๙)

ในยุคปัจจุบันนี้ มีปัญหาทางสังคมมากมายที่เกิดขึ้นเพราะขาดความสันโดษ แต่กลับมีธรรมที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับสันโดษเข้าแทนที่ คือ ตัณหา ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญของการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงเลยทีเดียว การพยายามทำความเข้าใจเรื่องสันโดษในสังคมไทย ให้เห็นว่า ความสันโดษเป็นเรื่องของสภาพจิตใจที่ยอมรับความเป็นจริงอย่างมีเหตุผล ไม่ใช่การอมืองอเท้า เกียจคร้านอย่างที่ไม่เข้าใจกันโดยมากนั้น จึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็น และที่สำคัญต้องตระหนักเสมอว่า ความสันโดษมิใช่เป็นหลักธรรมที่จะปฏิบัติเพียงอย่างเดียวแล้วจะบรรลุคุณความดีได้ เพราะเวลาที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องสันโดษ พระองค์จะตรัสย้ำว่าให้มีความสันโดษในวัตถุที่เกินความจำเป็นแต่ไม่ทำให้สันโดษในธรรมและให้มีความเพียรพยายามกำกับในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เสมอ (ที่.ม. ๑๒/๒๕/๒๕๔) หลักสันโดษจึงเป็นอีกแนวคิดหนึ่งซึ่งสามารถส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี

๕.๓.๓ แนวทางการนำไปใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน

แนวคิดเรื่องความสันโดษ ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จัดเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญของชีวิตที่พอเพียง และเป็นเสมือนธรรมชาติฝ่ายรับ คือ เป็นคุณธรรมที่มีไว้สำหรับรับกับสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิต เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ด้วยภาวะจิตที่เป็นสุข ซึ่งควรกล่าวถึงเชื่อมโยงกันไปกับหลักธรรมฝ่ายรุกอีกประการหนึ่ง อันเป็นหลักที่จะอำนวยความสะดวกในชีวิตปัจจุบัน กล่าวคือ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ ๔ (ประโยชน์ในภาพปัจจุบัน) ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสสอนแก่อุชชยพราหมณ์ ในขณะที่เข้าไปเฝ้า เพื่อกราบทูลขอให้พระองค์แสดงธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขในปัจจุบันและธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขภายหน้าให้ฟัง เนื่องจากตนจะย้ายไปอยู่ในที่ต่างถิ่น พระพุทธองค์จึงตรัสสอน ดังความปรากฏใน**พระไตรปิฎก**ตอนหนึ่งว่า

“ดูก่อนพรหมณ์ ธรรม ๔ ประการนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข ในปัจจุบัน กล่าวคือ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตา

(๑) อุฏฐานสัมปทา เป็นอย่างไร? คือ กุลบุตรหาเลี้ยงชีพด้วยความขยัน ในการงาน...เธอเป็นผู้ขยันขันแข็งขานานาญ ไม่เกียจคร้านในงานนั้น ประกอบด้วย ปัญญาเครื่องสอบสวน ตรวจตรา รู้จักวิธีปฏิบัติในเรื่องนั้นๆ สามารถทำ สามารถจัดการ นี้เรียกว่า อุฏฐานสัมปทา

(๒) อารักขสัมปทา เป็นอย่างไร? คือ กุลบุตรมีโภคทรัพย์มาก ที่หามาได้ ด้วยความขยันหมั่นเพียรแล้ว...เธอจัดการคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้โดย พิจารณาว่าทำอย่างไร พระราชาทั้งหลายจะไม่พึงบริโภคทรัพย์เหล่านั้นเสีย พวกโจร ไม่พึงลักไปเสีย ไฟไม่พึงไหม้ไปเสีย น้ำไม่พึงพัดพาไปเสีย นี้เรียกว่า อารักขสัมปทา

(๓) กัลยาณมิตตตา เป็นอย่างไร? คือ กุลบุตรเข้าอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน หรือตำบลใดก็ตาม เธอเข้าสนิทสนมสนทนาปราศัย ถกถ้อยปรึกษากับท่านที่เป็น คหบดีบ้าง บุตรคหบดีบ้าง พวกคนหนุ่มที่มีความประพฤติเป็นผู้ใหญ่บ้าง คนสูง อายุที่มีความประพฤติเป็นผู้ใหญ่บ้าง ผู้ประกอบด้วยศรัทธา...ศีล...จาคะ... และ (ปัญญา) เธอศึกษาเยี่ยงอย่างความเพียบพร้อมด้วยศรัทธา...ศีล...จาค (และ) ปัญญาของเขา...นี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา

(๔) สมชีวิตา เป็นอย่างไร? คือ กุลบุตรเป็นผู้เลี้ยงชีวิตเหมาะสม ไม่ให้ พุ่มเฟื่อยเกินไป ไม่ให้ผืดเคืองเกินไป โดยรู้เข้าใจทางเพิ่มพูนและทางเสื่อมถอยแห่ง โภคทรัพย์ ว่าทำอย่างนี้รายได้ของเราจึงจะเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจึงจัก ไม่เหนือรายได้ เปรียบเหมือนคนชั่งหรือลูกมือคนชั่ง ยกตราชั่งขึ้นแล้วย่อมรู้ว่า หย่อนไปเท่าไหน หรือเกินไปเท่านี้ ถ้าหากกุลบุตรนี้มียาได้น้อย แต่เลี้ยงชีวิตอยู่ อย่างพุ่มเฟื่อย ก็จะมีผู้กล่าวหาเอาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้ใช้สมบัติเหมือนกินมะเดื่อ ถ้า กุลบุตรนี้มียาได้มาก แต่เลี้ยงชีวิตอย่างผืดเคือง ก็จะมีผู้กล่าวหาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้ คงจะตายอย่างคนอนาถา แต่ด้วยเหตุที่กุลบุตรเลี้ยงชีวิตเหมาะสม...จึงเรียกว่า สมชีวิตา

ดูก่อนพรหมณ์ โภคะที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมมีช่องทางเสื่อม (อบายมุข) ๔ ประการ คือ เป็นนักเลงเที่ยวผู้หญิง เป็นนักเลงดื่มสุรา เป็นนักเลง เล่นการพนันและคบคนชั่วเป็นมิตร ...”

ต่อจากนั้น พระองค์ก็ได้ตรัสประโยชน์ที่ควรบำเพ็ญเพื่อผลในภพหน้าที่เรียกว่า สัมปรายิกัตถะ ๔ ประการ คือ สัทธาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา) สีสสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) จาคะ สัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความเสียสละ) และปัญญาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยปัญญา) แก่พรหมณ์

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ ย่อมทำให้เราเข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องประโยชน์สุขในปัจจุบันว่า การจะดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์สุข มีฐานะมั่นคง สมบูรณ์ได้นั้น จำเป็นจะต้องมีธรรม ๔ ประการ ซึ่งโบราณท่านเรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ (อุ อา ก ส) โดยสรุปคือ

(๑) **ขยันสรรหา (อุฏฐานสัมปทา)** ได้แก่ ขยัน มานะ บากบั่น ต่อสู้ ไม่ย่อท้อ ไม่เกียจคร้าน ในการทำกิจการที่ทรงงาน โดยทำงานต่างๆ ด้วยความซำหนักขำหนัก ด้วยความรู้ความเข้าใจ

(๒) **รักษาดี (อารักขสัมปทา)** ได้แก่ รู้จักเก็บออม คຸ້มครองรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้สูญหายหรือเสียหาย ด้วยกรณีต่างๆ

(๓) **มีกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตรตา)** ได้แก่ สماعคมกับมิตรที่ดี เพราะมิตรดีย่อมไม่ชักนำในทางเสื่อมเสีย และสามารถชี้แนะ ให้คติในการดำเนินชีวิตแก่ผู้อื่น

(๔) **เลี้ยงชีวิตพอเพียง (สมชีวิตา)** ได้แก่ รู้จักจับจ่าย ใช้สอยให้เหมาะสมกับฐานะและความจำเป็น โดยมีหลักสันโดษเป็นพื้นฐาน

นอกจากนี้ การที่จะให้ฐานะชีวิตมั่นคง และมีชีวิตที่เป็นสุขได้นั้น ก็ต้องเลี้ยงอบายมุขให้ได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ในตอนท้ายของพระพุทธพจน์ข้างต้น เพราะอบายมุขนั้น ล้วนเป็นส่วนเกินของชีวิตและนำพาชีวิตให้มัวเมา จนต้องเสียหาย เสียศูนย์และสูญเสียนที่สุด ด้วยว่า การเป็นนักเลงเที่ยวผู้หญิงก็ดี เป็นนักเลงดื่มสุราก็ดี เป็นนักเลงเล่นการพนันก็ดี คบคนชั่วเป็นมิตรก็ดี ล้วนเกินมาจากัดหนา ซึ่งมีอวิชชาเป็นมูลรากและมีความทุกข์เป็นดอกผล ทุกท่านผู้หวังความเจริญจึงควรหลีกเลี่ยงให้ไกล ดุจหลีกเลี่ยงสรรพพิษที่มีพิษร้าย ไม่ควรเข้าใกล้ ไม่ควรล่องเสพโดยเด็ดขาด

๖. บทสรุป

ปัญหาหรือวิกฤติการณ์ต่างๆ ทางสังคมในอดีตที่ผ่านมา ถือเป็นบทเรียนอย่างดีสำหรับเราทุกคนในสังคม ในอันที่จะกำหนดรู้ ทำความเข้าใจ เพื่อสืบเสาะหาสาเหตุแห่งปัญหานั้นๆ มาดำเนินการหาวิธีแก้ไข โดยเฉพาะสาเหตุใหญ่ของปัญหาทั้งหมดนั้น ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าล้วนเกิดมาจากกิเลสของมนุษย์ หากหยุดกิเลส บรรเทากิเลส อันเป็นเหตุเศร้าหมองภายในใจของมนุษย์ไม่ได้ ก็ยากนักที่จะแก้ปัญหานั้นได้

ดังนั้น เราควรหันมาศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ให้ชัดเจน เพื่อหาทางแก้ปัญหาและนำไปประพฤติปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่เราได้ยินคำว่า **“เศรษฐกิจพอเพียง”** หรือ **“ชีวิตพอเพียง”** กันอยู่นี้ ถือเป็นช่วงโอกาสสำคัญ ที่เราจะได้เลือกดำเนินชีวิตให้ถูกต้องเพื่อวิกฤติทางเศรษฐกิจและสังคมจะได้ลดน้อยถอยลง ที่สำคัญหากทุกคนจับประเด็นสำคัญของการดำเนินชีวิตทั้งในแง่เป้าหมาย และวิธีการได้ กล่าวคือมีความสันติสุขเป็นเป้าหมาย มีหลักการดำเนินชีวิตที่พอเพียงตามแนวพุทธเป็นวิธีการโดยอาศัยสันโดษเป็นพื้นฐาน อาศัยทฎฐธัมมิกัตถะ ๔ เป็นกระบวนการและอาศัยการเว้นจากอบายมุขทุกชนิดเป็นกำแพงกันความเสื่อม เชื่อแน่ว่า ความสันติสุข

ของบุคคลและสังคมอยู่ไม่ไกลเกินเอื้อม

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่เกิดจากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมุ่งหมายให้สังคมไทยเป็นสังคมที่พึ่งตนเองได้ โดยพระองค์ได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๖ จากนั้น พระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างในแนวทางของความพอเพียงอย่างต่อเนื่อง และทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับ “ทฤษฎีใหม่” เพื่อส่งเสริมให้พสกนิกรในภาคเกษตรมีชีวิตที่พอเพียงอย่างประสบผลสำเร็จ แต่ในระยะแรกดูเหมือนนภาครัฐยังไม่ได้ทุ่มเทกับแนวพระราชดำริอย่างจริงจังมากนัก จนกระทั่งเกิดปัญหาภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจครั้งสำคัญ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ถูกนำเสนออย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น จนปัจจุบัน

กล่าวได้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเติบโตและขยายผลออกไปจากภาวะที่เป็นปัญหา จนสามารถดำรงอยู่ในสังคมไทยได้อย่างมีศักดิ์ศรีและเป็นที่ยอมรับของสังคมโลก เพราะเป็นแนวคิดที่ได้อาศัยพื้นฐานจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยและแนวธรรมคำสอนในทางพุทธศาสนามาเป็นแกนสำคัญคือ ทางสายกลาง โดยมีคุณลักษณะสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง และมีเงื่อนไขที่เป็นฐานสำคัญของแนวคิด คือ เรื่อง “ความรู้คู่คุณธรรม” เพื่อการบรรลุเป้าหมาย คือ ศักยภาพในการพึ่งตนเองและดุลยภาพแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน

บรรณานุกรม

ญาณภัทร ยอดแก้ว. ๒๕๕๒. **พุทธศาสนากับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง**. บทความ, คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

ผู้จัดการ ๓๖๐๘ รายสัปดาห์. **การเมืองใหม่ต้องสร้างระบบเศรษฐกิจใหม่ด้วย**. วันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๕๒ ๑๘:๔๓ น. <http://www.manager.co.th/mgrWeekly/ViewNews.aspx?NewsID=๙๕๒๐๐๐๐๐๘๓๐๐>

ผู้จัดการ ๓๖๐° รายสัปดาห์. **จะกระตุ้นเศรษฐกิจเพื่อรักษาระบบเก่าหรือจะสร้างเศรษฐกิจใหม่**. วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒ ๑๖:๑๐ น. <http://www.manager.co.th/mgrWeekly/ViewNews.aspx?NewsID=๙๕๒๐๐๐๐๑๗๒๙๑>

ผู้จัดการ ๓๖๐° รายสัปดาห์. **จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำได้อย่างไร**. วันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๑ ๑๑:๓๗ น. <http://www.manager.co.th/mgrWeekly/ViewNews.aspx?NewsID=๙๕๑๐๐๐๑๕๑๙๔๓>

ผู้จัดการ ๓๖๐° รายสัปดาห์. **ใช้วิกฤตทุนนิยมโลกให้เป็นโอกาสในการฟื้นฟูประเทศไทยใหม่**. วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ ๐๘:๔๓ น. <http://www.manager.co.th/mgrWeekly/ViewNews>.

[aspx?NewsID=๙๕๑๐๐๐๐๑๓๑๕๒๙](http://www.manager.co.th/mgrWeekly/ViewNews.aspx?NewsID=๙๕๑๐๐๐๐๑๓๑๕๒๙)

ผู้จัดการ ๓๖๐° รายสัปดาห์. **ผู้นำจะเข้าใจและแก้ไขวิกฤตของประเทศได้อย่างไร.** วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒ ๑๖:๐๗ น. <http://www.manager.co.th/mgrWeekly/ViewNews.aspx?NewsID=๙๕๒๐๐๐๐๐๒๒๓๔๘>

ผู้จัดการ ๓๖๐° รายสัปดาห์. **ฟื้นเศรษฐกิจ รัฐต้องพูดความจริง.** วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๒ ๑๒:๑๔ น. <http://www.manager.co.th/mgrWeekly/ViewNews.aspx?NewsID=๙๕๒๐๐๐๐๒๘๓๓๔>

ผู้จัดการ ๓๖๐° รายสัปดาห์. **วิกฤตแฮมเบอร์เกอร์ลามข้ามมหาสมุทร สิ่งเหมือนกันของสหรัฐฯ และยุโรป.** วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๑ ๐๙:๐๑ น. <http://www.manager.co.th/mgrWeekly/ViewNews.aspx?NewsID=๙๕๑๐๐๐๐๑๒๒๙๓๖>

ผู้จัดการรายวัน "ประมวลพระราชดำรัสสำคัญว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียง" ฉบับวันอังคารที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๔๘ หน้า ๑๖

พระเทพวรมณี. ๒๕๕๑. **เศรษฐกิจเชิงพุทธ - เศรษฐกิจพอเพียง.** เจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ. ๑๒/๐๙/๒๐๐๘ . <http://www.watsrihuaithaphan.org/index.php?mo=๓&art=๒๐๑๐๑๗>

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ๒๕๔๔. **ปาฐกถารธรรมเรื่อง พระพุทธศาสนาในสถานการณ์โลกปัจจุบัน.** เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๔. <http://www.heritage.thaigov.net/religion/misc/present.htm>

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). ๒๕๔๖. **พุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย. ๒๕๓๓. **มังคัลลัตถที่ปิ่นแปล เล่ม ๔.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย. ๒๕๓๘. **สยามรกฎสูตร เตปิฎก.** เล่มที่ ๔, ๑๒, ๒๐, ๒๕, ๒๖, ๓๔ และ ๓๕. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย.

วรรณลีทิ วิททยะเสวี. ๒๕๔๙. **คู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: หจก.ทิพย์สุทธิจำกัด,

ศุภวดี สายเชื้อ. ๒๕๔๖. **เศรษฐศาสตร์จวนร้อน : ทุนนิยมฉบับชาวบ้าน.** กรุงเทพฯ : เนชั่นบุ๊คส์อินเตอร์เนชั่นแนล.

สำนักงานประสานงานนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติฯ. ๒๕๕๐. **งานนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติในปีมหามงคลที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี.** กรุงเทพฯ.

หลักพุทธปรัชญาที่ส่งผลให้เกิดการดำเนินชีวิต

ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Buddhist Philosophy in Accordance with the Philosophy of Sufficiency Economics

ประมวล น้อยทรง

บทนำ

ปัญหาสำคัญของมนุษย์ในอดีต ปัจจุบันและอนาคตที่พบเห็นไม่เว้นแต่ละวันนั้น เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับการดำเนินชีวิตอันเกิดจากความปรารถนาจะนำชีวิตให้มีความปกติสุข ปัญหาดังกล่าวนั้นย่อมเกี่ยวข้องกับร่างกายและจิตใจ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นกับร่างกายถ้าไม่มีผลกระทบกับหัวใจก็ย่อมสามารถที่จะทำให้เกิดความสงบสุขของตนเองได้บ้าง แต่ถ้าเกิดกับจิตใจเมื่อใดปัญหาต่างๆ เหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสังคม เกิดความกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของสังคมอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ โดยเฉพาะในทางที่เป็นความเข้าใจผิด ดำเนินชีวิตแบบผิดๆ แม้จะคิดมาก พุดมาก ทำมากๆ และรวดเร็วก็จะเกิดความผิดมากและเร็วมากติดตามมาอย่างเป็นทวีคูณ เช่น ความเข้าใจผิดโดยการเห็นทุกอย่างเป็นทุนนิยม เห็นทุนนิยม เพื่อทุนนิยมมากๆ เข้า บุคคลและสังคมนั้นย่อมมีมโนทัศน์ที่มองมนุษย์ในฐานะที่เป็นต้นทุนสูงหรือต่ำ ทำกำไรให้ตนหรือกลุ่มของตนหรือไม่

เมื่อเรายืนมองดูโลกตามความจริงได้ว่าเป็นเสมือนมนุษย์ผู้หนึ่งระบบความรู้สึกความคิด ปัญญาผู้นั้นคิดแต่เรื่องวัตถุ เพื่อสนองตอบทางสัมผัส ความเจริญวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อันเป็นลักษณะที่สัมผัสจับต้องพิสูจน์ได้จึงยอมรับว่าสิ่งนั้นมีอยู่จริง ในส่วนที่เป็นสภาพของจิตใจ สติปัญญา ความสำนึกรับผิดชอบทางศีลธรรมเห็นด้วยใจและความสว่างแห่งปัญญานั้นกลับไม่ได้รับการสนับสนุนหรือไม่สนใจ เพราะคนส่วนใหญ่เข้าใจว่าความจริงที่เป็นเช่นนั้นเป็นความจริงที่ไม่สนองตอบความสุขอันเกิดจากการประจักษ์ได้ด้วยกาย เราจะพบว่าแม้แต่ศาสนาก็เริ่มที่จะโอนเอียงมาเน้นสอนกันเรื่องของการสัมผัสและเอาวัตถุมาเป็นเหยื่อหล่อให้เกิดความมัวเมาหมองมัวหมองกันมากนักต่ออันแล้ว ทั้งนี้เพราะการขาดความความเข้าใจที่ถูกต้องแท้จริงตามหลักการสากลว่าความรู้สึกที่แท้จริงนั้นเป็นไปเพื่อความดีความงามที่แท้จริงของชีวิต ดังนั้นหากเรามาตั้งสติยับยั้งพิจารณาจิตใจตามหลักพุทธปรัชญา และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยความเป็นธรรมแล้วจะพบว่า เป็นปรัชญาที่เริ่มจากจิตที่ประกอบด้วยเหตุผล ความรอบรู้เบิกบานในความพอดีแห่งตนเอง แสวงหาวิธีการที่จะสร้างความสมดุลระหว่าง

ตนเองและธรรมชาติ หรือจิตและกาย และที่สำคัญในยุคปัจจุบันคือเศรษฐกิจและศีลธรรม ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ที่มีศีลธรรมควบคู่กันไป

ความหมายพุทธปรัชญา

คำว่า “พุทธปรัชญา” หมายถึง พระปัญญาของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสสอนไว้และแนวความคิดที่ปราชญ์เสนอแนะอธิบายเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจถูกต้องตรงตามพระปัญญา และพร้อมที่จะน้อมนำพิจารณาใช้แก้ไขปัญหาชีวิตให้เป็นไปตามพระประสงค์ที่แท้จริงของพระพุทธองค์ได้สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นพระประมุขแห่งพระภิกษุสงฆ์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์องค์ที่ ๑๙ ทรงนิพนธ์สอนเราให้รู้เข้าใจความหมายของพุทธเจ้าในหลายประเด็นเท่าที่ปัญญา และประสบการณ์ของเราจะเข้าใจความหมายได้อย่างลึกซึ้งละเอียดอ่อนประณีตเป็นลำดับ มากน้อยแตกต่างกันอย่างไร พระองค์ได้สอนไว้ความว่า “...พระพุทธเจ้าได้ทรงอุบัติขึ้นในโลก ก็โดยที่ทรงบำเพ็ญธรรมขึ้นโดยลำดับ บริบูรณ์ด้วยมนุษยธรรม บริบูรณ์ด้วยธรรมแห่งเทพ แห่งพรหมทั้งหมด แปลว่าได้ทรงปฏิบัติธรรมให้พ้นจากโลกที่ชั่วที่ต่ำทรมามาสู่โลกที่ดีที่ละเอียดประณีตขึ้นโดยลำดับ จนถึงทะเลโลกคือพ้นโลกเป็นโลกุตตรธรรม เป็นมรรคเป็นผลเป็นนิพพานขึ้นมาจึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า...” (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก: ๒๕๓๘: ๗๙) กระบวนการที่ดำเนินสู่ความเป็นมนุษย์ที่พ้นจากความทุกข์นั้นเป็นความพ้นทางจิต จิตเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้พ้นจากอวิชชาเป็นผู้เบิกบานแท้จริง

ในด้านผู้รู้ฝ่ายตะวันตกนั้นนักปราชญ์หลายท่านที่แสดงมีโนทัศน์เกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของพุทธปรัชญา เช่น คาร์ล กุสตาฟ จุง (Carl Gustav Jung, ๑๘๗๕-๑๙๖๑) ได้นิยามความหมายพุทธปรัชญาความปรากฏว่า “...พระคาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มาก เป็นบุคคลที่มีตัวตนจริงในทางประวัติศาสตร์ ในฐานะที่เป็นนักศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ จึงเชื่อมั่นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่โลกเคยพบเห็นมา คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทฤษฎีวิวัฒนาการและกฎแห่งกรรมยิ่งใหญ่เหนือลัทธิอื่นอย่างห่างไกล...”

ความหมายในพุทธปรัชญานี้เป็นความเข้าใจของผู้ที่ศึกษาและประพฤติปฏิบัติซึ่งอยู่ในขั้นของนักปราชญ์ ในที่นี้ขอนำเสนอบุคคลที่ดำเนินชีวิตที่เป็นผู้นำทางสังคมในท้องถิ่น ดังที่ผู้นำชุมชนในจังหวัดจะเขียงเทรา โดยความรู้รวบรวมยอดจากการได้รับรู้มาได้ทราบความของพุทธปรัชญาดังนี้ “พุทธปรัชญาหมายถึงความรอบรู้ของพระพุทธเจ้า หลักคำสอนที่มีเหตุผล เชื้อโยงกันอย่างเป็นระบบอันเกิดจากความรู้ความเข้าใจความจริงอันประเสริฐ อริยสัจ ๔ มรรคมีองค์แปด ความรอบรู้ในกฎธรรมชาติทั้งทางด้านทฤษฎีและการปฏิบัติสามารถนำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขและพ้นจากความทุกข์ได้” (ประมวลน้อยทรง: ๒๕๕๐: ๙๘)

อย่างไรก็ตามความคิดเห็นของมนุษย์นั้นย่อมมีความหยاب ละเอียต ประณีต ลึกซึ้งแตกต่างกัน การแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ที่ว่าดีก็มีหลายชั้นหลายมิติหรือหลายบทบาท หลักพุทธ

ปรัชญาเพียงข้อใดข้อหนึ่งจึงมิใช่จะสนองตอบต่อการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติตามได้เพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่หลักธรรมจะมีความละเอียดลึกซึ้งไปตามลำดับของสภาวะจิตใจที่ละเอียดไปตามลำดับ เช่น คุณธรรมที่เป็นเครื่องผูกมิตรไมตรีให้กับบุคคลไว้วางใจ มีความสมัครสมานสามัคคีกันที่เรียกว่าสังคหวัตถุ ๔ อันมี ทาน การให้ ปิยวาจา การพูดจาไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคีให้เกิดไมตรีรักใคร่นับถือซึ่งกันและกัน อตถจริยา การปฏิบัติตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สมานัตตตา การปฏิบัติตนสม่ำเสมอตามความเหมาะสมแก่ฐานะ มีการละเว้นอบายมุขทุกประการ เป็นต้น

ความหมายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่เกิดจากพระปัญญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อพสกนิกรของพระองค์ที่มีเพิ่มขึ้นโดยลำดับ แต่ประเทศชาตินั้นยังมีขอบเขตเท่าเดิม การดำเนินชีวิตโดยการใช้ความคิด ความรู้ในหลักของสหวิทยาการอันเป็นความรู้ที่จะตอบสนองความต้องการของชีวิตรอบด้าน เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขปัจเจกบุคคลและในอนาคต และเป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคมได้อย่างสมดุลยั่งยืนดังพระราชดำรัสตรัสสอนไว้ความว่า

“...ขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งอธิฐาน ตั้งปณิธาน ในทางนี้จะทำให้เมืองไทยพออยู่พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่เรามีความพออยู่พอกิน มีความสงบเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ ก็จะยอดยิ่งยอดได้...ฉะนั้นถ้าทุกท่านซึ่งถือว่ามี ความคิดและมีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้ผู้อื่น ซึ่งมีความคิดเหมือนกัน ช่วยกันรักษา ส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขออย่าพอควร พออยู่พอกิน มีความสงบ ไม่ใช่ผู้อื่น มาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวรที่จะมีคุณค่าอยู่ ตลอดกาล”

(อภิชาติ พันธเสน:๒๕๕๔:๑๐๗)

โดยความเป็นจริงแล้วพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทุกท่านนั้นพระองค์ ทรงเป็นบ่อเกิดของความรู้ความเข้าใจในทางที่ถูกต้องทุกด้านในการดำเนินชีวิตของพสกนิกรทุกหมู่เหล่าของประชาชนพระราชดำรัสเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแห่งพระองค์นั้น ถ้าเราพิจารณาด้วยดีแล้วจะเห็นได้ว่าพระองค์ตรัสไว้ครอบคลุมทุกด้านในการดำเนินชีวิต และเหมาะสมกับทุกคนทุกอาชีพที่มีให้เห็นเพียงกลุ่มชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น แต่อยู่ที่ความศรัทธาในตัวเราเองว่าเราสามารถที่จะน้อมนำหลักธรรมที่พระองค์ตรัสแล้วนั้นมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตแห่งตนได้ตลอดเวลาทุกอาชีพทุกชนชั้นและทุกสถานที่ ด้วยความเพียรพยายามการมีสติรู้เท่าทันในบทบาทและหน้าที่แห่งตนสังคมที่

เป็นอยู่ ด้วยความตั้งมั่นหาทางที่จะให้เกิดความสำเร็จของเราเองได้ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ เรามักจะเรียกเสมอว่า “**หลักปรัชญาเศรษฐกิจ**” แต่ความเข้าใจที่แท้จริงนั้นเราพึงสำนึกว่าพระราชดำรัสของพระองค์ทุกเรื่องทุกด้าน ทุกสถานการณ์และสถานที่นั้น เป็นบ่อเกิดของปัญญาที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของผู้เลื่อมหลักธรรมนั้นไปใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมกับตนเองอย่างไร ซึ่งเมื่อเรานำไปปฏิบัติแล้วย่อมเป็นผู้เข้าใจโลกและชีวิตว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทั้งตนเอง และสังคมเป็นต้น ดังพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ตรัสในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันจันทร์ที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๒๒ ความว่า

“...การรักษาวิชาความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยของเศรษฐกิจที่ดีและสังคมที่มั่นคงเพราะร่างกายที่แข็งแรงนั้น โดยปกติจะอำนวยผลให้สุขภาพจิตใจสมบูรณ์ด้วยและเมื่อมีสุขภาพสมบูรณ์ดีพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจแล้วย่อมมีกำลังทำประโยชน์สร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองได้เต็มที่ ทั้งไม่เป็นภาระแก่สังคมด้วย คือเป็นผู้สร้าง มิใช่ผู้ถ่วงความเจริญ...”

(กระทรวงมหาดไทย:๒๕๕๐:๓๙)

ความสัมพันธ์แห่งหลักพุทธปรัชญา กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กระบวนการแห่งความสัมพันธ์ในที่นี้เป็นหลักการที่สืบเนื่องอาศัยซึ่งกันและกันอันเกิดจากจิตและกายได้เข้าใจในหลักปรัชญาส่วนหนึ่งแล้วย่อมมีพฤติกรรมที่เกิดเป็นความสมบูรณ์ทั้งตามหลักพุทธปรัชญาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เราอาจเรียกบุคคลที่มีพฤติกรรมเช่นนี้ว่าเป็นคนดีมีคุณธรรมมีความมั่งคั่งในหมู่มิตรที่ครบสมบูรณ์ตามลำดับ ๓ ประการ คือ

๑) **หลักความพอประมาณ** ความพอประมาณย่อมเกิดขึ้นได้เพราะความรอบรู้ในตนเอง ความต้องการ การเป็นอยู่ กำลังความสามารถของตน และความรู้ประมาณในตนเข้าใจธรรมชาติของตนเองอย่างแท้จริง = รู้ตน + รู้ประมาณ (ญานวิทยา กับคุณค่าในตนเอง) หมายความว่า การจะทำอะไรสิ่งใดก็ตาม ให้ผู้นำชุมชนพิจารณาต้นทุนของตนเสียก่อน ว่ามีอะไรหรือมีอยู่เท่าไร ซึ่งต้นทุนนี้อาจเป็นทั้งทรัพย์สิน สิ่งของ รวมไปถึงความรู้ประสบการณ์ แล้วกระทำไปตามต้นทุนที่มีอยู่จริงนั้น ไม่เล็งผลเลิศจนเกินตัว-ไม่ก่อหนี้สินโดยไม่จำเป็น (ความพอประมาณ)

๒) **ความมีเหตุผลความรู้ในเหตุที่เป็นอยู่** หรือสภาวะความเป็นอยู่แห่งตัวตนของตนเองว่าเป็นมา เป็นอยู่และจะเป็นไป = ความรู้เหตุ + ความรู้ในผลที่เป็นอยู่ ที่เป็นมาและที่จะเป็นผู้นำชุมชนที่เห็นนั้นต้องเป็นคนที่ต้องแสวงหาความรู้ในสิ่งที่ทำให้รู้จริง และเลือกกระบวน-วิธี-เครื่องมือ อุปกรณ์ ให้เหมาะสมกับต้นทุนที่มีอยู่นั้น (ความมีเหตุผล)

๓) **การสร้างภูมิทัศน์ทางที่ดี** หลักการของความถูกต้องเป็นจริงปฏิบัติตามในการดำเนินชีวิตได้ = ความรู้กาลเวลาที่ถูกต้องเหมาะสม+ ความรู้บุคคล ว่าเป็นคนดี มีความรู้ความสามารถเช่นใดอย่างไรบ้าง + ความรู้ชุมชน ชุมชนนั้นเป็นอยู่อย่างไร มีวัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญา ความรู้ การดำเนินชีวิต เศรษฐกิจเป็นอยู่อย่างไรและในที่สุดคนที่เขื่อนำชุมชนจะต้องคอยติดตามความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อยู่เสมอ ต้องคอยปรับปรุงการดำเนินการต่างๆ ให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่เช่นนั้นสิ่งที่ทำอยู่อาจจะล้าสมัย ไม่เป็นที่ยอมรับและต้องการ สุดท้ายอาจล่มสลายได้ (ประมวลน้อยทรง: ๒๕๕๐:๑๐๒-๑๐๓) ในหลักการที่ได้รับจากการวิเคราะห์แล้วนี้ ความสำคัญอยู่ที่การพิจารณาเพื่อน้อมนำสู่การปฏิบัติได้จริง และโดยความเป็นจริงแล้วหลักการเหล่านี้อยู่ที่ความมีสติอยู่ในสถานะใดในขณะนั้นความดีที่กระทำอยู่จึงมองด้วยปัญญาได้หลายประเด็น เรียกว่าความดีที่ดีที่สุดในนั้นยังต้องมีเงื่อนไขในด้านสถานที่บุคคล เวลาเป็นองค์ประกอบในการแสดงออกเพื่อเป็นการถ่ายทอดสู่สังคม

ในหลักการที่เกิดความสัมพันธ์กันนี้เราย่อมมองเห็นได้หลายมุมแต่ในที่นี้เราพบว่าประเด็นแรกคือตัวเราเอง การพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีความรอบรู้ เป็นผู้มีความรู้ตามหลักศาสนาในขั้นพื้นฐานเพราะทุกศาสนามีสอนไว้แล้ว จากนั้นจะเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตให้มีคุณค่าเป็นประโยชน์และความสุขซึ่งเกิดจากความกินดีอยู่ดี ซึ่งจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับเศรษฐกิจถ้าเราตั้งข้อสังเกตพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนที่จะตรัสรู้ก็ได้รับข่าวมรณภาพของสุชาดาและเสวยข้าวอิมมีสุขภาพกายที่ดีก่อนจึงมีสุขภาพจิตที่เข้มแข็งมีพระกำลังในการบำเพ็ญเพียรจนตรัสรู้เป็นพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ในกรณีนี้เราย่อมเข้าใจได้โดยตัวเราเองว่าพระเจ้าอยู่หัวของเราย่อมปรารถนาที่จะให้พสกนิกรของพระองค์เป็นอยู่อย่างมีความสุขได้ตามอัธยาศัยของตน อันจะได้ทำคุณความดีแก่คนรอบข้างชุมชน แก่สังคมและประเทศชาติโดยในที่สุด

บ่อเกิดความรู้พุทธปรัชญากับ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อสังคม

ความรู้เป็นเครื่องมือที่ทำให้ความไม่รู้ทุกประการ ในด้านปรัชญาเรียกว่าญาณวิทยา ความรู้ย่อมคู่กับความดีที่เรียกว่าจริยศาสตร์ ความดีย่อมต้องเกี่ยวกับความงดงามที่เรียกว่าสุนทรียศาสตร์ ความรู้ ความดี ความงดงาม ย่อมต้องเป็นความจริงจึงจะสามารถดำเนินชีวิตให้สำเร็จเป็นไปตามความจริงที่แท้จริงได้ ในพุทธปรัชญาได้แสดงถึงที่มาของความรู้ไว้ สามประการคือทางการฟัง การคิดและการภาวนาโดยการลงมือปฏิบัติตาม

ในที่นี้ผู้เขียนขอเสนอแหล่งที่มาหรือบ่อเกิดของความรู้ เกี่ยวกับพุทธปรัชญาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยสาเหตุดังนี้

๑. ความรู้ที่ได้มาจากแหล่งผู้รู้หรือชาตुरूที่บริสุทธิ์ผ่องใสได้รับการครอบงำซึ่งความไม่รู้เสียทั้งหมด เป็นความรู้ที่ประกอบด้วยภาวะที่ประเสริฐสูงสุดอย่างไม่กลับคืนมาซึ่งความไม่รู้อีกเลยตลอดนิรันดร ความรู้นี้เป็นความเข้าใจในสัจธรรมที่แท้จริง

๒. ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการสำนึกด้วยอันเกิดจากความจดจำในเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ กระเทือนต่ออารมณ์และจิตใจ กระตุ้นให้การตื่นอย่างไม่มีวันดับเมื่อยังมีได้ดำเนินการให้สำเร็จดีงาม และเป็นไปตามความเป็นจริง เรียกว่าเป็นการเกิดประกายแห่งชาตुरूภายในที่คลุกเคล้ากับหลักการอัน เป็นคุณธรรมที่สำนึกในความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่กระทำอย่างถูกต้อง

๓. ความรู้ที่เกิดจากการได้ศึกษา ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง จากข้อมูลแล้วดวงจิตที่บริสุทธิ์เกิด ความพินิจพิเคราะห์ทั้งด้วยอารมณ์ ด้วยเหตุผล เกิดจากการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยหลักการของเหตุผลที่ ปราศจากซึ่งอารมณ์แล้วเกิดเป็นองค์ความรู้ที่สมบูรณ์ขึ้นมา

๔. ความรู้ที่เกิดจากการพินิจแล้วลงมือปฏิบัติและได้สัมผัสจากเหตุการณ์นั้นๆ เราเข้าใจใน ลักษณะของการประจักษ์ด้วยตัวเอง เพราะความรู้ที่ผ่านการคิดพินิจหรือคิดแล้วนั้นจะมีอำนาจมาก การกระทำต่างๆ จะดีหรือไม่ดี มีความสุขสงบหรือเป็นทุกข์นั้นขึ้นอยู่กับความคิดในขณะนั้นๆ ถ้า สามารถควบคุมการคิดให้คิดดี ทำดีได้อย่างต่อเนื่องก็จะเป็นคนดีมีคุณภาพ คำว่าคุณภาพคือคุณธรรม จะสูงส่งหรือเป็นยอดมนุษย์ (เอกชัย จุละจาริตต์:๒๕๕๑:๓๖)

๕. ความรู้ที่ได้จากผู้รู้ที่ผ่านกระบวนการทฤษฎีและปฏิบัติมาแล้วและมีการนำมาเสนอเพื่อ ถ่ายทอดโดยการจัดกิจกรรมอบรมสั่งสอนดำเนินการให้เป็นแบบอย่างต่อไป

กระบวนการทั้งห้าขั้นตอนนี้เกิดได้โดยการฟังการคิด การถามและการลงมือปฏิบัติตาม หลังจากพินิจพิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนด้วยจิตของเราเองแล้วว่าอยู่บนพื้นฐานของความรู้ ความดี ชื่อสัตย์สุจริต อดทนกล้าหาญ กตัญญูและเอื้ออาทรของปัญญาที่ประกอบด้วยเมตตาธรรมดังที่ความ ปราศจากในหนังสือสารัตถแห่งชีวิตว่า “ปัญญาเป็นนามธรรมเป็นความรอบรู้ของชาตुरू เป็นพลังสำคัญใน การเข้าใจโลกและชีวิตปัญญาเป็นเครื่องมืออันสำคัญสำหรับชีวิตของความเป็นมนุษย์ ในทางพระพุทธ ศาสนา ได้กล่าวถึงการเกิดของปัญญาไว้ ๓ ทาง คือ

๑. จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดแต่การคิด การตรึกตรองหาสาเหตุ การคิดพิจารณาหา เหตุผล การสังเกต การไตร่ตรอง ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ

๒. สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดแต่การสดับตรับฟัง การศึกษาค้นคว้าเล่าเรียนจากครูอาจารย์ และการศึกษาค้นคว้าจากตำราอยู่เสมอ

๓. ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดแต่จากการฝึกอบรมหรือการพิจารณาตรึกตรอง และมีการ ลงมือปฏิบัติจริงๆ เป็นภาคทฤษฎีแล้วปฏิบัติตามได้ เกิดขึ้นหลังจากได้คิดได้ศึกษาเล่าเรียนมาแล้ว เพื่อ ปรับปรุง พัฒนาชีวิต และสังคมให้ดียิ่งขึ้น ในการศึกษา และการปฏิบัติธรรมนั้น พระพุทธองค์ตรัสถึง เรื่องปัญญาว่า มีความสำคัญมาก เราจะเห็นได้จากการที่พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงความ เห็นชอบ เป็นอันดับแรกความดีชอบเป็นอันดับตามมา” (ประมวล น้อยทรง:๒๕๕๐:๘๖)

ดังนั้น การเข้าใจความหมายพุทธปรัชญาที่เป็นบ่อเกิดของการพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้องตาม วัตถุประสงค์แห่งความเป็นจริงที่แท้จริง จึงเป็นประตูล้ำพื้นฐานของการเข้าใจโลกและชีวิตตรงตาม หลักสัจธรรมอย่างแท้จริงได้

คุณธรรมขับเคลื่อนพุทธปรัชญา และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักธรรมอันเป็นพลังรองรับและขับเคลื่อนชีวิตมนุษยชาตินั้นมีปราชญ์และผู้รอบรู้นำเสนอไว้ หลายประการ แต่ในที่นี้ เราพบว่าพระพุทธรองค์ทรงตรัสไว้มี ๕ ประการและเรามักพุดใจในความเข้าใจ หรือกล่าวเสมอว่า **“ความรู้คู่คุณธรรม”** มีผู้รู้และเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักพุทธธรรมหมวดนี้และได้อธิบายโดยการเปรียบเทียบความรู้คู่คุณธรรมนี้เสมือนม้าขาว ๕ ตัวที่ลากรถเพื่อดำเนินชีวิตไปให้ถึงเป้าหมายได้อย่างที่ตั้งเป็นอุดมคติเอาไว้ ไม่ว่าจะบนด้านคติโลกหรือคติธรรมย่อมต้องการหลักพุทธธรรมที่จะเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนชีวิตได้เป็นอย่างดี ซึ่งเราอาจสรุปจาก ๕ ประการเป็นสองส่วนได้ ดังนี้คือความรู้คู่คุณธรรมโดยมาทำความเข้าใจให้ถูกต้องได้ดังนี้

ศรัทธา ความเชื่อมั่น (ในพระรัตนไตร) และความเลื่อมใสในการคิดเพื่อประยุกต์ใช้ในที่นี้ หมายถึงความถูกต้องเป็นธรรมที่เรียกว่าหลักธรรม หรือความยุติธรรมหรือคุณธรรมที่เกิดขึ้นในตน ในสังคมในประเทศชาติ วิริยะ ความเพียรพยายามที่จะดำเนินการต่างๆ ให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้อย่างถูกต้องตั้งงามเป็นจริงแล้วนั้น ทั้งสองประการนี้เรียกว่า คุณธรรม

สติ ความมีสติตั้งเตือนตนเองอยู่เสมอว่าเป็นใคร ทำอะไร อยู่อย่างไร มีเป้าหมายเพื่อสิ่งใด ดำเนินการถึงไหน สมามีความสงบมั่นคงแน่วแน่ไม่เปลี่ยนเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้ได้แล้ว และใช้หลักความรู้ ความรอบรู้ศึกษาหาเหตุผลเพื่อดำเนินการสำเร็จด้วยการเรียนรู้อยู่เสมอ เรียกรวมทั้งสามประการนี้ว่า ความรอบรู้หรือความรู้ (ประมวล น้อยทรง, ๒๕๕๐:๔๐)

เมื่อกล่าวถึงหลักพุทธปรัชญาเราย่อมมองย้อนไปสู่อบ่อเกิดของความรู้ที่แท้จริง ความดีที่ไม่มีสิ่งอื่นใดมาหักล้างหรือเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเป็นความดีที่แท้จริงยุติธรรมอันเกิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธรองค์ในวันเพ็ญเดือนวิสาขบูชา ก่อนการประกาศความรู้ที่แท้จริงในครั้งนั้น แสงสว่างแห่งปัญญาของพระองค์ได้ทำลายความมืดบอดแห่งสรรพชีวิตของเหล่าสรรพสัตว์เกิดดวงตาที่บรรเจิดจ้าที่ถูกปกคลุมด้วยอวิชชามาเป็นเวลาอันยาวนานนั้นเสียได้ให้กลับกลายเป็นผู้มีวิชาเห็นอนาคตและความหวังเป็นพลังให้กับทุกชีวิตไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพ ตำแหน่ง ชนชั้น เขตแคว้นแดนใด เมื่อเขาได้ได้สดับพระสัทธรรมของพระองค์แล้วความหวังแห่งชีวิตย่อมสำเร็จสมความปรารถนาคือพบกับความเกษมสุขแห่งชีวิตทั้งขั้นพื้นฐาน ขั้นกลางและขั้นสูงสุดแท้จริง จากนั้นเป็นต้นมาถึงกาลปัจจุบันนี้พุทธปรัชญาอันเป็นหลักแห่งความรู้ ความดี ความงาม ความยุติธรรมตามความเป็นจริงนั้นได้เป็นหลักที่พึงให้มนุษย์ได้น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติขัดเกลาตนให้เป็นไปตามหลักการที่แท้ของพระพุทธรองค์คือการ

ละเว้นการนำจิตเข้าไปคลุกเคล้าเสพเอาความไม่ดีทั้งปวง แต่กลับให้เข้าไปคลุกเคล้า ซึมซับเสพเอาความดีทุกประการ และเมื่อปฏิบัติได้เช่นนั้นแล้วย่อมพินิจด้วยปัญญาอันถูกต้อง เพื่อไม่ยึดติดในฝั่งทั้งสองที่เรียกว่าการน้อมจิตเพื่อความบริสุทธิ์ผ่องใสของจิตแห่งตนให้พินมลทินเสียได้

ในด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเราเริ่มรู้ เกิดความสนใจ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันเป็นที่รักของปวงชนชาวไทยทั้งมวลได้มีพระราชดำรัสตรัสอยู่เป็นเวลานานผู้เป็นปราชญ์ได้น้อมนำมาพินิจแล้วรู้เข้าใจจึงมีการดำเนินการตามหลักปรัชญานั้น และมีการเผยแพร่ติดตามน้อมนำสู่ภาคปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตลอดทั้งผลงานอันเป็นตัวอย่างที่พระองค์ทรงมีพระราชดำริตามภาคต่างๆ การกระจายเครือข่ายการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้เริ่มเป็นที่แพร่หลายเข้าสู่ภาครัฐ เอกชน ตลอดจนทั้งกระจายสู่ชุมชนและชาวบ้าน โดยเฉพาะทางด้านพัฒนาการจังหวัด อำเภอได้น้อมนำมาพินิจเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและร่วมเรียนรู้รู้ปัญหา แลกเปลี่ยนสร้างเครือข่ายขยายผลร่วมกันจึงเกิดความสำเร็จแจ้ง ในจำนวนหลายกลุ่มองค์กรนั้นมีสำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติร่วมอยู่ด้วยและได้มีการส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ถูกต้อง แก้ปัญหาได้โดยการนำองค์ความรู้สู่การปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาชีวิตได้จริง

ประโยชน์แห่งความเข้าใจในหลักพุทธปรัชญา และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในปัจจุบันองค์กรพัฒนาสังคมและประเทศชาตินั้น เป็นที่น่ายินดีแต่ไม่ควรประมาท นั่นคือประชาชนชาวไทยหลายภาคส่วนเริ่มมีการสนใจพร้อมที่จะเรียนรู้เพื่อประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นการดำเนินชีวิตอยู่อย่างรอบรู้ในความพอเพียงของตนเองผลความสัมพัทธ์แห่งมโนทัศน์ของหลักพุทธปรัชญาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงย่อมเกิดเป็นมรดกทางพฤติกรรมซึ่งมีองค์ประกอบด้านต่างๆ ของพัฒนาการของตนเพื่อเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่เป็นอยู่อย่างพอเพียงได้ดังนี้

๑. ในด้านรูปธรรม หมายถึงสภาพความเป็นอยู่ทางกายภาพ ตลอดทั้งรูปร่างหน้าตา ทรวดทรงท่าทางการเดินเป็นต้นบุคลิกภาพด้านกายภาพนี้เป็นสิ่งประจักษ์กันโดยทั่วไปที่ผู้อื่นสัมผัสและมองเห็นได้ แต่ผู้ที่รู้และเข้าใจอย่างลึกซึ้งคือบุคคลที่อยู่ในเส้นทางชีวิตเดียวกันสนใจและให้ความสำคัญเชื่อมั่นและศรัทธาอย่างมีปัญญาที่ถูกต้องพร้อมที่จะเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือถ่ายทอดให้กับบุคคลที่อยู่รอบข้าง

๒. ในด้านวาจา หมายถึง การสำรวมระมัดระวังในการใช้ถ้อยคำ โดยความเป็นจริงแล้ววาจา นับว่าเป็นประตูไปสู่ความสำเร็จหรือล้มเหลว น้ำเสียงเป็นสื่อซึ่งผู้อื่นจะรับรู้ได้โดยการฟัง ลักษณะต่างๆ สะท้อนบุคลิกภาพแห่งความสงบสุขออกมาจากภายในที่ไร้ความโลภ ความโกรธและความลุ่มหลง เช่น การพูดจาน่าฟังเป็นความจริงชี้ทางออกจากปัญหาและให้กำลังใจในการแก้ปัญหาชีวิต ในขณะเดียวกันก็มีจิตที่น้อมไปเพื่อพร้อมที่จะรับฟังปัญญาของบุคคลที่อยู่รอบข้างเพื่อจะได้มีโอกาสเรียนรู้และเสนอ

แนะแนวทางในการแก้ปัญหาด้วย ดังนั้น บุคลิกภาพทางวาจาที่ดีย่อมหมายถึงการพูดจาด้วยน้ำเสียง นุ่มนวล น่าฟังเป็นมิตร และได้สาระมีเหตุผล “...ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะทำความเจริญได้แก่ประเทศได้ แต่ต้องมีความเพียรแล้วต้องอดทน ต้องไม่ใจร้อน ต้องไม่พูดมาก ต้องไม่ทะเลาะกัน ถ้าทำโดยเข้าใจกัน เชื่อว่าทุกคนจะมีความพอใจได้...” (พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทาน ณ วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑)

๓. ในด้านจิตใจที่ประกอบด้วยความรู้สึกรับผิดชอบ หมายถึง ความสามารถทางการคิดแก้ปัญหาอย่างถูกต้องด้วยความรู้แจ้งตรงตามหลักแห่งสัมมาทิฐิคือ เป็นผู้มีความเห็นถูก คิดถูก พูดถูก กระทำถูกต้อง เลี้ยงชีพถูกต้อง พยายามอย่างถูกวิธี มีสติชอบและมีความตั้งมั่นแน่วแน่ในทางที่ถูก ต้องตั้งงามอย่างแท้จริงความมีไหวพริบ ความสามารถที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ทำงานทุกด้าน ได้อย่างเหมาะสมเป็นความสมปรารถนาประโยชน์สุขแห่งตนได้ เป็นผลของความคิดเป็น รู้จักคิด คิดแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดีแสดงออกหรือสนองตอบผู้อื่นได้อย่างมีศรัทธาและปัญญาอย่างทัดเทียมเท่ากันและกัน ทันต่อกาล ที่เราเรียกว่า ความรู้ นำสู่การปฏิบัติขัดเกลาจิตตนจนเป็นความรู้คู่คุณธรรมขั้นพื้นฐาน ขั้นกลางและขั้นสูงสุด

๔. ในด้านอารมณ์ หมายถึง การมีอารมณ์ดีประกอบด้วยความเมตตากรุณาบ่มเพาะด้วยปัญญาอันเป็นมรดกของพุทธปรัชญาและบรรพบุรุษแล้ว มีความสำนึกในหน้าที่ความคงเส้นคงวาไม่ว่าความเอาแต่อารมณ์ ฉุนเฉียวโกรธง่ายหรือบางคนมีอารมณ์ว่าเริงมากกว่าอารมณ์อื่น หรือบางคน เครียด เศร้า ซึมเศร้า หม่นหมองอยู่เสมอ เพราะหลักพุทธปรัชญาได้สอนให้เข้าใจในหลักสังขารธรรม ผู้เข้าใจในสังขารธรรมย่อมยกจิตเหนืออารมณ์ได้ เมื่อไม่สามารถควบคุมเรื่องเกี่ยวกับสมมติได้

๕. ในด้านความสนใจ ตั้งใจและเจตจำนงของแต่ละคนย่อมแตกต่างกันไปบางคนไม่สนใจพุทธปรัชญาหรือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บางคนเริ่มสนใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แต่ไม่สนใจพุทธปรัชญา บางคนสนใจแต่พุทธปรัชญาแต่ไม่สนใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งสามประเด็นที่กล่าวมาถือว่าการพัฒนาชีวิตเป็นเสมือนคนตาบอดและตาดีด้านเดียว แต่ผู้ที่จะดำเนินชีวิตให้สำเร็จประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคตหรือเรียกว่าตาดีทั้งสองข้างคือผู้ที่สนใจทั้งพุทธปรัชญาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เปรียบเสมือนผู้ที่เอาใจใส่ทั้งร่างกายและความสำคัญกับจิตใจ

๖. ในด้านการปรับตัว เรามักได้ยินเสมอว่าการสร้างเกิดจากการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงคือการสร้างซึ่งเกี่ยวข้องกับร่องระหว่างเส้นทางที่เป็นกุศลธรรมหรืออกุศลธรรมตระหนี่หรือฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อหรือดำเนินอยู่ท่ามกลางระหว่างสองเส้นทางนี้แต่ไม่ว่าจะอยู่ด้านใดมีผลต่อลักษณะของบุคลิกภาพ ถ้าใช้แบบที่ดีมีพฤติกรรมที่เหมาะสม สังคมยอมรับ จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ตรงกันข้ามถ้าปรับตัวไม่ดีวางตัวในสังคมไม่เหมาะสม ย่อมมี ผลเสียต่อบุคลิกภาพด้านอื่นๆ **ไปด้วย**

๗. ในด้านบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบหน้าที่นั้นเป็นหลักการสากลที่ทุกคนและทุกชนชาติทุกภาษาย่อมต้องมีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติเพื่อให้ได้ปัจจัยขั้นพื้นฐานคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัย การสร้างความสงบสุขให้แก่จิตใจของตนโดยการได้มาซึ่งความเที่ยงธรรม

ยุติธรรม ดังนั้น หน้าที่จึงเป็นเครื่องกำหนดบทบาทขอบเขตความรับผิดชอบ เป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่มนุษย์ทุกคนปรารถนานั้นคือความสันติสุขของตนและมนุษยชาติ

ประเด็นส่งท้าย

เมื่อทำความเข้าใจในหลักพุทธปรัชญาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริงแล้วย่อมพบและเข้าใจได้โดยหลักการและความเป็นจริงว่าปรัชญาทั้งสองนั้นมีความสอดคล้อง ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน ปรัชญาทั้งสองสอนให้มนุษย์เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ส่งเสริมสนับสนุนเสรีภาพของมนุษย์ในทางที่ถูกต้องดีงามมีความสมดุลทั้งวัตถุและนามธรรม

ในพุทธปรัชญานั้นมีเรื่องที่พระพุทธองค์ตรัสเกี่ยวกับความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ นั้นเป็นการสอนให้เราเห็นความสมดุลของร่างกายและจิตใจ เพราะเราจะต้องใช้ร่างกายของเราให้เกิดประโยชน์และคุณค่ามากที่สุดใช้ไปในทางที่ดีสอดคล้องสัมพันธ์กันเกื้อหนุนในการการบำเพ็ญแต่สิ่งที่เป็นกุศลธรรมนำความสุขมาสู่สังคมด้วยความบริสุทธิ์ใจ ดังความที่กลมหลวงสงขลานครินทร์ผู้เป็นพระบรมราชชนกในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราและ เป็นพระบิดาแห่งวงการแพทย์ไทย มีพระดำรัสเรื่องการทำความดีและประโยชน์จากการทำความดีเอาไว้ว่า “...ขอให้ถือประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่สอง ประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง ลาภ ทรัพย์ และเกียรติยศจะตกแก่ท่านเอง ถ้าท่านทรงธรรมะแห่งอาชีพไว้ให้บริสุทธิ์...” แม้ในพุทธปรัชญาโดยพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสชี้ให้เห็นประโยชน์เพื่อบุคคลทั่วไปดังความให้การประทานโอวาทให้กับพระสาวก ๖๐ รูป เพื่อประกาศพระศาสนาดังความที่ว่า “...พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์...” (วิ.มทา.๔/๓๒/๓๒) แม้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีได้กล่าวเลยไปถึงเทวดา แต่ผู้มีปัญญาโดยชอบย่อมพิจารณาเห็นเองได้โดยไม่จำเป็นต้องอธิบายอีกต่อไป

บรรณานุกรม

- กระทรวงมหาดไทย (๒๕๕๐). **๘๐ พรรษา ๘๐ ปรัชญาชีนาชีวิต**. กรุงเทพฯ: อาสารักษาดินแดน.
- คำแหง วิสุทธารังกูร.(๒๕๕๐). **จริยศาสตร์เพื่อชีวิตและโลกร่วมสมัย**. จังหวัดขอนแก่น. คลังน่านาวิทยา.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (๒๕๔๘). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศยาม.
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, ดร. (๒๕๕๖). **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (๒๕๓๘). **ธรรมดุษฎี**. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์
- สมัคร บุราวาศ. (๒๕๕๒). **ปรัชญาของสีหัตถะ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศยาม.
- _____. (๒๕๓๗). **พุทธปรัชญา:มองจากทัศนะทางวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศยาม.
- สุเชาว์ พลอยชุม(๒๕๓๗). **จริยศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุเมธ ตันติเวชกุล, ดร. (๒๕๔๙). **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- อภิชัย พันธเสน (๒๕๔๔). **พุทธเศรษฐศาสตร์:วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับศาสตร์สาขาต่างๆ**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- อภิชัย พันธเสนและคณะ. (๒๕๔๙). **สังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- เอกชัย จุลจาริตต์ (๒๕๕๑). **วิธีบริหารความคิดให้คิดดี พูดดี ทำดี และสามัคคี: เพื่อสนองพระราชดำริส**. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ประมวล น้อยทรง. (๒๕๕๐). **สารัตถแห่งชีวิต**. (โครงการตำราเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา). มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์
- ประมวล น้อยทรง (๒๕๕๑). **หลักพุทธปรัชญาที่ส่งผลให้เกิดการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง:ศึกษารณเเฉพาะจังหวัดพะเชิงเทรา** (งานวิจัย). โดยทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

อนิจจาตา: เครื่องมือการพัฒนาหลักการบริหาร ความเปลี่ยนแปลงในองค์กรสมัยใหม่

อนุโรจน์ จันทรวงศ์

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

ท่ามกลางบริบทความเปลี่ยนแปลงในโลกยุคไร้พรมแดน ที่ปัจจัยสภาพแวดล้อมต่างๆ และเทคโนโลยีมีการปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็วและรุนแรง ส่งผลกระทบอย่างมากต่อองค์กร และประสิทธิภาพในการสนองตอบความต้องการของผู้รับบริการและสังคมการบริหารการเปลี่ยนแปลง (Change Management) จึงเป็นเรื่องที่ได้รับการกล่าวถึงมากทั้งในองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน สุพานี สฤษฏีวานิช กล่าวว่า “องค์กรเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อม ก็ต้องเปลี่ยนไปตามผลกระทบที่ได้รับ เพื่อให้องค์กรสามารถแข่งขันและอยู่รอดได้ ผู้บริหารจึงต้องเห็นความสำคัญและเข้าใจในแนวคิดของการบริหารการเปลี่ยนแปลง เมื่อให้้องค์กรสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างประสบความสำเร็จ^๑ ในฐานะเป็นเทคนิคหรือเครื่องมือการบริหารจัดการขององค์กรสมัยใหม่ การบริหารการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสิ่งที่รู้ๆ กันอยู่ว่าเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อความอยู่รอดทั้งของตนเองและองค์กร ความเปลี่ยนแปลงจึงไม่ใช่ทางเลือกที่จะจัดการหรือไม่ก็ได้ แต่จะเป็นทางเลือกเพื่อความอยู่รอด ทั้งของตนเองและขององค์กร

เป็นที่ประจักษ์ว่าโลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างมากมาย บางสิ่งก็มีสัญญาณบอกเหตุล่วงหน้า ทำให้้องค์กรที่ได้รับผลกระทบสามารถจัดการได้ทัน แต่ก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างที่เกิดขึ้นแบบปัจจุบันทันด่วน โดยที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ ภัยธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ภาวะโลกร้อน โรคไข้หวัดนก หรือความผันผวนทางเศรษฐกิจ ซึ่งแม้ว่าเราหรือองค์กรของเราจะไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรง แต่ก็ต้องได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เช่น กรณีการ

^๑ สุพานี สฤษฏีวานิช, พฤติกรรมองค์กรสมัยใหม่ แนวคิดทฤษฎี (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๕๔๑.

แก๊งค์ไคร่ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ในสหรัฐอเมริกา “แฮมเบอร์เกอร์ดีซีเอส” ที่กำลังขยายตัวส่งผลร้ายต่อระบบเศรษฐกิจการเงินและการคลังในหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทย เป็นตัวอย่างของวิกฤตการณ์ความเปลี่ยนแปลงในระดับโลกที่มนุษย์และสังคมกำลังเผชิญกันอยู่โดยเสมอภาค อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเราต่างก็มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดวิทยาการการบริหารจัดการของนักวิชาการตะวันตกที่คิดค้นเทคนิคหรือเครื่องมือทางการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่จะมาช่วยแก้ไขปัญหากับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ สารพัดที่อุบัติขึ้นเป็นผลกระทบต่อองค์กร ทำอย่างไรองค์กรจะปฏิบัติภารกิจในปัจจุบันให้บังเกิดประสิทธิภาพและในขณะเดียวกันก็ต้องเตรียมพร้อมต่อการรับการเปลี่ยนแปลงในเหตุการณ์หรือสิ่งต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เอ็ดเวิร์ด อี ลอว์เลอร์ เดอะเติร์ต (Edward E. Lawler III และคริสโตเฟอร์ จี วอร์เลย์ Christopher G. Worley) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ Build to Change ว่า “แม้จะมีตำรามากมายเกี่ยวกับการจัดการความเปลี่ยนแปลง ตัวอย่างเช่น six sigma การจัดทีมงาน การจัดการแบบข้ามชาติ การบริหารการเปลี่ยนแปลง และการสร้างองค์กรเพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นองค์ความรู้จัดการกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งน่าจะทำให้องค์กรต่างๆ สามารถเรียนรู้เพื่อปรับให้มีการทำงานที่ดีขึ้น แต่ความจริงคือองค์กรส่วนใหญ่ยังไม่ดีขึ้นเลย”^๒ ทำให้ผู้เขียนอดสงสัยไม่ได้ว่าเราเรียนรู้และเข้าใจความเปลี่ยนแปลงกันอย่างไร มนุษย์จะจัดการและควบคุมความเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร ทำไมจึงต้องเปลี่ยนแปลง

ความเปลี่ยนแปลง หรืออนิจจตาในพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงค้นพบสังขารธรรม ความเป็นจริงของธรรมชาติว่า สรรพสิ่งล้วนมีความเปลี่ยนแปลงไปตามหลักไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีได้เกิดขึ้นอย่างบังเอิญ หากแต่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยตามหลักปฏิจจสมุปบาทที่มาเกี่ยวข้อง และทรงสั่งสอนในระดับจริยธรรม เพื่อนำความรู้ความเข้าใจในหลักสังขารธรรมมาใช้ในการดำรงชีวิตและดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยสร้างเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เป็นไปเพื่อการเกื้อกูลต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีและสร้างสรรค์ทั้งต่อตนเองและสังคม ทำให้เรารู้เท่าทันและวางท่าทีให้ถูกต้องต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นพบว่าแม้จะมีองค์ความรู้ทางหลักการบริหารเปลี่ยนแปลงทางศาสตร์ตะวันตกเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการองค์กรเพื่อจัดการให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร กระนั้นก็ตามทั้งองค์กรภาครัฐ และภาคธุรกิจ ก็ยังเป็นตัวปัญหาเหนียวรั้งความเจริญงอกงามทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ยังพบว่าบริษัทตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับโลกต้องปิดกิจการเพราะล้มละลาย หรือประสบปัญหาทางธุรกิจเพราะไม่สามารถปรับตัวให้รับต่อความเปลี่ยนแปลงที่มากกระทบได้ จึงเห็นว่าควรจะศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลง พระพุทธองค์ทรงมองเห็นอย่างไร จะนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานขององค์กรสมัยใหม่ได้หรือไม่ เพื่อสร้าง

^๒ สมพงษ์ สุวรรณจิตกุล, องค์กรเปลี่ยนสู่ความยิ่งใหญ่, (กรุงเทพมหานคร : นำอักษรพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๗.

ภูมิคุ้มกันและทำให้องค์กรอยู่รอดปลอดภัย มีความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงได้ในทุกสถานการณ์ เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์

ดังพุทธพจน์ที่กล่าวว่า “สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา, เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม”^๓ พุทธพจน์นี้เป็นปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้า ถือกันว่ามีความสำคัญอย่างมาก เพื่อให้การดำเนินชีวิตและกิจการขององค์กรต่างๆ เป็นไปอย่างถูกต้องดีงามในโลก อันเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งต่อตนเองและองค์กร เกิดผลสำเร็จดีทั้งในแง่จิตใจและกิจการทั้งหลายที่ได้กระทำทั้งในทางโลกและทางธรรม

ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งเสนอแนวทางการจัดการความเปลี่ยนแปลง ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าทรงมองความเปลี่ยนแปลงอย่างไร แตกต่างจากแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่หรือไม่ การที่จะจัดการกับความเปลี่ยนแปลงนั้นมนุษย์จะต้องปฏิบัติตัวอย่างไร จึงก่อให้เกิดผลสำเร็จทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และองค์กร

ความเปลี่ยนแปลงในมุมมองของศาสนาพุทธ

ความหมายของคำว่า “ความเปลี่ยนแปลง” ของพระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักไว้ในรูปของกฎธรรมชาติ ซึ่งมีหลักธรรม ๒ เรื่อง คือ ไตรลักษณ์ และปฏิจจสมุปบาท ถือว่าเป็นกฎเดียวกันที่แสดงถึงความเป็นจริงของโลก ชีวิต และสรรพสิ่ง ซึ่งพระธรรมปิฎก กล่าวไว้ว่า “ไตรลักษณ์มุ่งแสดงลักษณะของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งปรากฏให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้น ในเมื่อสิ่งเหล่านั้นเป็นไปในอาการที่สัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อกันตามหลักปฏิจจสมุปบาท ส่วนหลักปฏิจจสมุปบาทก็มุ่งแสดงถึงอาการที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัย เป็นเหตุปัจจัยสืบต่อกันเป็นกระแสจนมองเห็นลักษณะได้ว่าเป็นไตรลักษณ์”^๔ มีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมทั้งชั้น ๕ ที่เป็นภายในและชั้น ๕ ที่เป็นภายนอก ทั้งอายตนะภายในและอายตนะภายนอก เป็นการมองทั้งชีวิตและสิ่งทั้งปวงที่ชีวิตเกี่ยวข้องทั้งหมดทั้งสิ้น ของธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ อนิจจา เป็นส่วนหนึ่งของหลักไตรลักษณ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสามัญลักษณะ แปลว่าลักษณะทั่วไป หรือเสมอเหมือนกันแก่สิ่งทั้งปวง ซึ่งได้ความหมายเท่ากัน เป็นกฎ ๓ ข้อเพื่อความเข้าใจง่ายๆ ดังนี้

๑. อนิจจา ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป
๒. ทุกขตา ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กดดันคงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องในตัว ไม่ให้ความสมอยากแท้จริง หรือตามพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปอยากเข้าไปยึดด้วยตัณหาอุปทาน

^๓ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๔๓/๑๔๘.

^๔พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖, หน้า ๖๗.

๓. อนัตตา ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง^๕

ความหมายของคำว่าอนิจจตา มาจากภาษาบาลี เป็นคำนาม ประกอบด้วย อ (แปลงมาจาก น แปลว่าไม่) นิจ (เที่ยง, ยั่งยืน, คงที่) ตา บัจฉัย (ความเป็น, ภาวะ) วิเคราะห์ศัพท์ว่า อนิจจสสุ ภาโว อนิจจตา ตามรูปศัพท์ หมายถึงความเป็นของไม่เที่ยง ภาวะที่สังขารทั้งปวงเป็นสิ่งไม่เที่ยง ไม่คงที่ ส่วนคำว่าอนิจจะ หรืออนิจจังตามที่กล่าวในภาษาไทยนั้นเป็นคำคุณนามแปลว่าไม่เที่ยง อนิจจังเป็นคำ บังถึงสิ่งทั้งปวงว่าไม่เที่ยง ส่วนอนิจจตาบ่งถึงสภาพหรือภาวะของสิ่งทั้งปวงว่าไม่เที่ยง ลักษณะที่แสดง ถึงความไม่เที่ยงเรียกว่าอนิจจลักษณะ^๖ ซึ่งในภาษาไทยนิยมใช้คำว่าอนิจจัง แต่ในบทความนี้จะใช้ คำเป็นภาษาบาลีว่า อนิจจตา

จะเห็นได้ว่าอนิจจตาก็คือส่วนหนึ่งของไตรลักษณ์นั่นเอง คัมภีร์ต่างๆ ในพุทธศาสนาได้แสดง ความหมายไว้หลายๆ แห่ง แต่ที่ถือว่าแสดงความหมายไว้ครบถ้วน ก็คือการแสดงอรรถแห่งอนิจจตาเป็น ๔ นัย หมายความว่าอนิจจังด้วยเหตุผล ๔ อย่าง คือ^๗

๑. อุปปาทยวชฺชปวัตติโต เพราะเป็นไปโดยการเกิด และการสลาย คือเกิดดับๆ มีแล้วก็ไม่มี
๒. วิปริณามโต เพราะเป็นของแปรปรวน คือ เปลี่ยนแปลง แปรสภาพไปเรื่อยๆ
๓. ตาวกาลิกโต เพราะเป็นของชั่วคราว อยู่ได้ชั่วขณะๆ

๔. นิจฺจปฏิทฺเทยโต เพราะแย้งต่อความเที่ยง คือ สภาวะของมันที่เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงนั้น ชัดกัน อยู่เองในตัวเองกับความเที่ยง หรือโดยสภาวะของมันเอง ก็ปฏิเสธความเที่ยงอยู่ในตัว เมื่อมองดูรู้เห็นตรง ตามสภาวะของมันแล้วก็จะหาไม่พบความเที่ยงเลย ถึงคนจะพยายามมองให้เห็นเป็นเที่ยง มันก็ไม่ยอม เที่ยงตามที่คนอยาก จึงเรียกว่ามันปฏิเสธความเที่ยง

โดยสรุป ความหมายของอนิจจตา คือภาวะที่ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดดับๆ อยู่ทุกขณะ เปลี่ยนแปลง ไปเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างเที่ยงแท้ถาวรตั้งอยู่ได้ชั่วขณะ นั่นก็คือความ เปลี่ยนแปลงในทัศนะหรือมุมมองของศาสนาพุทธ อนิจจตาก็คือภาวะความเปลี่ยนแปลง เป็นลักษณะ ที่เสมอเหมือนกันแห่งสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าสิ่งนั้นจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม เป็นกฎธรรมดาของธรรมชาติ ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนต้องเปลี่ยนแปลงไปเป็นกระแส ไม่มีอะไรคงทนถาวรอยู่ได้ ดังนั้น มนุษย์ผู้มีปัญญา เข้าใจรู้แจ้งในความจริงนี้ก็สามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์เกิดเป็นคุณค่าขึ้นได้ความเปลี่ยนแปลง หรือ หลักอนิจจตา โดยตัวมันเองย่อมเป็นกลาง ไม่ดีไม่ชั่ว

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

^๖ พระราชวรมณี (ประยูทธ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การ พิมพ์, ๒๕๒๗, หน้า ๓๗๘.

^๗ พระมหาสุทัศน์ ติสฺสวาทา (นักการศึกษา) “อนิจจตาในพุทธปรัชญาเถรวาท” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า ๘.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรง พิมพ์ มหจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖, หน้า ๗๐.

คุณค่าและการนำไปใช้ประโยชน์

ในด้านคุณค่าทางจริยธรรม คำสอนต่างๆ มักอ้างอิงถึงอนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง หรือก็คือความเปลี่ยนแปลงมากกว่าลักษณะอื่นอีกสองอย่าง ทั้งนี้เพราะความไม่เที่ยง หรือความเปลี่ยนแปลงเป็นภาวะที่ปรากฏชัด มองเห็นง่าย ส่วนทุกขตาเป็นภาวะที่มองเห็นจากปานกลาง และอนัตตาเป็นภาวะที่ปราศจาก มองเห็นได้ยากที่สุด การกล่าวถึงอนิจจตาที่มองเห็นง่าย เพื่อเป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่จะนำไปสู่ความเข้าใจในทุกขตาและอนัตตา ซึ่งความจริงแล้วภาวะทั้ง ๓ นี้จะปรากฏเป็นธรรมชาติไปพร้อมกันของโลก และสรรพสิ่ง

หลักอนิจจตา แสดงความไม่เที่ยง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของสิ่งทั้งหลายเมื่อปรากฏตัวเป็นผลให้มนุษย์สังเกตเห็นได้ ก็เรียกกันว่าความเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจ หรือรู้สึกเหมือนกับว่าสิ่งต่างๆ เหล่านั้นมีตัวตนของมัน ซึ่งเดิมมีสภาพเป็นอย่างหนึ่ง และบัดนี้ตัวตนอันนั้นเองได้เปลี่ยนแปลงแปรรูปไปเป็นอีกอย่างหนึ่ง เป็นความหลงผิดอย่างหนึ่ง เป็นเหตุให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น นำตนเข้าไปผูกพันกับสภาพความนึกคิดอย่างหนึ่งของตนเอง ซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริง เมื่อดำรงชีวิตอยู่อย่างผู้ไม่รู้ทันสภาวะ ก็จะอยู่อย่างเป็นทาสขาดสติปัญญามองเห็นสังขารที่นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง แต่ผู้รู้เท่าทันภาวะของความเปลี่ยนแปลง ย่อมอยู่อย่างอิสระ มีปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริง และสามารถถือเอาประโยชน์จากกฎธรรมดาเหล่านี้ได้ ในทางจริยธรรมหลักอนิจจตาอาจใช้ให้เป็นประโยชน์ได้เป็นอันมาก

โดยสภาวะของอนิจจตาแล้วเป็นกลางๆ ไม่ได้ไม่ชั่ว แต่เมื่อเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ก็บัญญัติความเปลี่ยนแปลงด้านหนึ่งว่าเป็นความเจริญและความเปลี่ยนแปลงอีกด้านหนึ่งว่าเป็นความเสื่อม ซึ่งขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยและเนบรดาเหตุปัจจัยทั้งหลายนั้น มนุษย์ย่อมเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญ และสามารถทำให้เกิดเหตุปัจจัยอื่นๆ ได้อีกมาก ดังนั้น ในทางจริยธรรมความเป็นอนิจจัง หรือแม้จะเรียกว่าความเปลี่ยนแปลง จึงเป็นกฎธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์มีความหวัง เพราะกฎธรรมชาติย่อมเป็นกลางๆ จะให้เป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่จะทำให้เป็นอย่างนั้น การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ว่าจะเป็นการสร้างความเจริญทางวัตถุ หรือทางจิตใจ โดยสร้างเหตุปัจจัยที่เกื้อกูลที่จะทำให้เกิดสิ่งนั้นขึ้นมา

พุทธพจน์ปรากฏอยู่สองแห่งต่อไปนี้ อาจถือได้ว่าเป็นตัวแทนที่ชี้ถึงคุณค่าทางจริยธรรม ๒ ประการ ของไตรลักษณ์ คือ

๑. “สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป, ความสงบวางแห่งสังขารเหล่านั้น เป็นสุข”^๙

^๙ที.ม.(ไทย)๑๐ /๑๔๓/๑๘๐.

๒. “สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา, เธอทั้งหลายจะยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม”^{๑๐}

กล่าวคือเมื่อรู้ว่าสรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงได้ ผู้ที่มีปัญญาชัดก็จะไม่ประมาท เร่งสร้างเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านเจริญและสร้างเหตุปัจจัยที่จะทำให้ความเปลี่ยนแปลงด้านเสื่อม ไม่ยอมปล่อยชีวิตให้ดำเนินไปด้วยความเกียจคร้าน ปล่อยตัว ขาดความกระตือรือร้น ขวนขวาย ขาดความเพียรพยายาม หลงเพลินในความสุขสบาย จะดำเนินกิจการต่างๆ ก็ต่อเมื่อมีความจำเป็นเฉพาะหน้า ไม่คิดจะป้องกันภัยและความเสื่อมที่อาจจะเกิดขึ้น

จากคุณค่าของอนิจจตาที่ได้กล่าวมา สรุปเป็นลำดับขั้นได้ ดังนี้ ^{๑๑}

๑. ความจริงที่ว่าสิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลง ไม่เที่ยงคงที่
๒. รู้ชัดด้วยสัมมาปัญญาในความจริงนี้
๓. ยอมรับความจริงคือความเปลี่ยนแปลง
๔. จิตมีความเป็นอิสระ สุขสงบ ตามความรู้อันมากหรือน้อย
๕. รีบเร่งที่จะสร้างเหตุปัจจัยที่จะก่อผลด้านเจริญ และจะทำลายผลด้านเสื่อมเท่าที่จะสามารถทำได้ อย่างดีที่สุด

พุทธพจน์ข้อที่ ๑ เป็นระดับโลกุตตระ ทำให้รู้เท่าทันว่าสิ่งทั้งหลายซึ่งเป็นสภาพปรุงแต่ง ไม่ยั่งยืน มีความเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ทำให้มีหน้าที่ถูกต้อง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย แม้เกิดความพลัดพรากสูญหายไป จิตใจก็ยังคงปลอดโปร่ง ผ่องใส เบิกบาน อยู่ได้ด้วยปัญญาที่รู้ทันธรรมชาติ คุณค่าข้อนี้เน้นความหลุดพ้น เรียกว่าเป็นคุณค่าด้านการทำจิต

พุทธพจน์ข้อที่ ๒ เป็นระดับโลกียะ ทำให้การปฏิบัติกิจหน้าที่เป็นอยู่หรือดำเนินไปอย่างถูกต้องดีงามในโลก อันเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่น และเพื่อให้เข้าถึงบรมธรรมที่เป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต โดยให้รู้ตามความเป็นจริงว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงทั้งโลกและชีวิตเกิดจากองค์ประกอบทั้งหลายประสมรวมกันขึ้น ดำรงอยู่ได้ชั่วคราว ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน จะต้องเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัย

เมื่อรู้เช่นนี้แล้วมนุษย์ก็จะได้มีความกระตือรือร้น กระตุ้นเตือนตนเองให้เร่งรัดขวนขวายทำสิ่งที่ควรทำ และเว้นสิ่งที่ควรเว้น เอาใจใส่แก้ไขสิ่งเสียหายที่เกิดขึ้น ระมัดระวังป้องกันหนทางที่จะเกิดเป็นความเสื่อมและสร้างสรรค์ สิ่งที่ดีงามความเจริญก้าวหน้าโดยไตร่ตรองพิจารณา และดำเนินการ

^{๑๐} พุทธพจน์นี้เป็นปัจฉิมวาจาของพระพุทธเจ้า ถือว่ามีความสำคัญอย่างมาก มาใน ที.ม. ๑๐/๑๐๗/๑๔๑ ; ๑๔๐/๑๘๐ ; ส.ส. ๑๕/๖๒๐/๒๓๑.

^{๑๑} พระมหาสุทัศน์ ตีสรวาที (นักการศึกษา) “อนิจจตาในพุทธปรัชญาเถรวาท” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า ๗๔.

ด้วยปัญญาอันรู้ที่จะจัดการตามเหตุปัจจัย ทำให้เกิดผลสำเร็จด้วยดีทั้งในแง่กิจการงานที่ทำและจิตใจของตน ซึ่งคุณค่าข้อนี้เน้นความไม่ประมาทเร่งรัดทำกิจ

ความไม่ประมาทเป็นศูนย์รวมของจริยธรรมและเป็นตัวเร่งให้เกิดการกระทำตลอดกระบวนการแห่งปฏิบัติการทางจริยธรรม ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงที่สุด ดังมีพุทธพจน์ตรัสเรียกว่าเป็นดุจรอยเท้าช้างที่ใหญ่ ซึ่งคุมรอยเท้าของสัตว์บกอื่นๆ ได้หมดทุกชนิด ความไม่ประมาทคุมคุณธรรมข้ออื่นๆ ทุกอย่างให้ออกทำงาน คุณธรรมข้ออื่นๆ ต้องมีความไม่ประมาทอกร่วมปฏิบัติงาน ถ้าประมาทเสียอย่างเดียว คุณธรรมข้ออื่นๆ ถึงแม้มีอยู่มากมายก็เปล่าประโยชน์ ต่อเมื่อไม่ประมาทแล้วคุณธรรมทั้งหลายจึงจะสำแดงผลอย่างแท้จริง^{๑๒}

กล่าวโดยสรุป การเข้าใจหลักอนิจจตาทำให้เกิดความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตทั้งต่อตนเอง องค์กร และสังคมทำให้รีบเร่งทำหน้าที่เพื่อชีวิตที่ถูกต้องถึงยามเมื่อประสบความเปลี่ยนแปลงที่ไม่ปรารถนา ก็บรรเทาทุกข์หรือกำจัดทุกข์ได้ เมื่อประสบความเปลี่ยนแปลงที่ปรารถนา สมใจ ก็ไม่หลงมัวเมาได้ใจจนกลายเป็นประมาท เพราะรู้เท่าทันกฎธรรมดา และจะเร่งชวนชวาย เพียรพยายามทำตัวปฏิบัติหน้าที่ที่ควรทำต่อไปให้ดีที่สุด และทำด้วยจิตใจที่เป็นอิสระ

เพราะรู้ว่าความเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นไปตามเหตุปัจจัยไม่ใช่เป็นไปเองหรือเลื่อนลอย หรือตามความปรารถนาของเรา จึงต้องคอยระมัดระวังป้องกันความเสื่อมอันจะเกิดขึ้น และสร้างสรรค์ความเจริญ เพราะรู้เท่าทันความจริงที่สิ่งทั้งหลายมีความเปลี่ยนแปลงไม่เที่ยงมีความเสื่อมสลาย เกิดแล้วดับ ดังพุทธโอวาทที่เป็นปัจฉิมวาจาว่า “สังขารทั้งหลาย ที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ย่อมมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ที่มุ่งหมายให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท”^{๑๓} ตามนัยพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่าความดีทั้งหลายจะไร้ค่า ถ้าประมาท ประโยชน์ทั้งหลายทั้งทางโลกและทางธรรมจะสำเร็จได้ก็ด้วยความไม่ประมาทขาดสติสัมปชัญญะอันเป็นองค์ธรรมที่สำคัญที่สุด

การพัฒนามนุษย์เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลง

ดังที่กล่าวแล้ว ความเปลี่ยนแปลงหรืออนิจจตา นับเป็นหลักสัจธรรมสำคัญในทางศาสนาพุทธ เป็นส่วนแสดงให้เห็นถึงสภาวะที่เป็นจริงตามกฎธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถไปบังคับบัญชาไม่ให้เป็นไปตามที่ต้องการอยากได้ แต่กระนั้นก็ตามมนุษย์ก็สามารถถือเอาประโยชน์จากความรู้ความเข้าใจในสภาพและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย โดยการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์นั้นๆ

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖, หน้า ๗๒๐.

^{๑๓} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๔๓/๑๘๐.

องค์กรเองเป็นหน่วยงานสังคมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อตอบสนองตามต้องการของมนุษย์ที่หลากหลาย และสลับซับซ้อนด้วยความชาญฉลาดของมนุษย์เอง ดังนั้น องค์กรจะสามารถดำเนินกิจการงานต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ และสติปัญญาของมนุษย์เท่านั้น อย่างไรก็ตามตัวมนุษย์เอง และองค์กรก็ตกอยู่ในหลักอนิจจตาเช่นเดียวกัน มนุษย์เองจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นทั้งผู้กระทำและถูกกระทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่จากการรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงจะทำให้สามารถกำหนดทิศทาง และวางท่าทีที่ถูกต้องกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแล้ว กำลังเกิดขึ้น หรือที่จะเกิดขึ้นในกาลข้างหน้า ถ้าหากต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ก็ต้องสร้างเหตุปัจจัยต่างๆ ให้ดีพร้อม เดี่ยวผลที่ดีก็จะปรากฏขึ้นตามปรารถนา ทั้งยังสามารถจัดการกับปัจจัยต่างๆ ที่จะนำไปสู่สิ่งที่ไม่พึงปรารถนาด้วย การเข้าถึงสัจธรรมความจริงนี้จะทำให้มนุษย์สามารถบริหารจัดการความเปลี่ยนแปลงให้บรรลุเป้าหมายของทั้งแกตนเองและองค์กรได้

กระนั้นก็ตามการรู้ในหลักอนิจจตาตามกฎไตรลักษณ์ยังไม่เป็นหลักประกัน หรือภูมิคุ้มกันที่จะสร้างความมั่นใจว่ามนุษย์จะเข้าใจ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทันสถานการณ์ ถ้าหากมนุษย์ขาดการพัฒนาสติปัญญาให้เกิดความสำรวมระวังอยู่เสมอ ดังพุทธพจน์ในธรรมบทกล่าวว่า “ด้วยความขยัน ด้วยความไม่ประมาท ด้วยความสำรวมระวัง และด้วยการเอาชนะใจตนเอง ด้วยคุณธรรมเหล่านี้แหละ ผู้มีปัญญาควรสร้างเกาะ (ที่ฝั่ง) แก่ตนที่ห้วงน้ำ (กิเลส) ไม่สามารถท่วมได้”^{๑๔} ให้มีความพร้อมรองรับต่อความเปลี่ยนแปลงทั้งการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และการดำเนินกิจการต่างๆ ในองค์กรของโลกปัจจุบันที่ซึ่งเราไม่สามารถประมาทสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา มีผลกระทบทั้งในด้านความเจริญและความเสื่อม ซึ่งหากส่งผลต่อองค์กรในด้านความเจริญ ก็จะทำให้ไม่ประมาท หลงเพลินไปกับสิ่งนั้นกับจะทำให้ใช้โอกาสนั้นทำให้มีความเจริญยิ่งขึ้นไป ขณะเดียวกันในด้านความเสื่อมก็จะทำให้รับมือและจัดการกับมันได้ทันทั่วทั้งที่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า

ความรู้ว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงจากการศึกษา จากการรับฟังจากผู้อื่น หรือจากการคิดพิจารณาหาเหตุผลยังไม่ถือว่าเป็นความรู้แจ้งอนิจจตาอย่างแท้จริง การรู้แจ้งอนิจจตาตามศาสนาพุทธมมนุษย์ต้องอาศัยปัญญา หรือความรู้ ๓ ประเภท ตามแหล่งที่มา คือ^{๑๕}

๑. จินตามยปัญญา หมายถึง ปัญญาเกิดจากการคิด การพิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเอง
๒. สุตมยปัญญา หมายถึง ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียน หรือถ่ายทอดต่อกันมา
๓. ภวานามยปัญญา หมายถึง ปัญญาเกิดจากการลงมือปฏิบัติ ผึกหัดอบรม

^{๑๔} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธพจน์ในธรรมบท, (กรุงเทพมหานคร ; อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘) พิมพ์ครั้งที่ ๔ หน้า ๒๙.

^{๑๕} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๐๐.

ความรู้แจ้งอนิจจา หรือธรรมชาติของความเปลี่ยนแปลง จัดเป็นภาวนามยปัญญา ต้องเป็นความรู้ที่เกิดจากการฝึกอบรมให้เกิดขึ้นอย่างแจ่มแจ้งในใจจนเข้าใจธรรมดา ของสิ่งทั้งหลายแล้ววางเฉยมีจิตเป็นอิสระ มีความสุขได้ทุกเมื่อแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงด้วยรู้ความจริง และลงมือดำเนินกิจการต่างๆ ด้วยความไม่ประมาท ซึ่งในพุทธศาสนาแสดงไว้ว่า จะต้องฝึกอบรมจิตให้รู้แจ้งเห็นจริงในสังขารทั้งหลาย เป็นการเจริญปัญญา เรียกวิธีการเช่นนี้ว่าเจริญวิปัสสนา^{๑๖} แปลตามศัพท์คำว่า “วิปัสสนา” แปลว่า เห็นแจ้ง เห็นเข้าไปข้างใน หมายถึงการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดภาวะของสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นของมันเอง^{๑๗} ซึ่งความรู้แจ้งอนิจจานี้เป็นหลักความจริงข้อหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์รู้ชัดเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งจนทำจิตเข้าสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ได้ และทำให้เกิดความไม่ประมาท มีความเป็นอยู่อย่างไม่ปราศจากสติรู้เท่าทันปรากฏการณ์และยับยั้งซึ่งใจได้ดีเยี่ยม ซึ่งคุณประโยชน์อย่างหลังนี้เป็นวัตถุประสงค์ของผู้เขียนที่จะชี้ให้เห็นว่าหลักธรรมในพุทธศาสนาดังกล่าว สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานในการทำงานของมนุษย์ในองค์กรสมัยใหม่ได้

แนวคิดสำคัญของการบริหารการเปลี่ยนแปลง

ในการบริหารจัดการสมัยใหม่กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงมักจะทำให้เกิดความสับสน และทำให้ได้รับความบอบซ้ำทางจิตใจ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงพยายามหลีกเลี่ยงมันเท่าที่จะทำได้ แต่ถึงกระนั้นก็ตามการเปลี่ยนแปลงก็เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตขององค์กร และมีความจำเป็นต่อความก้าวหน้า ถ้าสามารถรู้ว่าจะทำอย่างไร จะเร่งมันอย่างไร และจะจัดการมันได้อย่างไร จะพบว่าชีวิตการทำงานและองค์กรของตนเป็นสิ่งที่น่าพึงพอใจ น่าพิสมัย และจะประสบผลสำเร็จ โดยสามารถจัดการเปลี่ยนแปลงเข้าอยู่ในประเภทใดประเภทหนึ่งได้ ดังนี้^{๑๘}

๑. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง (structural change)
๒. การเปลี่ยนแปลงเพื่อลดต้นทุน (cost cutting)
๓. การเปลี่ยนแปลงกระบวนการ (process change)
๔. การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม (cultural change)

นอกจากนี้ยังแสดงแนวทางการเปลี่ยนแปลง ๒ แนวทาง ที่มีเป้าหมายหลักๆ ที่แตกต่างกันอย่างมาก ๒ เป้าหมาย ที่เป็นตัวผลักดันเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การปรับปรุงที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจในระยะสั้น และการปรับปรุงในเรื่องความสามารถขององค์กร โดย ไมเคิล เบียร์ (Michael Beer) และนิทิน โนห์เรีย (Nitin Nohria) แห่ง Harvard Business School ได้บัญญัติศัพท์แนว

^{๑๖} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗๙/๒๕๐.

^{๑๗} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๔๒๑/๓๐๐.

^{๑๘} ภัคดี เมฆเจริญ, การบริหารการเปลี่ยนแปลง, (กรุงเทพมหานคร ; ธรรมการพิมพ์, ๒๕๐๐) หน้า ๑๖ - ๑๗

ทางการจัดการการเปลี่ยนแปลง มี ๒ แนวทาง คือ “ทฤษฎี E” ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มมูลค่าให้แก่ผู้ถือหุ้นให้สูงสุดและรวดเร็ว และ “ทฤษฎี O” มีเป้าหมายที่จะสร้างผลงานที่สูงขึ้นด้วยการทำให้เกิดพนักงานที่มีความสามารถและมีวัฒนธรรมที่ทรงพลัง มีส่วนร่วมมากขึ้น และโครงสร้างองค์กรมีระดับชั้นน้อยลง^{๑๙}

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ามุมมองความเปลี่ยนแปลงของนักวิชาการที่เสนอแนวคิดทฤษฎีการจัดการในองค์กรนั้น จะเน้นเทคนิค เครื่องมือที่นำมาใช้ในการปรับตัวขององค์กรเพื่อเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในองค์กรด้วยความตั้งใจของผู้บริหารอย่างมีแผนและเป้าหมาย ทางด้านผลกำไรทางธุรกิจเท่านั้น โดยคาดหวังว่าการบริหารการเปลี่ยนแปลง จะเป็นเครื่องมือช่วยจัดการความเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์กรได้

ในขณะที่การดำเนินการเปลี่ยนแปลงในองค์กร เคิร์ก เลวิน (Kurt Lewin) ได้พัฒนาแนวคิดที่เรียกว่าการวิเคราะห์แรงสนาม (Force - field analysis) ขึ้นมาเพื่อทำการวิเคราะห์วินิจฉัยการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเลวิน พบว่าการเปลี่ยนแปลงใดๆ มักจะมีแรงผลักดัน ๒ ประเภทที่เกี่ยวข้อง คือ (Driving Force) และแรงต้าน (Resisting Force) ซึ่งจะบริหารการเปลี่ยนแปลงโดยผ่านกระบวนการ ๓ ขั้นตอน คือ

๑. ละลายพฤติกรรม หรือการละลายสภาพเดิม (Unfreezing) เป็นการพยายามสร้างความรู้สึกว่ามีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงจะคงอยู่สภาพเดิมไม่ได้ และพยายามลดการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง

๒. การเคลื่อนไป (Movement) อาจเริ่มจากการทำแผนและดำเนินการเปลี่ยนแปลงปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นไปสู่ภาวะใหม่ที่ต้องการ เช่น ปรับเปลี่ยนปัจจัยด้านโครงสร้างงานและเทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้น เพื่อเอื้ออำนวยการสร้างทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมใหม่ที่เกิดขึ้น

๓. การรักษาสภาพไว้ให้คงอยู่ (Refreezing) โดยจะมีการประเมินผลการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น แล้วใช้กลวิธีและการเสริมแรงต่างๆ ช่วยสนับสนุน เช่น ใช้ค่าตอบแทนเพิ่มขึ้นเพื่อให้ทราบปัญหาอุปสรรค (ถ้ามี) แล้วดำเนินการแก้ไขให้เหมาะสม

สำหรับกระบวนการหรือขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดของ จอห์น พี. คอตเตอร์ (John P. Kotter) ได้ศึกษาการบริหารการเปลี่ยนแปลงของกิจการทั้งหลายที่ล้มเหลว พบว่าไม่ได้เป็นไปตามกระบวนการ ที่องค์กรจะต้องปฏิบัติโดยสรุปสาระสำคัญ คือ

๑. สร้างสำนึกของความเร่งด่วนที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เห็นภัย หรือวิกฤตการณ์ที่อาจเกิดขึ้น

๒. จัดตั้งทีมงานเพื่อรับผิดชอบผลักดันการเปลี่ยนแปลง โดยทีมจะต้องมีอำนาจพอที่จะนำการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น

^{๑๙} เรื่องเดียวกันหน้า ๑๙.

๓. สร้างวิสัยทัศน์ของการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน และการสร้างกลยุทธ์ที่จะทำให้ประสบผล
สำเร็จตามวิสัยทัศน์นั้น

๔. สื่อสารวิสัยทัศน์นั้น โดยการใช้การสื่อสารทุกรูปแบบ

๕. ให้อำนาจแก่บุคคลที่จะไปปฏิบัติตามวิสัยทัศน์นั้น โดยจะต้องคาดการณ์อุปสรรคที่อาจจะเกิด
แล้วให้อำนาจแก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง

๖. วางแผนและสร้างชัยชนะในระยะสั้น เพื่อให้เกิดกำลังใจ โดยต้องมีการวางแผนเพื่อให้
เกิดการปรับปรุง ผลงานอย่างเป็นรูปธรรม และมีการจัดสรรเงินรางวัลให้แก่บุคคลที่ทำให้เกิดผลงานที่
ดีขึ้นด้วย

๗. เพิ่มพลังการเปลี่ยนแปลงให้เห็นชัดโดยการรวบรวมความก้าวหน้าและทำการ
ประชาสัมพันธ์ให้รับทราบ และพัฒนาการเปลี่ยนแปลงให้ต่อเนื่องไป

๘. ตัดตั้งแนวทางใหม่ พฤติกรรมใหม่ วัฒนธรรมองค์กรแบบใหม่ รวมทั้งพัฒนาภาวะผู้นำ
และผู้สืบทอดให้ต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นแผนการเปลี่ยนแปลงระยะยาว โดยแนวทางใหม่จะอยู่บนแนวคิด
ของการมุ่งเน้นสู่ลูกค้าและผลผลิตเป็นสำคัญ^{๒๐}

จะเห็นได้ว่า มุมมองเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางศาสนาพุทธ และแนวคิดของนักวิชาการ
หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการจัดการกับความเปลี่ยนแปลงระหว่างวิถีคิดทางตะวันออกกับตะวันตก ใน
ขณะที่แนวคิดของนักวิชาการที่กล่าวแล้ว เน้นการให้ความสำคัญกับการเตรียมพร้อมรับการ
เปลี่ยนแปลงในระดับกลุ่ม หรือองค์กรเป็นส่วนมาก ด้วยเทคนิคการบริหารจัดการ การจัดทำมีการวางแผน
การจัดโครงสร้างองค์กร การสื่อสาร ควบคุมสร้างความร่วมมือ กระจายอำนาจ ให้รางวัลจูงใจแก่คนใน
องค์กร ซึ่งเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ผู้นำในองค์กรจะต้องจัดการให้เกิดผลเป็นรูปธรรม เป็นการ
ปรับปรุงปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในองค์กรเป็นส่วนใหญ่

แต่การบริหารการเปลี่ยนแปลงที่จะให้ผลดีนั้นจะต้องดำเนินการเปลี่ยนแปลงใน ๓ ระดับด้วยกัน
คือ ระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์กร ดังนั้นนอกจากมีความรู้การจัดการองค์การสมัย
ใหม่แล้ว จะต้องประกอบกับหลักอภินิหารใจในศาสนาพุทธที่มุ่งบริหารเปลี่ยนแปลงในตัวตนมนุษย์เองมาก
กว่ามุ่งที่จะไปบริหารเปลี่ยนแปลงคนอื่น เมื่อส่วนตัวดีส่วนรวมก็จะดีด้วย โดยอาศัยหลักอภินิหารใจเป็น
เครื่องมือสำคัญที่จะช่วยยกระดับการพัฒนาจิตใจของมนุษย์แต่ละคนให้มี ความรู้และความเปลี่ยนแปลง
นั้นแม้ว่าเราหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็เป็นธรรมดา แต่ต้องรู้ให้ชัดต่อไปอีกว่ามันมีเหตุปัจจัยอะไรที่ทำให้
เป็นเช่นนั้น ก็ด้วยการพิจารณาฝึกฝนจิตใจอย่างสม่ำเสมอจะทำให้มนุษย์ ไม่ประมาท มีชีวิตอยู่อย่าง
ไม่ขาดสติ ทำให้สำนึกในหน้าที่อยู่เสมอ พิจารณาใคร่ครวญถึงสิ่งควรทำไม่ควรทำ กระทั่งสามารถ

^{๒๐} สุพานี สฤณีวิชานิช, พฤติกรรมองค์กรสมัยใหม่ แนวคิดทฤษฎี (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๔๙), หน้า ๕๕๓-๕๕๖.

ท่าเหตุปัจจัยให้พร้อมรองรับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดทั้งในทางเจริญ หรือความเสื่อมแก่ตนเอง และองค์กรให้สามารถบรรลุมรรคผลได้ทั้งในการทำจิตให้หลุดพ้น และเป้าหมายขององค์กรในการดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม

ด้วยความเข้าใจความจริงของสรรพสิ่งล้วนเปลี่ยนแปลงไปตามหลักไตรลักษณ์ เพื่อการประจักษ์แจ้งกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิต โดยเฉพาะหลักอนิจจตาเป็นกระบวนการธรรมดาของธรรมชาติที่ได้เปลี่ยนแปลง หรือเกิดขึ้นอย่างบังเอิญ มันต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยต่างๆ ที่มาเกี่ยวข้อง เมื่อมนุษย์รู้เท่าทันสังขารความจริงดังกล่าวก็สามารถวางใจปรับทำให้สอดคล้องกับธรรมชาติ โดยการสร้างเหตุปัจจัยต่างๆ ที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้า และในขณะเดียวกันก็สามารถจัดการกับเหตุปัจจัยต่างๆ ที่จะนำไปสู่ความเสื่อมได้ ทำให้รู้เท่าทันและวางท่าทำให้ถูกต้องต่อความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่มากระทบ

บทสรุป

ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ภาวะนี้ตรงกับหลักสำคัญในทางพุทธศาสนาที่เรียกว่าอนิจจตา ซึ่งแสดงหลักความจริงว่าทุกสิ่งทุกอย่างไม่เที่ยง ไม่คงที่ จึงมีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เกิดดับอยู่เสมอ สืบทอดต่อเนื่องกันไป ความเปลี่ยนแปลงจึงไม่ได้เป็นไปอย่างบังเอิญเลื่อนลอย แต่เป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ทำให้มนุษย์เข้าใจได้ หลักอนิจจตาจึงสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อการบริหารจัดการความเปลี่ยนแปลง ให้เป็นไปในลักษณะที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์และองค์กร เพื่อสนองตอบความต้องการของมนุษย์เอง และบรรลุเป้าหมายขององค์กรได้ไม่ว่าโลก ชีวิต และสิ่งต่างๆ จะเปลี่ยนแปลงไปในระดับใดก็ตาม

ดังนั้น ถ้ามนุษย์พัฒนาปัญญาขึ้นมา จนเข้าใจถึงความจริงของธรรมชาติที่มีความเปลี่ยนแปลงก็คือทุกข้ออย่างหนึ่ง เมื่อศึกษาให้รู้ถึงเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลง หรือต้นตอของความทุกข์นั้นแล้ว มนุษย์ก็จะสามารถใช้ความรู้ในกฎธรรมชาตินั้นมาสร้างสรรค์ หันเห และปฏิบัติต่อเหตุปัจจัยต่างๆ คือของโลกและชีวิตนี้อย่างกว้างขวาง และชัดเจนขึ้นทำให้สัมพันธ์กับโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้อง องค์กรก็จะอยู่รอดปลอดภัย เป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งคุณค่าด้านในของมนุษย์ และคุณค่าด้านนอกคือสังคมที่เชื่อมโยงถึงกัน ไม่แยกจากกัน และสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อมนุษย์ฝึกฝนให้มีสติปัญญาเข้าใจความจริงของความเปลี่ยนแปลง ก็จะสามารถใช้ประโยชน์กับมันได้ ดังพุทธพจน์ที่กล่าวว่ายศย่อมเจริญแก่ผู้ขยัน มีสติ มีกิจการงานสะอาด ทำงานด้วยความรอบคอบระมัดระวัง เป็นอยู่โดยชอบธรรมไม่ประมาท^{๒๑} จึงอาจกล่าวได้ว่าศาสนาพุทธ เป็นศาสนาแห่งการบริหารความเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง

^{๒๑} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวนะในธรรมบท, (กรุงเทพมหานคร ; อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘) พิมพ์ครั้งที่ ๔ หน้า ๔๑.

บรรณานุกรม

ภาษาบาลี

สยามราษฎร์ เทปิฏกั. ๑๙๙๕. สยามราษฎร์ ราชธานี๋ มหามกุฏราชวิทยาลัยเยน ปกาลิโต. siamrattha
tepitakam. ๑๙๙๕. thailand bangkok: mahamakutrajavidyalaya)

ภาษาไทย

ธรรมปิฏก,พระ (ป.อ.ปยุตโต). ๒๕๕๖. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. ๒๕๔๐. **พระคณาทางการเมืองของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุพานี สถะภูวานิช. ๒๕๔๙. **พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่ แนวคิดทฤษฎี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.

สมพงษ์ สุวรรณจิตกุล. ๒๕๕๑. **องค์กรเปลี่ยนสู่ความยิ่งใหญ่**. กรุงเทพฯ: นำอักษรพิมพ์.

ราชวรมณี, พระ (ประยุทธ์ ปยุตโต). ๒๕๒๗. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์การพิมพ์.

สุทัศน์ ติสสุวาทิ, พระมหา (นักการเรียน). ๒๕๔๐. “**อนิจจาตาในพุทธปรัชญาเถรวาท**” วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. ๒๕๒๘. **พุทธวณะในธรรมบท**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

ภัคดี เมฆเจริญ. ๒๕๐๐. **การบริหารการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ: ธรรมมลการพิมพ์.

บูรณาการหลักธรรมเรื่องจาคะ เพื่อแก้ปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ อย่างมั่นคงและยั่งยืน

ปฎิภา ทิมพัฑฐา

ปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำและสภาพปัญหา

“กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) คาดการณ์ว่า เศรษฐกิจโลกปี ๒๕๕๒ จะหดตัวลงราว ๐.๕-๑% ซึ่งเป็นสถิติที่หดตัวครั้งแรกในรอบ ๖๐ ปี และมากกว่าที่คาดการณ์ไว้เมื่อเดือนมกราคมว่าเศรษฐกิจโลกจะหดตัวลง ๐.๕% ในปีนี้ ส่วนเศรษฐกิจสหรัฐจะหดตัว ๒.๖% ซึ่งมากกว่าเคยคาดการณ์ไว้ก่อนหน้านี้ว่าจะหดตัวลงเพียง ๑.๖% ซึ่งการทบทวนตัวเลขคาดการณ์ของ IMF มีขึ้นหลังจากธนาคารโลกคาดการณ์ว่า เศรษฐกิจโลกในปีนี้จะหดตัวลงเป็นครั้งแรกนับตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ และคาดว่าค่าทั่วโลกจะถดถอยลงรุนแรงที่สุดในรอบ ๘๐ ปี”^๑

บิล เกตส์ นักธุรกิจคอมพิวเตอร์ที่ร่ำรวยที่สุดในโลกให้สัมภาษณ์กับ BBC หลังขึ้นพูดบนเวที World Economics Forum ๒๐๐๙ ที่สวีเดนว่า “...วิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้จะยาวนานถึง ๔ ปี ก่อนจะกลับมาเติบโตได้อย่างเดิม...” อย่างไรก็ตาม บนเวที World Economics Forum เขากล่าวว่า “...วิกฤตเศรษฐกิจในรอบนี้จะทำให้เงินทุนมูลนิธิ Bill & Melinda Gates Foundation ของเขาหายไปถึง ๑ ใน ๕ เพื่อแก้ปัญหาคนจนที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้”^๒

^๑ หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์ วันเสาร์ที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๒

^๒ Submitted by mk. on 31 January, 2009 – 09:30 tags :

การคาดการณ์ของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) และ นายบิล เกตส์ เกี่ยวกับวิกฤตเศรษฐกิจดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าทุกประเทศทั่วโลกต่างต้องประสบกับวิกฤตเศรษฐกิจที่ถดถอยลงอย่างรุนแรงที่สุดในรอบ ๘๐ ปีที่ผ่านมา และวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในครั้งนี้นี้จะมีระยะเวลาที่ยาวนานถึง ๔ ปี คนงานที่ต้องการความช่วยเหลือมีปริมาณมากโดยการคาดเดาจากการที่ต้องใช้เงินในมูลนิธิตั้ง ๑ ใน ๕ ของที่มีอยู่ การคาดการณ์ของ IMF และนายบิล เกตส์ ดังกล่าวเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าสาเหตุใดหรือปัจจัยใดที่ทำให้เศรษฐกิจในวันนี้เข้าขั้นถึงกับเกิดวิกฤตขึ้นและส่งผลกระทบต่อทุกประเทศกับคนทุกคนทั่วโลกจนทำให้ประเทศต่างๆ ให้ความสนใจที่จะร่วมมือกันเพื่อแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจดังกล่าว

วาทะของนายบิล เกตส์ในวาระที่ได้รับเชิญจากมหาวิทยาลัย Harvard ให้รับปริญญาเอกกิตติมศักดิ์ วันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๕๐ ที่ว่า

“...มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดสอนผมมากมายเกี่ยวกับแนวคิดใหม่เกี่ยวกับเศรษฐกิจและการเมือง ผมได้รับรู้เกี่ยวกับเรื่องราว ความก้าวหน้าใหม่ในแวดวงวิทยาศาสตร์

แต่ความก้าวหน้านั้นยิ่งใหญ่ที่สุดของมนุษยชาติไม่ได้อยู่ที่การค้นพบใหม่ หากอยู่ที่การใช้การค้นพบเหล่านั้นในทางที่จะช่วยลดทอนความไม่เท่าเทียมไม่ว่าจะด้วยกระบวนการประชาธิปไตย การศึกษาระดับรัฐที่เข้มแข็งและระบบประกันสุขภาพที่ได้คุณภาพหรือด้วยการมอบโอกาสทางเศรษฐกิจ การลดระดับความไม่เท่าเทียมกันในโลกคือความสำเร็จอันสูงสุดของมนุษย์...”^๓

ต้องการบอกให้ทราบถึงต้นเหตุและวิธีการแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในทุกวันนี้หรือไม่ การที่นายบิล เกตส์นักธุรกิจที่มั่งคั่งและร่ำรวยที่สุดโลกพร้อมทั้งภริยาสะละทรัพย์สินของตนตั้งมูลนิธิเพื่อช่วยเหลือคนงานที่ไม่มีโอกาสเป็นการบอกให้ทราบว่าสุดท้ายของการประกอบธุรกิจและการดำเนินชีวิตนั้นการเสียสละคือความสำเร็จอันสูงสุดของการประกอบธุรกิจและการมีชีวิตอยู่ในฐานะมนุษย์คนหนึ่งหรือไม่ และเมื่อพิจารณาด้วยใจเป็นกลางแล้วจะพบว่าวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในครั้งนี้นี้ถือเป็นโอกาสที่ดีที่ทำให้ทุกคนทุกประเทศทั่วโลกหวนกลับมาพิจารณาว่าแนวคิดระบบเศรษฐกิจที่ประเทศต่างๆ ใช้อยู่ทุกวันนี้เป็นแนวคิดที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาาระบบเศรษฐกิจอย่างมั่นคงและยั่งยืนหรือไม่ แนวคิดของอดัม สมิท (Adam Smith) บุคคลที่ได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาแห่งวิชา

^๓ สฤณี อาชวานันทกุล, วิชาสุดท้ายที่มหาวิทยาลัยไม่ได้สอน เล่ม ๑, (สำนักพิมพ์ไอเพ็นบุ๊คส์ : กรุงเทพฯ), พิมพ์ครั้งที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๑, หน้า ๓๕.

เศรษฐศาสตร์ที่มีแนวความคิดว่า “หากปล่อยให้ทุกคนคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตน (Self-Interest) แล้วจะเป็นแรงกระตุ้นให้ผลิตผลของประชาชาติสูงขึ้นโดยยึดหลักการแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ตามความถนัดและเชื่อว่าเศรษฐกิจของประเทศจะมีความมั่งคั่งก็ต่อเมื่อรัฐไม่แทรกแซงหรือมีบทบาทในกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้น้อยที่สุด โดยปล่อยให้ทุกคนมีเสรีภาพในการบริโภค การผลิตภายในกรอบของกฎหมายและจริยธรรมที่เรียกกันว่าเป็นเศรษฐกิจแบบเสรี (Laissezfaire) รัฐบาลควรมีหน้าที่เพียงคอยอำนวยความสะดวก รักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและป้องกันประเทศ ปล่อยให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างเสรีแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติมีเศรษฐกิจที่เจริญรุ่งเรืองที่สุด” นั่นคือ สมิธ เชื่อในพลังกลไกตลาด (ราคา) หรือที่เขาเรียกว่า มือที่มองไม่เห็น (Invisible hand)^๔ ว่าสามารถทำให้ระบบเศรษฐกิจพัฒนาไปได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นทำไมสวนทางกับเศรษฐกิจในปัจจุบันที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจทั่วทุกส่วนของโลก หรือว่าแนวคิดของเกี่ยวกับระบอบทุนนิยมนั้นแท้จริงแล้วเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาเพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่าความต้องการที่มีอย่างไม่จำกัดของมนุษย์นั้นท้ายที่สุดจะก่อให้เกิดวิกฤตและความเสียหายอย่างไม่จำกัดในระยะยาว ความเชื่อในพลังกลไกตลาด (ราคา) ที่สมิธเรียกว่ามือที่มองไม่เห็นนั้นแท้จริงมีรากฐานมาจากต้นหาที่เราไม่รู้และหลงเข้าใจผิดว่ามือที่มองไม่เห็นหรือต้นหาที่เราไม่รู้นั้นเป็นสิ่งที่จะทำให้ระบบเศรษฐกิจพัฒนาไปได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือแนวคิดเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นแนวคิดที่ขาดพร่องไม่บูรณาการและพิสูจน์ให้เห็นว่าที่ผ่านมาเริ่มตั้งแต่ปรัชญาเศรษฐกิจของจอห์น แคลวิน ที่เรียกว่า จริยธรรมของโปรเตสแตนท์ จนมาถึงยุคนีโอคลาสสิกในปัจจุบันนั้นมีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจตลาดเคลื่อนและบิดเบือนจนส่งผลกระทบให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปัจจุบัน เพราะความเข้าใจที่ถูกต้องย่อมนำมาซึ่งความไม่มีปัญหา

บทความนี้ผู้เขียนจะได้นำเสนอให้เข้าใจถึงรากฐานความสำคัญของระบบเศรษฐกิจอย่างแท้จริงเพื่อที่จะเข้าใจว่าแท้จริงแล้วเราต้องมีกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจทำไม แล้วระบบเศรษฐกิจที่พัฒนามาจนถึงทุกวันนี้ได้คาดเคลื่อนและบิดเบือนความสำคัญของเรื่องเศรษฐกิจที่แท้จริงมากน้อยเพียงใดพร้อมทั้งนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับมโนทัศน์ทางเศรษฐกิจแนวใหม่ที่บูรณาการให้ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันอยู่ร่วมกันเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงทั้งสองฝ่ายโดยนำหลักธรรมเรื่องจาคะ (ความเสียสละ) ทางพุทธศาสนาเข้ามาเป็นตัวขับเคลื่อนในการบูรณาการให้เกิดมโนทัศน์แนวใหม่ซึ่งจะส่งผลให้สามารถแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอยู่แล้วและป้องกันไม่ให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจขึ้นอีกต่อไปในอนาคต

^๔ จีระศักดิ์ สุรังคพิพรรธน์, เศรษฐศาสตร์ทั่วไป, (สำนักพิมพ์กรุงเทพ : กรุงเทพฯ) พ.ศ. ๒๕๕๐, หน้า ๕.

๒. พัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ

ส่วนนี้ผู้เขียนจะนำเสนอให้ทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจว่าเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมีรากฐานมาจากเหตุปัจจัยใดเป็นสำคัญในระยะเริ่มแรก และแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจในระยะต่อมา มีแนวความคิดอย่างไรและความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจอย่างแท้จริงเกิดมีความเข้าใจคาดเคลื่อนในช่วงสมัยใด

๒.๑ ระบบเศรษฐกิจสมัยดั้งเดิม

เมื่อมองย้อนกลับไปถึงรากฐานของการเกิดระบบเศรษฐกิจพบว่าเศรษฐกิจในสมัยก่อนในยุคแรกๆนั้นมนุษย์ต้องการอาหารเพื่อดำรงชีพ เพื่อความอยู่รอดเป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ^๕ เศรษฐกิจในสมัยดั้งเดิมมีความสอดคล้องกับจุดหมายของชีวิตที่ต้องการก้าวไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิต ดังนั้นเศรษฐกิจจึงเป็นสิ่งที่มาสนับสนุนการดำรงอยู่ของชีวิตโดยเป็นเรื่องที่ตอบสนองความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เพื่อให้ชีวิตสามารถดำรงอยู่ได้และก้าวไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิต ในสังคมใดที่ระบบเศรษฐกิจไม่สอดคล้องกับอุดมคติและวิถีทางของสังคมแล้วการดำเนินชีวิตจะเกิดปัญหา ความขัดแย้ง สับสน ในที่สุดสังคมนั้นจะถูกบีบคั้นและเป็นทุกข์ตามมา^๖ และเมื่อพิจารณาถึงความหมายของคำว่า “เศรษฐกิจ” (Economy) พบว่า “เศรษฐกิจ” มีที่มาจากคำศัพท์ภาษากรีกว่า “Oikos” แปลว่า บ้าน (House) และ Nemein แปลว่า การจัดการ (to manage) ดังนั้น ถ้าแปลตามคำศัพท์ “เศรษฐกิจ” จึงหมายถึง การจัดการครอบครัว (Household management) คือ มีความชำนาญในการจัดการเรื่องครอบครัว (Skilled in the management of a household)^๗ ซึ่งความหมายของคำว่า “เศรษฐกิจ” ดังกล่าวได้บอกให้ทราบว่าแท้จริงแล้วเรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดการภายในบ้านเพื่อให้คนในบ้านสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดได้ในแต่ละวัน

อริสโตเติล (Aristotle) ปรัชญาเมธีสมัยกรีกและโรม ได้เสนอและวางแนวความคิดเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจว่าการแลกเปลี่ยนก็ดี การกู้และการให้กู้หนี้ยืมสินก็ดี เป็นกิจกรรมที่ขาดประสิทธิภาพแต่ละคน (หรือครอบครัว) ควรจะผลิตสิ่งที่ต้องกินต้องใช้เอง หากผู้ใดบังเอิญมีส่วนเกินเหลืออยู่ผู้นั้นก็อาจแลกเปลี่ยนหรือขายให้คนอื่นได้ใน “ราคายุติธรรม” แต่หาว่าไม่เป็นการดีเลยที่คนหนึ่งคนใดจะซื้อสิ่งของอย่างใดอย่างหนึ่งไว้ โดยหวังที่จะหากำไรด้วยการนำไปขายต่อให้แก่ผู้อื่น พ่อค้าคนกลางคือผู้ที่เป็อันตรายแก่สังคม เพราะว่าเขาซื้อถูกกว่า “ราคายุติธรรม” และ/หรือขายแพงกว่า “ราคายุติธรรม” เพราะฉะนั้นพ่อค้าจึงเป็นกาฝากของสังคมทำตัวให้ร่ำรวยขึ้นมาจากเลือดเนื้อของผู้อื่นคนที่เลวกว่า

^๕ กนกวรรณ จงเจริญยิ่งยง, มนุษย์ ชุมชน กับเศรษฐกิจ, (สุเทพการพิมพ์ : กรุงเทพฯ), ๒๕๔๙, หน้า ๑๒.

^๖ เดือน คำดี, ศาสนศาสตร์, (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : กรุงเทพฯ), พ.ศ.๒๕๔๕, หน้า ๒๖๕.

^๗ กนกวรรณ จงเจริญยิ่งยง, เรื่องเดิม, หน้า ๙.

พ่อค้าคนกลางอีกคน ผู้นั้นคือเจ้าหนี้เงินกู้ที่เรียกเก็บดอกเบี้ยแพงๆ เขาถือว่าการเรียกเก็บดอกเบี้ยเป็นการกระทำที่ไม่ชอบธรรม เพราะว่าโดยความเป็นจริงแล้ว เงินไม่สามารถจะทำให้มันผลิตสิ่งต่างๆ ได้ ดังนั้นผู้ใดก็ตามที่ให้กู้ยืมเงินตรา ผู้นั้นย่อมไม่ควรหวังที่จะได้เงินคืนมามากไปกว่าจำนวนเงินที่ให้กู้ยืมไป^๘

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจมาจากรากฐานการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้โดยตอบสนองความต้องการปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิต เศรษฐกิจเป็นเรื่องของการเสียสละ การแบ่งปัน การเอื้ออาทรกันเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ หรือถ้าต้องมีการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายก็จะทำกันภายใต้ “ราคายุติธรรม” โดยมีได้มีเรื่องผลประโยชน์หรือกำไรมาเป็นเป้าหมายของการทำเศรษฐกิจ แนวคิดนี้แสดงให้เห็นว่ารากฐานของเศรษฐกิจแท้จริงแล้วเป็นไปเพื่อการดำรงชีวิตให้อยู่ได้โดยมิได้มุ่งเพื่อผลประโยชน์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เนื่องจากว่าถ้ามีบุคคลหนึ่งได้ก็จะมีอีกบุคคลหนึ่งเสีย ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องถูกรวมกับทุกฝ่ายที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์กัน เศรษฐกิจจึงเป็นส่วนหนึ่งที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่เพื่อการดำเนินชีวิตไปสู่สิ่งอันประโยชน์สูงสุดของชีวิต มิใช่เรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในชีวิตหรือเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์สูงสุดของชีวิต

๒.๒ ระบบเศรษฐกิจสมัยกลาง

ระบบเศรษฐกิจสมัยกลาง มีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ดังนี้

๒.๒.๑ ปรัชญาเศรษฐกิจของจอห์น แคลวิน (John Calvin)

จอห์น แคลวิน (John Calvin) เป็นนักปรัชญาผู้นับถือศาสนาภายในโปรเตสแตนต์ที่ได้ปฏิรูประบบเศรษฐกิจขึ้นมาเพื่อสนับสนุนพลังของตลาดโดยจอห์น แคลวิน (John Calvin) เสนอปรัชญาเศรษฐกิจที่เรียกว่า “จริยธรรมของโปรเตสแตนต์” ขึ้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับ การทำงานหนักและทำงานอยู่เสมอ กับรู้จักประหยัด รู้จักออม และมีแนวคิดที่ว่า “จิตใจที่เกียจคร้านคือโรงฝึกงานของความชั่ว” การผลิตให้มากและการแสวงหาความมั่งคั่งเป็นการแสดงให้โลกรู้ได้ว่าท่านเป็นคนของพระเจ้า^๙ นอกจากนี้ลัทธิแคลวินยังสนับสนุนชีวิตทางเศรษฐกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เรื่องมัธยัสถ์หรือการรู้จักประหยัดอดออม เมื่อสังคมเริ่มรู้จักการออมมากขึ้น ก็ก่อให้เกิดการนำเงินออมนั้นไปลงทุนในรูปแบบต่างๆโดยมีจุดมุ่งหมายทางการผลิตเป็นสำคัญ ดังนั้นแนวความคิดเดิมที่มีแนวคิดที่ว่าเศรษฐกิจเป็นเรื่องของการแบ่งปันกลายมาเป็นเรื่องการทำกำไรจากการค้าและการคิดดอกเบี้ยเงินกู้ไม่ถือเป็นสิ่งผิดและบาปหรือเป็นสิ่งที่ไร้เกียรติอีกต่อไป^{๑๐}

^๘ ประกอบ ทองมา, เศรษฐกรคนะเชิงประวัติศาสตร์, (สำนักพิมพ์ต้นหมาก : กรุงเทพฯ), ๒๕๓๖, หน้า ๒๒-๒๓.

^๙ ประกอบ ทองมา, เรื่องเดิม, หน้า ๔๐.

^{๑๐} กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, เรื่องเดิม, หน้า ๔๐.

๒.๒.๒ ลัทธิพาณิชย์นิยม

ลัทธิพาณิชย์นิยมเกิดขึ้นในสมัย ค.ศ.๑๕๐๐ และเจริญรุ่งเรืองที่สุดใน ค.ศ.๑๘๐๐ ซึ่งในสมัยนั้นประชาชนแสวงหาความมั่งคั่งร่ำรวยจากการค้าขาย การแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้าเปลี่ยนมาเป็นการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน^{๑๑} ลัทธิพาณิชย์นิยมเชื่อว่าการมีดุลการค้าเกินดุลจะช่วยให้ประเทศมีความเข้มแข็งในทางการเมืองเพราะจะทำให้รัฐบาลมีเงินมาซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์และมีเงินจ่ายเบี้ยทหารได้ การให้ประเทศมีดุลการค้าเกินดุล คือ การขายสินค้าออกให้กับประเทศต่างๆ ให้มีมูลค่ามากกว่าสินค้านำเข้า เพื่อให้ทองคำและโลหะเงินไหลเข้าประเทศ เพราะทองคำและโลหะเงินใช้ชำระหนี้ภายในและระหว่างประเทศได้ ผลของการเกิดลัทธิพาณิชย์นิยมทำให้เกิดผลกระทบต่อบัจฉัยที่ใช้ในการผลิตอันได้แก่ ที่ดิน แรงงาน และทุน^{๑๒}

๒.๒.๓ ลัทธิทุนนิยม

หลังจากมีการปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น การผลิตด้วยมือเปลี่ยนเป็นการผลิตด้วยเครื่องจักรที่มีประสิทธิภาพสูง ได้ผลผลิตอันรวดเร็ว ต้นทุนต่ำ กลไกทางตลาดซับซ้อนขึ้น คนเริ่มมีการแบ่งงานกันทำ ก่อให้เกิดความชำนาญเชี่ยวชาญในสิ่งที่ทำ อדם สมิท นักคิดคนสำคัญของสำนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิก ได้ชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนของลัทธิพาณิชย์นิยม คือ ไม่ควรจะไปดูแลการค้าแต่อย่างใด แต่ควรส่งเสริมสินค้าที่ประเทศผลิตได้ดีเป็นสินค้าออกและนำเข้าสินค้าที่ต่างประเทศมีความสามารถในการผลิตได้ดีเช่นกัน ใช้จ่ายจากการส่งสินค้าออกมาซื้อสินค้าเข้า การดำเนินการค้าดังกล่าวจะอำนวยความสะดวกให้กับประเทศคู่ค้าทั้ง ๒ ฝ่าย นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้มีการแบ่งงานกันทำ เน้นประสิทธิภาพในการผลิตและผลผลิต สนับสนุนให้มีระบบเศรษฐกิจแบบเสรี ทั้งยังสนับสนุนอย่างหนักแน่นนโยบายการค้าแบบเสรีนิยม (laissezfaire) คือ รัฐเข้าไปเกี่ยวในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและในระบบเศรษฐกิจให้น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ การค้าเสรี การแบ่งแยกแรงงานและการผลิตความชำนาญเฉพาะอย่าง จะทำให้ทรัพยากรของโลกถูกจัดสรรอย่างมีประสิทธิภาพและใช้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อทำการผลิตสินค้าซึ่งในที่สุดจะทำให้สวัสดิภาพของโลกสูงที่สุด^{๑๓}

จากที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าระบบเศรษฐกิจในยุคกลางได้เปลี่ยนแปลงแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ จากเศรษฐกิจที่มีแนวคิดที่ว่าเศรษฐกิจเป็นเรื่องหนึ่งที่ทำให้ชีวิตอยู่ได้เพื่อดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายอันสูงสุดของชีวิต กลับกลายเป็นแนวความคิดที่ว่าเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญในการดำเนินชีวิตและการดำเนินชีวิตก็เพียงเพื่อแสวงหาทรัพย์สินสมบัติ ความมั่งคั่งอัน

^{๑๑} กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, เรื่องเดิม, หน้า ๔๑.

^{๑๒} กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, เรื่องเดิม, หน้า ๔๒ - ๔๓.

^{๑๓} กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, เรื่องเดิม, หน้า ๔๙.

เป็นผลมาจากแนวความคิดของจริยธรรมโปรเตสแตนต์ที่กล่าวว่าการทำตนให้เป็นคนของพระเจ้าได้นั้นต้องทำตนให้มีความมั่งคั่งและควรมีความมั่งคั่ง จึงส่งผลทำให้คนในสมัยนั้นหลงลืมเรื่องความเสียดสละ การแบ่งปัน และประโยชน์สูงสุดของชีวิตที่มีใช้เพียงการเป็นคนของพระเจ้าเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวเริ่มทำให้ความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจที่แท้จริงคลาดเคลื่อนและส่งผลทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่เพียงเพื่อเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อนให้ระบบเศรษฐกิจดำเนินอยู่ต่อไป มิใช่ระบบเศรษฐกิจเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ของชีวิตเพื่อก้าวไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิต

๒.๓ ระบบเศรษฐกิจในศตวรรษที่ ๑๙

๒.๓.๑ ลัทธิสังคมนิยม

ลัทธิสังคมนิยมมีแนวคิดที่จะลดช่องว่างระหว่างแรงงานกับนายทุน คือรัฐจะเข้าครอบครองปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐานไว้เกือบหมด เพื่อสร้างความเป็นธรรมทางรายได้ ในระบบเศรษฐกิจให้เกิดกับประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งเป็นส่วนรวมของประเทศ รัฐจะจำกัดเสรีภาพในการผลิตของเอกชน คือรัฐจะเป็นผู้วางแผนว่าควรผลิตสินค้าอะไร มีปริมาณเท่าใด และจะแจกจ่ายสินค้าที่ผลิตได้ไปสู่ประชาชนได้อย่างทั่วถึงอย่างไร การผลิตสินค้าและบริการจะอยู่ในลักษณะผลิตเพื่อสังคม มิได้หวังผลกำไรเป็นสิ่งตอบแทน แต่รัฐยังให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการเลือกอาชีพที่ตนพอใจและเลือกบริโภคได้ ประชาชนยังมีเสรีภาพในกรรมสิทธิ์และถือครองทรัพย์สินส่วนตัวได้^{๑๔}

นักคิดคนสำคัญของลัทธิสังคมนิยม คือ คาร์ล มาร์ก (Karl Marx) โดยมาร์กก็มีความเห็นว่าระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเป็นของชั่วคราว จะหมดไปเมื่อได้ทำหน้าที่ในการสะสมทุน และหาเทคนิคใหม่ๆ มาใช้ในการผลิตครบแล้ว การต่อสู้ระหว่างชนชั้นจะค่อยๆรุนแรงขึ้นตามความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ ดุลแห่งอำนาจการต่อรองระหว่างนายทุนกับแรงงานจะมีแนวโน้มต้องเปลี่ยนแปลงไป นายทุนจะอ่อนแอลง แรงงานจะค่อยๆเข้มแข็งขึ้นตามเวลา มาร์กเชื่อว่าการปฏิวัติทางชนชั้นเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เนื่องจากจำนวนประชากรจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆจึงเชื่อได้ว่าแรงงานจะมีชัยชนะในที่สุด^{๑๕}

๒.๓.๒ แนวคิดนีโอคลาสสิก

แนวคิดนี้เกิดขึ้นภายหลังสำนักคลาสสิกเนื่องจากกลไกอัตโนมัติของระบบทุนนิยมในการแข่งขันเสรีของอดัม สมิท ทำงานไม่ได้ผล ไม่สามารถอธิบายความขัดแย้งภายในระบบทุนนิยมที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนี้ยังมีการกล่าวว่าแนวคิดนีโอคลาสสิกเกิดขึ้นเพื่อใช้ต่อต้านแนวคิดสังคมนิยมแบบมาร์กซึ่งได้รับความสนใจมากในขณะนั้น แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดนีโอคลาสสิกถือเป็นแนวคิดใหม่ที่เน้น การวิเคราะห์แบบ “หน่วยสุดท้าย (marginal) และอรรถประโยชน์ (utility)” ของ

^{๑๔} กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, เรื่องเดิม, หน้า .

^{๑๕} กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, เรื่องเดิม, หน้า ๖๐.

ด้านอุปสงค์เป็นตัวหลักในการกำหนดมูลค่ามากกว่าที่จะเป็นต้นทุน (รวมทั้งแรงงาน) ทางด้านอุปทานตามสำนักคลาสสิกให้ความสนใจเป็นพิเศษ^{๑๖}

นักคิดคนสำคัญของแนวคิดนีโอคลาสสิก คือ จอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ ที่มองว่าอัตราเร็วในการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจที่ดี ปริมาณมากน้อยในการผลิตทั้งหมดที่ดี และการใช้ปัจจัยการผลิตคือที่ดิน แรงงาน และทุนโดยเต็มอัตราที่ผู้เป็นเจ้าของและสังคมต้องการก็ดีมีอะไรเป็นตัวกำหนด เคนส์มุ่งความสนใจไปที่อัตราการใช้จ่ายในระบบเศรษฐกิจว่าเป็นตัวทำให้เกิดผลผลิตและสนับสนุนให้มีการจ้างงาน^{๑๗}

จะเห็นได้ว่าระบบเศรษฐกิจในศตวรรษที่ ๑๙ มีแนวคิดที่ส่วนหนึ่งย้อนกลับไปให้คุณค่าทางเศรษฐกิจที่ระบบเศรษฐกิจสมัยกลางละเลยหรือหลงลืมไป เช่น มาร์ก เน้นให้การผลิตที่เกิดขึ้นเป็นการผลิตเพื่อคนในสังคม มีใช้การผลิตเพื่อหาผลกำไร รัฐควรเข้าไปมีส่วนร่วมกับประชาชนในรัฐ ในขณะที่เคนส์ กลับเน้นให้เพิ่มรายจ่ายรวมให้มากเพื่อให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นและเป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจอย่างมากในสมัยปัจจุบันเพราะตอบสนองกับความต้องการทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคซึ่งเป็นการเพิ่มความอยากหรือตัณหาส่วนบุคคลและส่วนร่วมให้มากขึ้น แม้สมัยเศรษฐกิจปัจจุบันจะมุ่งไปที่การจ้างแรงงานเพิ่มมากขึ้นหรือมีแนวคิดผลิตให้คนในสังคมเพิ่มมากขึ้น แต่แนวคิดในสมัยปัจจุบันก็ยังไม่ได้กลับไปถึงรากฐานของเรื่องเศรษฐกิจอย่างแท้จริงเนื่องมาจากแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องทุนนิยมได้ฝังรากลึกกลงไปหล่อเลี้ยงความต้องการหรือตัณหาให้เจริญเติบโตขึ้นและหลงเข้าใจผิดว่าความต้องการหรือตัณหาอันเป็นสิ่งที่ถูกต้องอย่างยากที่จะนำรากฐานเรื่องเศรษฐกิจที่มีพื้นฐานในเรื่องการเสียสละ แบ่งปันให้พ้นกลับคืนขึ้นมาง่าย ๆ

๓. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีคำสอนให้ผู้สนใจถึงความพ้นทุกข์ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาชี้ให้เห็นถึงความจริงตามธรรมชาติที่มีอยู่ในทุกสรรพสิ่งและเข้าใจสิ่งนั้นอย่างถูกต้องตามธรรมชาติของสิ่งนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่า การเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจคาดเคลื่อนจากรากฐานเดิมแท้ที่เศรษฐกิจเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องให้มีชีวิตอยู่เพื่อดำเนินไปให้ถึงซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์สูงสุดของการเกิดมามีชีวิต กลายมาเป็นเรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดการร่ำรวย มั่งคั่ง ส่งผลทำให้เกิดวิกฤติขึ้นในปัจจุบัน ในส่วนนี้ผู้เขียนจะนำเสนอการนำหลักธรรมเรื่องจาคะ (ความเสียสละ) ทางพุทธศาสนามาบูรณาการให้เกิดมโนทัศน์ใหม่ในการแก้วิกฤติเศรษฐกิจอย่างมั่นคงและยั่งยืน

^{๑๖} กนกวรรณ จงเจริญยิ่ง, เรื่องเดิม, หน้า ๖๒.

^{๑๗} ประกอบ ทองมา, เรื่องเดิม, หน้า ๑๗๐.

๓.๑ หลักธรรมเรื่องจาคะ

จาคะ แปลว่า ความเสียสละ, การแบ่งปัน, ความเอื้อเฟื้อ ความเสียสละในคำว่า จาคะนี้มี ๒ นัย คือ สละวัตถุและสละอารมณ์^{๑๘}

จาคะ หมายถึง การสละสิ่งของและความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และหมายรวมถึงการสละสิ่งทั้งกิเลส ละความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ ความใจแคบ และการเลิกละนิสัย ตลอดจนความประพฤติที่ไม่ดี ที่ทำให้เกิดความเสียหาย ก่อความบาตหมางทะเลาะเบาะแว้ง เป็นต้น^{๑๙}

ดังนั้น จาคะ เป็นคุณธรรมที่เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติมองเห็นและเอื้ออาทรต่อความทุกข์ยากและความต้องการของคนอื่น นำให้เป็นคนไม่คับแคบ ไม่เห็นแก่ตัวแล้วให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ด้วยความเห็นอกเห็นใจ เป็นคนชอบให้ ชอบแบ่งปันคิดถึงคนอื่นมากกว่าตัวเอง^{๒๐}

นอกจากนี้หลวงพ่อดุริสังข์ดำได้ตอบคำถามของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ถามว่า “จาคะ อย่างเดียวไปนิพพานได้ไหม?” หลวงพ่อดุริสังข์ดำได้ตอบคำถามดังนี้

“... “จาคะ” อย่างเดียวไปนิพพาน (พ้นทุกข์) ได้ เพราะคำว่า “จาคะ” แปลว่า “เสียสละ” แต่ลำพังเพียง “เสียสละ” ยังไปนิพพานไม่ได้จะไปได้ก็เพียงสวรรค์ กามาวจรเท่านั้น ถ้าจาคะตัดคำว่า “เสีย” ออก เหลือแต่ “สละ” อย่างนี้ก็ยังไม่มีการข้ามเชิงไปนิพพานไม่ได้ไปได้แค่พรหมโลก ถ้าตัดจนเหลือคำว่า “ละ” คำเดียวอย่างนี้ไปนิพพานได้

...การให้ด้วยการ “เสียสละ” เป็นปัจจัยให้เกิดบนสวรรค์ หรือถ้ายังไม่ตายก็เป็นปัจจัยให้เกิดความรักแก่บุคคลผู้รับเมื่อเรามีความรักมากเราก็มีความสุขมากไปไหนก็มีแต่รอยยิ้มแย้มแจ่มใส มีความเคารพซึ่งกันและกัน แสดงความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน การเสียสละในขั้นนี้ยังหวังในผลตอบแทน ให้เขาแล้วยังคิดว่าสักวันหนึ่งข้างหน้าถ้าเราขัดข้องเขาคงจะให้เราบ้าง

... ถ้ากำลังสูงกว่านั้น ให้ตัดคำว่า “เสีย” ออกเหลือแต่คำว่า “สละ” ให้ใจคิดว่าเรา “สละ” เพื่อความสุขประโยชน์ส่วนใหญ่ เห็นว่าของนี้เป็นของนอกกายเราไม่จำเป็นต้องใช้ สิ่งใดที่มันเหลือกินเหลือใช้ที่พอจะแบ่งกันได้ เป็นการ “สละ” เพื่อเป็นการเชิดชูบำรุงความสุขแก่ท่านผู้นั้นตามกำลังที่เราจะพึงทำได้ เรามีมากให้

^{๑๘} <http://www.bbznnet.com/scripts2/view.php?user=thramma&board=2&id=7&c=1&order=numtopic>

^{๑๙} ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๕๖

^{๒๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, วัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๔๘.

มาก มีน้อยให้น้อย ตามที่จะให้ได้ ไม่ใช่ให้หมด การสละขั้นนี้ไม่หวังผลในการ
ตอบแทนจากการสละ

...ถ้าตัดตัว “ส” ออกเหลือแต่คำว่า “ละ” ตัวเดียว คำนี้ถ้าเรา “ละ” วัตถุได้
หมายความว่าจิตไม่ติดในวัตถุ ถ้าเสียหายไปเราก็ไม่ห่วงแต่ถ้ามีอยู่ที่รักษาด้วยดี
เป็นอารมณ์ใจของบุคคลผู้ “ละ” ถ้าเราไม่ติดในวัตถุต่อไปกำลังใจจะสูงขึ้นก็จะ “ละ”
ในขั้นนี้ เห็นว่าร่างกายมันแกก็เป็นธรรมดาของร่างกาย ร่างกายมันป่วยก็เป็น
ธรรมดาของร่างกาย จำจะต้องรักษาที่รักษาเพื่อรองรับทุกขเวทนา ระวังไหวก็ไหว ไม่
ไหวก็ตามใจในเมื่อมันจะตายก็ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาของขั้นนี้ ๕ เกิดมาแล้วมันก็
ต้องตาย ใจก็มีความสุข จิตไม่เกาะทั้งวัตถุ จิตไม่เกาะร่างกาย ไม่เกาะวัตถุนอกกาย
ไม่เกาะทั้งกาย ไม่มีอารมณ์เกาะใดๆ ไม่เกาะอยู่ในมนุษยโลก ละมนุษยโลก จิตไม่
เกาะอยู่ในเทวโลก คือ อารมณ์ละเทวโลก จิตไม่เกาะในพรหมโลก มีอารมณ์ละ
พรหมโลก จิตปรารถนาอย่างเดียวคือความดับไม่มีเชื้อ ดับความโลภ ความโกรธ ความ
หลง เมื่อร่างกายตายไปก็ นิพพาน”^{๒๑}

๓.๒ การบูรณาการหลักธรรมเรื่องจาคะทางพุทธศาสนาแก้ปัญหาวิกฤติ เศรษฐกิจอย่างมั่นคงและยั่งยืน

การบูรณาการ หมายถึง การทำให้สมบูรณ์ หรือ การทำให้หน่วยย่อยๆ ที่สัมพันธ์อิงอาศัยกัน
เข้ามาร่วมทำหน้าที่อย่างประสานกลมกลืนเป็นองค์รวมหนึ่งเดียว ที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ในตัวเอง
ดังนั้น การบูรณาการเรื่องใดให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้นั้น ต้องเข้าใจเรื่องที่จะบูรณาการและ
ประโยชน์ที่ได้จากการบูรณาการ

ส่วนนี้ผู้เขียนจะนำเสนอการบูรณาการหลักธรรมเรื่องจาคะทางพุทธศาสนาแก้ปัญหาวิกฤติ
เศรษฐกิจอย่างมั่นคงและยั่งยืนเป็นลำดับดังนี้

๓.๒.๑ การแก้วิกฤตเศรษฐกิจระยะสั้น (ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในปัจจุบัน)

การแก้วิกฤตเศรษฐกิจระยะสั้นเป็นการแก้ไขเพื่อให้วิกฤตที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันสามารถผ่าน
พ้นปัญหาไปได้ในระยะเวลาอันรวดเร็ว ผู้เขียนมีข้อเสนอให้มีการแก้ปัญหาใน ๒ ส่วนตามลำดับ ดังนี้
คือ ส่วนแรกเป็นเรื่องระบบเศรษฐกิจ ส่วนที่สองเป็นเรื่องปัจเจกบุคคล

ส่วนที่หนึ่ง เรื่องระบบเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจปัจจุบันเป็นเรื่องที่ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคต่างมุ่งตอบสนองความต้องการของ
ตนเพื่อให้ได้ผลประโยชน์สูงสุดของตนเองเป็นหลัก ผู้ผลิตต่างต้องการผลกำไรสูงสุดโดยลงทุนให้น้อย

^{๒๑} www.tourwat.com.

ที่สุดเพื่อนำมาซึ่งความมั่งคั่งและร่ำรวย ส่วนผู้บริโภคร่างบริโภคนสินค้าตามความต้องการหรือความโลภของตนเองที่มีอย่างไม่จำกัด ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคร่างดำเนินกิจกรรมของตนเองไปจนก่อให้เกิดภาวะไม่สมดุลทั้งฝ่ายผู้ผลิตและฝ่ายผู้บริโภค ดังนั้นในส่วนของระบบเศรษฐกิจ ผู้เขียนเห็นว่าควรมีการแก้ปัญหาเบื้องต้น ๓ ส่วน ดังนี้ คือ

๑) ทำให้เกิดภาวะสมดุลของผู้ผลิตและผู้บริโภค

โดยนำหลักจากะมาประยุกต์ใช้ ดังนี้

๑.๑) ประยุกต์หลักจากะใช้กับผู้ผลิต

การนำหลักจากะมาประยุกต์ใช้กับผู้ผลิตมีขั้นตอนดังนี้

(ก) จากะในระดับต้น เป็นหลักเบื้องต้นที่จะทำให้ผู้ผลิตเกิดภาวะสมดุลโดยผู้ผลิตต้องเสียผลประโยชน์ส่วนตัวออกก่อนโดยคำนึงถึง

(๑) คุณค่าของแรงงาน

สถานประกอบการต้องคำนึงว่าแรงงานนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญในการผลิต แรงงานที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพจะส่งผลให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ผลิตในระยะยาว ดังนั้นผู้ประกอบการต้องเสียผลประโยชน์ที่เป็นกำไรที่มากของสถานประกอบการลงโดยให้ค่าจ้างแรงงานที่เป็นธรรมเพื่อให้แรงงานสามารถดำรงชีพอยู่ได้ในสภาพสังคมที่แรงงานนั้นอยู่

(๒) คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ

ผู้ประกอบการต้องคำนึงถึงคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติโดยตระหนักว่าวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตส่วนมากมาจากธรรมชาติ ผู้ประกอบการควรให้ความสำคัญและคำนึงถึงคุณค่าของธรรมชาติโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและรู้คุณค่า ส่งผลให้ไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติคงอยู่ได้ที่จะเป็นปัจจัยการผลิตได้ในระยะยาว

(๓) คุณภาพของสินค้า

ผู้ประกอบการต้องเสียผลประโยชน์ของสถานประกอบการที่ต้องการกำไรที่มากและหันกลับมาคำนึงถึงคุณภาพของสินค้าโดยใช้วัตถุดิบในการผลิตสินค้าที่ได้คุณภาพได้มาตรฐานของการผลิตสินค้านั้นๆ

(ข) จากะในระดับกลาง เป็นการเสียสละขั้นที่สูงขึ้นกว่าการเสียสละระดับต้น เป็นการเสียสละโดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการเสียสละที่มากกว่าการเสียสละเพื่อสถานประกอบการ แต่เป็นการเสียสละที่สูงขึ้นไป โดยเป็นการเสียสละเพื่อสังคมส่วนรวมในฐานะที่สถานประกอบการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น กล่าวคือ

(๑) เรื่องแรงงาน

ผู้ประกอบการต้องมีจิตใจที่เสียสละเกื้อกูลคนงานให้มีสวัสดิภาพชีวิตที่ดีโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนจากแรงงาน มีการจัดสวัสดิการต่างๆให้กับแรงงานนอกเหนือจากที่กฎหมายบังคับให้ต้องมีแล้ว

เช่น มีโครงการฝึกอบรมความรู้พิเศษเพิ่มเติม เพื่อให้แรงงานมีความรู้ที่จะสามารถไปประกอบการของตนเองได้

(๒) เรื่องทรัพยากรธรรมชาติ

ผู้ประกอบการต้องเห็นว่าแท้จริงแล้วทรัพยากรธรรมชาติรากฐานของการผลิตมิใช่เป็นเพียงแหล่งวัตถุดิบในการผลิตสินค้า ดังนั้น สถานประกอบการควรเสียสละ เกื้อหนุน ส่งเสริมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและคำนึงถึงของเสียที่จะปล่อยออกมาสู่สิ่งแวดล้อมด้วย ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นนั้นคงอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกันมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติยังคงอยู่อย่างสมบูรณ์ สิ่งแวดล้อมไม่ถูกทำลายอันจะส่งผลให้สถานประกอบการสามารถมีปัจจัยในการผลิตอย่างไม่ขาดแคลนและยาวนาน

(๓) เรื่องสินค้า

ผู้ประกอบการต้องมีจิตใจที่เสียสละมากขึ้นโดยเห็นว่าควรมีอะไรให้คืนกับผู้บริโภค สังคม และสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นบรรจุภัณฑ์ของสินค้าควรเป็นบรรจุภัณฑ์ที่ปลอดภัยกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

(๔) เรื่องการแบ่งปันเพื่อสังคม

ผู้ประกอบการมีจิตใจที่เกื้อกูลนอกเหนือจากสิ่งที่จะตอบแทนประโยชน์ให้กับกิจการของตนเอง โดยเห็นคุณค่าของสังคมเพิ่มขึ้นมา กล่าวคือ เห็นว่าสถานประกอบการจะอยู่ได้ก็เพราะคนทุกคนในสังคม ดังนั้น สถานประกอบการควรที่จะเกื้อกูลให้กับสังคมด้วย ช่วยเผยแพร่ความรู้ให้กับคนในชุมชนให้มีความรู้ที่จะประกอบอาชีพหรือมีสุขอนามัยที่ดี ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กในชุมชน เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการพัฒนาจิตใจของผู้ประกอบการให้มีความเสียสละมากขึ้นส่งผลให้สังคมมีความสุขมากขึ้นตามมาด้วย

(ค) จาคะในระดับสูง เป็นการเสียสละที่มองเห็นคุณค่าของสรรพสิ่งอย่างแท้จริง มียึดติดกับสิ่งหนึ่งสิ่งใด มองทุกอย่างตามความเป็นจริงพร้อมที่จะเสียสละโดยไม่ติดกับสิ่งที่สละออกไป เป็นการสละอย่างกว้างขวางไม่มีประมาณ ไม่เลือกชาติพันธุ์ ไม่เลือกประเทศ ไม่เลือกเฉพาะสังคมที่อยู่ ไม่เลือกว่าเป็นคู่แข่งทางธุรกิจหรือไม่ เป็นการสละให้อย่างเป็นสากล กล่าวคือ

(๑) เรื่องแรงงาน

ผู้ประกอบการมีความเสียสละที่จะให้ความเกื้อกูลที่นอกเหนือจากค่าจ้างแรงงาน สวัสดิการตามกฎหมาย และสวัสดิการที่เพิ่มขึ้นมาเนื่องจากเห็นคุณค่าที่มีอยู่ในตัวของแรงงานทุกคน เห็นทุกสิ่งเป็นการเชื่อมโยงกันอย่างไม่แบ่งแยก เช่น เปิดโอกาสให้แรงงานที่มีความสามารถไปร่วมงานกับบริษัทหรือสถานประกอบการอื่นที่มีศักยภาพในการจัดการที่สูงขึ้นโดยทำความร่วมมือกับสถานประกอบการอื่นที่จะส่งแรงงานไปเรียนรู้พัฒนาคุณภาพและมีมือโดยไม่ได้ตั้งข้อจำกัดว่าต้องกลับมาทำงานยังสถานประกอบการเดิม ซึ่งเป็นการเสียสละอย่างไม่หวังผลตอบแทนและไม่มีประมาณ ไม่คำนึงว่าสถานประกอบการไหนจะได้ประโยชน์มากกว่ากันแต่ทำไปเพราะเห็นคุณค่าอย่างแท้จริงของแรงงานเป็นสำคัญ

(๒) เรื่องทรัพย์สินทางวัฒนธรรมชาติ

ผู้ประกอบการไม่ได้มองเพียงว่าทรัพย์สินทางวัฒนธรรมชาติคือรากฐานที่นำมาซึ่งปัจจัยในการผลิตแต่มองลึกไปถึงคุณค่าของทรัพย์สินทางวัฒนธรรมชาติว่าแท้จริงแล้วทรัพย์สินทางวัฒนธรรมชาติคือชีวิตของคนทุกคนบนโลกใบนี้ เมื่อมองอย่างองค์รวมด้วยจิตใจที่ไม่ปิดกั้นจะพบว่าทรัพย์สินทางวัฒนธรรมชาติที่มีอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่งจะส่งผลกับทรัพย์สินทางวัฒนธรรมชาติที่มีอยู่อีกแห่งหนึ่งอย่างเชื่อมโยงและไม่แยกจากกัน การทำลายทรัพย์สินทางวัฒนธรรมชาติและมลพิษที่ปล่อยออกมาเพียงเล็กน้อย ณ ที่แห่งหนึ่งหรือ ณ สถานที่ประกอบกิจการหนึ่งอยู่ล้วนส่งผลกับธรรมชาติโดยรวมของทั้งโลก ส่งผลให้ทรัพย์สินทางวัฒนธรรมชาติโดยรวมทั้งโลกคงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ มลพิษในธรรมชาติไม่มากเกินไป และทำให้ทรัพย์สินทางวัฒนธรรมชาติที่นำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตไม่ขาดแคลนและดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืน

(๓) เรื่องสินค้า

ผู้ประกอบการมีจิตใจที่กว้างขวางที่จะแนะนำให้ผู้บริโภคที่ต้องบริโภคสินค้าที่มีมาตรฐานสูงกว่าสถานประกอบการผลิตได้บริโภคสินค้านั้นจากสถานประกอบการอื่นได้อย่างไม่กีดกัน เพราะเป็นการเสียสละเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกันของทุกฝ่ายอย่างแท้จริง

(๔) เรื่องการเสียสละแบ่งปันเพื่อมวลมนุษยชาติ

ผู้ประกอบการมีจิตใจที่เสียสละเกื้อกูลอย่างไม่จำกัดเชื้อชาติ ศาสนา ชนชั้น เป็นการเสียสละที่มีจิตใจที่เกื้อกูลมวลมนุษยชนทุกคนบนโลกอย่างแท้จริง ตัวอย่างเช่น นายบิล เกตส์นักธุรกิจที่ร่ำรวยและมั่งคั่งที่สุดและภริยาก่อตั้งมูลนิธิเพื่อช่วยเหลือคนจน คนด้อยโอกาสโดยไม่เลือกว่าจะช่วยเหลือเฉพาะคนในประเทศของตนเท่านั้น แต่เป็นการเสียสละที่ให้กับคนทุกคนทุกประเทศทั่วโลกที่ต้องการโอกาส เป็นบุคคลหนึ่งที่เป็นแบบอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นว่าท้ายที่สุดของการประกอบธุรกิจมิใช่การสะสมความร่ำรวยมั่งคั่งไว้กับตนเองหรือครอบครัวตนเองเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่คุณค่าที่ยิ่งใหญ่ที่สำคัญและถือเป็นความสำเร็จของมนุษย์ก็คือการเสียสละแบ่งปันเพื่อมวลมนุษยชาติ

๑.๒) ประยุกต์หลักจากคะกับผู้บริโภค

ปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขของการบริโภค ที่ได้กล่าวแล้วก็คือ เรื่องความมีเหตุผล เรื่องความสุข เรื่องความปรารถนา เรื่องความพึงพอใจ (อรรถประโยชน์) ในส่วนนี้ผู้เขียนจะนำหลักจากคมาประยุกต์ใช้กับผู้บริโภคดังนี้

(ก) จากระดับต้น

ผู้บริโภคต้องตระหนักเห็นว่าแท้จริงแล้วการบริโภคเป็นการตอบสนองความต้องการในการดำรงอยู่ของชีวิตมิใช่เป็นไปเพื่อสนองความต้องการที่ไม่จำกัดและเกินความจำเป็น ทำให้ผู้บริโภคเสียสละความอยาก (ตัณหา) ที่ไม่จำเป็นในการดำรงชีวิต หันมาบริโภคสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

(ข) จากระดับกลาง

ผู้บริโภคมองการบริโภคเป็นไปเพื่อให้ชีวิตมีคุณค่า คือบริโภคสินค้าที่ไม่ทำลายตนเองและธรรมชาติแวดล้อม การบริโภคเป็นไปเพื่อดำรงชีวิตอยู่และเกื้อกูลต่อธรรมชาติแวดล้อม

(ค) จาคะระดับสูง

ผู้บริโภคมองเห็นการบริโภคเพื่อการดำรงชีวิตไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิตและเห็นคุณค่าของสรรพสิ่งทั้งหมดโดยรวม และเห็นว่าการบริโภคสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่งส่งผลไปถึงทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมโดยรวมทั้งหมดของโลก การบริโภคจึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลสภาพแวดล้อมมากยิ่งขึ้น

๒) เน้นการผลิตและบริโภคเพื่อแก้ทุกข์

เมื่อทำให้เกิดภาวะสมดุลของผู้ผลิตและผู้บริโภคแล้ว การผลิตและบริโภคที่จะดำเนินต่อไปต้องเป็นไปเพื่อแก้ทุกข์ โดยต้องมีจิตใจที่เสียสละ (จาคะ) ความโลภออกไป ซึ่งหลักการผลิตและบริโภคเพื่อแก้ทุกข์มีดังนี้

๒.๑) หลักเศรษฐกิจพอเพียง

หลักเศรษฐกิจพอเพียงจะให้ความสำคัญของ “คุณค่า” มากกว่า “มูลค่า” เพราะมูลค่าขาดจิตวิญญาณ เน้นเพียงเศรษฐกิจภาคการเงินเพื่อตอบสนองความต้องการที่ไม่จำกัดซึ่งไร้ขอบเขต ถ้าไม่สามารถควบคุมได้จะเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างทำลายล้าง^{๒๒} ความพอเพียงของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน เป็นหลักที่เป็นการเสียสละจากภายในของทั้งผู้ผลิตและบริโภค

๒.๒) หลักมัชฌิมาปฏิปทา

มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ข้อปฏิบัติอันเป็นกลาง ทางสายกลาง โดย หลักที่นำมาใช้กับเรื่องเศรษฐกิจ คือ มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภคเป็นบริโภคเพื่อให้ร่างกายมั่นคงดำรงอยู่ได้ เพื่อให้ชีวิตดำเนินไป เพื่อเกื้อหนุนชีวิตอันประเสริฐ เพื่อเกื้อกูลต่อชีวิตที่ดีงาม และหลักเรื่องความไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น รวมทั้งไม่ทำให้เสียคุณภาพระบบธรรมชาติแวดล้อม^{๒๓} ซึ่งหลักมัชฌิมาจะใช้อย่างได้ผลต้องมาจากจิตใจที่เสียสละความต้องการของตนออกก่อนเพื่อให้การดำรงชีวิตเป็นไปเพื่อการผลิตและบริโภคที่ลดทุกข์

๓) กลไกควบคุมให้ระบบสมดุลอย่างมั่นคงและยั่งยืน

กลไกควบคุมนี้จะเข้ามาจัดการในกรณีที่มีเหตุปัจจัยมากระทบและอาจส่งผลให้การดำเนินการของทั้งสองระบบไม่สามารถที่จะดำเนินได้อย่างปกติ โดยกลไกควบคุมมีดังนี้

^{๒๒} เพียงขวัญ อ่ำพันธุ์เปรม, สมานกับคุณค่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, บทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา การประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งชาติและการสัมมนาวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ ๑, ๑๓-๑๕ กันยายน ๒๕๕๑, หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

^{๒๓} http://www.geocities.com/econ_๑๐๓๓๐/Buddhist_econthai๑.html

๓.๑) จัดตั้งหน่วยงานหรือองค์กรในท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่คอยควบคุมดูแลการผลิตและการบริโภคให้เป็นไปในลักษณะที่สมดุลและเป็นไปเพื่อแก่ทุกข์ กล่าวคือ คอยควบคุมดูแลให้สถานประกอบการนั้นใช้ปัจจัยในการผลิตเป็นไปเพื่อความยุติธรรมต่อแรงงาน ทรัพยากรธรรมชาติ และคอยดูแลให้ผู้บริโภคบริโภคสินค้าอย่างปลอดภัยและคอยควบคุมไม่ให้ผู้บริโภคบริโภคสินค้าที่เกินความจำเป็น

๓.๒) ส่งเสริมให้คนในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในการดูแลชุมชนซึ่งส่งผลให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลการผลิตและการบริโภคของหน่วยงานหรือองค์กรที่จัดตั้งด้วย

เมื่อดำเนินการตามขั้นตอนทั้ง ๓ ขั้นตอนข้างต้นแล้วระบบเศรษฐกิจจะเกิดภาวะสมดุลและภาวะสมดุลของระบบเศรษฐกิจดังกล่าวจะส่งผลให้ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคก้าวไปสู่จุดหมายของชีวิตได้ทั้งในระดับพอเพียงและระดับสร้างความมั่งคั่ง แต่ทั้งนี้ทั้งผู้ผลิตและบริโภคก็สามารถที่จะพัฒนาให้ไปถึงซึ่งจุดหมายสูงสุดของชีวิตคือความพ้นทุกข์ได้เช่นกัน

ส่วนที่สอง เรื่องปัจเจกบุคคล มีลำดับดังนี้

๑) จาคะระดับต้น

ในระดับต้นควรมีการส่งเสริมให้แต่ละบุคคลเข้าใจเรื่องการเสียสละ เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ว่ามีคุณประโยชน์กับการดำเนินชีวิตอย่างไร เป็นการอบรมในระดับพฤติกรรม โดยเริ่มสอนตั้งแต่ระดับครอบครัว โรงเรียน มหาวิทยาลัย และส่งเสริมให้มีในแต่ละหน่วยงานหรือองค์กรที่มีอยู่

๒) จาคะระดับกลาง

ในระดับกลางเป็นการเสียสละที่ให้โดยไม่หวังซึ่งสิ่งตอบแทน เป็นการอบรมในระดับจิตใจให้เข้าใจถึงคุณค่าและคุณประโยชน์ของการเสียสละโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนว่าเป็นความสุขที่มีคุณค่ามากกว่าการได้รับการตอบสนองจากบุคคลที่เราได้ให้ไปแล้ว

๓) จาคะระดับสูง

ในระดับเป็นการเสียสละที่มาจากความเข้าใจสรรพสิ่งอย่างแท้จริง ทำให้เสียสละได้อย่างไม่มีประมาณ ไม่มีที่สิ้นสุด สามารถละทุกสิ่งทุกอย่างได้อย่างไม่ยึดติด เป็นการอบรมในระดับจิตวิญญาณโดยให้เห็นประโยชน์อย่างแท้จริงของการละทั้งหมด คือ ละทั้งวัตถุและอารมณ์ความรู้สึก

การเสียสละ (จาคะ) ระดับปัจเจกบุคคลในสองขั้นตอนแรกเป็นการเสียสละที่สามารถทำให้ผู้เสียสละไปถึงจุดหมายของชีวิตที่เป็นเรื่องของ การอยู่อย่างพอเพียงหรือสร้างความมั่งคั่งให้กับชีวิตได้ หรือสามารถก้าวไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ถ้าพัฒนาการเสียสละไปในขั้นที่สูงขึ้น ส่วนการเสียสละในขั้นสุดท้ายที่เป็นการเสียสละขั้นสูงสุดจะนำพาไปถึงซึ่งความพ้นทุกข์ส่งผลให้ชีวิตที่เหลือจะเป็นการมีชีวิตที่อยู่เพื่อเกื้อกูลต่อสรรพสิ่งอย่างไม่เลือก ไม่จำกัดกับสิ่งที่จะเกื้อกูลและนำมาซึ่งสันติสุขของสังคมโดยรวม

๓.๒.๒ การแก้วิกฤตเศรษฐกิจในระยะยาวให้ระบบเศรษฐกิจมีความมั่นคงและยั่งยืน
(โมโนทัศน์เศรษฐกิจแนวใหม่เพื่อสร้างความสุขอย่างแท้จริง)

วิธีการแก้วิกฤติเศรษฐกิจในระยะยาวเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจมีความมั่นคงและยั่งยืนนั้น ต้อง
เน้นให้เรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่สร้างความสุขที่แท้จริงของการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ โดยมีวิธีการดังนี้

(๑) ระดับครอบครัว

เน้นให้ครอบครัวตระหนักถึงความสำคัญของการเสียสละ การแบ่งปัน การเกื้อกูลคนอื่นอย่าง
แท้จริง โดยเป็นแบบอย่างของการผลิตและบริโภคให้เป็นที่ไปเพื่อการแก้ทุกข์และนำมาซึ่งความสุขที่แท้
จริงของชีวิตที่ไม่ได้อิงอาศัยกับการตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคลเท่านั้น แต่ผลิตและ
บริโภคเพื่อให้ชีวิตอยู่ได้เพื่อก้าวไปสู่สิ่งสูงสุดของการมีชีวิต เมื่อครอบครัวปลูกฝังและเป็นแบบอย่าง
ที่ดีให้กับสมาชิกในครอบครัวสิ่งนี้จะเป็นสิ่งที่หล่อหลอมให้คนในครอบครัวมีจิตใจที่เสียสละ เกื้อกูล ส่ง
ผลให้บุคคลนั้นออกไปเกื้อกูลคนอื่นเมื่อต้องไปอยู่ในสังคม

(๒) ระดับสังคม

ทั้งชุมชนท้องถิ่นและชุมชนในเมืองควรมีโครงการหรือหน่วยงานสนับสนุนให้ความช่วย
เหลือผู้ผลิตและผู้บริโภคให้อยู่กันอย่างสมดุลโดย เน้นการเสียสละ การเอื้อเพื่อแบ่งปันคำนึงถึงผู้อื่น
และทรัพยากรธรรมชาติ สร้างจิตสำนึกให้คนในสังคมมีจิตใจที่เสียสละ อาจมีการมอบรางวัลให้กับ
ชุมชนหรือท้องถิ่นที่อยู่กันอย่างเสียสละ เกื้อกูลกันทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค

(๓) ระดับประเทศ

แผนเศรษฐกิจแห่งชาติควรมีโครงการเน้นเศรษฐกิจที่เป็นไปเพื่อแก้ทุกข์และนำมาซึ่งความสุข
ที่แท้จริง ประสานความร่วมมืออย่างเกื้อกูลกันในทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเสียสละโดยลวง
ความเห็นแก่ประโยชน์ของแต่ละหน่วยงานเอาไว้โดยมุ่งเกื้อกูลต่อประโยชน์ของคนและทรัพยากร
ธรรมชาติในประเทศเป็นสำคัญ

(๔) ระดับนานาชาติ

ควรมีการประสานความร่วมมือกันระหว่างประเทศต่างๆโดยแต่ละประเทศต้องเสียสละความ
เห็นแก่ประเทศของตนออก มองภาพรวมว่าการประกอบธุรกิจควรเป็นไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่มวล
มนุษยชาติ ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจของแต่ละประเทศเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของทุกประเทศทั่ว
โลกเนื่องจากเห็นคุณค่าของคนทุกส่วนทุกประเทศในโลกและมองว่าทุกสิ่งล้วนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
การใช้ทรัพยากรธรรมชาติก็เป็นไปเพื่อส่วนรวมของคนทั้งโลก ทำให้มีการตระหนักถึงการ
ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและผลกระทบของการปล่อยมลพิษออกมาสู่สิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้นเพราะมลพิษที่
ปล่อยออกมาสู่สิ่งแวดล้อมล้วนส่งผลกระทบต่อทุกประเทศทั่วโลก ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติโดย
รวมของทั้งโลกคงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืนอันจะทำให้มีวัตถุดิบที่จะผลิตสินค้าอย่างไม่ขาดแคลนและ
ทรัพยากรธรรมชาติยังคงความอุดมสมบูรณ์ สิ่งแวดล้อมไม่เป็นพิษ คนทุกคนในโลกอยู่ร่วมกันอย่าง
สงบสุขและก่อให้เกิดสันติภาพเพราะอยู่ร่วมกันด้วยจิตใจที่เสียสละ (จาคะ) และเกื้อกูลกันเป็นสำคัญ

๕. สรุป

วิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นโอกาสที่ดีที่ทำให้ทุกประเทศหวนกลับมามองรากฐานของเรื่องเศรษฐกิจอย่างแท้จริงและเป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าเรื่องเศรษฐกิจในปัจจุบันมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนและบิดเบือนจากรากฐานของเรื่องเศรษฐกิจ ความต้องการอย่างไม่จำกัดของมนุษย์ที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้มีการผลิตและบริโภคจำนวนมากแท้จริงเป็นเรื่องของความโลภอย่างไม่รู้ตัว ความต้องการอย่างมุงที่จะเอาทำให้หลงลืมเรื่องการเสียดุล การแบ่งปัน ภาพพจน์ที่แต่ละสถานประกอบการสร้างขึ้นโดยการกล่าวว่ามีกำไรเสียดุล แบ่งปัน เกื้อกูลให้กับคนในท้องถิ่นล้วนแอบแฝงผลประโยชน์อย่างมหาศาลในอนาคตซึ่งไม่ใช่ความเสียดุลอย่างแท้จริง หากทุกคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าผู้ผลิต ผู้บริโภคทุกคนในสังคมโลกมีจิตใจที่เสียดุล (จาคะ) เกื้อกูลมวลมนุษยชาติอย่างแท้จริง วิกฤติเศรษฐกิจจะสามารถแก้ไขให้ผ่านพ้นไปได้และส่งผลให้เศรษฐกิจที่จะดำเนินต่อไปในอนาคตเป็นเศรษฐกิจที่เป็นไปเพื่อความสุขที่แท้จริงและเป็นไปเพื่อจุดหมายสูงสุดของการมีชีวิตของมวลมนุษยชาติ เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่แอบแฝงด้วยกิเลสตัณหาและเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความมั่นคงและยั่งยืนที่จะไม่หวนกลับมาเกิดวิกฤติเศรษฐกิจขึ้นอีกครั้ง

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

กนกวรรณ จงเจริญยิ่งยง, **มนุษย์ ชุมชน กับเศรษฐกิจ**, (สุเทพการพิมพ์ : กรุงเทพฯ), พ.ศ. ๒๕๔๙.

จิรศักดิ์ สุรงค์พิพรธรรณ, **เศรษฐศาสตร์ทั่วไป**, (สำนักพิมพ์กรุงเทพฯ : กรุงเทพฯ) พ.ศ. ๒๕๕๐.

เดือน คำดี, **ศาสนศาสตร์**, (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : กรุงเทพฯ), พ.ศ. ๒๕๔๕.

ประกอบ ทองมา, **เศรษฐศาสตร์เชิงประวัติศาสตร์**, (สำนักพิมพ์ต้นหมาก : กรุงเทพฯ), ๒๕๓๖.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ **ราชบัณฑิต พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, วัดราชโอรสาราม** กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๔๘.

เพียงขวัญ อ่าพันธุ์เปรม, **สมาธิกับคุณค่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**, บทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา การประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยพระพุทธานานาชาติและการสัมมนาวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ ๑, ๑๓-๑๕ กันยายน ๒๕๕๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน** พ.ศ. ๒๕๔๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖

ข้อมูลจากเว็บไซต์

www.bbznet.com/scripts๒/view.php?user=thramma&board=๒&id=๗&c=๑&order=numtopic

www.tourwat.com.

หนี้กับการบริหารจัดการตามแนว

พระพุทธศาสนาเถรวาท

สุพิชฌาย์ พรพิชญรงค์

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๖ และในแผนต่อมาได้เพิ่มการพัฒนาสังคมเข้าไปด้วย แต่จนถึงบัดนี้ประชากรส่วนใหญ่ก็ยังต้องพัฒนากันอยู่ยังไม่มีความสุข เพราะแนวทางการพัฒนาทั้งหลายที่นำมาใช้นั้น เป็นแนวคิดตะวันตกที่ลอกเลียนมาใช้โดยไม่ได้ปรับให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและพื้นฐานความคิดของคนไทย เช่นนโยบายกระตุ้นการบริโภคที่ใช้ได้ผลมาแล้วในประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการผลิต โดยกระตุ้นด้วยการแจกเงินให้ประชาชนหรือให้ประชาชนนำเงินออมที่มีอยู่หรือคาดว่าจะมีในอนาคต มาบริโภคในปัจจุบันแทน จะเห็นได้ว่านโยบายเช่นนี้ย่อมไม่เหมาะสมกับประเทศไทยที่คนไทยจำนวนมากอยู่ในภาคเกษตรกรรม และบางส่วนที่อยู่นอกภาคเกษตรก็มีรายได้ไม่แน่นอน แต่เมื่อนำมาใช้โดยไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม จึงกลับเป็นการกระตุ้นให้คนบริโภคชานานใหญ่ และเป็นหนี้กันมากขึ้น และดังปรากฏการณ์ที่เห็นอยู่

สถานการณ์หนี้ของคนไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นทั้งขนาดและปริมาณ โดยหลังวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นต้นมา คราวเรือนไทยกว่าครึ่งมีหนี้ และมูลค่าของหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนทั้งหมดเพิ่มสูงขึ้นกว่าเท่าตัวในช่วงเวลาไม่ถึง ๑๐ ปี การเป็นหนี้มีทั้งผลดีและผลเสีย โดยอาจส่งผลทำให้คนมีความอยู่ที่ดี และมีความสุขได้ หากเป็นหนี้เพื่อนำเงินมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ ขณะเดียวกันการเป็นหนี้อาจทำให้คนมีความเป็นอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าเดิมหรือมีความสุข หากไม่สามารถชำระหนี้คืนได้ ในปี พ.ศ.๒๕๔๙ พบว่า วัตถุประสงค์ที่ครัวเรือนก่อหนี้ในประเทศ ส่วนใหญ่เป็นการก่อหนี้เพื่อที่อยู่อาศัย และเพื่อการลงทุนมากกว่าการอุปโภคบริโภค (สำนักงานสถิติแห่งชาติ ๒๕๔๙ ; ๒๕๕๐) ซึ่งหนี้เพื่อซื้อที่อยู่อาศัย และเพื่อการลงทุนเป็นหนี้ที่เป็นประโยชน์ เพราะเป็นการลงทุนเพื่อสร้างความมั่นคงและความเป็นอยู่ที่ดีในอนาคต ส่วนหนี้เพื่ออุปโภคบริโภค แม้จะช่วยให้การใช้จ่ายของผู้มีสภาพคล่องและสัดส่วนหนี้ประเภทนี้ไม่มีมากนัก แต่หนี้ดังกล่าวเป็นหนี้ที่ไม่ก่อ

ให้เกิดรายได้ ทำให้โอกาสที่จะชำระหนี้คืนเป็นไปได้ยาก (กาญจนา หงษ์ทอง ๒๕๔๙; ดาริณี ดัชนีเชษฐ ๒๕๔๒; อนิศา เซ็นพันธ์ ๒๕๔๗)

หนี้ตามความหมาย

หนี้^๑ ตามพจนานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน มีความหมาย น. เงินที่ผู้หนึ่งติดค้างอยู่จะต้องใช้ให้แก่อีกผู้หนึ่ง, หนี้สิน กิ่ว; (กฎ) นิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตั้งแต่ ๒ ฝ่ายขึ้นไป ซึ่งฝ่ายหนึ่งเรียกว่า เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะบังคับบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ลูกหนี้ ให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง. (อ. obligation); โดยปริยายหมายถึงการที่จะต้องตอบแทนบุญคุณเขา เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์และเศรษฐกิจทุนนิยมที่มาพร้อมกับสิทธิวิโรคนิยมได้แผ่ขยายไปทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทย ทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับการมีเครดิตของคนตะวันตกเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เศรษฐกิจทุนนิยมมีความเข้าใจธรรมชาตินิสัยของมนุษย์ว่า “ ๑. มนุษย์มักเกียจคร้านไม่อยากทำงาน ถ้าไม่มีภาวะบีบคั้นหรือภัยคุกคาม และ ๒. มนุษย์มีความโลภเป็นที่ตั้ง ดังนั้น เพื่อให้มนุษย์ทำงาน ก็ต้องสร้างภาวะบีบคั้น”

อาจกล่าวได้ว่า คำว่า “หนี้” ในเชิงเศรษฐศาสตร์นั้น “หนี้” เป็นปัจจัยที่เศรษฐกิจในยุคปัจจุบันขาดไม่ได้คล้ายน้ำมีความจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ ดังเป็นที่ทราบกันดี “หนี้” เป็นกลไกในการถ่ายโอนสิทธิในผลผลิตที่เกิดการบริโภคในปัจจุบันของผู้ผลิตส่งต่อไปให้ผู้ต้องการใช้ หรือผู้บริโภคที่ต้องการใช้ ส่วนเกินนั้นเป็นการชั่วคราว ผู้ยืมอาจนำไปเพื่อใช้ในการลงทุน หรือเพื่อการบริโภคก็ได้ จากมุมมองของผู้ยืม หนี้อาจถูกนำไปใช้ในการเก็งกำไร หรือเป็นการใช้เพื่อการลงทุนด้วยก็ได้

ซึ่งมีประโยชน์มหาศาลต่อการดำเนินชีวิตและการบริหารจัดการเศรษฐกิจในยุคนี้ จะเห็นได้ว่าระบบการเงินเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจและสังคม ระบบการเงินทำหน้าที่หลักในการระดมเงินออม และจัดสรรเงินลงทุนไปยังภาคเศรษฐกิจ รวมทั้งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการบริหารความเสี่ยง ระบบการเงินที่มีประสิทธิภาพและสามารถให้บริการได้อย่างครอบคลุมทั่วถึงจะช่วยขยายโอกาสให้ครัวเรือนสามารถออม กู้ยืม และโอนย้ายเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยครัวเรือนในการใช้จ่าย การบริโภค และการลงทุนเพื่อหารายได้ หากการให้บริการทางการเงินที่มากขึ้นนำไปสู่การมีหนี้สินเกินฐานะ ก็อาจจะส่งผลให้สถานะทางการเงินของครัวเรือนอ่อนแอลงตามระดับหนี้สินที่เพิ่มมากขึ้น

จากข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติปี ๒๕๕๐ ได้เปิดเผยผลสำรวจว่า^๒ หนี้สินภาคครัวเรือนของคนไทยปี ๒๕๔๙ - ๒๕๕๐ เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ย ๑๑๖,๕๘๕ บาทต่อครัวเรือน และปี ๒๕๕๐ คน

^๑ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒

^๒ http://www.cps.chula.ac.th/pop_info/tha/Newsletter-๒๕๕๑/news/news_th_๗๑-๐๕๖.pdf

ไทยร้อยละ ๖๓ มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ ๑๑๖,๖๘๑ บาท เลขานุการสถิติแห่งชาติ ระบุว่า หนี้สินส่วนใหญ่นำไปใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคร้อยละ ๓๓ หนี้สินจากการเช่าซื้อหรือซื้อบ้าน และที่ดินร้อยละ ๓๑ หนี้สินจากการทำเกษตรร้อยละ ๑๕ และหนี้สินที่เกิดจากการทำธุรกิจร้อยละ ๑๔ ซึ่งรายได้ร้อยละ ๓๙ มาจากเงินเดือนและค่าจ้าง ร้อยละ ๒๐ มาจากกำไรของธุรกิจ และร้อยละ ๑๐ มาจากการทำเกษตรกรรม เมื่อหักรายได้ออกจากค่าใช้จ่ายทำให้แต่ละครัวเรือนมีเงินออมเฉลี่ยเพียง ๔,๑๖๐ บาท (หาก ๑ ครัวเรือน มีสมาชิก ๓ คน ทำให้มีรายได้สุทธิต่อคนเพียง ๑,๓๐๐ บาท ทำให้ครอบครัวที่ต้องใช้จ่ายกับที่อยู่อาศัยมีรายได้ไม่เพียงพอ)^๓

ดังนั้น “หนี้” มีผลร้ายเมื่อผู้ยืมไม่สามารถส่งคืนผู้ให้ยืมได้ตามกำหนดเวลา ไม่ว่าจะป็นหนี้ที่ยืมไปเพื่อการลงทุนหรือเพื่อการบริโภคก็ตาม ความปั่นป่วนในช่วงนี้เกิดขึ้น เพราะลูกหนี้จำนวนมาก ยืมเงินจนเกินความสามารถในการนำมาส่งคืนได้คล้ายการมีน้ำมากเกินไป จนเป็นอันตรายต่อชีวิต

ประเภทของหนี้

อาจสามารถแบ่งหนี้ได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. หนี้เพื่อการอุปโภคบริโภค

- เป็นหนี้ที่ทำให้การใช้จ่ายมีสภาพคล่อง
- เป็นหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้
- เป็นหนี้ที่ชำระคืนได้ยาก

๒. หนี้เพื่อที่อยู่อาศัย

- เป็นหนี้ที่มีมูลค่าสูงและมีความผูกพันระยะยาว
- เป็นหนี้ที่ชำระหมดและจะกลายเป็นสินทรัพย์

๓. หนี้เพื่อการลงทุนแบ่งเป็น

- หนี้เพื่อการศึกษา เป็นการลงทุนเพื่ออนาคต
- หนี้เพื่อการทำธุรกิจหรือประกอบอาชีพ เป็นการสร้างรายได้

สาเหตุแห่งการมีหนี้

การที่ใครจะมีฐานะร่ำรวยหรือยากจนขึ้นอยู่กับบุญเป็นหลัก ส่วนการขวนขวายสร้างฐานะจะเป็นเพียงส่วนเสริม เพราะแม้จะปฏิบัติตามหลักการขวนขวายสร้างฐานะข้างต้นอย่างเคร่งครัด ไม่ขาดตกบกพร่อง แต่ก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จเหมือนกันทุกคน บางคนสำเร็จมาก ร่ำรวยมาก บางคน

^๓ สำนักงานสถิติแห่งชาติ “เผยหนี้ภาคครัวเรือนปี ๕๐” โพสต์ทูเดย์ ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๑

สำเร็จน้อย ร่ำรวยน้อย ส่วนบางคนแค่พอมีพอกิน ในขณะที่บางคนไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จเอาเสียเลยก็มี

จะสังเกตเห็นได้จากชาวโลกในปัจจุบัน หลากๆ คนตื่นแต่เช้าลุกขึ้นมาทำมาหากิน อาบเหงื่อต่างน้ำ หนักเอาเบาสู้ ทำงานหนักตลอดทั้งวัน กว่าจะเสร็จงานได้กลับบ้านกินข้าวพักผ่อนก็มีดีค่า แม้จะทำงานนี้อยู่หลายปี แต่ดูเหมือนว่าความขวนขวายที่ทุ่มลงไปนั้น จะไม่ค่อยได้สัดส่วนกับผลตอบแทนที่ได้รับ กล่าวคือ ทำมากแต่ได้น้อย เหตุที่เป็นอย่างนี้เพราะบุญ ที่สั่งสมมามีน้อย

ในขณะที่บางคนดูเหมือนว่าหิบบัจจะอะไรก็เป็นเงินเป็นทองไปหมด ยิ่งขยันมากยิ่งขึ้น รวยมากขึ้น รวยน้อยก็รวยลงมาหน่อย บางคนมีสมบัติให้กินใช้ไม่หมดไปตลอดชีวิตแม่ไม่ต้องทำงาน ในสมัยพุทธกาลมีตัวอย่างมหาเศรษฐีหลายท่านที่ร่ำรวยโดยไม่ต้องทำมาหากิน เพราะได้สั่งสมบุญไว้มาก เช่น โชติกเศรษฐี เมณฑกเศรษฐี ชฎิลเศรษฐี เป็นต้น มหาเศรษฐีเหล่านี้มีสมบัติตกไม่พอร่องบังเกิดขึ้น แม้แจกจ่ายแก่ผู้คนทั่วโลกก็ไม่หมดสิ้น

บางคนเกิดมาก็รวยทันทีเลย เพราะพ่อแม่เตรียมสะสมสมบัติมหาศาลไว้คอยทำอยู่แล้ว เขายังไม่ได้ทำงานอะไรเลย ก็รวยแล้ว ในขณะที่บางคนเกิดมาอยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่ที่ฐานะยากจนเป็นขอทาน ซึ่งเราเจอพบเห็นได้บ่อยๆ บริเวณสะพานลอยบ้าง ข้างถนนบ้าง เด็กๆ เหล่านี้จนตั้งแต่เกิด ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีสาเหตุมาตั้งแต่ก่อนเกิดแล้วว่า เหตุใดเขาจึงเกิดมาจน ในขณะที่บางคนเกิดมารวย สาเหตุนั้นก็คือปริมาณบุญในตัวของแต่ละคนนั่นเอง แต่เมื่อเกิดมาแล้ว ใครจะตั้งใจขวนขวายทำมาหากินเพื่อสร้างฐานะมากขึ้นอีกแค่ไหน อันนั้นก็เป็นเรื่องหนึ่ง

แต่หลักทั้ง ๔ ประการในการขวนขวายสร้างฐานะนั้นก็มีความสำคัญอยู่ไม่น้อย ใครที่สั่งสมบุญมามากอยู่แล้ว เกิดมาในตระกูลที่ร่ำรวยอยู่แล้ว หากได้นำหลักทั้ง ๔ ข้อนี้มาปฏิบัติก็จะทำให้มีฐานะร่ำรวยมากยิ่งขึ้น แม้ปฏิบัติไม่ครบทุกข้อ กล่าวคือ แม่ไม่ค่อยขยันทำงานเพื่อหาทรัพย์เพิ่มเติม แต่รู้จักเก็บรักษาสสมบัติ คบมิตรดี และใช้จ่ายอย่างเหมาะสม ก็จะสามารถรักษาสสมบัตินั้นไว้ใช้จ่ายได้ยาวนาน

แต่ถ้าใครประมาทหลงตนเองว่ามีบุญมาก ได้เกิดในตระกูลเศรษฐี พ่อแม่ทิ้งมรดกไว้ให้มากมาย จึงใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย คบมิตรชั่ว ไม่รู้จักเก็บรักษาสสมบัติให้ดี และยังไม่ทำมาหากินอีก ค่อยแต่จะผลาญสมบัติไปวันๆ เท่านั้น หากเป็นเช่นนั้นบั้นปลายของชีวิตก็จะย่ำแย่เหมือนกัน ดังเรื่องราวของบุตรเศรษฐีคนหนึ่ง^๔ ในสมัยพุทธกาล

บุตรเศรษฐีคนนี้เกิดในตระกูลที่มีสมบัติ ๘๐ โกฏิ ในกรุงพาราณสี มารดาบิดาของเขาคิดว่าเราจักมอบสมบัติที่มีอยู่ทั้งหมดให้แก่บุตร บุตรของเราจะได้ใช้สอยอย่างสบายโดยไม่ต้องทำงาน ใน

^๔ ธรรมปทัฏฐกถา ภาค ๕

พระนครนั้น มีธิดาอีกคนหนึ่งเกิดในตระกูลอื่นซึ่งมีสมบัติ ๘๐ โกฏิเช่นกัน บิดามารดาของนางก็คิดอย่างนั้นเหมือนกัน

เมื่อทั้งสองโตขึ้นก็ได้แต่งงานกัน ต่อมามารดาบิดาของคนที่ทั้งสองก็ถึงแก่กรรม ทรัพย์ ๑๖๐ โกฏิ ก็ได้รวมอยู่ในเรือนเดียวกัน ปกติบุตรเศรษฐีนั้นมักไปเข้าเฝ้าพระราชาวันละ ๓ ครั้ง พวกนักเลงในพระนครนั้น คิดกันว่า ถ้าบุตรเศรษฐีนี้เป็นนักเลงสุรา ความผาสุกก็จักมีแก่พวกเรา วันหนึ่งพวกนักเลงนั้นถือสุรานั่งดูทางของบุตรเศรษฐีนั้นผู้มาจากราชสกุล เมื่อเห็นเขากำลังเดินมาจึงดื่มสุรากล่าวว่า

บุตรเศรษฐีฟังคำของพวกนักเลงแล้ว จึงถามคนใช้ที่ตามมาว่า

บุตรเศรษฐีถามว่า “พวกนั้น ดื่มอะไร

คนใช้กล่าวว่า “ดื่มน้ำดื่มชนิดหนึ่ง นาย”

บุตรเศรษฐีถามว่า “น้ำนั้นมิรสชาติอร่อยหรือ”

คนใช้กล่าวว่า “นาย ธรรมดา น้ำที่ควรดื่มเช่นกับน้ำดื่มนี้ไม่มีในโลกนี้”

บุตรเศรษฐีนั้นพูดว่า “แม่เราก็จักดื่ม จึงให้น้ำสุรามานิดหน่อยแล้วก็ดื่ม”

ต่อมาไม่นานบุตรเศรษฐีก็ติดสุรา โดยมีนักเลงเหล่านั้นเป็นบริวาร ตั้งแต่บุตรเศรษฐี ติดสุราก็ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ในเวลาไม่นานทรัพย์ของตนและของภรรยา ๑๖๐ โกฏิก็หมดไป ต่อมาจึงขายสมบัติของตน คือ นา สวนดอกไม้ สวนผลไม้ ยานพาหนะ ภาชนะเครื่องใช้ ผ้าท่ม ผ้าปูนั่งรวมทั้งเรือนที่อยู่อาศัยด้วย

เมื่อขายเรือนไปแล้วบุตรเศรษฐีก็พาภรรยาเที่ยวไปขอกทาน วันหนึ่ง พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นเขาซึ่งยืนอยู่ที่ประตูโรงฉันคอยรับโภชนาที่เป็นเดนจากภิกษุหนุ่มและสามเณร จึงทรงแยมพระโอษฐ์ พระอานนท์เถระจึงทูลถามถึงเหตุที่ทรงแยม พระพุทธองค์จึงตรัสว่า อานนท์ เธอจงดูบุตรเศรษฐีผู้นี้ ผลาญทรัพย์เสีย ๑๖๐ โกฏิ พาภรรยาเที่ยวขอกทานอยู่

ถ้าบุตรเศรษฐีไม่ผลาญทรัพย์ให้หมดสิ้น และประกอบกิจการงานในปฐมวัย ก็จักได้เป็นเศรษฐีชั้นเลิศในนครนี้ แต่ถ้าออกบวชก็จักบรรลุอรหัตผล แม้ภรรยาของเขาก็จักดำรงอยู่ในอนาคามีผล ถ้าไม่ผลาญทรัพย์ให้หมดไป ประกอบกิจการงานในมัชฌิมวัย ก็จักได้เป็นเศรษฐีชั้นที่ ๒ ถ้าออกบวชก็จักได้เป็นอนาคามี ภรรยาของเขาก็จักดำรงอยู่ในสทาคามีผล ถ้าไม่ผลาญทรัพย์ให้สิ้นไป ประกอบกิจการงานในปัจฉิมวัย จักได้เป็นเศรษฐีชั้นที่ ๓ ถ้าออกบวชก็จักได้เป็นสทาคามี ภรรยาของเขาก็จักดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล แต่บุตรเศรษฐีนั้นทั้งเสื่อมแล้วจากโภคะของคฤหัสถ์ ทั้งเสื่อมแล้วจากสามัญผล จึงเป็นเหมือนนกกระเรียนในเปือกตมแห่งนั้น

วิธีการบริหารหนี้

เมื่อมีหนี้ที่ไม่ใช่เรื่องนำอายุหาก “เป็นหนี้อย่างมีสติ” เสี่ยม บุญจันทร์ เลขาธิการสภาทนายความ มองภาพรวมขณะนี้ว่า^๕ ตอนนี้มีคดีฟ้องร้องเกี่ยวกับเรื่องหนี้เพิ่มมากขึ้นเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจเริ่มตกต่ำ ซึ่งในปีหน้ายังมีแนวโน้มว่าคนไทยจะกู้เงินนอกระบบมากขึ้นเพราะเจ้าหนี้ปล่อยให้กู้ได้ง่ายกว่าการกู้ในระบบ ขณะเดียวกันอายุของผู้กู้ มีอายุต่ำกว่าเดิมน

ส่วนใหญ่นิยมเป็นหนี้นอกระบบและบัตรเครดิต เนื่องจากสังคมให้คุณค่ากับความฟุ้งเฟ้อ ทำให้ต้องกู้เงินนอกระบบที่มีอันตรายอย่างมากหากผู้กู้จ่ายเงินไม่ตรงเวลา เด็กผู้หญิงหลายคนจำต้องขายตัวเพื่อมาซดใช้หนี้เพราะยัง เรียนอยู่ทำให้ไม่มีเงินจ่ายค่าดอกเบี้ยยที่สูงลิบ สิ่งเหล่านี้เป็นผลทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ ขึ้นอีก ดังนั้นพ่อแม่ทำให้ลูกมาเรียนแล้วอยู่หอต้องคอยตรวจสอบความประพฤติเด็ก อยู่เสมอ อย่าปล่อยให้เขาใช้ชีวิตตามเพื่อนเพียงลำพัง

“เด็กบางคนเรียนไปด้วยทำงานไปด้วยทำให้มีวงเงินที่สามารถทำบัตรเครดิตได้ ต้องยอมรับว่าบริษัทที่ทำบัตรเครดิตตอนนี้บางแห่งไม่มีความรอบคอบในการตรวจสอบรายได้ของผู้กู้ พอเด็กไปกู้เงินไม่พอจ่ายค่าบัตรเครดิตก็ต้อง ไปทำบัตรจากบริษัทอื่น การเรียนก็แย่งลง ใช้ชีวิตแต่ละวันด้วยความเครียด ซึ่งเป็นวงจรที่ลูกหลานของเรากำลังเผชิญอยู่” เสี่ยม กล่าว ด้วยภาวะเศรษฐกิจที่มีแนวโน้มจะตกต่ำในปีหน้าหากหลีกเลี่ยงการเป็นหนี้ไม่ได้ เสี่ยม แนะนำว่า ควรที่จะเป็นหนี้ในระบบมากกว่านอกระบบ เพราะ การเป็นหนี้นอกระบบเสี่ยงกับการตามทวงหนี้ที่ใช้ความรุนแรง เช่น ทำร้ายร่างกายหรือโทรฯไปที่ทำงานเพื่อประจานให้เกิดความ อับอาย สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่เจ้าหนี้ไม่ควรทำเนื่องจากลูกหนี้มีสิทธิฟ้องกลับบุคคลที่ใช้กำลังในการทำร้ายได้ในความผิดทางอาญา โทษฐานข่มขู่กรรโชกทรัพย์ มีโทษจำคุกไม่เกิน ๕ ปี และปรับไม่เกิน ๕๐,๐๐๐ บาท

“คาดว่าปีหน้าหากเศรษฐกิจตกต่ำแก่งทวงหนี้ จะเริ่มออกมาแพร่ระบาดมากขึ้น ซึ่งแนะนำให้ประชาชนที่ไม่มีความรู้ เมื่อถูกข่มขู่ควรเข้าแจ้งความเพื่อไม่ให้กลุ่มคน เหล่านี้ไปข่มขู่คนอื่นอีก ขณะเดียวกันเจ้าพนักงานก็ต้องให้ความสำคัญกับการปราบปรามแก่งเหล่านี้ด้วย” เสี่ยม ย้ำ หากเป็นหนี้แล้วไม่มีเงินพอจ่ายหลายคนอาจคิดว่า “หนี้หนี้” เป็นทางออก แท้จริงแล้วอาจเป็นการ “ซุดหลุมฝังตัวเอง” เลขาธิการสภาทนายความให้ความเห็นว่า การเผชิญหน้ากับความจริงเป็นสิ่งที่ควรทำมากที่สุด ลูกหนี้ควรเจรจากับเจ้าหนี้เพื่อค่อยๆ ใช้หนี้ให้หมด แต่หากเจ้าหนี้ไม่ยอมต้องปล่อยให้เรื่องขึ้นศาล ซึ่งศาลจะตัดสินให้ความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย

เจ้าหนี้เองก็ควรมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หากลูกหนี้เดือดร้อนจริงๆ ทำให้ต้องค่อยๆ ผัดผ่อน เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอย หลายคนตกงานทำให้ต้องขาดรายได้ ซึ่งหากคนไทยมีความเห็นใจและรับฟังถึงปัญหาอย่างเข้าใจปัญหาต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น

^๕ <http://www.decha.com/board/index.php?topic=๕๖๘.๐>

ขณะเดียวกันลูกหนี้ต้องพยายามเปลี่ยนพฤติกรรมใช้ของอย่างคุ้มค่ามากที่สุด บางอย่างพอซ่อมได้ก็ซ่อม ซ่อมไม่ได้ก็ต้องซื้อสินค้าที่มีราคาคุ้มค่ากับการใช้งานให้มากที่สุด ตลอดจนต้องพยายามนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการใช้ชีวิต ซึ่งต้องทำอย่างจริงจังและแน่วแน่เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองในอนาคต

“การกล้าเผชิญหน้าด้วยการให้ศาลตัดสินเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ถูกหนี้ต้องกล้าเผชิญ เพราะบางครั้งเจ้าหนี้คิดดอกเบี้ยหรือรายจ่ายต่างๆ เกินความเป็นจริง เช่น ค่าทวงถามด้วยการโทรศัพท์หรือส่งเอกสาร ซึ่งเสียเงินไม่ก็บาทแต่เจ้าหนี้คิดโก่งราคามากเกินไป”

นอกจากนี้ เสี่ยงมยัง แนะนำว่าการสร้างสังคมไทยให้ปลอดภัยกว่า ควรเริ่มตั้งแต่ในสถานศึกษา เพราะตอนนี้หลักสูตรการเรียนส่วนใหญ่มุ่งเน้นหล่อหลอมคนเก่งมากกว่ามีจริยธรรม สิ่งเหล่านี้ทำให้คนรุ่นใหม่มุ่งเอาชนะเพื่อให้ได้วุฒิมาครอบครองมากกว่าการมีจริยธรรม

วิธีการจัดการหนี้ที่เหมาะสมต่อสังคมไทย

แนวทางในการปลดหนี้ในทางเศรษฐกิจ ๕ แนวทางดังนี้ คือ

๑) อย่่ากั้เงินนอกระบบมาชำระเงินกู้ในระบบ และควรพยายามจ่ายใช้สอยด้วยเงินสด หนี้บัตรเครดิตจะได้ไม่เพิ่มขึ้น เพื่อให้หลุดจากวังวนของการเป็นหนี้ไม่รู้จบ จ่ายหนี้หมดสิ้นแล้วค่อยอนุญาตตัวเองให้ใช้บัตรเครดิตได้อีกครั้ง

๒) จดบันทึกรายรับ-รายจ่าย ยิ่งตอนเป็นหนี้ยิ่งจะต้องพยายามจดอย่างละเอียด เพื่อให้รู้สถานการณ์การเงินของตัวเอง และพยายามไม่ซื้อสิ่งของที่สิ้นเปลือง

๓) ปลดหนี้ก้อนใหญ่ให้หมด ดูว่าถ้าชำระหนี้แบบเต็มวงเงินแล้วยังมีเงินเหลือพอดำรงชีวิตต่อไปในแต่ละเดือนหรือไม่ ถ้ามีหนี้บัตรเครดิตก็ไปกดเงินสดจ่ายหนี้บัตรเครดิตที่มียอดหนี้มากที่สุด ด้วยเงินก้อนโตในแต่ละเดือน ส่วนบัตรเครดิตที่หนี้ย่อยอย่าพยายามใช้ให้สูงกว่าจ่ายขั้นต่ำเพื่อจะได้ไม่ต้องใช้หนี้กันยาวนาน ถ้าไม่ได้ก็ต้องทยอยชำระขั้นต่ำไปก่อน

๔) หาแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ เช่น กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ กองทุนสวัสดิการพนักงาน สหกรณ์บริษัทที่ทำงานอยู่ การหันหน้าไปพึ่งพาคณะในครอบครัวก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่ง แต่ไม่ใช่ช่วยยืมแล้วทำให้คนอื่นกินไม่ได้นอนไม่หลับไปด้วย คงไม่ดีแน่

๕) ปรับโครงสร้างหนี้ อาจติดต่อเจ้าหน้าที่บัตรเครดิตขอปรับโครงสร้างหนี้ ซึ่งก็คือการทำสัญญาใหม่ที่มีจะรวมเงินต้น ดอกเบี้ย เบี้ยปรับทั้งหมด ค่าธรรมเนียมการติดตามหนี้ ข้อดีคือ ช่วยยืดระยะเวลาชำระหนี้ออกไป หรือถ้าติดทั้งหนี้บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลกับเจ้าหนี้เดียวกัน อาจได้ข้อเสนอให้รวมหนี้มาเป็นยอดเดียวกัน และคิดดอกเบี้ยในอัตราที่ต่ำกว่าเดิม แต่อย่าลืมว่าหนี้บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลมีอายุความต่างกัน การคิดดอกเบี้ยก็อยู่ในอัตราที่ต่างกัน ถ้าไม่มีเงินจ่ายหนี้ในกรณีที่มีหนี้หลายตัว ก็ไม่ควรปรับโครงสร้างหนี้ เพราะถ้าผิดนัดแม้แต่วงเดียวอาจถูกอายัดทรัพย์สินหรืออายัดเงินเดือนได้

วิธีบริหารจัดการหนี้ตามแนวพุทธศาสตร์

สังคมพุทธมองว่าความแตกต่างทางฐานะ เป็นเรื่องธรรมดาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผลกระทบ ไม่ใช่สิ่งร้ายแรงในสังคม แต่พระพุทธศาสนาก็มีคำสอนที่มุ่งเน้นให้เกิดการกระจายโภคทรัพย์อยู่ด้วย แม้ผู้คนจะต่างอาชีพต่างฐานะ คนรวยก็มีความสุขตามฐานะ ส่วนคนจนก็มีความสุขตามอัตภาพพร้อมกับตระหนักรู้ว่าตนเองสามารถพัฒนาฐานะของตนได้เช่นเดียวกัน

ในด้านโครงสร้างทางสังคมของความพอเพียง เรามักให้ความสำคัญเพียงอย่างเดียวกับสันตुฎฐิธรรมหรือรู้จักพอไว้กับสิ่งที่ตัวมีซึ่งเป็นเรื่องปัจเจก ถ้าจะขยายไปถึงสังคมก็จะเน้นการต่อต้านวัฒนธรรมบริโภคนิยม^๖

การใช้ชีวิตแสวงหาสิ่งที่ไม่จริงยั่งยืนนั้น พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าไม่ใช่ความฉลาด ตรงกันข้ามพระพุทธศาสนาเห็นว่ามีความสุขที่ประณีตกว่าที่รอเราให้เข้าถึงอยู่มางมาย บางอย่างสามารถเข้าถึงในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ บางอย่างจะเข้าถึงได้เมื่อตายไปแล้ว การบริโภคแบบพุทธคือการใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ ซึ่งทำให้ได้ความพึงพอใจโดยมีคุณภาพชีวิตเกิดขึ้น^๗

วิธีสร้างฐานะทางเศรษฐกิจนี้ มีศัพท์ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “ทิฎฐธัมมิกัตถประโยชน์” แปลว่า ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชีวิตนี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศเกียรติ ไม่ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ ซึ่งชาวพุทธรู้จักกันในนาม “หลักหัวใจเศรษฐกิจ” เป็นวิธีสร้างฐานะที่ถูกต้องชอบธรรม ไม่ก่อกรรมสร้างเวรให้กับใคร ซึ่งมี ๔ ประการ ดังนี้

๑. อุฏฐานสัมปทา ขยันหาทรัพย์เป็น
๒. อารักขสัมปทา เก็บรักษาทรัพย์เป็น
๓. กัลยาณมิตตตทา สร้างเครือข่ายคนดีเป็น
๔. สมชีวิตา ใช้ชีวิตเป็น

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ การงานประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตรา หาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี อุฏฐานสัมปทา หมายถึง การหาทรัพย์เป็น ซึ่งต้องประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ

๑.๑ เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่ทำ

๑.๒ จะทำการสิ่งใดต้องประกอบด้วยปัญญาพิจารณา เพื่อที่จะทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ปัญญาในที่นี้มีความหมาย ๒ นัยด้วยกัน คือ ความฉลาดในการทำงาน และความฉลาดในเรื่องศีลธรรม กล่าวคือ สังสมความรู้ทางศีลธรรมควบคู่ไปกับการศึกษาหลักการทางงานทางโลก

^๖ ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์, วัฒนธรรมที่วิและวัฒนธรรมเศรษฐกิจพอเพียง, มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๓๙

^๗ พระธรรมปิฎก, เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๑)

คนที่ขยันแต่โง่ยากที่จะสร้างฐานะได้สำเร็จ เพราะจะทำงานผิดพลาดมาก ส่วนคนที่ฉลาดแต่ทางโลก ไม่สนใจเรื่องศีลธรรมนั้นก็มีโอกาสไปประกอบอาชีพที่ผิดศีลธรรม เช่น มิจฉาชีพ ซึ่งจะนำไปสู่ความเสื่อมทั้งในชาตินี้และชาติหน้าได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องขยันทำงานด้วย ศึกษาความรู้ทางโลกและทางธรรมควบคู่ไปด้วย จึงจะมีโอกาสประสบความสำเร็จได้

การหาทรัพย์เป็นไม่ใช่เพียงแค่เอาร่างกายไปทำงานเพื่อให้ได้เงินเท่านั้นแต่ยังมีสิ่งอื่นๆ ประกอบกันไปด้วย เพราะการหาทรัพย์เป็น เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่มีรายละเอียดและวิธีการอยู่ในตัว และต้องไม่ลืมด้วยว่า สาเหตุที่ทำให้คนเราได้ทรัพย์นั้น มี ๒ ประการ คือ

๑. ได้ทรัพย์เพราะความขยันอย่างถูกต้อง-ถึงดี-พอดีในปัจจุบัน
๒. ได้ทรัพย์เพราะการส่งผลของบุญที่ทำไว้ดีแล้วในอดีต

๑. ได้ทรัพย์เพราะความขยันอย่างถูกต้อง “ถึงดี” พอดีในปัจจุบัน

ความขยันในการหาทรัพย์เป็นนิสัยที่คนสร้างฐานะต้องมีในตัว และความขยันเพียงอย่างเดียวไม่ช่วยให้สร้างฐานะให้สำเร็จได้ แต่ต้องเป็นความขยันที่ประกอบกับกระบวนการ ๔ ขั้นตอน คือ

๑. กระบวนการผลิต
๒. กระบวนการพัฒนา
๓. กระบวนการบริหารจัดการ
๔. กระบวนการขาย

๑. กระบวนการผลิต

การผลิต คือ การสร้างงาน สร้างผลงานออกมาให้ถูกต้อง ถึงดี พอดีคนสร้างฐานะต้องมีความขยันในการผลิต โดยต้องยึดมั่นในสัจจะเป็นคุณธรรมพื้นฐาน และมีหน้าที่ต้องกระทำ ๕ ประการ คือ

๑.๑ เลือกประกอบสัมมาอาชีพตามที่ตนถนัด หมายถึง การเลือกอาชีพที่ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ทุจริตผิดกฎหมาย และไม่เป็นมิจฉาชีพ มิจฉาชีพที่พระพุทธองค์ทรงให้ไว้คือ

๑) การค้าอาวุธหมายถึง การให้สร้างอาวุธและขายอาวุธนั้น ที่ห้ามค้าขาย ก็เพราะการค้าขายอาวุธ เป็นเหตุให้เกิดการรบราฆ่าฟันกันตายได้

๒) การค้ามนุษย์หมายถึง การค้าขายมนุษย์ ที่ห้ามค้าขายก็เพราะทำให้มนุษย์หมดอิสรภาพ เช่น การค้าขายสตรีเพื่อให้เป็นหญิงโสเภณี เป็นต้น

๓) การค้ายาพิษ หมายถึง การให้ทำยาพิษและค้าขายยาพิษนั้น ยาพิษในปัจจุบันหมายถึงรวมถึงยาเสพติดด้วย เช่น ยาบ้า ยาอี เฮโรอีน เป็นต้น ที่ห้ามขายเพราะจะก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เสพและผู้ขายทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

๔) การค้ายาเสพติดหมายถึงการให้ปรุงของมีนเมาชนิดใดชนิดหนึ่งแล้วขาย ที่ห้ามค้าขาย เพราะเป็นเหตุให้ผู้ดื่มเกิดความประมาท เมื่อละโลกไปแล้วก็จะไปสู่ทุกข์

๕) การค้าสัตว์เพื่อนำไปฆ่าหมายถึง การเลี้ยงสัตว์ เช่น สุกร เป็นต้น ไ่ว้ขาย หรือการซื้อ สัตว์มาแล้วเนื้อแล้วขาย ที่ห้ามค้าขายเพราะจะเป็นเหตุให้ต้องผิดศีลข้อปาณาติบาต

วัตถุประสงค์ที่พระพุทธองค์ทรงห้ามประกอบการค้าทั้ง ๕ ประการ ก็เพราะว่าเป็นอาชีพที่ผิด หลักกฎแห่งกรรม หากไปประกอบอาชีพนี้แล้วย่อมก่อเวร สร้างกรรมให้กับตนเอง เมื่อตายไปย่อมตก นรกแน่นอน ดังนั้น ชาวพุทธต้องศึกษาให้ดีว่า เมื่อจะเลือกประกอบอาชีพ ต้องเป็นอาชีพที่ไม่ผิดหลัก กฎแห่งกรรม

๑.๒ ผลិតสินค้ามีคุณภาพ คือ สิ่งที่เป็นมาตรฐาน หรือ สิ่งที่เป็นต้นแบบ การผลิตสินค้าที่มี คุณภาพจึงเป็นการสร้างสรรค์ สินค้าหรือผลงานที่เป็นมาตรฐานและเป็นต้นแบบ

หัวใจของการทำการค้าคือการแสวงหากำไรให้ได้มากที่สุด ด้วยการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ ไม่ใช่ การทำกำไรจากการเอาไรต์เอาเปรียบลูกค้าให้ได้มากที่สุด คนที่เอาเปรียบลูกค้า เช่น ลดปริมาณสินค้า ลดคุณภาพสินค้า แม้จะทำได้กำไรในตอนแรก แต่อีกไม่นานกิจการต้องถดถอยเพราะใครๆ ก็ต้องรู้เท่า ทันเล่ห์เหลี่ยม ก็จะเกิดความรังเกียจไม่กลับมาซื้ออีกต่อไป โบราณจึงกล่าวไว้ว่า “ซื้อกินไม่หมดคดกิน ไม่นาน” คนทำการค้าจึงต้องรักษาความน่าเชื่อถือของตนให้ดี

๑.๓ รักษาคำพูด รักษาคำพูด คือ การรักษาวาจา มีสัจจะ ไม่โกหก หลอกลวง

การทำธุรกิจการค้า ต้องมีสัจจะ พูดความจริง รู้รักษาคำพูด รวมถึงสัญญาข้อตกลงที่ได้ทำร่วมกัน เพราะการรักษาคำพูดเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กิจการเจริญรุ่งเรืองได้ เช่น เมื่อตกลงส่งสินค้าให้กับลูกค้า วันใด ก็ต้องส่งไปตามกำหนดเวลา ไม่เช่นนั้นก็จะก่อความเสียหายได้

๑.๔ ไม่คดโกงลูกค้า คือ การซื้อสัตย์ ซื่อตรง ตรงไปตรงมากับลูกค้าของตน

ไม่ทำการค้าโดยการคดโกง เอาไรต์เอาเปรียบ ใช้เล่ห์ล่อหลอกให้คนหลงกล ของไม่ดีก็กลับ บอกว่าดี ของไม่มีคุณภาพก็บอกว่ามีคุณภาพ เช่น นำของปลอมมาหลอกขายว่าเป็นของจริง ผู้ซื้อไม่รู้ก็ นำไปใช้จนเกิดอันตรายได้

๑.๕ เลือกคบคนดีมาเป็นหุ้นส่วน คือ การเลือกเอาแต่คนดีมาเป็นหุ้นส่วนทำ

การค้าบุคคลที่มีอาชีพเป็นนักธุรกิจหรือผู้ประกอบการ ถ้าต้องการขยายกิจการก็อาจจำเป็นต้อง มีการร่วมลงทุนกับผู้อื่น ถ้าตัดสินใจจะดำเนินการดังกล่าว ก็จำเป็นต้องเลือกลงทุนร่วมกับ คนดีมีศีลธรรมเท่านั้น ถ้าเราดูคนไม่ออก ไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วนรอบคอบ หรือเชื่อคนง่าย เราก็อาจจะได้ คนไร้ศีลธรรมมาเป็นหุ้นส่วน ซึ่งถ้ากิจการของเราเจริญขึ้น ก็อาจถูกเขาใช้เล่ห์เหลี่ยมกลโกงยึดกิจการ ไปจากเรา หรือมีฉะนั้นก็คงจะทำให้กิจการของเราพินาศล่มจมลงได้

๒. กระบวนการพัฒนา แปลว่า ทำให้เจริญ ทำให้มาก

การสร้างฐานะต้องขยันพัฒนา ที่สำคัญต้องรู้จักพัฒนาทั้งความรู้ความสามารถตลอดเวลา ต้อง ไม่ย่ออยู่กับที่ ไม่อย่างนั้นจะไม่สามารถต่อสู้กับการแข่งขันได้ อีกทั้งต้องมี ทมะ เป็นคุณธรรมพื้นฐาน คือ มีนิสัยรักการฝึกฝน อบรมตนเอง และการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในตัว สิ่งที่จะต้องพัฒนาในขั้นต้นมี ๔

ประการ คือ

๒.๑ หมั่นพัฒนาความรู้

การหมั่นขวนขวายหาความรู้ มาใช้ในการทำงาน ทั้งด้านการบริหาร และการผลิตเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกตลอด เวลา เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างรวดเร็ว ได้ปริมาณผลผลิตสูงสุด มีคุณภาพดีที่สุดใน ขณะเดียวกันก็สามารถลดต้นทุนการผลิตได้อีกด้วย ซึ่งจะมีผลดีต่อการแข่งขันกันในด้านธุรกิจ

๒.๒ หมั่นเพิ่มพูนความดี

ความดี คือ สิ่งที่ทำไปแล้วทั้งทางกาย วาจา ใจ แล้วไม่เดือดร้อนในภายหลัง

การทำความดีพร้อมๆ กับการสร้างฐานะ ย่อมเป็นการทำเป้าหมายชีวิตทั้ง ๓ ระดับไปพร้อมๆ กัน อีกทั้งยังเป็นการสร้างเครดิต ความน่าเชื่อถือ และความไว้วางใจให้กับตนเองอีกด้วย เพราะถ้าเราต้องการให้คนตีมาค้าขายกับเรา เราก็ต้องเป็นคนดีก่อน ด้วยการทำความดีให้มากๆ ด้วยความเต็มใจ และเป็นนิสัย ไม่ใช่การทำความดีเพื่อเอาหน้า

๒.๓ หมั่นพัฒนาเทคโนโลยี

เทคโนโลยี คือ เครื่องมือเครื่องใช้ที่อำนวยความสะดวกสบาย

การเป็นผู้สร้างสรรค์เทคโนโลยีใหม่ๆ ก่อนใครๆ จะทำให้เป็นผู้ได้โอกาสที่จะประสบความสำเร็จก่อนผู้อื่น อีกประการหนึ่ง เป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในอนาคต เทคโนโลยีมักจะมาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง หากไม่ยอมรับหรือปฏิเสธ เทคโนโลยีก็จะกลายเป็นคนล้าหลัง ก้าวตามไม่ทัน ความสำเร็จก็จะมีน้อยกว่าคนอื่น

๒.๔ หมั่นติดตามข่าวสารและสถานการณ์ในโลก

ข่าวและสถานการณ์ คือ เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดทั่วทุกมุมโลก

ต้องมีความรอบรู้ในข้อมูลข่าวสาร สถานการณ์บ้านเมือง เศรษฐกิจและสังคม ดินฟ้าอากาศของโลกทั้งโลก เพราะเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อการประกอบธุรกิจการค้า ไม่ว่าใครจะทำอะไรที่ไหนในโลก สิ่งนั้นจะส่งผลกระทบต่อไปทั่วโลก หากไม่มีความรอบรู้ก็ไม่มีข้อมูลเพื่อตัดสินใจ หรือสามารถวางแผนล่วงหน้า ต่อความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้

๓. กระบวนการบริหารจัดการ

การบริหาร คือ การเข้าไปจัดการในเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ บุคคล เงิน ทรัพยากร งาน ทุกลงานต้องอาศัยการบริหารจัดการทั้งสิ้นจึงจะเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ในงานบริหารย่อมต้องมีปัญหาและอุปสรรคให้ต้องแก้ไขอยู่เสมอ ผู้บริหารต้องมีความ “อดทน” เป็นนิสัยจึงจะสามารถบริหารได้สำเร็จ หน้าที่หลักของผู้บริหาร มีอยู่ ๔ ประการ คือ

๓.๑ ชยันทำงานตามเวลา

ผู้บริหารต้องมีนิสัยตรงต่อเวลา มีวินัยในเรื่องเวลา รู้จักจัดการงานตามเวลา งานใดสำคัญก็

ต้องทำก่อน งานใดยังไม่สำคัญก็ต้องรอไปก่อน และเมื่อถึงเวลาต้องทำงานใด ก็ต้องทำงานนั้นทันที ไม่ควรผัดวันประกันพรุ่ง เป็น दिनพอกทางหมู สุดท้ายก็ไม่ได้ทำงาน

๓.๒ หมั่นตรวจตรวจงานให้เรียบร้อย

ผู้บริหารต้องมีนิสัยไม่ประมาท คือ รู้จักสังเกต ไม่ปล่อยผ่านในสิ่งแม้เพียงเล็กน้อย เมื่อพบสิ่งผิดปกติก็น่าต้องรีบแก้ไขทันทีโดยไม่ปล่อยผ่านไปเฉยๆ หรือทำงานแบบสลุบเอาเผากิน ผักชีโรยหน้า เป็นต้น

๓.๓ อุดทนกับการแก้ปัญหา

ผู้บริหารต้องมีนิสัยอดทน เป็นคนสู้ปัญหา พบปัญหาแล้วแก้ไข ไม่ใช่หนีปัญหาไม่หาทางแก้ไข และรู้จักป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดขึ้นอีก ดังนั้น ความอดทนเท่านั้นจึงจะเอาชนะปัญหาอุปสรรคได้

๓.๔ หมั่นตรวจตราบัญชี

ผู้บริหารต้องมีนิสัยละเอียดรอบคอบ หมั่นตรวจจสอบบัญชีการเงินทั้งรายรับ รายจ่าย รายเหลือ ว่ามีการขาดทุน กำไร อย่างไรจะได้สามารถวางแผน แก้ไข ป้องกัน ปัญหาการเงินของตนได้ทันที

๔. กระบวนการการขาย

จะค้าขายทำธุรกิจได้กำไร ขาดทุน มากน้อยเพียงใดอยู่ที่สามารถปิดการขายได้มากน้อยเพียงใด ดังนั้น คุณสมบัติพื้นฐานของนักขายที่ดี ที่ทุกคนต้องมี คือ จาคะ มีลักษณะ ๔ ประการคือ

๔.๑ รู้จักรักษารามณ์ให้แจ่มใส

ผู้ชายต้องมีอารมณ์ยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ รอยยิ้มจะสร้างความคุ้นเคยให้กับลูกค้า ให้รู้สึกสนิทสนมและเป็นมิตร จะได้รับรู้สึกไว้นิ่งเชื่อใจ แม้ลูกค้าจะซื้อหรือไม่ซื้อก็ตาม ก็ต้องยิ้มแย้ม ตลอดเวลา ไม่ควรทำหน้าบูดบึ้งอารมณ์เสียใส่ลูกค้า เพราะวันนี้นักลูกค้าอาจจะไม่ซื้อ แต่หากลูกค้าประทับใจ วันอื่นลูกค้าก็จะกลับมาซื้ออีกแน่นอน

๔.๒ รู้จักให้สิ่งมีประโยชน์แก่ลูกค้า

ผู้ชายต้องเสนอสินค้าแก่ลูกค้าตามความเป็นจริง สินค้าของเรามีรายละเอียด คุณภาพอย่างไร ใช้งานอย่างไร ต้องอธิบายให้ลูกค้าเข้าใจชัดเจนเสียก่อน ไม่ควรหลอกขายสินค้าที่ด้อยคุณภาพ หรือโฆษณาเกินจริง หรือลูกค้าบางคนไม่มีความรู้ ก็ต้องอธิบายให้ความรู้แนะนำช่วยเหลือลูกค้าให้เข้าใจในสิ่งที่ลูกค้าต้องการจริงๆ แม้จะไม่ซื้อสินค้าของเราก็ตาม

๔.๓ รู้จักอำนวยความสะดวกแก่ลูกค้า

ผู้ชายต้องให้ความสำคัญกับการบริการ เพราะการบริการเป็นสิ่งสำคัญของการขาย ลูกค้ามีความต้องการอย่างไร ผู้ชายต้องอำนวยความสะดวกแก่ลูกค้าในทุกๆ ด้าน เช่น ตัวอย่างสินค้า พื้นที่สำหรับลูกค้าได้เลือกชมสินค้า แก้วสำหรับนั่ง ห้องน้ำสะอาด ให้การต้อนรับลูกค้าเหมือนญาติผู้ใหญ่ที่มาเยี่ยมเยียนถึงบ้าน

๔.๔ รู้จักผูกใจลูกคำที่เป็นคนดีมาเป็นลูกคำประจำ

ผู้ชายต้องใส่ใจกับลูกคำที่เป็นคนดี เพราะการค้าขายกับคนดีย่อมสบายใจกว่าคนไม่ดี ฉะนั้น การผูกใจให้สนิทสนมคุ้นเคยกันไว้เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ จะได้ติดต่อดำขายกันได้ยาวนาน การได้คนดีมาเป็นลูกคำจะมีแต่ช่วยกันเจริญก้าวหน้า เพราะคนดีจะไม่ชักชวนไปในทางที่เสื่อม หรือพาให้ฉิบหาย ตรงกันข้ามกับคนพาล หากพบพานมากๆ เข้าก็มีแต่จะลุ่มจม มีแต่จะเสื่อมทั้งชีวิต ธุรกิจการค้าที่เดียว

ความขยันให้การหาทรัพย์เป็น จึงเป็นต้นทางของการสร้างฐานะให้ร่ำรวย ประการแรก และเป็นความเก่งที่สามารถเรียนรู้และสร้างขึ้นมากในตนเองได้ แต่จะสร้างฐานะให้ร่ำรวยได้อย่างแน่นอน ต้องเป็นความเก่งบวกกับความเฮงที่ได้มาจากการสร้างบุญ

๒. ได้ทรัพย์เพราะการส่งผลของบุญที่ทำไว้ดีแล้วในอดีต

การสร้างฐานะไม่ว่าจะประกอบอาชีพ ทำธุรกิจประเภทใด ย่อมต้องการกำไรสูงสุดเป็นเป้าหมาย แต่หลายครั้งจะพบว่า แม้จะขยันทำเต็มที่เพียงใดก็ไม่ได้ผลตามที่ตั้งใจไว้ ความก้าวหน้าในหน้าที่การงานก็ไม่สูงขึ้น เพราะไม่มีความรู้ในเรื่องบุญ ที่ส่งผลกระทบต่อฐานะของตน พระพุทธองค์ได้ตรัสเรื่องนี้ไว้ใน “วาทินชสูตร” มีใจความสรุปได้ว่า

๑. โกงบุญตนเองจึงขาดทุน หมายความว่า คนบางคนเคยปวารณาต่อสมณพราหมณ์ว่า ถ้าพระคุณเจ้าต้องการปัจจัยสิ่งใดขอให้บอกเขา ครั้นต่อมาภายหลัง เมื่อเขาได้รับการบอกกล่าว แล้วก็เฉยเสีย คนประเภทนี้ เมื่อละโลกไปแล้ว กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก ไม่ว่าจะสร้างฐานะด้วยการประกอบอาชีพใดๆ ก็มีแต่ขาดทุน ได้เงินน้อยกว่าที่ควรได้

๒. โกงบุญบางส่วน ทำให้ได้กำไรน้อย หมายความว่า คนบางคนถวายปัจจัยแก่สมณพราหมณ์น้อยกว่าที่ตนเคยปวารณาต่อพระคุณเจ้า คนประเภทนี้ เมื่อละโลกไปแล้ว กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก ไม่ว่าจะสร้างฐานะด้วยการประกอบอาชีพใดๆ ก็จะได้กำไรน้อยกว่าที่ตั้งใจไว้

๓. ทำบุญตามกำลังจึงได้กำไรตามเป้าหมาย หมายความว่า คนบางคนถวายปัจจัยแก่สมณพราหมณ์ตรงตามจำนวน ที่ตนเคยปวารณาไว้ ไม่ว่าจะตนเองจะประสบอุปสรรคมากน้อยเพียงใดหรือไม่ก็ตาม คนประเภทนี้เมื่อละโลกไปแล้ว กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะสร้างฐานะด้วยการประกอบอาชีพใดๆ แม้มีอุปสรรคแบบไม่คาดฝันเกิดขึ้นมากมายเพียงใดเขาก็สามารถฝ่าฟันจนกระทั่งได้กำไรตามที่หวังจนได้

๔. ทำบุญเต็มกำลังจึงได้กำไรเกินเป้า หมายความว่า คนบางคนถวายปัจจัยอย่างเต็มกำลังแก่สมณพราหมณ์ คือถวายมากกว่าที่ตนเองปวารณาไว้ คนประเภทนี้เมื่อละโลกไปแล้ว ก็ไปสู่สุคติ เมื่อกลับมาเป็นมนุษย์อีก ไม่ว่าจะสร้างฐานะด้วยการประกอบอาชีพใดๆ ก็ได้กำไรเกินเป้าหมายไป

เพราะฉะนั้น คนที่จะสร้างฐานะคนใดที่ไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพตามที่คาดหวัง หรือประสบความล้มเหลว ถ้ามั่นใจว่า สาเหตุแห่งปัญหาไม่ได้มาจากความขยันหมั่นเพียรแล้วละก็ ย่อมจะต้องเป็นสาเหตุจากการขาดกำลังบุญในอดีตแน่นอน เมื่อทราบแล้วก็พึงกตัญญูต่อบุญที่ตนทำมา

หากินควบคู่กับการสร้างบุญกุศลเรื่อยไปในเชิงบูรณาการให้ยิ่งๆ ขึ้น แม้ผลยังบังเกิดไม่ทันในชาตินี้ก็จะบังเกิดในชาติหน้าและชาติต่อไปอีก

ส่วนคนสร้างฐานะคนใดที่ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวัง หรือเกินความคาดหวัง ก็อย่าเพิ่งหลงคิดว่า ความสำเร็จของท่านเกิดจาก “หนึ่งสมองสองมือของท่านแท้ๆ” แท้ที่จริงแล้วยังมีบุญกุศลที่ท่านเคยสั่งสมไว้สนับสนุนอยู่ด้วย เข้าทำนองที่มีผู้นิยมพูดกันว่า “เก่งอย่างเดียวยังไม่พอ ต้องทั้งเก่งทั้งเฮงนั่นแหละ จึงจะรวย”

เพราะฉะนั้น ในขณะที่ท่านกำลังสร้างฐานะทางเศรษฐกิจไป ท่านจะต้องไม่มองข้ามการสั่งสมบุญไว้ล่วงหน้าอย่างเด็ดขาด

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย จุดเริ่มต้นของการเก็บรักษาทรัพย์เป็น คือ การรู้จักการสะสม การออม รู้จักคุณค่าของเงิน ขึ้นต่อมาคือต้องรู้จักหาทางป้องกันทรัพย์จากภัยต่างๆ ซึ่งภัยของทรัพย์ มาจาก ๒ ทางหลัก คือ

(๑) ภัยจากคน ทั้งจากคนใกล้ตัว และคนไกลตัว

(๒) ภัยจากธรรมชาติ

นอกจากนี้การเก็บทรัพย์เป็นยังรวมไปถึงการใช้ของอย่างถนอม รู้จักรักษาให้ข้าวของมีอายุการใช้งานที่ยาวนานอีกด้วย อีกทั้งของหายก็ต้องหา ของเสียก็ต้องซ่อมด้วย แม้การทำ ทรัพย์เป็นจะมีความสำคัญ แต่การเก็บทรัพย์เป็นสำคัญยิ่งกว่า เพราะว่าจะหาทรัพย์มาได้มาก แต่หากเก็บทรัพย์ไม่เป็น เงินแสนเงินล้านที่หามานั้นก็หมดไปได้เหมือนกัน

๓. กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกลงนามล้าเห็นยกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา คีล จาคะ ปัญญา หากรักจะยืนหยัดอยู่ในโลกกว้างอย่างมั่นคงแล้ว ก่อนอื่นต้องสร้างธาตุแห่งความเป็นคนดีขึ้นมาในตัวก่อน แล้วจึงสร้างเครือข่ายคนดีขึ้นมา เป็นวงจรตามลำดับ การสร้างเครือข่ายคนดีมี ๓ ขั้นตอนด้วยกัน คือ

ขั้นที่ ๑ รู้จักวางตัวให้เหมาะสม เช่น พิจารณาให้ดีว่า ขณะนั้นตัวเราอยู่ในสังคมใด อยู่ในฐานะใด มีตำแหน่งหรือบทบาทหน้าที่อะไร เช่น ถ้าเป็นพ่อก็ต้องวางตัวให้สมกับที่เป็นพ่อ เป็นเพื่อนก็วางตัวให้สมกับที่เป็นเพื่อน

ขั้นที่ ๒ ซึมซับเอาศีลธรรมมาจากคนดีที่อยู่รอบตัวเราในสังคมนั้นๆ โดยการหมั่นเข้าไปสนทนาซักถาม หมั่นคอยสังเกตผู้ซึ่งพร้อมด้วยคุณความดีเหล่านี้ เพื่อจะได้ซึมซับและถ่ายทอดเอาความรู้ ความดีจากบุคคลเหล่านั้นมาสู่ตัวเรา

ขั้นที่ ๓ ถ่ายทอดความรู้และความดีของเราไปสู่ผู้อื่นที่อยู่แวดล้อมรอบด้าน เมื่อเรากำลังสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ ต้องรู้จักเลือกทำงานกับคนที่มีความซื่อสัตย์สุจริตเท่านั้น เพราะมิตรดีเท่านั้น จึงจะช่วยกันสร้างความสำเร็จให้แก่กันและกันได้อย่างยั่งยืน และที่สำคัญต้องขยายเครือข่ายความเป็น

กัลยาณมิตรออกไปให้กว้างขวางมากที่สุด เพราะมิตรยิ่งมากเท่าใด โอกาสที่จะสร้างตัวให้ร่ำรวยก็มากขึ้นเท่านั้น

แต่ถ้าหากไม่เลือกมิตรหรือหุ้นส่วนที่จะทำงานร่วมกันเพื่อสร้างฐานะแล้ว โอกาสที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกโกง ถูกทำให้เสียหายก็เกิดขึ้นอย่างแน่นอน ทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ก็ต้องหมดไป เพราะความไม่ระมัดระวังมีความประมาทพลาดเพียงครั้งเดียวก็อาจทำให้ ลิ่นเนื้อประดาตัว เพียงเพราะคบมิตรเลวก็มีตัวอย่างให้เห็นอยู่บ่อยๆ

๔. สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ทำได้ ความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือ พุ่มพวย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ คนที่ใช้ทรัพย์เป็นจะต้องรู้จักเลี้ยงชีพอย่างพอเหมาะพอสม ไม่ให้พุ่มเพื่อยสุ่ยสุ่ย และไม่ให้ขัดสนฝืดเคือง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า กุลบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้พุ่มเพื่อยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า “การใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับจักเกินรายจ่ายและรายจ่ายจักไม่เกินรายรับ” เปรียบเหมือนคนซึ่งของ ยกตราซึ่งขึ้นตุ้มนี่ได้ว่า “ต้องลดลงเท่านั้น หรือเพิ่มขึ้นเท่านั้น”

ความสุขของมนุษย์

สำหรับบุคคลที่ไม่ต้องการเป็นทุกข์จากการใช้จ่ายเกินตัวหรือบริโภคเกินจำเป็น ควรนำเรื่องของสุขของคฤหัสถ์ ๔ มาประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสุขได้ดังนี้^๘

๑. สุขเกิดจากความมีทรัพย์ มีความภูมิใจในโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วย น้ำพักน้ำแรง และจากความขยันหมั่นเพียรของตน ด้วยความบริสุทธิ์ ชอบธรรม

๒. สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ มีความภูมิใจต่อการใช้จ่ายทรัพย์ที่ได้มา โดยชอบนั้น เลี้ยงตัวเองเลี้ยงครอบครัว เลี้ยงผู้ที่ควรดูแลเลี้ยงดู และบำเพ็ญคุณประโยชน์ต่อส่วนรวม

๓. สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ มีความภูมิใจว่าตนเป็นไท เป็นอิสระ ไม่มีหนี้สินผูกพันติดค้างต่อผู้ใด

๔. สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ มีความภูมิใจว่าตนมีความประพฤติ สุจริตทั้งกาย วาจา และใจ ไม่มีข้อบกพร่องเสียหาย ไครติเตียนไม่ได้ ทั้งทางโลก และทางธรรม

อนึ่ง บุคคลที่ประสบความสุขสำเร็จในการครองเรือน จะเป็นคฤหัสถ์ หรือชาวบ้านก็ดี นำเคารพนับถือเป็นแบบฉบับ ที่ควรถือเป็นตัวอย่างนั้น จะต้องเป็นผู้ที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ได้มาแล้วเลี้ยงตนและ ครอบครัวให้เป็นสุข เผื่อแผ่แบ่งปัน และใช้ทรัพย์ที่หามาได้นั้น อย่างมี สติสัมปชัญญะ โดยรู้เท่าทันเห็นคุณเห็นโทษ ทางดีทางเสีย มีปัญญาทำตน ให้เป็นอิสระหลุดพ้น เป็นนายเหนือโภคทรัพย์

^๘ อังคตตรนิกาย จตุกนิบาต ๒/๖๒/๕๑

สรุป

การบริโภคเป็นความต้องการที่ไม่มีสิ้นสุดของมนุษย์ เมื่อมีความต้องการมากกว่าการแสวงหาสิ่ง
ที่เกินกำลังของตนก็เกิดขึ้น โดยเข้าใจว่าเมื่อมนุษย์ได้รับการสิ่งที่ต้องการแล้วจะเกิดความสุขมากขึ้น
จนลืมนึกสิ่งที่จะตามนั้นก็คือภาวะหนี้สิน ความสุขที่คาดว่าจะได้รับจากการบริโภคกลับไม่ได้สร้าง
ความสุขที่แท้จริงแก่มนุษย์เลย กลับไปสร้างภาระทางเศรษฐกิจของตนเอง

พระพุทธศาสนามองว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นอุปกรณ์ที่จะช่วยสนับสนุนการมีชีวิตที่ดีงาม
การบริโภคในด้านวัตถุไม่ใช่จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของชีวิต แต่เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนามนุษย์ให้มี
คุณภาพชีวิตที่ดี การบริโภควัตถุพระพุทธศาสนาสอนให้บริโภคอย่างมีสติ คือพิจารณาถึงจุดมุ่งหมาย
ของการบริโภค ไม่ได้บริโภคเพื่อความสนุกสนาน จนทำให้เกิดหนี้สิน ซึ่งเป็นภาระอันทำให้เกิดความทุกข์

ถ้ามนุษย์พัฒนาการบริโภคให้เป็นแบบบริโภคอย่างมีสติ ความเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นก็
จะน้อยลงไป สังคมก็จะมีแต่ความเกื้อกูลต่อกัน มีความสงบสุขร่มเย็นมากขึ้น อันเกิดจากไม่มีหนี้ เพื่อ
การเป็นหนี้มีแต่ความทุกข์ ดังภาษิตว่า อธิณทานํ ทุกข์ โลก

เอกสารอ้างอิง

พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒

พระธรรมปิฎก, เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล
คีมทอง, ๒๕๕๑)

สำนักงานสถิติแห่งชาติ “เผยหนี้ภาคครัวเรือนปี ๕๐” โพสต์ทูเดย์ ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๑

ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์, วัฒนธรรมที่วิและวัฒนธรรมเศรษฐกิจพอเพียง, มหาวิทยาลัย
เที่ยงคืน, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๓๙

http://www.cps.chula.ac.th/pop_info/tha/Newsletter-๒๕๕๑/news/news_th_๓๑๐-๐๕๖.pdf

<http://www.decha.com/board/index.php?topic=๕๖๘.๐>

ภาคที่ ๒

พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤติการเมือง

ธรรมาธิปไตยในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนา ประชาธิปไตยในสังคมไทย

นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองประเทศเช่นเดียวกับนานาอารยประเทศมาเป็นระยะเวลาถึง ๗๖ ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบันปี พ.ศ.๒๕๕๒ แต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาประชาธิปไตยในสังคมไทยกลับลุ่มๆ ดอนๆ ประสบบัญญามากมายในการพัฒนาประชาธิปไตยให้มั่นคง ในขณะที่เดียวกันประเทศไทยก็เป็นสังคมที่มีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา และในพระพุทธศาสนาก็มีหลักธรรมคำสอนมากมายที่สังคมไทยควรจะได้รับประโยชน์จากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาประชาธิปไตย ดังนั้น ในบทความนี้จึงนำเสนอเรื่อง “ธรรมาธิปไตยในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย” เพื่อทำความเข้าใจว่าธรรมาธิปไตยเป็นระบอบหรือแนวคิด? ธรรมาธิปไตยมีหลักการที่สำคัญอะไรบ้าง? และธรรมาธิปไตยจะเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยได้อย่างไร? ดังนี้

๒. ธรรมาธิปไตยในฐานะหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา

คำว่า “ธรรมาธิปไตย” หรือ “ธัมมาธิปไตย” มีความหมายว่า “ความมีธรรมเป็นใหญ่, ถือธรรมเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปวารณาความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรม เป็นประมาณ” และแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “supremacy of the Dharma of righteousness”^๑ ธรรมาธิปไตยเป็นคำที่ใช้กัน

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๘.

อย่างคุ้นเคยในสังคมไทย เนื่องจากเป็นสังคมที่ได้รับอิทธิพลด้านคำสอนจากพระพุทธศาสนามาอย่างยาวนาน ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นแหล่งบันทึกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงธรรมาธิปไตยไว้หลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต คือ อาธิปไตยยสูตรและจกวัตตติสูตร ดังนี้

ในอาธิปไตยยสูตร อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ได้กล่าวถึงอธิปไตย^๒ ๓ ประการในพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจน โดยการแบ่งอธิปไตยออกเป็น ๓ ประการ ได้แก่ อตตอธิปไตย (ความมีตนเป็นใหญ่) โลกาธิปไตย (ความมีโลกเป็นใหญ่) และธัมมาธิปไตย (ความมีธรรมเป็นใหญ่)^๓ และหลักอธิปไตยนี้ก็ถูกนำมาถ้อยทอดสู่สังคมไทยในแง่มุมต่างๆ ทำให้เป็นคำที่คุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ในที่นี้กล่าวถึงเฉพาะคำว่า “ธรรมาธิปไตย” ซึ่งเขียนอย่างภาษาบาลีว่า “ธัมมาธิปไตยย” แยกออกเป็น ๒ คำคือ “ธัมม” กับ “อธิปไตยย” แต่มาเขียนแบบภาษาไทยว่า “ธรรมาธิปไตย” หรือ “ธัมมาธิปไตย” ซึ่งในอาธิปไตยยสูตรได้อธิบายคำๆ นี้ไว้ว่า

ธัมมาธิปไตย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สวดก้องทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ก็เพื่อนพรหมจารีผู้รู้เห็นอยู่ มีอยู่ การที่เราบวชในธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้วอย่างนี้พึงเกียจคร้านประมาทอยู่นั้น ไม่สมควรแก่เราเลย” ภิกษุนั้นย่อมเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เธอยกธรรมเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธัมมาธิปไตย^๔

ส่วนในจกวัตตติสูตร อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ได้กล่าวถึงธรรมาธิปไตยในฐานะที่เป็นหลักธรรมประการหนึ่งที่พระเจ้าจักรพรรดิและพระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติไว้ว่า

^๒ คำว่า “อธิปไตย” ในพระไตรปิฎกบาลีเขียนว่า “อาธิปไตยย” แต่ในพระไตรปิฎกภาษาไทยบางชุดเขียนว่า “อธิปไตย” ก็มี หรือ “อาธิปไตย” ก็มี หรือ “อาธิปไตยย” ก็มี

^๓ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่มที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๑-๒๐๓.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๓.

...พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาในโลกนี้ ทรงอาศัยธรรม
เท่านั้น ลักการะธรรม เคารพธรรม นอบน้อมธรรม เชิดชูธรรม ยกย่องธรรม มี
ธรรมเป็นใหญ่ [ธรรมาธิปไตย] ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองชนภายใน โดย
ธรรม...^๕

...พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรง
อาศัยธรรมเท่านั้น เคารพธรรม นอบน้อมธรรม เชิดชูธรรม ยกย่องธรรม มีธรรม
เป็นใหญ่ [ธรรมาธิปไตย] ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองกายกรรมโดยธรรม
ว่า “กายกรรมเช่นนี้ควรเสพ กายกรรมเช่นนี้ไม่ควรเสพ”...^๖

จากที่กล่าวมา เราจะเห็นได้ว่า “ธรรมาธิปไตย” ในฐานะที่เป็นหลักธรรมคำสอนในพระพุทธ
ศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ถือว่าธรรมาธิปไตยเป็นคุณสมบัติหรือหลักธรรมที่ผู้ปกครองคือ
พระเจ้าจักรพรรดิและพระพุทธเจ้าทรงมีหรือทรงปฏิบัติ และธรรมาธิปไตยก็เป็นเรื่องของการมุ่งสอน
ผู้ที่ออกบวชเป็นภิกษุเพื่อนำไปปฏิบัติให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงที่ครอบงำ ไม่พึงเกียจคร้าน แต่พึง
บำเพ็ญเพียร โดยยกธรรมให้เป็นใหญ่หรือให้ความสำคัญแก่ธรรม คำว่า “ธรรม” ที่อาธิปไตยยสุตรได้
กล่าวไว้ก็คือ “พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบ
ด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อภิปัญญาชนพึงรู้เฉพาะตน” ซึ่งในอรรถกถาได้อธิบาย
ไว้ว่าหมายถึงโลกุตระธรรม ^๗ ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ ซึ่งเป็นเป้าหมายของการปฏิบัติ
ธรรมในพระพุทธศาสนานั้นเอง ส่วนคำว่า “ธรรม” ในธรรมาธิปไตยที่กล่าวถึงในจกกวัตตสุตรใน
อรรถกถาก็ได้อธิบายว่าหมายถึงกุศลกรรมบถ ๑๐^๘ คือทางแห่งกรรมดี ได้แก่ เว้นจากทำลายชีวิต เว้น
จากถือเอาของที่ขามิได้ให้ เว้นจากประพฤติผิดในกาม เว้นจากพูดเท็จ เว้นจากพูดส่อเสียด เว้นจาก
พูดคำหยาบ เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่คิดร้ายเบียดเบียนเขา และเห็นชอบตาม
คลองธรรม

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๔.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕.

^๗ มหาหมากุฎราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ชุด ๑๑ เล่ม, เล่มที่ ๓๔, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาหมากุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๘๘.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

๓. ธรรมาธิปไตยเป็นระบอบหรือแนวคิด

จากที่กล่าวมา “ธรรมาธิปไตย” เป็นหลักธรรมคำสอนที่มุ่งสอนการประพฤติปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุโดยให้ความสำคัญของธรรม และเป็นคุณสมบัติและหลักการปฏิบัติประการหนึ่งของผู้ปกครองคือพระเจ้าจักรพรรดิและพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการกล่าวถึง “ธรรมาธิปไตย” ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนประการหนึ่งในพระพุทธศาสนาดังที่กล่าวมาในเบื้องต้น โดยการกล่าวถึง “ธรรมาธิปไตย” ขึ้นไปโยงใยเกี่ยวข้องกับเรื่องทางการเมืองการปกครอง ด้วยเหตุคำว่า “อธิปไตย” ในคำว่า “ธรรมาธิปไตย” นี้ หากมองในแง่ของความหมายตามรูปศัพท์ก็มีความหมายเหมือนกับคำที่ใช้กันอยู่ในทางการเมืองการปกครองคือ “ความเป็นใหญ่” จึงมักจะมีผู้อธิบายหลักธรรมคำสอนเรื่องธรรมาธิปไตยในพระพุทธศาสนาไปในทำนองว่าเป็นระบอบการปกครองประเทศรูปแบบหนึ่งเช่นเดียวกันกับระบอบประชาธิปไตย อีกทั้งยังเหนือกว่าระบอบประชาธิปไตยหรือระบอบอื่นๆ ที่ใช้กันอยู่ในนานาอารยประเทศทั่วโลก จึงก่อให้เกิดการตีความอธิบาย “ธรรมาธิปไตย” ในพระพุทธศาสนาออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีทัศนะว่าธรรมาธิปไตยเป็นระบอบการปกครอง กลุ่มที่มีทัศนะว่าธรรมาธิปไตยเป็นแนวคิด และกลุ่มที่มีทัศนะว่าธรรมาธิปไตยเป็นทั้งระบอบการปกครองและแนวคิด ดังนี้

๓.๑ กลุ่มที่มีทัศนะว่าธรรมาธิปไตยเป็นระบอบการปกครอง สำหรับตัวแทนนักคิดในกลุ่มนี้ เช่น พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตภาโณ) พระภิกษุนักวิชาการนักคิดที่สำคัญท่านหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย ในหนังสือ “พระพุทธศาสนากับรัฐธรรมนูญ” ของท่านได้อธิบายไว้ทำนองว่าธรรมาธิปไตยนี้เป็นระบอบการปกครองประเภทหนึ่งและเป็นระบอบที่ไม่มีปัญหา หากผู้บริหารเข้าใจสาระของระบอบได้ดีไว้ดังนี้

ระบอบการปกครอง จากอดีตกาลนานไกลมาแล้ว การปกครองจะแบ่งออกเป็นหลักใหญ่ๆ ๓ ประเภทหลักที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อธิปไตย แปลว่า ความเป็นใหญ่ เป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ที่เมื่อก่อนโดยเนื้อหาสาระแล้ว เป็นหลักการในการทำความดีจากการพัฒนาตนเองจนถึงชาติบ้านเมือง ประกายแห่งความคิดจะเริ่มจากจุดใดก็ได้ เพราะแต่ละข้อล้วนมีการกำกับควบคุมด้วยกุศลธรรมทุกข้อ อธิปไตย ๓ ประการ คือ (๑) **อัตตาธิปไตย มีตนเป็นใหญ่** หากถึงขั้นระดับการบริหารบ้านเมือง เป็นการใช้อำนาจรวมศูนย์ที่คนๆ เดียวคือราชาประมุข หัวหน้า ตามสมควรแก่กรณี ท่านผู้บริหารปรารถนาถึงสถานะ อำนาจ หน้าที่ภารกิจที่ตนจะต้องกระทำมีสติเป็นหลักในการกำกับควบคุมความคิด เจตนารมณ์สามารถบริหารประเทศชาติให้บริสุทธิ์ยุติธรรมได้ และอาจจะบริหารได้ดีกว่าบางระบอบที่ขาดธรรมะก็ได้ (๒) **โลกาธิปไตย มีโลกเป็นใหญ่** ให้ความสำคัญตามกระแสความคิด ความพอใจของชาวโลก ค่านิยมของชาวโลกหากเรียกปัจจุบันคือ

ประชาธิปไตย แต่คนที่เป็นผู้นำและใช้อำนาจในฐานะนั้นๆ จะต้องมียุทธศาสตร์ ความรอบรู้ตนเอง สังคม ปัญหา สาเหตุของปัญหา การไม่มีปัญหา และหลักการวิธีการในการแก้ปัญหาที่สามารถสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนภายในชาติได้ (๓) **ธรรมาธิปไตย การถือธรรมเป็นใหญ่** ให้ความสำคัญแก่ธรรม หากเป็นการบริหาร ก็เป็นการบริหารโดยการใช้ธรรมเป็นมาตรฐานวัด ความถูกต้องความผิดของใครอะไรก็ตาม นำเอาธรรมมาเป็นมาตรฐานวัดต้องยุติด้วยธรรม เป็นธรรม เทียบธรรม ผู้ปกครอง ผู้บริหารจะต้องทรงธรรม มีธรรม ตัวอย่างคือการบริหารแบบราชาธิปไตย แต่พระราชทานทรงทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหะ แสดงว่าฐานความคิดในการบริหารประเทศชาติประชาชนของพระองค์ ทรงใช้สติปัญญา และธรรมะเป็นมาตรฐานวัด ระบอบการบริหารประเทศตามหลักอธิปไตยทั้ง ๓ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ไม่มีปัญหาทุกระบบ หากผู้บริหารเข้าใจในสาระสำคัญของระบอบนั้นๆ ได้ดี การบริหารที่ยุติธรรม เทียบธรรม เป็นธรรมก็จะเกิดผลตามที่ต้องการ^๙

สำหรับผู้ที่มิมีทัศนะเช่นเดียวกับ พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตภาโณ) ที่มองว่าธรรมาธิปไตย เป็นระบอบการปกครองก็คือ ไชย ฦ พล นักคิดนักเขียนที่มีผลงานมากมายในสังคมไทยได้กล่าวไว้ในหนังสือ “การปกครองของพระพุทธเจ้า ระบอบธรรมาธิปไตย” ว่า “กลุ่มธรรมาธิปไตย คือการปกครองโดยให้ความสำคัญเป็นธรรม ความชอบธรรมเป็นใหญ่ การปกครองแบบนี้คือ ระบอบธรรมาธิปไตยที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ เป็นการปกครองสายกลางที่ปลอดภัยที่สุดและมีผลเสีย น้อยที่สุด”^{๑๐} และ “ธรรมาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองคนหรือปกครองหมู่คณะโดยถือธรรมเป็นใหญ่ ไม่ถือตนเป็นใหญ่ ไม่ถือโลกเป็นใหญ่”^{๑๑}

๓.๒ กลุ่มที่มีทัศนะว่าธรรมาธิปไตยเป็นแนวคิด สำหรับตัวแทนนักคิดในกลุ่มนี้ เช่น พระธรรมปิฎกหรือสมณศักดิ์ปัจจุบันคือพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระสงฆ์ไทยที่เป็นทั้งนักคิด และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่มีผลงานเป็นจำนวนมาก ท่านได้อธิบายความหมายของอธิปไตยทั้ง ๓ ประการไว้ในหนังสือ “ธรรมนุญชิวิต” ดังนี้

^๙ พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตภาโณ), **พระพุทธศาสนากับรัฐธรรมนูญ**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๓-๕๔.

^{๑๐} ไชย ฦ พล, **การปกครองของพระพุทธเจ้า ระบอบธรรมาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๓๗), หน้า ๒๕.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

๑. อัตตาธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิของตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยการปรารถนและสิ่งทีเนื่องด้วยตนเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศล ได้แก่ เว้นชั่ว ทำดี ด้วยเคารพตน

๒. โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทาและสรรเสริญ กระทำการด้วยปรารถนาเอาใจหมู่ชน หาคความนิยม หรือหวั่นกลัวเสียงกล่าวว่าเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศลได้แก่ เว้นชั่ว ทำดีด้วยเคารพเสียงหมู่ชน

๓. ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำด้วยปรารถนสิ่งที่ได้ศึกษาตรวจสอบตามข้อเท็จจริง และความเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวางแจ้งชัดและพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มซัดแห่งสติปัญญาจะมองเห็นได้ด้วยคามบริสุทธิ์ใจ เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงามเป็นประมาณอย่างสามัญ ได้แก่ ทำการด้วยคามเคารพหลักการ กฎระเบียบ กติกา^{๑๒}

หลักอธิปไตยทั้ง ๓ ประการนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลัก “ธรรมาธิปไตย” ในพระพุทธศาสนา เมื่อมองจากความหมายดังกล่าว เราจะเห็นได้ว่าไม่ได้เป็นแนวคิดที่จะสร้างระบอบการปกครองขึ้นมาใหม่ และก็ไม่ใช่วะบอบการปกครองแบบใหม่ที่เรียกว่า “ระบอบธรรมาธิปไตย” ที่ดีกว่าระบอบประชาธิปไตยหรือระบอบอื่นๆ ที่ใช้กันอยู่ในสังคมโลก แต่ว่าธรรมาธิปไตยเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของตัวบุคคล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้ระบอบการปกครองที่มีอยู่หรือใช้กันอยู่ในสังคมไม่ว่าจะเป็นระบอบใดก็ตามเป็นระบอบการปกครองที่ดีมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายไว้ว่า

ธรรมาธิปไตยนั้นเป็นคุณสมบัติของคนที่จะทำให้เกิดการปกครองที่ดีได้ ไม่ว่าในระบบใด ถ้าษัตริย์เป็นผู้ปกครองแล้วเป็นธรรมาธิปไตย ก็จะได้การปกครองแบบราชาธิปไตยที่ดี หรือถ้าเรามีการปกครองแบบประชาธิปไตย ก็ต้องให้คนที่มีส่วนร่วมในการปกครองคือประชาชนทุกคนเป็นธรรมาธิปไตย จึงจะได้ประชาธิปไตยที่ดี คือถ้าทุกคนยึดถือเอาความถูกต้อง ความจริง ความดีงามเป็นหลักแล้ว ก็มีหวังว่าจะได้การปกครองที่ดี แต่ถ้าประชาชนแต่ละคนนี้ ไม่เอาตัว

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมานุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๕๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๖),

ความถูกต้องหรือความจริงเป็นหลักเสียแล้ว ก็เสียหลักหมดเลย ปัญหาที่จะเกิดขึ้นทันที ที่นี้ปัญหาปัจจุบันก็คือว่า ทำอย่างไรจะให้คนทุกคนเป็นธรรมาธิปไตย หรือคนส่วนมากเป็นธรรมาธิปไตยก็ได้ เพราะจะให้ทุกคนเป็นธรรมาธิปไตยหมดคงเป็นไปได้ไม่ได้ แต่ถ้าคนส่วนใหญ่ที่มาปกครองในแบบประชาธิปไตยนี้เป็นธรรมาธิปไตย ประชาธิปไตยนั้นก็จะเป็นประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ^{๑๓}

นอกจากพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่มีทัศนะว่า “ธรรมาธิปไตย” นี้ไม่ได้เป็นระบอบการปกครอง แต่เป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นว่าธรรมาธิปไตยเป็นเรื่องของคุณสมบัติหรือหลักความถูกต้อง ความจริง และความดีงามให้ยึดถือปฏิบัติแล้ว ก็ยังมีนักวิชาการบางท่านที่มีทัศนะไปในทางเดียวกันกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ก็คือ ศาสตราจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน นักวิชาการด้านปรัชญาก็มีความเห็นว่า ธรรมาธิปไตยไม่ใช่ระบอบการปกครองแต่เป็นจุดมุ่งหมายของระบอบการปกครองไว้ในหนังสือ “ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก” ว่า

ถ้าจะถามว่าธรรมหรือความถูกต้องตามเหตุตามผลนั้น ระบอบการปกครองต่างๆ ยึดถืออยู่หรือไม่ ก็ตอบได้ว่าทุกระบอบต่างก็เชื่อว่าการปกครองตามระบอบนั้นๆ เป็นไปเพื่อความถูกต้องชอบธรรมทั้งสิ้น นั่นคือทุกระบอบต่างก็เชื่อว่าระบอบของตนเป็นธรรมาธิปไตยทั้งสิ้น ธรรมาธิปไตยจึงเป็นจุดมุ่งหมายของระบอบการปกครองมิใช่หมายถึงระบอบการปกครอง แม้ว่าจะใช้คำว่าธิปไตยเช่นเดียวกันก็ตาม^{๑๔}

นอกจากนี้ ผู้ที่มีทัศนะว่าธรรมาธิปไตยเป็นแนวคิดที่ทำให้ระบอบการปกครองต่างๆ ดีขึ้นหากมีธรรมาธิปไตยเช่นเดียวกันกับพระพรหมคุณาภรณ์และศาสตราจารย์ปรีชา ช้างขวัญยืน ก็คือ พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธีหรือที่รู้จักกันในนามปากกาว่า ว.วชิรเมธี พระภิกษุนักคิดนักเขียนรุ่นใหม่มองว่า ธิปไตยทั้ง ๓ ประการคืออัตตาธิปไตย โลกาธิปไตย และธรรมาธิปไตยเป็นหลักการตัดสินใจทางการเมือง และธรรมาธิปไตยเป็นหลักการตัดสินใจในทางการเมืองที่ดีที่สุด อีกทั้งยังเป็นเนื้อในหรือคุณสมบัติที่สำคัญของประชาธิปไตยไว้ในหนังสือ “ธรรมาธิปไตย” ว่า

^{๑๓} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), **มองให้ลึก หนีให้ไกล ข้อคิดจากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๖), หน้า ๒๓.

^{๑๔} ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙-๒๐.

ในบรรดาหลักการตัดสินใจทางการเมืองทั้งสามประการนั้น หลัก “ธรรมาธิปไตย” หรือหลักถือธรรมเป็นใหญ่ นับว่า เป็นระบบการตัดสินใจทางการเมืองที่ดีที่สุด ถ้าผู้นำทางการเมืองยึดหลักธรรมาธิปไตยในการตัดสินใจทางการเมือง และถ้าประชาชนส่วนใหญ่มีค่านิยมในทางธรรมาธิปไตย เป็นพื้นฐานที่สำคัญ ระบอบประชาธิปไตยก็จะหยั่งรากลึกสู่สังคมไทยอย่างยั่งยืน ธรรมาธิปไตยจึงเป็นเนื้อในของประชาธิปไตย ระบอบประชาธิปไตยที่ไม่มีธรรมาธิปไตย จะกลายเป็นประชาธิปไตยที่เต็มไปด้วยความฉ้อฉล^{๑๕}

๓.๓ กลุ่มที่มีทัศนะว่าธรรมาธิปไตยเป็นทั้งระบอบการปกครองและแนวคิด สำหรับตัวแทนนักคิดในกลุ่มนี้ ได้แก่ พุทธทาสภิกขุ (พ.ศ.๒๔๔๙-๒๕๓๖) หรือพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปัญโญ) นักคิดทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอีกท่านหนึ่งในสังคมไทย ท่านได้อธิบายธรรมาธิปไตยออกมาในลักษณะที่เป็นทั้งระบอบการปกครองและแนวคิดไว้ว่า ธรรมาธิปไตยมุ่งถึงความดี ความงาม ความจริง และความยุติธรรม ซึ่งเป็นกรกล่าวถึงธรรมาธิปไตยในแง่มุมของแนวคิด ส่วนในแง่มุมของระบอบการปกครองท่านกล่าวไว้ว่าถ้าคนดีหรือคณะของคนดีมาปกครองก็เป็นการปกครองด้วยระบอบธรรมาธิปไตย ดังที่ท่านกล่าวไว้ในหนังสือ “การเมืองคือธรรมะ” ไว้ว่า

สำหรับคำว่า ธรรมาธิปไตย นี้ มันเล็งถึงความดี ความงาม ความจริง ความยุติธรรม เรียกสั้นๆ ว่าความดีก็แล้วกัน แล้วคุณจะต้องพิจารณากันในแง่ที่ว่าเดี๋ยวนี้มันขาดคนดี มันขาดความดีในโลก คือขาดคนดี มีแต่คนวัตถุนิยม มีแต่คนต้องการประโยชน์ส่วนตัวและพวกของตัว ถ้าว่ามันมีความดีหรือมีคนดีแล้วระบบการปกครองชนิดไหนมันเป็นถูกต้องไปหมด มันเป็นธรรมาธิปไตยไปหมด ถ้าเรามีคนดีจริงเพียงคนเดียวเท่านั้น มันหาง่ายกว่าหาตั้งฝูง แม้ให้เป็นเผด็จการ เขาก็เผด็จการไปอย่างดีที่สุด และรวดเร็วที่สุด ระบอบเผด็จการมันก็ดีเป็นของดี หากเราหาคนดีมาได้ตั้งฝูง มาเป็นประชาธิปไตย มันก็ดีได้เท่านั้น และดีเท่ากันนั้นแหละจะดีมากกว่านั้นไม่ได้ ถ้าเรามีคนดีอย่างเดียวเท่านั้น มันก็เป็นการปกครองระบอบธรรมาธิปไตยขึ้นมาทันที แม้จะให้คนดีคนเดียวปกครองหรือจะให้คนดีตั้งฝูงปกครองก็ตาม^{๑๖}

^{๑๕} ว.วชิรเมธี, **ธรรมาธิปไตย**, (กรุงเทพฯมหานคร : โพลีสตีมิกส์, ๒๕๕๑), หน้า ๘๗-๘๘.

^{๑๖} พุทธทาสภิกขุ, **การเมืองคือธรรมะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๓๑), หน้า ๑๘๑.

ผู้ที่เห็นด้วยกับการอธิบายของท่านพุทธทาสภิกขุที่มีทัศนะว่า “ธรรมาธิปไตย” เป็นระบอบการปกครองและเป็นแนวคิดก็คือ พิศยา ว่องกุล นักคิดนักเขียนที่มีผลงานมากมาย ดังที่เขากล่าวสนับสนุนการอธิบายของท่านพุทธทาสภิกขุไว้ในลักษณะว่า ธรรมาธิปไตยทำให้ระบอบประชาธิปไตยเป็นประชาธิปไตยที่บริสุทธิ์ และธรรมาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองสูงสุด ไว้ดังนี้

ท่านพุทธทาสเห็นว่า ไม่มีรัฐธรรมนูญฉบับไหน ของประเทศไหนที่สามารถป้องกันความเห็นแก่ตัว โดยส่วนตัวของประชาชนแต่ละคน แม้แต่กฎหมายก็ยังไม่ได้ เนื้อแท้ของประชาธิปไตยจึงเป็นประโยชน์นิยม คือประโยชน์เป็นใหญ่ พรรคการเมืองในระบบนี้ก็เป็นพรรคประโยชน์นิยม คือมีประโยชน์แห่งพรรคการเมืองนั้นแหละเป็นใหญ่ เหตุนี้ ประชาธิปไตยที่บริสุทธิ์ หรือตามหลักแห่งพุทธศาสนา ต้องขึ้นอยู่กับธรรมะเป็นใหญ่ เรียกว่า ธัมมาธิปไตย สังคมจึงจะดีงามและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ธัมมาธิปไตยเป็นประชาธิปไตยที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ควรเป็นรากฐานของประชาธิปไตยทุกชนิด และธัมมาธิปไตยจะล้มเลิกความเป็นบุคคลเหลือแต่ตัวธรรมะ เพราะตัวธรรมะคือตัวบุคคล มนุษย์จะมีระบบที่คนประกอบไปด้วยธรรมะ และประกอบเป็นองค์ทรงหนึ่งสำหรับใช้อำนาจเพื่อการมีชีวิตอยู่ร่วมกัน ธัมมาธิปไตยจึงเป็นระบอบการปกครองสูงสุด ซึ่งสร้างสำนึกมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างไม่เอารัดเอาเปรียบ เห็นแก่ประโยชน์ตน เป็นระบบที่ทุกคนเสียสละให้แก่กัน เมื่อจิตสำนึกสูง จุดสุดยอดของการปกครองก็เกิดขึ้นนั่นคือ ไม่มีการปกครอง หรือไร้การปกครอง นี่เป็นปรัชญาหรืออุดมคติล้ำเลิศของตะวันออก^{๑๗}

จากทัศนะทั้ง ๓ กลุ่มดังที่กล่าวมา คือ กลุ่มที่มีทัศนะว่าธรรมาธิปไตยเป็นระบอบการปกครอง กลุ่มที่มีทัศนะว่าธรรมาธิปไตยเป็นเพียงแนวคิด และกลุ่มที่มีทัศนะว่าธรรมาธิปไตยเป็นทั้งระบอบการปกครองและแนวคิด ผู้เขียนได้ข้อสรุปว่า “ธรรมาธิปไตย” จากที่มาของคำๆ นี้ จริงๆ แล้วเป็นเพียงหลักธรรมคำสอนประการหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่มุ่งสอนพระภิกษุให้เห็นความสำคัญของธรรมและประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อให้ได้รับผลตามสมควรแก่ธรรมที่ตนประพฤติปฏิบัติ และหลักธรรมคำสอนนี้เป็นเพียงคุณสมบัติประการหนึ่งในหลายประการของนักปกครองหรือผู้นำได้แก่พระเจ้าจักรพรรดิและพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม การที่ “ธรรมาธิปไตย” กลับมามีความสำคัญต่อการเมืองการปกครองนี้ ก็

^{๑๗} พิศยา ว่องกุล “ธรรมรัฐถึงธรรมาธิปไตย สูดยอดการปกครองที่ไม่ต้องถูกปกครอง”, ใน พิศยา ว่องกุล บรรณาธิการ, **ธรรมรัฐ : จุดเปลี่ยนประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถึทรรศน์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑-๑๒.

เพราะว่าการตีความความหมายขยายความและการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนที่แตกต่างกันไปของนักคิดนักวิชาการแต่ละท่าน เพราะเห็นว่าธรรมาธิปไตยเป็นหลักธรรมคำสอนที่ดีมีประโยชน์ต่อการเมืองการปกครอง ไม่ว่าจะใช้เป็นระบอบการปกครองหรือเป็นแนวคิดสนับสนุนการเมืองการปกครองรูปแบบใดก็ตาม ธรรมาธิปไตยล้วนมีส่วนช่วยทำให้การเมืองการปกครองเป็นไปในทางที่ดีขึ้น ดังนั้น ธรรมาธิปไตยจึงขึ้นอยู่กับการศึกษาของแต่ละคนว่าจะตีความให้ครอบคลุมไปถึงเรื่องใดตามความต้องการของแต่ละคน

๔. ธรรมาธิปไตยในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย

ก่อนที่จะกล่าวถึงธรรมาธิปไตยในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในบทความนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงหลักการสำคัญของธรรมาธิปไตยก่อน เนื่องจากเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกันอยู่ ดังนี้

๔.๑ หลักการสำคัญของธรรมาธิปไตย

“ธรรมาธิปไตย” นี้กล่าวได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของตะวันออก เนื่องจากเป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนา และธรรมาธิปไตยมีหลักการที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ การถือธรรมเป็นใหญ่ ให้ความสำคัญกับธรรม และให้ความเคารพธรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ว่า

ในการถือธรรมเป็นใหญ่นั้น ธรรมที่จะต้องถือหรือเคารพยึดเป็นหลัก เป็นมาตรฐาน อาจแบ่งคร่าวๆ ได้ ๒ ระดับ คือขั้นต้น ได้แก่ หลักการ กฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ อันชอบธรรม ที่ได้ตกลงกันวางไว้ ขึ้นสูงขึ้นไป ได้แก่ ความจริง ความถูกต้องดีงามและประโยชน์สุขที่เห็นอกว่าขั้นต้นนั้นขึ้นไป จนสุดขีดแห่งปัญญาของตนจะมองเห็นได้^{๑๘}

จากคำอธิบายของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ดังกล่าว คำว่า “ธรรม” ในธรรมาธิปไตย จึงมี ๒ ระดับ ได้แก่ ธรรมระดับต้นกับธรรมระดับสูง

ธรรมระดับต้น หมายถึง หลักการ กฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ อันชอบธรรมที่สังคมได้ตกลงร่วมกันไว้ หากจะเทียบเคียงกับแนวคิดประชาธิปไตยในทางรัฐศาสตร์ตะวันตกได้แก่ การถือหลักนิติธรรม

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมาลย์ ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : สถาบันวิทยาศาสตร์สังคม (ประเทศไทย), ๒๕๕๐), หน้า ๖๖.

หมายถึง การเคารพกฎหมาย กล่าวคือ บุคคลทุกคนเสมอภาคกันในกฎหมาย บุคคลจะต้องรับโทษเพื่อการกระทำผิดอันใด ต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติไว้ว่า การกระทำนั้นเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และจะต้องได้รับการพิจารณาพิพากษาคดีจากศาลยุติธรรมที่มีความเป็นอิสระในการชี้ขาดตัดสินคดีไม่ว่าจะเป็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างเอกชนด้วยกันเองก็ดี หรือระหว่างเอกชนกับรัฐก็ดี^{๑๔}

ธรรมระดับสูง หมายถึง ความจริง ความถูกต้องดีงาม และประโยชน์สุขที่สูงกว่าธรรมระดับต้น คือ การเคารพคุณธรรม ความดี และความถูกต้อง ตลอดถึงสิ่งของที่แท้จริง หากจะเทียบกับแนวคิดประชาธิปไตยก็คือ ต้องมีอุดมการณ์ทำเพื่อประโยชน์และความสุขส่วนรวมของประชาชน ดังนั้น ธรรมระดับสูงจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของธรรมระดับต้น เนื่องจากธรรมระดับต้นจะต้องไม่ขัดแย้งกับธรรมระดับสูง ในขณะที่เดียวกันธรรมระดับต้นจะต้องอำนวยความสะดวกให้ธรรมระดับสูงปรากฏผลออกมางอกงามไพบูลย์ในสิ่งคมยิ่งๆ ขึ้นไป กล่าวคือ บุคคลใดปฏิบัติตามธรรมระดับต้น บุคคลนั้นย่อมได้รับผลเป็นความดีและประโยชน์สุขตามธรรมระดับสูง

จากหลักการสำคัญของธรรมาธิปไตยดังกล่าว ธรรมาธิปไตยจึงเป็นทั้งหลักการสำหรับการประพฤติปฏิบัติและความคิดที่ถูกต้องดีงามที่อยู่ภายในจิตใจของเรา อีกทั้งยังเป็นเป้าหมายที่พึงประสงค์ในสังคมประชาธิปไตยในปัจจุบัน ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ชี้แนวทางสำหรับคนไทยในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนไว้ว่า คนที่ถือธรรมเป็นใหญ่ นั้นควรมีลักษณะอย่างไรบ้าง ดังนี้

ถึงเวลาแล้วที่คนไทยจะต้องมีความชัดเจนในหลักการของพระพุทธศาสนา ถ้าเป็นพุทธศาสนิกชนจะต้องถือธรรมเป็นใหญ่ พระพุทธเจ้าเองก็ทรงถือธรรมเป็นใหญ่ ไม่มีอะไรใหญ่กว่าธรรม คนที่ถือธรรมเป็นใหญ่ คือเป็นธรรมาธิปไตยนั้น มีลักษณะสำคัญคือ (๑) เป็นคนมีหลักการไม่เลื่อนลอยไหลไปตามกระแส เอาความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ความเป็นไปตามเหตุผล และกฎกติกากฎเกณฑ์ตัดสิน (๒) ใช้ปัญญาและพัฒนาปัญญาอยู่เสมอ เพื่อให้รู้เท่าทันข้อมูลความเป็นไปตามความเป็นจริง และเพื่อให้รู้เข้าใจ เข้าถึงหลักการความจริงความถูกต้องดีงาม และเหตุผลในเรื่องนั้นๆ เพื่อให้สามารถรักษาหลักการ ความจริง ความถูกต้องไว้ได้ (๓) มีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ สุจริตใจ ในการใช้ปัญญาพิจารณาตัดสินใจ ไม่เอนเอียงไปด้วยอคติ (๔) รักธรรม รักความจริงความถูกต้องดีงาม ทำอะไรก็มุ่งจะให้ถึงธรรม และเป็นไปตามธรรม มุ่งให้ได้ความจริง มุ่งให้เกิดความถูกต้องดีงาม จนข้ามพ้น

^{๑๔} นายธานีรัตน์ กรัยวิเชียร, **ระบอบประชาธิปไตย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๐), หน้า ๗.

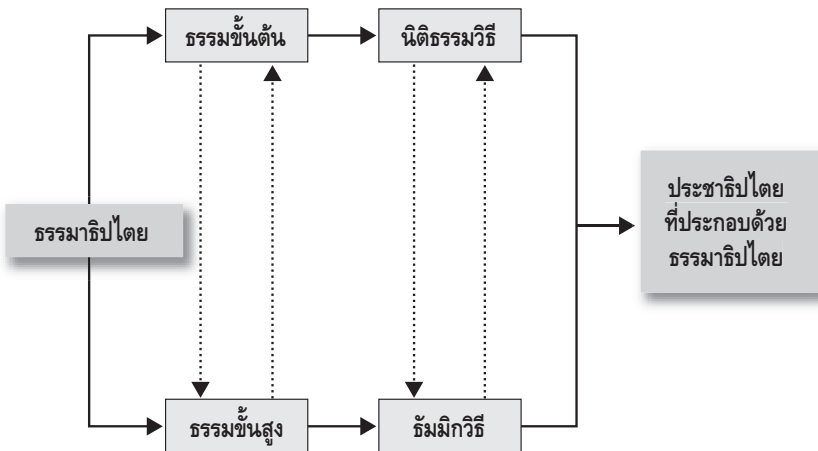

ความยึดถือในตัวตนไปได้ ให้ธรรมเป็นใหญ่เหนือแม่แต่เกียรติและศักดิ์ศรีของตน และเพราะรักธรรม มุ่งให้เกิดความเป็นธรรมนั้น จึงเป็นคนที่ไม่พูดด้วยง่าย รับฟัง ข้อมูลและเหตุผล ไม่ตั้งมั่นในทิฐิ ใน ๔ ข้อนี้ ข้อสุดท้ายเป็นตัวตัดสินความเป็น ธรรมาธิปไตย แต่ในการปฏิบัติ จะขาด ๓ ข้อแรกก็ไม่ได้ ต้องมีไว้ครบทั้งหมด^{๒๐}

ดังนั้น ความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันระหว่างประชาธิปไตยตามแนวคิดรัฐศาสตร์ตะวันตกกับ ธรรมาธิปไตยตามแนวคิดรัฐศาสตร์เชิงพุทธอันเป็นภูมิปัญญาตะวันออกนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ สังคมส่วนรวมก็คือ การนำธรรมาธิปไตยมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างสรรค์พัฒนาประชาธิปไตยให้บรรลุถึง เป้าหมายที่แท้จริงคือ ความสงบสุขของสังคม ตามแนวคิดที่ว่าถือเอาความสุขและประโยชน์ส่วนรวม ของประชาชนเป็นใหญ่ โดยการใช้ธรรมะนำทางสร้างสรรค์ประชาธิปไตยในสังคมไทยให้ยั่งยืนมั่นคง อย่างแท้จริง

๔.๒ ธรรมาธิปไตยในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย

จากหลักการสำคัญของธรรมาธิปไตยคือธรรมขั้นต้นกับธรรมขั้นสูงดังกล่าว ธรรมาธิปไตยใน ฐานะที่เป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยจึงมี ๒ ประการด้วยเช่นกัน ได้แก่ นิติธรรมวิธี กับธัมมิกวิธี ซึ่งพัฒนาขึ้นจากหลักการสำคัญของธรรมาธิปไตยคือ ธรรมขั้นต้นกับธรรมขั้นสูงนั่นเอง โดย การใช้วิธีการทั้ง ๒ ประการคือ นิติธรรมวิธีกับธัมมิกวิธี เป็นเครื่องมือตรวจสอบทางการเมืองใน ระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทยทุกๆ ภาคส่วนทั้งประชาชน นักการเมือง และข้าราชการ เพื่อให้ ประชาธิปไตยในสังคมไทยพัฒนาเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง โดยมีธรรมาธิปไตยเป็น คุณสมบัติสำคัญเนื่องจากเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมาย ดังแผนภูมิข้างล่างต่อไปนี้

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนวชิร ธรรมเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗-๒๘.

(๑) **นิติธรรมวิธี** คือวิธีการตรวจสอบตามกฎหมายหรือกฎกติกาที่ชอบธรรมที่สังคมได้ตกลงร่วมกันไว้ ไม่ว่าจะป็นประชาชน นักการเมือง หรือข้าราชการ ก็ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายอันเดียวกัน แม้ว่าทุกๆ คนจะมีอำนาจในการตัดสินใจอย่างอิสระมีเสรีภาพ แต่ก็ต้องถูกจำกัดขอบเขตไว้ด้วยกฎหมายหรือกติกาต่างๆ เพราะว่าเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยไม่ได้หมายความว่าทำอะไรก็ได้ แต่หมายถึง การที่บุคคลสามารถกระทำ หรือดเว้นการกระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ได้ที่ไม่ละเมิดผู้อื่น คือไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ซึ่งจะถูกกำหนดโดยกฎหมายที่ได้รับความยินยอมเห็นชอบจากประชาชนโดยตรงหรือโดยอ้อม^{๒๑} ดังนั้น ทุกๆ คนจะต้องอยู่ในกรอบของกฎหมายและสามารถถูกตรวจสอบควบคุมพฤติกรรมต่างๆ ได้ภายใต้กฎหมายที่ชอบธรรมอันเดียวกัน ยกตัวอย่าง กฎหมายสูงสุดในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขก็คือ รัฐธรรมนูญที่กำหนดบทบาทของสถาบันและองค์กรต่างๆ ไว้ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย รวมถึงกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบต่างๆ ทั้งในเรื่องสิทธิเสรีภาพ หน้าที่และการตรวจสอบการใช้อำนาจให้แก่ประชาชนไว้ เป็นต้น

(๒) **ธัมมิกวิธี** คือวิธีการตรวจสอบที่ประกอบด้วยธรรมะ ได้แก่ ความถูกต้องดีงามและประโยชน์สุขของส่วนรวม การตัดสินใจทางการเมืองและการประพฤติปฏิบัติตนของทุกๆ ภาคส่วน ทั้งประชาชน นักการเมือง และข้าราชการ อีกทั้งกฎหมายหรือกติกาต่างๆ ที่สังคมกำหนดกันขึ้นมาในระบอบประชาธิปไตยนั้นจะต้องถูกตรวจสอบว่าเป็นไปเพื่อความถูกต้องดีงามและประโยชน์สุขของสังคมหรือไม่ด้วยธัมมิกวิธีหากตรวจสอบเรื่องใดด้วยธัมมิกวิธีในฐานะที่เป็นเครื่องมือตรวจสอบแล้วเรื่องนั้นกลับเป็นไปในทางตรงกันข้ามคือไม่เป็นธรรมหรือไม่เคารพธรรม ก็จะต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องตามธรรมเพื่อความสงบสุขของสังคม เนื่องจากธัมมิกวิธีคือฐานรองรับนิติธรรมวิธี เช่นเดียวกับธรรมชั้นสูงเป็นฐานรองรับธรรมชั้นต้น เพื่อมิให้เกิดความผิดพลาดคลาดเคลื่อนออกไปจากธรรม และเพื่อให้สังคมไทยเป็นประชาธิปไตยที่ประกอบไปด้วยธรรมาธิปไตยที่เป็นคุณสมบัติภายในอย่างแท้จริง

๕. บทสรุป

จากที่กล่าวมา “ธรรมาธิปไตย” เป็นหลักธรรมคำสอนประการหนึ่งในอริยโทย ๓ ประการของพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับการตีความจากนักคิดนักวิชาการต่างๆ ที่มีทัศนะหลากหลายแตกต่างกันไป ทำให้มีมุมมองต่อการอธิบายธรรมาธิปไตยออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีทัศนะว่าธรรมาธิปไตยเป็นระบอบการปกครอง กลุ่มที่มีทัศนะว่าธรรมาธิปไตยเป็นแนวคิด และกลุ่มที่มีทัศนะว่าธรรมาธิปไตยเป็นทั้งระบอบการปกครองและแนวคิด ซึ่งขึ้นอยู่กับการศึกษาของแต่ละบุคคลว่าจะให้คำอธิบาย “ธรรมาธิปไตย” ครอบคลุมไปถึงเรื่องใด และธรรมาธิปไตยในฐานะเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยใน

^{๒๑} วิสุทธิ์ โปธิแท่น, **อะไรนะ...ประชาธิปไตย?**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖.

สังคมไทย เราจะเห็นได้ว่า ธรรมาธิปไตยมีหลักการสำคัญอยู่ตรงที่ถือธรรมเป็นใหญ่ซึ่งธรรมดังกล่าวมีทั้งธรรมขั้นต้นและธรรมขั้นสูง วิธีการที่สำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยที่บทความนี้นำเสนอ ก็ได้พัฒนาวิธีการขึ้นมาจากธรรมขั้นต้นและธรรมขั้นสูงนั่นเอง ได้แก่ นิติธรรมวิธีกับธัมมิกวิธี ซึ่งทุกภาคส่วนทั้งประชาชน นักการเมือง และข้าราชการจะต้องพร้อมใจกันยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้สังคมไทยบรรลุเป้าหมายทางการเมืองการปกครองคือความเป็นประชาธิปไตยที่ประกอบด้วยธรรมาธิปไตยนั่นเอง

บรรณานุกรม

- ไชย ฌ พล. **การปกครองของพระพุทธเจ้า ระบอบธรรมาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๓๗.
- นายธานินทร์ กรัยวิเชียร. **ระบอบประชาธิปไตย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๐.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. **ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระเทพดิลก (ระแบบ วิฑูรญาโณ). **พระพุทธศาสนากับรัฐธรรมนูญ**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **มองให้ลึก นึกให้ไกล ข้อคิดจากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมนูญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๕๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : กองทุนมูลนิธิธรรมเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม, ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมालย์ ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี : สถาบันวิทยาศาสตร์สังคม (ประเทศไทย), ๒๕๕๐.
- พิทยา ว่องกุล บรรณาธิการ. **ธรรมรัฐ : จุดเปลี่ยนประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถีทรรศน์, ๒๕๔๑.
- พุทธทาสภิกขุ. **การเมืองคือธรรมะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๓๑.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. เล่มที่ ๒๐.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม**. เล่มที่ ๓๔. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ๒๕๓๗.

ว.วชิรเมธี. **ธรรมาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : โพลีบุ๊กส์, ๒๕๕๑.

วิสุทธิ โปธิแทน. **อะไรนะ...ประชาธิปไตย?**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๓๘.

ปฏิรูปประชาธิปไตยวิถีพุทธ

อภิชาติ พรสี

นิสิตปริญญาเอก สาขาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ กล่าวว่า “เราจะแก้ปัญหาก็กำลังเผชิญหน้าเราอยู่ในปัจจุบัน ด้วยระดับแนวคิดที่ก่อให้เกิดปัญหาเหล่านั้นไม่ได้”^๑ การแก้ปัญหานั้นจะเริ่มจากการศึกษาปัญหาที่กำลังปรากฏเรื่องใดเรื่องหนึ่งในขณะนั้น แล้วจะเสาะหาความจริงเกี่ยวกับเรื่องนั้น เช่น ระบบการเมืองไทยปัจจุบันมีปัญหอะไรบ้าง เมื่อพบปัญหาตรงไหน ก็นำเสนอวิถีทางในการแก้ตรงนั้น ดูเหมือนว่าจะตอบคำถามอย่างตรงประเด็น แต่สุดท้ายวิถีแก้ปัญหาคงหนีไม่พ้นการแก้รัฐธรรมนูญ ซึ่งยังไม่ใช้การแก้ปัญหายั่งยืน ดังนั้นการแก้ปัญหายั่งยืน ควรมีแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของพระพุทธศาสนา เมื่อมองถึงกฎอภิปัจจยตา สรรพสิ่งล้วนดำรงอยู่โดยการอิงอาศัยกัน ไม่มีสิ่งใดเลยที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวเป็นอิสระ วิฤทธิการเมืองไทยก็เช่นเดียวกัน การแก้ไขปัญหาคควรศึกษาโลกในมุมมองกว้างก่อน แล้วจึงมองย้อนมาเพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น การเข้าใจกระแสโลกจะช่วยให้เราตระหนักรู้ว่าจะปฏิรูประบบการเมืองไปในทิศทางใด

การปฏิรูปการเมืองวิถีพุทธ จะเป็นแนวทางการแก้ไขที่สอดคล้องกับปัญหา ไม่เพียงแต่ปัญหาในกรอบของประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างระบบการเมืองที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน สามารถเผชิญวิฤทธิของระบบสังคมโลกที่ซับซ้อนได้ด้วย

^๑ คอลัมน์ ผ่านน้สมองของประชาชน, โดย ไสว บุญมา, ประชาชาติธุรกิจ, ๑๒ ก.พ.๒๕๕๐ ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๓๘๗๐, <http://www.nidambe11.net/ekonomiz/2007q1/2007feb08p6.htm> ค้นข้อมูลเมื่อ ๒ มี.ค.๒๕๕๒.

มองวิกฤติการเมืองโลก

มองในมิติของวิกฤติการเมืองโลก ประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาในฐานะเป็นผู้นำโลก ได้ใช้ยุทธศาสตร์ทางการเมืองที่จะพยายามยึดครองโลกทั้งระบบ สร้างระบบผู้นำเดี่ยว เพื่อให้มีพลังอำนาจทางการเมือง และความร่ำรวย เหนือกว่าประเทศอื่นๆ จึงเปิดเงื่อนไขให้ประเทศมหาอำนาจใช้กำลังอำนาจ รุกราน ปล้นชิงความมั่งคั่งจากประเทศอื่นๆ ทำให้ระบบการเมืองเคลื่อนตัวสู่การเสียดุล เห็นได้ชัดจากการเมืองยุคบุช และแบร์ ทำให้เกิดกระแสต้านโลกาภิวัตน์ของอเมริกาขึ้นทั่วโลก ทำให้ปัจจุบัน สหรัฐอเมริกากำลังจะแพ้สงครามในย่านตะวันออกกลาง และในขณะเดียวกันกำลังจะแพ้สงครามเศรษฐกิจ เพราะไม่สามารถสกัดกั้นความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจของจีน, รัสเซีย และอินเดีย คู่แข่งในเชิงอำนาจได้ ในปัจจุบันประธานาธิบดีคนใหม่คือ นายบารัค โอบามา เป็นที่คาดหวังของสังคมโลกว่า โลกจะเคลื่อนสู่ระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เมื่อวิกฤติทางการเมืองสามารถแก้ไขได้แล้ว ก็จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาวิกฤติด้านต่างๆ ต่อไปได้ ถ้าเป็นจริงดังว่านี้ ก็จะเป็นไปตามหลักทฤษฎี Chaos หรือ ทฤษฎีความอลวน (Chaos Theory) ที่สรุปว่า ชาวโลกมีเวลาจนกว่าจะถึงปี พ.ศ.๒๕๕๕ สำหรับปรับเปลี่ยนสิ่งที่ไม่เหมาะสม เมื่อถึงปีนั้นสังคมโลกจะเดินเข้าจุดวิกฤติ หรือ จุดพลิกผัน ณ จุดนั้นโลกจะเดินเข้าทางหนึ่งในสองทางแบบย้อนกลับไม่ได้ ทางหนึ่งจะนำไปสู่ความล่มสลาย ส่วนอีกทางหนึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืน^๒ ดังนั้นวิกฤติเป็นเรื่องที่ตืออย่างยิ่ง แต่เราต้องรู้จักเปลี่ยนวิกฤติเป็นโอกาสในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ และเสนอทิศทางการเคลื่อนตัวของกระแสนาคตของโลกในด้านบวก

อนึ่ง วิกฤติโลกนอกเหนือจากจะเกิดวิกฤติทางการเมืองแล้ว ในขณะเดียวกันยังเกิดวิกฤติด้านอื่นๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นวิกฤติทางด้านเศรษฐกิจ เช่น ระบบทุนนิยมที่เปิดเงื่อนไขให้คนรวยมีโอกาสทางการเมืองและเศรษฐกิจเหนือกว่าคนจนอย่างมาก, วิกฤติสิ่งแวดล้อม เช่น ปรากฏการณ์ สึนามิ และภาวะโลกร้อน, วิกฤติพลังงาน เช่น น้ำมันแพง, วิกฤติทางด้านสังคม เช่น สงครามในตะวันออกกลาง และในเขตสามจังหวัดภาคใต้ และวิกฤติทางด้านวัฒนธรรม เช่น คุณธรรมจริยธรรมความเอื้ออาทรต่อกัน ความเมตตาให้ภัยภัยกัน เริ่มลดน้อยลงไป ซึ่งวิกฤติต่างๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดกระแสเคลื่อนไหวเพื่อแก้ปัญหาวิกฤติและทำให้ระบบเกิดดุลยภาพ เช่น กระแสการหันมาใช้พลังงานทดแทน โดยไม่ต้องพึ่งน้ำมัน มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่ยั่งยืน, หันมาสนใจระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น

^๒ ในหนังสือ Chaos Point : The World at the Crossroads ที่เขียนโดยนักปรัชญาชาวฮังการี ชื่อ Ervin Laszlo เขาใช้ทฤษฎีความอลวน (Chaos Theory) เป็นฐานของการวิเคราะห์ ดูรายละเอียดใน <http://www.nidambe11.net/ekonomiz/2007q1/2007feb08p6.htm> ค้นข้อมูลวันที่ ๑๐ มี.ค.๒๕๕๒.

มองวิกฤติการเมืองไทย

เป็นเวลา ๗๐ กว่าปีมาแล้ว ที่ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีรัฐบาลผลัดเปลี่ยนเข้ามารับราชการประเทศหลายสิบชุด มีนายกรัฐมนตรีหลายท่านเข้ามาเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาล และมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญหลายต่อหลายครั้ง และการพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างน่าพอใจ หากมองดูผิวเผินก็ไม่น่ามีปัญหาอะไร แต่ในสภาพที่เป็นจริงแล้ว ระบอบประชาธิปไตยนี้เป็นตัวสร้างปัญหาให้แก่สังคมเป็นอันมากจนถึงขั้นวิกฤติ เป็นระบบที่มีข้อบกพร่องหลายประการไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารงาน กระบวนการแก้ไขปัญหา การอยู่ภายใต้วัฒนธรรมและระบบราชการ การเป็นระบบปิดทำให้ยากแก่การตรวจสอบ เปิดโอกาสให้มีการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง เริ่มตั้งแต่กระบวนการได้มาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งใช้เงินซื้อเสียงหรือกลโกงต่างๆ เพื่อให้ตนเองได้รับเลือกตั้ง เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้ การแก้ปัญหาโดยทั่วไปคงไม่พ้นการทำรัฐประหาร หมายถึงการใช้กำลังทหารเข้ามายึดอำนาจ นำไปสู่การเปลี่ยนอำนาจการปกครองเป็นรัฐบาลเผด็จการทหาร ตัวอย่างในยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม สืบต่อมาในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อำนาจของนายกรัฐมนตรีสามารถสั่งประหารชีวิตได้ โดยไม่ต้องผ่านการตัดสินในกระบวนการยุติธรรม สร้างความหวาดกลัวให้กับประชาชนเป็นอันมาก มาถึงสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ใช้อำนาจแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตัวและพวกพ้อง แสดงอำนาจเกินขอบเขตไม่คำนึงถึงจิตใจของประชาชน ด้วยการบริหารประเทศแบบอัตตาธิปไตยที่ไม่มีธรรมเนียมหน้าหน้าของรัฐบาลเผด็จการทหาร จึงมีการเคลื่อนไหวของประชาชนเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตย จนนำไปสู่ความขัดแย้งถึงขั้นเสียเลือดเนื้อ ดังเช่นเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖, เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙, เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ๒๕๓๕ เมื่อเหตุการณ์สงบลง ประชาธิปไตยเกิดขึ้น เริ่มมีการเลือกตั้ง กระบวนการคัดเลือกนักการเมืองยังคงเหมือนเดิมคือการซื้อเสียง เมื่อมีตำแหน่งอำนาจ ก็จะทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง การบริการบ้านเมืองเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้ระบบทหารเข้ามาแทรกแซง ลักษณะสภาพเช่นนี้ในวิชาการไทยเรียกว่า “วงจรรูปทวิ”

ในสมัยรัฐบาลนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีท่าทีว่ากำลังจะสร้างระบบผู้นำเดี่ยว ทำให้ระบบการเมืองเคลื่อนไหวตัวสู่การเสียดุล จึงได้เกิดกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) มีสัญลักษณ์เสื้อสีเหลือง เคลื่อนไหวทางการเมือง โดยเป็นการรวมตัวจากหลายองค์กร จากสื่อมวลชน นักวิชาการ ศิลปิน รวมถึงองค์กรอิสระจากภูมิภาคทั่วประเทศ โดยมีจุดประสงค์ในการขับไล่นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ออกจากตำแหน่ง กล่าวหาว่า มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับธุรกิจส่วนตัว รวมไปถึงทฤษฎีสมคบคิดเรื่องแผนพิณแลนด์^๓ ส่งผลให้คณะทหารเชื่อตามข้อกล่าวหา^๓ จึงได้ตั้งคณะปฏิรูป

^๓The Nation, "Finland plot' on dangerous ground", ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๙. http://www.nationmultimedia.com/2006/05/25/politics/politics_30004842.php ค้นข้อมูลเมื่อ ๑๐ มี.ค.๒๕๕๒.

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) เข้ามาแทรกแซงทางการเมืองโดยการรัฐประหาร หลังจากเหตุการณ์สงบลง มีการจัดตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่คือ นายสมัคร สุนทรเวช และต่อมาคือ นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ แต่ทั้งสองถูกมองว่าเป็นตัวแทนของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในที่สุดจึงได้มีการเปลี่ยนขั้วทางการเมือง โดยผู้นำฝ่ายค้านในขณะนั้นคือ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี คนปัจจุบัน แต่สถานการณ์ไม่ได้สงบลง ยังมีกลุ่มคนที่เชื่อมั่นในตัว พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่ได้เป็นไปตามข้อกล่าวหา เรียกกลุ่มตนเองว่าแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) มีสัญลักษณ์เสื้อสีแดง โดยอ้างเหตุผลว่ารัฐบาลนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, นายสมัคร สุนทรเวช และนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ เข้ามาบริหารประเทศโดยถูกต้องชอบธรรมตามระบอบประชาธิปไตย และกล่าวหาทางฝ่ายตรงข้ามว่าเป็นเผด็จการ ดังนั้นวิกฤติการเมืองในปัจจุบันถึงแม้จะยังไม่เกิดเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้นก็ตาม แต่ในความสงบนั้นแฝงไปด้วยความแตกแยกทางความคิดอย่างรุนแรง จนมีการแบ่งขั้วทางการเมืองอย่างชัดเจนเปรียบเหมือนภูเขาไฟกำลังรอเวลาที่จะระเบิดในวันข้างหน้า^๔

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตาม รัฐบาลที่มาจากพรรคการเมืองของทหาร หรือรัฐบาลที่มาจากพรรคการเมืองของประชาชน จะเห็นว่าสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดวิกฤติทางการเมืองที่ผ่านมาเกิดจากตัวผู้บริหารประเทศ คือ พยายามทุกทางที่จะรวบอำนาจ ภายใต้การนำของระบบผู้นำเดี่ยว ใช้อำนาจแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง แสดงอำนาจเกินของเขตไม่คำนึงถึงจิตใจของประชาชน ลักษณะเช่นนี้ส่งผลถึงการไม่นำธรรมเป็นใหญ่ในการบริหารประเทศ หรือไม่มีธรรมาธิปไตยนั่นเอง เมื่อระบบการเมืองเคลื่อนตัวสู่การเสียดุลดังกล่าว ก่อให้เกิดกระแสต่อต้านระบบการเมืองแบบเดิมๆ ขึ้นในประเทศไทย นำไปสู่การเกิดขึ้นของพลังดุลยภาพใหม่ทางการเมืองในสังคมไทย

ดุลยภาพใหม่นี้ คือจุดเริ่มของการปฏิรูปการเมืองไทย หนึ่งในกระแสที่เห็นคือการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังพันธมิตรฯ

การเมืองใหม่ : ประชาภิวัตน์

กลุ่มพลังพันธมิตรเป็นการก่อตัวของกลุ่มพลังที่มีความหลากหลาย ประกอบด้วยกลุ่มสื่อและนักวิชาการ พลังชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง ในเมือง ในกรุงเทพฯ และทั้งในชนบท รวมไปถึงในต่างประเทศ กลุ่มกรรมกร กลุ่มชาวนา และกลุ่ม NGO ที่หลากหลาย กลุ่มพระที่ก้าวหน้า และพลังรักชาติอื่นๆ รวมทั้งประสานกับพลังชนชั้นนำเก่าที่เคยมีอำนาจ และถูกลดทอนอำนาจลง

^๔ดูรายละเอียดใน วิกฤติการณ์การเมืองในประเทศไทย พ.ศ.๒๕๔๘-๒๕๕๒, วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี <http://th.wikipedia.org/wiki> ค้นข้อมูลวันที่ ๑๐ มี.ค.๒๕๕๒.

มีแนวคิดร่วมกันที่จะแก้ปัญหาวิกฤติทางการเมือง โดยมองไปที่การเมืองใหม่ หรือประชาธิปไตย
มีแนวคิดเพื่อลดจำนวนนักการเมืองหน้าเดิม คือ การจัดให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ๗๐% มา
จากการคัดสรรจากภาคและส่วนอื่น แทนการเลือกตั้ง โดยได้ให้สาเหตุว่าการดำเนินงานรัฐสภาปัจจุบัน
ไม่สามารถแก้ไขปัญหาการเมืองได้^๕ โดยมีจุดประสงค์ที่จะพยายามให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้มีส่วนร่วม
และพยายามให้มีตัวแทนสาขาอาชีพที่มาจากการเลือกสรรของกลุ่มอาชีพแต่ละอาชีพโดยตรง จึงเสนอ
สูตร ๓๐/๗๐ ดังต่อไปนี้

๑. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) จำนวน ๕๐๐ คนถ้วน
๒. สส.ตัวแทนจังหวัดมาจากการเลือกตั้งของประชาชนทั้งจังหวัดๆ ละ ๒ คนเท่าๆ กันรวมเป็น ๑๕๒ คน
๓. สส.สาขาอาชีพ ที่ประชาชนในแต่ละสาขาอาชีพเลือกมาโดยตรงจำนวน ๓๔๘ คน
๔. ยกเลิกสส.แบบบัญชีรายชื่อและสัดส่วนออกไปทั้งหมด เพราะสส.กลุ่มนี้เป็นที่มาของนักธุรกิจนายทุนที่มัลลงทุนทางการเมืองโดยตรง มิได้ผ่านการเลือกตั้งจากประชาชนโดยตรง ดูเหมือนว่าส.ส.เหล่านี้ส่วนใหญ่ได้ตำแหน่งเพราะจ่ายเงินให้พรรคมากกว่าที่ประชาชนจะเลือกโดยตรง
๕. การเลือกตัวแทนของจังหวัดจะต้องทำสองรอบ คือ รอบแรกให้ประชาชนแต่ละอำเภอเลือกตัวแทนเข้าไปสมัครผู้แทนในระดับจังหวัด ด้วยคะแนนอย่างน้อย ๔๐% ของผู้มีสิทธิ์ลงคะแนนในแต่ละอำเภอ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สมัคร สส. ได้รู้จักประชาชนอย่างทั่วถึง และลดการซื้อเสียงได้ เพราะหากใครจะซื้อเสียงต้องซื้อเสียงจากคนทั้งจังหวัด ถึงสองครั้ง เป็นเรื่องน่าหนักใจสำหรับนักซื้อเสียงไม่น้อย
๖. การเลือกตั้งสส.ในระดับจังหวัดผู้รับเลือกต้องได้คะแนน ๗๐% ของผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง หากจังหวัดใดผู้ที่ได้รับเลือกตั้งมีคะแนนไม่ถึง ๗๐% ต้องเลือกตั้งจนกระทั่งได้คะแนน ๗๐% เป็นการชักฟอกจนได้คนที่ประชาชนพอใจที่สุด จะได้ชื่อว่าเป็นตัวแทนปวงชนที่แท้จริง
๗. การเลือกตั้งสส.จากสาขาอาชีพ ต้องพยายามออกแบบการเลือกตั้งให้สาขาอาชีพต่างๆ ได้มีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ วิธีการหนึ่งที่ทำได้ง่ายคือการจดทะเบียนจัดตั้งสมาคม หรือสภาของแต่ละสาขาอาชีพขึ้นมา เช่น สภานายความ

^๕ไทยรัฐ, “แนวคิดการเมืองใหม่ เลือก ส.ส.30%- สรรหา70%” ๒๓ มิ.ย. ๕๑. ดูรายละเอียดใน <http://www.thairath.co.th/online.php?section=newsthairathonline&content=94556> ค้นเมื่อ ๑๐ มี.ค.๒๕๕๒.

สมาคมแพทย์ สมาคมแพทย์แผนโบราณ สมาคมครู สหภาพแรงงาน สมาคม
ชาวสวน สมาคมชาวนา สมาคมนักศึกษา สมาคมผู้ค้าปลีก สมาคมทนายแพรวลอย
หอการค้า สมาคมชาวยุโรป สมาชิกที่ลงทะเบียนไว้ในสมาคมนั้นจะเลือกผู้ที่เสนอตัว
สมัครเข้ามา

๘. จำนวนส.ส.ของแต่ละอาชีพแบ่งตามสัดส่วนจำนวนประชากรของ
แต่ละสาขาอาชีพ โดยคิดจำนวนผู้แทนราษฎรจำนวน ๓๔๘ คนเป็น ๑๐๐% แล้ว
เฉลี่ยไปตามจำนวนประชากร โดยพยายามกระจายให้กว้างขวางที่สุด

๙. คุณสมบัติสำคัญของผู้ที่จะสมัครเป็นสส.ของแต่ละสาขาอาชีพ ต้อง
ประกอบอาชีพนั้นๆ จริงๆ เช่น ทนายความก็ต้องประกอบอาชีพอยู่จริงๆ ชาวสวนก็
ต้องทำสวนจริงๆ ชาวนาต้องทำนาจริงๆ ต้องตรวจสอบคุณสมบัติของผู้สมัครรับ
เลือกตั้งและผู้ลงคะแนนให้ถูกต้อง^๖

แนวคิดธัมมิกสังคมนิยม

พุทธทาสภิกขุ เป็นผู้เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมาในช่วงที่สังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงวิกฤติทางสังคม
และการเมืองอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๑๕๑๖ โดยท่านได้ให้ความหมายของคำว่า
“ธัมมิกสังคมนิยม” ว่า หมายถึง สังคมหรือสังคมนิยมที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมหรือประกอบด้วยธรรม
ในที่นี้ ท่านใช้หมายถึงธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ ดังข้อความที่ว่า “ธรรมชาติแท้ๆ มีลักษณะสังคมนิยม
มีเจตนารมณ์ของสังคมนิยม มันเป็นตัวสังคมนิยม เพราะมันไม่มีอะไรที่อยู่ได้ตามลำพังคนเดียว ตัวเดียว
ส่วนเดียว ธาตุเดียว อณูเดียว นี่มันมีไม่ได้ มันต้องเป็นกลุ่มเป็นก้อนกันไปทั้งนั้น ในหนึ่งปริมาณก็อยู่
อย่างสังคมนิยม”^๗ มีหลักการพื้นฐานอยู่ ๓ ประการ^๘ คือ (๑) ถือประโยชน์ของส่วนรวม (๒) การ
ควบคุมตนเองและเอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน (๓) มีความเคารพนับถือและเมตตากรุณาต่อกัน

หลักข้อที่ ๑ ถือประโยชน์ของส่วนรวม เป็นการมองสังคมว่า ปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นเพราะการ
ที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคม เมื่อมีการอยู่ร่วมกัน ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน ไม่สามารถดำรงตนอยู่
อย่างโดดเดี่ยวได้ ปัญหาสังคมก็เช่นเดียวกันเกิดขึ้นจากปัญหาหลายๆ ประการรวมกัน ซึ่งก็คือ หลัก
ปฏิจลสมุปปาพาทนั่นเอง

^๖ การเมืองใหม่, กลุ่มคนจุดตะเกียง + PAD N.E. ตูรายละเอียดใน http://onknow.blogspot.com/2008/09/blog-post_3544.html ค้นข้อมูลวันที่ ๑๐ มี.ค.๒๕๕๒.

^๗ พุทธทาส อินทปัญโญ, **ธัมมิกสังคมนิยม**, (กรุงเทพฯ: สยามประเทศ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๔.

^๘ พุทธทาสภิกขุ, **ธัมมิกสังคมนิยม**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙), บทนำ (๔๒).

หลักข้อที่ ๒ เสนอถึงพฤติกรรมของบุคคลที่ควรจะเป็นคือ การไม่เก็บส่วนเกิน จากการผลิตไว้มากเกินไปไม่ละเมิดในประโยชน์สุขของส่วนรวมและแบ่งปันผลผลิตส่วนเกินที่มีอยู่แก่ผู้อื่นที่ยากไร้กว่า ท่านชี้ว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้ห้ามการผลิตส่วนเกิน แต่ให้นำส่วนเกินออกไปเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น สรุปก็คือ การมีความสันโดษและการให้ทานนั่นเอง

หลักข้อที่ ๓ คือการมีความเคารพนับถือและเมตตากรุณาต่อกัน เป็นการเสนอความคิดเรื่องการยอมรับในความแตกต่างของบุคคลที่แตกต่างกัน และเห็นคุณค่าของชีวิต ไม่ใช่สังคมนิยมที่เป็นความเห็นผิดคือเห็นแก่ตัวเกินไปจนนำไปสู่การชนง่ากัน

จากหลักทั้ง ๓ จะเห็นว่า ชัมมิกสังคมนิยม ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ตั้งอยู่บนฐานของแนวคิดเรื่องธรรมหรือกฎธรรมชาติ (อิทัปปัจจยตา) ซึ่งท่านมองว่าธรรมหรือกฎธรรมชาตินี้มีเจตนารมณ์เชิงสังคมนิยม (ชัมมิกสังคมนิยม) เหตุที่ท่านมองอย่างนี้เพราะสรรพสิ่งในจักรวาลล้วนดำรงอยู่โดยการอิงอาศัยกันตามกฎอิทัปปัจจยตาไม่มีสิ่งใดเลยที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวเป็นอิสระ การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ถือว่าดำเนินตามเจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาติ

แนวคิดทางออก ๕ ประการของ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี

ปัญหาสังคมและการเมืองที่เกิดขึ้นอยู่ในสังคมขณะนี้ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้สรุปว่ามาจากสาเหตุ ๖ ประการ คือ (๑) วิกฤติการณ์ของคนจน, (๒) วิกฤติการณ์ของสิ่งแวดล้อม (๓) วิกฤติการณ์ของวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ (๔) ระบบการเมือง (๕) ระบบราชการ (๖) วิกฤติการศึกษา การแก้ไขทำได้ด้วยเครื่องมือ ๓ ประการ คือ ระบบการเมือง ระบบราชการหรืออำนาจรัฐ และระบบการศึกษา แต่เครื่องมือทั้ง ๓ อย่างนี้ ก็มีปัญหายากในตัวของมันเองเช่นกัน ทำให้ไม่สามารถใช้แก้ไขวิกฤติการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นนี้ได้^๙ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้เสนอทางออกเพื่อแก้ไขวิกฤติการณ์ทางการเมืองไว้ ๕ ประการ^{๑๐} คือ (๑) การสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคม (๒) วิธีเผชิญหน้ากับโครงสร้างของความรุนแรง (๓) ระบบสัมมาเศรษฐกิจ (๔) การกระจายอำนาจ (๕) การปฏิรูประบบการศึกษา

ทางออกที่ ๑ การสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคม : เมื่อชุมชนรวมตัวกันได้ กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นส่งผลให้แก้ไขปัญหาของตนเองได้ องค์กรประกอบที่จะช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง มี ๓ ประการ คือ การพัฒนาทางจิตวิญญาณ, การเรียนรู้ และการจัดการ เมื่อพัฒนาทางจิตวิญญาณแล้วต้องส่งเสริมให้

^๙ ประเวศ วะสี, ปาฐกถาพุทธทาสภิกขุมหาเถระครั้งที่ ๑ ธรรมมิกสังคม, (กรุงเทพฯ : โกมลคิม-ทอง, ๒๕๓๘),

๒๑- ๒๗.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

ชุมชนมีการเรียนรู้ การเรียนรู้ในที่นี้หมายถึงการเรียนรู้จากการดำรงชีวิต ส่งผลให้การเรียนรู้กับวิถีชีวิต เป็นเรื่องเดียวกัน และนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลสืบเนื่องไปสู่การปรับเปลี่ยน วัฒนธรรมอำนาจไปสู่วัฒนธรรมความรู้ การใช้อำนาจจะลดลง การจัดการ เป็นการใช้ความรู้เพื่อสร้างความรู้ การจัดการจะนำไปสู่การพัฒนาที่ต่อเนื่องเป็นระบบ และส่งเสริมพลังของชุมชนให้เข้มแข็งขึ้น

ทางออกที่ ๒ วิธีเผชิญหน้ากับโครงสร้างของความรุนแรง : การรับมือกับโครงสร้างของความรุนแรงนี้ จะต้องทำความเข้าใจและตั้งสถาบันศึกษาเรื่องสันติวิธี เพื่อหาวิธีการที่เหมาะสมต่อการลด โครงสร้างของความรุนแรงลง การต่อสู้ด้วยสันติวิธีไม่ใช่การอยู่นิ่งเฉยๆ แต่เป็นการต่อสู้ที่มีความเมตตา หากไม่มีความเมตตาแล้ว ความโกรธจะเกิดขึ้นและนำไปสู่ความรุนแรงในที่สุด

ทางออกที่ ๓ ระบบสัมมาเศรษฐกิจ : การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ไม่สามารถทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ มองแต่เรื่องเงินทอง ไม่คำนึงถึงคนส่วนใหญ่ ไม่คำนึงถึงชีวิตจิตใจ วัฒนธรรม ชุมชน เป็นเศรษฐกิจที่ไร้จิตวิญญาณ ไม่ใช่เศรษฐกิจเพื่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ ถือเป็นมิชฌาเศรษฐกิจ

ทางออกที่ ๔ การกระจายอำนาจ : การปกครองที่รวมอำนาจทุกอย่างเข้าสู่ส่วนกลาง ก่อให้เกิดความเครียดในระบบสูง มีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความรุนแรงได้ง่าย ดังนั้นการกระจายอำนาจจึงเป็นสิ่งจำเป็น เมื่อสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้น ความแตกต่างหลากหลายจะตามมา การกระจายอำนาจเป็นการยอมรับความหลากหลายที่เกิดขึ้นในสังคม

ทางออกที่ ๕ การปฏิรูประบบการศึกษา : การปฏิรูปการศึกษาควรกระทำอยู่ ๕ ประการ คือ (๑) กระจายอำนาจการบริหารการศึกษา เพื่อให้การศึกษาสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับสภาพที่แตกต่างกันในแต่ละชุมชน และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว (๒) ศึกษาจากความเป็นจริงให้รู้จริงไม่เน้นตำรา แต่ศึกษาความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม ในชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้จริง (๓) ศึกษาแบบบูรณาการ สามารถนำความรู้ต่างๆ เข้ามารวมกันได้ เพื่อสร้างรากฐานของความเป็นมนุษย์ก่อนที่จะศึกษาความรู้เฉพาะทาง (๔) ปรับจากการสอนไปสู่การเรียนรู้ และมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม พัฒนาทุกมิติไม่ว่าจะเป็นกาย จิต สังคม ปัญญา มีเป้าหมายของการศึกษาที่จะสร้างรากฐานความเป็นมนุษย์หรือรากฐานของศีลธรรม (๕) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับคนทั้งมวล และระดมคนทั้งมวลเพื่อการศึกษา การศึกษาไม่ใช่หน้าที่ของโรงเรียนเพียงอย่างเดียว แต่เป็นหน้าที่ของทุกคน ทุกสถาบัน ทุกชุมชนในสังคม ต้องมีบทบาทในการศึกษา ต้องมีเครือข่ายการเรียนรู้ของคนทั้งมวลอย่างต่อเนื่อง

ทางออกทั้ง ๕ ประการนี้ จะต้องกระทำไปพร้อมกันและเชื่อมกันเป็นบูรณาการทั้งหมด เพราะทุกส่วนทุกกิจการของสังคมเกี่ยวเนื่องกันหมด ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง การทหาร การศึกษา วัฒนธรรม ทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ ล้วนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันตลอดเวลา

วิเคราะห์แนวคิดการแก้ไขวิกฤติการเมือง

จากที่ได้กล่าวมาแล้วถึงแนวคิดการแก้ไขวิกฤติการเมืองใน ๓ มุมมอง คือ (๑) การเมืองใหม่ หรือประชาธิปไตย ของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.), (๒) ชัมมิกสังคมนิยม ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ และ (๓) ทางออก ๕ ประการ ของ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี จะเห็นว่า ในแต่ละแนวคิดมีข้อเด่นที่ต่างกัน และมีจุดร่วมที่คล้ายกันคือ การปฏิวัติการเมืองแบบยั่งยืน ดังนั้นผู้เขียนจะวิเคราะห์ถึงจุดเด่นของแต่ละแนวคิด เพื่อที่จะนำมาหาจุดร่วมและนำเสนอแนวทางการแก้ไขวิกฤติทางการเมืองวิถีพุทธต่อไป

(๑) การเมืองใหม่ : ประชากรวิวัฒน์ ของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) มีแนวคิดจะแบ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ สส.ตัวแทนจังหวัด ๓๐% และ สส.ตัวแทนสาขาอาชีพ ๗๐% ในส่วนของกฎเกณฑ์การเลือกตั้งตัวแทนของจังหวัดจะต้องทำสองรอบ คือ รอบแรกให้ประชาชนแต่ละอำเภอเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปสมัครผู้แทนในระดับจังหวัด ด้วยคะแนนอย่างน้อย ๔๐ เปอร์เซ็นต์ของผู้มีสิทธิลงคะแนนในแต่ละอำเภอ รอบสองการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระดับจังหวัดผู้รับเลือกตั้งได้คะแนน ๗๐ เปอร์เซ็นต์ของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง สำหรับกฎเกณฑ์การเลือกตั้งตัวแทนสาขาอาชีพ จำนวนส.ส.ของแต่ละอาชีพแบ่งตามสัดส่วนจำนวนประชากรของแต่ละสาขาอาชีพ โดยคิดจำนวนผู้แทนราษฎรจำนวน ๓๔๘ คนเป็น ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ แล้วเฉลี่ยไปตามจำนวนประชากร คุณสมบัติสำคัญของผู้สมัครจะต้องประกอบอาชีพอื่นๆ

ข้อเด่นของแนวคิดนี้อยู่ที่กระบวนการคัดสรรบุคคลผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งทางการเมือง คือ เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มีกระบวนการวิธีคัดสรรตัวแทนราษฎรอย่างเป็นระบบ

(๒) ชัมมิกสังคมนิยม ของท่านพุทธทาสภิกขุ มีหลักการพื้นฐานในการแก้ปัญหามืองอยู่ ๓ ข้อ คือ หลักข้อที่ ๑ ถือประโยชน์ของส่วนรวม เป็นการมองสังคมว่า ปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นเพราะการที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคม เมื่อมีการอยู่ร่วมกัน ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน ไม่สามารถดำรงตนอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้, หลักข้อที่ ๒ การควบคุมตนเองและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน เป็นการเสนอถึงพฤติกรรมของบุคคลที่ควรจะเป็น, หลักข้อที่ ๓ คือการมีความเคารพนับถือและเมตตากรุณาต่อกัน เป็นการเสนอความคิดเรื่องการยอมรับในความเป็นปัจเจกบุคคลที่แตกต่างกัน

ข้อเด่นของแนวคิดนี้อยู่ที่การเน้นให้บุคคลมีคุณธรรมประจำใจ คือถ้าผู้บริหารประเทศมีคุณธรรมพื้นฐานเหล่านี้แล้ว ปัญหาวิกฤติการเมืองจะไม่เกิดขึ้น

(๓) ทางออก ๕ ประการ ของ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี คือ (๑) การสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคม (๒) วิถีเผชิญหน้ากับโครงสร้างของความรุนแรง (๓) ระบบล้มมาเศรษฐกิจ (๔) การกระจายอำนาจ (๕) การปฏิรูประบบการศึกษา ทางออกทั้ง ๕ ประการนี้ จะต้องกระทำไปพร้อมกันและเชื่อมกันเป็นบูรณาการทั้งหมด เพราะทุกส่วนทุกกิจการของสังคมเกี่ยวเนื่องกันหมด ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง การทหาร การศึกษา วัฒนธรรม ทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ ล้วนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันตลอดเวลา

ข้อเด่นของแนวคิดนี้อยู่ที่การมองปัญหาทั้งระบบคือปัญหาการเมืองไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว แต่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา ทั้งยังเกี่ยวพันกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดในต่างประเทศด้วย

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า แม้จะมีแนวคิดที่แตกต่างในการนำเสนอแนวทางแก้ไขวิกฤติทางการเมืองก็ตาม แต่โดยสรุปแล้วมีฐานอยู่บน ๒ แนวคิดหลักๆ คือ แนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของระบบปฏิบัติการ และแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของบุคคลจากฐานแนวคิดทั้ง ๒ นี้ เมื่อเทียบกับจุดเด่นทั้ง ๓ ข้างต้น จะเห็นว่าแนวคิดเรื่องกระบวนการคัดสรรบุคคลผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งทางการเมือง ของ พธม. และการมองปัญหาทั้งระบบ ของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของระบบปฏิบัติการ ส่วนแนวคิดเรื่องการเน้นให้บุคคลมีคุณธรรมประจำใจ ของท่านพุทธทาสภิกขุ นั้น เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของบุคคล จากข้อมูลเหล่านี้ จะได้นำไปเป็นประโยชน์ในการนำเสนอแนวคิดการปฏิรูปประชาธิปไตยวิธีพุทธต่อไป

แนวคิดปฏิรูปประชาธิปไตยวิธีพุทธ

ในโลกนี้มีรูปแบบการปกครองหลายรูปแบบ เช่น ราชาธิปไตย เสรีนิยม ประชาธิปไตย คอมมิวนิสต์ เป็นต้น แต่ละรูปแบบต่างก็ยกย่องว่าของตนดีที่สุด พระพุทธเจ้าไม่ได้ระบุว่ารูปแบบใดดีที่สุด แต่พระองค์มีหลักเกณฑ์ว่าไม่ว่าจะเป็นแบบใดก็ตามจะต้องประกอบด้วยธรรม จึงจะถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองนั้นใช้ได้ พระพุทธศาสนาแบ่งรูปแบบการปกครอง คือ อธิปไตย หรือ อาธิปไตย (ความเป็นใหญ่) ไว้ ๓ ประการ^{๑๑} คือ (๑) อัตตธิปไตย (ความมีตนเป็นใหญ่) (๒) โลกาธิปไตย (ความมีโลกเป็นใหญ่) (๓) ธัมมาธิปไตย (ความมีธรรมเป็นใหญ่)

๑. อัตตธิปไตย คือ อำนาจที่ได้มาจากการกระทำที่ยึดถือ (ความคิดเห็น, ผลประโยชน์, เกียรติยศ, ศักดิ์ศรี, ฐานะ) ตนเองเป็นใหญ่ หรือ รูปแบบที่อำนาจอยู่ที่คนๆ เดียว หรือกลุ่มเดียว ลักษณะนี้เป็นการปกครองรูปแบบของราชาธิปไตย

๒. โลกาธิปไตย คือ อำนาจที่ได้มาจากการกระทำที่ยึดถือความเห็นของคนจำนวนมากเป็นใหญ่ หรือ อำนาจของคนส่วนใหญ่ ลักษณะนี้เป็นการปกครองรูปแบบของประชาธิปไตย

๓. ธัมมาธิปไตย คือ อำนาจที่ได้มาจากอตุตธาธิปไตยมาเป็นโลกาธิปไตย หมายความว่าเปลี่ยนจากการกระทำที่ยึดถือ ความถูกต้อง เป็นจริง เป็นธรรม เป็นใหญ่ ซึ่งเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน อง.ทก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑ - ๒๔๐, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๔.

ประเทศไทยเปลี่ยนการปกครองจากอัครราชูปถัมภ์มาเป็นโลกาธิปไตย หมายถึงเปลี่ยนจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจเต็มในการปกครองประเทศ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ อำนาจการปกครองใช้โดยรัฐบาลที่ได้มาจากการเลือกตั้งหรือแต่งตั้ง มีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาล และมีรัฐมนตรีเป็นผู้บริหารงานกระทรวงต่างๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าถึงแม้จะมีการเปลี่ยนรูปแบบการปกครองแล้วก็ตาม แต่ปัญหาการเมืองยังคงเกิดขึ้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่า การปกครองนี้ยังใช้ไม่ได้ อาจเพราะยังไม่ยึดถือธรรมเป็นใหญ่

จากข้อมูลการวิเคราะห์แนวคิดการแก้ไขวิกฤติการเมืองข้างต้น ทำให้มีกรอบแนวคิดในการปฏิรูปประชาธิปไตยวิถีพุทธ ๒ ประการคือ (๑) ปฏิรูปประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบปฏิบัติการ (๒) ปฏิรูปประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของบุคคล ซึ่งกรอบแนวคิด ๒ ประการนี้ล้วนตั้งอยู่บนพื้นฐานของธัมมาธิปไตยนั่นเอง

๑. ปฏิรูปประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบปฏิบัติการ คำว่าระบบปฏิบัติการในที่นี้หมายถึงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับระบอบประชาธิปไตย เช่น กระบวนการคัดสรรบุคคลผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งทางการเมือง การประชุมสภาผู้แทนราษฎร กระบวนการแก้ไขปัญหามือง เศรษฐกิจ สังคม และอื่นๆ ทั้งระบบ ในที่นี้ผู้เขียนจะนำเสนอมุมมองปัญหาของระบบปฏิบัติการในแต่ละส่วนที่เกิดขึ้นพร้อมกับการนำเสนอแนวทางแก้ไขวิถีพุทธดังต่อไปนี้

การคัดเลือกบุคคลวิถีพุทธ เรามักจะได้ยินคันทูในการรณรงค์ให้ประชาชนออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งว่า “ควรเลือกเอาคนดีเข้าสภา” ซึ่งในทางปฏิบัติประชาชนไม่อาจทราบได้เลยว่าผู้สมัครเลือกตั้งคนใดเป็นคนดีหรือไม่ดี จึงเป็นการเสี่ยงมากที่จะได้คนไม่ดีเข้าสภา แล้วก็จะไปสร้างปัญหาในอนาคต ปัญหาที่ว่าเราจะเลือกคนดีได้อย่างไร ลักษณะไหนถือว่าเป็นคนดี เหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ประชาชน และอาจจะมองว่าเป็นต้นตอของปัญหาทางการเมืองก็ได้ ในกถาวตถุสูตร ได้แสดงวิธีการตรวจดูคนว่าคนไหนควรพูดด้วยหรือไม่ควรพูดด้วยในขณะมีการประชุม ในที่นี้อาจจะเทียบเคียงกับการโฆษณาหาเสียงของผู้ลงสมัครเลือกตั้ง ประชาชนนอกจากจะเป็นฝ่ายฟังนโยบายอยู่ฝ่ายเดียวแล้วประชาชนควรมีการตรวจสอบบุคคลว่าดีหรือไม่ดี โดยการซักถามข้อสงสัยและลองทดสอบสภาพจิตใจของผู้หาเสียงนั้น เช่นยั่วให้โกรธ ถ้าบุคคลนั้นมีลักษณะตอบตรงประเด็น ไม่โกรธ ก็อาจจะเข้าข่ายเป็นคนดีที่สมควรสนับสนุนเลือกให้เป็นผู้แทนราษฎร แต่ถ้ามีลักษณะตรงกันข้ามก็สันนิษฐานได้ว่าอาจจะเป็นคนไม่ดี ซึ่งข้อควรปฏิบัติในขณะมีการประชุม ในกถาวตถุสูตร สรุปดังนี้

กรณีถูกถามและต้องการจะตอบ : (๑) ควรตอบโดยนัยเดียวซึ่งปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว (๒) ควรจำแนกตอบปัญหาที่ควรจำแนกตอบ (๓) ควรย้อนถามแล้วจึงตอบปัญหาที่ควรย้อนถามแล้วจึงตอบ (๔) ควรพักปัญหาที่ควรพักไว้ (๕) ตั้งมั่นอยู่ในสิ่งที่มีเหตุและไม่มีเหตุ (๖) ตั้งมั่นอยู่ในการถามการตอบปัญหา (๗) ตั้งมั่นอยู่ในเรื่องที่ควรรู้ (๘) ตั้งมั่นอยู่ในเรื่องปฏิบัติ (๙) ไม่พูดกลบเกลื่อน

(๑๐) ไม่พูดนอกเรื่อง (๑๑) ไม่แสดงอาการโกรธ ขัดเคือง และไม่พอใจ (๑๒) ไม่พูดฟุ้งเฟ้อ (๑๓) ไม่พูดย่ำยี (๑๔) ไม่พูดหัวเราะเยาะ (๑๕) ไม่คอยจับผิด^{๑๒}

กรณีต้องการจะพูด : (๑) ก่อนจะพูดควรรู้จักกาลอันเหมาะสม (๒) มีความรู้ (๓) ไม่โกรธ (๔) ไม่ฟุ้งซ่าน (๕) ไม่โอ้อวด (๖) ไม่ใจเบาหุนหันพลันแล่น (๗) ไม่คอยจับผิด (๘) พูดแต่เรื่องเกี่ยวกับบุคคลผู้ประพฤติด้อยในธรรม (๙) ไม่พูดริษยา (๑๐) ชื่นชมถ้อยคำที่เป็นสุภาพ (๑๑) ไม่ควรใส่ใจถึงความแ่งดี (๑๒) ไม่ควรคอยจับผิด (๑๓) ไม่ควรพูดทับถม (๑๔) ไม่ควรพูดย่ำยี (๑๕) ไม่ควรพูดเหลวไหล (๑๖) ไม่ควรถือตัว (๑๗) ควรปรียากัน^{๑๓}

นอกจากนี้ หลักธรรมเรื่อง อคติ ๔ ก็สมควรนำมาใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินใจคัดเลือกบุคคล คือ ประชาชนต้องไม่เลือกเพราะอคติ ๔ หรือ ความลำเอียง ๔ ประการ คือ (๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ (๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง (๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง, (๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว^{๑๔} เช่น ชอบผู้สมัครคนนี้เพราะเคยมาหาเลี้ยงอยู่ที่หมู่บ้านบ่อยๆ เป็นต้น

อนึ่ง กระบวนการคัดสรรบุคคลผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งทางการเมือง ของ พทม. ถือว่ามีจุดเด่น เพราะเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มีกระบวนการวิधिकัดสรรตัวแทนราษฎรที่เป็นระบบ แต่ถ้าหากประชาชนไม่ทราบวิธีการตรวจสอบว่าผู้ลงสมัครเลือกตั้งนั้น เป็นคนดีหรือไม่ดี ประชาชนอาจรู้จักหน้าแต่ไม่รู้ใจ เมื่อได้ฟังข่าวว่าคนนี้ดี ก็เชื่อตามๆ กันมา ซึ่งความจริงภาพลักษณ์อาจดูเป็นคนดี แต่จิตใจอาจไม่ดีก็ได้ ในกาลามสูตร หรือ เกสปุตติสูตร^{๑๕} พระพุทธเจ้าตรัสแก่ชาวกาลามะว่าอย่าเชื่อด้วยเหตุผล ๑๐ ประการ คือ อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา, อย่าเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา, อย่าเชื่อด้วยการเล่าลือ, อย่าเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์, อย่าเชื่อเพราะตรรกะ(การคิดเอาเอง), เชื่อเพราะการอนุমান, อย่าเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล, อย่าเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว, อย่าเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้, อย่าเชื่อเพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา หลังจากนั้นพระพุทธองค์ทรงสอนว่า เมื่อรู้ด้วยตนเองว่าสิ่งใดเป็นอกุศล มีโทษ ผู้รู้ดีเตียน เมื่อปฏิบัติแล้วไม่เกื้อกูล เป็นทุกข์ ฉะนั้นจึงควรละสิ่งเหล่านั้นเสีย เมื่อรู้ด้วยตนเองว่าสิ่งใดเป็นกุศล ไม่มีโทษ ผู้รู้สรรเสริญ เมื่อปฏิบัติแล้วเกื้อกูล เป็นสุข ฉะนั้นจึงควรเข้าถึงสิ่งเหล่านั้นอยู่^{๑๖}

ฉะนั้น ระบบการคัดสรรบุคคล ของ พทม. ถึงแม้จะมีการจัดระบบอย่างรอบคอบดีแล้วก็ตาม แต่หากประชาชนไม่ใช้ธรรมเป็นเครื่องประกอบในการพิจารณาตัดสินใจแล้ว การเมืองใหม่ที่คาดหวังไว้ อาจไม่เป็นไปอย่างที่คิดก็เป็นได้

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๖๘/๒๗๐-๒๗๑.

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๖๘/๒๗๒.

^{๑๔} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๒๙.

^{๑๕} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗.

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗-๒๖๐.

การประชุมวิถีพุทธ หลักการทั่วไปของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย หมายถึงรัฐบาลที่ปกครองโดยประชาชน คือประชาชนมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ประชาชนคัดเลือกตัวแทนขึ้นมาปกครองประเทศ มีหน้าที่กำหนดนโยบายของรัฐบาลเพื่อนำมาบริหารประเทศ จากหลักการนี้จะเห็นว่าองค์ประกอบสำคัญคือประชาชนในฐานะผู้คัดเลือก และ นักการเมืองในฐานะผู้บริหารประเทศ ประชาธิปไตยจะคงดำรงอยู่ได้ก็เนื่องมาจากบุคคลมีความเห็นร่วมกัน การที่จะมีความเห็นร่วมกันได้นั้น เกิดจากการประชุมพบปะพูดคุยกัน^{๑๗}

การประชุมจึงถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญมากต่อการดำรงอยู่ของประชาธิปไตย และหากจะเป็นประชาธิปไตยวิถีพุทธ บุคคลที่ประชุมนั้นจะต้องมีธรรมเป็นใหญ่ เพื่อใช้เป็นเครื่องประกอบในการคิด การตัดสินใจ การใช้เหตุผล ยอมรับความเห็นของผู้อื่น ประชาธิปไตยวิถีพุทธนี้จึงเป็นรูปแบบการปกครองที่ปราศจากความขัดแย้ง มีแต่ความรักสามัคคี จึงทำให้ทุกคนในชาติอยู่อย่างสงบสันติสุข ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลไม่มีธรรมเป็นใหญ่ มีอารมณ์อยู่เหนือเหตุผล คิดแต่จะเอาผลประโยชน์ส่วนตน การประชุมในแต่ละครั้งจึงมีความเห็นที่ขัดแย้งกัน และแตกความสามัคคี ประชาธิปไตยก็ล้มเหลว โดยสรุปประชาธิปไตยวิถีพุทธ คือ ประชุมพบปะพูดคุยกัน โดยบุคคลที่ร่วมประชุมมีธรรมเป็นใหญ่ใช้ในการคิดพิจารณา เพื่อที่จะได้ข้อสรุปร่วมกัน หรือ การมีความเห็นร่วมกัน

ในสารันทพสูตร เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงอภิธานิยธรรม ๗ ประการ แก่เจ้าลิจฉวีกลุ่มหนึ่ง การปกครองแบบคณะบุคคลของแคว้นวัชชีนี้ มีลักษณะบางประการคล้ายกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ เป็นระบอบที่ไม่ได้ปกครองโดยคนๆ เดียวแบบระบอบกษัตริย์ แต่ปกครองโดยคณะบุคคลที่มีสิทธิ์ตัดสินใจร่วมกัน ระบอบประชาธิปไตยยกเอารัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของการปกครอง ส่วนแคว้นวัชชียกเอา “ธรรม” คือ อภิธานิยธรรมเป็นหลักปฏิบัติสูงสุดของคณะผู้ปกครองอภิธานิยธรรม หมายถึง ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม ๗ ประการ เป็นหลักที่จะสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ อภิธานิยธรรมสำหรับคฤหัสถ์มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คณะผู้ปกครองนำไปเป็นหลักในการปกครอง อภิธานิยธรรม ๒ ประการแรก ได้แสดงเกี่ยวกับการประชุม มีข้อความว่า

“เจ้าลิจฉวีทั้งหลาย อภิธานิยธรรม ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ (๑) พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียังหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ประชุมกันมากครั้ง (๒) พวกเจ้าวัชชีพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่พวกเจ้าวัชชียัง พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชีพึงทำ...”^{๑๘}

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน งานังค อธิวัฒน์สิทธิ์, **สังคมวิทยาศาสนา**, (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๒๕, หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

^{๑๘} อัง.สตุตท.(ไทย) ๒๓/๒๑/๓๑.

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญในเรื่องการประชุมเป็นอันดับต้นๆ เนื้อหาสรุปว่าคณะปกครองควรประชุมกันเรื่อยๆ, พร้อมเพรียงกันประชุม, พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ถ้าทำได้เช่นนี้ก็จะมีความเจริญ ไม่มีทางเสื่อม

อนึ่ง นอกจากจะประชุมกันเรื่อยๆ แล้ว ในขณะที่มีการประชุม จะมีการอภิปราย ชักถาม และตอบข้อสงสัย บุคคลผู้นั้นควรปฏิบัติตามแนวทางการประชุมวิधिพุทธ คือ มีธรรมเป็นใหญ่ เพื่อใช้ในการพูดอย่างมีเหตุผล อยู่ในครรลองคลองธรรม ซึ่งอาจจะนำข้อปฏิบัติ ในกถาวตถุสูตร^{๑๙} ที่ได้แสดงวิธีการตรวจดูคนว่าคนไหนควรพูดด้วยหรือไม่ควรพูดด้วยในขณะที่มีการประชุมมาใช้ปฏิบัติด้วยก็ได้

การมองปัญหาทั้งระบบวิधिพุทธ เมื่อมองปัญหาการเมืองในมิติทางพระพุทธศาสนา จะเห็นว่าปัญหาการเมืองไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะตัวมันเอง แต่เกิดจากปัจจัยหลายอย่างมาประกอบกัน เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยา หมายถึงทุกสิ่งเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ จำเป็นต้องเกี่ยวพันกับสิ่งอื่น เช่น ปัญหาการเมือง ไม่ได้เกิดจากตัวนักการเมืองเองเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากระบบราชการและช่องว่างทางกฎหมายที่เอื้อต่อการทุจริต, ระบบการศึกษาและศาสนาที่เข้าไม่ถึงประชาชนทำให้เลือกตัวแทนที่เป็นคนไม่ดี, ระบบเศรษฐกิจที่ถดถอยทำให้เกิดนโยบายใหม่ๆ ของรัฐบาลเพื่อแก้ไขปัญหาแต่แฝงไปด้วยช่องทางการทุจริต, ระบบวัฒนธรรมและสังคมที่รับอิทธิพลมาจากตะวันตกทำให้สังคมยกย่องคนเก่งแต่ขาดการยกย่องคนดี เป็นต้น ดังนั้นการแก้ปัญหการเมือง จึงต้องกระทำพร้อมกันทุกส่วนไม่ว่าจะเป็นปัญหาระบบราชการ เศรษฐกิจ ศาสนา การศึกษา และวัฒนธรรม

๒. ปฏิรูปประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนฐานของบุคคล คำว่า “บุคคล” ในที่นี้หมายถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับระบอบประชาธิปไตย เช่น นักการเมือง และ ประชาชน ในที่นี้ผู้เขียนจะนำเสนอมุมมองปัญหาของนักการเมือง และ ประชาชน ที่เกิดขึ้น พร้อมกับนำเสนอแนวทางแก้ไขวิधिพุทธดังนี้

นักการเมืองวิधिพุทธ นักการเมืองวิधिพุทธ ในที่นี้หมายถึง นักการเมืองที่มีพฤติกรรมเป็นคนดี มีศีลธรรม เริ่มตั้งแต่มีทัศนคติที่ดีในการลงสมัครเลือกตั้ง ว่าตนเองนั้นเป็นคนดีมีศีลธรรมและมีจิตใจอยากจะช่วยเหลือสังคม และกล้าเปิดตัวเองให้สาธารณชนได้รู้ตามที่เป็นจริง เมื่อได้รับการคัดเลือกเข้ามาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้วจะต้องเข้าประชุมทุกครั้ง ไม่ออกก่อนเวลาเลิกประชุม มีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการประชุมให้ละเอียดรอบคอบ ตอบคำถามอย่างตรงไปตรงมาตามความเป็นจริง ไม่ปิดเบือน กล้าที่จะซักถามและเสนอแนะแนวทางแก้ไขที่มีเหตุผลถูกต้องตามธรรมอันดี เมื่อมีการทักท้วงก็ไม่โกรธ พร้อมทั้งรับฟังและปรับปรุงแก้ไข พฤติกรรมเหล่านี้จะต้องออกมาจากจิตใจของนักการเมืองเอง การที่จะทำให้ นักการเมืองมีธรรมประจำใจนั้นเป็นเรื่องยาก เพราะเป็นเรื่องส่วนบุคคล แต่อย่างไรก็ตามเมื่อเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้แทนราษฎรแล้ว จะต้องพยายามพัฒนาตัวเองให้เป็นคนดีมีศีลธรรมให้ได้ในระดับหนึ่ง โดยน้อมนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามายึดถือปฏิบัติ

^{๑๙} อ.จ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๖๘/๒๗๐-๒๗๒.

ประชาชนวิถีพุทธ ประชาชนวิถีพุทธ ในที่นี้หมายถึง ประชาชนที่มีพฤติกรรมเป็นคนดีมีศีลธรรม เริ่มตั้งแต่มีทัศนคติที่ดีว่าประชาชนเป็นเจ้าของประชาธิปไตย, ตื่นตัวออกมาใช้สิทธิเลือกตั้ง, พิจารณาคณะสมัชชาผู้สมัครเลือกตั้งที่จะต้องมีความดีโดยไม่ว่าเสียง, เมื่อประกาศผลการเลือกตั้งก็ยอมรับด้วยความยินดี, วางใจเป็นกลางไม่แบ่งพวกเป็นฝักฝ่ายแตกความสามัคคี, ศึกษาเรียนรู้ให้เท่าทันสถานการณ์บ้านเมือง, สร้างความสามัคคีในหมู่คณะเป็นชุมชนเข้มแข็งไม่ยอมขายเสียง เป็นต้น จะต้องพยายามพัฒนาตัวเองเป็นคนดีมีศีลธรรมให้ได้ในระดับหนึ่ง โดยน้อมนำธรรมของพระพุทธเจ้ามายึดถือปฏิบัติ

ธรรมที่ควรนำมายึดถือปฏิบัติ เช่น

ทศพิธราชธรรม ได้แก่ (๑) ทาน (๒) ศีล (๓) การบริจาค (๔) ความซื่อตรง (๕) ความอ่อนโยน (๖) ความเพียร (๗) ความไม่โกรธ (๘) ความไม่เบียดเบียน (๙) ความอดทน (๑๐) ความไม่คลาดจากธรรม^{๒๐} **ทศพิธราชธรรม** นี้เป็นธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน แต่นักการเมือง ข้าราชการ และผู้บริหารประเทศ อาจจะนำมาปฏิบัติได้

สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ (๑) ทาน (การให้) (๒) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) (๓) อุตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) (๔) สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)^{๒๑} สังคหวัตถุ ๔ นี้ เป็นธรรมเพื่อใช้ในการยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกัน

อคติ ๔ หรือ ความลำเอียง ๔ ประการ คือ (๑) จันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ (๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง (๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง, (๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว^{๒๒} อคติ ๔ นี้ เป็นธรรมที่ควรละเว้น หากไม่ละเว้นอาจจะเกิดการแตกความสามัคคีขึ้นได้

กุศลกรรมบถ ๑๐^{๒๓} ได้แก่ ความประพฤติสม่ำเสมอทางกาย วาจา และใจ คือ ทางกาย ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ (๒) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ และ (๓) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม ทางวาจา ๔ ประการ ได้แก่ (๑) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ (๒) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด (๓) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ (๔) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ทางใจ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา (๒) เป็นผู้มิจิตไม่พยาบาท (๓) เป็นสัมมาทิฐิ กุศลกรรมบถ ๑๐ นี้ เป็นธรรมที่ควรเจริญ ยึดถือปฏิบัติเพราะเป็นกุศลกรรม

^{๒๐} ชู.ชา.อสีตี. (ไทย) ๒๘/๑๗๖/๑๑๒.

^{๒๑} อ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

^{๒๒} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๒๙.

^{๒๓} ตูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๑ /๔๗๕ - ๔๗๘.

ธรรมที่ควรมีประจำตัวอาจจะย่อความได้ว่า เมื่อรู้ด้วยตนเองว่าสิ่งใดเป็นอกุศล มีโทษ ผู้รู้ดีเตียนเมื่อปฏิบัติแล้วไม่เก้อกล เป็นทุกข์ ฉะนั้นจึงควรละสิ่งเหล่านั้นเสีย เมื่อรู้ด้วยตนเองว่าสิ่งใดเป็นอกุศล ไม่มีโทษ ผู้รู้สรรเสริญ เมื่อปฏิบัติแล้วเก้อกล เป็นสุข ฉะนั้นจึงควรเข้าถึงสิ่งเหล่านั้นอยู่^{๒๔}

สรุป

ปัญหาวิกฤติทางการเมือง มีสาเหตุใหญ่อยู่ ๒ ประการ คือ ปัญหาด้านระบบปฏิบัติการ และปัญหาด้านตัวบุคคล เมื่อมองปัญหาการเมืองโลกพบว่ามีลักษณะคล้ายกันคือ ถ้าผู้บริหารประเทศไม่มีธรรมเป็นใหญ่ มักจะหลงอำนาจ และมีความเชื่อว่า ถ้าใครมีอำนาจ ผู้นั้นก็สามารถชี้ถูกชี้ผิดได้ ลักษณะเช่นนี้เป็นระบบโลกาภิวัตน์ที่นำสู่การเสียดุลยภาพอย่างยิ่ง แต่อย่างไรก็ตามการเสียดุลยภาพนี้ย่อมก่อให้เกิดกระแสการสร้างระบบที่มีดุลยภาพใหม่ขึ้นมาแทน โดยคาดว่าแนวทางของพระพุทธศาสนาจะเป็นการปฏิรูปการเมืองใหม่อย่างยั่งยืน แต่ก็ต้องยอมรับว่าวิกฤติการเมืองเมื่อสงบลง ในไม่ช้าก็ย่อมเกิดปัญหาขึ้นอีก ซึ่งก็เป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ ที่ว่าไม่มีสิ่งใดที่คงอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอด ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ดังนั้น การแก้ปัญหาวิกฤติทางการเมืองจะต้องใช้ปัญญาแก้ไขสถานการณ์ตามความเป็นจริงในขณะนั้นๆ ด้วย

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๒๕

ประเวศ วะสี. **ปาฐกถาพุทธศาสนิกชุมชนมหาเถระครั้งที่๑ ธรรมมิกสังคัม**, กรุงเทพฯ : โกมลคีเมทอง, ๒๕๓๘

พุทธทาส อินทปัญโญ, **ธัมมิกสังคัมนิยม**, (กรุงเทพฯ: สยามประเทศ, ๒๕๓๘.

พุทธทาสภิกขุ, **ธัมมิกสังคัมนิยม**, (กรุงเทพฯ : มุลนิธิโกมลคีเมทอง, ๒๕๒๙.

<http://www.nidambe11.net/ekonomiz/2007q1/2007feb08p6.htm>

http://www.nationmultimedia.com/2006/05/25/politics/politics_30004842.php

^{๒๔}ดูรายละเอียดใน อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗-๒๖๐.

http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A7%E0%B8%B4%E0%B8%81%E0%B8%A4%E0%B8%95%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%93%E0%B9%8C%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B8%A8%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2_%E0%B8%9E.%E0%B8%A8._2548-2551

<http://www.thairath.co.th/online.php?section=newsthairathonline&content=94556>

http://onknow.blogspot.com/2008/09/blog-post_3544.html

พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ของทางการเมืองในสังคมไทย : กรณีศึกษา กลุ่มเสื้อเหลืองและกลุ่มเสื้อแดง

พระมหาพุทธณา นรเชฏโฐ ป.ธ.๙

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (กลุ่มเสื้อเหลือง) กับแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (กลุ่มเสื้อแดง) ที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมไทย ปัจจุบัน ดูเหมือนว่า จะไม่มีแนวทางประนีประนอมกันได้ และไม่มีหนทางที่จะยุติลงได้ เพราะต่างฝ่ายก็อ้างเหตุผลความชอบธรรมในการชุมนุม การรวมตัวเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มตนเองว่า เป็นไปตามสิทธิอันชอบธรรมตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ และอ้างว่า เป็นการชุมนุมโดยสงบปราศจากอาวุธ เป็นการชุมนุมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่ใช่เพื่อตนเองและพวกพ้อง ซึ่งความจริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะในการชุมนุมการรวมตัวกันทุกครั้งมีการจัดตั้งฝ่ายรักษาความปลอดภัย (การ์ด) การระดมตระเตรียมอาวุธทั้งไม้ เหล็กแหลม ปืน ระเบิด รถยนต์ เครื่องกระจายเสียง เวทีปราศรัย ลวดหนาม ยางรถยนต์ กระสอบทราย ตลอดจนอาวุธยุทโธปกรณ์คล้ายกับที่ใช้ในกองทัพ เช่น เครื่องตรวจจับระเบิด หมวกป้องกันสารพิษ เป็นต้น นอกจากนี้ในการปราศรัยบนเวทีของผู้ชุมนุมทั้งสองกลุ่มยังเต็มไปด้วยการกล่าวหา การโจมตี การใส่ร้าย การดูดา การยุยงให้เกลียดชังฝ่ายตรงข้าม การให้แบ่งฝักฝ่าย การให้ถือข้างในหมู่ประชาชน และมีการใช้สถาบันเป็นเครื่องมือในการทำลายความน่าเชื่อถือของฝ่ายตรงข้าม โดยเฉพาะการดึงเอาสถาบันกษัตริย์มาใช้เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างทั้งสองกลุ่ม

ในภาวะการณ์แห่งความขัดแย้งดังกล่าว แม้จะมีหลายฝ่ายพยายามหาทางแก้ไข โดยเสนอแนวทางต่างๆ เช่น การเรียกร้องให้ทั้งสองกลุ่มมีความสมานฉันท์กัน ให้คำนึงถึงความสงบสุขของประเทศชาติ ให้คำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน ให้ทั้งสองกลุ่มร่วมกันหาทางออกด้วยการเจรจา การรณรงค์ให้คนเกิดความรักชาติรักแผ่นดิน การปกป้อง เติบโตและพิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น แต่ก็ไม่สามารถจัดการแก้ไขความขัดแย้งของกลุ่มการเมืองทั้งสองกลุ่มได้ การ

ชุมนุม การประท้วง การกล่าวหา การโจมตี ตลอดจนการเคลื่อนกลุ่มผู้ชุมนุมประจันหน้ากันยังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง และรอวันที่จะนำไปสู่การปะทะกันอย่างรุนแรงตลอดเวลา ผู้เขียนในฐานะที่สังเกตปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้มาโดยตลอด มีคำถามต่อปรากฏการณ์ความขัดแย้งของกลุ่มเสื้อเหลืองและกลุ่มเสื้อแดงว่า มีพัฒนาการมาอย่างไร ประเด็นของความขัดแย้งของทั้งสองกลุ่มคืออะไร สาเหตุของความขัดแย้งมาจากอะไร ทำไมจึงขัดแย้งกัน ทำไมทั้งสองกลุ่ม จึงไม่ยอมเจรจา ไม่ยอมหาทางออกของความขัดแย้งร่วมกัน ทางออกที่พึงประสงค์ของความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนาควรเป็นอย่างไร ดังนั้น การนำเสนอบทความครั้งนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแห่งความขัดแย้ง สาเหตุแห่งความขัดแย้ง สาเหตุที่ทั้งสองฝ่ายไม่สามารถหาทางร่วมกัน และเสนอแนวทางออกของปัญหาความขัดแย้งที่พึงประสงค์ตามหลักการของพระพุทธศาสนา

๒. พัฒนาการของความขัดแย้ง

หลังจากการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ ๖ กันยายน พ.ศ.๒๕๔๘ พรรคไทยรักไทยชนะการเลือกตั้งมีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรด้วยเสียงถึง ๓๑๑ เสียง จากทั้งหมด ๕๐๐ เสียง สามารถจัดตั้งรัฐบาลเพียงพรรคเดียว ความขัดแย้งทางการเมืองเริ่มปรากฏเมื่อมี “กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย”^๑ ได้ออกมาชุมนุมประท้วงขับไล่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าพรรคไทยรักไทย ให้ออกจากตำแหน่ง โดยกล่าวหาว่ามีความประพฤติที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศชาติ พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เช่น การแทรกแซงองค์กรอิสระและกระบวนการยุติธรรม การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การหลีกเลี่ยงการจ่ายภาษี การหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ เป็นต้น ซึ่งข้อกล่าวหาดังกล่าวนี้ แม้นายกรัฐมนตรีจะไม่สามารถแก้ข้อกล่าวหาได้ดังกล่าวได้ แต่ก็ไม่ยอมลาออกตามคำเรียกร้อง และพยายามกล่าวโจมตีกลุ่มผู้ชุมนุม (ซึ่งคาดว่ามีความฝักใฝ่อยู่เบื้องหลัง) ว่า เป็นผู้ไม่ยอมรับในมติส่วนใหญ่ของประชาชนทั้งประเทศ เป็นพวกไม่นิยมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และเป็นพวกที่นิยมการใช้กฎหมายอยู่เหนือกฎหมาย

เมื่อนายกรัฐมนตรีไม่ยอมทำตามข้อเรียกร้อง กลุ่มพันธมิตรฯ ได้ออกมาเรียกร้องโดยรวมตัวกันที่ลานพระบรมรูปทรงม้า และหน้าทำเนียบรัฐบาล ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๙ เป็นต้นมา โดยให้ผู้ชุมนุมทั้งหมดสวมใส่เสื้อเหลืองและมีการรวมตัวกันต่อต้านนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี

^๑ กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กลุ่มเสื้อเหลือง” เพราะสวมใส่เสื้อเหลืองและใช้สีเหลืองเป็นสัญลักษณ์ในการต่อสู้ มีแกนนำคนสำคัญ ได้แก่ นายสนธิ ลิ้มทองกุล พล.ต.จำลอง ศรีเมือง นายพิภพ ธงไชย นายสมศักดิ์ โกศัยสุข และนายสมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ โดยมีนายสุริยชาติ กตะศิลา เป็นผู้นำประสานงานกลุ่ม

ตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ ทำให้นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีมีความยากลำบากในการบริหารประเทศเป็นอย่างมาก เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนี้ จึงมีกลุ่มนักเมืองท้องถิ่นและระดับชาติที่เป็นฐานเสียงของรัฐบาลที่มีความศรัทธา มีความชื่นชอบในการทำงานของรัฐบาล ได้สนับสนุนประชาชนจากพื้นที่เลือกตั้งของตนเอง เดินทางเข้ามายังกรุงเทพมหานคร เพื่อชุมนุมให้กำลังใจแก่นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาลและประท้วงกลุ่มพันธมิตรฯ โดยรวมตัวที่สนามหลวง และบริเวณสวนจตุจักร^๒ โดยมีแกนนำของแต่ละฝ่ายขึ้นเวทีกล่าวโจมตีซึ่งกันและมีการยุยงให้ฝ่ายของตนเองยกกำลังไปทำร้ายหรือก่อวินาศกรรมอีกฝ่าย โดยเฉพาะกลุ่มที่สนับสนุนรัฐบาล ทำให้สถานการณ์ทางการเมืองในช่วงนั้นเต็มไปด้วยตึงเครียด การจะใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุม และขว่ลือการปฏิวัติจากทหารตลอดเวลา

จนกระทั่งในวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๔ ขณะที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีเดินทางไปเข้าร่วมประชุมที่สำนักงานใหญ่องค์การสหประชาชาติ มหานครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา คณะทหารนำโดย พล.อ. สนธิ บุญรัตนผลิน ผู้บัญชาการทหารบก (ขณะนั้น) ได้เข้ายึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ในนามของ “คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”^๓ และได้แต่งตั้ง พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๑ แม้จะทำให้กลุ่มพันธมิตรฯ ยุติการชุมนุมไปในระยะหนึ่ง (ประมาณ ๑ ปี) แต่ความแตกแยกของกลุ่มประชาชนและการชุมนุมประท้วงต่อต้านการรัฐประหารจากกลุ่ม นปก. (แนวร่วมประชาธิปไตยขับไล่เผด็จการ) ก็มีอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลังจากการเลือกตั้งในเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๐ กลุ่มรัฐบาลชุดเดิม ชนะการเลือกตั้งกลับเข้ามาบริหารประเทศอีกครั้งในนามของพรรคพลังประชาชน นายสมัคร สุนทรเวช หัวหน้าพรรค ได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทำให้กลุ่มพันธมิตรฯ กลับมารวมตัวชุมนุมประท้วงรัฐบาลอีกครั้ง โดยเพิ่มรับความรุนแรงของการชุมนุมขึ้น เช่น การเข้าไปยึดสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง ๑๑ การเข้ายึดสถานที่ราชการและทำเนียบรัฐบาล การนัดหยุดงานประท้วงของพนักงานรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น แม้ศาลอาญาจะออก

^๒ กลุ่มนี้ในระยะแรกยังไม่มีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการ มาในนาม “กลุ่มคนรักทักษิณ” ต่อมาหลังการปฏิวัติเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๔ ได้รวมตัวกันต่อต้านการปฏิวัติอย่างชัดเจน มีแกนนำคนสำคัญได้แก่ นายวีระ มุสิกพงศ์ นายจตุพร พรหมพันธุ์ นายณัฐวุฒิ ใสกึ่ง และนายจักรภพ เพ็ญแข ได้รวมตัวกันไปปิดล้อมบ้านสี่เสาเทเวศน์ บ้านพักของพล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๕๐ ในนามของ นปก. (แนวร่วมประชาธิปไตยขับไล่เผด็จการ) ต่อมาได้ใช้เสื้อแดงเป็นสัญลักษณ์ในการต่อสู้จึงมี ชื่อเรียกว่า “กลุ่มเสื้อแดง” และมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” (นปช.)

^๓ คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (คปค.) อ้างเหตุผลในการยึดอำนาจการปกครองของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร คือ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ เพราะคณะรัฐบาลไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ เกิดความแตกแยกขาดความสามัคคีระหว่างคนภายในชาติ คณะรัฐบาลมีการแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเองและพวกพ้อง แทรกแซงองค์กรอิสระและหน่วยงานต่างๆ และมีการกระทำบางอย่างที่หมิ่นเหม่ต่อการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ

หมายจับแกนนำและรัฐบาลจะประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน ในเขตที่มีการชุมนุมประท้วงแต่ก็ไม่สามารถจัดการแก้ปัญหาได้ เพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากกองทัพ จนกระทั่งนายสมัคร สุนทรเวช ต้องออกจากตำแหน่งไปในที่สุดเมื่อวันที่ ๙ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๑ หลังจากดำรงตำแหน่งมาได้เพียง ๗ เดือน ด้วยข้อหาประพฤติผิดรัฐธรรมนูญมาตราที่ ๒๖๙ ที่กำหนดห้ามมิให้นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีถือหุ้นส่วนในห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท

เมื่อนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ หัวหน้าพรรคพลังประชาชนได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในระยะแรกดูเหมือนจะได้รับความชื่นชมจากประชาชนและสื่อสารมวลชนเป็นอย่างดี เพราะการมีบุคลิกที่สุภาพเรียบร้อย อ่อนน้อมถ่อมตน แต่ก็ถูกโจมตีว่า เป็นตัวแทนของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เพราะในฐานะเป็นน้องเขย และเป็นกลุ่มอำนาจของพรรคไทยรักไทยเดิม จึงไม่สามารถบริหารประเทศได้อย่างราบรื่นและถูกต้องตามกลุ่มพันธมิตรฯ โดยกลุ่มผู้ชุมนุมได้เข้าปิดล้อมรัฐสภาเพื่อมิให้คณะรัฐบาลเข้าไปแถลงนโยบาย ทำให้ตำรวจต้องสลายการชุมนุม จนเป็นเหตุให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมาก การชุมนุมจึงขยายวงกว้างและเพิ่มความรุนแรงมากยิ่งขึ้น จนในที่สุดมีการเข้าไปปิดและยึดสนามบินสุวรรณภูมิเมื่อเช้าวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๑

ผู้บัญชาการเหล่าทัพนำโดยผู้บัญชาการกองทัพบก (พล.อ.อนุพงษ์ เผ่าจินดา) ได้เสนอให้รัฐบาลยุบสภาและให้กลุ่มพันธมิตรฯ ยุติการชุมนุมแต่ก็ไม่เป็นผล เพราะนายกรัฐมนตรีไม่เห็นด้วยและประกาศแถลงการณ์พร้อมจะบริหารประเทศชาติต่อไป แม้จะไม่สามารถเข้าไปทำงานที่ทำเนียบรัฐบาลได้ก็ตาม และได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในสองจุดคือที่สนามบินดอนเมืองและสนามบินสุวรรณภูมิ เมื่อกลางดึกคืนวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๑ โดยมอบให้ผู้บัญชาการตำรวจนครบาลเป็นผู้บัญชาการรับผิดชอบ แต่ก่อนที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจะใช้มาตรการอย่างรุนแรงกับกลุ่มผู้ชุมนุมที่บุกยึดสนามบิน ปรากฏว่าศาลรัฐธรรมนูญได้มีมติยุบพรรคพลังประชาชนกับอีก ๒ พรรคคือพรรคชาติไทยและพรรคคมชนมิติปไตย เพราะมีสมาชิกของพรรคบางคนที่เป็นกรรมการบริหารพรรคกระทำการโดยทุจริตในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๐ ที่ผ่านมา เป็นผลทำให้ความเป็นนายกรัฐมนตรีของนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ลื่นสุดลงและกลุ่มพันธมิตรฯ ก็ได้ประกาศยุติการชุมนุมทุกแห่งตั้งแต่วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๑ เป็นต้นไป

นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ผู้นำฝ่ายค้าน ได้รับความโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๑ โดยได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคร่วมรัฐบาลเดิมบางส่วน จนสามารถรวบรวมเสียงเกินกึ่งหนึ่งจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศได้ การชุมนุมประท้วงจากกลุ่มพันธมิตรฯ ยุติลง และดูเหมือนว่า ความสงบสุขจะเกิดขึ้นในช่วงปลายปี พ.ศ.๒๕๕๑ แต่ความขัดแย้งของกลุ่มประชาชนที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่มเสื้อเหลืองและเสื้อแดงก็ยังคงดำรงอยู่ สถานการณ์ตึงเครียด และอาจนำไปสู่ความรุนแรงได้ โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ แม้กลุ่มเสื้อเหลืองจะยุติการชุมนุมไปแล้ว แต่การเคลื่อนไหวของ “กลุ่มเสื้อแดง” (แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากพรรครัฐบาลเดิมและ

พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรียังได้รวมตัวชุมนุมประท้วงขับไล่รัฐบาล และเรียกร้องให้มีการยุบสภาเพื่อเลือกตั้งใหม่ แม้ว่าการชุมนุมจะไม่มี ความรุนแรงถึงขั้นยึดทำเนียบรัฐบาล ยึดสถานที่ราชการและปิดสนามบินเหมือนกับกลุ่มพันธมิตรฯ แต่ความขัดแย้งและความรุนแรงก็ยังคงปรากฏอยู่ทั้งในรัฐสภาและนอกรัฐสภา นอกกรัฐสภา มีการชุมนุมประท้วงปิดล้อมคณะของรัฐมนตรีที่เดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ตามสถานที่ต่างๆ และการจัดรายการ “ความจริงวันนี้” ทางสถานีโทรทัศน์ NBT (ปัจจุบันมีสถานีโทรทัศน์เป็นของตนเองแล้วชื่อว่า DTV ออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๒^๔) สัญจรไปตามสถานที่ชุมนุมในหลายที่ ขณะที่ในรัฐสภา มีการแย่งชิงความได้เปรียบทางการเมืองระหว่างฝ่ายค้านกับฝ่ายรัฐบาล มีความพยายามที่จะใช้นโยบายในการบริหารประเทศเพื่อชักจูงให้ประชาชนมาเป็นกลุ่มของตนเองมากที่สุด ในนามของโครงการประชานิยมหลากหลายโครงการ ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็พยายามแย่งฐานเสียง แย่งความนิยมจากประชาชน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองอำนาจและแสวงหาอำนาจของกลุ่มตนเองในอนาคต

๓. ประเด็นของความขัดแย้งของกลุ่มเสื้อเหลืองและเสื้อแดง

ความขัดแย้งของกลุ่มเสื้อเหลืองและกลุ่มเสื้อแดง ที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ตลอดระยะเวลาเกือบ ๕ ปีที่ผ่านมา (ตั้งแต่ ปี พ.ศ.๒๕๔๙ - ปัจจุบัน) มีการนำประเด็นต่างๆ มาเป็นข้อกล่าวหาเพื่อทำลายความน่าเชื่อถือ เพื่อกล่าวโจมตีฝ่ายตรงข้าม เช่น ประเด็นการไม่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ การทุจริตประพฤติมิชอบ การแทรกแซงองค์กรอิสระ ความประพฤติเสียหายส่วนตัวในเรื่องชู้สาว การประสพภาวะล้มละลายของแกนนำกลุ่มเสื้อเหลืองบางคน การมีบรรพบุรุษเป็นคนต่างชาติ (คนจีน) การรับจ้างมาชุมนุมประท้วง ความโกรธแค้นไม่พอใจในเรื่องส่วนตัว เป็นต้น ซึ่งเมื่อพิจารณาตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาข้างต้นก็สามารถจัดเข้าได้ในอกุศลมูลทั้ง ๓ อย่าง เพราะต่างฝ่ายต่างก็อยากเอาชนะ อาสาตพยาบาท ไม่ให้อภัย ไม่ยอมลดละต่อกัน อยากทำลายล้างอีกฝ่าย และกล่าวหาโจมตีอีกฝ่ายอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ได้คำนึงถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับประเทศชาติและประชาชน แต่ถ้าเราใช้ประเด็นความขัดแย้งทั้ง ๕ ประเภท ที่ Catherine Morris ได้แบ่งไว้แล้ว^๕ พบว่า ความขัดแย้งของทั้งสองกลุ่มเป็นความขัดแย้งในสองด้านคือ ด้านข้อมูล (Data Conflict) และผลประโยชน์ (Interest Conflict)

^๔ รายละเอียดดูในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับวันอังคารที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๒ หน้า ๑๔

^๕ ความขัดแย้ง ๕ ประเภท ได้แก่ ความขัดแย้งทางข้อมูล ความขัดแย้งทางผลประโยชน์ ความขัดแย้งทางค่านิยม ความขัดแย้งทางความสัมพันธ์ และความขัดแย้งทางโครงสร้าง, ดูรายละเอียดใน Catherine Morris. **การจัดการความขัดแย้งและการ “ขอโทษ”**. วันชัย วัฒนศัพท์ ผู้แปล บรรพต ตันธีร์กุล, ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ ผู้แปลร่วม, กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗ หน้า ๙ - ๑๓

๓.๑ ความขัดแย้งด้านข้อมูล

ความขัดแย้งด้านข้อมูล เพราะทั้งสองกลุ่มต่างพยายามสร้างข้อมูลและนำเสนอข้อมูล เพื่อปลุกเร้า ปลุกระดมมวลชนให้มาสนับสนุนฝ่ายตนเอง ให้เกลียดชังกลุ่มของฝ่ายตรงกันข้าม โดยนำเสนอข้อมูลเพียงด้านเดียว ไม่รอบด้าน และพยายามนำเสนอข้อมูลด้านบวกหรือที่เป็นด้านดีของฝ่ายตน พร้อมทั้งกล่าวหาโจมตีอีกฝ่ายหนึ่งว่าเป็นคนชั่ว เป็นคนไม่ดี เป็นคนเลว โดยกลุ่มเสื้อเหลืองมีสื่อที่เป็นกระบอกเสียงของตน คือ สถานีโทรทัศน์ ASTV และหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ขณะที่กลุ่มเสื้อแดง (นปช.) (ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกับรัฐบาลพรรคไทยรักไทย/พลังประชาชนเดิมปัจจุบันเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นพรรคเพื่อไทย หลังจากพรรคพลังประชาชนถูกยุบไป) มีสถานีโทรทัศน์ NBT (National Broadcasting Television) สถานีวิทยุของรัฐ สถานีโทรทัศน์ที่เปิดใหม่ คือ DTV^๖ และสถานีวิทยุของรัฐตลอดจนวิทยุชุมชนในกรุงเทพฯ และจังหวัดต่างๆ โดยเฉพาะในภาคเหนือ (จังหวัดเชียงใหม่และเชียงใหม่กิจกรรมอย่างต่อเนื่อง) และภาคอีสาน (จังหวัดอุดรธานี และขอนแก่นเป็นศูนย์กลางของกลุ่มเสื้อแดงรองจากกรุงเทพฯ) เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่แนวคิดและกิจกรรมของฝ่ายตน

เมื่อทั้งสองกลุ่ม ต่างก็มีสื่อเป็นเครื่องมือ มีมวลชนที่ให้การสนับสนุน มีแหล่งเงินทุนหรือกลุ่มทุนที่ให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง จึงสามารถทำกิจกรรมเคลื่อนไหวไปยังที่ต่างๆ เพื่อแสวงหาแนวร่วมและสร้างความชอบธรรมให้แก่กลุ่มตนเอง ประชาชนของประเทศก็แยกออกเป็นสองกลุ่มที่ชัดเจน โดยกลุ่มคนยากจนหรือคนรากหญ้าส่วนใหญ่อยู่ในภาคเหนือและภาคอีสานให้การสนับสนุนต่อกลุ่มเสื้อแดง ภายในกลุ่มคนเสื้อแดงเองก็มีการแบ่งแยกออกเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มเสื้อแดงแท้และกลุ่มที่แอบอ้างว่าเป็นกลุ่มเสื้อแดง (แดงเทียม) กลุ่มเสื้อแดงแท้คือกลุ่มคนที่นิยมชื่นชอบและรักดีในตัวของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร กลุ่มที่แอบอ้างว่าเป็นกลุ่มเสื้อแดง เป็นกลุ่มแยกตัวมาจากกลุ่มเสื้อแดงเดิมมาให้การสนับสนุนกลุ่มเพื่อนเนวิน^๗ เพื่อจัดตั้งรัฐบาลร่วมกับพรรคประชาธิปัตย์ กลุ่มชนชั้นกลางประชาชนในภาคใต้ และกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนสนับสนุนกลุ่มเสื้อเหลือง ได้รับการมองว่า เป็นกลุ่มผู้ชุมนุมเมื่อภิลิทธิ ขณะที่กลุ่มคนเสื้อแดงเป็นกลุ่มผู้ชุมนุมไม่มีภิลิทธิ เพราะไม่มีกลุ่มอำนาจในสังคมให้การสนับสนุน นอกจากสมาชิกพรรคเพื่อไทยที่ยังเคารพนับถือในอดีตนายกรัฐมนตรีนายทักษิณ และผู้ชุมนุมยังถูกมองว่า มาด้วยค่าจ้าง ไม่ได้มาด้วยอุดมการณ์แห่งความเป็นประชาธิปไตยและประโยชน์ของส่วนรวมอย่างแท้จริง จึงมักจะถูกเยาะเย้ยถากถางจากสื่อมวลชน และกลุ่มคนเสื้อเหลืองตลอดเวลา

^๖ DTV (Democracy Television) เป็นสถานีโทรทัศน์ของกลุ่มเสื้อแดง ออกอากาศครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๒ หลังจากที่ไม่สามารถใช้สถานีโทรทัศน์ NBT เพื่อออกอากาศรายการ “ความจริงวันนี้” ได้

^๗ กลุ่มนี้มีนายเนวิน ชิดชอบ เป็นหัวหน้า มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัดประมาณ ๓๕ คน สำหรับนายเนวิน เป็นบุคคลสำคัญของพรรคไทยรักไทยเดิม ถูกตัดสิทธิ์ทางการเมือง ๕ ปี ร่วมกับกรรมการบริหารพรรคไทยรักไทยอีก ๑๑๑ คน เคยได้รับความไว้วางใจสูงสุดจากอดีตนายกรัฐมนตรีนายทักษิณ ชินวัตร และมีความเคารพยำเกรงในอดีตนายกรัฐมนตรีนายเนวินมาก จะเรียกอดีตนายกรัฐมนตรีนายเนวินว่า “นาย” (ผู้มีอำนาจเหนือกว่า, ผู้มีบุญคุณ) ทุกครั้ง

๓.๒ ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์

ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ ผลประโยชน์ในที่นี้หมายถึง ผลประโยชน์ทางการทางธุรกิจ และผลประโยชน์ทางการเมืองทั้งในระดับส่วนบุคคล ครอบครัวและระดับพรรค ความจริงแล้วทั้งแกนนำของกลุ่มเสื้อเหลือง และกลุ่มเสื้อแดง ต่างก็เป็นกลุ่มเดียวและเคยมีผลประโยชน์ร่วมกันกับ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เพราะมีที่มาาร่วมกันตั้งแต่การเป็นศิษย์ของสมณโพธิรักษ์ (รักษ์ รักษ์พงษ์) แห่งสำนักสันติอโศก^๑ การเป็นผู้ก่อตั้งและเป็นสมาชิกพรรคพลังธรรม ประเด็นสำคัญคือ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคพลังธรรม (ขณะนั้น) เป็นผู้ชักนำ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นักธุรกิจผู้ประสบความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจด้านการสื่อสารและโทรคมนาคมระดับมหาเศรษฐีผู้มีทรัพย์สินสัมพัทธ์รวมกันหลายหมื่นล้านบาท เข้าสู่วงการเมืองโดยให้ดำรงตำแหน่งรองหัวหน้าพรรค และผลักดันให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศเมื่อพรรคพลังธรรมเข้าร่วมรัฐบาลในสมัยของนายชวน หลีกภัย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๗ จนได้เป็นหัวหน้าพรรคพลังธรรมเมื่อ ปี พ.ศ.๒๕๓๘ เมื่อพรรคพลังธรรมยุติการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง สมาชิกส่วนใหญ่ได้มาร่วมกันก่อตั้งพรรคไทยรักไทย เมื่อ พ.ศ.๒๕๔๑ และชนะการเลือกตั้งทั่วไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐ เมื่อวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ.๒๕๔๔ ด้วยคะแนนเสียงถึง ๒๖๒ จากทั้งหมด ๕๐๐ เสียง สามารถจัดตั้งรัฐบาลเสียงข้างมากได้ร่วมกัน พรรคการเมืองอื่นอีก ๒ พรรค และอยู่บริหารประเทศจนครบวาระ ๔ ปี

ความขัดแย้งทางผลประโยชน์ระหว่างทั้งสองเริ่มปรากฏอย่างชัดเจน เมื่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตรตลอด ๔ ปีที่ผ่านมา^๒ กลุ่มเสื้อเหลืองได้มองเห็นความเสียหายที่เกิดจากการดำเนินตามนโยบายของรัฐ เพราะเป็นการบริหารที่มีผลประโยชน์ทับซ้อน เอื้อผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มธุรกิจของตนเอง แก่เครือญาติและพวกพ้อง ไม่ว่าจะเป็นโครงการปล่อยเงินกู้ให้แก่รัฐบาลพม่า ๔,๐๐๐ ล้านบาท โครงการโคล้านตัว โครงการกล้วยพารา ๙๐ ล้านต้น โครงการบ้านเอื้ออาทร โครงการห้วยออนไล้น โครงการแอร์พอร์ตลิงค์ (ระบบสายพานลำเลียงในสนามบินสุวรรณภูมิ) โครงการซีทีเอกซ์ ๙๐๐๐ (ระบบตรวจสอบอาวุธ วัตถุระเบิดและระบบความปลอดภัยในสนามบินสุวรรณภูมิ) การปราบปรามผู้ค้ายาเสพติดเป็นผลให้มีการฆ่าตัดตอนผู้ค้ายาเสพติด ๒,๕๐๐ ศพ การขายหุ้นไทยคมให้แก่

^๑ สำหรับ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ยังได้ประกาศตนว่าเป็นศิษย์ของพระอริสมุณี (พระที่มีชื่อเสียงในจังหวัดเพชรบุรี ที่มักประกาศตนว่าเป็นศิษย์ของหลวงพ่อบุชา สุภัทโท ต่อมาเมื่อมีความได้ลาสิกขาหลบหนีไปไม่มีใครพบจนกระทั่งปัจจุบัน) ได้นำบุตรชายไปบวชอยู่ด้วย นอกจากนี้ในเวทีปาฐกถาต่างๆ มักจะอ้างคำสอนของท่านพุทธทาสเป็นประจำ

^๒ นโยบายสำคัญของพรรคไทยรักไทยซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลทักษิณ มี ๕ ด้าน คือ ๑) การแก้ปัญหาความยากจน ๒) พักหนี้ให้เกษตรกร ๓) ๓๐ บาทรักษาทุกโรค ๔) แก้ปัญหาเสฟตีด ๕) ต่อต้านคอร์รัปชัน, ดูรายละเอียดในนโยบายของพรรคไทยรักไทย เมื่อคราวแถลงนโยบายก่อนเข้ารับบริหารประเทศเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๔

กลุ่มทุนเหมาเสกของรัฐบาลสิงคโปร์ โครงการซื้อที่ดินย่านรัชดา ฯลฯ^{๑๐} ขณะที่กลุ่มเสื้อแดงมองเห็นว่าแต่ละโครงการของรัฐบาลมีประโยชน์แก่ประชาชนระดับรากหญ้าและบางโครงการก็เป็นการดำเนินของบริษัทเอกชน ไม่เกี่ยวข้องกับนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาล การยกประเด็นความไม่โปร่งใสในโครงการเหล่านี้มาโจมตีรัฐบาล เพราะแกนนำกลุ่มเสื้อเหลืองไม่ได้ประโยชน์ในโครงการด้วย แกนนำมีความโกรธแค้นส่วนตัวกับอดีตนายกรัฐมนตรีที่ไม่ให้ความช่วยเหลือด้านการเงินจนถูกธนาคารฟ้องเป็นบุคคลล้มละลาย เพราะขาดทุนในการดำเนินธุรกิจสิ่งพิมพ์ และเพราะกลัวว่าอดีตนายกรัฐมนตรีจะบริหารประเทศจนประสบความสำเร็จ และจะได้รับความนิยมจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ อันจะทำให้กลุ่มศักดินาและพวกนิยมอำมาตยาธิปไตยสูญเสียความสำคัญ ในการสร้างบารมีเพื่อรองรับการสถาปนาของตนเอง^{๑๑}

สรุปว่า ในประเด็นความขัดแย้งในผลประโยชน์นี้ ไม่ใช่เรื่องผลประโยชน์ที่ขัดแย้งโดยตรง แต่เป็นความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองต่อประเด็นของผลประโยชน์ที่ต่างกัน และกล่าวหาว่าอีกกลุ่มหนึ่งมีผลประโยชน์ร่วมกับรัฐบาล โดยเฉพาะกลุ่มเสื้อเหลืองจะกล่าวโจมตีกลุ่มเสื้อแดงว่า เป็นสมุนรับใช้หรือรับผลประโยชน์จากอดีตนายกรัฐมนตรี เป็นพวกที่รับจ้างมาเคลื่อนไหวก่อวุ่น ไม่ได้มาด้วยอุดมการณ์ เป็นพวกไม่จงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ ไม่ปรารถนาต่อประเทศชาติ ส่วนกลุ่มของพวกเขาเป็นกลุ่มที่จงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ มีความปรารถนาดีต่อประเทศชาติ และเคลื่อนไหวด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ได้มาด้วยค่าจ้างแต่อย่างใด

๔. สาเหตุของความขัดแย้ง

เมื่อพิจารณาสภาพสังคมโดยทั่วไป เราจะพบว่า ความขัดแย้งในสังคมมีมากมาย เช่น ความขัดแย้งภายในครอบครัว ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งภายในองค์กร ระหว่างองค์กร ระหว่างเผ่า ความขัดแย้งภายในประเทศ ความขัดแย้งระหว่างประเทศ เป็นต้น ซึ่งแต่ละประเด็นมีรายละเอียดของความขัดแย้งมีสาเหตุของการเกิดขึ้นและแนวทางการแก้ไขที่แตกต่างกัน เช่น บางปัญหาสาเหตุมาจากเรื่องผลประโยชน์ทางธุรกิจ จากความรัก จากการแสวงหาอำนาจทางการเมือง มาจากการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ การดูหมิ่นกันทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ ความเชื่อในศาสนาหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่ต่างกัน เป็นต้น โดยตามหลักการทางพระพุทธศาสนาจะพบว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม

^{๑๐} รายละเอียดของแต่ละโครงการมีมาก พึงดูในผลการตรวจสอบของคณะกรรมการตรวจสอบความเสียหายอันเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายภาครัฐ (คตส.) ตลอดทั้งเล่ม และใน [www. Ryta.com](http://www.Ryta.com)

^{๑๑} ผู้สนใจแนวคิดและมุมมองของกลุ่มเสื้อแดงในลักษณะนี้พึงดูได้จากรายการต่างๆ ที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ DTV ทุกวัน และการปราศรัยบนเวทีการชุมนุมของกลุ่มทุกครั้งที่เกิดขึ้น

ทุกอย่างล้วนมีต้นตอหรือจุดเริ่มต้นมาจากอำนาจกิเลสกองใหญ่ที่อยู่ภายในจิตใจของแต่ละบุคคล เป็นตัวผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมแห่งความขัดแย้งออกมาภายนอกเรียกว่า อุกุศลมูล ๓ อย่าง^{๑๒} คือ ความโลภ ความอยากได้ อยากมี อยากเป็นโดยไม่รู้จักพอ เรียกว่าโลภะ ความโกรธ ความเคียดแค้น ซิงซัง ความอิจฉาริษยา ความอาฆาตมาดร้าย ความต้องการทำลายล้างฝ่ายตรงข้าม เรียกว่าโทสะ ความหลงไม่รู้จริง การถูกหลอก ถูกล่อลวง การหลงผิด การเห็นผิด เรียกว่าโมหะ นอกจากนี้ยังมีหมวดธรรมที่เกี่ยวข้องกับต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งปวง ซึ่งถือว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาหรือเป็นสาเหตุของความขัดแย้งได้ เรียกว่า ปัญจธรรม หรือธรรมเป็นเหตุให้เนิ่นช้า ๓ ประการคือ ตัณหา (ความอยาก) ทิฎฐิ (ความเห็นผิด) มานะ (ความถือตัว)^{๑๓} แต่ถ้าพิจารณาจากสภาพปัญหาที่เป็นจริงแห่งความขัดแย้งของกลุ่มเลือดเหลืองและเลือดแดง พบว่า สาเหตุของความขัดแย้งมี ดังต่อไปนี้

๔.๑ การเปิดเผยความไม่โปร่งใสในการบริหารประเทศของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

กลุ่มพันธมิตรเชื่อว่า บุคคลที่เป็นต้นตอแห่งความขัดแย้งจริงๆ คือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และคณะรัฐบาล โดยเฉพาะ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่มีผลประโยชน์ทับซ้อนในการดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีควบคู่กับการดำเนินธุรกิจของครอบครัว เห็นได้จากคดีที่ยื่นฟ้องของคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินและความเสียหายอันเกิดจากการดำเนินนโยบายของรัฐ (คตส.) ที่ระบุว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และคณะรัฐมนตรี มีความประพฤติที่สร้างความเสียหายแก่รัฐและประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง^{๑๔} กลุ่มแกนนำกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) โดยเฉพาะนายสนธิ ลิ้มทองกุล และพล.ต.จำลอง ศรีเมือง ได้ออกมาเปิดเผยความไม่โปร่งใสในการดำเนินนโยบายของรัฐบาลผ่านรายการเมืองไทยรายสัปดาห์ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๙ หรือ Modern 9 TV รัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณได้สั่งให้งดออกอากาศของรายการดังกล่าว เพราะเป็นการนำเสนอข่าวด้านเดียว

^{๑๒} อุกุศลมูลทั้ง ๓ เป็นรากเง้าของความชั่วทุกอย่าง เป็นต้นตอของปัญหาทั้งปวงที่เกิดขึ้นในสังคม ถ้ากล่าวตามอริยสัจ จัดว่าเป็นสมุทัย (สาเหตุ) ของทุกข์ทั้งปวง, ดูรายละเอียดใน ที.ปา. ๑๑/๓๙๓/๒๙๑

^{๑๓} ดูใน ขุ.ม. (บาลี) ๒๙/๗๔/๑๕๗; ๒๙/๘๑/๑๗๐; ๒๙/๑๐๘/๒๓๑ และ พระมหาพรหมสาโรช ฐมฺหาโส. **รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : กรณีศึกษาวิเคราะห์กลุ่มแม่น้ำตาข้าง จ.เชียงใหม่**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗ หน้า บทคัดย่อและหน้า ๑๘๖-๑๘๕

^{๑๔} คดีที่อยู่ในความรับผิดชอบของ คตส.ที่เกี่ยวกับ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และคณะรัฐบาล มี ๑๔ คดีที่ส่งฟ้องศาลฎีกาแบบคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง มี ๔ คดี ได้แก่ ๑) การซื้อที่ดินย่านรัชดาภิเษก ๒) คดีโครงการออกสลากพิเศษเลขท้าย ๒-๓ ตัว หรือหวยบนดิน ๓) คดีการซื้อพันธบัตรรัฐบาล ๔๐ ล้านต้น ๔) คดีการปล่อยกู้เงินให้แก่รัฐบาลพม่าของธนาคารส่งเสริมการส่งออกและนำเข้า (EXIM Bank) ดูรายละเอียดใน www.Ryta.com และเอกสารรายงานสรุปการทำงานของ คตส. ในรอบ ๑ ปี ๖ เดือน

และเป็นกรให้รายบุคคลที่สามซึ่งไม่สามารถชี้แจงข้อมูลที่ถูกต้องได้ ทำให้มีการจัดรายการเมืองไทยรายสัปดาห์สัญจรไปยังที่ต่างๆ เช่น สวนลุมพินี อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย บริเวณสะพานมัฆวาน ลานพระบรมรูปทรงม้า หน้าทำเนียบรัฐบาล เป็นต้น และมีกลุ่มคนมาร่วมฟังมากยิ่งขึ้นส่วนมากจะเป็นคนไทยเชื้อสายจีน คนชั้นกลางในเมือง พนักงานรัฐวิสาหกิจ นักจัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ ดารา นักศึกษานักวิชาการ และนักการเมืองพรรคฝ่ายค้าน

๔.๒ การเคลื่อนไหวของกลุ่มเสื้อแดงเพื่อปกป้อง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

เมื่อกลุ่มพันธมิตรฯ มีการชุมนุมขับไล่นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาลอย่างยืดเยื้อและมีมวลชนเข้าร่วมเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ และมีการถ่ายทอดกิจกรรมการชุมนุมผ่านทางสถานีโทรทัศน์ ASTV และสถานีวิทยุในเครือข่ายอยู่ตลอดเวลา นายกรัฐมนตรีจึงสั่งสนับสนุนให้ ส.ส. พรรคไทยรักไทย (ขณะนั้น) ในพื้นที่จัดตั้งกลุ่มมวลชนในนาม “กลุ่มคนรักทักษิณ” (พัฒนามาเป็นกลุ่ม นปก. และ นปช. ตามลำดับ) เข้ามาชุมนุม เพื่อแสดงให้เห็นว่าคณะรัฐบาลก็มีกลุ่มคนรักมีกลุ่มคนสนับสนุนจำนวนมากเช่นเดียวกัน จึงทำให้เกิดการเผชิญหน้าและปะทะกันระหว่างกลุ่มเสื้อเหลืองและเสื้อแดงจนถึงปัจจุบัน แม้ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร จะถูกปฏิบัติโดยทหารไปแล้ว ไม่สามารถเดินทางกลับสู่ประเทศไทยได้ ส่วนพรรคไทยรักไทยก็ถูกยุบ พรรคพลังประชาชนที่เป็นตัวแทน (Nominee) ของพรรคไทยรักไทยถูกยุบพรรคไปแล้ว แต่สมาชิกของพรรคไทยรักไทยเดิมยังคงอยู่และได้ร่วมกันตั้งพรรคใหม่คือ “พรรคเพื่อไทย” ประชาชนที่เป็นฐานเสียงของพรรคยังมีมากอยู่^{๑๕} และการเคลื่อนไหวของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร จากต่างประเทศด้วยการโทรศัพท์เข้ามาสนทนากับประชาชนที่เป็นฐานเสียง การโฟนอิน (Phone in) ที่ชุมนุมกันในที่ต่างๆ ยังดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการพูดพาดพิงถึงในหลวงว่า “ไม่มีใครสามารถนำตนกลับประเทศได้นอกจากพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพลังประชาชน”^{๑๖}

เมื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเสื้อเหลืองและกลุ่มเสื้อแดงแล้ว พบว่าต้นตอของความขัดแย้งจริงๆ ไม่ได้เป็นเพราะทั้งสองกลุ่มเป็นศัตรูหรือไม่พอใจกันมาก่อน แต่เป็นเพราะมาจากการที่กลุ่มหนึ่ง (กลุ่มเสื้อเหลือง) พยายามผลักดันในเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้กระบวนการของ

^{๑๕} จากการเลือกตั้งครั้งล่าสุดเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๐ พรรคพลังประชาชน (ไทยรักไทยเดิม) ได้ ส.ส. ๒๓๓ คน พรรคประชาธิปัตย์ ได้ ๑๖๕ คน พรรคชาติไทย ได้ ๓๗ คน พรรคเพื่อแผ่นดิน ได้ ๒๖ คน พรรครวมใจไทยชาติพัฒนา ได้ ๙ คน พรรคสมัครสมาชิกไทย ได้ ๗ คน และพรรคประชากรชาติได้ ๕ คน และพรรคพลังประชาชนมีคะแนนพรรค ๑๑ ล้านเสียง เมื่อยังเป็นพรรคไทยรักไทย มีสมาชิกพรรคทั้งหมด ๑๔ ล้านเสียง (ข้อมูล ณ ๓๑ ธ.ค. ๕๕) ดูใน Www.Wikimedia.mht/ไทยรักไทย ขณะที่พรรคประชาธิปัตย์ มีคะแนนพรรค ๑๐ ล้านเสียง (ผลการเลือกตั้งอย่างเป็นทางการโดย กกต. เมื่อ ๒๕ ธ.ค. ๕๐)

^{๑๖} ดู “เส้นทางขบวนการหมิ่นสถาบันกษัตริย์” ใน POSITIONING ฉบับที่ ๕๕ เดือนธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๑ หน้า ๐๗๕

รัฐและเครื่องมือที่มีอยู่ทุกอย่าง เพื่อให้จัดการและดำเนินการกับ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรีให้สมกับความผิดและความเสียหายที่สร้างกับประเทศชาติ^{๑๗} ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่ง (กลุ่มเสื้อแดง) ก็พยายามเคลื่อนไหวต่อสู้แทนอดีตนายกรัฐมนตรี และเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการเอาผิดกับกลุ่มพันธมิตรฯ ที่บุกยึดทำเนียบรัฐบาลและปิดสนามบินด้วยกระบวนการยุติธรรมอย่างเที่ยงตรง และขอร้องมิให้บุคคลอื่นให้การสนับสนุน

จึงสามารถสรุป องค์ประกอบที่เป็นที่มาแห่งความขัดแย้งระหว่างทั้งสองกลุ่มมี ๓ ประเด็น ได้แก่

๑. การมีผลประโยชน์ทับซ้อนในการดำเนินนโยบายบริหารประเทศของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และคณะรัฐมนตรี

๒. การเปิดเผยความผิดและเรียกร้องให้ทหารและกระบวนการยุติธรรมดำเนินการทางกฎหมายกับ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และคณะรัฐมนตรีของกลุ่มเสื้อเหลือง

๓. การเคลื่อนไหวปกป้อง พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ของกลุ่มคนเสื้อแดง (กลุ่มคนรักทักษิณ กลุ่มรากหญ้า และชาวชนบทที่จัดตั้งโดยนักการเมืองพรรคไทยรักไทย)

๕. สาเหตุที่ทั้งสองกลุ่มไม่ยอมเจรจาหาทางออกร่วมกัน

บุคคลภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างทั้งสองกลุ่ม อาจคิดว่า การแก้ปัญหาความขัดแย้งของทั้งสองกลุ่มทำได้ง่าย แต่ความเป็นจริงแล้ว การแก้ปัญหาคความขัดแย้งระหว่างทั้งสองกลุ่ม เป็นไปได้ยากมาก เพราะ

^{๑๗} ข้อเรียกร้องของกลุ่มพันธมิตร ๗ ประการ เพื่อสร้างการเมืองใหม่ และโค่นล้มระบอบทักษิณ คือ

๑. ต้องเดินหน้าปราบปรามทุจริต ให้กระบวนการทุกอย่างดำเนินการสู่ชั้นศาล ปราศจากการแทรกซึม แทรกแซง และการซื้อห้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

๒. เรื่องการพิกถอนหนังสือเดินทางทักษิณและภรรยาในฐานะผู้ร้ายหนีอาญาแผ่นดิน

๓. ให้ทักษิณและภรรยากลับมาดำเนินคดีในเมืองไทยด้วยความจริงใจ

๔. กระบวนการพิกถอนหรือยกเลิกแถลงการณ์ร่วมระหว่างไทยกับกัมพูชาในการขึ้นทะเบียนเขาพระวิหาร เป็นมรดกโลกโดยฝ่ายกัมพูชาฝ่ายเดียว เชื่อว่ามีผลประโยชน์ทับซ้อนกับระบอบทักษิณ

๕. ต้องดำเนินคดีกับผู้ทุหมิ่นพระมหากษัตริย์ ทั้งจักรภพ เพ็ญแขและวีระ มุสิกพงศ์ ตลอดจนสื่อเว็บไซต์ สื่อสิ่งพิมพ์ ที่จบบ้างและเจตนาทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์

๖. ต้องยุติเมกะโปรเจกต์ที่ใช้จ่ายเงินตัวที่ผูกพันลูกหลานในภายภาคหน้า เช่น รถเมล์เอ็นจีวี ๔ พันคัน การสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ที่รับรดอย่างไม่โปร่งใส

๗. เรียกร้องให้กระบวนการทั้งหลายที่ดำเนินการอยู่ หรือที่ดำเนินการไปแล้วก่อให้เกิดความเสียหาย โดยเฉพาะข้อเสนอจากกลุ่มสหภาพ การยกเลิก พ.ร.บ. พุนรัฐวิสาหกิจ พ.ศ.๒๕๔๒ เปลี่ยนเป็นหารูปแบบทางกฎหมาย เพื่อปฏิรูปและพัฒนาารรัฐวิสาหกิจ และถ้าเป็นไปได้เอาารรัฐวิสาหกิจที่มีผลต่อความเป็นอยู่ของรัฐ เช่น ปตท.นำออกจากตลาดหุ้น เพื่อให้ประชาชนได้ประโยชน์ใช้เพียงกลุ่มเดียว, ดูเพิ่มเติมใน ปานเทพ พัวพงษ์พันธ์, คอลัมน์ “พันธมิตร คิดนอกกรอบการเมืองใหม่” ใน POSITIONING ฉบับที่ ๕๒ เดือนกันยายน พ.ศ.๒๕๕๑ หน้า ๑๙๕

๕.๑ การถือในศักดิ์ศรี (ทิวิมานะ)

การยอมเจรจาหรือการหาทางออกร่วมกัน ย่อมหมายถึงความพ่ายแพ้ การยอมรับว่าพ่ายตนเองผิด หรือการยอมรับว่าอีกฝ่ายหนึ่งไม่มีความผิดโดยเฉพาะกลุ่มเสื้อเหลือง ยืนยันว่า “ตราบไต่ที่ยังไม่สามารถบรรลุข้อเรียกร้อง ๓ ข้อ คือ การพิทักษ์รัฐธรรมนูญ การโค่นล้มระบอบทักษิณพร้อมกับขับไล่รัฐบาลชุดนี้ และการสร้างการเมืองใหม่”^{๑๘} และประกาศอย่างชัดเจนที่จะไม่มีการเจรจากับฝ่ายใดๆ ทั้งสิ้น ไม่ชนะไม่เลิก (การชุมนุม) แม้ว่าในปัจจุบันนี้คณะรัฐบาลจะเปลี่ยนจากพรรคพลังประชาชนมาเป็นพรรคประชาธิปัตย์แล้ว แต่วิถีแห่งการเจรจากรณีประนีประนอมยอมระหว่างทั้งสองเป็นไปได้ยากเพราะความเชื่อพื้นฐานและเป้าหมายที่ทั้งสองกลุ่มตั้งไว้นั้นอยู่ที่สิ่งเดียวกันแต่เป็นในทิศทางที่แตกต่างกัน คือกลุ่มเสื้อเหลือง มีความเชื่อหลักคือ ระบอบประชาธิปไตยที่ถือว่า การเลือกตั้งเท่านั้นเป็นสัญลักษณ์ของระบอบประชาธิปไตยยังไม่ถูกต้อง เพราะในระบบการเลือกตั้ง เต็มไปด้วยการทุจริตการซื้อเสียง การมีนายทุนหนุนหลังพรรคการเมือง และการแบ่งกลุ่มเป็นพรรคเป็นชั่ว เป็นมุ้งภายในพรรค จึงมีจุดยืนและเป้าหมายหลักคือการปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ กำจัดระบอบทักษิณ และสร้างการเมืองใหม่ แม้ขณะนี้จะเป็นพรรคฝ่ายค้านก็ตาม แต่ก็ยังมีการเคลื่อนไหวอยู่ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคของกลุ่มรากหญ้า ของนักการเมืองและกลุ่มเสื้อแดง และในต่างประเทศของอดีตนายกรัฐมนตรี ขณะที่กลุ่มเสื้อแดงมีความเชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตยที่ผ่านระบบการเลือกตั้ง (ตามรัฐธรรมนูญพุทธศักราช ๒๕๔๐) กลุ่มนี้จึงเรียกร้องการนำเอารัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ กลับมาใช้ และกล่าวโจมตีกลุ่มเสื้อเหลืองว่าเป็นพวกนิยมระบอบอำมาตยาธิปไตย^{๑๙} ไม่นิยมระบอบประชาธิปไตย ไม่ไว้วางใจประชาชนส่วนใหญ่ และเป็นพวกที่กลัวการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น พวกเขาจึงเคลื่อนไหวโดยมีเป้าหมายคือ เพื่อปกป้องอดีตนายกรัฐมนตรี ระบบการเลือกตั้งแบบเดิม ไม่เห็นด้วยการระบบการเมืองใหม่ที่กลุ่มเสื้อเหลืองเสนอ^{๒๐}

^{๑๘} ข้อเรียกร้อง ๓ ข้อ เป็นเงื่อนไขในการยกเลิกการชุมนุมและการเรียกร้องให้มีการเมืองใหม่ ต่อรัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวชของกลุ่มพันธมิตร เมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๑, ใน POSITIONING ฉบับที่ ๕๒ เดือนกันยายน พ.ศ.๒๕๕๑ หน้า ๐๙๘

^{๑๙} อำมาตยาธิปไตย (Bureaucratic Polity) เป็นระบบการบริหารการปกครองที่ถูกผูกขาดโดยข้าราชการที่ยึดติดกับระบบศักดินา (Feudalism) โดยเฉพาะข้าราชการฝ่ายความมั่นคง, ดูเพิ่มเติมใน www.ThaiNGO.org

^{๒๐} ระบบการเมืองใหม่ที่กลุ่มเสื้อเหลืองนำเสนอมีหลักการ ดังนี้

๑. การเมืองที่หลุดพ้นจากการเมืองเก่าที่ล้มเหลวในระบบทุนนิยมที่ใช้เงินเป็นตัวตัว และเป็นเผด็จการรัฐสภาสามัญ
 ๒. การทำให้คนดีมีโอกาสปกครองบ้านเมือง ปกป้องคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ให้ประชาชนมีโอกาสมีส่วนร่วมทางการเมืองนอกเหนือจากนักการเมืองตามพื้นที่เลือกตั้ง
 ๓. เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
 ๔. มีความหลากหลาย และเพิ่มการตรวจสอบมากขึ้น
- (ดูเพิ่มเติมใน POSITIONING ฉบับที่ ๕๒ เดือนกันยายน พ.ศ.๒๕๕๑ หน้า ๐๙๔)

และประกาศจุดยืนของการชุมนุม ๓ อย่าง คือ การชุมนุมโดยสงบ สันติ และอหิงสา โดยปราศจากอาวุธ แต่ก็ดูเหมือนว่า พฤติกรรมการชุมนุมของกลุ่มเสื้อแดงสวนทางกับจุดยืนข้างต้น เพราะในการชุมนุมแต่ละครั้งมีการจัดตั้งกลุ่มรักษาความปลอดภัยพร้อมกับมีอาวุธหลายอย่างเช่นเดียวกับกลุ่มเสื้อเหลือง และยังมีการทำร้ายฝ่ายอื่นอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการบุกเข้าทำร้ายกลุ่มเสื้อเหลืองที่จังหวัดเชียงใหม่ ผู้เสียชีวิต ๑ คน การปะทะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจและกลุ่มเสื้อเหลือง และการทำร้ายเจ้าหน้าที่ราชการ เช่น กลุ่มเสื้อแดงทำร้ายทหารที่ปลอมตัวเข้าไปหาข่าวในกลุ่มผู้ชุมนุม การเข้าไปล้อมไปทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทำร้ายคนขับรถ และเลขาธิการนายกรัฐมนตรี (นายนิพนธ์ พร้อมพันธุ์) ที่กระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๒ จนได้รับบาดเจ็บ เป็นต้น^{๒๑}

๕.๒ กลัวเสียผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง (ตถหา โลภะ)

เพราะกลัวการเสียผลประโยชน์ในกลุ่มตนเองและพวกพ้อง ทั้งสองกลุ่มจึงไม่ยอมหาทางออกร่วมกันเพราะต่างฝ่ายก็มุ่งจะปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตนเองเป็นประเด็นหลัก การเคลื่อนไหวของแต่ละกลุ่มจึงเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของตนเองและกลุ่ม เห็นได้จากการชุมนุมของกลุ่มเสื้อเหลือง มีการเรียกร้องให้มีการบริจาควินและสิ่งเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการชุมนุม มีการประกาศขายจานดาวเทียมที่เป็นผลิตภัณฑ์ในบริษัทของแกนนำการรับสมัครและติดตั้งเป็นสมาชิกใหม่ของ ASTV มีการระดมเงินบริจาคเพื่อใช้เป็นค่าจ้างแก่พนักงานในบริษัท และมีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มแก่ผู้เข้าร่วม ชณะที่กลุ่มเสื้อแดงก็เช่นเดียวกัน การชุมนุมทุกครั้งมีการระดมทุน มีการจำหน่ายสินค้าที่เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม การใช้เงินในการระดมคนมาชุมนุม การให้คำสัญญาจากอดีตนายกรัฐมนตรีนับและผู้นำสนับสนุนหลักของพรรคในรูปผลประโยชน์อื่นๆ แก่กลุ่มผู้ชุมนุม จึงดูเหมือนว่า การเคลื่อนไหวของทั้งสองล้วนมีผลประโยชน์ทางธุรกิจอยู่เบื้องหลัง แม้อาจจะมีคนจำนวนมากที่มาด้วยอุดมการณ์และมองเห็นปัญหาจริงๆ ก็ตาม

นอกจากนี้ ยังมีบุคคล กลุ่มทุน และมวลชนหนุนอยู่เบื้องหลัง ความขัดแย้งของทั้งสองกลุ่ม ถ้าเป็นความขัดแย้งในบางประเด็นที่ไม่มีบุคคล กลุ่มทุน และมวลชนหนุนอยู่เบื้องหลังก็คงจะยุติลงในระยะเวลาไม่นาน แต่ทั้งสองกลุ่มนี้ต่างมีผู้สนับสนุนให้เคลื่อนไหว เช่น กลุ่มเสื้อเหลืองมีมวลชนที่สำคัญคือกลุ่มสันติอโศก กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน คนชั้นกลาง นักศึกษา นักวิชาการ และพนักงานรัฐวิสาหกิจ ตลอดจนผู้ประกอบการวิชาชีพในภาครัฐและเอกชน เช่น แพทย์ พยาบาล อาจารย์ในมหาวิทยาลัย เป็นต้น ขณะที่กลุ่มเสื้อแดงมีบุคคลสนับสนุนที่สำคัญคือ อดีตนายกรัฐมนตรีนับ สมานิกสภาผู้แทน

^{๒๑} คดีนี้ ศาลออกหมายจับกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) จำนวน ๖ คน เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๒ ขณะเดียวกันแกนนำของกลุ่ม นปช. ก็เรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการกลุ่มเสื้อเหลือง ที่ยึดทำเนียบรัฐบาล ปิดสนามบินสุวรรณภูมิ และทำร้ายเจ้าหน้าที่ตำรวจด้วย ไม่ใช่เลือกปฏิบัติดำเนินการกับกลุ่มเสื้อแดงแต่ข้างเดียว, ขวามติชนรายวัน วันเสาร์ที่ ๗ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๒ หน้า ๑๓

ราษฎรพรรคเพื่อไทย (ไทยรักไทยและพลังประชาชนเดิม) ทหาร นักจัดรายวิทยุชุมชน กลุ่มทุนส่วนใหญ่มาจากนายทุนของพรรคและทรัพย์สินของอดีตนายกรัฐมนตรี ส่วนมวลชนที่สำคัญได้แก่ กลุ่มชาวไร่ชาวนากลุ่มกรรมกร (กลุ่มคนรากหญ้า) ที่เป็นฐานเสียงในพื้นที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพรรคของแกนนำมวลชนที่ระดมมาจากภาคส่วนต่างๆ ที่จัดตั้งมาในการชุมนุมแต่ละครั้ง ยังมีนักวิชาการอิสระและนักเคลื่อนไหวบางกลุ่มที่มีแนวคิดต่อต้านการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขให้การสนับสนุนด้วย

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากความเชื่อ จุดยืน และเป้าหมายของทั้งสองกลุ่มแตกต่างกัน โอกาสที่จะหันมาเจรจากัน ทหาทางออกร่วมกัน หรือประนีประนอมกันจึงเป็นไปได้ยาก เพราะต่างฝ่ายก็ไม่ยอมลดละทีฐิฐานะของกลุ่มตนและต่างก็เกรงฝ่ายตนเองเสียผลประโยชน์จะเสียเปรียบฝ่ายตรงข้ามตลอดเวลา จึงสามารถกล่าวสรุปถึงสาเหตุที่ทั้งสองกลุ่มไม่ยอมเจรจากัน เพราะ

๑. ในระดับบุคคลและระดับกลุ่มแล้ว ล้วนแต่ถูกรอบด้วยอำนาจของความโกรธ ความโลภ ความหลง (อกุศลมูล) ตัณหา ทีฐิ ฐานะ (ปญญัจจธรรม) ครอบงำ เพราะต่างฝ่ายต่างกระหายอยากได้อำนาจ อยากเอาชนะ อยากกำจัดฝ่ายตรงข้าม ถูกหลอกถูกปั่นด้วยข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ที่ยังไม่มีการพิสูจน์ยืนยันว่า เป็นจริงหรือไม่อย่างไร^{๒๒} และต่างก็ไม่รู้ว่าการต่อสู้ทางการเมืองครั้งนี้จะมีผลกระทบ จะสร้างความเดือดร้อนแก่คนอื่น และสร้างความปั่นป่วน ความไม่ปกติสุขแก่ประเทศชาติมากเพียงใด เพียงแต่ต้องการเอาชนะ ฝ่ายตนยอมไม่ได้ ต้องจัดการกับฝ่ายตรงข้าม หรือไม่ก็ต้องให้ฝ่ายหนึ่งยอมรับกติกา ยอมรับผิดตามกฎหมายของบ้านเมืองก่อน มิเช่นนั้นจะไม่ยอมเจรจา ไม่ยอมหยุดการเคลื่อนไหว トラบไต่ที่ฝ่ายตนไม่ชนะและไม่ได้รับความเป็นธรรมตามกระบวนการยุติธรรมของบ้านเมือง

๒. ทั้งสองกลุ่มต่างคิดว่ากลุ่มของตนเองถูกอีกกลุ่มหนึ่งผิด การต่อสู้ครั้งนี้กลุ่มของตนจึงยอมไม่ได้ เพราะถ้ากลุ่มของตน (เสื้อเหลือง) ยอมแพ้ ย่อมหมายถึงประเทศชาติและประชาชนยอมจำนนต่อความไม่ถูกต้อง ปล่อยให้คนชั่วที่สร้างความเสียหายลยอนวลโดยไม่มีควมผิดใด ขณะที่กลุ่ม

^{๒๒} ข้อมูลอีกอย่างหนึ่งที่ยังไม่มีการพิสูจน์ว่าเป็นจริงหรือไม่ที่กลุ่มเสื้อเหลืองใช้เป็นประเด็นกล่าวหา พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และคณะรัฐมนตรีของพรรคไทยรักไทย คือ การกล่าวหาว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรได้ไปลงนามที่ชื่อว่า “ปฏิญญาฟินแลนด์” ที่มีผลต่อสถาบันกษัตริย์โดยตรง สำระสำคัญปฏิญญานี้มี ๕ ข้อ ได้แก่

๑. สร้างระบบรัฐบาลและพรรคการเมืองเดี่ยว
๒. เปลี่ยนระบบราชการให้อยู่ภายใต้อำนาจการสั่งการของพรรคการเมือง
๓. แปรรูปรัฐวิสาหกิจให้กลายเป็นของเอกชน เพื่อสร้างระบบทุนนิยมที่สมบูรณ์แบบ พร้อมพลิกเป็นระบอบคอมมิวนิสต์
๔. ลดทอนความสำคัญของสถาบันกษัตริย์
๕. สร้างระบบพรรคการเมืองแบบรวบอำนาจที่กรรมการบริหารพรรคและผู้นำพรรค,

ดูรายละเอียดใน Positioning ฉบับที่ ๕๕ ประจำเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๑ หน้า ๗๓ ในคอลัมน์ “เปิดโปงกระบวนการหมิ่นสถาบันฯ ล่าสุดศาลอาญายกฟ้องแกนนำกลุ่มพันธมิตรฯ ที่ถูกฟ้องจาก พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในข้อหาหมิ่นประมาท

อีกกลุ่ม (เสื้อแดง) เห็นว่า กลุ่มพวกตนไม่ได้รับความเป็นธรรมจากอำนาจนอกรัฐธรรมนูญ จากชนชั้นสูง จากทหาร จากองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ทั้งๆ ที่ผ่านการเลือกตั้ง ได้รับความเห็นชอบจากมติของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมาแล้ว ย่อมมีสิทธิ์อันชอบธรรมในการบริหารประเทศชาติ การใช้กฎหมายหรืออำนาจนอกกติกาของกลุ่มเสื้อเหลืองร่วมกับฝ่ายค้าน (พรรคประชาธิปัตย์) แยกอำนาจไปด้วยวิธีการไม่ถูกต้อง

๖. ทางออกที่พึงประสงค์ตามหลักพระพุทธศาสนา

ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเสื้อเหลืองและเสื้อแดงที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างยาวนานเช่นนี้ เป็นเพราะกระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ดำเนินการมานั้น เป็นการแก้ปัญหาด้วยมิติทางการเมืองเพียงอย่างเดียว ไม่ว่าจะเป็น การทำลายความน่าเชื่อถือของฝ่ายตรงข้าม การเรียกร้องให้การยุบสภา การร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญใหม่ การประท้วงการใช้กำลังกดดัน การใช้ความรุนแรงด้วยการปฏิวัติรัฐประหาร ฯลฯ โดยละเลยมิติที่สำคัญของสังคมไป คือมิติทางด้านศาสนา ในที่นี้หมายถึง พระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะทั้งสองกลุ่ม ไม่ได้สนใจที่จะนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาเลย ทั้งๆ ที่คนทั้งสองกลุ่มเป็นชาวพุทธ ในทางตรงข้ามกลับใช้อำนาจทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวและประกาศว่าจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ มีความปรารถนาดีต่อประเทศชาติและประชาชนตลอดเวลา

เมื่อพิจารณาสาเหตุความขัดแย้ง และเหตุผลที่ทั้งสองกลุ่มไม่ยอมเจรจาทางออกร่วมกัน เราจะพบว่า บุคคลที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งมี อยู่ ๓ ฝ่าย คือ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร (พร้อมด้วยคณะรัฐมนตรี) แกนนำกลุ่มเสื้อเหลือง และแกนนำกลุ่มคนเสื้อแดง ดังนั้น การใช้หลักพุทธธรรมแก้ไขจึงสามารถดำเนินการตามหลักการและวิธีการ ดังนี้

๖.๑ การเผชิญกับปัญหาความเป็นจริงด้วยความจริงใจ

การเผชิญกับปัญหาตามความเป็นจริงด้วยความจริงใจ สำหรับ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร (พร้อมด้วยคณะรัฐมนตรี) ต้องพิสูจน์ตนเอง ต้องรับผิดชอบต่อปัญหาที่ตนเองได้สร้างขึ้น โดยกลับเข้ามาต่อสู้ในกระบวนการยุติธรรม ต้องไว้วางใจในกระบวนการยุติธรรมของไทย และต้องเชื่อในกฎของกรรมตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่า “สัตว์ย่อมเป็นไปตามกรรม” และ “ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ชั่ว” และ “ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน”^{๒๓} ทั้งหมดนี้ดูจะเป็นการเรียกร้องที่มาก

^{๒๓} สัตว์โลกย่อมเป็นไปตาม กมฺมฺนา วตฺตตี โลโก, ขุ.ธ. ๒๕/๓๘๒/๔๕๗

ผู้ทำดีย่อมได้ดี ผู้ทำชั่วย่อมได้ชั่ว กลยาดนการี กลยาดน ปาปการี จ ปาปกํ, ส.ส. ๑๕/๙๐๓/๓๓๓; ขุ.ชา. ๒๗/๒๙๔/๘๔
ความบริสุทธิ์ ความไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน สุทธิ อสุทธิ ปรจฺจตฺตํ, ขุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๗; ขุ.ม. ๒๙/๓๗/๓๗; ขุ.จ. ๓๐/๒๑๙/๑๑๖

เกินไปสำหรับอดีตนายกรัฐมนตรีและพวก แต่เพื่อให้ข้อกล่าวหาได้รับการพิสูจน์ ต้องกลับเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเท่านั้น ในพระพุทธศาสนาเรียกกระบวนการนี้ว่า “สัมมุขาวินัย” คือการที่ให้ผู้กระทำความผิดได้มารับทราบความผิดที่แจ้งข้อกล่าวหาด้วยหลักฐานพยานในศาลตามกระบวนการยุติธรรม และยินดีรับการตัดสินพิจารณาของศาลด้วยดีไม่ว่าจะเป็นกรณีใดๆ ถ้ามีเช่นนั้นแล้วปัญหาต่างๆ จะไม่จบ ไม่ต้องกล่าวหาหรือกล่าวโทษใคร แต่ให้พิสูจน์กันด้วยหลักฐานพยานและด้วยจิตที่บริสุทธิ์ต่อประเทศชาติ ประชาชนและสถาบันพระมหากษัตริย์ การยึดหลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหา คือการเผชิญหน้ากับความจริง กับปัญหา ไม่หลีกเลี่ยงปัญหา ให้ต่อสู้กับปัญหาด้วยวิธีการที่ถูกต้อง ไม่เล่นนอกกติกา หรือใช้สื่อต่างประเทศกล่าวโจมตีกระบวนการยุติธรรมของไทย ต้องไม่กล่าวพาดพิงสถาบันพระมหากษัตริย์หรือและไม่ปลุกปั่นยุยงให้กลุ่มเสื้อแดงก่อความวุ่นวายในประเทศชาติ ถ้า พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร สามารถทำได้จะได้รับการยกย่องจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศในฐานะเป็นผู้ดับชนวนแห่งความขัดแย้งในสังคม

๖.๒ การให้อภัย

การให้อภัยสำหรับกลุ่มเสื้อเหลือง คงต้องยอมรับว่าการชุมนุมของกลุ่มตนที่มีแกนนำทั้ง ๕ คน เป็นผู้ปลุกกระดมได้สร้างความเดือดร้อนแก่บุคคลอื่นในสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการปิดล้อมสถานที่ราชการ การประท้วงขับไล่นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี การกล่าวหาโจมตีคนอื่นที่ปราศจากข้อมูลหลักฐาน การปลุกเร้ากลุ่มผู้ชุมนุมด้วยวาจาที่ไม่เหมาะสมไม่สร้างสรรค์ กลุ่มเสื้อเหลืองต้องปล่อยให้กระบวนการยุติธรรมได้มีโอกาสพิจารณาคดีความต่างๆ ของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตรและพวกอย่างเที่ยงธรรม ไม่ต้องกดดัน ไม่ต้องเคลือบไหว ไม่ต้องชุมนุมในลักษณะที่ผ่านมา มีหลักฐานอะไรก็ส่งให้ศาลได้พิจารณารับคำร้องอย่างถูกต้อง ตามกระบวนการนี้ในยึดหลักการให้อภัยตามหลักศีล ๕^{๒๔} คือ การมีเมตตาไม่เบียดเบียนไม่ทำร้ายชีวิตของคนอื่น (ปาณาติปาตา เวรมณี) ไม่ละเมิดในทรัพย์สินของคนอื่น ไม่ขโมย มีความซื่อสัตย์สุจริต หรือไม่คอร์รัปชัน (Corruptions) (อทินนาทานา เวรมณี) ไม่ประพฤติผิดละเมิดในบุตร ธิดา ภรรยาและสามีของคนอื่น (กาเมสุมิจจาจารา เวรมณี) ไม่พูดคำเท็จ คำโกหก คำไม่เป็นจริง คำหยาบ เพื่อจ้อเหลวไหลไร้สาระ (มุสาวาทา เวรมณี) ไม่ดื่มสุราเมรัยหรือเสพยาเสพติดทุกชนิด (สุราเมรัยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี) และสาราณียธรรม ๖^{๒๕} คือ ให้มีเมตตากาย (เมตตากายกรรม) ให้มีเมตตาทางวาจา (เมตตาวาจากรรม) ให้มีเมตตาทางใจ (เมตตาจิตกรรม) แบ่งปัน

^{๒๔} ศีล ๕ จัดเป็นอภัยทาน ดูในที.ปา. ๑๑/๒๘๖/๒๔๗; อัง.ปญจก. ๒๒/๑๗๒/๒๒๗; ๒๖๔/๓๐๗; อภิ.วิ. ๓๕/๗๖๗/๓๘๘

^{๒๕} ส่วนสาราณียธรรม เป็นหลักแห่งการอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยเมตตา เป็นเหตุให้เกิดความรัก ความเคารพ การนึกถึงกันและกัน เป็นเหตุให้คนผูกพันกันอย่างไมตรีจิต, ดูในที.ปา. ๑๑/๓๑๗/๒๕๗; ม.มู. ๑๒/๕๔๐-๕๕๐/๔๑๑-๔๑๖; อัง.นิกก. ๒๒/๒๘๒-๓/๓๒๑-๓

ผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม (สาธารณโภคี) มีความประพฤติถูกต้องบริสุทธิ์เหมือนกัน (ศีลสามัญญา) มีความเห็นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน (ทิวาลีสสามัญญา)

การให้อภัยต่อกันจะช่วยลดความปฏิปักษ์ การแบ่งแยกเป็นฝักฝ่ายในสังคม จะลดการใช้กฎหมายอยู่เหนือกฎหมาย เพิ่มความอดทนหรือขันติธรรมภายในใจของแต่ละบุคคล แม้จะมีบางอย่างอาจจะไม่ถูกใจตนเองบ้าง แต่เมื่อกาลตัดสิ้นแล้วให้ยอมรับหรือยื่นคัดค้านตามสิทธิ ไม่ให้ตามจองเวรหรือเย้ยหยัน แม้จะเป็นฝ่ายชนะตามคำสั่งของศาลก็ตาม ตามหลักการนี้กลุ่มพันธมิตรฯ จะต้องมี**ให้อภัย ไม่จองเวร**^{๒๖} ผู้ที่ทำความผิดและได้รับการตัดสินหรือกำลังอยู่ในกระบวนการของศาล ไม่ตามจองล้างจองผลาญหรือหวังทำลายกันให้สิ้นซาก หรือเคลื่อนไหวตามท้องถนนอีก ถ้ากลุ่มเสื้อเหลืองยึดตามหลักการนี้จะทำให้แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งเป็นไปในทางที่สร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น หลักการนี้อาจจะลำบากสำหรับกลุ่มเสื้อเหลือง เพราะแต่ละคนดูจะเหมือนไม่ให้อภัย พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และพวกพ้อง แต่ถ้าสามารถปลุกฝังการให้อภัยให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของแต่ละคนได้ ก็จะช่วยทำให้สถานการณ์ความขัดแย้งต่างๆ ลดลง โดยในระยะเริ่มต้นต้องหัดมองคนในสองด้านคือด้านบวกและลบ แล้วปลุกฝังอภัยทานด้วยความเมตตาขึ้นภายในจิตตนเองแล้วแผ่ไปยังกลุ่มอื่นโดยเฉพาะกลุ่มที่ตนเองไม่ชอบ^{๒๗}

๖.๓ การคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม

การคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม (ปรหิตประโยชน์)^{๒๘} ตามหลักการของพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นแสดงถึงความไม่เห็นแก่ตัว การเสียสละเพื่อผู้อื่น โดยการตระหนักถึงความสงบสุข ความมั่นคงของประเทศชาติ ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และลักษณะเฉพาะของระบบการปกครองของไทยที่เป็นแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเป็นประการสำคัญ เพราะตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา กลุ่มเสื้อแดงต้องยอมรับว่าการเคลื่อนไหว การชุมนุม การประท้วง การขึ้นพูดในเวทีปราศรัยของแกนนำหลายครั้ง มีการแสดงออกอย่างชัดเจน ถึงการพยายามปกป้องผลประโยชน์ของ

^{๒๖} ให้ถือตามหลักการแห่งพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใดไม่ผูกโกรธว่า เขาได้ด่าเรา เขาได้ฆ่าเรา ได้ชนะเรา ได้ลักของเรา เวรของผู้นั้นย่อมระงับ”, ขุ.ธ. (อ) ๑๘/๐/๓๕; ขุ.เถร. (อ) ๓๓/๔๑/๑๖๙ และ “ในการไถ่โทษ เวรทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมไม่สงบระงับด้วยเวร แต่ยอมสงบด้วยความไม่มีเวร” ขุ.ธ. ๒๕/๑๑/๑๕; ขุ.ชา. ๒๗/๘๐๗/๑๘๒; ขุ.ชา. ๒๗/๑๒๒๐/๒๕๔

^{๒๗} เรื่องการให้อภัย พึ่งดูรายละเอียดใน **ทพญ. กษิรา เทียนส่องใส**. การศึกษาวิเคราะห์อภัยทานเพื่อการจัดการความขัดแย้งในสังคมปัจจุบัน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐ หน้าบทคัดย่อ และหน้า ๑๘๑ - ๑๘๖

^{๒๘} แนวคิดนี้มาจาก หลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ปรหิตสมบัติ การปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น พุทธคุณ ๒, วิสุทฺธิ. ฎีกา ๑/๒๕๘/๓๘๑ ปรีตถ ประโยชน์เพื่อผู้อื่น อรรถ ๒, ส.นิ. ๑๖/๖๗/๓๕; ส.ม. ๑๙/๖๐๓/๑๖๗; ที.ปา. ๑๑/๒๗๕/๒๒๒; อัง.สตตก-อฎฐก. ๒๓/๖๕/๑๐๗

ตนเองมากกว่าการคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และมีหลายครั้งที่ปราศรัยหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสียงทางโทรศัพท์ (การโฟนอิน) จากต่างประเทศของอดีตนายกรัฐมนตรี การปราศรัยหมิ่นพระบรมเดชานุภาพของนายจักรภพ เพ็ญแข และของนางดารณี ชาญเชิงศิลป์กุล (ดาตอริปีโต) จนถูกออกหมายจับจากศาลและกำลังถูกดำเนินการตามกระบวนการของศาลอยู่^{๒๙} และมีการเผยแพร่ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตรวมถึงการให้ข่าวกับผู้สื่อข่าวในต่างประเทศให้ร้ายโจมตีประเทศไทย ซึ่งเป็นการพูดเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเองและมุ่งผลทางการเมืองมากกว่า การคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและการรับผิดชอบต่อผลกระทบที่จะตามมา เช่น ความแตกแยกของคนภายในชาติ การประท้วงขับไล่ทางการเมืองฝ่ายรัฐบาล ความรุนแรงในการประท้วง การปะทะกันกับกลุ่มเสื้อเหลือง เป็นต้น ดังนั้น กลุ่มเสื้อแดงต้องปรับวิธีการในการชุมนุมและเนื้อหาในการปราศรัยใหม่ โดยมุ่งไปในทางที่สร้างสรรค์ มุ่งเสนอความเป็นจริงของข้อมูล และไม่มุ่งปกป้องบุคคลผู้ทำความผิด ส่วนใดที่เป็นความผิดและกำลังอยู่ในการดำเนินของศาลก็ปล่อยให้ไปไปตามขั้นตอนของศาล ไม่ควรปลุกระดมปลุกปั่นมวลชนในระดับรากหญ้า ให้มาสร้างความวุ่นวายภายในประเทศชาติอย่างไม่หยุดหย่อน โดยไม่รู้ว่ากลุ่มของตนทำไปเพื่อใคร เพื่ออะไร และมีจุดหมายปลายทางคืออะไร ถ้ากลุ่มเสื้อแดงปรับวิธีการและเนื้อหาในการชุมนุมใหม่แล้ว โดยยึดประโยชน์ส่วนรวมแล้ว ความขัดแย้งจะลดลงและหมดไปในที่สุด แต่คงต้องใช้เวลาลำบากสำหรับกลุ่มเสื้อแดงที่ยังคิดว่ากลุ่มพวกตนไม่ได้รับความเป็นธรรมจากอำนาจที่ไม่ได้มาตามความถูกต้อง หรือยังคิดว่ามีอำนาจนอกรัฐธรรมนูญที่บงการอยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยไม่ได้พิจารณาถึงความผิดและพยายามปรับพฤติกรรมการชุมนุมของกลุ่มตนให้เป็นไปในทางที่สร้างสรรค์เลย

๗. บทสรุป

ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเสื้อเหลืองและกลุ่มเสื้อแดงที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในปัจจุบัน เป็นความขัดแย้งในทางข้อมูลและด้านผลประโยชน์ มีสาเหตุมาจากการบริหารประเทศโดยทุจริตประพฤติกมิชอบของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ทำให้กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) หรือกลุ่มเสื้อเหลือง ออกมาเคลื่อนไหวประท้วงขับไล่ ตั้งแต่ปลายปี ๒๕๔๘ เป็นต้นมา เมื่อมีการปฏิวัติยึดอำนาจในวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๑ การชุมนุมได้ยุติลงชั่วคราว เปิดโอกาสให้ พล.อ. สุรยุทธ์

^{๒๙} นายจักรภพ เพ็ญแข แกนนำของนปช. ได้บรรยายต่อชมรมผู้สื่อข่าวต่างประเทศเมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๐ เรื่อง “ประชาธิปไตยกับระบบอุปถัมภ์ของไทย” มีเนื้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพกำลังถูกดำเนินการตามคดีอาญามาตรา ๑๑๒ ส่วนนางดารณี ชาญเชิงศิลป์กุล ปราศรัยที่สนามหลวงเมื่อ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๕๑ เข้าข่ายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพอย่างชัดเจนถูกจับกุมและศาลตัดสินจำคุกอยู่ในขณะนั้น นอกจากนี้ยังมีนายสุชาติ นาคบางไทร แกนนำ นปช. อีกคนหนึ่ง และผู้สื่อข่าวต่างประเทศที่เป็นเครือข่ายของกลุ่มเสื้อแดงถูกดำเนินการในคดีเดียวกัน

จุลานนท์ ที่สนับสนุนโดยคณะกรรมการนำโดย พล.อ. สนธิ บุญยรัตกลิน ประธาน คปค. (ต่อมาเปลี่ยนเป็น คมช.) ได้เป็นนายกรัฐมนตรีเข้ามาบริหารประเทศมาได้ปีเศษ แต่เมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๑ พรรคพลังประชาชน (ไทยรักไทย) ได้กลับเข้ามาบริหารประเทศอีกครั้ง นายสมัคร สุนทรเวชได้เป็นนายกรัฐมนตรี การชุมนุมใหญ่ของกลุ่มพันธมิตรฯ เพื่อขับไล่รัฐบาลโดยกล่าวหาว่า ไม่มีความชอบธรรมในการบริหาร เพราะเป็นตัวแทน (Nominee) ของอดีตนายกรัฐมนตรี และพรรคไทยรักไทย ก็เริ่มกลับมาอีกครั้งตั้งแต่วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๑ การเคลื่อนไหวของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) หรือกลุ่มเสื้อแดง ที่ได้รับการสนับสนุนจากอดีตนายกรัฐมนตรีและพรรคไทยรักไทย (เดิม) จึงเริ่มเกิดขึ้นเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของอดีตนายกรัฐมนตรีและพวกพ้อง มีการกล่าวหาโจมตี การปะทะ การทำร้ายซึ่งกันและกัน สร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นแก่คนภายในชาติ ตลอดจนมีการนำสถาบันพระมหากษัตริย์มาใช้เป็นเครื่องมือในการทำลายฝ่ายตรงข้ามสร้างความชอบธรรมให้แก่ฝ่ายตน แม้จะมีหลายฝ่ายพยายามเรียกร้องให้หาทางออกร่วมกันให้ทางสมานฉันท์ให้ปรองดองกัน แต่ก็ดูเหมือนจะไม่มีทางเป็นไปได้ เพราะต่างฝ่ายต่างก็อ้างความสิทธิความชอบธรรมในการชุมนุม ความถูกต้องของฝ่ายตนและกล่าวหาอีกฝ่ายหนึ่งว่าเป็นกลุ่มคนไม่ดี ไม่ปรารถนาดีต่อประเทศชาติ ต้องกำจัดให้หมดสิ้นไป โดยไม่ได้คำนึงถึงความเสียหายที่จะพึงมีต่อประเทศชาติและประชาชนส่วนใหญ่

ดังนั้น ผู้เขียนจึงไม่เห็นแนวทางอื่นนอกจากการเรียกร้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งยึดหลักการทางพระพุทธศาสนา ๓ อย่าง คือ **การเผชิญกับความจริงด้วยความจริงใจ** ด้วยการยอมรับในผลแห่งการกระทำของตนเอง ยอมรับในกฎกติกาของบ้านเมือง (สำหรับ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร) **การให้อภัย ไม่จองเวร** มีใจประกอบด้วยเมตตา ไม่ใช่สถาบันเป็นเครื่องมือในการทำลายฝ่ายตรงข้าม (สำหรับกลุ่มเสื้อเหลือง) **และการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ** ไม่ปกป้องบุคคลที่ทำความผิด ไม่กล่าวพาดพิงชนชั้นสูง ไม่กล่าวหมิ่นสถาบันพระมหากษัตริย์ ให้ต่อสู้กันด้วยหลักฐานพยานที่เป็นจริงและด้วยเจตนาดีต่อประเทศชาติอย่างแท้จริง (สำหรับกลุ่มเสื้อแดงและทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง)

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ. พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๑, ๑๒, ๑๕, ๑๖, ๑๙, ๒๓, ๒๕, ๒๗, ๒๙, ๓๐ พระไตรปิฎก ประมวลคัมภีร์ และแหล่งค้นพุทธศาสนา ฉบับคอมพิวเตอร์, สำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

อรรถกถาบาลีอักษรไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ชุททกนิกาย ธรรมบท อรรถกถาเล่มที่ ๑๘ _____ . ชุททกนิกาย ธรรมบท อรรถกถาเล่มที่ ๓๓.

วิสุทธิมคฺค ปกรณวิเสส (พระพุทธโฆษาจารย์) (ปฐโม ภาค). กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕

วิทยานิพนธ์

ทพญ. กษิรา เทียนส่องใส. การศึกษาวิเคราะห์ห้วงอวกาศเพื่อการจัดการความขัดแย้งในสังคมปัจจุบัน, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : กรณีศึกษาวิเคราะห์กลุ่มแม่น้ำตาช้าง จ.เชียงใหม่, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗

หนังสือ

Catherine Morris “การจัดการความขัดแย้ง และการ “ขอโทษ”. วันชัย วัฒนศัพท์ ผู้แปล, บรรพต
ตันธีรกุล และศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ ผู้แปลร่วม, กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้าฯ, ๒๕๔๗

นโยบายพรรคไทยรักไทยและของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร, กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๔

คณะกรรมการตรวจสอบความเสียหายอันเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายภาครัฐ, กรุงเทพฯ : องค์การ
อิสระตามคำสั่งคณะปฏิรูปการปกครอง อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (คปค), ๒๕๕๑

คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) กรุงเทพฯ : องค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๐

หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน อังคารที่ ๒๐ มกราคม และวันจันทร์ที่ ๗ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๒

นิตยสาร POSITIONING ฉบับที่ ๕๒ เดือนกันยายน และฉบับที่ ๕๕ เดือนธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๑

อินเทอร์เน็ต

Www. Ryta.com (เว็บไซต์ของ คตส.)

Www. Wikimedia.mht/ ไทยรักไทย

“ขันติ” ในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพ

นางสาวสรณีย์ สายศร

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

สถานการณ์ของโลกในสหัสวรรษนี้ อาจกล่าวได้ว่า มนุษย์ประสบความสำเร็จในการสร้างสรรค์ความเจริญทางวัตถุเพื่อมาตอบสนองการใช้ชีวิตอย่างสุขสบายของตนอย่างมากมาย สิ่งอำนวยความสะดวกและความบันเทิงต่างๆ กลายเป็นปัจจัยที่สำคัญของชีวิตซึ่งมนุษย์ผู้รักตนเองต่างพยายามแสวงหามาเพื่อหวังบำบัดความทุกข์และสร้างสรรค์ความสุขให้แก่ชีวิตของตน อุดมคติชีวิตเช่นนี้ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากลัทธิบริโภคนิยม ที่เป็นทั้งตัวกระตุ้นและคอยตอบสนองให้มนุษย์แน่ใจว่า การครอบครองวัตถุ และลิ้มรสความสุขผ่านรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่น่าใคร่ น่าพอใจ นี้เองคือ สูดยอดปรารถนาของการได้เกิดมาเป็นมนุษย์และเป็นรางวัลแห่งการดิ้นรนในชีวิต ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้รับการสนับสนุนจากองค์กร และหน่วยงานต่างๆ ให้มีการพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง การศึกษาในสิ่งที่จับต้องได้เหล่านี้ กลายมาเป็นวิชาหลัก ในรั้วโรงเรียน และมหาวิทยาลัย รวมทั้งทำหน้าที่ชี้เป็น ชี้ตายว่า ผู้เรียนจะสำเร็จการศึกษาหรือไม่ และจะมีอนาคตที่น่าชื่นชมเพียงใด

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งตามความเป็นจริงแล้ว แม้ว่ามนุษย์จะมีความสุขสบายทางวัตถุ แต่ปัญหาของชีวิตและสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้นโลกปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสงครามและความขัดแย้ง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาการลิดรอนสิทธิมนุษยชน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและสังคม ปัญหาสุขภาพจิต หรือแม้กระทั่งปัญหาการฆ่าตัวตาย เป็นต้นเหล่านี้ ที่ปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์มากขึ้นทุกวันนี้ ล้วนแสดงให้เห็นความจริงอีกด้านหนึ่งว่า ถ้ามนุษย์ให้ความสำคัญกับการไขว่คว้าหาความสุขทางวัตถุ จนละเลยสำนึกทางศีลธรรมอันเป็นคุณค่าทางจิตใจแล้วละก็ มนุษย์จะตกเป็นทาสของกิเลส หรือความต้องการ และกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยความเห็นแก่ตัว ขาดสติปัญญาและความอดทน ไม่รู้ทำหันทนเอง จนกระทั่งอาจก่อให้เกิดการเบียดเบียนผู้อื่นและสร้างความทุกข์ให้แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสังคมโดยรวมได้ เมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ ความก้าวหน้าทางวัตถุคงมิใช่เป็นหลักประกันที่แน่นอนว่ามนุษย์จะพบกับความสงบสุขที่แท้จริงได้

ถ้ามนุษย์ยังคงทำร้ายเบียดเบียนกันเพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการและลูกกลมกลายเป็นการนองเลือด ตัดสินสิ่งต่างๆ ด้วยอารมณ์หุนหันพลันแล่น มากกว่าสติ และเหตุผล อันมีรากเหง้ามาจากแรงผลักดัน ของความเกลียดชังและความเห็นแก่ตัวอย่างที่เป็นอยู่

สังคมโลกนับแต่ในอดีตสืบเนื่องมาจนกระทั่งศตวรรษที่ ๒๑ นี้ ปัญหาความรุนแรงและความ ชัดแย้งในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างกลุ่มชน ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง จนกระทั่ง ขยายขอบเขตเป็นสงคราม กลายเป็นสิ่งที่ชินหู ชินตา ในสังคมโลก แต่ผลกระทบของสงครามนั้นก่อให้เกิด ผลเสียทั้งทางเศรษฐกิจ ชีวิต จิตใจ และสังคม^๑ อย่างยากที่จะประมาณได้ แม้ว่ามนุษย์จะมี เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มความสุขสบาย ในขณะที่เดียวกันก็มีเทคโนโลยีที่ช่วยในการทำลายล้างศัตรูที่มี ประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นด้วยสงครามจึงเป็นความชั่วร้ายที่ทำลายชีวิตและสร้างความหายนะให้แก่มนุษยชาติ และเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ทำลายความสงบสุขของโลก ดังตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นในอดีตที่ผ่านมา อันได้แก่ สงครามโลกครั้งที่ ๑ (พ.ศ.๒๔๕๗ - ๒๔๖๑) และสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ.๒๔๘๒ - ๒๔๘๘) สงครามโลกทั้งสองครั้ง ทำให้มนุษย์จำนวนมากเสียชีวิตบาดเจ็บล้มตาย และก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจและการเงินมูลค่ามหาศาล กล่าวคือ สงครามโลกครั้งที่ ๑ ทำให้โลกเสียหายประมาณ ๔๗.๕,๗๘๖ พันล้านดอลลาร์ และ สงครามโลกครั้งที่ ๒ เสียหายประมาณ ๑,๖๐๐ พันล้านดอลลาร์^๒ ในยุคปัจจุบันนี้ก็เช่นกัน ปัญหาสงครามอันยืดเยื้อระหว่างยิว และอาหรับเหนือดินแดนปาเลสไตน์ยัง ไม่มีแนวโน้มที่จะยุติการนองเลือดได้ ต่างฝ่ายต่างตอบโต้กันด้วยวิธีรุนแรงแบบตาต่อตาฟันต่อฟัน ปัญหา ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดสงครามระหว่างสหรัฐอเมริกากับประเทศในโลกมุสลิมที่ให้การสนับสนุน ขบวนการก่อการร้ายกลุ่มต่างๆ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศมหาอำนาจของโลกในเรื่องการถ่วงดุลอำนาจด้วยการสั่งสมอาวุธนิวเคลียร์ จนกลายเป็นความตึงเครียด ก่อให้เกิดบรรยากาศแห่งความหวาดระแวงและไม่เป็นมิตร ระหว่างประเทศ สหรัฐอเมริกา จีน อิหร่าน เกาหลีเหนือ เป็นต้น

ปี ค.ศ.๑๙๖๐ (พ.ศ.๒๕๐๓) Lewis Fry Richardson ได้ทำการศึกษาประเด็นของ “ความ ชัดแย้ง” ซึ่งนำไปสู่ “ความรุนแรง” ที่เป็นสาเหตุแห่งความตายของมนุษย์ในรูปของสงคราม การปฏิวัติ และการฆาตกรรมตั้งแต่ปี ค.ศ.๑๘๒๐(พ.ศ.๒๓๖๓) ถึง ค.ศ.๑๙๔๕(พ.ศ.๒๔๘๘) พบว่าในช่วง ๑๒๖ ปีดังกล่าว มีผู้คนล้มตายเพราะความ ชัดแย้งซึ่งนำไปสู่ความรุนแรงในรูปแบบอื่นๆ รวมทั้งสิ้นความ รุนแรงคร่าชีวิตผู้คน ๕๕ ล้านคนในรอบ ๑๒๖ ปีนั้น^๓ ซึ่งหมายความว่าคนหนึ่งคนสามารถฆ่าคนอื่นอีก

^๑ ประเวศ วะสี, “คนไทยกับสันติภาพ”, **มติชน** (๑๑ มิถุนายน ๒๕๔๒), หน้า ๒.
^๒ บุญร่วม เทียมจันทร์, **รวมสงครามสำคัญของโลก**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บีเคแบงก์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒,๒๐.
^๓ Kaare Svalastoga, **on Deadly Violence** (Oslo-Bergen-Troms Universitets forlaget, ๑๙๘๒), p.32-34, อ้างถึงใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญจาร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษา วิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ่าง จ.เชียงใหม่”, **พุทธศาสนตรุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

คนหนึ่งทุก ๖๘ วินาที และถ้าพิจารณาตั้งแต่ราว ๓,๖๐๐ ปีก่อนคริสตกาลจนถึง ค.ศ. ๑๙๘๐ (พ.ศ. ๒๕๒๓) จะพบว่าโลกต้องเผชิญกับสงครามใหญ่ประมาณ ๒,๔๐๐-๓,๕๐๐ ครั้ง มีเหตุการณ์รุนแรงในระดับนานาชาติและระดับชาติถึง ๑๓,๖๐๐ ครั้ง สำหรับสงครามใหญ่แล้ว ในช่วงเวลาดังกล่าวมีคนตายเพราะสงครามโดยตรงไม่นับพลเรือนที่บังเอิญต้องตายลงไป หรือผู้ที่ตายโดยผลของสงครามทางอ้อม (เช่น ความอดอยากเป็นต้น) มียอดสูงถึง ๑.๑ พันล้านคน^๔ จากสถิติเหล่านี้ ล้วนแสดงให้เห็นว่า ความ เป็นจริงเบื้องหลังความสมบูรณ์ทางวัตถุ มนุษย์ยังคงทำร้าย ทำลายเบียดเบียนกัน ยังคงหาความสุข สงบและสันติภาพที่แท้จริงมิได้ สงครามและความขัดแย้งเป็นเพียงภาพสะท้อนหนึ่ง ยังคงมีวิกฤตการณ์ ต่างๆ อีกมากมายที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ขาดสันติภาพหรือความสุขทั้งภายในจิตใจของตน และ ภายนอก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอาชญากรรมรูปแบบต่างๆ ปัญหาครอบครัว ปัญหาสังคม ปัญหาความม อายุธรรม ปัญหาการคอร์รัปชัน ปัญหาการลิดรอนสิทธิมนุษยชน ปัญหาสุขภาพจิตและการฆ่าตัวตาย รวม ทั้งปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นทุกที เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันที่ชัดเจนว่า แท้จริงแล้วสิ่งที่มนุษย์กำลังขาดและควรจะต้องแสวงหาให้พบอย่างเร่งด่วนก็คือ สันติภาพ อันเป็น ความสงบสุขที่แท้จริง ทั้งสันติภาพภายในอันเป็นเรื่องของจิตใจ ที่จะต้องเอาชนะกิเลส คือ ความโลภ โกรธ หลง อันเป็นรากเหง้าแห่งความเห็นแก่ตัว ความขัดแย้ง และการทำลายล้าง และที่สำคัญ เป็นราก เหง้าของความทุกข์ทรมาน รวมทั้งสันติภาพภายนอก ซึ่งก็คือการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเข้าใจ และไม่เบียดเบียน ซึ่งสันติภาพภายนอกจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยสันติภาพภายในใจ^๕ คือจิตใจของ บุคคลผู้ปราศจากซึ่งกิเลสและความเห็นแก่ตัว เมื่อบุคคลในสังคมสามารถรู้เท่าทันและเอาชนะหัตถาน ความโลภ โกรธ หลง อันเป็นรากเหง้าแห่งความเห็นแก่ตัวในใจตนได้ ความขัดแย้ง เบียดเบียนกันก็จะ ไม่เกิดขึ้น สันติภาพ และสันติสุขก็จะบังเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การที่จะให้ได้มาซึ่งสันติภาพที่แท้จริงนั้น คุณธรรมในจิตใจของ บุคคลอันจะเป็นตัวสกัดกั้นกิเลส และความเห็นแก่ตัวจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ การที่คนเราเบียดเบียนทำร้าย ทำลาย ใช้ความรุนแรงกัน ขาดความเคารพในสิทธิของผู้อื่น ถึงกับสร้างความสุขของตนเองบนความ ทุกข์ของผู้อื่น เกิดการทะเลาะกระทบกระทั่งกัน เมื่อสถานการณ์ถึงขีดสุดฝ่ายที่ถูกทำร้าย ก็เกิดความ โกรธแค้น และนำไปสู่การตอบโต้อย่างสาสมก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรง และห่างไกลจากคำว่า

^๔ Francis A. Beer. **Peace Against War: The Ecology of International Violence** (San Francisco: W.H. Freeman and Company, 1981), p.37-38, อ้างถึงใน พระมหาพรชยา ธรรมหาโส (นิธิบุญนการ), “รูปแบบการ จัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (พระพุทธานุสา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), “สันติภาพเกิดจากอริสราพและมีความสุข”, ใน **สุสานดีเสรี: ๔๐ ปีสันติภาพไทย**, จัด พิมพ์โดย คณะกรรมการงานวันสันติภาพไทย (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๒.

สันติภาพออกไปทุกที กล่าวได้ว่าปัญหาการเบียดเบียนกัน ก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้ง และตอบโต้กัน อย่างรุนแรงนี้ บัจฉัยหนึ่งที่สำคัญก็คือ มนุษย์กำลังขาด คุณธรรมที่สำคัญข้อหนึ่ง นั่นคือ “ขันติธรรม”^๖ การที่มนุษย์ปล่อยตัวปล่อยใจไปตามความต้องการของกิเลสตัณหา เมื่อเกิดความโลภ ออยากได้ก็แย่งชิง เมื่อเกิดความโกรธ ก็ทำลายล้าง เบียดเบียนกัน แก้กั้นกันไปมา เมื่อเกิดความหลงก็ขาดสติปัญญา ไม่รู้เท่าทันความจริงมุ่งแต่สนองความต้องการของตน สันติภาพจึงเป็นเพียงภาพฝัน สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้ เนื่องจากมนุษย์ขาด “ขันติธรรม” หรือ ความอดทนในการเอาชนะแรงผลักดันฝ่ายลบหรือกิเลสในใจของตน รวมทั้งยังขาดคุณธรรมอื่นๆ ที่เคียงคู่มากับขันติธรรม นั่นก็คือ เมตตาธรรม และสติปัญญา อาจกล่าวได้ว่า การเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นจะไม่เกิดขึ้นเลย ถ้ามนุษย์รู้จักมีความอดทน อันประกอบไปด้วยเมตตา และปัญญา เพื่อที่จะยับยั้งกิเลส หรือ อารมณ์ทางลบในใจ อันจะเป็นไปในทางเห็นแก่ตัว และไตร่ตรองอย่างผู้มีปัญญาที่จะไม่กระทำการสิ่งใดอันนำไปสู่ความทุกข์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น รวมทั้งเรียนรู้ที่จะไม่เบียดเบียนและให้อภัยผู้อื่นบนพื้นฐานแห่งความมีเมตตา รักและปรารถนาดีแก่ผู้อื่นด้วยความจริงใจและเข้าใจ คุณธรรมเหล่านี้เองที่เป็นรากฐานแห่งสันติภาพภายในจิตใจเพื่อสร้างสรรค์สันติภาพภายนอกให้บังเกิดขึ้นอย่างแท้จริง

พระพุทธศาสนาเอง ก็ได้ชื่อว่าเป็น “ศาสนาแห่งสันติภาพ” เนื่องจากหลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นข้อปฏิบัติที่จะเป็นไปเพื่อความสงบสุขในจิตใจ ดังที่ พระบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงชี้สันติภาพไว้ที่พระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา^๗ ซึ่งหมายถึง การมีชีวิตที่สงบเย็นและละกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง อย่างไรก็ตามท่านพุทธทาสได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า “ความหมายของนิพพานในขั้นอย่างทั่วไป ยังไม่เด็ดขาด สันกิเลส แต่เป็นความหมายของนิพพาน คือ เย็น เหนือโลก ไม่หลงโลก ไม่จมโลก แต่ก็ยังไม่พ้นไปจนถึงโลกุตระ คือ เป็นนิพพานสำหรับคนทั่วไปในโลก แม้อย่างนี้ก็เรียกสันติภาพได้”^๘ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ประเทศไทยเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่นิพพาน หรือสันติภาพ คนไทยจึงควรมุ่งมั่นในการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเพื่อขจัดความขัดแย้ง และความรุนแรงที่เป็นอยู่หนึ่งในหลักธรรมคำสั่งสอนที่สำคัญ ก็คือ การมีขันติธรรม เพื่อสร้างสรรค์สันติภาพ และจัดการเบียดเบียน ตัวอย่างคำสอนในเรื่อง ขันติธรรมนี้ มีอยู่อย่างมากมาย พระพุทธองค์ทรงได้ตรัสสอนคุณค่าแห่งขันติไว้ในหลายๆ โอกาส ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือ การที่พระองค์ทรงกล่าวแสดงคุณค่าแห่งขันติไว้ในนิทานชาดก ซึ่งเป็นเรื่องราวหรือชีวประวัติในอดีตชาติของ**พระพุทธเจ้า**หรือในสมัยที่พระองค์ทรงเป็น

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), “เมื่อวินัยไม่มี เสรีภาพก็หายไป”, ใน **ความรุนแรงเกิดจากความอ่อนแอ และเมื่อวินัยไม่มี เสรีภาพก็หายไป**, (กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖-๓๗.

^๗ พุทธทาสภิกขุ, **เป้าหมายของการศึกษา**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิพพาน, ม.ป.ป.)

^๘ พุทธทาสภิกขุ, **สันติภาพของโลก**, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๓๖)

พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีเพื่อ**ตรัสรู้** ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของขันติธรรมในฐานะเป็น “บารมี” หรือ เป็นเครื่องมือหนึ่งในการนำไปสู่ฝั่งแห่งพระนิพพาน หรือสันติภาพขั้นสูงสุดของมนุษยชาติ นั้นเอง เป็นต้น

ความหมายและความสำคัญของ “สันติภาพ”

“สันติภาพ” เป็นคำที่กล่าวถึง สิ่งที่เป็นสภาวะที่ไม่สามารถจะรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ แต่สามารถรับรู้ได้ด้วยความรู้สึกของแต่ละบุคคล ดังนั้นคำจำกัดความของสันติภาพจึงมีมากมายแตกต่างกันไปตามความรู้สึก ความเข้าใจ และสถานการณ์แวดล้อมของแต่ละคน

คำว่า “สันติภาพ” เมื่อแปลตรงตามคำศัพท์แล้ว เป็นคำบาลี มาจากคำว่า “สันติ” ซึ่งแปลว่า ความสงบ กับคำว่า “ภาวะ” ซึ่งแปลว่า ความมี ความเป็น ความปรากฏ ดังนั้น “สันติภาพ” จึงหมายถึง ความสงบ หรือ สภาวะที่มีความสงบ^๙ ซึ่งตรงกับคำว่า PEACE ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึงอิสรภาพ จากสงคราม การปะทะกัน ความไม่ลงรอยกัน หรือการวิวาทกัน มีการทำสนธิสัญญา หรือข้อตกลงในการสงบศึก สาธารณชนมีความมั่นคง ปลอดภัย กลมกลืน ลงรอย และปรองดองกัน มีสภาวะจิตใจที่สงบ ไม่มีสิ่งใดมารบกวน ไม่มีความขัดแย้งทางจิตใจ มีความสงบเงียบ ราบรื่น^{๑๐}

บุญยง ว่องวานิช ได้อธิบายไว้ว่า “สันติภาพ กับสงครามเป็นคำที่มีความหมายตรงกันข้ามกัน” ทั้งนี้เนื่องมาจากว่า “สันติภาพคือความสงบ จะอยู่ในสภาพใดก็ตามที่มีความสงบ มีความสุข มีคนต้องการมีความปรารถนาของมหาชน ส่วนคำว่า สงครามนั้นหมายถึง การรบกัน ซึ่งมีความสูญเสียชีวิต สูญเสียทรัพย์สิน ก่อให้เกิดความทุกข์ยากต่างๆ และไม่มีใครต้องการ^{๑๑}

จะเห็นได้ว่า การนิยามความหมายคำว่า “สันติภาพ” จากตัวอย่างข้างต้น เป็นการนิยามความหมายของคำว่า “สันติภาพ” ในระดับภายนอกเป็นส่วนใหญ่ จากสถานการณ์ของสังคมหรือโลก ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกตัวเรา ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เราสามารถมองเห็นและรับรู้ได้โดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม คนโดยทั่วไปมักจะมองว่า สันติภาพหมายถึง ภาวะไร้สงคราม ไม่มีความขัดแย้ง ไม่มีการรบราฆ่าฟันเบียดเบียนกันที่รุนแรง แต่ถ้ามองให้ลึกซึ้งลงไป สันติภาพอาจไม่ใช่เพียงแค่นี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) มีความเห็นว่า ภาวะขาดสันติมีอยู่ในที่อื่นและในรูปลักษณะอื่นๆ ด้วย แม้ว่า จะไม่มีการรบราฆ่าฟันกันก็ตาม เช่น สังคมที่มีการแก่งแย่งแข่งขันกัน ต่างคนต่างมุ่งหาผลประโยชน์ เอา

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘)

^{๑๐} Webster's new twentieth century dictionary of the English language, (Cleveland: World Publishing Co., ๑๙๖๘).

^{๑๑} บุญยง ว่องวานิช, “เพื่อให้ได้มาซึ่งสันติภาพ”, โภศล สุขปลื้มถาวร (สรุปความ), ไทย-ญี่ปุ่นศึกษา, (มกราคม-มีนาคม ๒๕๒๓), หน้า ๑๒-๓๓.

รัดเอาเปรียบข่มเหงกัน ไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จึงจัดได้ว่าเป็นสันติภาพไม่ได้ เพราะไม่มีความสงบและความสุขที่แท้จริง ดังนั้นภาวะการขาดสันติภาพในโลกนี้จึงมีหลายแบบ^{๑๒} และสาเหตุที่สำคัญของการขาดสันติภาพ ดังกล่าวก็มาจากความรู้สึกนึกคิดในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ภายในตัวของเรา อันเป็นเรื่องระดับบุคคล สันติภาพในเมิตินี้เกิดจากฐานความคิดทางศาสนธรรมที่ให้ความสำคัญแก่จิตใจของมนุษย์ และเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของคุณภาพทางจิตของมนุษย์ นิยามของ “สันติภาพ” ในพระพุทธศาสนา จึงหมายถึงสภาวะของจิตใจที่เข้าถึงความสงบ อิศราภาพ และความสุขภายใน^{๑๓}

ความหมายและความสำคัญของ “สันติภาพ” ในทัศนะของพระพุทธศาสนา

พระธรรมโกศาจารย์ (พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายของ “สันติภาพแนวพุทธ” ไว้ว่า “สันติภาพ” มีความหมายทั้งในเชิงปฏิเสธ และยืนยัน สำหรับความหมายในเชิงปฏิเสธ “สันติภาพ” ไม่เพียงแต่หมายถึงสภาวะที่ไม่มี ความรุนแรงในโครงสร้างสังคม เช่น ความอยุติธรรม ความไม่เสมอภาคในสังคม การละเมิดสิทธิมนุษยชน การทำลายสมดุลทางนิเวศวิทยา สำหรับความหมายในเชิงยืนยัน “สันติภาพ” หมายถึง สภาวะที่มีความสามัคคีปรองดอง เสรีภาพ และความยุติธรรม ดังนั้นคำว่า สันติภาพ จึงหมายรวมสภาวะที่ไม่มี ความขัดแย้ง เข้ากับสภาวะที่มีความสามัคคี^{๑๔}

ในโลกทัศน์ของชาวพุทธ คำว่า “สันติภาพ” หมายถึงทั้งสันติภาพภายใน และ สันติภาพภายนอก “สันติภาพภายใน” (อชฌัตตสันติ) หรือ “ความสงบใจ” หมายถึงสภาพจิตใจที่เป็นอิสระจากความคิด หรือ อารมณ์ที่กระสับกระส่ายอึดอัดนำร่าคาญ กล่าวได้ว่า การบรรลุถึงบรมสันติภายในจิตเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีในพระพุทธศาสนา ดัง พระพุทธทวจนะที่ว่า “นตฺถิ สฺนฺติปรํ สุขํ - สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบ ไม่มี”^{๑๕} ซึ่งสันติในที่นี้ คือลักษณะของนิพพานนั่นเอง

กล่าวได้ว่า สันติภาพภายใน เป็นปัจจัยให้เกิดสันติภาพภายนอก ซึ่งสันติภาพภายนอก เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล บุคคลใดได้ชื่อว่า มีสันติภาพภายนอกก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นสามัคคีปรองดองกับเพื่อนมนุษย์ (สมจริยา) สันติภาพภายนอก ครอบคลุมถึงสันติภาพระดับกลุ่ม ระดับชาติและระดับโลก ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า สังคมจะมีสันติภาพถาวรได้ ถ้าสมาชิกแต่ละคนของสังคมมีสันติภาพภายในจิตใจ ถ้าไม่มีสันติภาพภายในก็ไม่อาจมีสันติภาพภายนอกได้ ดังคำปรารภขององค์การ

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), “สันติภาพเกิดจากอิสราภาพและความสุข”, ใน **สุสานติเสรี: ๕๐ ปีสันติภาพไทย**, จัดพิมพ์โดย คณะกรรมการงานวันสันติภาพไทย (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๒.

^{๑๔} พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต (สีฤกษ์), **พุทธวิธีสร้างสันติภาพ**, ปาฐกถาธรรม แสดง ณ ที่ประชุมสหประชาชาติใหญ่ครั้งที่ ๑๖ ขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก จัดขึ้นที่นครลอสแอนเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา วันที่ ๑๙-๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๑., หน้า ๑๗.

^{๑๕} พุ.ธ. ๒๕/๒๐๒/๙๕.

ยูเนสโกที่ว่า “เพราะสงครามเริ่มที่ใจคน จึงควรสร้างป้อมปราการแห่งสันติภาพที่ใจคน” ซึ่งสอดคล้องกับพระพุทธวจนะ ในพระธรรมบทที่ว่า “ใจเป็นผู้นำสรรพสิ่ง ใจเป็นใหญ่ (กว่าสรรพสิ่ง) สรรพสิ่งสำเร็จได้ด้วยใจ ถ้าพูดหรือทำสิ่งใดด้วยใจชั่ว ความทุกข์ย่อมติดตามตัวเขา เหมือนล้อหมุนเต้าตามรอยเท้าโค”^{๑๖}

ดังนั้นสันติภาพภายใน กับสันติภาพภายนอกจึงแยกกันไม่ออก ต้องพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ด้วยการควบคุมและทำลายรากเหง้า ๓ ประการ คือ

๑. ความปรารถนาในวัตถุกาม และสิ่งปรนเปรอ (ราคะ) ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เพราะเหตุแห่งกามนั้นแล พระราชาวิวาทกับพระราชา กษัตริย์วิวาทกับกษัตริย์...เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล ผุ้ชนต่างถือดาบและโล่สอดแล่งธนู วิ่งเข้าสู่สงครามปะทะกันทั้งสองข้าง”^{๑๗}

๒. ความโกรธ และความเกลียด (โทสะ) ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใดมัวคิดอาฆาตว่า เขาต่ำเรา เขาทำร้ายเรา เขาเอาชนะเรา เขาขโมยของเรา เราชองผู้นั้นไม่มีทางระงับ”^{๑๘} ขณะที่จิตใจเต็มไปด้วยความเกลียดหรือความพยาบาท จะเป็นเหตุให้มนุษย์หันไปใช้ความรุนแรงในการตอบโต้กันหรือแก้ปัญหา ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “โทสะ จัดเป็นอกุศลมูล กรรมที่บุคคลผู้มีโทสะทำทางกาย วาจา และใจจัดเป็นอกุศลกรรม แม้กรรมของบุคคลผู้มีโทสะ ถูกโทสะครอบงำ มีจิตถูกโทสะกลุ่มมุ่ม ก่อทุกข์ให้เกิดขึ้น แก่ผู้อื่นด้วยเรื่องที่ไม่จริง ด้วยการเบียดเบียน จองจำให้เสียหาย ติเตียน หรือขบไล่...ก็จัดเป็นอกุศลกรรม”^{๑๙}

๓. ความหลง หรือ ความเขลา (โมหะ) กล่าวคือ เมื่อถูกโมหะครอบงำ มนุษย์จะยึดติดกับศาสนา วิทยุ และอุดมการณ์ทางการเมืองของตน และปฏิเสธแนวทาง ความคิดที่แตกต่าง อันจะมีผลเป็นความขัดแย้งและสงคราม

ดังนั้นจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ในทัศนะของพระพุทธศาสนา ความทุกข์ ความขัดแย้ง

การทะเลาะวิวาท และสงครามระหว่างปัจเจกชน กลุ่มชน หรือ ประเทศชาติล้วนสืบสาวได้ว่า มีที่มาจากรากเหง้าของความชั่วร้าย หรือ “อกุศลมูล” ทั้ง ๓ ประการนี้^{๒๐} และในทางตรงกันข้าม สันติภาพที่แท้จริงจะบังเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการกำจัด อกุศลมูลทั้ง ๓ นี้ให้เบาบางหรือกระทั่งหมดไปนั่นเอง

^{๑๖} พุ.ธ. ๒๕/๑/๒๓.

^{๑๗} ม.ม. ๑๒/๑๖๘/๑๖๙.

^{๑๘} พุ.ธ. ๒๕/๓/๒๔.

^{๑๙} อัง.ติก. ๒๐/๗๐/๒๗๗.

^{๒๐} พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต (มีฤกษ์), **พุทธวิธีสร้างสันติภาพ**, ปาฐกถาธรรม แสดง ณ ที่ประชุมหล่มสักใหญ่ครั้งที่ ๑๖ ขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก จัดขึ้นที่นครลอสแอนเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา วันที่ ๑๙-๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๑., หน้า ๑๙-๒๕.

ในเรื่องความหมายและประเภทของ “สันติภาพ” จากทัศนะต่างๆนี้ พระมหาพรชชา ฐมมหาโส (นินิบุญญการ) ได้สรุปเป็นแนวคิดรวบยอดไว้ว่า ความหมายของ “สันติภาพ” แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะใหญ่ๆ คือ

๑. สันติภาพแบบทวีลักษณะ แบ่งออกเป็น

- ๑.๑ สันติภาพเชิงลบ (Negative Peace) คือ สันติภาพที่ปราศจากสงคราม และความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การทำร้ายร่างกาย และการทำสงคราม เป็นต้น
- ๑.๒ สันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) คือ สันติภาพที่เต็มไปด้วยความสันติสุขของบุคคล สังคม และโลก มีความพร้อมด้วยปัจจัย ๔ อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนกัน มีความยุติธรรม มีเสรีภาพ เคารพในสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

๒. สันติภาพแบบทวีภาวะ แบ่งออกเป็น

- ๒.๑ สันติภาพภายใน (Internal Peace) คือ สภาวะจิตที่หลุดพ้นจากพันธนาการของกิเลส หรือ จากการครอบงำของสิ่งต่างๆ อันเป็นสภาพจิตที่ไร้ความขัดแย้ง ความรุนแรง ทุกชนิด พุทธศาสนาเรียกภาวะนี้ว่า “นิพพาน”
- ๒.๒ สันติภาพภายนอก (External Peace) คือ สภาวะที่บุคคล สังคม หรือ โลก ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน รัก และช่วยเหลือกัน มีความสามัคคี ประสมกลมกลืน ระหว่างมนุษย์ มีเสรีภาพ เคารพในสิทธิมนุษยชน เป็นต้น^{๒๑}

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้ง ถึงการนิยามความหมายของคำว่า “สันติภาพ” เราจึงไม่ควรละเลยมิติทางจิตใจ เพราะสันติภาพที่แท้จริงต้องเกิดที่จิตใจมนุษย์ก่อน แล้วค่อยขยายออกไปสู่ระดับสังคมและโลก ตราบใดที่จิตใจของมนุษย์แต่ละคนยังแฝงเร้นไปด้วยความวุ่นวายสับสน มีความคิดเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ของตนและพวกพ้อง อยากมีอำนาจ หรือมีจิตใจคับแคบ ไม่ยอมรับความแตกต่างของการอยู่ร่วมกันในสังคมแล้ว เราจะวางใจได้อย่างไรว่าจะไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม ไม่มีสถานการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นในสังคม การมองสันติภาพแค่เพียงความสงบภายนอกนั้นเป็นสาเหตุให้มนุษย์ในสังคมโลกขาดความคิดที่ลึกซึ้ง มองไม่เห็นตามความจริงของสาเหตุรากเหง้าของปัญหาทั้งปวง ทำให้มนุษย์ไม่สามารถแก้ปัญหาทั้งปวงได้อย่างตรงจุด และยังทำให้สังคมโลกขาดทิศทางการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ดังนั้นจึงเป็นปัญหาเร่งด่วนที่มวลมนุษยชาติจะต้องให้ความสำคัญและร่วมแรงร่วมใจกัน ในการหาทางแก้ไขปัญหาของความทุกข์ ความขัดแย้งและความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ด้วยสันติวิธี เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย คือ สันติภาพ หรือความสงบสุขของมนุษยชาติ

^{๒๑} พระมหาพรชชา ฐมมหาโส (นินิบุญญการ), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีกลุ่มแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, **พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๖๑.

โดยไม่มีการแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติ ความเชื่อทางศาสนา และลัทธิอุดมการณ์ทางการเมืองแต่อย่างใด

ดังนั้น “สันติภาพ” จึงเป็นแนวคิดที่สำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษยชาติทั้งปัจเจกบุคคลและสังคมโลกหลายประการ ดังที่ พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง^{๒๒} ได้สรุปความสำคัญของ “สันติภาพ” ไว้ว่า

ประการแรก “สันติภาพ” เป็นพื้นฐานที่ทำให้เรามองสรรพสิ่งอย่างเข้าใจ และถูกต้องตามความเป็นจริงว่า สรรพสิ่งแม้มีความหลากหลายแตกต่างกันในสังคมโลก ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสมานฉันท์ตามอัตภาพ โดยที่ความแตกต่างกันมิได้เป็นอุปสรรคขัดขวางการอยู่ร่วมกันแต่อย่างใด หากแต่กลับเป็นการพึ่งพิงอิงอาศัยกันและกันอย่างมีดุลยภาพได้แม้ท่ามกลางการดำรงอยู่อย่างไม่เท่าเทียมกันในด้านสังคมและเศรษฐกิจ แต่ดำรงอยู่อย่างเท่าเทียมกันตามภาวะของการ เกิด แก่ เจ็บ และตาย ในสังคมโลกแห่งความแตกต่างและมีความผันแปรเป็นนิจ โดยไม่มีความรู้สึกกดดันบีบคั้นทางจิตใจแต่อย่างใด

ประการที่สอง “สันติภาพ” เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตที่มนุษย์ควรแสวงหา เนื่องจากวิกฤตในสังคมโลกทุกระดับมีสาเหตุที่สำคัญ คือ การเกิดความขัดแย้งภายในระดับปัจเจกบุคคลแล้วค่อยขยายวงกว้างออกไปสู่ภายนอกคือ ระดับสังคม ดังนั้น สันติภาพ จึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตที่มนุษย์ควรแสวงหา เพื่อความสงบสุขไว้วิกฤตการณ์ของมนุษย์ทั้งภายในชีวิตของปัจเจกชนบุคคลและสังคมทุกๆ ระดับ

ประการที่สาม สันติภาพเป็นแรงจูงใจให้มนุษย์ต่างเผ่าพันธุ์และต่างสถานภาพเข้ามาร่วมกันทำงานเป็นองค์กร มูลนิธิ หรือ สถาบันต่างๆ อันจะก่อให้เกิดความสมานฉันท์ระหว่างกันและกันโดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น วรณะ เผ่าพันธุ์ และเชื้อชาติ

ประการสุดท้าย “สันติภาพ” นำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมที่ถูกต้อง เพราะสันติภาพมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทำให้มวลมนุษย์มีความระมัดระวังต่อการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงใดๆ ในสังคมของตนเองในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองที่อาจส่งผลกระทบต่อสันติภาพของปัจเจกบุคคลและสังคมโลก

ดังนั้น สันติภาพ จึงเป็นสภาวะที่มนุษย์ควรแสวงหาและสร้างสรรค์ให้บังเกิดมี ในสถานการณ์ของชีวิตและโลกยุคปัจจุบันที่กำลังขาดแคลนความสงบสุขอย่างแท้จริง

^{๒๒}พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, “สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ: ความหมายและการประยุกต์ใช้ในโลกปัจจุบัน”, **ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต** (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓-๑๔.

พุทธวิธีในการสร้างสันติภาพ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า “สันติภาพ” ในความหมายของพระพุทธศาสนา หมายรวมทั้งสันติภาพภายใน และสันติภาพภายนอก “สันติภาพภายใน” หรือ “ความสงบใจ” หมายถึงสภาพจิตใจที่เป็นอิสระจากความคิด หรืออารมณ์ที่กระสับกระส่ายอึดอัดน่ารำคาญ อันเนื่องมาจาก อกุศลมูลทั้ง ๓ คือ ราคะ โทสะและโมหะ กล่าวได้ว่า การบรรลุถึงบรมสันติภายในจิตใจ หรือ นิพพาน เป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีในพระพุทธศาสนา ซึ่งสันติภาพที่แท้จริงจะบังเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการกำจัด อกุศลมูลทั้ง ๓ ให้เบาบางหรือกระทั่งหมดไป กล่าวได้ว่า สันติภาพภายใน เป็นปัจจัยให้เกิดสันติภาพภายนอก หรือความสงบสุขของสังคมโลก ดังนั้นเมื่อพิจารณาในประเด็นนี้ จะพบว่า “อกุศลมูลทั้ง ๓” ในจิตใจของมนุษย์นี้เองที่เป็นสาเหตุทำให้มนุษย์ไม่มีสันติภาพ และเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์เบียดเบียน ทำร้าย ทำลายล้างกัน อย่างเห็นแก่ตัว ดังนั้น การที่จะกอบกู้สันติภาพ หรือ ความสงบสุขกลับคืนมาได้ นั้น ก็โดยการน้อมนำเอาหลักธรรมอริยสัจ ๔^{๒๓} มาประยุกต์ใช้ เพื่อหาเหตุแห่งความทุกข์และปัญหา (สมุทัย) แล้วกำจัดที่สาเหตุนั้น ซึ่งสมุทัยในที่นี้ก็คือ อกุศลมูลอันเป็นรากเหง้าของกิเลสต้นเหตุทั้ง ๓ โดยอาศัยอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ ศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นทางสายกลางซึ่งเป็นปฏิบัติที่นำไปสู่การดับทุกข์หรือปัญหานั้นนั่นเอง

สันติภาพภายนอกเป็นสิ่งที่ไม่อาจใช้กำลังบังคับให้เกิดขึ้นในสังคม ตราบเท่าที่จิตใจของสมาชิกในสังคมยังถูกความโลภ ความโกรธ และความหลงครอบงำ ดังที่พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า “๑. โลภธรรม เมื่อเกิดขึ้นภายใน (จิต) ของบุรุษ ย่อมเกิดขึ้นเพื่อไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์ เพื่อความอยู่ไม่ผาสุก ๒. โทษธรรม เมื่อเกิดขึ้นภายใน (จิต) ของบุรุษ ย่อมเกิดขึ้นเพื่อไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์ เพื่อความอยู่ไม่ผาสุก ๓. โมหธรรม เมื่อเกิดขึ้นภายใน (จิต) ของบุรุษ ย่อมเกิดขึ้นเพื่อไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์ เพื่อความอยู่ไม่ผาสุก”^{๒๔} ในทัศนะของพระพุทธศาสนา การที่จะปลูกฝังสันติภาพภายนอกได้ มนุษย์จะต้องประกาศสงครามภายในจิตใจของตนเอง นั่นคือสงครามเพื่อควบคุมแรงจูงใจฝ่ายลบ หรือ อกุศลมูลทั้ง ๓ ประการ จึงจะเป็นผู้ชนะและพบกับสันติสุขที่แท้จริง ดังพระพุทธทวณะที่ว่า “ถึงจะรบชนะข้าศึกเป็นพันๆ ราย ก็ไม่นับเป็นยอดขุนพล แต่ผู้ที่เอาชนะจิตใจตน จึงเรียก “ยอดขุนพล” แท้จริง”^{๒๕}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๒๖} ได้เสนอพุทธวิธีสร้างสันติภาพไว้ว่า สันติภาพจะ

^{๒๓} วิ.ม. ๔/๑๔/๒๑.

^{๒๔} ส.ส. ๑๕/๑๑๓/๑๓๐.

^{๒๕} พุ.ธ. ๒๕/๑๐๓/๖๒.

^{๒๖} พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต (มีถุภย์), **พุทธวิธีสร้างสันติภาพ**, ปาฐกถาธรรม แสดง ณ ที่ประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งที่ ๑๖ ขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก จัดขึ้นที่นครลอสแอนเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา วันที่ ๑๙-๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๑., หน้า ๒๙-๓๕.

ต้องเริ่มจากใจของมนุษย์ โดยการพัฒนาคุณธรรมขึ้นในจิตใจ และ ปลดปล่อยตนเองออกจากพลังครอบงำของอกุศลมูลทั้ง ๓ รวมทั้งเจริฎฐ “พรหมวิหาร ๔” คือ เมตตา มีความรัก ความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์, กรุณา ความสงสารคิดช่วยผู้ประสบทุกข์, มุทิตา ความพลอยยินดีกับผู้ที่ได้ดีมีสุข และอุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลางต่อสรรพสัตว์^{๒๗} เพื่อแปรเปลี่ยนความโกรธแค้น ซึ่งชัง เป็นความรักและให้ภัย เป็นผู้ที่ไม่มีเวรต่อกัน ดังเช่น ในสมัยหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงแสดง “สาราณียธรรม ๖ ประการ” แก่ ภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีสาระธรรม ดังนี้

๑. ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์
๒. ตั้งเมตตาวาจกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์
๓. ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์
๔. แบ่งปันของที่ได้มาโดยชอบแก่เพื่อนพรหมจรรย์
๕. มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์
๖. มีทิวฐิติงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์

ซึ่งธรรมทั้ง ๖ ประการนี้ ทำให้บุคคลเป็นที่รัก และเคารพ เป็นไปเพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคีและเพื่อเอกภาพ^{๒๘} ในคำสอนเรื่องความมีเมตตาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยืนยันว่าพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งสันติภาพ และต่อต้าน รวมทั้งไม่สนับสนุนการการเบียดเบียนกันหรือการใช้ความรุนแรงทุกชนิด ดังพระพุทธทวณะที่ว่า “ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑอาวุธ และศีลตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลในสรรพสัตว์”^{๒๙}

ชาวพุทธที่แท้จะต้องอยู่อย่างสันติ ไม่ใช้ความรุนแรงไม่ว่าในสถานการณ์ใดๆ ผู้ใช้วิธีรุนแรงเพื่อยุติความขัดแย้ง ไม่จัดเป็นสาวกที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า ดังข้อความใน “กกจุมมสูตร” พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย หากจะมีพวกโจรผู้มีความประพฤติชั่วช้า เอาเลื่อยที่มีคม ทั้งสองข้าง เลื่อยอวัยวะใหญ่ของเธอ แม้ในเหตุนั้น ภิกษุ หรือภิกษุณีรูปใดมีใจคิดร้ายต่อโจรเหล่านั้น ภิกษุหรือภิกษุณีรูปนั้นไม่ถือว่าเป็นผู้ทำตามคำสั่งสอนของเรา เพราะเหตุที่อดกลั้นไม่ได้”^{๓๐}

^{๒๗} ที.ม. ๑๐/๓๒๗/๒๕๖.

^{๒๘} วิ.ป. ๘/๒๗๔/๓๖๘.

^{๒๙} ม.อ. ๑๕/๒๙๐/๓๕๑-๓๕๒.

^{๓๐} ม.ม. ๑๒/๒๓๒/๒๔๔.

จากพระพุทธดำรัสข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงสอนให้พุทธบริษัทจัดการกับความโกรธด้วยความอดทน อดกลั้น ควบคุมระงับกิเลส คือ โทสะ ไม่ให้มีอิทธิพลครอบงำการกระทำ และ จิตใฝ่จนกระทั่งขาดสติ แต่ทรงให้ใช้ปัญญาจัดการกับปัญหา โดยที่ไม่เป็นปฏิปักษ์กับศีลธรรม พระพุทธองค์ทรงสอนให้พุทธบริษัทแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งและความรุนแรงซึ่งเป็นข้าศึกต่อสันติภาพด้วย สันติวิธี โดยไม่ต้องประกาศสงครามที่เป็นการเบียดเบียน สंहारผลาญชีวิตมนุษย์และสรรพสัตว์ ดังพระพุทธวจนะที่ว่า “พึงชนะคนโกรธ ด้วยความไม่โกรธ พึงชนะคนไม่ดีด้วยความดี พึงเอาชนะคนตระหนี่ด้วยการให้ พึงเอาชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำสัตย์”^{๓๑} กล่าวคือ พระพุทธองค์ทรงสอนให้เราใช้สติปัญญาที่จะเลือกหาวิธีขจัดความขัดแย้ง และสร้างสันติภาพ โดยการอดทน อดกลั้นไม่ตอบโต้ด้วยการกระทำอันเกิดจากอกุศลมูลทั้ง ๓ อันเป็นรากเหง้าของกิเลส แต่ให้ตอบโต้ หรือแก้ปัญหาด้วยการกระทำอันเกิดจากสติปัญญาที่ปราศจากความโลภ โกรธ และหลง นั่นเอง

“ขันติ” ในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพ

ในบรรดาหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา “ขันติ” จัดเป็นหลักธรรมข้อหนึ่งที่มีความสำคัญในแง่ของการสร้างสันติภาพให้บังเกิดขึ้นโดยเริ่มจากการสร้างสันติภาพภายในใจโดยการอดทน ต่อกิเลส หรือ ความโลภ โกรธ หลง มิให้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตอันจะเป็นไปเพื่อความเห็นแก่ตัว จนกระทั่งกลับกลายเป็นการกระทำที่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

“ขันติธรรม” เป็นหลักคำสอนสำคัญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ทรงสั่งสอน ดังพระพุทธพจน์ซึ่งยืนยันว่า “ขันติ ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง”^{๓๒} หลักคำสอนนี้ เป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา เรียกว่า “โอวาทปาฏิโมกข์” คือ คำสอนที่เป็นหลัก เป็นประธานที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในวันมาฆบูชา

“ขันติธรรม” ตามความหมายของพระพุทธศาสนานั้นหมายถึง ความอดทน คือ ความอดกลั้น อันเป็นตบะอย่างยิ่ง ตบะ หรือ เครื่องมือในการเผาผลาญกิเลสที่ถูกต้องได้แก่ ขันติ คือ ความอดทน ความทนทานต่อสิ่งที่เข้ามากระทบกระทั่งทางกาย เช่น ความลำบากตรากตรำต่อความร้อน ความหนาว หรือสาเหตุที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนนานาประการ อดทนต่อการกระทบกระทั่งทางใจ แต่ทั้งนี้ ความอดทนตามโลกทัศน์ของพระพุทธศาสนานั้น ต้องเป็นความอดทนที่ประกอบไปด้วยสติปัญญา เป็นความอดทนที่มีความถูกต้องในทางที่ควรอดทนแล้วจะได้รับความสุขเพราะรู้ค่าและยินดีในความอดทน กล่าวได้ว่าขันติ คือคุณธรรมพื้นฐานที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นในด้านของการแสวงหาความสุข ความสำเร็จ หรือ บำบัดความทุกข์ยากของชีวิตในลักษณะต่างๆ และ

^{๓๑} ชู.ธ. ๒๕/๒๒๓/๑๐๒.

^{๓๒} ที.ม. ๑๐/๙๐/๕๐.

เนื่องจากมนุษย์ต้องดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางและมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องใช้ความอดทน ความอดกลั้นอย่างสูง ต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกธรรมชาติ อดทนต่อความเฝ้ายาวนานของกิเลส หรือความชั่วซึ่งคอยบีบคั้นชีวิตจิตใจให้ร้อนรุ่มอยู่ตลอดเวลา และที่สำคัญเมื่อมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกัน ความกระทบกระทั่งกันทางกาย วาจา และใจ ย่อมเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตรงนี้จึงเป็นหน้าที่ของขันติธรรมอย่างแท้จริง

ความหมายของ “ขันติ” โดยทั่วไป

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายคำว่า “ขันติ” เอาไว้ว่า ขันติ, ขันตี คือความอดทน อดกลั้น ต่อสิ่งที่ไม่พอใจ, ความอดทน^{๓๓}

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายคำว่า “ขันติ” เอาไว้ว่า “ความอดทน” คือ ทนลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ, ความหนักเอาช้ำ เพื่อบรรลุลดหมายที่ตั้งใจ^{๓๔}

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญโญ) หรือ ท่านพุทธทาส อธิบายว่า “ขันติ” คือ ความอดทน หรือ อดกลั้นต่อความจำเป็นสำหรับชีวิต ๔ อย่าง^{๓๕} ด้วยกันได้แก่

๑. อดกลั้นต่อความเป็นไปในธรรมชาติ เช่น ความร้อน ความหนาว เหลือบยุง ลม แดด เป็นสิ่งที่ยากจะหลีกเลี่ยง แต่ต้องอดกลั้นด้วยการทำจิตใจไม่ให้เป็นทุกข์ขึ้นมา

๒. อดกลั้นต่อความเจ็บไข้ได้ป่วย กล่าวคือ ถ้าไม่รู้จักอดกลั้นหรือเฉยไต่ก็เท่ากับกินของแสลง ทำให้สูญเสียกำลังใจ หรือทำให้เกิดความรู้สึกเป็นทุกข์ทรมานเพิ่มขึ้นอีก อย่างนี้ไม่มีประโยชน์อะไร จึงต้องอดกลั้นต่อความเจ็บไข้ได้ป่วย

๓. อดกลั้นต่อการอยู่ร่วมกันซึ่งมีทั้งคนพาล หรือ คนบ้า การกระทำของคนเหล่านี้ ทำให้ต้องใช้ความอดกลั้น หรือแม้บางที่แม้เป็นคนดีหากมีกิเลส ก็คือ คนบ้า ฉะนั้นคนที่ไม่มีกิเลสก็ย่อมล่วงเกินผู้อื่นด้วยการด่าบ้าง ดูหมิ่นดูแคลนบ้าง ก็เป็นเรื่องที่ต้องอดกลั้น

๔. อดกลั้นอย่างสูง ก็คือ อดกลั้นต่อการบีบคั้นแห่งกิเลสของตน

^{๓๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๗.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์. พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒.

^{๓๕} พุทธทาสภิกขุ, อริยศีลธรรม (ชุดธรรมโมฆะณัม) (ธรรมทานมูลนิธิจัดพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๓๘๑-๓๘๒.

จากนั้นท่านพุทธทาสได้สรุปว่า ขันติ มี ๓ ระดับ คือ

๑. ระดับต่ำสุด ขันติ คือ ภาวะทนต่อการบีบคั้นทางธรรมชาติ เช่น เรื่องของความหนาว ความร้อน เป็นต้น
๒. ระดับกลาง ขันติ คือความอดทนต่อคำสบประมาท
๓. ระดับสูงสุด ขันติ คือ ภาวะทนต่อการบีบคั้นของกิเลส คือ ราคะ โสหา และโมหะ

จากความหมายของ “ขันติ” ในทัศนะต่างๆ ข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า “ขันติ” หรือ ความอดทนนี้ สามารถแบ่งความหมายได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. ความอดทนทางกาย หรือ ทางกายภาพ หรือความอดทน อดกลั้นต่อความยากลำบากซึ่งเกิดจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เช่น ความร้อน หนาว ความเหน็ดเหนื่อย ความเจ็บป่วยอันก่อให้เกิดความทุกข์ทรมาน ความหิว กระจาย ความอดทนต่อการดำเนินชีวิตในลักษณะต่างๆ เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ อย่างเหมาะสมและสงบสุขในสังคม

๒. ความอดทนทางจิตใจ หมายถึงการอดทน อดกลั้น ต่อถ้อยคำ หรือพฤติกรรมอันหยาบคาย หรือ ไม่ดีของบุคคลอื่น โดยไม่แสดงอาการขุ่นเคือง หรือผูกโกรธให้ปรากฏ สะกดข่มเอาไว้ด้วยกำลังของขันติ ไม่ว่าการกระทำของบุคคลอื่น จะเป็นสาเหตุทำให้เกิดความไม่พอใจ ไม่ชอบใจก็ตาม ต้องวางใจเป็นกลาง ใช้สติปัญญาตรึกตรองอย่างรอบคอบแล้วแสดงออกต่อสถานการณ์นั้นๆ อย่างเข้าใจ ด้วยการอดกลั้น ไม่ตอบโต้ ไม่ถือโทษโกรธเคือง และสามารถแปรเปลี่ยนความไม่พอใจเป็นการให้อภัย ซึ่งเป็นรากฐานก่อให้เกิดความรัก และความเมตตา นอกจากนี้ ความอดทนทางจิตใจยังเป็นเครื่องมือป้องกันและหักห้ามความทะยานอยากของกิเลส หรือ เป็นความอดกลั้นต่ออำนาจของกิเลส เพื่อให้ชีวิตบรรลุสู่จุดมุ่งหมายที่ดีงาม

ความหมายและความสำคัญของ “ขันติ” ในพระพุทธศาสนา

สำหรับพระพุทธศาสนานั้น ในพระอภิธรรมปิฎก ได้ให้ความหมายของคำว่า “ขันติ” ไว้ว่า “ความอดทน กิริยาที่อดทน ความอดกลั้น ความไม่ดูร้าย ความไม่เกรี้ยวกราด ความเข้มแข็งแห่งจิต นี้เรียกว่า ขันติ”^{๓๖}

พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมเรื่องขันติ ตามพุทธวิธีเอาไว้ในมหาปทานสูตร ที่ซึ่งนิยามว่า “ขันติ ความอดทน คือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง...นี่ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (ขุทฺติ ปรมฺ ตโป ตีติกขา.เอตํ พุทฺธานสาสนนฺติ)”^{๓๗} ตามความหมายนี้ ขันติจึงเป็นคุณธรรมที่เฝ้าผลาญกิเลส โดยให้

^{๓๖} อภ.สัง. ๓๔/๑๓๔๘/๓๓๗.

^{๓๗} ที.ม. ๑๐/๙๐/๕๐.

ความอดทนอันประกอบด้วยสติปัญญา ทำความเพียรด้วยจิตใจอันแข็งแกร่ง มั่นคง มุ่งมั่นที่จะทำการ
นั้นให้สำเร็จด้วยความอดทน นี่คือนิยามที่แท้จริงของตบะ หรือ ขันติ^{๓๘} ตามหลักพุทธธรรม

พระพุทธทวณะใน “สัพพาสวสูตร” ได้แสดงถึง ความหมายและคุณค่าของขันติตามหลักของ
พุทธจริยธรรมได้อย่างชัดเจน เนื่องจากว่า “ขันติ” มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การทำลายกิเลสให้ดับสิ้นไป
ดังข้อความว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยบคายแล้ว เป็นผู้อดทนต่อความหนาว
ความร้อน ความหิว กระจาย เหลือบ ยุง ลม แดด และการรบกวนแห่งสัตว์เลื้อย
คลาน เป็นผู้อดทนต่อคำหยาบ คำส่อเสียด เป็นผู้อดทนต่อเวทนาทั้งหลาย อาทิ
ความทุกข์อันกล้าแข็ง เผ็ดร้อน ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ พรากชีวิตได้ ซึ่งเมื่อเธอไม่
อดทนอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนบีบคั้นก็จะพึงเกิดขึ้น เมื่ออดทนอยู่ ความ
เร่าร้อนและความบีบคั้นก็จะไม่มีแก่เธอ... นี่คือนิยามที่ต้องละด้วยการอดทน^{๓๙}

การประยุกต์ใช้ “ขันติ” ในฐานะเป็นคุณธรรมเพื่อสร้างสันติภาพ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าท่ามกลางความเจริญทางวัตถุอย่างมากในโลกปัจจุบัน แต่ความ
เป็นจริงที่เกิดขึ้นอย่างคู่ขนานกันก็คือ ความแห้งแล้งของคุณธรรมในจิตใจมนุษย์ สะท้อนผ่าน
เหตุการณ์อันน่าสะเทือนและหดหู่ใจ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสงคราม อาชญากรรม การแก่งแย่ง ชัดแย้ง แข่ง
ขัน เบียดเบียนกันในสังคม ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม อันมีสาเหตุหลักจากน้ำมือของมนุษย์ ปัญหา
ความอยุติธรรมในสังคม ปัญหาทางสุขภาพจิต และปัญหาการไร้ศีลธรรมทางเพศและลิดรอนสิทธิ
มนุษยชน เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ล้วนจะทวีความรุนแรงขึ้น กล่าวได้ว่าปัญหาการเบียดเบียนกันอย่าง
เห็นแก่ตัวนี้ ก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้ง รวมทั้งสภาวะของความทุกข์ทั้งในระดับของปัจเจกชน และสังคม
ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญก็คือ มนุษย์กำลังขาดคุณธรรมที่สำคัญข้อหนึ่ง นั่นคือ “ขันติธรรม” และปล่อยตัว ปล่อย
ใจให้ไหลไปตามความต้องการของกิเลส คือ ความโลภ โกรธ หลง และตัณหา คือ ความอยาก ทั้งในวัตถุกาม
คือ กามคุณทั้ง ๕^{๔๐} และ ความอยากได้ในทรัพย์ รวมทั้ง กิเลสกาม คือ ความอยากได้ที่เป็นตัวกิเลส
ได้แก่ความกำหนัด ความพอใจ หรือ ความปรารถนาในกามคุณ ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นความเห็นแก่ตัว

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **จาริกบุญ จาริกธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓),
หน้า ๗๗.

^{๓๙} ม.ม. ๑๒/๒๔/๒๔.

^{๔๐} กามคุณ ๕ คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่นำใคร่ นำพาใจ

และมีทิวทัศน์ ภาวะ คือ การถือตัว ถือตน ยึดมั่นในความคิด ความเชื่อของตน^{๑๑} บัณฑิตเหล่านี้จัดเป็น อกุศลมูลที่เป็นข้าศึกต่อสันติภาพภายใน หรือสภาวะแห่งความสุขสงบของจิตใจ ซึ่งแน่นอนว่า ถ้า สันติภาพภายในไม่เกิดขึ้น สันติภาพภายนอก คือความสุขสงบแห่งชีวิตและสังคม ก็ไม่อาจมีขึ้นได้

กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาทิอว่า กิเลส คืออกุศลธรรมที่เป็นปัจจัยสำคัญที่หน่วงเหนี่ยวชีวิต จิตใจให้จมอยู่กับความทุกข์และความเศร้าหมองและไม่สามารถสัมผัสกับความสุขและความดีงามที่แท้จริงของชีวิตและเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้สันติภาพมีโอกาสเกิดขึ้นได้ พุทธจริยธรรมของพระพุทธศาสนา ทั้งหมดจึงเป็นปฏิบัติโดยตรงต่อกิเลส และ อกุศลมูลทั้งหลายและทำหน้าที่ในการนำพาให้ผู้ปฏิบัติ เอาชนะและทำลายกิเลสเหล่านี้ สำหรับ “ขันติ” ก็เช่นเดียวกัน ดังข้อความที่ปรากฏในหลายๆ พระสูตร อาทิ นาคสูตร ปฐมขมสูตร ทุติยขมสูตร และสัพพาสวสูตร ขันติ ก็เป็นเครื่องมือในการรื้อถอนอสา วะตั้งแต่ระดับต่ำสุด คือ ความร้อน เย็น หนาว ความหิวกระหาย หรือใช้ความอดทนอดกลั้นต่อการ กระทบของสัตรทั้งหลาย รวมทั้ง ขันติ ยังทำหน้าที่สะกดข่มอารมณ์ซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งโทสะ และ ความผูกโกรธโดยไม่ตอบโต้เมื่อมีการกระทบกระแทกกัน^{๑๒} ซึ่งประเด็นนี้เป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญ เพราะจะนำไปสู่ความขัดแย้งและการเบียดเบียนกัน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เมื่อสรุปความหมายของ ขันติ จากแนวการนิยามต่างๆ สามารถสรุป ความหมายเป็น ๒ ลักษณะ คือ ความอดทนทางกาย หรือ ทางกายภาพ หรือความอดทน อดกลั้น ต่อความยากลำบากซึ่งเกิดจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และกิจกรรมในการดำเนินชีวิตลักษณะต่างๆ และ ความอดทนทางจิตใจ ซึ่งก็คือ อดกลั้น ต่อถ้อยคำ หรือพฤติกรรมอันหยาบคาย หรือ ไม่ดีของบุคคลอื่น โดยไม่แสดงอาการขุ่นเคือง หรือผูกโกรธให้ปรากฏ เป็นการอดทนต่อสิ่งที่เข้ามากระทบกระทั่งจิตใจ รวม เลยไปถึงการอดทนต่ออำนาจของกิเลส หรือ อกุศลมูล คือ ราคะ โทสะ และ โมหะในจิตใจ ที่จะชักนำ ให้มนุษย์กระทำการที่ไม่ดีและเห็นแก่ตัว

จากความหมายของ “ขันติธรรม” ดังกล่าว สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นคุณธรรม หรือ เครื่องมือ ในการสร้างสันติภาพได้อย่างตรงต่อเหตุปัจจัย กล่าวคือ ปัญหาของการขาดสันติภาพ มีจุดเริ่มต้น มาจากการขาดสันติภาพภายใน คือ มีจิตใจที่ตกอยู่ใต้อำนาจของ ความโลภ โกรธ และหลง ดังนั้น สันติภาพภายใน กับสันติภาพภายนอกจึงแยกกันไม่ได้และเป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน ต้องพัฒนาไป พร้อมๆ กัน ด้วยการควบคุม และทำลายรากเหง้าแห่งความขัดแย้ง ๓ ประการ คือ

๑. ความปรารถนาในวัตถุทาง และสิ่งปรนเปรอ (ราคะ) ในข้อนี้ “ขันติ” คือ ความอดทน อด

^{๑๑} พระมหาพรชยา ธรรมทาส (นิพนธ์นารถ), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศีรษะวิเคราะห์กรณี ลุ่มน้ำแม่ตาซัง จ.เชียงใหม่”, **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๘๖-๑๘๕.

^{๑๒} พระมหาขันทอง วิชาเดช, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ขันติในพุทธศาสนาเถรวาท”, **ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** (สาขาวิชา พระพุทธศาสนา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๔๗.

กลั่น โดยอาศัย กำลังแห่งสติ และปัญญา ในการระงับยับยั้ง ความโลภ ที่เกิดขึ้นในจิตใจอย่างรู้เท่าทัน ไม่ปล่อยใจไปตามกำลังแห่งความต้องการที่เป็นความเห็นแก่ตัว มีเหตุมีผล พิจารณาถึงโทษแห่งความเห็นแก่ตัวในใจของตนที่จะส่งผลที่เป็นทุกข์โทษแก่ทั้งตนเองและผู้อื่น ถ้าทำได้เช่นนี้ การเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติเพียงเพราะผลประโยชน์หรือความทุกข์จากการยึดมั่นถือมั่นและอยากได้อยากมีสิ่งต่างๆ ด้วยตัณหา ก็จะไม่เกิดขึ้น

๒. ความโกรธ และความเกลียด (โทสะ) ในข้อนี้ “ขันติ” หรือ ความอดทน เป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ความขัดแย้ง ที่พัฒนาไปเป็นการเกลียดชัง ทะเลาะวิวาท และเบียดเบียนกัน จนกระทั่งเกิดการแก้แค้น โต้ตอบกัน พัฒนาเป็นสงครามที่นองเลือด ก็ล้วนแล้วแต่เกิดจาก โทสะ เป็นตัวนำทั้งสิ้น ดังนั้น การมีความอดทน อดกลั้น ระงับ ความโกรธ ที่เกิดขึ้นในจิตใจให้ทันต่อปัจจุบัน ด้วยสติ ก่อนที่จะแสดงความรุนแรงออกไปทางวาจา และทางร่างกาย จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ พร้อมๆ กับการนำเอาหลักธรรม คือ ความเมตตา และปัญญามาใช้เพื่อให้จิตใจได้รู้เท่าทันและคลายความโกรธแค้นลงได้ด้วยการทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงด้วยปัญญา และมีเมตตาที่จะให้อภัยต่อผู้อื่นในแง่ของการไม่ยึดเหนี่ยวผูกโกรธกัน แต่ใช้การแก้ปัญหาด้วยหลักเหตุผลตามความเป็นจริงและเหมาะสม โดยควบคุมอารมณ์ด้านลบไว้ด้วยกำลังแห่งขันติ เพื่อจะได้ไม่ต้องเพิ่มเชื้อแห่งความขัดแย้งให้รุนแรงจนยากที่จะแก้ไข

๓. ความหลงหรือความเขลา (โมหะ) ก่อให้เกิดการยึดมั่นถือมั่นในความคิด ความเชื่อ ความต้องการของตน เกิดมิจฉาทิฎฐิ แบ่งแยก ยึดมั่นถือมั่นเป็นพวกเขา พวกเขา ไม่รู้ร้อยยี่สิบสี่ สัมสมกิเลสไว้ในใจของตน มุ่งที่จะสนองความต้องการ เพื่อให้ได้ดังใจตามอำนาจของกิเลส ซึ่งสิ่งนี้ เป็นรากเหง้าที่สำคัญทำให้มนุษย์เกิดวิปลาส เห็นผิดเป็นชอบ เห็นทุกข์เป็นสุข และมองไม่เห็นคุณค่าแห่งสันติภาพ ดังนั้นในข้อนี้ “ขันติ” จึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญและต้องพัฒนาเคียงคู่กับ สัมมาทิฎฐิ หรือ ปัญญา โดยการมีจิตใจที่ตั้งมั่นอดทนต่อสภาวะอารมณ์ที่เกิดจากกิเลส ที่ทำให้เกิดการยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตน ตัวเรา ตัวเขา ซึ่งทำให้เกิดความทุกข์และความขัดแย้ง แล้วจึงพิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยใช้ปัญญา มีเหตุผลเพื่อที่จะได้ตัดสินใจและแก้ปัญหาความทุกข์และความขัดแย้งนั้น บนพื้นฐานของความเป็นจริง

อาจกล่าวได้ว่า “ขันติ” ตามโลกทัศน์ของพระพุทธศาสนา ก็คือกระบวนการป้องกัน และห้ามปรามอัสวกิเลสในจิตใจที่ได้รับแรงกระแทกจากผัสสะภายนอกให้เบาบางสลายไป และยังสามารถใช้กำจัดกิเลสทั้งหลายโดยมีจุดเริ่มต้นที่สำคัญ ก็คือ จะต้องเป็นความพยายามป้องกัน ห้ามมิให้กิเลสเฟื่องฟูขึ้นมา หรือเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะต้องใช้ความอดทน ความอดกลั้น ช่มระยับเอาไว้ให้จิตใจอยู่เหนือการครอบงำของกิเลสทั้งปวงโดยใช้สติปัญญาเป็นเครื่องกำจัดในขั้นตอนสุดท้าย^{๔๓} ดังนั้นจึงอาจกล่าว

^{๔๓} พระมหาขันทอง วิชาเดช, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ขันติในพุทธศาสนาเถรวาท”, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๗-๓๘.

ได้ว่า ขันติตามความหมายของพระพุทธศาสนาสัมปยุตด้วยคุณธรรมหลายหมวด แต่คุณธรรมข้อสำคัญที่สามารถบูรณาการเพื่อสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นได้ก็คือ “ปัญญา” นั่นเอง ดังพุทธพจน์ที่แสดงความสำคัญของ “ปัญญา” ซึ่งมีปรากฏมากมาย ดังเช่น “ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวว่า ปัญญาประเสริฐที่สุดดุจดวงจันทร์ราชาแห่งนักษัตร ประเสริฐกว่าดวงดาวทั้งหลาย คีล ลิริ และธรรมของสัตบุรุษย่อมเป็นไปตามบุคคลที่มีปัญญา”^{๔๔} หรือข้อความว่า “ไม่ควรละเลยการใช้ปัญญา”^{๔๕} เป็นต้น กล่าวได้ว่า “ปัญญา” เป็นดังเครื่องมือตรวจสอบว่า ความอดทนที่กำลังเผชิญอยู่ในสถานการณ์นั้นๆ เป็นความเข้าใจที่ถ่องแท้ถูกต้องหรือไม่ หรือเป็นความอดทนที่เป็นลักษณะของการฝืนทน จนเกิดความบีบคั้นกดดัน กลายเป็นความทุกข์ทรมานในจิตใจ หรือเป็นการปล่อยให้ตนเองถูกทำร้าย เบียดเบียนจากผู้อื่นหรือสภาพปัญหาหอบด้าน ดังที่ องค์กรโกลาเมะ รับสั่งว่า “การอดกลั้นที่แท้จริงหาใช่การกล่าวเชื่องหวานว่า “มาสิ มาทำร้ายฉัน” มันไม่ใช่ทั้งการยอมทน หรือยอมจำนน... แต่มีความกล้าหาญ ความเข้มแข็งของจิตใจ ผนวกกับความฉลาด (ปัญญา) จึงทำให้เราพ้นจากความทรมานทางจิตใจที่ไม่จำเป็น และรังไรไว้ไม่ให้ตกลงไปในหลุมพรางของความหมายร้าย”^{๔๖} ซึ่งด้วยเหตุนี้เอง พระพุทธศาสนาจึงสอนว่า ขันติต้องคู่กับองค์ธรรมได้แก่ปัญญา ความรู้แจ้งเท่าทันความจริง เข้าใจสถานการณ์ตามความเป็นจริงเหมาะสมที่จะใช้ความอดทนให้ถูกวิธี ควรแก้ออกาสการใช้งาน โดยต้องมีวิธีการใช้ให้เหมาะสมกับทุกๆ เหตุการณ์ที่เราเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย แต่ต้องไม่ใช่เรื่องของ การคาดหวังจากสิ่งอื่น หรือ บุคคลอื่น และต้องไม่พยายามไปเปลี่ยนแปลงแก้ไขสถานการณ์ภายนอก ให้เป็นไปตามความปรารถนาของตน นี่คือนหนทางที่จะสร้างสันติสุขขึ้นในโลก ฉะนั้น ในเรื่องของการสร้างสันติภาพ การส่งเสริมขันติธรรม จึงต้องอาศัยความเข้าใจกระจ่างชัดแล้วปฏิบัติให้สอดคล้องกับความจริง หรือสถานการณ์จริงในขณะนั้นๆ ทั้งปัญหาความทุกข์หรือการขาดสันติภาพ หรือความสงบสุขภายในจิตใจของปัจเจกชน รวมไปถึง ปัญหาการขาดสันติภาพ หรือความสงบสุขของสังคมและโลก ด้วยการพิจารณาอย่างรอบคอบและรู้เท่าทันตามเหตุผล ปัจจัย สอดคล้องกับกระบวนการของอริยสัจ ๔ กล่าวได้ว่า การที่ “ขันติ” สัมปยุตด้วยปัญญา ก็คือแบบอย่างของการสร้างสรรค์สันติภาพแก่สังคมโลกนั่นเอง^{๔๗}

ปัญหาในความเข้าใจเรื่องคุณค่าของ “ขันติ”

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการกล่าวถึง การใช้ “ขันติ” หรือ ความอดทน ในการขจัดปัญหาความขัดแย้ง เพื่อก่อให้เกิดสันติภาพนั้น ก็อาจจะมีความคิดเห็นที่ได้แย้งเกิดขึ้นได้ในแง่ที่มีความเข้าใจความ

^{๔๔} พุ.ชา.๒๗/๘๑/๔๓๖.

^{๔๕} ม.อ. ๑๔/๓๔๘/๓๗๗.

^{๔๖} ฉลอง-พรองซ์ เรอเวลด มัตติเยอ ริการุ, **ภิกษุกับนักปรัชญา บทสนทนาพุทธศาสนา-ปรัชญาตะวันตก**, แปลโดยงามพรรณ เวชชาชีวะ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ออร์คิด, ๒๕๕๒), หน้า ๘๓.

^{๔๗} พระมหาขันทอง วิชิตเดช, “การศึกษาวិเคราะห์เรื่อง ขันติในพุทธศาสนาเถรวาท”, **ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต** (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๙.

หมายของ “ขันติ” อย่างไม่ต้องสงสัย กล่าวคือ อาจเกิดคำถามขึ้นได้ว่า ในกรณีที่ตนเองถูกทำร้าย เบียดเบียน จากบุคคลอื่น หรือกลุ่มอื่น เช่น ชุมชนชาวพุทธ หรือ พระภิกษุสงฆ์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย^{๔๘} ที่ถูกทำร้าย หรือ สังหาร จากกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบอย่างโหดเหี้ยม ถ้าเป็นเช่นนั้น ทำไมผู้เสียหายจะต้องยอมอดทนด้วย ทำไมไม่ตอบโต้กลับให้สาสม การยอมรับชะตากรรมและอดทนไม่ตอบโต้กลับก็เท่ากับเปิดโอกาสให้อีกฝ่ายทำร้ายได้สะดวกยิ่งขึ้น จึงเป็นสิ่งควรแล้วหรือ? จากการตั้งข้อสังเกตและคำถามข้อนี้ เป็นไปได้ว่า เป็นความเข้าใจ “ขันติ” ในความหมายที่ว่า “ขันติ หมายถึงการยอมทน และยอมจำนนต่อคนอื่นหรือสิ่งอื่น” หรือ “ความอดทน หมายถึง การยอมแพ้ต่อคนอื่น ๆ หรือ สิ่งอื่น ๆ หรือ การอดทน หมายถึง การสูญเสียศักดิ์ศรี หรือ หมายถึง การเก็บกดอารมณ์ และความรู้สึก” หรือ “ความอดทน หมายถึง คุณธรรมที่ผู้น้อยแสดงออกต่อผู้ใหญ่เท่านั้น”^{๔๙} จากความเข้าใจเหล่านี้ ทำให้เกิดความคิดว่า ขันติ หรือ ความอดทนนี้ เป็นการยอมทนรับสภาพ รับชะตากรรม ไม่กล้าตอบโต้ ชี้ขาด หรือ โง่ หรือเปล่า? จากคำถามเหล่านี้ สามารถอธิบายได้ด้วยข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ที่ว่า “การที่ “ขันติ” สัมปยุตด้วยปัญญา ก็คือแบบอย่างของการสร้างสรรค์สันติภาพแก่สังคมโลก” นั้น หมายความว่า การมีความอดทน จะต้องมีความรู้ หรือ การรู้จัก เข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ด้วยสัมมาทิฐิ เป็นคุณธรรมคู่เคียง ความอดทนที่ขาดปัญญา ก็ไม่ต่างจากคนเขลาที่ผินทอนอยู่กับสิ่งที่ก่อให้เกิดทุกข์ โทษ เช่น การที่ถูกผู้อื่นเบียดเบียน ทำร้าย ก็ผินทอนรับสภาพอยู่แบบนั้น ไม่คิดหาทางแก้ไข หรือ หยุดยั้งการกระทำที่เป็นความผิดของผู้อื่นนั้น กรณีแบบนี้เท่ากับเป็นการเบียดเบียนตนเอง ซึ่งผิดจากหลักการของพระพุทธศาสนา แต่ ขันติ หรือความอดทนที่ประกอบด้วยปัญญา นั่นคือ การมีสติ ไม่บุ่มบ่าม สามารถแยกแยะ วิเคราะห์ ทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง โดยสามารถแยกสถานการณ์ที่เป็นจริงของทั้งตนเองและผู้อื่นออกจากความรู้สึก ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดอคติและความไม่ยุติธรรม สามารถวิเคราะห์ด้วยปัญญาเพื่อรู้เหตุ รู้ผล แยกอารมณ์ออกจากคน แยกคนออกจากปัญหา และแยกปัญหาออกจากการแก้ไขได้ จากนั้นจึงใช้ปัญญาแก้ปัญหาตามกระบวนการห้าขั้นตอนของอริยสัจ ๔ นั่นคือ พิจารณาว่า “ทุกข์” หรือปัญหาคืออะไร, “สมุทัย” สาเหตุของทุกข์หรือปัญหานั้น คือ อะไร?, “นิโรธ” เป้าหมายของการแก้ปัญหา คือ อะไร?, และสุดท้าย “มรรค” หรือ วิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาให้ได้สำเร็จ คือ อะไร?^{๕๐} “หลักการดังกล่าวนี้เองที่จะช่วยให้กระบวนการสร้างสันติภาพด้วยขันติ เป็นไปอย่างถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม หลักธรรมข้อหนึ่งที่ควรพัฒนาในจิตใจควบคู่กับขันติและปัญญา ก็คือ “ความเมตตา” ซึ่งหมายถึง ความรัก ความปรารถนาดีให้เขามีความสุข, แม้ไม่ตรีจิต คิดจะให้สัตว์ทั้งปวงมี

^{๔๘} สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยได้แก่ ยะลา ปัตตานี นราธิวาส
^{๔๙} ผศ. ดร. พระมหาพรชชา ธรรมหาโส (นิธิบุญญากร), งานนำเสนอ เรื่อง “ขันติ: หยุดแสดงความอ่อนแอ”
^{๕๐} ผศ. ดร. พระมหาพรชชา ธรรมหาโส (นิธิบุญญากร), งานนำเสนอ เรื่อง “ขันติ: หยุดแสดงความอ่อนแอ”

ความสุขทั่วหน้า^{๕๑} อาจกล่าวได้ว่า การเจริญเมตตา จัดเป็นการปฏิบัติศาสนธรรมส่วนสำคัญและจำเป็นต่อการเสริมสร้างสันติภาพ เพราะเมตตา คือ ความรักสรรพสัตว์อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ซึ่งเปรียบได้กับความรักของมารดาที่มีต่อลูกน้อยคนเดียวของเธอ ดังพระพุทธทวณะที่ว่า “มารดารักลูกน้อยคนเดียวมากกว่ารักตัวเองฉันใด ท่านทั้งหลายจงแผ่เมตตาอันไม่มีขอบเขตจำกัดไปยังสรรพสัตว์ฉันนั้น”^{๕๒} ซึ่ง การเจริญเมตตาให้เกิดมีขึ้นในจิตใจนี้เองจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ความโกรธแค้น พยาบาท หมดกำลังลง แต่ทั้งนี้ เมตตาที่แท้จริง คือความปรารถนาดีต่อผู้อื่น หรือกระทั่งศัตรู อย่างบริสุทธิ์ใจจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัย “ปัญญา” หรือ การเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ตามเหตุผล และปัจจัยที่ปราศจากอคติ เท่านั้น ดังนั้นเมตตาจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการสร้างสรรค์สันติภาพ หรือ ความสงบสุขให้บังเกิด เพราะเป็นคุณธรรมที่จะช่วยให้เกิดการให้อภัย ไม่อาฆาตจองเวรซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การยุติวงจรแห่งความขัดแย้ง และการแก้แค้น และนำไปสู่วิถีแห่งความสมานฉันท์ เนื่องจากเมื่อนำคุณธรรม “เมตตา” ซึ่งเป็นลักษณะของจิตใจที่นุ่มนวล อ่อนโยน มาสัมพันธ์เข้ากับ “ขันติ” ซึ่งเป็นลักษณะของจิตใจที่มีความหนักแน่น เท่ากับเป็นการสร้างความสมดุลให้กับแนวทางสันติวิธีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๕๓}

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้ “ขันติ” ในฐานะเป็นคุณธรรมเพื่อสร้างสันติภาพ นั้น ควรจะต้องสัมพันธ์ กับ “ปัญญา” และ “เมตตา” เป็นธรรมสัมพันธ์ เพื่อเป็นเหตุปัจจัยเกื้อหนุนกัน เพื่อให้กระบวนการสร้างสรรค์สันติภาพด้วย “สันติวิธี” ที่ปราศจากซึ่งการเบียดเบียน และความทุกข์ ประสบผลสำเร็จได้อย่างแท้จริง เช่นเดียวกับตัวอย่างครั้งพุทธกาลที่พระบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเข้าห้ามทัพด้วยสันติวิธี ในกรณีพิพาทระหว่างเจ้าศากยะ และเจ้าโกลิยะเรื่องแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณี ซึ่งไหลผ่านพรมแดนของแคว้นทั้ง ๒ กองทหารของทั้ง ๒ ฝ่ายกำลังประจันหน้ากันและเตรียมพร้อมสำหรับการรบที่กำลังจะเริ่มขึ้น พระพุทธองค์ทรงเข้าแทรกแซงเป็นการส่วนพระองค์ ทรงเข้าห้ามทัพ โดยแสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องโง่เขลาเพียงใดที่จะสังหารผลาญชีวิตมนุษย์อันประมาณค่ามิได้ของทหารเหล่านี้ เพื่อแลกกับน้ำซึ่งมีค่าเพียงเล็กน้อย^{๕๔} ซึ่งถือเป็นคำกล่าวเตือนสติเพื่อให้ทั้งกองกำลังของทั้งสองฝ่ายได้สงบกายและใจด้วยความอดทนจากนั้นจึงใช้ปัญญาใคร่ครวญถึงเหตุผล และความถูกต้องเหมาะสม ด้วย

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.—ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๐.

^{๕๒} พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต (มีถุภฺช), **พุทธวิธีสร้างสันติภาพ**, ปาฐกถาธรรม แสดง ณ ที่ประชุมสหประชาชาติใหญ่ครั้งที่ ๑๖ ขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก จัดขึ้นที่นครลอสแอนเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา วันที่ ๑๙-๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๑., หน้า ๓๑.

^{๕๓} ผศ. ดร. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร), **งานนำเสนอ เรื่อง “ขันติ: หยุคแสดงความอ่อนแอ”**

^{๕๔} พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต (มีถุภฺช), **พุทธวิธีสร้างสันติภาพ**, ปาฐกถาธรรม แสดง ณ ที่ประชุมสหประชาชาติใหญ่ครั้งที่ ๑๖ ขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก จัดขึ้นที่นครลอสแอนเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา วันที่ ๑๙-๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๑., หน้า ๔๗-๔๘.

การพิจารณาด้วยเมตตาในการที่จะละเว้นการหยิบยื่นความทุกข์ให้กับเพื่อนมนุษย์ นั่นเอง เรื่องนี้ ถือเป็นตัวอย่างหนึ่งของการใช้ “พุทธสันติวิธี” อันประกอบด้วย ชันติ ปัญญา และเมตตา เพื่อบังเกิดผลเป็นสันติภาพอย่างแท้จริง

บทสรุป

กล่าวได้ว่า “ขันติธรรม” ไม่ใช่เป้าหมายแต่เป็นวิธีการ เป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่ดูเล็กน้อย แต่จำเป็นในการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรง หรือ การกดขี่ข่มเหง “สันติภาพ” หรือ ความสงบสุขในชีวิตและสังคม จะไม่เกิดขึ้น ถ้าปราศจากซึ่ง “ขันติธรรม” ด้วย “ขันติธรรม” นี้เอง จึงทำให้มนุษย์มีเกียรติ และมีสังคมอันพึงปรารถนา ซึ่งต้องตามด้วยพัฒนาการของการปลูกฝังสันติภาพ การไร้ขันติธรรม และวัฏจักรแห่งความรุนแรงนี้ เกิดจากความเชื่อที่ว่า ระบบความเชื่อและวิถีชีวิตของกลุ่มตนเองมีความยิ่งใหญ่เหนือกลุ่มอื่น การไร้ขันติธรรมเริ่มจากสิ่งเล็กน้อย เช่น การขาดมารยาท หรือการละเลยผู้อื่น แล้วลุกลามต่อไปจนถึงระบบของสังคม เช่น การเหยียดสีผิว การทำผิดกฎหมาย การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ พฤติกรรมดังกล่าว เกิดจากการไม่ยอมรับคุณค่าพื้นฐานของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้นเป้าหมายสำคัญของการศึกษาหรือเสริมสร้างขันติธรรม จึงเป็นไปเพื่อความเห็นคุณค่าและการนับถือในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์^{๕๕}

“ขันติ” เมื่อดำรงอยู่ในฐานะเป็นคุณธรรมเชิงสังคม จะมีเอกลักษณ์ที่พิเศษในการเป็นปฏิบัติกร์ โดยตรงต่อการทะเลาะวิวาท หรือตัดทอนสาเหตุที่จะโยนไปสู่ความกระทบกระทั่งระหว่างกัน หยุดยั้ง บัองปรามและกำจัดความโกรธหรือความอาฆาตพยาบาททั้งหลายอันจะพึงมีเกิดขึ้นในสังคมได้ จากนั้นก็ช่วยเกื้อกูลหนุนเสริมความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ให้ประสพสันติสุขกันโดยทั่วหน้า ดังนั้น “ขันติ” ในแง่ของคุณธรรมระดับสังคมนี้ จึงช่วยสร้างสรรค์สันติภาพหรือความสงบสุขในสังคมให้เกิดขึ้นได้โดยเริ่มจากการสร้างสันติภาพภายใน คือ ความอดทนในจิตใจ สกัดกั้นอกุศลมูล มิให้มีกำลังที่จะก่อให้เกิดการกระทำอันเป็นไปเพื่อความเห็นแก่ตัว หรือ การเบียดเบียน ซึ่งในกระบวนการนี้ “ขันติ” ควรจะต้องได้รับการพัฒนาหรือเสริมสร้างเคียงคู่กับ “ปัญญา” และ “เมตตา” เพื่อก่อให้เกิดสันติภาพได้อย่างยั่งยืน ดังข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ศานติสุข หรือ ความสงบสุขเกิดขึ้นได้เพราะ “บุคคลรักษาตนเท่ากับรักษาผู้อื่น หรือ รักษาผู้อื่นเท่ากับรักษาตน ด้วยการปฏิบัติ ด้วยการเจริญ และด้วยการทำให้มากซึ่งกุศลธรรม คือ ความอดทน (ขันติ) ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) ความมีจิตอันประกอบด้วยเมตตา และกรุณาต่อกัน”^{๕๖}

^{๕๕}องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, **ขันติธรรม: ประตูลู่สันติภาพ** (Tolerance : the threshold of peace), แปลโดย คณะผู้ร่วมประชุมปฏิบัติการฝึกทักษะการแปล เพื่อสร้างนักแปลรุ่นใหม่เครือข่ายภาคอีสาน (กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗.

^{๕๖} ส. ม. ๑๙/๓๘๕/๒๔๑-๒๔๒.

อย่างไรก็ตาม คุณธรรม “ขันติ” ไม่เพียงแต่จะสรรสร้างมิติทางสังคมด้วยการปลูกฝัง มิตรภาพอันอบอุ่นในใจของมวลมนุษยชนเท่านั้น แต่ขันติยังได้ชื่อว่าเป็นคุณธรรม สูงส่งสำหรับมนุษย์ทุกคน เพราะเป็นเครื่องมือกลมกล่อมเกลากาย วาจา และใจ ให้บริสุทธิ์ดีงาม และเป็น คุณธรรมหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้ไปปฏิบัติไปสู่การพ้นจากการครอบงำของกิเลสทั้งหลายอันเป็นจุดมุ่ง หมายสูงสุดแห่งชีวิตได้ในที่สุด ซึ่งก็คือ การเข้าสู่สันติภาพแห่งชีวิตอย่างแท้จริงนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ฉวง-พรองซ์ เรอเวล มัตติเยอ ริการุ. **ภิกษุกับนักปรัชญา บทสนทนาพุทธศาสนา-ปรัชญาตะวันตก**. แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ออร์คิด, ๒๕๔๒.
- บุญยง ว่องวานิช. “เพื่อให้ได้มาซึ่งสันติภาพ”, สรุปลงความโดย โกศล สุขปลื้มถาวร. **ไทย-ญี่ปุ่นศึกษา**. (มกราคม-มีนาคม ๒๕๒๙) : ๑๒-๓๓.
- บุญร่วม เทียมจันทร์. **รวมสงครามสำคัญของโลก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บีเคแบงก์, ๒๕๓๙.
- ประเวศ วะสี, “คนไทยกับสันติภาพ”, **มติชน** (๑๑ มิถุนายน ๒๕๔๒) : ๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **จาริกบุญ จาริกธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพ- มหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). “สันติภาพเกิดจากอิสรภาพและความสุข”, ใน **สู่ตานตีสรี: ๕๐ ปี สันติภาพ ไทย** (จัดพิมพ์โดย คณะกรรมการงานวันสันติภาพไทย). กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). “เมื่อวินัยไม่มี เสรีภาพก็หายไป”, ใน **ความรุนแรงเกิดจากความ อ่อนแอ และ เมื่อวินัยไม่มี เสรีภาพก็หายไป**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.
- พระมหาขันทอง วิชาเดช, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ขันติในพุทธศาสนาเถรวาท”, **ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต** (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๕.

พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, “สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ: ความหมายและการประยุกต์ใช้ในโลกรปัจจุบัน”, **ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๘.

พระมหาประยูร ธรรมจิตโต (มีฤกษ์). **พุทธวิธีสร้างสันติภาพ**. ปาฐกถาธรรม แสดง ณ ที่ประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งที่ ๑๖ ขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก จัดขึ้นที่นครลอสแอนเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา วันที่ ๑๙-๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๑.

พระมหาหรรษา ธรรมหาโส (นิธิบุญยากกร). **งานนำเสนอ เรื่อง “ขันติ: หยุคแสดงความอ่อนแอ**.

พระมหาหรรษา ธรรมหาโส (นิธิบุญยากกร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซัง จ.เชียงใหม่”, **พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘.

พุทธทาสภิกขุ. **เป้าหมายของการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิพนพาน, ม.ป.ป.

พุทธทาสภิกขุ. **สันติภาพของโลก**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พุทธทาสภิกขุ. **อริยศีลธรรม (ชุดธรรมโมษณ์)**. ธรรมทานมูลนิธิจัดพิมพ์, ๒๕๒๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ. **ขันติธรรม: ประตูสู่สันติภาพ** (Tolerance : the threshold of peace), แปลโดย คณะผู้ร่วมประชุมปฏิบัติการฝึกทักษะการแปล เพื่อสร้างนักแปลรุ่นใหม่เครือข่ายภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๔๒.

ภาษาอังกฤษ

Francis A. Beer. **Peace Against War: The Ecology of International Violence**. San Francisco: W.H. Freeman and Company, 1981.

Kaare Svalastoga. **on Deadly Violence**. Oslo-Bergen-Troms Universitets forlaget, ๑๙๘๒.

Webster's new twentieth century dictionary of the English language. Cleveland: World Publishing Co., 1968.

บารมีของผู้ผู้นำ(ประเทศ) “ในฝัน”

นางภัทรนีย์ วิสุทธิศักดิ์

นิสิตปริญญาเอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ปัจจุบันนี้ คนเรามักเข้าใจคำว่า “บารมี” กันอย่างผิดๆ โดยเข้าใจว่าคนมีบารมีคือคนที่เป็นคนพบดี ร่ำรวย มีทรัพย์สิน ยศ ตำแหน่ง ชื่อเสียง บริวารมาก ทำให้มีการแสวงหาให้ได้มาในสิ่งต่างๆ อย่างมัวเมา เป็นที่มาของปัญหานานัปการ โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในฐานะ “ผู้นำ” หากเป็นผู้มากด้วยกิเลส กระทำตนให้เป็นผู้มีบารมี(อย่างเทียมๆ)เช่นนี้ จะนำพาให้ประเทศชาติไปสู่ความย่อยยับในที่สุด ความจริงแล้ว “ผู้นำ” ควรเป็นผู้มี “บารมีแท้” นั่นคือ บารมีทั้ง ๑๐ ที่พระพุทธองค์กล่าวไว้ รวมทั้งควรยังตนให้อยู่ในกรอบของบุญ-กิริยาบารมี ๑๐ ประการ นอกจากนี้ ควรพัฒนาตนให้มีความสามารถอย่างพิเศษ ที่เรียกกันว่า “ภาวะผู้นำแบบพิเศษ” หรือ (**Charismatic Leadership**) หาก “ผู้นำ” ของประเทศคนใด มีลักษณะที่เปี่ยมไปด้วย บารมีแท้ และ บุญบารมีเสริมดังกล่าว ก็จะเป็น “ผู้นำในฝัน” ที่จะนำพาประเทศชาติ ไปสู่ความสงบ สุข เจริญรุ่งเรืองอย่างแน่นอน ทั้งนี้ บุคคลที่ทรงบำเพ็ญบารมีเช่นนั้นมาโดยตลอด คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรม เป็นตัวอย่างที่ดั่งงาม สมควรที่ผู้นำทั้งหลายพึงเอาเป็นแบบอย่าง เพื่อความเป็นผู้นำ ตามสมควรแก่เกียรติยศที่ได้รับ และเพื่อความเจริญของประเทศอย่างถาวร

บทนำ

ประชากรทั่วโลกกำลังประสบปัญหามากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ทุกคนฝากความหวังไว้กับผู้นำ หรือผู้บริหารประเทศว่าจะมีนโยบายเร่งด่วนอย่างไรที่จะเยียวยาแก้ไข รักษา ตลอดจนวางแผนป้องกัน ให้อีกฤดูต่างๆ ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี สำหรับประเทศไทย ซึ่งนอกจากกำลังประสบกับปัญหาดังกล่าว เช่นเดียวกับนานาประเทศแล้ว ยังเกิดความแตกร้าง ชนิดที่เรียกว่าหาทางประสานแทบไม่เจอ มีการต่อต้านผู้นำ คือ นายกรัฐมนตรีคนแล้วคนเล่า อะไรทำให้คนแตกแยกเช่นนี้ ทำไมคนไทยจึงมีปัญหาเกี่ยวกับผู้นำถึงเพียงนี้ หากจะมองไปที่สาเหตุสำคัญแรกเริ่มนั้น ปัญหามาจากความต้องการผู้นำ ที่มีวิสัยทัศน์แบบใหม่ สามารถยังเศรษฐกิจให้เฟื่องฟู

ประชาชนจึงแบ่งฝ่ายแบ่งพวก เพราะมีมุมมองในเรื่อง**ภาวะผู้นำ**ของประเทศ ต่างกัน บางพวกก็ว่า “ผู้นำ” ต้องดี-ซื่อสัตย์ เป็นอันดับแรก บางฝ่ายก็ว่า “ผู้นำ” ต้องเก่ง ทนสมัย ฉับไวไว้วางใจ ต่างฝ่ายต่างยึดมุมมองของตนว่าถูกต้อง ปัญหาจึงอยู่ที่เราจะใช้อะไรเป็นเกณฑ์วัด เพื่อที่จะได้**“ผู้นำ”** ที่**ทั้งดี+เก่ง** หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า **ผู้นำ“ในฝัน”** ควรจะมีคุณลักษณะอย่างไร มีบารมีแบบไหน และที่สำคัญ ในมุมมองของพระพุทธรูปองค์นั้นๆ อย่างไรจึงสมควรจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีบุญญาบารมีให้สมกับความเป็นผู้นำที่แท้จริง

บทความนี้มุ่งศึกษาเพื่อได้คำตอบว่า **บารมี** ที่ **“ผู้นำประเทศในฝัน”** พึ่งมีนั้น ควรเป็นอย่างไร โดยมีกรอบในการนำเสนอ ดังนี้

- ❖ บารมี คืออะไร อย่างไรเรียกว่าบารมีแท้ อย่างไรเรียกว่าบารมีเทียม
- ❖ บารมีของ**“ผู้นำประเทศในฝัน”** นั้น
 - ควรมีลักษณะเช่นไร
 - ควรมีมุมมองแบบไหน และ
 - ควรใช้พุทธวิธีใดเป็นหลักยึดในการบริหารประเทศ
- ❖ ตัวอย่างของ **“ผู้นำประเทศในฝัน”**

บารมี คืออะไร

คนในปัจจุบันเข้าใจคำว่าบารมีกันผิดๆ เป็นความเข้าใจที่ตรงกันข้ามกันคำว่า**“บารมี”** ที่แท้จริงที่พระพุทธรูปองค์กล่าว

“บารมี” ในความหมายของพระพุทธรูป คือ **เครื่องยังให้ถึงฝั่ง หรือ เครื่องทำให้เต็ม**

เครื่อง ย่อมหมายถึงวิธีการ แนวทาง หรือ อีกนัยหนึ่งก็คือ วิถีทางดำเนินชีวิต

ฝั่ง หมายถึง นิพพาน

ดังนั้น บารมีที่แท้จริงเป็นเรื่องของวิถีทาง ที่จะนำไปสู่การดับทุกข์ คือ นิพพาน นั่นเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ทำกุศลทุกชนิดให้เต็ม เพื่อเป็นหนทางสู่นิพพาน ฉะนั้น สิ่งใดไม่เป็นเหตุให้ถึงฝั่ง สิ่งนั้นไม่ควรเรียกว่าบารมี

ปัจจุบันนี้ คำว่า **บารมี** จะถูกนำมาใช้เรียกคนที่มีเงินมาก มีอำนาจมาก มีบริวารมากกว่าเป็นผู้มีบารมี แม้ทรัพย์สินเหล่านั้นจะได้มาโดยทุจริต ก็ยังสมัครใจที่จะเรียกว่า**ผู้บารมี**อยู่นั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้คำศัพท์ทางพุทธศาสนา คำนี้ กำลังถูกบิดเบือนเจตนาธรรมณ์ของคำศัพท์ จากความหมายที่มีคุณค่าอันยิ่งใหญ่ลึกซึ้ง กลายเป็นศัพท์ที่มีไว้รองรับความชอบธรรมของคนผู้หมกมุ่นในวัตถุกาม และทำให้คนบางคนได้รับการปรับเปลี่ยนสถานะจากคอร์ปอเรทีฟที่มี เป็นผู้มีบารมี (แบบเทียมๆ) และได้รับการยกย่องนับถือในสังคม

บารมีที่แท้จริง ในพระพุทธานุสา เป็นเรื่องของวิถีชีวิตที่เป็นไปเพื่อบุณพพาน หรือ ความดับทุกข์นั่นเอง ซึ่งประกอบไปด้วยข้อปฏิบัติ ๑๐ ประการดังนี้ คือ

๑. ทานบารมี จิตของเราพร้อมที่จะให้ทานเป็นปกติ
๒. ศีลบารมี จิตของเราพร้อมในการทรงศีล
๓. เนกขัมมบารมี จิตพร้อมในการทรงเนกขัมมะเป็นปกติ
(เนกขัมมะ แปลว่า การถือบวช แต่ไม่ใช่ว่าต้องบรรพชาเป็นบรรพชิต)
๔. ปัญญาบารมี จิตพร้อมที่จะใช้ปัญญาเป็นเครื่องประหารกิเลสให้สิ้นไป
๕. วิริยบารมี มีวิริยะ มีความเพียรทุกขณะ คบค้อมใจไว้เสมอ
๖. ขันติบารมี มีขันติ มีทั้งอดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์
๗. สัจจะบารมี มีสัจจะมั่นตลอดเวลา ว่าเราจะทำจริงทุกอย่างในด้านของการทำดี
๘. อริยฐานบารมี ตั้งจิตไว้ให้ตรงโดยเฉพาะสู่เป้าหมายแห่งความดี
๙. เมตตาบารมี สร้างความรักด้วยเมตตา ไม่เป็นศัตรูกับใคร
๑๐. อุเบกขาบารมี รู้จักวางเฉยหลังจากที่ทำความดีที่เต็มที่แล้ว แต่การไม่เป็นไปอย่างที่ดี

ทั้ง ๑๐ ประการนี้ เป็นวิถีแห่งการบำนาเพ็ญตน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตไปสู่ จุดหมายปลายทาง คือความดับทุกข์ กล่าวคือ ไม่ว่าจะพูดหรือกระทำสิ่งใดอยู่ในกรอบของแนวทาง ๑๐ ประการนี้เน้นที่การบำนาเพ็ญ และผลอันเกิดจากการบำนาเพ็ญที่เป็นเป้าหมายหลัก คือนิพพาน ไม่เน้นผลข้างเคียงอื่นๆ เช่น ความร่ำรวย การได้ยศ หรืออำนาจ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องย้อมใจให้มัวเมาได้ ผลเหล่านี้ควรปล่อยให้ไปตามกรรมแล้วแต่กรรมจะให้ผล เนื่องจากบารมี ๑๐ ก็จัดเป็นกรรมอย่างหนึ่ง ขึ้นชื่อว่ากรรมที่ทำสำเร็จลงแล้วย่อมเที่ยงแท้ที่จะให้ผล กุศลวิบากอันเกิดจากบารมี ๑๐ นี้เอง ที่คนทั้งหลายพากันมัวหลงใหลใฝ่ฝันอยากจะได้ แต่ไม่ลงมือสร้างเหตุ ต้องการแต่เสวยผล (วิบาก) แห่งกรรมดี ในเมื่อหนักในโลกียผล ก็เลยถือเอาผิดๆ ว่า โลภียผลเหล่านี้เป็นตัวบารมีไปเสียเอง ประเด็นอยู่ตรงที่ว่ากุศลกรรมใด ทำด้วยจิตที่ไม่มุ่งปรารถนาให้เป็นปัจจัยแก่นิพพาน กุศลกรรมนั้นจะเป็นแต่เพียงกรรมดี ทำให้ผู้กระทำเป็นคนดีในโลก ซึ่งตามกฎแห่งกรรมก็จะได้รับกุศลวิบากในวันข้างหน้า แต่จะไม่นับเป็นบารมี เพราะฉะนั้นคำว่าบารมี จึงมีแต่ในพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่มีนอกพุทธศาสนา นอกพุทธศาสนาอาจจะมีการชู้สักรักเท่าไรก็ได้ แต่จะไม่มี อริยะบุคคล ผู้ทำบารมีให้เต็มแล้ว ถึงฝั่งแล้ว

ปัจจุบันนี้ คำว่า **“บารมี”** ถูกใช้ในความหมายว่า การได้ครอบครองทรัพย์สิน เงินทองอำนาจ วาสนา ยศฐาบรรดาศักดิ์ มีชื่อเสียงมากบิรวารมากมาย เราเรียกบุคคลเหล่านี้ (อย่างผิดๆ) ว่า**ผู้มีบารมี** และยอมรับนับถือให้เป็นผู้นำของสังคม ซึ่งแท้จริงแล้วสิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นเพียง **“บารมีเทียม”** ที่ควรเรียกให้ถูกว่า **“ผู้เสวยผลบุญ”** และผู้ที่เสวยผลบุญเหล่านี้มักทำตนให้เป็น **“ผู้มีอิทธิพล”** ทางสังคมนั่นเอง

เมื่อคนทั้งหลายเข้าใจผิดว่าบารมีเทียม คือบารมีแท้ จึงทำให้ที่มาของการคัดสรรบุคคลที่จะมาเป็น**ผู้นำของประเทศ** ค่อนข้างผิดพลาด แทนที่จะคัดสรรผู้นำที่มีคุณงามความดี และมีความสามารถอย่างแท้จริง กลับกลายมายอมรับบุคคลที่มีอำนาจ มีชื่อเสียง มีความร่ำรวย ก่อให้เกิดปรากฏการณ์

มีใครยาวสาวได้สาวเอา แย่งกันเป็น “ผู้มีบารมี” หรือ “ผู้นำ” ในสังคม ค่านิยมผิดๆ นี้ทำให้เรามีแต่ **ผู้นำ** ที่ แกร่งแย่งชิงดี แข่งบารมีแบบเมากามัวตฤ มากไปด้วยเหลี่ยมเล่ห์ในการแสวงหา

ความเป็นมนุษย์แห่งยุคสมัยถูกตีค่าด้วยสิ่งนอกกายเหล่านี้ สังคมกำลังตีค่าความเป็น “ผู้นำ” ด้วยองค์ประกอบทั้งหลายเหล่านี้ นี้หรือ คือ **วิถีทางแห่งบารมี ที่ผู้นำพึงมี** ทุกๆ ที่สิ่งเหล่านี้พระพุทธองค์ ตรัสเรียกว่า **“อุจจาระ”** ดังปรากฏในพระสูตรว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายถึงสุบินนิมิตของพระองค์ ดังนี้ “..ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก่อนจะตรัสรู้ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ยังเป็นพระโพธิสัตว์ อยู่ เดินไปมาบนภูเขาสูงใหญ่ (แต่) ไม่แปดเปื้อน**อุจจาระ** นี่เป็นมหาสุบินประการที่ ๕ ปรากฏเป็น นิมิตให้ทราบว่า ตถาคตได้จิวร บิณฑบาตเสนาสนะ และคิลานปัจฉิมภัสสชบาริชาล แล้วไม่ลุ่มหลง ไม่หมกหมุ่น ไม่พัวพันมีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก บริโภคอยู่..”^๑ จะเห็นว่าในพระสูตรนี้พระพุทธองค์ตรัสเปรียบ ลาม ยศ ชื่อเสียง อำนาจวาสนา ฯลฯ ว่าเป็นเช่นกับ **อุจจาระ** ยิ่งมีความต้องการมาก ยิ่งลุ่มหลงมาก ก็ยิ่งทำอันตรายมาก

ถามว่า ถ้าเช่นนั้นเราควรหยุดแสวงหา หยุดทำงาน หยุดหาเลี้ยงชีพ อยู่บ้านเฉยๆ ไม่ต้องทำอะไรกระนั้นหรือ ตอบว่าไม่ใช่เช่นนั้น ประเด็นไม่ได้อยู่ที่การทำอะไรหรือไม่ทำอะไร แต่**อยู่ที่ใจ**ที่ทำอะไร หรือไม่ทำอะไร ด้วยความไม่กระหาย ด้วยการเป็น**อิสระจากความเห็นแก่ตัว** การมีชีวิตอยู่อย่างผู้มีบารมีที่แท้จริง ก็คือ อยู่อย่าง**ผู้เสียสละ** ต้องเป็นผู้บำเพ็ญไม่ใช่ไม่บำเพ็ญ ต้องเป็นผู้ให้ไม่ใช่ไม่ให้ โดยเฉพาะผู้ที่สมควรจะชื่อว่าเป็น **“ผู้นำของประเทศ”** ควรวางใจให้อยู่ในกรอบของบารมีที่แท้จริง เป็นการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ ทำเพื่อส่วนรวม มีใช้เพื่ออำนาจวาสนาในโลกียสุขแห่งตน

ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ ที่ทรงเกียรติคุณอยู่ในหัวใจของคนได้จริง ได้รับการยอมรับนับถือยาวนาน อย่างเช่น มหาตมะคานธี มาร์ติน ลูเธอร์คิงส์ แมซีเทเรซ่า ท่านเหล่านี้ล้วนเป็นผู้เสียสละที่ยิ่งใหญ่ สละความสุขส่วนตัว เพื่อประโยชน์ของมหาชนโดยแท้

บารมีของ“ผู้นำประเทศในฝัน” นั้น นอกจากควรเป็นผู้เปี่ยมด้วยคุณงามความดี ในครรลองแห่งบารมีที่แท้จริง เป็นผู้เสียสละที่ยิ่งใหญ่ ดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ ที่ควรนำมาพิจารณาประกอบอีก คือ

- ควรมีลักษณะเช่นไร
- ควรมีมุมมองแบบไหน และ
- ควรประยุกต์พุทธวิธีเป็นหลักในการบริหารประเทศอย่างไร

^๑ อ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๖/๓๓๖.

บารมีของ “ผู้นำประเทศในฝัน”

ควรมีลักษณะเช่นไร	ควรมีมุมมองแบบไหน	ควรประยุกต์พุทธวิธีเป็นหลักในการบริหารประเทศอย่างไร
ผู้นำแบบความสามารถพิเศษ (Charismatic Leader)	- มุมมองในอดีต	- บุญกิริยาบารมีทั้ง ๑๐
	- มุมมองในปัจจุบัน	- ทศพิธราชธรรม

ควรมีลักษณะเช่นไร

ตั้งแต่ปี ค.ศ.๑๙๘๐ ภาวะผู้นำ ที่เรียกว่า “ภาวะผู้นำแบบความสามารถพิเศษ” (Charismatic Leadership) เป็นลักษณะเฉพาะของผู้นำ ที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก เพราะเป็นกระบวนการที่ผู้นำควรศึกษา เพื่อความสำเร็จในการบริหารงานของตน

คำว่า "Charisma" หรือ "ความสามารถพิเศษ" มาจากภาษากรีก

หมายถึงบุคคลที่มีพรสวรรค์ที่สามารถทำงานได้สำเร็จ อย่างน่าอัศจรรย์ ทั้งยังสามารถทำนายเหตุการณ์และคาดการณ์ล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำ

ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ (Charismatic Leader) เป็นผู้นำที่มีอิทธิพลเหนือผู้ตามโดยไม่ได้อาศัยตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ และประเพณีที่ยึดถือกันมา หากอยู่ที่ความสามารถพิเศษของตัวผู้นำเองซึ่งก่อให้เกิด**อำนาจบารมี** ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษนั้นพบในการศึกษาผู้นำหลายประเภท เช่น ผู้นำทางการเมือง, ผู้นำทางศาสนา, ผู้นำที่นำชุมชนเคลื่อนไหวหรือต่อสู้เรียกร้องสิทธิบางประการ

ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบความสามารถพิเศษ ที่เป็นที่รู้จักกันดี ได้แก่

๑. ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบความสามารถพิเศษของเฮาส์ (House's Charismatic Leadership Theory) เฮาส์ (House, ๑๙๗๗)เสนอทฤษฎี อธิบายภาวะผู้นำแบบความสามารถพิเศษ ที่ได้มาจากการสังเกตผู้นำในสังคมหลายแบบ และสรุปให้เห็นกว้างๆ ถึงลักษณะของผู้นำที่ทำให้เกิดภาวะผู้นำแบบความสามารถพิเศษได้นั้น ก็คือผู้นำที่ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อ หรือเกิดสิ่งต่อไปนี้

๑. เชื่อมั่นว่าความเชื่อของผู้นำเป็นสิ่งถูกต้อง
๒. มีความเชื่อคล้ายคลึงกัน หรือเหมือนกับผู้นำ
๓. ไม่มีข้อกังขาในการยอมรับผู้นำของผู้ตาม
๔. มีความรัก พอใจในตัวผู้นำ
๕. เต็มใจและยินดีปฏิบัติตามคำสั่งของผู้นำ
๖. มีอารมณ์ในการทำงาน
๗. มีเป้าหมาย จุดมุ่งหมายในการปฏิบัติงานต่างๆ สูง
๘. มีความเชื่อว่า ความสำเร็จของงานเป็นผลมาจากการปฏิบัติงานของผู้ตาม

จากทฤษฎีจะเห็นได้ว่าการสร้างบารมี ในทฤษฎีของภาวะผู้นำแบบความสามารถพิเศษ นั้น ผู้นำจะต้องมีอำนาจ มีความมั่นใจ และ เชื่อมมั่น ในความคิดของตนเอง ดังนั้นผู้นำต้องพยายามมีอิทธิพลเหนือผู้ตาม ให้ผู้ตามเกิดความมั่นใจและเชื่อมั่น หากผู้นำที่ขาดทั้งความมั่นใจ และ เชื่อมมั่นในตนเอง ย่อมไม่สามารถจะสร้างบารมี หรือ อิทธิพลเหนือคนอื่นได้ และแน่นอนโอกาสจะประสบความสำเร็จก็ย่อมน้อยไปด้วย

๒. การศึกษาทฤษฎีของเฮาส์เพิ่มเติมโดย แบลส (Bass's Extension of House's Theory)

แบลสได้เสนอผลการศึกษาต่อเนื่องจากทฤษฎีของ เฮาส์ ว่า “ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ” นั้น ไม่ใช่มีแต่ในด้านความมั่นใจ ในความเชื่อมั่นตนเองเท่านั้น แต่จะเชื่อว่าตนเองมีความมุ่งหมายและแรงดลบันดาลใจเหนือคนอื่นธรรมดาทั่วๆ ไป ทำให้ผู้ตามมีความรู้สึกถึงขั้นบูชาและเคารพสักการะในตัวผู้นำว่าเป็น **ประดุกวีรบุรุษ** หรือตัวแทนของ**ผู้มีปัญญา** หรือ**ผู้เสียสละ** ผู้นำแบบนี้จะแตกต่างจากผู้นำแบบอื่น ตรงมุ่งมั่นที่จะเป็นแบบอย่างที่ดี ยึดหยุ่น เปิดโอกาส และ ขอร้องแทนการข่มขู่ ในทางตรงกันข้าม ผู้นำที่ไม่มีความสามารถพิเศษ หรือผู้นำแบบเก่า จะใช้ **อำนาจบารมี** โดยใช้การข่มขู่ หรือ สร้างแรงกดดันต่างๆ ให้เกิดความกลัว อันจะนำมาซึ่งการเกลียดชังในที่สุด ซึ่งผู้นำแบบนี้มักจะพบกับความล้มเหลวในที่สุด

๓. ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบความสามารถพิเศษ คองเกอร์ และคานันโก (Conger and Kanungo's Charismatic Leadership Theory)

คองเกอร์ และคานันโกได้สังเกตพฤติกรรมของผู้นำ และเปรียบเทียบระหว่างผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ กับผู้นำที่ไม่มีความสามารถพิเศษ เขาได้สรุปข้อค้นพบเกี่ยวกับคุณลักษณะและพฤติกรรมของผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ ที่สำคัญดังต่อไปนี้

๑. วิสัยทัศน์กว้างไกล (Extremty vision) การมีวิสัยทัศน์ย่อมต้องมีความกล้าในการปรับเปลี่ยน ผู้นำที่ขาดอำนาจบารมีทั่วไป มักจะทำแค่ให้ได้อยู่ในตำแหน่งเท่านั้น อาจจะคิดปรับเปลี่ยนก็เพียงเล็กน้อยเพื่อไม่ให้ถูกตำหนิได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าผู้นำมีวิสัยทัศน์ที่ไกลเกินไป ลูกน้องปรับเปลี่ยนและรับไม่ได้ ก็จะทำให้ผู้นำเพี้ยนไป หรือไม่มีความสามารถ

๒. กล้าเสี่ยง (High personal risk) ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษนั้นจะเป็นบุคคลที่ยอมเสียสละเพื่อส่วนรวม กล้าเสี่ยง และให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในความสำเร็จร่วมกัน ไม่ใช่ของผู้นำเอง สิ่งที่จะประทับใจลูกน้องต่อการเสี่ยงของผู้นำก็คือ การเสี่ยงถึงขั้นยอมที่จะสูญเสียตำแหน่งหน้าที่ผลประโยชน์และมรดกชนในองค์กรไป เพื่อความถูกต้องชอบธรรม

๓. ใช้กลยุทธ์วิธีทุกรูปแบบ (Use of unconventional strategies) คือผู้นำที่ไม่ติดยึดอยู่กับแบบใดแบบหนึ่ง ใช้ยุทธวิธีหลากหลายแม้ว่าบางยุทธวิธีจะสร้างแรงกดดันให้ผู้ตามมากกว่าปกติก็ตาม

๔. ประเมินสถานการณ์รอบข้างตลอดเวลา (Accurate assessment of the situation) โดยทั่วๆ ไปผู้นำที่จะเสี่ยงในเรื่องใดก็ตาม ย่อมต้องมีข้อมูลต่างๆ อย่างดี เพื่อจะได้รู้ถึงปัจจัยที่จะสนับสนุน หรือขัดขวางการเสี่ยงในเรื่องนั้นๆ โดยเฉพาะเรื่องเวลา ผู้นำจะต้องประเมินสถานการณ์ให้มีข้อมูลที่ถูกต้อง ทันสมัย ตลอดเวลา

๕. เปลี่ยนความติดยึดของผู้ตาม (Follower disenchantment) ผู้นำต้องสามารถจะทำให้ผู้ตามไม่ติดยึด หรือวนเวียนอยู่กับการทำงานแบบเดิม หันมายอมรับการทำงานที่มีการแสวงหาวิธีทำงานใหม่ที่แตกต่าง แต่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากกว่า

๖. สื่อสารด้วยความมั่นใจ (Communication of self-confidence) การสื่อที่ชัดเจนและแสดงถึงความเชื่อมั่นของผู้นำ จะเป็นแบบอย่างของผู้ตาม หากผู้ตามมีความเชื่อมั่นว่าผู้นำมีความรู้ มีวิธีการที่จะทำให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ ย่อมตั้งใจทำงานหนัก เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานของผู้นำ

๗. ใช้อำนาจส่วนบุคคล (Use of personal power) โดยทั่วไปพบว่า ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษชอบใช้อำนาจส่วนบุคคล ในด้านอำนาจแห่งความเชี่ยวชาญ และอำนาจแห่งความเป็นเพื่อน จะปฏิบัติงานให้เสร็จจุล่งได้ ส่วนผู้นำที่ใช้อำนาจ ในด้านสั่งการให้ลูกน้องตามคำสั่ง จะไม่ได้รับการยกย่องใดๆ และมักไม่ได้รับความสำเร็จ^๒

ควรมีมุมมองแบบไหน

มุมมองในอดีต เราอาจย้อนกลับไปมองในอดีต เพื่อแสวงหาแนวคิดต่างๆ ที่ดีของปราชญ์โบราณ ที่เหมาะสมกับการแก้ปัญหาในสถานการณ์ในปัจจุบัน (ที่กำลังขัดแย้งกันว่าจะเลือกผู้นำแบบไหนดี) แล้วนำมาประกอบการพิจารณาเลือก หรือตัดสินผู้นำ ที่สามารถไขปัญหา นำพาความสุข และความเจริญมาสู่ประเทศ ซึ่งในที่นี้ขอเสนอปรัชญาของเพลโตมาประกอบการพิจารณา

เพลโต (Plato ๔๒๗- ๓๘๗ B.C) เพลโตคือผู้ที่มีปรัชญาว่าความยุติธรรม คือ การทำหน้าที่ของตัวเอง ไม่ก้าวร้าวหน้าที่ของผู้อื่น ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ที่จะเป็นนักปกครองและนักรบ ห้ามมีทรัพย์สินสมบัติเป็นส่วนตัว ห้ามประกอบอาชีพแข่งกับสามัญชน เพราะจะใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว และจะไม่ใช้เวลาเพื่อประเทศชาติ ห้ามมีคู่ครองและบุตรธิดาเป็นการส่วนตัว เพลโตได้ให้หลักคุณธรรม ๔ ประการ ในการจำแนกคน ดังนี้

- ๑. ความฉลาด (wisdom) = สำหรับนักปกครอง
- ๒. ความกล้าหาญ (Courage) = สำหรับทหาร
- ๓. ความพอดี (Temperance) = สำหรับคนทุกคน
- ๔. ความยุติธรรม (Justice) = สำหรับการทำงานตามหน้าที่ไม่ก้าวร้าวผู้อื่น

นอกจากนี้ ยังให้วิธีคัดเลือกคนด้วยการศึกษา กล่าวคือ

๑. วิทยาลัยสงฆ์ - ๒๐ ปี ให้เรียนวิชาดนตรีก่อนเพื่อทำให้อ่อนโยน จากนั้นให้เรียนการบริหารเพื่อทำร่างกายให้เข้มแข็ง ถ้าสอบไม่ผ่านให้เป็นพลเมืองสามัญ

^๒ จรรยา แผนสมบูรณ ทฤษฎีภาวะผู้นำ.. <http://gotoknow.org/blog/lea-ship/๑๐๘๒๗๕>. ๒๐ ก.พ. ๒๐๐๙

๒. วัย ๒๐ - ๓๐ ปี ให้เรียนวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เรขาคณิต ดาราศาสตร์ อันเป็นวิชาชั้นสูง ถ้าสอบไม่ผ่านให้เป็นทหาร ตำรวจ

๓. วัย ๓๐ -๓๕ ปี ให้เรียนอภิปราย

๔. วัย ๓๕ -๕๐ ปี ให้เรียนฝึกวิชาการปกครอง จากนั้นจึงก้าวขึ้นเป็นราชาปรมาธิบดี

เมื่อพิจารณามุมมองของเพลโต จะเห็นได้ว่า “ผู้นำ” หรือ “ผู้สามารถปกครอง” ต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญก็คือ **ความฉลาด และ มีวัยอันสมควร (๓๕ - ๕๐) ปีขึ้นไป**

เพลโตกล่าวว่าระบบการเมืองที่ดีจะต้องได้รับการปกครองโดยคนฉลาด และคนเราต้องมีเหตุผลในการควบคุมจิตใจและตัณหา หรือความต้องการของตน คนมีเหตุผลควรเป็นผู้ปกครอง คนที่มีจิตใจเข้มแข็งควรเป็นผู้บริหารและปกป้องประเทศ คนที่มีตัณหาที่ควรเป็นผู้ผลิตสิ่งต่างๆ

เพลโตเสนอการแก้ปัญหาพระราชย์ว่า “แนวทางแก้ปัญหาได้แก่ การหยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงกลับไปสู่ระบอบกษัตริย์เหมือนเดิม แล้วสร้างเสถียรภาพและอำนาจของชนชั้นปกครองให้ดีขึ้น สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการมีจิตใจที่จะปกครองให้เกิดขึ้นด้วย ทั้งนี้โดยให้การศึกษาคู่ที่เหมาะสมแก่พวกเขา บำรุงชาติพันธุ์ของชนชั้นปกครองขึ้นมาใหม่”^๓

เราอาจนำแนวคิดหรือมุมมองบางประการของเพลโต มาใช้ให้เหมาะสมกับการตัดสินใจเลือกนักการเมืองในปัจจุบัน โดยเฉพาะประเทศไทย ที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข แต่กำลังประสบปัญหาความขัดแย้งอย่างยิ่งในเรื่อง “ผู้นำ”

มุมมองในปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้ ผู้นำทางการเมืองครองตำแหน่งได้ไม่นาน ทั้งนี้เป็นผลจากปัจจัยหลัก ๒ ประการคือ ประการแรก ผู้นำทางการเมืองไม่มีผลงาน หรือมีผลงานไม่เข้าตาประชาชน และประการที่สองคือ ผู้นำทางการเมืองมีพฤติกรรมทุจริตฉ้อฉล จึงถูกขับไล่ออกไป สำหรับปัจจัยข้อที่ ๒ นั้น ชัดเจนอยู่ในตัวแล้วว่า หากนักการเมืองทุจริตผิดจริง เขาก็ต้องถูกลงโทษให้ออกจากตำแหน่งไปในที่สุด แต่สำหรับประเด็นข้อแรก เรื่องผลงานของนักการเมืองนั้นค่อนข้างพิจารณายากว่า ใครมีผลงานหรือไม่มีผลงาน แต่ ก็มีเกณฑ์ง่ายที่ใช้วัดผู้นำของประเทศ ว่ามีผลงานหรือไม่ ให้ดูที่คุณภาพชีวิต (Quality of life) ของประชาชนโดยรวม ไม่ใช่คุณภาพชีวิตของคนเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ปัญหาอยู่ที่ เราจะใช้เกณฑ์ใดในการพิจารณาผู้นำทางการเมือง ซึ่งโดยปกติแล้วอาจสังเกตพฤติกรรมของนักการเมือง ที่มีวิธีการในการผูกใจคน และ สร้างผลงานด้วยวิธีต่างกัน มาเป็นเกณฑ์ประกอบในการตัดสินใจเลือกการทำงานของ “ผู้นำ” เหล่านั้น ดังนี้

^๓ ศึกษาเพิ่มเติมใน ทินพันธุ์ นาคะตะ. ศ.ดร. **ปรัชญาการเมืองของเพลโต**, กรุงเทพฯ : วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ นิตดา, ปีที่ ๒, ฉ ๓, ก.ค.- ก.ย. ๒๕๔๐. หน้า ๒๖.

๑. ใช้หลักเหตุผล (Rationality) ใช้ข้อมูลในการวิเคราะห์ ใช้ตรรกะ (Logic) ในการคิดหาเหตุผล และ คำอธิบาย นำสู่การตัดสินใจและการปฏิบัติ

๒. ใช้อำนาจหน้าที่ (Authoritativeness) คือ ใช้อำนาจที่มีในตำแหน่ง ในการสั่งการและตัดสินใจ โดยไม่จำเป็นต้องชี้แจงเหตุผล หรือปรึกษาผู้อื่น

๓. ใช้วิธีเสี่ยงดวงหรือผจญภัยเอาดาบหน้า (Adventurousness) เมื่อข้อมูลมีไม่พอเมื่อมีเวลาน้อยให้ตัดสินใจ ผู้นำประเทศหลายคนก็อาจใช้วิธีเสี่ยง แต่บางคนก็มีนิสัยชอบเสี่ยงเป็นประจำ คือไม่ชอบทำตามแผนและข้อมูลที่มีอยู่ ซึ่งบางทีก็ดี บางทีก็ล้มจมไปเลยทั้งตัวผู้นำและประเทศ

๔. ใช้การสร้างแรงบันดาลใจและจิตใจ (Inspiration) คือ การใช้เสน่ห์และศิลปะเฉพาะตัวของผู้นำในการจูงใจทำให้ประชาชนเกิดความประทับใจ ศรัทธาเชื่อถือในตัวผู้นำ มีความฝืนความศรัทธาในสิ่งเดียวกับผู้นำ และปฏิบัติตามด้วยดี^๔

ความจริงแล้ว ผู้นำประเทศในปัจจุบัน อาจต้องใช้เทคนิคทั้ง ๔ ประการนี้ ในการตัดสินใจ หรือในการสร้างผลงานให้ปรากฏ ทั้งนี้เพราะแต่ละสถานการณ์ย่อมแตกต่างกัน ซึ่งเราจะใช้ข้อใดข้อหนึ่งเป็นเกณฑ์วัด ว่าผู้นำที่กระทำตามแบบข้อนี้ ดีกว่าข้อนั้นคงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม เราควรเลือกผู้นำประเทศที่แน่นด้วยเนื้อหา หลักการและเหตุผล ไม่ใช่ถนัดพูดสร้างแต่ฝัน แม้ในบางกรณีบางสถานการณ์ก็กล้าเสี่ยง กล้าตัดสินใจฉับไว รวมทั้งควรมีเสน่ห์ในตน ที่จะสร้างความประทับใจ ให้ประชาชนศรัทธาเชื่อมั่น และเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้

องค์ประกอบต่างๆที่ผู้นำพึงมีในทางโลก ดังที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นข้อมูลที่เราอาจใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินใจได้ว่า เราควรเลือกผู้นำแบบใด นอกจากองค์ประกอบที่เป็นบารมีทางโลก เรายังควรพิจารณาบารมีในทางธรรม หรือคุณธรรมที่ผู้นำพึงมี ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า ผู้นำจะต้องถือคุณธรรมเช่นเดียวกับบรรพชิต คงเป็นไปได้ แต่ว่าผู้นำควรมีปัญญาที่จะน้อมนำธรรมะ มาประยุกต์ใช้ในการวางตนเองเพื่อบริหารประเทศให้พัฒนา สู่ความเจริญได้อย่างไร

ผู้นำควรประยุกต์พุทธวิธีเป็นหลักในการบริหารประเทศอย่างไร

ในประเด็นนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)ท่านได้เขียนเรื่อง “บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย” โดยท่านแนะนำให้รู้จัก “บุญ” เพื่อสร้างสวรรค์ชีวิตและชุมชน นั่นคือ บุญกิริยาทั้ง ๑๐^๕ มีดังนี้

^๔ ศิริยุพา รุ่งเรืองสุข รัช.ดร. ดัชনীวัดผลงานผู้นำการเมือง <http://nidambe๑๑.net/ekonomiz/2008q3/2008september08p7.htm>. ๒๓ ก.พ. ๒๐๐๙.

^๕ ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒, หน้า ๑ - ๒.

๑. ให้อภัย แบ่งปันผู้อื่นด้วยสิ่งของ ไม่ว่าจะให้ใครก็เป็นบุญ (ทานมัย) การให้อภัยเป็นการช่วยขัดเกลาความเห็นแก่ตัว ความคับแค้น ความตระหนี่ถี่เหนียว และความติดยึดในวัตถุ นอกจากนี้สิ่งของที่เราแบ่งปันออกไปก็จะเป็นประโยชน์กับบุคคลหรือชุมชนโดยรวม

๒. รักษาศีล ก็เป็นบุญ (ศีลมัย) เป็นการฝึกฝนที่จะ ลด ละ เลิกความชั่ว ไม่ไปเบียดเบียนใครมุ่งที่จะทำความดี เพื่อเพื่อแผ่ผู้อื่นเป็นการหล่อเลี้ยงบ่มเพาะให้เกิดความดีงามและพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่ให้ตกต่ำ

๓. เจริญภาวนา ก็เป็นบุญ (ภาวนามัย) การภาวนาเป็นการพัฒนาจิตใจและปัญญา ทำให้จิตสงบ ไม่มีกิเลส ไม่มีเรื่องเศร้าหมอง เห็นคุณค่าสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ผู้ที่ภาวนาอยู่เสมอย่อมเป็นหลักประกันว่า จิตจะมีความสงบ ชีวิตมีความสุข คุณภาพชีวิตดีขึ้น สูงขึ้น

๔. อ่อนน้อมถ่อมตน ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็แสดงออกในความมีเมตตาต่อผู้น้อย และต่างก็อ่อนน้อมต่อผู้มีคุณธรรมรวมถึงการให้เกียรติ ให้ความเคารพในความแตกต่างซึ่งกันและกันทั้งในความคิด ความเชื่อและวิถีปฏิบัติของบุคคลและสังคมอื่น เป็นการลดความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตน ก็เป็นบุญ (อปเจยมนัย)

๕. ช่วยเหลือสังคมรอบข้าง ช่วยเหลือสละแรงกาย เพื่องานส่วนรวม หรือช่วยงานเพื่อนบ้านที่ต้องการความช่วยเหลือ ก็เป็นบุญ (ไวยวัจจมัย)

๖. เปิดโอกาสให้คนอื่นมาร่วมบุญกับเรา หมายถึงการเปิดโอกาสให้คนอื่นได้ร่วมบุญ รวมทั้งอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วด้วย ก็เป็นบุญ (ปัตตทานมัย)

๗. ยอมรับและยินดีในการทำความดี หรือทำบุญของผู้อื่น การชื่นชมยินดีหรืออนุโมทนาไม่อิจฉาหรือระแวงสงสัยในการทำความดีของผู้อื่น ก็เป็นบุญ (ปัตตทานุโมทนามัย)

๘. ฟังธรรม บ่มเพาะสติปัญญาให้สว่างไสว ฟังธรรมะ ฟังเรื่องที่ดีมีประโยชน์ต่อสติปัญญา หรือมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดี เป็นความจริง ความดี ก็เป็นบุญ (ธรรมสวนมัย)

๙. แสดงธรรม ให้ธรรมะและข้อคิดที่ดีกับผู้อื่น นำธรรมะไปบอกกล่าว เพื่อแผ่ให้คนอื่นได้รับฟัง ได้รู้จักวิธีการดำเนินชีวิตที่ดี เป็นเรื่องของความจริง ความดี ก็เป็นบุญ (ธรรมเทศนามัย)

๑๐. ทำความเห็นให้ถูกต้องและเหมาะสม ปรับทิวทัศน์ ปรับความคิดเห็น ความเข้าใจให้ถูกต้องตามธรรม ให้เป็นสัมมาทัศนะอยู่เสมอ เป็นการพัฒนาปัญญาอย่างสำคัญ เป็นบุญ (ทิวจฺจุกรรม)

การทำบุญ ๑๐ ประการนี้ สามารถสรุปเป็นข้อความคล้องจองกันว่า

๑. แบ่งปันกันกิน	๒. รักษาศีล คือ กาย วาจา	๓. เจริญสมาธิภาวนา
๔. กาย-วาจา-ใจอ่อนน้อม	๕. ยอมตนรับใช้	๖. แบ่งให้ความดี
๗. มีใจอนุโมทนา	๘. ใฝ่หาฟังธรรม	๙. นำแสดงออกไม่

๑๐. ทำความเห็นให้ถูกต้อง^๖

^๖ <http://oliverleyou.spaces.live.com/blog/cns!29607878BD2F6A3A!555.trak> ๑๕ ส.ค.๕๑.

บุญกิริยาทุกข้อ ต้องมีทิวสุกธรรมประกอบด้วยทั้งนั้นจึงจะถูกต้อง และเดินหน้าสู่คุณความดีที่สูงขึ้นไป สมกับที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “คึกษาบุญ” จึงจะเป็นมหาผล คือ มีผลมาก **“ทิวสุกคตฺ สพฺเพสํ นิยมลกฺขณํ, ยํ ทิ กิจฺจึ ปุญฺญํ กโรหฺนตฺสฺส ทิวสุจฺฉิยา อุชฺฐาเนว ตํ มหฺพผลํ โหติ”**^๗

ในเมื่อบุญทั้ง ๑๐ นี้ เป็นสิ่งสำคัญจำเป็น ต่อการอยู่รอดของสังคม จะช่วยชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองได้ ดังนั้นหาก “ผู้นำ” ของประเทศ รวมทั้งผู้บริหารทั้งหลาย พวกกันเฉยเมย ไม่น้อมนำหลักของบุญทั้ง ๑๐ นี้ มาประพฤติปฏิบัติตน แล้วประเทศชาติจะผ่านพ้นภาวะวิกฤติทั้งหลาย ไปสู่เจริญรุ่งเรืองได้อย่างไร

ตัวอย่างของ “ผู้นำประเทศในฝัน”

เรื่องของบุญ - บารมี ที่ “ผู้นำ” ฟังมีนั้น ประเทศไทยได้ชื่อว่ามีพระมหากษัตริย์ผู้ประพฤติหลักธรรมตามสมควรแห่งบุญทั้งสิ้นตามที่กล่าวมาแล้วพระเกียรติยศเลื่องลือในธรรมที่พระองค์ทรงครองในฐานะผู้นำหรือผู้ปกครองสูงสุดของประเทศ หลักธรรมที่พระองค์ทรงทำเป็นประจำ เรียกว่า “ราชธรรม ๑๐” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทศพิธราชธรรม” เป็นตัวอย่างของกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ด้วยบุญ-บารมี ที่ผู้นำของทุกประเทศหรือผู้บริหารทั้งหลายพึงถือเอามาเป็นตัวอย่าง

ทศพิธราชธรรม คือ ธรรม ๑๐ ประการ ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรม ประจำพระองค์ หรือเป็นคุณธรรมประจำตนของผู้ปกครองประเทศ ให้มีความเป็นไปโดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชน มีดังนี้

ทาน สีล บริจาค อาชชว มทพว ตป อโกธ อวิหีสญจ ขนติญจ อวิโรชน.^๘

๑. ทาน (ทาน) การให้ หมายถึงการให้ การเสียสละ นอกจากเสียสละทรัพย์สิ่งของแล้ว ยังหมายรวมถึงการให้น้ำใจแก่ผู้อื่นด้วย

๒. สีล (ศีล) คือความประพฤติที่ดีงาม ทั้ง กาย วาจา และใจ ให้ปราศจากโทษ ทั้งในการปกครอง อันได้แก่ กฎหมายและนิติราชประเพณี และในทางศาสนา

๓. บริจาค (บริจาค) คือ การเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อความสุขส่วนรวม

๔. ความซื่อตรง (อาชชว) คือ ความซื่อตรงในฐานะผู้ปกครอง ดำรงอยู่ในสัจธรรมสุจริต

๕. ความอ่อนโยน (มทพว) คือ การมีอัธยาศัยอ่อนโยน เคารพในเหตุผลที่ควร มีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโสและอ่อนโยนต่อบุคคลที่ เสมอกันและต่ำกว่า

๖. ความเพียร (ตป) หรือความเพียร มีความอุตสาหะในการปฏิบัติงาน โดยปราศจากความเกียจคร้าน

^๗ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **บุญ-บารมี ที่จะกู้ แผ่นดินไทย**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๒, หน้า ๔๐.

^๘ **ขุ.ชา.อ.** ๒๘/๑๗๖/๒๖๑. และ **ขุ.ป.อ.** ๑/๔๑๒-๓/๓๒๒.

๗. ความไม่โกรธ (อกุโธ) หรือความไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏ ไม่มุ่งร้ายผู้อื่นแม้จะลงโทษผู้ทำผิดก็ตามเหตุผล

๘. ความไม่เบียดเบียน (อวิหีสา) การไม่เบียดเบียน ไม่ก่อทุกข์แก่ผู้อื่น

๙. ความอดทน (ขันติ) การมีความอดทนต่อสิ่งทั้งปวง รักษาอาการ กาย วาจา ใจให้เรียบร้อย

๑๐. ความยุติธรรม (อวิโรธน์) ความหนักแน่น ถือความถูกต้อง เที่ยงธรรมเป็นหลัก ไม่เอนเอียงหวั่นไหวด้วยคำพูด อารมณ์ หรือลาภสักการะใดๆ

ทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ประการ นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงบำเพ็ญมาโดยสม่ำเสมอ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑. ทาน นับแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๙๓ หลังจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงบำเพ็ญทานบารมีมากมายจนเหลือที่จะพรรณานำได้สุดสิ้น ครบถ้วนทั้งสองประการ คือ “ธรรมทาน” และ “อามิสทาน” กล่าวคือ ทรงบำเพ็ญ **“ธรรมทาน”** โดยได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแฝงด้วยคติธรรมเป็นเครื่องเตือนใจในเรื่องต่างๆแก่พสกนิกรตามสถานะและวาระโอกาสอยู่เสมอ รวมทั้งได้พระราชทานความรู้และตรัสแนะนำในสิ่งอันจะทำประโยชน์ ช่วยดับทุกข์ความเดือดร้อนในจิตใจของประชาชนทั้งหมด โดยมีได้ทรงเลือกเชื้อชาติหรือศาสนา และในด้าน **“อามิสทาน”** หรือ “วัตถุทาน” ก็ทรงมีพระเมตตาคุณเป็นล้นพ้น ได้พระราชทานพระราชทรัพย์และวัตถุสิ่งของต่างๆ เพื่อแก้ความทุกข์ยากแก่พสกนิกรเสมอมา

๒. ศิล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเคร่งครัดในการรักษา ศิล และทรงมีน้ำพระทัยนับถือพระพุทธศาสนาโดยบริสุทธิ์ ดังจะเห็นได้จากการเสด็จออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุในบวรพุทธศาสนา เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๙๙ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และเมื่อทรงผนวชแล้วได้เสด็จมาประทับรักษา ศิลตามพุทธบัญญัติ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เสด็จประทับ ณ “พระตำหนักทรงพรต” ตามขัตติยราชประเพณี แม้เมื่อทรงลาผนวชแล้ว พระองค์ยังคงเสด็จมาประทับนั่งสมาธิกรรมฐานเป็นครั้งคราว ณ พระตำหนักทรงพรตนี้ เมื่อทรงลาผนวชมาอยู่พระราชฐานะแห่งพระมหากษัตริย์ราชแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงประพฤติอยู่ในศิลโดยบริสุทธิ์ กล่าวคือ ทรงประพฤติพระราชจริยาในทางพระวรกายและในทางพระวาจาให้สะอาดงดงามถูกต้องอยู่เป็นนิจ ไม่เคยบกพร่อง เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนชาวพุทธเสมอมา

๓. บริจาค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยึดถือประโยชน์และความเจริญของชาติ ศาสนารวมทั้งประโยชน์สุขของพสกนิกรสำคัญยิ่งกว่าพระองค์เอง ทรงสละพระราชทรัพย์นับจำนวนมากมายในการพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่มูลนิธิและสาธารณสถานต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขของชาวไทยในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ด้านการศึกษา ด้านศาสนา ด้านสุขศึกษา ด้านเกษตรกรรม ด้านพานิชยกรรม เป็นต้น รวมทั้งทรงมีโครงการในพระราชดำรินับพัน ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดในความเสียสละอันใหญ่ด้วยทรงเสียสละเวลา พระปรีชาสามารถ และความสำราญพระราชหฤทัยทั้งหมด ทรงยอมรับความเหน็ดเหนื่อยพระวรกายทุกประการเพื่อพสกนิกร อย่างไม่มีประมุขประเทศใดในขณะนี้ จะเสียสละได้

เทียบเท่าที่พระองค์ทรงเสียสละให้แก่ชาวไทย

๔. ความซื่อตรง หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำรงสิริราชสมบัติแล้ว ในวันที่ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ อันเป็นวันกำหนดเสด็จกลับไปทรงศึกษาต่อในต่างประเทศ กลุ่มพสกนิกรที่เฝ้าส่งเสด็จร้องเรียกว่า “อย่าทิ้งประชาชน” ทรงมีพระราชดำรัสตอบในพระราชหฤทัยว่า “เราจะไม่ทิ้งประชาชน ถ้าประชาชนไม่ทิ้งเรา” การตั้งพระราชหฤทัยดังนี้เสมือนเป็นการพระราชทานสัญญาว่าจะทรงเป็นร่มบรมโพธิสมภารของพสกนิกรตลอดไป ครั้นต่อมา ในวันขึ้นครองราชย์ ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการแก่พสกนิกรทั่วประเทศว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” จากวันนั้นถึงวันนี้ พระองค์ไม่เคยทรงทอดทิ้งพสกนิกร มิทรงย่อท้อที่จะเสด็จไปประทับเป็นมิ่งขวัญของพสกนิกรผู้ทุกข์ยาก ด้วยความซื่อตรงจริงใจ (อาชชวะ) ดังพระราชดำรัสว่า “ความจริงใจนี่เป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะถ้าคนเรามีความจริงใจแล้ว ก็เป็นคนที่น่ารัก ถ้าเป็นคนที่น่ารักแล้ว เข้าใจว่าอันตรายทั้งหลายก็ไม่มี”^๙

๕. ความอ่อนโยน ราชธรรมในข้อมหัทธนะหรือความอ่อนโยนนี้ เป็นที่ประจักษ์แก่พสกนิกรมาช้านานแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยนเพียบพร้อมทุกประการ เห็นได้ชัดได้ด้วยพระราชจริยาวัตรต่างๆ ในที่ทุกสถาน รวมทั้งทรงมีความสามารถโอนอ่อนผ่อนตาม น้อมไปในทางแห่งความดี ทำให้เกิดการผสมผสานกันอย่างดี พระองค์ทรงเข้าถึงธรรมะในข้อนี้อย่างถ่องถ้วนกับมหาชนทุกระดับชั้น ทรงมีสัมมาคารวะอ่อนน้อมแต่ผู้เจริญโดยวัยและเจริญโดยคุณ และมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอพระองค์และต่ำกว่า ไม่เคยทรงดูหมิ่น การที่ทรงวางพระองค์เช่นนี้จึงก่อให้เกิดความสุขความเจริญแก่บ้านเมืองและความปิติศรัทธาแก่ชาวไทยอย่างไม่มีอะไรจะเปรียบ

๖. ความเพียร (ตะบะ) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประกอบด้วยพระราชอุตสาหะ วิริยภาพ เป็นอย่างยิ่ง พระองค์ไม่โปรดที่จะประทับอยู่เฉย ทรงพอพระราชหฤทัยในการเสด็จพระราชดำเนินออกทรงเยี่ยมเยียนราษฎรในที่ถิ่นต่างๆ ด้วยพระราชอุตสาหะ วิริยภาพ เพื่อจัดทุกข์ บำรุงสุข ให้แก่ราษฎรได้โดยทั่วกัน พระองค์ทรงติดตามกิจการที่ได้ทรงปฏิบัติอย่างพากเพียร และ ใกล้เคียง ไม่ว่าจะทรงลำบากยากพระวรกายเพียงไร พระองค์ตรัสตอบผู้ทูลถามถึงสาเหตุที่เสด็จพระราชดำเนินเร็วว่า “...ที่เราต้องเดินเร็ว ต้องไปเร็ว เพราะว่า ความทุกข์ยากของประชาชนไม่เคยรอใคร”^{๑๐}

ตะบะ ในความหมายอีกอย่างหนึ่ง คือ ความเพียรในการละอกุศลกรรม เพียรอบรมกุศลบุญต่างๆ ให้บังเกิดขึ้น โดยความหมายนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเพียบพร้อมด้วยพระราชวิริยภาพที่จะทรงเอาชนะความชั่วต่างๆ ด้วยความดี ด้วยพระตะบะเดชะบารมีเสมอมา

^๙ ทรงวิทย์ แก้วศรี. **บรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณธรรมอันประเสริฐ**. กรุงเทพฯ : หอเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๓๓, หน้า ๑๔๓.

^{๑๐} วรรณภรณ์ ผ่องสุขสวัสดิ์. **๕ ทรงเป็นยิ่งกว่า มหาษัตริย์**. กรุงเทพฯ : สนพ. บ้านหนังสือโกลินทร์, ๒๕๕๐, หน้า ๑๕๒.

๗. ความไม่โกรธ (อภิกโรธ) ครั้งหนึ่ง ในวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๐๕ เป็นวันแรกที่พระองค์เสด็จเยือนออสเตรเลีย ขณะเสด็จไปยังที่ประทับพระองค์ได้ทรงทอดพระเนตรเห็น ชายคนหนึ่งชูป้ายเป็นภาษาไทยขับไล่พระองค์ แต่พระองค์ก็มิได้ทรงหวั่นไหว ทรงแยมพระสรวลและโบกพระหัตถ์ให้แก่ประชาชนอื่นๆ ที่รับเสด็จไปตลอดทางต่อมาเหตุการณ์อย่างเดียวกันได้เกิดขึ้นอีก โดยกลุ่มคนที่ได้รับการสนับสนุนจากลัทธิการเมืองที่ต้องการล้มล้างรัฐบาลไทย เริ่มจากการชูป้ายข้อความขับไล่ผู้เผด็จการเมืองไทย ด้วยการไปรบไปปลิวลงมารอบพระองค์ ขณะที่ตรัสตอบขอปจใจนายกเทศมนตรี และประชาชนกลางเวที แต่พระองค์ยังคงตรัสต่อไป เสมือนมิได้มีสิ่งใดเกิดขึ้น นอกจากนี้พระองค์ยังทรงถูกโห่ฮาป่าจากกลุ่มนักศึกษาซึ่งไม่สุภาพ แต่พระองค์คงมีสีพระพักตร์เรียบเฉย ซ้ำยังทรงหันมาเปิดพระมาลาที่ทรงคู่กับฉลองพระองค์ครุยโค้งคำนับคนกลุ่มนั้นอย่างสุภาพ พร้อมกับตรัสด้วยพระสุรเสียงที่ราบเรียบมีใจความว่า “ขอใจทำนงทั้งหลายเป็นอันมากในการต้อนรับอันอบอุ่นและสุภาพเรียบร้อยที่ท่านแสดงต่อแขกเมืองของท่าน” เสียงฮาป่าเงียบลงทันที นักศึกษากลุ่มนี้ได้พ่ายแพ้แก่อภิกโรธ หรือความไม่โกรธของพระองค์โดยสิ้นเชิง

๘. ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) ในการบำเพ็ญอวิหิงสาบารมีนี้ ขอยกตัวอย่างเหตุการณ์ อันเป็นที่เปิดเผยจากวงการตำรวจจราจรเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๓๐ ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริว่าตามปกติเวลาที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไป ณ ที่ใดเจ้าหน้าที่จราจรจะปิดถนนตลอดเส้นทางนั้นทุกครั้ง จึงทรงมีกระแสพระราชดำรัสว่า ไม่ต้องให้เจ้าหน้าที่ปิดการจราจรเวลาเสด็จพระราชดำเนินไม่ว่าที่ใด หากการจราจรเกิดติดขัดก็มีพระมหากรุณาธิคุณที่จะทรงร่วมอยู่ในสภาวะแห่งการติดขัดนั้น เช่นเดียวกับพลสกนิกกรของพระองค์ นี่เป็นตัวอย่างเล็กๆ ให้เห็นถึงความไม่เบียดเบียนของพระองค์ นอกจากนี้แม้ในส่วนที่เกี่ยวกับสรรพสัตว์ ไม่เคยมีแม้แต่ครั้งเดียวที่จะเสด็จออกประพาสปลาล้ำสัตว์ตัดชีวิต จะมีก็แต่การพระราชทานชีวิตให้ และชุบเลี้ยงด้วยเมตตา

๙. ความอดทน (ขันติ) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นผู้ทรงมีพระขันติธรรมเป็นยอดเยี่ยมจากเหตุการณ์ที่ผ่านมาทั้งในเมืองไทยและต่างประเทศ บางครั้งเป็นเรื่องยากยิ่งสำหรับพระองค์ที่จะทรงอดทนได้ แต่พระองค์ยังทรงอดทนรักษาพระราชหฤทัย พระวจา พระวรกาย และพระอาการ ให้สงบเรียบร้อยงดงามได้ในทุกสถานการณ์ นอกจากนี้ ทรงอดทนต่อความทุกข์เวทนา ความลำบาก ตรากตรำพระวรกายเพื่อทรงบำบัตทุกข์บำรุงสุขให้แก่พลสกนิกกรทุกแห่งหน บางครั้งทรงเสด็จฝ่าพายุฝนไปเพื่อทรงเยี่ยมทหารตำรวจในสมรภูมิรบ ด้วยขันติบารมีของพระองค์เช่นนี้ ทำให้ราษฎรไม่ว่าจะอยู่ในสภาวะทุกข์ยากหรือตกอยู่ในภยันตรายเพียงใด ยังเกิดความรู้สึกอยู่เสมอว่า เขามิได้ถูกทอดทิ้งให้ว่าเหวผฉฉวยชะตากรรมอยู่เพียงลำพัง หากยังมีองค์พระประมุขที่จะเสด็จมาประทับเคียงข้าง และแผ่พระบารมีคุ้มครองให้เขารอดพ้นจากภยันตรายเหล่านั้น

๑๐. ความเที่ยงธรรม (อวิโรธนะ) ความเที่ยงธรรมในที่นี้ หมายถึงความตรงตามความถูกต้อง หรือความไม่ผิดนั่นเอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติพระองค์ถูกต้องตามขัตติยราชประเพณี ได้อย่างงดงามครบถ้วนทุกประการ พระองค์ทรงรักษาพระราชหฤทัยให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลสทั้งมวล

จึงมิได้ทรงหวังให้หวัดต่ออำนาจแห่งอคติใดๆ จึงไม่มีอำนาจใดที่อาจน้อมพระองค์ให้ทรงประพฤติทรงปฏิบัติไปในทางที่มัวหมองไม่สมควร หรือคลาดเคลื่อนไปจากความยุติธรรม ทรงอุปถัมภ์ยกย่องผู้ควรอุปถัมภ์ยกย่อง ทรงบำราบคนมีความผิดควรที่บำราบ ในพระราชฐานะแห่งองค์พระประมุขของชาติไทยในระบอบประชาธิปไตย พระองค์ได้ทรงดำรงอยู่ในความยุติธรรมเสมอมา^{๑๑}

สรุปสังเขป

บารมีที่ผู้นำ “ในฝัน” พึงมีนั้น ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่ง **“บารมีแท้”** เป็นหลัก และควรมี **“ภาวะผู้นำแบบพิเศษ”** เป็น **“บารมีเสริม”** นั่นคือ บุคคลที่เป็นผู้นำ โดยเฉพาะผู้นำประเทศเป็นบุคคลที่ต้องรับภาระรับผิดชอบอันยิ่งใหญ่ จึงควรมีคุณลักษณะพิเศษอันประกอบทั้งคุณงามความดี, ความสามารถ และ ความมั่นคงของจิตใจ อารมณ์ เพื่อทำประโยชน์แก่มหาชนได้อย่างสง่างาม มีความซื่อสัตย์ เป็นที่รัก นับถือ และเคารพได้จริง หาก “ผู้นำประเทศ” คนใด ยึดบารมีแท้ทั้ง ๑๐ ประการ เป็นหลักธรรมประจำใจ และดำเนินตนตามครรลองแห่ง บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ รวมทั้งกระทำตนให้เป็นผู้มี ภาวะผู้นำแบบความสามารถพิเศษ เพื่อบริหารประเทศได้อย่างสามารถ ผู้นำประเทศผู้นั้น สมควรจะเรียกได้ว่าเป็น “ผู้นำในฝัน” ของปวงชน และ ควรแท้ที่จะกล่าวว่า เป็น**ผู้มีบารมีอย่างแท้จริง** ตรงกันข้าม หาก “ผู้นำ” คนใด มีพฤติกรรมตรงข้ามกับบารมีแท้และบารมีเสริม แม้ว่าเขาเหล่านั้นจะมียศ อำนาจ ร่ำรวย มีชื่อเสียง ก็มีควรกล่าวเรียกว่า “ผู้มีบารมี” ซ้ำร้ายหากผู้นั้นใช้อำนาจ เงินทอง ชื่อเสียง ของตนไปในด้านลบ หรือเป็นไปเพื่อหาประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องเท่านั้น คนเหล่านั้นแม้ได้เป็นผู้นำที่ดูราวกับว่ามีบารมี (หากว่าเป็น “บารมีเทียมๆ”) แท้จริงแล้วควรเรียกว่า “ผู้ทรงอิทธิพล” หรือ “พาลชน” มากกว่า

จริงอยู่ที่ “ผู้นำในฝัน” ที่มีบารมีแท้จริง ดูเหมือนเป็นไปได้ยาก หรือเป็นไปได้เพียงความฝัน แต่ก็มีได้หมายความว่า จะเป็นจริงไม่ได้เพราะประเทศไทยเป็นประเทศที่โชคดี มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงบำเพ็ญบารมีที่แท้จริงเป็นตัวอย่างให้เห็นอย่างครบถ้วน และยาวนาน หากแต่ว่า “ผู้นำ”ทั้งหลาย มิได้นำมาใส่ใจ ใคร่ครวญ ถือเอามาเป็นแบบอย่างในการประพฤติตน

วิเคราะห์/วิจารณ์

ในขณะที่โลกกำลังลุกโชนด้วยไฟแห่งสงครามเศรษฐกิจ และหนาวเหน็บเพราะภาวะไร้ มิตรแท้ นักการเมืองคบหากันด้วยหน้ากากแห่งผลประโยชน์ และพร้อมจะหักหลังกันได้ทุกเมื่อ ใจของมนุษย์แห่งผากเพราะความกระหายในลาภ ยศ ชื่อเสียง เงินทอง สงครามแย่งชิงจากระ จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น

^{๑๑}ดูรายละเอียดเพิ่มใน วันเพ็ญ เดือนระกฎ **ทศพิธราชธรรม** จากบทโทรทัศน์เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระภูมิพลมหาชนเนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนพรรษา ๕๖ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐. <http://www.dhammadjak.net/ratchathum/rat01.htm>

อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การแก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่น เอาัดเอาเปรียบ ใส่ร้ายป้ายสี กอบโกยโกงกิน... ฯลฯ ความเป็นมนุษย์แห่งยุคสมัยถูกตีค่าด้วยวัตถุกามต่างๆ สังคมกำลังประเมินความมีบารมีกันอย่างผิดๆ ทำให้การให้คุณค่ากับความเป็นผู้นำของบุคคล สวนทางกับเกียรติยศอันควรค่าที่ได้รับ คำว่า **“บารมี”** จึงเป็นดาบสองคม สามารถครอบงำใจมนุษย์ให้มัวเมาด้วยอำนาจเงิน ชื่อเสียง ตำแหน่ง แล้วดำเนินชีวิตไปสู่ความวิบัติได้ หากความวิบัตินั้นเป็นไปเฉพาะตน โลกก็เดือดร้อนน้อย แต่หากเป็นผู้มีอำนาจ ผู้บริหารประเทศ และโดยเฉพาะเป็นผู้นำของประเทศ ความเสียหายอย่างใหญ่หลวงประเมินค่ามิได้ก็จะตามมา

เรื่องของ **“บารมีแท้”** นี้ มิใช่เป็นเรื่องที่ควรศึกษาเฉพาะ **“ผู้นำ”** เท่านั้น แต่ควรแท้ที่พวกเราทุกคนควรศึกษา ใส่ใจ ช่วยกันทำตนเองให้สมควรตาม **“บารมีแท้”** เลิกหลงทางหลงผิดตะเกียกตะกายไขว่คว้า **“บารมีเทียม”** แม้เป็นเพียงประชากรคนหนึ่ง ถ้าเปรียบเป็นดวงเทียน ๑ ดวง ถ้าทุกคนจุดไฟแห่งบารมีแท้จริงขึ้นมา ประเทศชาติคงสว่างไสวด้วยความเจริญ อย่างสงบสุข และโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากนำความรู้เรื่อง **“บารมีแท้”** นี้ มาประกอบในการคัดสรรนักรบการเมืองที่จะเข้ามาบริหารประเทศ หรือนำมาไตร่ตรองพิจารณา **“ผู้นำ”** ของประเทศ ชุติราภอนโคณผู้มีอิทธิพลให้สิ้นไป ย่อมยังความรุ่งเรืองมาสู่ประเทศนั้นๆ อย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

จรรยา แผนสมบูรณ **ทฤษฎีภาวะผู้นำ**. <http://gotoknow.org/blog/lea-ship/108275.20>. ๒๐ ก.พ. ๒๐๐๙.

ทรงวิทย์ แก้วศรี. **บรมพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณธรรมอันประเสริฐ**. กรุงเทพฯ : หอเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๓๓.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. ศ. ดร. **ปรัชญาการเมืองของเปลโต้**, กรุงเทพฯ : วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ นิด้า, ปีที่ ๒, ฉ.๓, ก.ค.- ก.ย. ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.

วรลักษณ์ ผ่องสุขสวัสดิ์. **๖ ทรงเป็นยิ่งกว่า มหากษัตริย์**. กรุงเทพฯ : สนพ. บ้านหนังสือโกสินทร์, ๒๕๕๐.

วันเพ็ญ เซ็นตระกูล **ทศพิธราชธรรม** จากบทโทรทัศน์เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระภูมิพลมหาราชเนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐. <http://www.dhammadjak.net/ratchathum/rat01.htm>

บารมีของผู้นำ(ประเทศ) “ในฝัน”

ศิริยุพา รุ่งเรืองสุข รศ.ดร. **ดัชนีวัดผลงานผู้นำการเมือง**<http://nidambe11.net/ekonomiz/2008q3/2008september08p7.htm>. ๒๓ ก.พ.๒๐๐๙.

<http://oliver๒you.spaces.live.com/blog/cns!29607878BD2F6A3A!555.trak> ๑๕ ส.ค.๕๑.

ตัวชี้วัดกระบวนการทางการเมือง เชิงสมานฉันท์ตามแนวพุทธ

นายอนันต์ธานินทร์ นามเมือง

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ปรากฏการณ์ทางการเมืองของไทยในปัจจุบันไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเกิดจากความด้อยพัฒนาทางการเมือง ซึ่งเป็นความล้มเหลว ๔ ประการของลัทธิประชาธิปไตยเชิงรูปแบบที่พบในประเทศโลกที่สาม ประกอบด้วย ระบบการเลือกตั้งที่มีการซื้อสิทธิ์ขายเสียง การทุจริตคอร์รัปชันของข้าราชการการเมือง ผู้แทนของประชาชนมักเป็นตัวแทนของกลุ่มผู้มีอิทธิพลและผู้มีอำนาจเงินตรา และการเกิดเหตุการณ์เผชิญหน้าระหว่างรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งกับประชาชน เนื่องจากรัฐบาลไม่ได้เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของประชาชน และนอกจากนี้ สังคมไทยยังมีข้อขัดแย้งทางความคิด และมีพฤติกรรมที่สะท้อนให้เห็นเชิงประจักษ์ว่าขาดคุณธรรมและจริยธรรมมาก ซึ่งสามารถกำหนดประเด็นปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย^๑ ๖ ประการคือ

๑. สังคมไทยยังสับสนกับรูปแบบของประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมและวัฒนธรรมไทย
๒. คนไทยยังมีความรู้ในระบอบประชาธิปไตยและการดำเนินชีวิตในสังคมประชาธิปไตยน้อย
๓. คนไทยยังขาดความรู้และความเข้าใจในการดำรงชีวิตในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม
๔. ขาดการปลูกฝังอุดมการณ์รักชาติและการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองดี รวมทั้งการสร้างคุณธรรม
๕. ขาดการบูรณาการระบบการกล่อมเกลாத่างสังคม (Socialization) จึงทำให้ยังไม่เกิด ผลสัมฤทธิ์

^๑ <http://www.thaipoliticsgovernment.org/>

๖. ระบบราชการและระบบประชาสังคมของประเทศไทยยังขาดการบูรณาการ และไม่มีคุณภาพเพียงพอในการตอบสนองความต้องการของประชาชน

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนถูกปลูกให้ตื่นตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยประชาชนเหล่านั้นยังขาดความรู้ความเข้าใจอันเป็นพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย ประกอบกับการขาดวิจาร์ณญาณในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่นำเสนอจากคู่ขัดแย้งอย่างไม่ตรงไปตรงมาโดยโจมตีฝ่ายตรงกันข้าม และขณะเดียวกันก็นำเสนอด้านบวกของตนเอง จึงกระตุ้นให้เกิดการขัดแย้งขึ้นในหมู่ของประชาชน นำไปสู่การแบ่งพรรคแบ่งฝ่าย และในที่สุดก็ตกเป็นเครื่องมือทางการเมืองอย่างไม่รู้ตัว

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือ เมื่อเกิดเหตุความขัดแย้งของคนในสังคมและนับวันจะขยายไปสู่กว้างมากยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนามีแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้หรือไม่อย่างไร กระบวนการทางการเมืองจะสมานฉันท์ได้หรือไม่ และหากทำได้กระบวนการทางการเมืองเชิงสมานฉันท์ตามแนวพุทธจะเป็นอย่างไร และจะสามารถแก้ปัญหาความล้มเหลวที่เกิดจากความด้อยพัฒนาทางการเมืองได้หรือไม่อย่างไร

๒. กระบวนการทางการเมืองคืออะไร

กระบวนการทางการเมือง^๒ (Political Process) ในที่นี้หมายถึงเฉพาะขบวนการทางสังคมเพื่อผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายหรือการตัดสินใจทางการเมืองอันมีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ ตลอดถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งเน้นปัจจัยสำคัญ ๓ ประการที่มีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของขบวนการทางสังคม ประกอบด้วย

๑. ระดับความพร้อมขององค์กร
๒. ระดับความพร้อมทางด้านจิตสำนึกของการต่อสู้
๓. โครงสร้างโอกาสทางการเมือง

๒.๑ ระดับความพร้อมขององค์กร (The degree of organizational readiness) หรือระดับความเข้มแข็ง (Level of organization strength) ขององค์กร มีองค์ประกอบหลายส่วน ได้แก่

ผู้นำ/แกนนำภายในองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งการเคลื่อนไหว (organizer) เป็นผู้ที่อยู่ในฐานะที่สามารถตัดสินใจเพื่อดำเนินงานและการใช้ยุทธวิธีและมีฐานะเป็นผู้จัดตั้งการเคลื่อนไหวหรือผู้ประกอบการทางการเมือง (political entrepreneurs) ซึ่งทำหน้าที่ในการระดมทรัพยากรหรือชักนำผู้คนประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนเข้ามาร่วมเคลื่อนไหว

^๒ McAdam, Political Process and the Development of Black Insurgency 1930-1970. 1982, page 1, 44-48.

สมาชิกองค์กรหรือขบวนการทางสังคมที่ให้ความสำคัญกับการคัดสรรสมาชิกที่ผ่านการจัดตั้งและการเคลื่อนไหวมาก่อน โดยเฉพาะการคัดสรรจากกลุ่มที่เคยผ่านขบวนการทางสังคมมาก่อนแล้ว จะได้สมาชิกที่มีความพร้อม ความยึดมั่นผูกพัน แรงกระตุ้นในการเข้าร่วม รวมทั้งมีความเป็นเอกภาพ น้ำหนึ่งใจเดียวกัน อันเป็นมรดกที่สืบทอดจากองค์กรและขบวนการทางสังคมเดิม ก่อนที่จะเข้ามาร่วมกับองค์กรและการเคลื่อนไหวใหม่

โครงสร้างแรงจูงใจเพื่อให้สมาชิกมีความเป็นเอกภาพ มีความสำคัญในการช่วยรักษาความเป็นขบวนการทางสังคมไว้ได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพราะความเป็นเอกภาพของสมาชิกดังกล่าว เกิดจากการสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกอยากเข้ามามีส่วนร่วมเคลื่อนไหวกับองค์กร ซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจภายใต้ระบบความสัมพันธ์แบบตอบแทนซึ่งกันและกัน ระหว่างสมาชิกกับองค์กร ดังนั้น ขบวนการทางสังคมที่สามารถสร้างแรงจูงใจจนเกิดความเป็นเอกภาพในหมู่สมาชิกได้ ย่อมมีประสิทธิภาพทั้งในด้านการระดมสมาชิกใหม่ และด้านการเคลื่อนไหว

นวัตกรรมด้านยุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้ ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ท้าทายระบบการเมืองปกติกับกลุ่มที่เผชิญหน้ารัฐ และท่าทีของรัฐ ดังนั้น การเคลื่อนไหวต่อสู้จึงมักนำไปสู่การต่อต้านปราบปรามจากฝ่ายตรงข้าม

๒.๒ ระดับความพร้อมทางด้านจิตสำนึกของการต่อสู้ (the level of insurgent consciousness) หมายถึง การตระหนักรู้ร่วมกันของสมาชิก (cognitive liberation) อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาจิตสำนึก (insurgent consciousness) ในการต่อสู้ร่วมกันให้เกิดขึ้นในตัวสมาชิก

๒.๓ โครงสร้างโอกาสทางการเมือง หมายถึง เหตุการณ์หรือกระบวนการทางสังคมในระดับกว้างที่เข้ามามีผลทำให้โครงสร้างหรือสถาบันทางการเมืองซึ่งลงรากปักฐานในระบบการเมืองปกติขณะนั้นเกิดสภาวะการเปลี่ยนแปลงของโอกาสทางการเมืองที่เอื้อหรือไม่เอื้อกับขบวนการเคลื่อนไหว

จึงสรุปได้ว่ากระบวนการทางการเมือง หมายถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทั้งนี้อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมหรือไม่ก็ตาม

๓. กระบวนการทางการเมืองของไทยในปัจจุบันเป็นอย่างไร

ดังได้กล่าวในบทนำแล้วว่ากระบวนการทางการเมืองของไทยตั้งอยู่บนฐานคติทางการเมืองที่เป็นความล้มเหลว ๔ ประการ ประกอบด้วย ระบบการเลือกตั้งที่มีการซื้อสิทธิ์ขายเสียง การทุจริตคอร์รัปชันของข้าราชการการเมือง ผู้แทนของประชาชนมักเป็นตัวแทนของกลุ่มผู้มีอิทธิพลและผู้มีอำนาจเงินตรา และการเกิดเหตุการณ์เผชิญหน้าระหว่างรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งกับประชาชน เนื่องจากรัฐบาลไม่ได้เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้นกระบวนการทางการเมืองของไทยในปัจจุบันจึงมีกลุ่ม/องค์กรเคลื่อนไหวทางสังคมที่พยายามให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเพื่อให้

กลุ่มของตนเองสามารถบรรลุเป้าหมายหรือผลประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น แต่ไม่ได้เป็นผลประโยชน์โดยส่วนรวมของประชาชนหมู่มาอย่างแท้จริง หากวิเคราะห์ตามองค์ประกอบซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการทางการเมืองได้ดังนี้

ด้านระดับความพร้อมขององค์กรเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำ/แกนนำในการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นกลุ่มบุคคลที่เสียโอกาสทางการเมืองหรือเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่ได้รับการตอบสนองจากรัฐบาล ส่วนสมาชิกของกลุ่มก็คือประชาชนที่ได้รับการบ่อนข้อมูลด้านลบของฝ่ายตรงข้ามกับกลุ่มโดยขาดการวิเคราะห์ให้ลึกซึ้ง โดยกลุ่มพยายามที่จะทำให้สมาชิกเกิดความเป็นเอกภาพโดยการปลุกระดมอยู่ตลอดเวลาด้วยการบ่อนข้อมูลด้านลบของฝ่ายตรงข้ามอย่างต่อเนื่องจนสมาชิกส่วนใหญ่คล้อยตาม ส่วนนวัตกรรมด้านยุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้นั้น กลุ่มเรียกว่าสันติวิธีเพื่อให้เกิดความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวแต่การเคลื่อนไหวจริงกลับใช้วิธีการที่ตรงข้ามกับสันติวิธี

ด้านระดับความพร้อมด้านจิตสำนึกของการต่อสู้ หรือการตระหนักรู้ร่วมกันของสมาชิก เป็นลักษณะการตระหนักรู้แต่ด้านลบของฝ่ายตรงข้ามซึ่งรับรู้โดยกลุ่มบ่อนข้อมูลอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามจิตสำนึกการต่อสู้เพื่อส่วนรมนั้นถูกแฝงไว้ด้วยผลประโยชน์ของกลุ่ม

ด้านโครงสร้างโอกาสทางการเมือง เนื่องจากการเมืองของไทยปัจจุบันอยู่ในภาวะที่ไม่มีความมั่นคง ดังนั้นจึงเป็นโอกาสของกลุ่ม/องค์กรที่จะเคลื่อนไหวทางสังคม ประกอบกับรัฐธรรมนูญของไทยได้เปิดโอกาสให้กลุ่ม/องค์กรสามารถเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ

โดยสรุปแล้วกระบวนการทางการเมืองของไทยปัจจุบันตั้งอยู่บนความต้องการผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นหลักโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรม ทั้งนี้เนื่องเพราะความด้อยพัฒนาทางการเมืองของไทย ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่ต้องได้รับการพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ดังนั้นกระบวนการทางการเมืองของไทยจึงตกอยู่ในภาวะความขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และนับวันจะยิ่งขยายวงกว้างมากยิ่งขึ้น

๓.๑ สาเหตุของความขัดแย้งในกระบวนการทางการเมืองของไทย

หากกล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้ง Moore^๓ ได้แบ่งชนิดของความขัดแย้งออกเป็น ๕ ชนิดด้วยกันคือ ความขัดแย้งด้านข้อมูล ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ และความขัดแย้งด้านค่านิยม แต่เมื่อพิจารณาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกระบวนการทางการเมืองของไทยนั้น พบว่า เกิดจากความขัดแย้งด้านข้อมูล ด้านผลประโยชน์ และนำไปสู่ความขัดแย้งด้านโครงสร้างในที่สุด อย่างไรก็ตามความขัดแย้งดังกล่าวเริ่มจากจากการขัดกันทางผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคล และนำไปสู่ความขัดแย้งด้านอื่นๆ โดยการใช้สื่อซึ่งนำเสนอข้อมูลที่ไมตรง

^๓ Moore, ๑๙๘๖ อังใน วันชัย วัฒนศัพท์, “ความขัดแย้ง” ทางออกด้วยสันติวิธี, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ออฟเซ็ท, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐-๑๑.

กับความเป็นจริง หรือไม่ได้นำเสนอข้อเท็จจริงหากแต่นำเสนอด้านลบของฝ่ายตรงข้ามจนทำให้ความขัดแย้งขยายออกไปสู่วงกว้าง

๔. กระบวนการทางการเมืองของไทยจะสมานฉันท์ได้หรือไม่

๔.๑ ความสมานฉันท์คืออะไร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕^๔ ให้ความหมายของคำว่า สมานฉันท์ หมายถึง ความพอใจร่วมกันและความเห็นพ้องกัน^๕

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์^๖ ให้ความหมายของคำว่า สมานฉันท์ หมายถึง มีความพอใจร่วมกันและพร้อมใจกัน^๗

ศ.นพ.ประเวศ วะสี ให้ความหมายของสังคสมานฉันท์ว่า หมายถึง สังคมที่เป็นปึกแผ่นหรือสังคมนี่มีการรวมตัว ร่วมคิดร่วมทำ การอยู่ร่วมกันจะต้องมีธรรมะ เช่น ความรัก ความเมตตา ความอดทน อันเป็นธรรมะเพื่อการอยู่ร่วมกัน ถ้ามีการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำในลักษณะต่างๆ ในทุกพื้นที่ ในทุกองค์กรและในทุกเรื่อง เช่น ทุกชุมชน ทุกครอบครัว ทุกหน่วยงานในเรื่องเศรษฐกิจ ในเรื่องสิ่งแวดล้อม ในเรื่องสุขภาพ เป็นต้น จะเกิดเป็นพลังแผ่นดิน^๘

กล่าวโดยสรุป ความสมานฉันท์ หมายถึง ความร่วมมือร่วมใจหรือความสามัคคี ความพอใจร่วมกัน ความเคารพซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือกัน ความไม่เห็นแก่ตัว มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม และมีความเห็นพ้องต้องกัน

๔.๒ ทัศนะของนักวิชาการไทยต่อความสมานฉันท์ในกระบวนการทางการเมืองของไทย

นิธิ เอียวศรีวงศ์^๙ ได้ให้ความเห็นในบทความ “กระบวนการสมานฉันท์” ว่าความสมานฉันท์นั้นเกิดขึ้นได้ด้วยความเจ็บปวดของทุกฝ่าย ถ้าไม่ยอมหรือไม่กล้าผ่านความเจ็บปวด ไม่มีสังคมใดบรรลุความสมานฉันท์ได้จริง...

^๔ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, (กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท.จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๘๐๐.

^๕ พระราชวรมณี (ประยูรย์ ปรยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๓๐๕.

^๖ กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานวิจัย เรื่อง ดัชนีชี้วัดความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อสังคมไทยโดยใช้เทคนิคเดลฟาย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๔.

^๗ นิธิ เอียวศรีวงศ์, กระบวนการสมานฉันท์ <http://www.peace.mahidol.ac.th/th/index.php?option=com_content&task=view&id=366&Itemid=155>

สมานฉันท์เริ่มต้นที่ความจริง ไม่ใช่การลืมนะ นั่นต้องไม่พยายามกลบเกลื่อนความจริง และกระบวนการกฎหมายที่เป็นธรรมเท่านั้น ที่จะนำความจริงให้ปรากฏว่าใครทำและไม่ทำอะไรบ้าง ด้วยเหตุผลอะไร...

ก่อนจะมาถึงการให้อภัย ผู้ผิดยังต้องสำนึกผิดก่อน โดยปราศจากความจริงที่ปรากฏชัดเจน ผู้กระทำผิดจะไม่สำนึกผิด และต้องเน้นเป็นพิเศษคือสำนึกผิดไม่ใช่การแก้ตัว เพราะสำนึกผิดคือยอมรับว่าความผิดอยู่ที่ตัว ในขณะที่การแก้ตัวคือการผลักให้ความผิดเป็นของคนอื่น ตราบเท่าที่ยังเติมไปด้วยการแก้ตัว กระบวนการก็ไม่นำไปสู่การให้อภัย และแน่นอนยอมไปไม่ถึงสมานฉันท์

กระบวนการสมานฉันท์ ต้องนำมาซึ่งสติปัญญาที่จะทำให้มองเห็นรอยร้าวที่ฝังลึกอยู่ในสังคม เศรษฐกิจไทยด้วย ตราบเท่าที่รอยร้าวนี้ยังดำรงอยู่ ความแตกร้าวจึงขึ้นแบ่งฝักแบ่งฝ่ายออกสลับประยุทธ์กันด้วยคมหอกคมดาบ ย่อมต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้...

แน่นอนว่าโอกาสเท่าเทียมทางการเมือง ไม่อาจเกิดขึ้นได้เพราะความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจได้รับการบรรเทาลงเท่านั้น การประจักษ์ความจริงข้อนี้ของสังคมย่อมนำมาซึ่งการกดดันให้เปิดพื้นที่ทางการเมืองให้กว้างพอแก่ผู้ด้อยโอกาสด้วย พื้นที่สำคัญสามอย่างซึ่งต้องเปิดขึ้นแก่คนส่วนใหญ่เหล่านั้นคือ

๑. สื่อต้องสามารถนำมุมมอง จุดยืน ผลประโยชน์ และวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ให้เป็นที่ยอมรับของสังคม การวางนโยบายสาธารณะจึงจะสามารถตอบสนองต่อสิ่งเหล่านั้นได้ ตราบเท่าที่สื่อเชิงธุรกิจยังมุ่งแต่จะตอบสนองต่อ "ลูกค้า" ของตน (ซึ่งเป็นคนส่วนน้อยชนิดเดียวของสังคม) โดยไม่ใส่ใจคนที่อยู่นอกตลาดสื่อเช่นนี้ สังคมไทยก็ไม่มีโอกาสเรียนรู้ว่า พี่น้องร่วมสังคมของตนมีชีวิตอยู่ในเงื่อนไขอะไร และโอกาสที่เท่าเทียมทางการเมืองจะช่วยเขาได้อย่างไร ในที่สุดผู้คน ในตลาดของสื่อก็ได้แต่มองเห็น พี่น้องร่วมสังคมเหล่านั้นว่าเป็นผู้ไร้การ ศึกษา โง่ จน และพร้อมจะขายเสียง จนเห็นว่าไม่ควรได้สิทธิประชาธิปไตยเท่าเทียมกับตน

๒. พรรคการเมืองไม่เป็นพื้นที่สาธารณะที่คนไทยทุกคนอาจเข้าถึงได้ พรรคการเมืองทุกพรรคเป็นของบุคคลคนเดียวหรือกลุ่มเดียวทั้งนั้น ในบางพรรคเจ้าของพรรคอาจปรากฏตัวให้เห็น ในบางพรรคก็ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลัง ประชาชนไทยจึงไม่อาจใช้พรรคการเมืองผลักดันนโยบายสาธารณะได้ "ไทยรัฐ" เป็นพื้นที่เปิดทางการเมืองให้แก่ประชาชนได้มากกว่าและกว้างกว่าพรรคการเมืองใดๆ พรรคการเมืองไม่เคยมีพรรคการเมืองจริง มีแต่แก๊งการเมือง จะต้องแก้รัฐธรรมนูญหรือแก้กฎหมายอย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดพรรคการเมืองที่แท้จริงขึ้นให้ได้

๓. พื้นที่อื่นๆ ซึ่งอาจใช้เป็นพื้นที่ทางการเมืองแก่คนส่วนใหญ่ได้ ก็ต้องขยายขึ้น ไม่ว่าจะป็นสมาคม องค์กร สหภาพ วัด โรงเรียน และการจัดองค์กรในหลายรูปลักษณะ

กระบวนการสมานฉันท์ไม่ใช่การบัวหน้าลายเล่น หากกล้าทำได้จริงจะเกิดผลดีตามมามากมาย ไม่แต่เพียงความปรองดองของคนในชาติ แต่รวมไปถึงการมองเห็นจุดอ่อนของสังคมตนเอง และมาตรการที่จะแก้ไขจุดอ่อนเหล่านั้นอย่างเป็นรูปธรรมด้วย

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม^๔ ได้กล่าวถึงสถานการณ์ทางการเมืองปัจจุบันในบทความเรื่อง **การเมืองสมานฉันท์**.. ว่าการเมืองสมานฉันท์เกิดขึ้นจริงได้ในสองกรณี คือ

๑. คนหรือกลุ่มคนในสังคมมีเป้าหมายประสงค์ต้องการเห็นการร่วมมือกันอย่างสร้างสรรค์
๒. สังคมมุ่งเป้าเข้าสู่ความสุขไม่ได้มุ่งเป้าไปที่การครอบครองอำนาจโดยใครคนใดคนหนึ่ง ไม่ได้มองอำนาจเป็นเป้าหมายแต่มุ่งความสุขสมบูรณ์ของสังคมร่วมกันเป็นเป้าหมาย หากสังคมยังมองเรื่องอำนาจเป็นเป้าหมายจะเป็นเชื้อปะทุของความขัดแย้งเลยเถิดไปถึงการสร้างวิธีการใดก็ตามเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจแทนที่จะสร้างสังคมที่ดีเป็นสังคมการเมืองสมานฉันท์

การเมืองบนแนวทางสมานฉันท์ต้องค่อยๆ สร้าง ตั้งแต่ระดับ ครอบครัว ระดับชุมชน ระดับองค์กร เป็นกระบวนการการจัดการสร้างแห่งสันติ-สมานฉันท์ซึ่งในระดับย่อยสร้างได้ง่ายกว่าระดับชาติ สร้างในระดับย่อยเพื่อขยายผลไปในระดับชาติ หากการเมืองในระดับย่อยยังแบ่งแยก แย่งชิง เราจะไปหวังให้การเมืองในระดับชาติเป็นการเมืองแนวสมานฉันท์คงลำบาก ต้องเริ่มแนวทางสมานฉันท์ในระบบการเมืองระดับย่อยก่อน มุ่งหมายและส่งเสริมการเมืองแบบประชาชนมีส่วนร่วม มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ในการใช้อำนาจ ในการตรวจสอบอำนาจ ในการติดตามประเมินผล ในการแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติได้ไม่ว่าเรื่อง ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมเรียนรู้ ร่วมปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

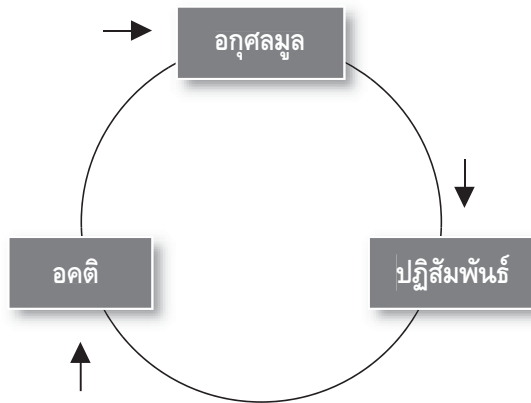
พระไพศาล วิสาโล^๕ ได้ให้ความเห็นในบทความเรื่อง **การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ** ว่า ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคมไทยมากในอัตราที่ถี่เร็วและรุนแรงมากขึ้น การประท้วงเฉพาะภาคอีสาน ช่วง ๒-๓ ปีที่ผ่านมามีมากกว่า ๕๐๐ ครั้งในหนึ่งปี ก็คือ ๓ ครั้งต่อ ๑ วัน ยังไม่นับถึงการเดินประท้วงในที่ต่างๆ ในภาคอื่นๆ คงปฏิเสธไม่ได้ว่า ความขัดแย้งในแง่เศรษฐกิจก็ดี ในแง่สิ่งแวดล้อม หรือทรัพยากรธรรมชาติก็ดี เกิดขึ้นมาก รวมทั้งความขัดแย้งยังเกี่ยวกับแบบแผนทางการเมืองการปกครอง

ความขัดแย้งและการแก้ไขความขัดแย้งนั้นมี ๓ องค์ประกอบ **องค์ประกอบที่หนึ่ง** คือ ประเด็นหรือข้อเรียกร้อง เช่น เรื่องเขื่อน โรงไฟฟ้า ค่าชดเชย รัฐธรรมนูญ เป็นต้น นี่เป็นเรื่องเกี่ยวกับประเด็นปัญหา **องค์ประกอบที่สอง** ก็คือ บุคคลหรือคู่ขัดแย้ง **องค์ประกอบที่สาม** ก็คือกระบวนการหรือปฏิสัมพันธ์ เช่น การตอบโต้กัน การเผชิญหน้ากัน การใช้ความรุนแรงต่อกัน หรือการเจรจาต่อกัน อันนี้เป็นเรื่องของปฏิสัมพันธ์

ความขัดแย้งมีสาเหตุมาจากอคติ และอคติมูล ทำให้ความขัดแย้งลุกลาม แล้วทำให้ปัญหาแก้ยาก ดังแผนภูมิ วัฏจักรของปัจจัยแห่งความขัดแย้งด้านล่าง

^๔ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, **การเมืองสมานฉันท์** <http://www.thaingo.org/HeadnewsKan/paiboon_politic.htm>

^๕พระไพศาล วิสาโล, **การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ**, <<http://www.peace.mahidol.ac.th/th/index.php>>

อกุศลมูล เปรียบเสมือนกับตัวที่ทำให้ประเด็นหรือความขัดแย้งมีความขุ่นมัวมีนทีม ทำให้ทุกอย่างยี้ดเยื่อไปหมด ทางพุทธศาสนาเราเน้นให้ความสำคัญกับเรื่องอกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ โมหะ มาก เพราะว่ามันเป็นตัวทำให้เกิดความขัดแย้งลุกลามขึ้นมา คราวนี้หลักการของพุทธคืออะไร ก็คือว่าต้องจัดการกับอกุศลมูลให้ได้ เพราะถ้าอกุศลมูลแกไม่หมด มันจะทำให้แกปัญหาครึ่งๆ กลางๆ ทีนี้จะจัดการอย่างไร ก็ต้องใช้กุศลเอาชนะอกุศล ก็คือเอาชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ มีพุทธพจน์พูดไว้หลายครั้งหลายหนหลายที เช่น เอาชนะความชั่วด้วยความดี เอาชนะความตระหนี่ด้วยการให้ เอาชนะความเท็จด้วยสัจจะ ก็คือการให้กุศลเอาชนะอกุศล

ศ.นพ.ประเวศ วะสี^{๑๐} ได้กล่าวในเวทีสังคมนาเรื่อง **“การเมืองสมานฉันท์”** ที่วิทยาลัยการจัดการทางสังคมจัดร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งสรุปประเด็นสำคัญได้ ๓ ประการ คือ

๑. ความสมานฉันท์ต้องเกิดจาก**ความถูกต้อง** จึงจะทำให้สังคมดำเนินไปอย่างสันติสุข หากความสมานฉันท์มาจากความไม่ถูกต้องจะเป็นการส่งเสริมให้ความไม่ถูกต้องดำรงอยู่ต่อไป และทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคม

๒. ประชาธิปไตยไม่ได้มาจากการเลือกตั้งเท่านั้น หากแต่มีพื้นฐานมาจากความถูกต้อง ความมีศีลธรรม และการเคารพศักดิ์ศรีของทุกคนอย่างเท่าเทียม โดยพบว่าในชุมชนท้องถิ่นที่มีลักษณะพื้นฐานดังกล่าว จะเป็น**ชุมชนที่เข้มแข็ง** และมีความเป็นประชาธิปไตยสูง สามารถเลือกผู้นำโดยผ่านกลไกต่างๆ ทางวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้นในมิติของการเมืองสมานฉันท์ประชาชนจึงมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองได้ทุกวัน ไม่ใช่เฉพาะวันเลือกตั้งเท่านั้น

^{๑๐} ศ.นพ.ประเวศ วะสี, **ชุมชนเข้มแข็ง รากฐานของชุมชนเข้มแข็ง รากฐานของการเมืองสมานฉันท์**, <http://www.codi.or.th/index.php?option=com_content&task=view&id=2377&Itemid=112>

๓. ข้อค้นพบสำคัญคือ ประเทศไทย**ขาดงานวิชาการที่จะสนับสนุนให้ “ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง”** ซึ่งเป็นหัวใจและรากฐานของประชาธิปไตย ทั้งนี้สถาบันวิชาการในท้องถิ่นควรทำบทบาทนี้ให้มากขึ้น เพราะหากภาควิชาการอ่อนแอจะทำให้บ้านเมืองเกิดความขัดแย้งที่รุนแรง

พระธรรมโกศาจารย์^{๑๑} อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย **ได้แสดงปาฐกถาเรื่อง “พระพุทธศาสนากับความสมานฉันท์แห่งชาติ”** มีใจความโดยสรุปว่า สิ่งที่จะมีส่วนช่วยสร้างสันติภาพในสังคมไทยก็คือสถานการณ์ที่ต่างฝ่ายต่างชนะ (win-win situation) เกิดจากการรู้จักถอยคือให้ยอมแพ้ศึกแต่ชนะสงคราม ไม่ใช่ชนะศึกแต่แพ้สงคราม ถ้าต่างฝ่ายต่างชนะก็เป็นธรรมาธิปไตย ไม่ใช่ต่างฝ่ายต่างแพ้ซึ่งเป็นอนาธิปไตย **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** ทรงมีพระราชดำรัสแก่พลกนิกรที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล ณ สหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๙ ทรงแนะนำให้คนไทยปฏิบัติตามธรรมเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ ดังนี้

“ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน

ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และกับประเทศชาติ

ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผน โดยเท่าเทียมเสมอกัน

ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามนำความคิด ความเห็นของตนให้ถูกต้อง เทียบตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล หากความคิด จิตใจ และการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกัน”

พุทธธรรมในพระราชดำรัสนี้เรียกว่าสาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ซึ่งมีที่มาในพระไตรปิฎก

ประการแรก ที่ว่า “คิด พูด ทำด้วยเมตตา” มาจากสาราณียธรรม ๓ ข้อ คือ เมตตากายกรรม (ทำด้วยเมตตา) เมตตาวาจากรรม (พูดด้วยเมตตา) และเมตตามโนกรรม (คิดด้วยเมตตา)

ประการที่สอง ที่ว่า “การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน” ตรงกับสาราณียธรรมข้อสาราณโมคิ (แบ่งปันให้เท่าเทียมกัน)

ประการที่สาม การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบกติกาโดยเท่าเทียมกัน ตรงกับสาราณียธรรมข้อศีลสามัญญาตา (มีศีลเสมอกัน)

^{๑๑} พระธรรมโกศาจารย์, **พระพุทธศาสนากับความสมานฉันท์แห่งชาติ**, <<http://www.watsrihuaitaptham.org/index.php?mo=3&art=201161>>

ประการที่สี่ การที่ต่างคนต่างพยายามปรับความคิดความเห็นของตนให้ถูกต้องลงรอยเดียวกัน ตรงกับสารณียธรรมข้อที่กฎีสามัญญตา (มีความเห็นลงรอยเดียวกัน)

สารณียธรรมในทางปฏิบัติเริ่มต้น ด้วยกฎีสามัญญตา คือปรับความคิดเห็นให้เป็นลงรอยแบบเดียวกันว่าเราทั้งผองเป็นพี่น้องกัน มีพ่อหลวงคือพระเจ้าอยู่หัวองค์เดียวกัน แม้จะต่างศาสนา กัน แต่ก็เป็นคนไทยด้วยกัน เมื่อปรับความคิดเห็นได้อย่างนี้แล้วเราก็เกิดความรู้สึกสามัคคี คิดพูดทำต่อกันด้วยเมตตา เกื้อกูลแบ่งปันกันและกัน ปฏิบัติต่อกันตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันด้วยสี่สัจธรรม และปรับความคิดเห็นให้มีเหตุผลลงรอยเดียวกันมากยิ่งขึ้นด้วยกฎีสามัญญตา

จากทัศนะของนักวิชาการดังกล่าว จึงสรุปได้ว่ากระบวนการทางการเมืองของไทยสามารถที่จะสมานฉันท์กันได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแนวทางที่เหมาะสม และทุกฝ่ายต้องยอมมาร่วมกันจึงจะสามารถสร้างความสมานฉันท์ร่วมกันได้

๕. กระบวนการทางการเมืองเชิงสมานฉันท์ตามแนวพุทธเป็นอย่างไร

กระบวนการทางการเมืองเชิงสมานฉันท์ตามแนวพุทธ คือ ขบวนการขับเคลื่อนทางสังคมเพื่อผลักดันหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยใช้พุทธสันติวิธีหรือความสมานฉันท์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการและวิธีการเชิงสมานฉันท์ดังนี้

๕.๑ แนวคิดและหลักการของกระบวนการทางการเมืองเชิงสมานฉันท์ตามแนวพุทธ^{๑๒}

พระมหาพรชชา ธมฺมहाโส ได้ให้ความหมายของพุทธสันติวิธีไว้ว่า หมายถึง วิธี ข้อปฏิบัติ หรือชุดของวิธีอย่างใดอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าหรือเหล่าสาวกของพระองค์ได้ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ ซึ่งคำว่า จัดการอย่างสันติ หมายถึง การใช้วิธี ข้อปฏิบัติ หรือชุดของวิธีทุกชนิดที่มีอยู่เข้าไปจัดการกับความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง หรือปราศจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม และได้แยกประเภทของพุทธสันติวิธีไว้ ๓ ประการ ได้แก่

๑. พุทธสันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง
๒. พุทธสันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต
๓. พุทธสันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการ

^{๑๒} พระมหาพรชชา ธมฺมहाโส, รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่ วิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (กรุงเทพฯ : ๒๕๕๗), หน้า ๒๑๐-๒๓๐.

ในมิติของพระพุทธศาสนา วิธีที่ดีที่สุดที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบในการจัดการความขัดแย้งก็คือ “พุทธสันติวิธี” ถึงกระนั้น สันติวิธีของพระองค์สามารถเป็นหลักฐานที่สำคัญในการบอกนักสันติวิธีทุกคนที่เห็นตรงกันในประเด็นที่ว่า “สันติวิธีอาจจะใช้ไม่ได้ในทุกกรณี ทุกเหตุการณ์ และทุกวิธี” บางกรณีบางวิธี บางเหตุการณ์อาจจะล้มเหลวก็ได้

๕.๑.๑ แนวคิดพื้นฐาน “เชิงรับ” เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี

๑) **หลักขันติธรรม** “ขันติ” ในบริบทของพุทธสันติวิธีนี้ หมายถึง ความอดทนที่เกิดขึ้นจากการที่เราถูกกระทำโดยฝ่ายตรงข้าม ไม่ว่าจะเป็น “โจทก์” หรือ “คู่กรณี” ของเรก็ตาม ซึ่งคำว่า “ถูกกระทำ” นั้น อาจจะเป็นการถูกกระทำทั้งทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ เช่น การด่า การทำร้าย การกล่าวเสียดสี การหมิ่นประมาท เป็นต้น แต่เราเองก็มีได้คำตอบ หรือกระทำร้ายตอบต่อคู่กรณีของเรา

๒) **หลักอนัตตา** “อนัตตา” ในบริบทของพุทธสันติวิธีนี้ หมายถึง “การลดทอน รื้อถอน ทำลาย และสลายการยึดมั่นถือมั่นในความเป็นอัตลักษณ์” ความเป็นอัตลักษณ์อาจจะมีจุดแข็งในแง่ของความเป็น “เอกภาพ” ของชุมชน หรือสามารถดำรงคงไว้ซึ่ง “ชาติพันธุ์” แต่จุดด้อยที่สำคัญก็คือ การแสดงออกในลักษณะดังกล่าวอาจจะทำให้เกิดการยึดมั่นในความเป็น “ชาตินิยม” หรือ “ชาติพันธุ์” ของตัวเองจนเป็นที่มาของการ “ดูถูก” “ดูหมิ่น” “เหยียดหยาม” และ “เกลียดชัง” คนอื่น กลุ่มอื่น หรือชาติพันธุ์อื่นๆ ในแง่ของ “วรรณะ” “ความรู้” “ภาษา” เป็นต้น

๕.๑.๒ แนวคิดพื้นฐาน “เชิงรุก” เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี^{๑๓}

๑) **หลักคารวะธรรม** คำว่า “คารวะ” ในบริบทของพุทธสันติวิธีนี้ หมายถึง “ความเคารพผู้ใหญ่ หรือบุรุษอาวุโสผู้ทรงธรรมซึ่งทำหน้าที่ในการชี้ ‘ขุมทรัพย์’ ให้แก่เรา ความเคารพในองค์ความรู้ที่เราได้รับ การชี้แนะจากบุคคลอื่น และความเคารพที่ประชุม หรือมติที่ประชุม” การแสดงความเคารพ ยกย่อง ให้เกียรติ หรือให้ความสำคัญแก่ “บุคคล” “ข้อมูล หรือองค์ความรู้ธรรม” และ “ประชาคม” โดยลำดับ

๒) **หลักสามัคคีธรรม** คำว่า “สามัคคี” ในบริบทของพุทธสันติวิธีนี้ หมายถึง “ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ” ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญว่า “ธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เกิดขึ้นเพื่อความสุขแก่เวทดาและมนุษย์ทั้งหลาย” “ธรรมอย่างหนึ่ง” ดังกล่าวก็คือ “ความสามัคคี”

๑.๑.๓ แนวคิดพื้นฐาน “แบบคู่ขนาน” เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี^{๑๔}

๑) **พรหมวิหารธรรม** หลักการสำคัญของ “พรหมวิหารธรรม” นี้ประกอบไปด้วย “เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา” ชุดของแนวคิดนี้ประกอบไปด้วย “แนวคิดเชิงรับ” ได้แก่ “เมตตา และอุเบกขา” และ

^{๑๓} รายละเอียดอ่านใน พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส อ่างแล้ว

^{๑๔} รายละเอียดอ่านใน พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส อ่างแล้ว

“แนวคิดเชิงรุก” ได้แก่ “กรุณา และมุทิตา” โดยมี “ปัญญา” เป็น “กุณชือ” หรือ “เสนาธิการ” คอยบัญชาการอยู่เบื้องหลังแนวคิดดังกล่าว หลักการเหล่านี้ พระพุทธเจ้ามักจะใช้ควบคู่กันอยู่เสมอ จะเห็นว่าเมื่อพระองค์ใช้หลัก “เมตตาธรรม” ต่อเพื่อนมนุษย์ พระองค์ก็มักจะมีใช้หลัก “กรุณา” ควบคู่กันไปด้วย ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ “พระคุณทั้งสาม” ของพระองค์ ได้แก่ “พระบริสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ และพระปัญญาคุณ”

๒) อปริหานิยธรรม หลักการ “อปริหานิยธรรม” นี้เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจอย่างมาก เพราะเข้าไปเกี่ยวข้องกับกรทำ “สงครามแย่งชิงกันชนชาติ” ระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับเจ้าลิจฉวี เพราะวัสสการพราหมณ์ได้อาศัย “ช่องทาง” จากการตีความหลัก “อปริหานิยธรรม” ไปเป็นคู่มือในการทำศึกสงครามแบบ “ใต้ดิน” กับเจ้าลิจฉวี จนทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูได้รับชัยชนะในที่สุด

๓) สาราณียธรรม หลักการ “สาราณียธรรม” นี้ นับได้ว่าเป็น “ชุดแนวคิด” ที่มีความสำคัญไม่ได้ยิ่งหย่อนไปกว่า “หลักอปริหานิยธรรม” หรืออาจจะเป็นแนวคิดที่ได้รับการนำเสนอ “มากที่สุด” ในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ “ความขัดแย้ง” มิติต่างๆ ตามที่มีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา

๔) สังคหัตถุธรรม หลักการ หรือนโยบายนี้จัดได้ว่าเป็นกลยุทธ์ในการสร้างความสมานฉันท์ให้แก่หน่วยย่อยต่างๆ ของสังคม หลักการนี้จัดว่าเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยการจัดระเบียบสังคมเพื่อสร้างฐานแห่งสังคมให้กลายเป็น “สังคมแห่งสันติ” เป้าหมายของหลักการนี้ก็คือ “ความเป็นสันติสุขของสังคม” “ความเป็นระเบียบของสังคม” และ “ความเป็นเอกภาพของสังคม”

๕) หลักศีลธรรม คำว่า “หลักศีลธรรม” ในบริบทของพุทธสันติวิธีนี้คือ “ศีล ๕” เป็น “ข้อปฏิบัติวิธี หรือชุดของวิธีของแนวคิดที่จะนำ ‘สันติ’ มาสู่สังคม ทั้งในระดับสังคม ชุมประเทศชาติ และโลก” หลักการนี้จัดได้ว่าเป็นแนวคิดที่ว่าด้วย “การจัดระเบียบสังคม” เพื่อสร้างฐานแห่งสังคมให้กลายเป็น “สังคมแห่งสันติ” เป้าหมายของหลักการนี้ก็คือ “ความเป็นสันติสุขของสังคม” และ “ความเป็นเอกภาพในความเป็นพหุภาพของสังคม”

๕.๒ แนวทาง/วิธีการกระบวนการทางการเมืองเชิงสมานฉันท์ตามแนวพุทธ

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาประยุกต์เป็นแนวทาง/วิธีการเพื่อการดำเนินการกระบวนการทางการเมืองเชิงสมานฉันท์ตามแนวพุทธได้หลายแนวทาง อย่างไรก็ตามผู้เขียนขอเสนอแนวทาง ดังนี้

๕.๒.๑ การจัดการความขัดแย้งโดยยึดหลักธรรมเป็นที่ตั้ง

การจัดการความขัดแย้งโดยยึดหลักธรรมเป็นที่ตั้งอาจใช้วิธีการทางตะวันตกหรือผสมผสานกับทางพระพุทธศาสนาก็ได้ โดยมีหลักการจัดการความขัดแย้งดังต่อไปนี้

๑) การเจรจาไกล่เกลี่ยกันเอง เป็นวิธีการที่คู่กรณีหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่มที่มีความขัดแย้งกันเกี่ยวกับผลประโยชน์ และ/หรือจุดยืนที่แตกต่างกัน จึงได้พยายามที่หาช่องทางในการเปิดการเจรจาในเชิงทวิภาคี

๒) การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง หรือการเจรจาโดยมี “บุคคลที่ ๓” เป็นผู้คอยทำหน้าที่ในการช่วยเหลือ สนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้คู่กรณีสามารถหาทางออกได้อย่างสมานฉันท์ โดยใช้ทางเลือกที่คู่กรณีมองเห็นร่วมกันว่า เป็นทางเลือกที่ดีที่สุด เป็นธรรมปฏิบัติได้ และก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย

๓) การไต่สวน เป็นสันติวิธีทางเลือกที่นำมาเป็นเครื่องมือจัดการความขัดแย้งในกรณีที่ทางเลือกเกี่ยวกับการเจรจาตนเอง และให้คนกลางเข้ามาไกล่เกลี่ยประสพความล้มเหลว ซึ่งการเลือกใช้วิธีการนี้ อาจเกิดจากความต้องการของคู่กรณีที่ต้องการให้ผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการพิจารณาข้อพิพาทตั้งคณะกรรมการขึ้นมาไต่สวน หรือเกิดจากผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาข้อพิพาท หรือความขัดแย้ง

๔) การมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับการดำเนินโครงการ หรือนโยบายต่างๆ ได้มีเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ

๕.๒.๒ การส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตย

การที่ระบอบประชาธิปไตยในเมืองไทยไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตย ดังนั้นการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนจะเป็นทางออกอีกทางหนึ่ง

๕.๒.๓ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการทางการเมืองอย่างสมานฉันท์

เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยแล้ว การมีส่วนร่วมทางการเมืองก็สามารถทำได้อย่างตรงไปตรงมา และมีหลัก มีความเคารพในกฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคม ตลอดจนสามารถยึดหลักธรรมคือความถูกต้องเป็นกลางมาประยุกต์ใช้

๖. บทสรุป

กล่าวโดยสรุปกระบวนการทางการเมืองเมืองสมานฉันท์ตามแนวพุทธ คือ ขบวนการขับเคลื่อนทางสังคมเพื่อผลักดันหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยใช้พุทธสันติวิธีหรือความสมานฉันท์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักการและวิธีการดังปรากฏเบื้องต้นนั้น อย่างไรก็ตามการที่จะให้ประสบความสำเร็จในการใช้หลักธรรมเพื่อการสมานฉันท์ทางการเมืองนั้นขึ้นอยู่กับทุกฝ่ายต้องช่วยกันสนับสนุนให้เกิดขึ้น ประกอบกับการที่ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยอย่างถ่องแท้และได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนอย่างจริงจังและจริงใจ

บรรณานุกรม

กระทรวงยุติธรรม ร่วมกับ โครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). รายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๕.

กชกร ชินะวงศ์ บรรณานุกรม. กระบวนการเชิงสร้างสรรค์ : คีนพลังสู่ชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาคม, ๒๕๕๔.

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. รายงานวิจัย เรื่อง ดัชนีชี้วัดความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อสังคมไทยโดยใช้เทคนิคเดลฟาย. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๖.

_____. รายงานวิจัย เรื่อง ดัชนีชี้วัดความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อสังคมไทยโดยใช้เทคนิคเดลฟาย. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๕.

คณะกรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภา ร่วมกับ สถาบันพระปกเกล้า. คู่มือการศึกษา “การมีส่วนร่วมของประชาชน” “การกระจายอำนาจ” และ “หลักธรรมาภิบาล”. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๘.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : การคืน “อำนาจ” แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๘.

เจมส์ แอล. เครย์ตัน เขียน วันชัย วัฒนศัพท์ บรรณานุกรม. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑.

ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับสันติวิธีและธรรมชาติของความขัดแย้งในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๓๗.

ทวีศักดิ์ สุวคนธ์. คัมภีร์ผู้นำวิถี...สันติ. กรุงเทพมหานคร : พิชฌเนศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์, ๒๕๕๙.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๕๓.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่ วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๗.

มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์. รวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา การประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติและการสัมมนาทางวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

วันชัย วัฒนศัพท์. “ความขัดแย้ง” ทางออกด้วยสันติวิธี. กรุงเทพมหานคร : สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล
สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๙.

สาโรจน์ บัวศรี เขียน. สุนทร โคตรบรรเทา แปล. **ปรัชญาการศึกษาสำหรับประเทศไทย: จุดบรรจบ
ระหว่างพุทธศาสนากับประชาธิปไตย.** กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๔.

McAdam, Doug. **Political Process and the Development of Black Insurgency 1930-1970.**
IL: University of Chicago Press, 1982.

เว็บไซต์

<http://www.watsrihuaithapthan.org/index.php?mo=3&art=201161>

http://www.codi.or.th/index.php?option=com_content&task=view&id=2377&Itemid=112

http://www.thaingo.org/HeadnewsKan/paiboon_politic.htm

<http://www.peace.mahidol.ac.th/th/index.php>

[http://www.peace.mahidol.ac.th/th/index.php?option=com_content&task=view&
id=๓๖๖&Itemid=155](http://www.peace.mahidol.ac.th/th/index.php?option=com_content&task=view&id=๓๖๖&Itemid=155)

<http://www.thaipoliticsgovernment.org/>

อริยวิถี: สันติภาพที่ยั่งยืน

นางอรอุมา เกาหพิบูลย์กุล

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

บทนำ

สภาพสังคมโลกปัจจุบันตกอยู่ภายใต้ความสับสนวุ่นวาย ไร้ทิศทาง แทนที่มนุษย์ชาติจะได้ตั้งหลักทำให้โลกนี้น่าอยู่ ร่วมกันช่วยเหลือโลกให้ดำรงอยู่ไปตามสภาพ ไม่ถูกทำลายไปก่อนกาลอันควร มองจากสถานการณ์ที่เป็นไปแล้วทั่วโลกมีแต่เรื่องที่ทำให้มนุษย์ตกอยู่ในฝันร้ายทั้งสิ้น มาดูประเทศไทยก็เข้าสู่จุดอับมากยิ่งขึ้น แทบไม่เห็นแสงสว่างที่ปลายอุโมงค์ ทั้งที่ประเทศไทยมีฐานทางวัฒนธรรมเป็นต่ออยู่หลายด้าน ทั้งฐานทางความเชื่อ ศาสนา สังคม วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อม ทุกฐานพร้อมทำให้ประเทศไทยก้าวไปสู่ความเป็นผู้นำโลกทางด้านวิถีชีวิตที่ร่มเย็นเป็นสุข แต่กลับไม่เป็นเช่นนั้น เป็นเพราะเหตุใด นี่เป็นปัญหาที่ต้องแสวงหาปัจจัยที่ส่งผลให้สังคมเป็นเช่นนี้ รวมทั้งแนวทางแก้ไข

การที่จะมองปัญหาต่างๆ อย่างเป็นระบบ บางครั้งต้องสำรวจดูทั้งในระดับจุลภาคและระดับมหภาคหรือที่เรียกว่าในระดับเฉพาะด้านและระดับองค์รวม เพราะถ้าเห็นกระบวนการที่สับสนยุ่งกันไต่ ก็จะไม่แก้ไขได้ถูกต้อง ถูกวิธี ปัญหาบางอย่างต้องแก้ที่ภาพรวม ปัญหาบางอย่างต้องแก้เฉพาะจุด ปัญหาบางอย่างไม่อาจแก้ที่ตัวปัญหา แต่ต้องแก้ที่เหตุแห่งปัญหา แต่ไม่ว่าจะใช้วิธีการไหน อย่างไร ก็ต้องรู้สาเหตุปัญหาที่แท้จริง มองปัญหาได้ทั้งระบบ จึงจะกำหนดแนวทางแก้ไขที่ตรงจุดได้อย่างครบวงจร มิฉะนั้นก็จะเป็นการแก้ปัญหาอย่างงูกินหาง คือไม่รู้จกจบจักสิ้น ปัญหาอย่างหนึ่งหมดไป แต่กลับสร้างปัญหาใหม่อีกจำนวนมาก

ปัญหาสำคัญที่โลกกำลังตกอยู่ภายใต้เงาที่คุกคามสังคมโลกอยู่จนกลายเป็นความกลัว นั่นก็คือ ปัญหาความขัดแย้งในสังคม ซึ่งเป็นที่มาของคำอีกหลายคำที่ต้องการสื่อไปถึงการแก้ปัญหาเหล่านี้ เช่นคำว่า สันติภาพ สมานฉันท์ สานเสวนา ความสามัคคี เป็นต้น แต่ดูเหมือนว่า คำเหล่านี้ยังไม่สามารถที่จะมีการก่อสร้างความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งได้เลย ถ้าหากมองในแง่โลกก็จะพบว่า ทุกจุดของโลกที่มีความขัดแย้งอยู่ ก็ยังคงมีปัญหาเรื้อรังอยู่เหมือนเดิม และบางครั้งก็ทวีความรุนแรงมากขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างอิสราเอลและปาเลสไตน์ ความขัดแย้งระหว่าง

อินเดียกับปากีสถาน ความขัดแย้งระหว่างเกาหลีเหนือกับเกาหลีใต้ ความขัดแย้งในประเทศอิรัก เป็นต้น ทุกจุดที่กล่าวมานี้เป็นเหมือนเชื้อไฟที่รอการปะทุขึ้น ถ้าหากเรามองเฉพาะในประเทศไทยจะพบว่า ความขัดแย้งที่มีอยู่แต่เดิมคือ ความขัดแย้งในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ บัดนี้ความขัดแย้งได้แพร่สะพัดไปสู่ส่วนต่างๆ ของประเทศ ไม่มีท่าทีว่าความขัดแย้งเหล่านั้นจะสงบลงได้โดยง่าย กระบวนการสันติทำงานกันอย่างหนัก แต่ดูเหมือนได้ผลน้อยหรือแทบจะไม่ได้ผลเลย

แม้จะมีการพยายามเรียกร้องให้สร้างสันติภาพและภราดรภาพในโลก แต่ก็ยังมีคนบางกลุ่มที่พยายามหว่านเมล็ดพันธุ์แห่งความเกลียดชัง ความรุนแรง และสงคราม ผลแห่งเมล็ดพันธุ์นั้นเกิดความขัดแย้งทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ เชื้อชาติ และความคิดอยู่ทั่วไป สงครามยังไม่ได้หมดไปโดยสิ้นเชิง ย่อมเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าศตวรรษที่ ๒๐ เป็นศตวรรษแห่งสงครามโลกถึง ๒ ครั้ง คือ สงครามโลกครั้งที่ ๑ (พ.ศ.๒๔๕๗-๒๔๖๑) และสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ.๒๔๘๒-๒๔๘๘) และยังมี ความขัดแย้งอีกนับครั้งไม่ถ้วนในเอเชีย เช่น สงครามเกาหลี สงครามเวียดนาม ความรุนแรงระหว่างอินเดียกับปากีสถาน ในตะวันออกกลาง เช่น ความขัดแย้งระหว่างอิสราเอลกับกลุ่มประเทศอาหรับ ในอิรักและอัฟกานิสถาน เช่น ความขัดแย้งระหว่างชนพื้นเมืองกับประเทศเจ้าอาณานิคม เช่น ฝรั่งเศสกับอัลจีเรีย โปรตุเกสกับประเทศอาณานิคมในทวีปแอฟริกา (อังโกลา โมซัมบิก กินีบิสเซา) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเชื้อชาติและกลุ่มศาสนา เช่น ความขัดแย้งระหว่างอินโดนีเซียกับติมอร์ตะวันออก สงครามในสเปน ความขัดแย้งระหว่างชาวโปรเตสแตนต์กับชาวแคทอลิกในไอร์แลนด์ สงครามในบูร์undi ประเทศรวันดา ไลบีเรีย ซูดาน เอิริเทรีย และประเทศยูโกสลาเวียเดิม ยิ่งไปกว่านั้นศตวรรษที่ ๒๐ ยังเป็นยุคของสงครามเย็นด้วย ซึ่งเป็นต้นเหตุของการแข่งขันกันผลิตอาวุธ และการสะสมอาวุธนิวเคลียร์ เป็นศตวรรษที่ปัญหาความแตกแยกเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งรวมถึงความแตกแยกระหว่างคนรวยกับคนจน ระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศด้อยพัฒนา ระหว่างเหนือกับใต้ ระหว่างตะวันออกกับตะวันตก ระหว่างโลกที่ ๑ กับโลกที่ ๓ ระหว่างคริสเตียนกับอิสลาม ระหว่างฮินดูกับอิสลาม ระหว่างแคทอลิกกับโปรเตสแตนต์ และระหว่างประเทศทุนนิยมกับคอมมิวนิสต์

การวิจัยในปี พ.ศ.๒๕๕๓ โดยสถาบันการสืบสวนสอบสวนสันติภาพในสต็อกโฮล์ม (SIPPRI) พบว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ เพียงปีเดียวเกิดความขัดแย้งรุนแรง ถึงขั้นใช้อาวุธรวม ๒๗ ครั้ง อันเป็น ความขัดแย้งทางการทหารระหว่างรัฐบาล ๒ รัฐบาลขึ้นไป หรือเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับกองกำลังปฏิวัติ ซึ่งแต่ละครั้งนำมาซึ่งความสูญเสียของชีวิตมนุษย์นับพันคน

คำว่า “สันติภาพ” มักเป็นคำที่มาหลังจากที่มีความไม่สงบเกิดขึ้นเสมอ เราจะไม่ได้ยินคำว่า สันติภาพในขณะที่มีความสงบสุข นั่นหมายความว่า สันติภาพเป็นการเรียกร้องให้สังคมแก้ไขสิ่งที่ไม่เป็นปกติ โดยเฉพาะสถานการณ์สงคราม บ่งบอกถึงการแก้ไขที่ปลายเหตุ บ่งบอกถึงสันติภาพที่เป็นเพียงเงาของสงครามเท่านั้น ก็ในเมื่อสันติภาพมาหลังจากสงคราม ดังนั้นจึงไม่แปลกที่ไม่ว่าจะพูดถึงหรือเรียกร้อง “สันติภาพ” เพียงใดก็ตาม ก็ไม่สามารถระงับ “สงคราม” ที่กำลังจะเกิดขึ้น เกิดขึ้นแล้ว หรือที่กำลังจะดำเนินต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า “ไม่ว่าบทกวีเพื่อสันติภาพจะถูกเขียนขึ้นมาแล้วไม่น้อยกว่าล้าน

บทก็ตาม สงครามในโลกนี้ก็ยังคงดำเนินต่อไป”

ด้วยเหตุนี้ “กระบวนการเพื่อสันติภาพ” นั้น ต้องมองข้ามไปจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว กระบวนการต่างๆ ที่นำมาใช้เพื่อให้เกิดสันติภาพ เช่น กระบวนการของการชี้แจงทำความเข้าใจ กระบวนการเพื่อการประนีประนอม หรือกระบวนการพำรสอนด้วยกรรมวิธีต่างๆ ไม่ว่าจะด้วยบทกวี เพลง ไปจนถึงการคัดลอกถ้อยคำในคัมภีร์ศาสนาต่างๆ เอามาใช้อ้างอิงในบางสถานการณ์กันเรื่อยๆ ไป ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาเรื่องสันติภาพอย่างยั่งยืนได้ เป็นแต่เพียงวิธีการหลอกเด็กหยุดร้องไห้เท่านั้น

ก่อนที่จะเข้าไปทราบถึงทิศทางและแนววิธีก้าวความขัดแย้งให้เกิดสันติภาพ และเป็นการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน ลงลึกไปถึงแก่นแท้ของสันติภาพจึงจะนำเสนอความหมายของสันติภาพก่อน ดังนี้

ความหมายของสันติภาพ

สันติภาพ ตามความหมายในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ได้แก่ ความสงบ เช่น โลกต้องการสันติภาพ จงร่วมมือกันรักษาสันติภาพของโลก (ป. สันติ + ภาวะ)^๑

สันติภาพ ตามความหมายในดิกชันนารี Oxford ได้แก่ การหยุดพ้นจากภาวะสงคราม หรือความทำร้ายกัน หมายถึงข้อตกลงที่จะสงบระงับสงครามระหว่างประเทศ และหมายถึง ความหยุดพ้นจากความสับสนวุ่นวายในสังคม ตำรวจต้องควบคุมให้เกิดสันติ ป้องกันไม่ให้เกิดความวุ่นวาย และรักษาไม่ให้เกิดความวุ่นวายขึ้น^๒

คำว่า “peace” ในภาษาอังกฤษ “paix” ในภาษาฝรั่งเศส “pace” ในภาษาอิตาลี และ “paz” ในภาษาโปรตุเกสและสเปน ล้วนมาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า “pax” หรือ “paics” ตามความเห็นของนักประวัติศาสตร์คำว่า “pax” ถือกำเนิดขึ้นในจักรวรรดิโรมัน คำนี้หมายถึงช่วงเวลาที่ไม่มีความสงบหรือสงครามกลางเมือง หรือถ้าจะใช้ให้ถูกคำว่า “Pax Romana” ชาวโรมันยังเชื่อมโยงความหมายของคำว่า “pax” กับนามธรรมอื่นๆ เช่น การสอดคล้องกัน เกียรติยศ และคุณธรรม เป็นต้น คำว่าสันติภาพในภาษาฮีบรู คือคำว่า “Shalom” ซึ่งพัฒนามาจากรากศัพท์ว่า “shelemut” หมายถึงความสมบูรณ์และความเต็มพร้อม

สันติภาพ ตามความหมายที่ปรากฏในวิกิพีเดีย ได้แก่ การหมดไปซึ่งการเป็นศัตรูที่ทำร้ายกัน ในความหมายที่กว้างขึ้น ได้แก่ ความสงบสุขระหว่างความสัมพันธ์ของบุคคลหรือประเทศ ความปลอดภัยในสังคมและความสมบูรณ์แห่งเศรษฐกิจ ความเท่าเทียมและยุติธรรมในการเมือง ในแง่ของโลก ภาวะที่โลกไร้ความขัดแย้ง ตามธรรมชาติของสันติภาพ หมายถึงการตัดสินใจร่วมกันเกี่ยวกับเหตุและ

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิชิ่ง หน้า ๑๑๖๖.

^๒ Oxford Dictionary, Oxford University Press, Walton Street 6DP, Bombay, Calcutta, Madras, first in India 1990. p.875.

การสิ้นไปแห่งความสูญเสีย บรรดาเหตุเหล่านี้ได้แก่ ความไม่ปลอดภัย ความไม่ยุติธรรมในสังคม ความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องเศรษฐกิจ การคลังการเมืองและศาสนา การไม่คลั่งชาติรุนแรง^๓

สันติภาพ หมายถึง ความเป็นปกติ การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งทำงานเป็นปกติด้วยกันอย่างไม่ขัดแย้ง จึงชื่อว่า สันติภาพ การที่หน่วยงานใดที่บุคลากรในหน่วยงานทำงานกันอย่างเชื่อมโยงไม่ขัดแย้งกัน ก็ชื่อว่าองค์กรมีสันติภาพ เทียบเคียงกับคำว่า คีล ที่มีความหมายว่าเป็นผู้มีกายและวาจาปกติ แต่บางครั้งกายและวาจาถูกใจล่อลวงให้ทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง จึงทำผิดปกติไป นั่นแหละคีล หรือความเป็นปกติจึงถูกทำลายไป^๔

สันติภาพ หมายถึง ภาวะที่ไม่มีสงคราม ไม่มีการก่อการร้าย ภาวะที่ไม่มีความขัดแย้ง ภาวะที่ไม่มีการเบียดเบียนข่มเหงกัน สันติภาพ เกิดขึ้นเมื่อไม่มีการสูญเสียผลประโยชน์ระหว่างกันและกัน^๕

สันติภาพ คือ ความสงบสุข ดังคำในพุทธศาสนสุภาษิตว่า นัตถิ สันติ ปริง สุขัง^๖ เพราะความสุขที่ปราศจากสันตินั้นเป็นความสุขที่ไม่จีรังยั่งยืน เพราะเป็นความสุขที่เจอด้วยความทุกข์ เป็นความสุขแบบโลกที่ประกอบด้วยตัณหา

จากความหมายเท่าที่ประมวลมานี้ สรุปได้ว่า สันติภาพทางฝ่ายตะวันตกมองไปในส่วนของความสงบสุขหลังจากมีเรื่องไม่ปกติแล้ว ส่วนความหมายทางตะวันออก มองไปถึงต้นตอของความไม่สงบได้แก่ การที่บุคคลถูกใจที่มีกิเลสเข้าครอบงำแล้วกระทำในเรื่องหรือสิ่งที่ไม่เป็นปกติ โดยรวมแล้วสันติภาพเป็นภาวะที่มีความสงบ เรียบร้อย เป็นปกติ

สาเหตุแห่งความไม่มีสันติภาพ

ก่อนที่จะทำความเข้าใจเรื่องสันติภาพให้กระจ่าง ต้องย้อนไปดูสาเหตุของความไม่มีสันติภาพว่าเกิดมาจากสาเหตุใดบ้างจากนั้นจึงหาวิธีการแก้ไขได้อย่างถูกต้อง

๑. เกิดจากสาเหตุความไม่สมดุลแห่งโลกียภาวะและโลกุตตรภาวะ

การมองสาเหตุของสันติภาพในแง่นี้ไม่ได้หมายถึงการจะทำให้โลกนี้เป็นโลกอุดมคติหรือโลกแห่งอริยะ ซึ่งเป็นไปไม่ได้ แม้แต่ในพระพุทธศาสนาเอง ครั้งเมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ความขัดแย้งหรือความไม่มีสันติภาพก็ปรากฏให้เห็นในประวัติศาสตร์ เพียงแต่แสดงในที่นี้ว่า การที่จะสร้างสันติภาพขึ้นในสังคมก็ต้องรักษาความสมดุลระหว่างโลกียภาวะกับโลกุตตรภาวะไว้ให้ได้

^๓ wikipedia.org/wiki/Peace, (๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒).

^๔ แสง จันทร์งาม, เอกสารอัสสัมชัญ, มปป.

^๕ ประยงค์ สุวรรณบุบผา, เอกสารอัสสัมชัญ, มปป.

^๖ พุ.ธ.๒๕/๒๗๔/๑๘๑.

โลกก็ภาวะเป็นภาวะขัดแย้ง ซึ่งเป็นปกติวิสัยที่มีอยู่คู่โลก โลกมีความวุ่นวายเป็นปกติ ยิ่งในยามใดชาวลोकหลงระเริงกับเครื่องมือใหม่ ไม่ว่าจะปืนดาบ ธนู หน้าไม้ ดินระเบิด เครื่องจักร เรือรบ ดาวเทียม ยูเรเนียม มីถือ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ชาวลोकตกอยู่ภายใต้กระแสแรงความรุนแรงมากขึ้น ดังปรากฏในประวัติศาสตร์ยุคที่ “การประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ” หรือ “การปฏิวัติอุตสาหกรรม” กลายเป็น “อัตราร่วง” ให้ธรรมชาติแห่งโลกวิสัยดำเนินไปด้วยความเร็วเพิ่มขึ้นนั้น ประเทศที่มีเนื้อที่ไม่มากนัก อย่างเช่น เกาหลีสามารถแผ่ขยายเนื้อที่อาณานิคมได้มากกว่าขอบเขตเดิมของประเทศตัวเองถึง ๑๒๐ เท่า, ประเทศเบลเยียมครอบครองพื้นที่ที่ใหญ่กว่าประเทศตัวเองถึง ๗๗ เท่า ฮอลันดาขยายเมืองขึ้นใหญ่กว่าประเทศตัวเองถึง ๖๐ เท่า, โปรตุเกสปกครองเมืองขึ้นใหญ่กว่าประเทศตัวเองถึง ๓๓ เท่า ฝรั่งเศสปกครองเมืองขึ้นใหญ่กว่าประเทศตัวเองถึง ๒๑ เท่า และยิ่งความมั่งคั่ง อำนาจเพิ่มขึ้นมากเท่าไร มันยิ่งทำให้แรงปรารถนาตามธรรมชาติแห่งโลกวิสัยยิ่งรุนแรงมากขึ้นไปอีก จนในท้ายที่สุดก็นำไปสู่บทรูปแห่ง “สงครามโลก” ที่กลืนกินชีวิตของมนุษยชาติ สิ่งแวดล้อม การทำลายสรรพสิ่งนานาชนิดอย่างรุนแรงที่สุดเท่าที่มนุษยชาติเคยมีมา และ “สันติภาพ” กลับถูกใช้มาเป็น “ข้ออ้าง” ในการทำลายชีวิตมนุษย์ราวเดียว ๒๐๐,๐๐๐ ศพ ด้วยระเบิดนิวเคลียร์ถล่มเมืองฮิโรชิมาและนางาซากิ หรือเพื่อ “ยุติสงครามโลกครั้งที่ ๒” มาถึงปัจจุบันสหรัฐอเมริกากำลังแผ่ขยายแสนยานุภาพไปตะวันออกกลางด้วยเหตุผลเดียวกันก็คือ เพื่อยุติมิให้กลุ่มก่อการร้ายระบาด ผลก็คือความสูญเสียชีวิตทั้งสองฝ่ายนี้คือที่มาของความไร้สันติภาพ

การปล่อยให้วิถีแห่งโลกก็ภาวะขยายเป็นอัตราร่วงไปโดยไร้การจุดตั้ง พลังที่จะจุดตั้งก็คือพลังแห่งโลกุตตรภาวะเป็นการเพิ่มบทบาทและหาจุดสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างโลกก็ภาวะและโลกุตตรภาวะ ไม่ปล่อยให้ “ธรรมชาติแห่งโลกวิสัย” ดำเนินไปโดยปราศจากการควบคุม ถ่วงรั้ง ไม่เช่นนั้นธรรมชาติแห่งโลกวิสัยที่มี “ความขัดแย้ง” เป็นลักษณะแห่งธรรมชาติของตัวมันเองอยู่แล้ว ก็จะนำพาสิ่งต่างๆ ไปสู่สงครามอยู่รำไป การที่รัฐสาเหตุแห่งความไร้สันติเพราะการให้โอกาสแก่โลกวิสัยอย่างเดียว ก็ไม่มีทางที่จะได้พบกับสันติภาพได้เลย ดังที่พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า

“มนุษย์ทุกคนในโลกนี้ที่อ้างตัวว่าจะเป็นผู้สร้างสันติภาพนั้น อย่างน้อยควรจะมีหวังให้เห็นว่า ถ้าจะปล่อยให้โลกเดินอยู่ในแนวของโลกก็ยะ คือตามวิสัยของโลกโดยลำพังแล้ว ก็เป็นอันว่าจะไม่มีวันได้พบกับสันติภาพได้เลย เพราะวิสัยของโลกนั้นมิก็เลสเป็นเครื่องหนุนหลังโลกก็ยะโดยเด็ดขาด อย่างน้อยที่สุดเราจะพบกับสันติภาพได้บ้าง ก็ต่อเมื่อเราสามารถทำให้ทิศทางของโลก ยอมเสียสละสันดานแห่งความเป็นโลกของตนเองเสียบ้าง โดยยกตนขึ้นสู่อุภิมโหฬาร (หรือส่งเสริมธรรมชาติในด้านโลกุตตระ) ให้พอสมส่วนกัน แม้วในโลกนี้จะมีพระมีเจ้าชั้นต่างๆ โดยยังไม่จำเป็นจะต้องถึงขั้นสูงเช่นพระอรหันต์ก็ได้... ก็พอที่จะประคับประคองโลกเอาไว้ได้บ้าง”

ทราบใดที่ “ธรรมชาติแห่งโลกียวิสัย” ไม่ได้ถูกกลดทอนลงไป หรือควบคุมเอาไว้โดยทางตรงกันข้าม มันน่าจะกลับเป็น “ช่วงแห่งการเตรียมพร้อมในการทำสงครามที่ใหญ่กว่า” เนื่องจากในระหว่างที่เราพูดกันถึงสันติภาพ หรือเรียกช่วงระยะเหล่านี้ว่าช่วงสันติภาพนั้น การกระตุ้นธรรมชาติแห่งโลกียวิสัยในลักษณะต่างๆ มันยิ่งเพิ่มความเข้มข้นขึ้นไปอีก การเร่งอัตราการบริโภคทรัพยากรต่างๆ ของประชากรในโลกที่เพิ่มขึ้น โดยถือเอาอัตราการบริโภคที่เพิ่มขึ้นนั้น เป็นความสำเร็จในการวัดอัตราความเจริญในทางเศรษฐกิจ ความพยายามเปิดช่องทางต่างๆ ให้มีการแสวงหาความ มั่งคั่งและกำไรได้ในทุกขอบเขตพรมแดนใดๆ ความพยายามส่งเสริมการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ ในภาวะที่มาตรการรองรับผลกระทบลดน้อยลงไป, หรือไม่สามารสร่างมารองรับได้ทันเวลา ช่องว่างแห่งความไม่เท่าเทียมกันไม่ว่าภายในสังคมแต่ละสังคม ภายในประเทศและระหว่างประเทศเพิ่มขึ้นจนมองไม่เห็นหนทางที่จะสร้างสมดุลหรือความกลมกลืนขึ้นมาได้ ความวิปริตอันเนื่องมาจาก “ธรรมชาติแห่งโลกียวิสัย” มันระเบิดออกมาอย่างรวดเร็วและแรงเช่นนี้... มันสะท้อนให้เห็นว่าธรรมชาติในอีกด้านหนึ่งไม่ได้ถูกนำมาใช้ หรือถูกนำมาควบคุม ถ่วงรั้งเอาไว้ ด้วยเหตุนี้คำว่า “สันติภาพ” ที่ถูกพูดขึ้นมาในแวดวงต่างๆ ก็น่าจะไม่สามารถนำไประงับยับยั้งสงครามที่มันจะต้องเกิดขึ้นอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้เลย

๒. สาเหตุเกิดจากการไม่เข้าใจกระบวนการทัศน์ของมนุษย์

คำว่า “กระบวนการทัศน์” มาจากภาษาอังกฤษว่า “Paradigm” ที่มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “Paradigma” มาจากภาษากรีกว่า “Paradeigma” คำนี้ประกอบด้วยคำสองคำ คือ Para แปลว่า “เคียงข้าง คู่ขนาน” และคำว่า digma แปลว่า “ชี้ให้เห็น แสดง พิสูจน์” เมื่อรวมกันเป็นคำกริยาแปลว่า “แสดงให้เห็นเคียงคู่กันไป” ถ้าเป็นคำนามแปลว่า “แม่แบบ รูปแบบ” คำๆ นี้ถูกใช้ในสายวิทยาศาสตร์ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๖๒ และใช้ในสายจิตวิทยาตั้งแต่ปี ๑๙๗๒ โดยให้ความหมายว่า “กระบวนการทัศน์” ในที่นี้จะแปลเป็นภาษาไทยที่เข้าใจได้ง่ายขึ้นก็คือ “ร่องความคิดมนุษย์” ร่องความคิดหรือกระบวนการทัศน์สืบทอดกันไปเป็นกระแสที่ครอบคลุมไปสู่ส่วนต่างๆ ของโลก การที่กระแสร่องความคิดใหม่มีอิทธิพลแทนที่ร่องความคิดเดิม ก็ไม่ได้หมายความว่า ร่องความคิดเดิมจะหมดไป เพียงแต่ไม่มีกำลังเท่านั้น ยกตัวอย่างที่โลกปัจจุบันนี้มีความคิดอาศัยวัตถุทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องดำเนินชีวิต มีการค้า การลงทุนอย่างนี้ ก็เพราะได้รับอิทธิพลของร่องความคิดมนุษย์ในยุคนี้เป็นส่วนมาก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าร่องความคิดเดิมจะหมดไป มนุษย์ก็ยังมีร่องความคิดยุคอื่นแฝงอยู่

กระบวนการทัศน์เมื่อแบ่งตามลักษณะของปรัชญา แบ่งได้ ๕ กระบวนการทัศน์ ได้แก่

๑. กระบวนการทัศน์ดึกดำบรรพ์ (Primitive Paradigm)
๒. กระบวนการทัศน์โบราณ (Ancient Paradigm)
๓. กระบวนการทัศน์สมัยกลาง (Mediaeval Paradigm)
๔. กระบวนการทัศน์สมัยใหม่ (Modern Paradigm)
๕. กระบวนการทัศน์หลังสมัยใหม่ (Post Modern Paradigm)

การที่ไม่เข้าใจกระบวนการวนทัศน์แต่ละยุคที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ตลอด ทำให้เกิดการหักล้างและนำไปสู่การขัดแย้งและทำลายกันและกันเพื่อให้กระบวนการวนทัศน์เช่นนั้นหมดไป เพราะแท้จริงนี่คือ ภาวะปกติของมนุษย์ที่มีความขัดแย้งอยู่เสมอ การที่ไม่เข้าใจจึงแก้ไขปัญหามิได้

๓. เกิดจากการขัดแย้งระหว่างการเปลี่ยนกระบวนการวนทัศน์ (Paradigm Shift)

กระแสพลังร่งความคิดของมนุษย์ (Paradigm Force) ที่เกิดขึ้นในยุคหนึ่งๆ จะมีอิทธิพลต่อความคิดของมนุษย์ในยุคอื่นๆ โดยภาพรวม และจะมีพลังส่งผลกระทบต่อคน หากมีร่งความคิดใหม่ก่อเกิดขึ้นในสังคม กระบวนการวนทัศน์เดิมจะได้รับปฏิกิริยาในหลากหลายรูปแบบ อาจใช้กำลังบังคับให้เลิก อาจเป็นการสอนให้เลิกโดยการชี้ให้เห็นข้อบกพร่อง อาจเป็นการใช้พลังสังคม ลักษณะการเปลี่ยนกระบวนการวนทัศน์ (Paradigm Shift) ก็จะมีลักษณะเช่นนี้เสมอมา

ทุกๆ การเปลี่ยนกระบวนการวนทัศน์จะเกิดความปั่นป่วนในสังคมอันเนื่องมาจากการกระทบกันของร่งความคิด ด้วยเหตุนี้จึงมีนักปรัชญากลุ่มหนึ่งในปัจจุบันหันมาให้ความสนใจกับกระบวนการวนทัศน์และการเปลี่ยนกระบวนการวนทัศน์อย่างจริงจัง ถ้าปล่อยไปตามยถากรรมไม่ทำอะไร เกรงว่าจะไม่มีโอกาสแก้ตัวเหมือนกับอดีตที่ผ่านมา เพราะความเจริญของเครื่องมือทำลายล้างมีประสิทธิภาพมากกว่าในอดีตหลายเท่า ถึงกับทำลายโลกใบนี้ได้ทีเดียว เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดในการเชื่อมต่อกับกระบวนการวนทัศน์ที่บัดนี้กำลังอยู่ในรอยต่อของกระบวนการวนทัศน์แล้ว นักปรัชญากลุ่มนี้หันมาสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยมากยิ่งขึ้น เพื่อจะกำหนดและพิจารณาถึงสาเหตุของความล้มเหลวและความบกพร่องได้อย่างถ่องแท้

การพัฒนาอะไรที่ไม่ทราบว่าจะมีผลกระทบต่อมนุษยชาติอย่างไรนั้น มีความเสี่ยงสูงในอดีตที่ผ่านมา เป็นบทเรียน เป็นขนาดแผลของโลก เช่น การค้นพบทฤษฎีสัมพัทธภาพ ชาวโลกดีใจ แต่แล้วหลังจากนั้นทฤษฎีนี้ก็เป็นที่เหตุแห่งการทำระเบิดปรมาณูที่กลับมาทำลายล้างชาวโลก บัดนี้มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีการผลิต Computer, Mobile, Digital, Internet, Cyber Space etc. ต่างพากันสรรเสริญว่า นั่นคือความก้าวหน้าของมนุษยชาติ แต่มนุษย์จะทราบหรือไม่ว่า สิ่งเหล่านี้จะหันมาทำลายมนุษย์อะไรอีก

การที่วงการแพทย์ค้นวิธีปราบและระงับไวรัสชนิดหนึ่งได้ ชาวโลกต่างสรรเสริญว่าเป็นการค้นพบที่ยอดเยี่ยม เป็นความก้าวหน้าของวงการแพทย์ เขาเพียงทราบว่าจะสามารถปราบ ควบคุม หรือขจัดไวรัสชนิดหนึ่งได้ แต่หาทราบไม่ว่า การขจัดไวรัสชนิดหนึ่งกลับเป็นการสนับสนุนให้ไวรัสชนิดอื่นเจริญเติบโตได้ บัดนี้โลกกำลังดีใจกับการสำเร็จกับการโคลนนิ่ง (Cloning) กับการปลูกถ่ายเนื้อเยื่อ (Stem Cell) แต่จะรู้ไหมว่าจะนำภัยร้ายแรงอะไรเกิดขึ้นต่อมนุษย์อีก

การทำอะไรโดยไม่รู้ แล้วคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ โดยที่ผลแห่งการค้นพบนั้นไม่ได้ทำให้มนุษย์เป็นคนดีขึ้น ผลาดีขึ้น มีเมตตามากขึ้น อื้ออากรขึ้น พัฒนาจิตสูงขึ้น จะนำมาซึ่งหายนะมากกว่า เป็นการพัฒนาที่หลงทาง (Ignorance Creative) การคิดสร้างสรรค์ที่แท้ต้องประกอบด้วยการศึกษาเลือก

วิชาชีพที่หล่อหลอมและสละความยึดมั่นในตัวเราไปที่ละชั้น (Intellectual Creative) เพื่อค้นพบธรรมชาติที่แท้จริง นั่นคือการค้นพบสิ่งใหม่โดยแท้จริง

๔. สาเหตุเกิดจากการยึดกระบวนทัศน์ผิดพลาด (Wrong Paradigm)

ปัญหาอยู่ที่ว่า เหตุใดมนุษย์ยังพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ก็ยิ่งใช้มันมาทำร้ายและทำลายกันเอง มนุษย์นำเอามาเป็นเครื่องมือ เป็นอาวุธ ในการล้างผลาญมนุษย์ด้วยกันได้อย่างสะดักซึ้นรวดเร็วขึ้น นี่เป็นปัญหาใหญ่และเป็นปัญหาที่ยังไม่มีคำตอบชัดเจนว่าเกิดจากอะไร คำตอบในเชิงศาสนานั้นน่าจะคำตอบว่าเกิดจากกิเลสภายในใจของคน เกิดจากการหลงของชาตาน เกิดจากการลงโทษของพระเจ้า เป็นต้น แต่ในเชิงปรัชญาแล้ว นักปรัชญาหลังนวยุคลงความเห็นว่าเป็นเพราะ **“ปรัชญาพื้นฐานแห่งกระบวนทัศน์นั้นผิดมาตั้งแต่ต้น”**

ฐานความคิดมนุษย์ว่าจะส่งผลสะท้อนออกมาต้องใช้เวลา อาจเป็น ๑๐ ปีบ้าง ๑๐๐ ปีบ้าง หรือบางครั้งใช้เวลานับ ๑,๐๐๐ ปี กว่าจะทราบว่าจะอะไรเป็นอะไร ยกตัวอย่างในช่วงเวลา ๕๐ ปี ที่ผ่านมานั้น แนวความคิดแบบ Marxist ถูกตีด้วยแนวคิดแบบสังคมนิยม ก่อนนั้นกระแสความคิดแบบ Commune ได้รับการอธิบายภายใต้ Concept ที่ว่า **“ทุกคนเท่าเทียมกัน”** ชนชาว Communists ทั้งหลายพยายามที่จะให้ผลประโยชน์ตกเป็นของประชาชนโดยเท่าเทียมกัน จะได้ไม่มีคนจนหรือคนรวยเพียงบางกลุ่ม ทฤษฎีเป็นไปได้ แต่แนวทางปฏิบัติไม่สอดคล้องกับความจริง เพราะคนนั้นไม่อาจเท่าเทียมกันได้ทางปฏิบัติ เนื่องจากต้องมีผู้ปกครอง มีผู้ดูแล มีหัวหน้า มีผู้มีอำนาจอยู่นั่นเอง แนวคิดนี้ยังไม่กระตุ้นให้ประชาชนทำงาน เนื่องจากไม่ว่าจะทำมากทำน้อยก็ไม่มีค่าหมาย เพราะจะถูกแบ่งไปโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ แนวความคิดแผ่ไปสู่ประเทศต่างๆ หลายประเทศยอมรับ หลายประเทศถูกบังคับให้รับ และบางประเทศถูกโน้มน้าวชักชวนให้เชื่อ หลายประเทศต่อต้าน กล่าวได้ว่าแนวคิดนี้ล่มสลายไปพร้อมกับจักรวรรดิโซเวียต แต่กว่าที่แนวความคิดนี้จะถูกชี้ให้เห็นว่า เป็นไปไม่ได้ หายนะก็เกิดขึ้นกับการแผ่กระจายไป ชีวิตมนุษย์สังเวทไปกับการเผยแผ่แนวคิดนี้

อย่างไรก็ตามแนวคิดคอมมิวนิสต์นี้ก็เพียงกรอบเล็กๆ ที่อยู่ใน Jigsaw ใหญ่ของแนวคิดที่เรียกกันว่ากระบวนทัศน์โมเดิร์น (Modernism) ความทันสมัยในศตวรรษที่ ๒๐ ผลที่เกิดขึ้นคือความรุนแรงในรูปแบบของชาตินิยม เผด็จการเบ็ดเสร็จ ความชำนาญเฉพาะ การนิยมการบริโภค และสวัสดิการสมัยใหม่ ซึ่งเราอาจเห็นความมีประสิทธิภาพและพัฒนาขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็ยังมีมองเห็นการบั่นทอนความเป็นมนุษย์ลงไปด้วย ชีวิตมนุษย์กลายเป็นเครื่องมือของวัตถุ เครื่องมือที่สนับสนุนให้แนวคิดแบบทุนนิยมเจริญได้ไว เช่น Cyber Space, Computer, Web Site, Telecom, Technology เป็นต้น ผลกระทบที่โลกกำลังได้รับจากแนวความคิดแบบทุนนิยมนี้ก็คือ ทรัพยากรของโลกกำลังถูกใช้ไปอย่างมากจนน่าวิตก มนุษย์กำลังถูกมองเป็นวัตถุค้ำกำไร เช่น การซื้อตัวนักฟุตบอล เป็นต้นทุนรวมไปกับทรัพยากรอื่นๆ ด้วย ความไวของเครื่องมือยังสามารถเพิ่มกำลังส่งกระจายความคิดไปส่วนต่างๆ ของโลกอย่างรวดเร็ว ก็ยิ่งส่งผลที่เกิดขึ้นรวดเร็วรวมทั้งแสดงความหายหน้ารวดเร็ว

เช่นกัน นี่ก็คือ กระบวนการทัศน์ผิดพลาด

๕. สาเหตุเกิดจาก “วาทกรรม”

ปรากฏการณ์หนึ่งซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับกระแสหลังนวยุค ก็คือการให้ความสำคัญต่อข้อมูลที่เคลื่อนไหวอยู่บนเอกสารวิชาการของนักคิด นักวิชาการทั้งหลาย ทุกสิ่งจะเป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือได้ถ้าตั้งอยู่บนหลักวิชาการ แต่แล้ว “หลักวิชาการ” ในสายตาของนัก Post Modernists เห็นว่าเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ตกไปสู่อันตราย เป็นอันตรายต่อความเสี่ยงมากยิ่งขึ้น เพราะหลักวิชาการ หรือที่เรียกกันในภาษาวិชาการในยุคนี้ว่า “วาทกรรม” นี่คือการกระโดดหนีจากความเสี่ยงอย่างหนึ่ง (เผด็จการ) ไปสู่ความเสี่ยงอีกประการหนึ่ง (อำนาจ) โดยที่มนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์นี้ถือว่าเป็นทางออกที่ดีแล้ว สมบูรณ์แล้ว โดยไม่เข้าใจว่า นั่นคือกับดักที่รออยู่ข้างหน้า

“วาทกรรม” (Discourse) คืออะไร คำนี้ถูกนำมาใช้กันบ่อยมากขึ้นในแวดวงวิชาการไทย เป็นคำที่ใช้มากในงานของนักปรัชญาหลังนวยุค เช่น พูโกต์ โบตริยาร์ด และอลธุสเซอร์ เพื่อใช้สื่อให้เห็นถึงทฤษฎีอำนาจ การวิเคราะห์สื่อ และการศึกษาวัฒนธรรม วาทกรรมกลายเป็นคำที่มีความหมายมากคำหนึ่ง สามารถได้รับการตีความได้ในหลายๆ ทาง เพราะวาทกรรมคือรูปแบบของความคิด หรือกรอบความคิด เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งแสดงออกผ่านทาง การพูดและเขียนอย่างจริงจัง หรือประโยคหรือนิยามที่ใช้บ่อยๆ เพื่อที่จะคงไว้ซึ่งลักษณะของวาทกรรม และการปรับเปลี่ยนลักษณะของวาทกรรมนั้นๆ วาทกรรมแต่ละเรื่องจึงมีระบบความคิด และเหตุผลของตนในการอธิบาย หรือมองความจริงในบางเรื่องจะมีหลายวาทกรรมซ้อนอยู่ เพราะมีการให้เหตุผลต่างระบบความคิดอยู่ภายในเรื่องนั้น ดังนั้นในเรื่องเดียวกันจึงมีวาทกรรมหลายชุดที่เกี่ยวข้องและวาทกรรมแต่ละชุดก็มีความขัดแย้ง หรือปฏิเสธ “ความจริง” ของวาทกรรมอีกชุดหนึ่งได้ ความหมายซึ่งง่ายที่สุดของศัพท์คำนี้ก็คือ การพูดออกมาอย่างชัดเจน (Articulation) การกล่าวอย่างชัดถ้อยชัดคำ ไม่คลุมเครือนั่นเอง

ลักษณะของวาทกรรมจึงแสดงออกมาในรูปของการนำเสนอเกี่ยวกับความคิดเห็น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสนทนาหรือการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในรูปแบบสัมมนาที่มีผู้พูดหลายคนในกลุ่ม “วาทกรรม” จึงเป็นกระบวนการหนึ่งของสังคมเกี่ยวกับการสร้างความหมาย ดังนั้น Colin MacCabe จึงได้แสดงความซับซ้อนของวาทกรรมไว้ในเรื่อง **“ลำดับชั้นสูงต่ำของวาทกรรม”** (Hierarchy of discourse) และ **“วาทกรรมที่ครอบงำ”** (Dominant discourse)

พูโกต์เป็นผู้ใช้วาทกรรมเพื่อสำรวจความคิดของสังคม เพราะสังคมกำลังมีวัฒนธรรมเชื่อมความคิด ความเชื่อ และรวบรวมความชัดเจนของข้อเสนอที่ชัดเจนของสังคมมาสู่คำอธิบายสรุป โดยที่เขาศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเพศ คนบ้า และอาชญากรรม แล้วก็พบว่า ความคิดของสังคมต่อบุคคลทั้ง ๓ ประเภทนี้เปลี่ยนไปจากเดิม เดิมนั้นบุคคลทั้ง ๓ ประเภท สามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้ แต่ปัจจุบันบุคคลทั้ง ๓ ประเภทนี้ถูกกีดกันให้ออกไปจากสังคม แนวคิดของวัฒนธรรมปัจจุบันต่อบุคคลคือ การกีดกันบุคคลที่แตกต่างออกไปจากสังคม พูโกต์ให้ตัวอย่างไว้ว่า “วาทกรรมทางการแพทย์” ให้นิยาม

อาชญากรรมในทอมนต่างๆ ของการเจ็บป่วยหรือการมีสุขภาพดี "วาทกรรมทางศาสนาและศีลธรรม" นิยามอาชญากรรมไว้ในวาทกรรมของความดีและความชั่ว "วาทกรรมทางกฎหมาย" อาชญากรรมคืออันตรายอย่างหนึ่งต่อคนอื่นๆ และเกี่ยวพันกับการปกป้องรักษาความปลอดภัยและทรัพย์สินของผู้คน

ภายใต้วาทกรรมเหล่านั้น เหตุผลเป็นสื่อให้นำวาทกรรมให้ดำเนินไปได้ ความสมเหตุสมผลของเหตุผลเป็นตรรกะชนิดหนึ่งที่ลึกลับ เป็นการอ้างให้ผู้อื่นเข้าใจและยินยอมในวาทกรรมของตนนั้น ซึ่งก็หมายถึงศาสตร์แห่งการโน้มน้าวด้วยวาทะ ฟังขึ้น นำไปสู่ความเชื่อ โดยเฉพาะเหตุผลตามหลักวิชาการของนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายยิ่งน่าเชื่อมากขึ้น สังคมจึงตกอยู่ภายใต้วาทกรรมก็ทุกวาทกรรมนั้นเป็นกรอบแนวคิด เป็นเหตุผลของแต่ละบุคคลต่างฐานความคิด จึงเกิดปัญหาไม่มีใครยอมใคร ทำไม่จึงทำให้ไม่มีใครยอมใคร ก็เพราะสิ่งที่แฝงภายใน วาทกรรมก็คือ "อำนาจ" การยอมเหตุผลของคนอื่นเป็นการสยบต่ออำนาจของผู้นั้น แต่เดิมอำนาจมาจากกระดิ่งแนวดิ่ง มาจากคำสั่ง มาจากศูนย์รวมอำนาจ การจะฝืนอำนาจและโต้กลับต่อผู้มีอำนาจแนวดิ่งนั้นทำได้ยาก แต่บัดนี้อำนาจได้กระจายไปตามแนวนอน วิถีแห่งอำนาจที่ปรากฏให้เห็นจากการเชื่อมโยงวาทกรรมเข้ากับวัตรปฏิบัติทางสังคม กระจายไปตามชั่วต่างๆ ในสังคมแบบสัมพันธ์ อำนาจกลายเป็นโครงสร้างอย่างหนึ่งที่เปิดประตูให้ผู้คนอันหลากหลายเข้าไปสวมบทบาท เป็นผู้กระทำและผู้ถูกระทำให้เปลี่ยนหมุนเวียน เช่น คนไข้กับหมอ นักเรียนกับครู นักบวชกับชาวบ้าน ตำรวจกับผู้ร้าย ทหารกับนักการเมือง ลูกจ้างกับนายจ้าง วัฒนธรรมอำนาจใหม่ไม่ใช่ทำหน้าที่กีดกัน ริดรอน และหรือทำลายเท่านั้น แต่หากได้สร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมากมายในสังคม ได้แก่องค์กรอิสระทั้งหลาย สถาบันเอกชนทั้งหลาย เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้สังคมโลกจึงตกอยู่ภายใต้กระแสแห่งวัฒนธรรมขัดแย้ง ซึ่งก็ได้แก่กระแสแห่งการใช้วาทกรรมนี้เอง กล่าวโดยสรุป "วาทกรรมก็คืออำนาจ" อำนาจที่กลายเป็นรัฐเข้ามาอยู่ในรูปของวาทกรรม บรรทัดฐานมูลบทนิยามแห่งอำนาจที่เคยเข้าใจกันแต่เดิมมาถึงบัดนี้เปลี่ยนไป ก่อนนั้นพอพูดถึงอำนาจก็คือการปกครอง การควบคุม การกักกัน การบีบบังคับ จากผู้มีอำนาจตามบทบัญญัติของรัฐ แต่บัดนี้บรรทัดฐานอำนาจนั้นได้กระจายอยู่ทั่วไปตามหน่วยต่างๆ ของสังคม แฝงอยู่ในรูปของเหตุผล ระเบียบวินัย ประโยชน์สุข ภายใต้รูปแบบที่เรียกว่า "หลักวิชาการ" ที่รวมเรียกว่า "วาทกรรม" (Discourse) เป็นกระบวนทัศน์วาทกรรมแห่งอำนาจ (Power of Discourse Paradigm) อาศัยวาทกรรมเหล่านี้ ผู้ทรงคุณวุฒิใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจผิดในอำนาจแฝงที่อยู่ในอัตบุคคล (Subject) บรรทัดฐานอำนาจได้เลื่อนมาอยู่ในระดับแนวระนาบ เพราะอาศัยวาทกรรมเหล่านี้เป็นสื่ออำนาจที่อยู่ในระดับแนวนอน สิ่งที่ตามมาภายหลังวาทกรรมเหล่านี้ก็คือ "ความขัดแย้ง" (Controversy) อันเป็นวัฒนธรรมอำนาจ (Discourse Culture) ถ้าหากไม่เข้าใจถึงรากฐานและความเปลี่ยนแปลงของอำนาจ และไม่ได้ศึกษาถึงความเคลื่อนไหวทางกระบวนทัศน์ในปัจจุบัน ก็อาจไม่รู้ได้เลยว่าต้นสายปลายเหตุมันเป็นอย่างไร และจะแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างไร แก้ไขได้หรือไม่ โดยวิธีใด จุดบิตเบี้ยวแห่งวัฒนธรรมอยู่ที่ใด ปัญหาที่ซับซ้อนเหล่านี้มีแต่ต้องศึกษากันอย่างถ่องแท้เท่านั้นจึงจะรู้เท่าทัน มิฉะนั้นบ้านเมืองจะรอดพ้นจากหายนะได้อย่างไร จะสร้างวัฒนธรรมที่ถูกต้องได้อย่างไร

อริยวิถี : วิถีแห่งความสมดุล

สังคมยุคก่อนพุทธกาล สภาพสังคมก็มีความซับซ้อน มีความขัดแย้ง มีการเอาเปรียบ มีการเข่นฆ่า มีการหลอกลวง มีการคอร์รัปชั่น นักปราชญ์ทั้งหลายในยุคนั้นพยายามแสวงหาทางออกให้กับมนุษย์ที่ ตกอยู่ภายใต้วังวนของความคิด ตกอยู่ในคำอธิบายของนักวิชาการของสังคมในยุคนั้น ดูแล้วก็ไม่ ต่างไปจากสถานการณ์ของวัฒนธรรมทางเลือกในปัจจุบัน ที่สังคมกำลังโยกหาความสงบสุข สันติภาพ และทางออกให้กับมนุษย์ เมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นด้วยผลจากการ ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระพุทธ องค์ได้ประกาศทางออกให้แก่สังคม สร้างเสริมวัฒนธรรมมนุษย์ให้พ้นจากความป่าเถื่อน และยังสร้าง วัฒนธรรมของมนุษย์ให้ถึงจุดสูงสุด นั่นคืออริยวัฒนธรรม ในเบื้องต้นพระพุทธศาสนาได้สร้างความ กระจ่างชัดเป็นเรื่องราว ให้แก่สังคม เป็นการสร้างวัฒนธรรมให้สังคมพ้นจากความเถื่อนของมนุษย์ออกไป ก่อน

ปฏิวัติความคิดเรื่องระบบวรรณะ (Caste System) ให้พ้นจากการดูถูกเหยียดหยามกัน ไม่ ให้มองคนที่เผ่าพันธุ์ ตระกูล ผิวพรรณ รูปร่างหน้าตา หรือพวกพ้อง แต่มองที่การกระทำ การเข้าใจผิด ในเรื่องนี้ทำให้เกิดความตระหนงตน แล้วสร้างมาตรฐานทางสังคมที่ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นวัฒนธรรมธรรมชาติ เช่น โสณทัณฑพราหมณ์ซึ่งเป็นพราหมณ์อาวุโสครองนครจัมปาได้รับการห้ามปรามจากเหล่าพราหมณ์ ไม่ให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เพราะคำนึงถึงความบริสุทธิ์แห่งเผ่าพันธุ์ของตน คำนึงถึงความเหนือกว่าใน ด้านวิชาการของตน ไปพบพระพุทธเจ้าจะทำให้เสื่อมเสียเกียรติยศพราหมณ์ ต้องเปลี่ยนความคิดเช่นนี้ ก่อน วางมาตรฐานทางสังคมให้เป็นไปตามธรรมชาติก่อน อีกตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ อัคคิการทวาช พราหมณ์ผู้ที่ตะโกนเรียกพระพุทธเจ้าด้วยถ้อยคำอันเหยียดหยามว่า “คนถ้อย” แต่ไม่รู้ลึกในความ หยาบของตน แต่กลับเข้าใจว่าตนเป็นผู้สูงกว่าเพราะวรรณะ พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนลักษณะความเป็น คนถ้อย และธรรมที่ทำให้เป็นคนถ้อยให้ทราบ และทำให้เข้าใจเสียใหม่ว่า บุคคลไม่เป็นคนถ้อยเพราะชาติ ไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติแต่เป็นคนถ้อยเพราะกรรม เป็นพราหมณ์เพราะกรรม บุตรของคนจันทาล ยังเป็นกษัตริย์ เป็นที่เคารพของเหล่ากษัตริย์และพราหมณ์ได้และเข้าถึงพรหมโลกได้ก็มีมาแล้ว พราหมณ์ ก็ถูกประณาม ตกนรก เข้าถึงอบายทุกคติก็มีมาแล้ว

ยังมีวัฒนธรรมที่บิดเบี้ยวในสังคมอีกหลายประการที่พระพุทธเจ้าทรงปรับเปลี่ยน และประยุกต์ บูรณาการ เช่น การซื้อขายทาส การบูชาอัญญ การเชื่อในเรื่องพรหมลิขิต การเชื่อในเรื่องเครื่องรางของขลัง แม้กระทั่งเรื่องของกิริยามารยาทอันไม่เหมาะสมต่างๆ พระพุทธเจ้าก็ต้องปรับหมด ทำให้สังคมที่ไว้ วัฒนธรรมเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมขึ้น จากสังคมที่มีวัฒนธรรม ก็ปรับฐานวัฒนธรรมด้วยกระบวน ทศน์มัชฌมธรรม^๗ คือกระบวนทศน์สายกลางทำให้เป็นสังคมแห่งอริยธรรมในที่สุด

^๗วารสารบัณฑิตศึกษา มจร ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๙ ประจำเดือน ตุลาคม-เมษายน ๒๕๔๙ “สารัตถ์จาก บก.”

เมื่อสังคมกลับมาสู่ฐานวัฒนธรรมที่ถูกต้อง เป็นธรรมชาติ ไม่บิดเบี้ยว เป็นสังคมฐานปัญญา (Wisdom Based Society) ปัญญาในที่นี้ต้องเป็นปัญญาแบบสัมมาทิฐิ มิใช่ปัญญาแบบศรีธนญชัย อาศัยปัญญานี้เองจึงจะเข้าใจกระบวนการที่คนมีวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมสมดุได้ ต้องสร้างให้เกิด อริยวิถี คือวิถีแห่งการเข้าใจแก่นแห่งความขัดแย้ง อยู่กับความขัดแย้งอย่างสมดุล สังคมจึงมีสันติภาพ ถาวรและยั่งยืน

สันติภาพที่ยั่งยืนบนพื้นฐานอริยวิถี

สันติภาพเป็นเพียงคำกล่าวถึงสภาพบางอย่างที่มีความเป็นปกติ ไม่มีความวุ่นวาย ไม่มีความขัดแย้ง ไม่มีความทำลายล้าง ไม่มีการเบียดเบียน ไม่มีความหมายในตัวของมันเอง ดังนั้น ถ้าหากจัดการสภาพให้เกิดความสงบสุขได้ สันติภาพก็เกิดขึ้น ความยากก็อยู่ที่นี้ ทำอย่างไรจึงจะทำให้เกิดความสงบสุขได้ ความสงบสุขทำได้ทั้งสองแนวทาง คือ ทำจากภายนอกเข้าไปภายใน (Outside In) และจากภายในสู่ภายนอก (Inside Out) ในแนวทางแรกก็ด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี สร้างบุคคลที่มีความคิดทางบวกไว้ แล้วอาศัยบุคคลเหล่านี้มาหล่อหลอมให้เกิดสันติภาพ เรียกว่า อาศัยกลไกทางสังคมเป็นตัวช่วยเหลือให้เกิดสันติภาพ ส่วนแนวทางที่สอง เป็นการฝึกพิจารณาให้เห็นสภาพความต่อเนื่องของสรรพสิ่ง เข้าใจในความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาของสรรพสิ่ง แต่ให้ทำตนให้อยู่ได้ในท่ามกลางความขัดแย้ง การจะทำได้ก็ด้วยอาศัยปัญญาพิจารณาเห็นปัจจัยการของความขัดแย้งว่า สิ่งนั้นไม่ใช่สิ่งที่เป็นตัวของมันเอง มันมีองค์ประกอบแห่งความขัดแย้ง เมื่อพิจารณาก็จะพบกับคำตอบว่า แท้จริงความขัดแย้งเป็นเพียงสภาวะปกติของสรรพสิ่งเท่านั้นเพราะมีความขัดแย้งจึงเกิดสรรพสิ่งได้ เพราะมี ๑ และ ๒ จึงมี ๓ จะเห็นได้ว่า ๑ เป็นสภาวะปกติ ๒ เป็นสภาวะขัดแย้ง จึงเกิดมี ๓ ขึ้น และเช่น มี H_2+O จึงมี H_2+O "น้ำ" ไฮโดรเจน คือความเป็นปกติ เมื่อผสมกับออกซิเจน ซึ่งเป็นสภาวะขัดแย้ง จึงได้น้ำเกิดขึ้น และน้ำก็ทำให้เกิดสิ่งอื่นๆ อีกจำนวนมาก ซึ่งเกิดจากสภาวะขัดแย้งอย่างนี้ ในพระพุทธศาสนาถือว่า นี่เป็นกฎแห่งไตรลักษณ์ อันได้แก่ กฎแห่งความเปลี่ยนแปลง (อนิจจัง) กฎแห่งการทนอยู่อย่างเดิมไม่ได้ (ทุกขัง) และกฎแห่งการประกอบกันเข้า (อนัตตา) น้ำจึงมีใช้สภาวะที่ผุดขึ้นเองได้น้ำจึงเปลี่ยนแปลง การบังคับน้ำไม่ให้เปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องไม่ใช่วิสัย เช่นเดียวกับการบังคับไม่ให้มีความขัดแย้งเป็นเรื่องไม่ใช่วิสัย แต่สามารถทำได้ด้วยการเข้าใจความขัดแย้ง แล้วอยู่กับความขัดแย้งอย่างไม่ขัดแย้ง นี่เป็นการสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างโลกวิถีและธรรมวิถี

แท้ที่จริงประเทศไทยมีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ดีเยี่ยม เพราะมีหลักแห่งความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงนี้อย่างเห็นได้ชัด เพียงแต่ประเทศไทยถูกกระแสโลกาภิวัตน์โหมกระหน่ำแรง จึงลืมนสติไปหลงไปกับกระแสความเข้าใจผิดไปกับโลกตะวันตกที่ไม่ทราบว่าจะรับมืออย่างไรกับความขัดแย้ง โดยมากความขัดแย้งจะถูกทำลายให้สิ้นไปตามความเชื่อว่า เมื่อขจัดออกไป ความขัดแย้งจะสิ้นไปแล้วจะเกิดสันติภาพ แต่หาทราบไม่ว่าผู้กำจัดความขัดแย้ง ก็คือสาเหตุแห่งความขัดแย้งด้วย แล้วจะดำเนิน

การขัดต่ออย่างไรให้สิ้น ต่างไปจากแนวทางสร้างสันติภาพทางตะวันออก โดยเฉพาะในพระพุทธศาสนา การขัดความขัดแย้งคือการอยู่กับความขัดแย้งอย่างเหมาะสมและสมดุล เพราะความขัดแย้งเป็นที่มาแห่งการสร้างสรรค์

สิ่งที่กำลังแก๊ยากและเป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบันนี้ก็คือ กระแสอำนาจที่กระจายแทรกซึมอยู่ทั่วไปตามหน่วยอำนาจที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม มนุษย์กลายเป็นวัตถุทางการศึกษา อำนาจแฝงอยู่ภายใต้เหตุผลทางวิชาการ (รวมทั้งโพล) ที่เรียกว่า “วาทกรรม” เมื่อโครงสร้างของสังคมได้เปลี่ยนจากฐานอำนาจรวมศูนย์มาเป็นอำนาจกระจาย ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะให้อำนาจเหล่านี้มีจุดยืนร่วมกัน โครงสร้างอำนาจเดิมถูกทำลายลงไป แต่อำนาจใหม่กลับก่อตัวขึ้นมา ความอันตรายของอำนาจแบบใหม่นี้อยู่ที่ไร้หลักยึดเหนี่ยว กลายเป็นอำนาจแบบปัจเจก เมื่อเป็นเช่นนี้ทุกคนจึงมีอำนาจของตน ความสับสนวุ่นวายจึงเกิดขึ้นทั่วโลก ประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ไม่ใช่ไร้ทางแก้ไข แต่ต้องแก้ที่แกนกลางแห่งปัญหา

ประวัติศาสตร์มักย้อนรอยเสมอ สภาพปัจจุบันนี้มีลักษณะเหมือนสภาพความสับสนของสังคมในสมัยพุทธกาล ที่ปรากฏนักคิดจำนวนมาก สังคมตั้งอยู่บนฐานแห่งการสั่นคลอนโครงสร้าง ความเชื่อจำนวนมาก อย่างน้อยที่ปรากฏก็มี ๖ สำนักใหญ่ รวมทฤษฎีแล้วมีจำนวนถึง ๖๒ ทฤษฎี ผู้คนกำลังใช้วาทกรรมของตนในการสั่นคลอนโครงสร้างของสังคมที่กำลังเชื่ออยู่ในขณะนั้น พร้อมกันนั้นพระพุทธศาสนาก็เกิดขึ้น ผู้คนทั้งหลายต่างเข้ามาสู่สำนักของพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมาก อะไรที่เป็นจุดประกายความคิดของคนเหล่านั้นให้ยอมรับในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีบุคลลหลากหลายประเภททั้งที่เป็นกษัตริย์ นักบวช นักปราชญ์ ชาวบ้าน ขอทาน สตรี สิ่งที่พระพุทธศาสนาสอนสามารถสรุปออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ มัชฌิมนธรรม ได้แก่ แนวคิดทฤษฎีสายกลาง สมดุล และมัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ แนวทางปฏิบัติสายกลางและสมดุลตรงต่อเป้าหมายชีวิต เมื่อเป็นเช่นนี้ความลงตัวจึงเกิดขึ้น ในท่ามกลางความสับสนวุ่นวายของสังคม โครงสร้างวัฒนธรรมของสังคมแนวใหม่ก็ปรากฏ พร้อมทั้งได้ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่สำหรับบุคคลรุ่นใหม่

แน่นอนว่า ก็ยังคงมีวัฒนธรรมเดิมคงอยู่ แต่กระแสความเชื่อในหลักทฤษฎีและหลักปฏิบัติแนวใหม่กำลังได้รับความสนใจและส่งผลทางรูปธรรมมากขึ้นๆ มีประจักษ์พยานแห่งการบรรลุได้จริงมากขึ้น จึงกลายเป็นที่ยอมรับของผู้คนทั้งหลาย นอกจากนั้นก็ยังแผ่ออกไปสู่ส่วนต่างๆ ของโลกให้ได้ปฏิบัติตามและรู้ตามด้วย ทางออกที่มีให้แล้วในพระพุทธศาสนาทั้ง ๒ ด้าน คือ ทฤษฎีสสมดุลและการปฏิบัติสมดุล (มัชฌิมนธรรมและมัชฌิมาปฏิปทา) มีแต่ทางนี้เท่านั้นจึงจะหลุดพ้นจากความขัดแย้งและมีสันติภาพอย่างมั่นคง ตราบเท่าที่ยังมีการดำเนินชีวิตตามมัชฌิมนธรรมและมัชฌิมาปฏิปทา

มัชฌิมนธรรม (หลักการสายกลาง) และมัชฌิมาปฏิปทา (วิธีการสายกลาง)

ในพุทธปรัชญาถือหลักภาวะสมดุลในการดำรงอยู่และเป็นไป หรือเรียกกว่า **ปรัชญาสายกลาง (Middlehood Philosophy)** เพราะเป็นสายกลางทั้งหลักการและวิธีการ เพื่อป้องกันไม่ให้ตกไปชั่วใด ชั่วหนึ่งอันจะก่อให้เกิดนำไปสู่เส้นทางที่ผิดพลาดในที่สุด

ข้อความในธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ในฐานะเป็นพระสูตรแรกที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่ปัญจวัคคีย์ สรุปรอบกระแสดวงความคิดที่สมบูรณ์ที่สุดเอาไว้ใจความที่ปรากฏเป็นภาษาบาลีบางตอนว่า “เหตุเม ภิกขเว อนตฺตา ปพฺพชิตฺเตน น เสวิตพฺพา โย จายํ กามํสุ กามสุขลลิกานุโยโค ทีโน คมโม โปถุชฺชนิโก อนริโย อนตฺถสฺสทฺทิตฺโต โย จายํ อตฺตทกิลมณานุโยโค ทุกฺโข อนริโย อนตฺถสฺสทฺทิตฺโต” เมื่อแปลโดยความหมายก็คือ การดำรงชีวิตที่ถูกต้องไปข้างใดข้างหนึ่ง เป็นทางที่ไม่ถูกต้อง ได้แก่

๑. การดำรงชีวิตที่หันไปทางบริโภคนิยม หมกมุ่นอยู่ในกามคุณ คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส เป็นทางต่ำ (สำหรับผู้ต้องการหลุดพ้น) เป็นการอยู่อย่างชาวบ้านธรรมดา เป็นความประพฤติของปุถุชน ไม่ประกอบด้วยประโยชน์สูงสุด (หยาง)

๒. การดำรงชีวิตที่เน้นหนักไปในทางข่มงวดต่อร่างกายตนเอง ทรมานร่างกายให้ได้รับความทุกข์ที่ไม่เป็นการปฏิบัติของนักปราชญ์ ไม่ประกอบไปด้วยประโยชน์เช่นกัน (หยิน)

แนวทางที่จะนำไปสู่การดำรงชีพที่เหมาะสม คือไม่ดำรงตนตามทางที่ สุดโต่งทั้ง ๒ เป็นการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ไม่นำไปสู่ความเดือดร้อน เป็นไปเพื่อความรู้แจ้งเพื่อพระนิพพาน (ความสุขนิรันดร์) ข้อความในภาษาบาลีว่า “เอเต เต ภิกขเว อุโภ อนฺเต อนฺุปคมฺม มชฺฌิมา ปฏิปทา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา จกฺขุภรณิ ญาณภรณิ อุปสมาย อภิญญา ยสมโทยาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ”

จากการประมวลพุทธปรัชญาเบื้องต้นก็ได้คำตอบว่า ทำอย่างไรจึงจะไม่ตกไปสู่ชีวิตสุดโต่งทั้งสองด้าน ก็ต้องดำเนินชีวิตให้อยู่บนทางสายกลาง เป็นทางเดียวที่ตรงต่อการหลุดพ้น ไม่เพียงแต่ตรงต่อการหลุดพ้นเท่านั้น ปัญหาต่างๆ ในสังคม ถ้ายึดทางสายกลางก็จะนำไปสู่สังคมสันติอย่างยั่งยืน

คำว่า **“ทางสายกลาง”** คำๆ นี้เป็นคำสำคัญทั้งในแง่การปฏิบัติตนและในแง่ของความคิด หรือที่เรียกว่าเชิงศาสนาและเชิงปรัชญาว่า แง่ทฤษฎีและแง่ปฏิบัติ (Philosophical and Practical Approach) ทางสายกลางที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรข้างต้นนี้ เป็นทางดำเนินชีวิตเป็นแนวทางปฏิบัติ ๘ ประการ ได้แก่

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญาพิจารณาเห็นสภาพชีวิตตามความเป็นจริง (Right View) เห็นแจ้งในอริยสัจ ได้แก่ ความเดือดร้อน เหตุที่ทำให้เดือดร้อน การขจัดเหตุนั้น และวิธีปฏิบัติเพื่อให้ถึงความสิ้นไปซึ่งความเดือดร้อน

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญาไตร่ตรองคิด (Right Thought) หลีกจากกามคุณทั้ง ๕ ออกจากความพยาบาท ความเบียดเบียนสรรพสัตว์

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการพูดจาใจไม่ตรี (Right Speech) ซื่อสัตย์จริงใจ ไม่มีเจื่อนงำ ไม่มี

วาระซ่อนเร้น ไม่พูดด้วยเห็นแก่ประโยชน์ ไม่พูดไร้สาระ

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการเลี้ยงชีพสุจริต (Right Action) อาชีพที่เพิ่มพูนคุณธรรมทางจิต ไม่กระทำการใดๆ ที่เสื่อมคุณธรรม

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความเพียรพยายาม (Right Effort) ป้องกันระมัดระวังอกุศล ความชั่วที่ยังไม่เกิดและเพียรพยายามละอกุศล ความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรพยายามปลุกกุศลจิตและรักษากุศลจิตความดีไว้

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความรู้เท่าทัน (Right Mindfulness) ความเปลี่ยนแปลงทางกาย ทางความรู้สึก ทางความคิด และตามความเป็นจริงที่ปรากฏ รู้ทันปัจจุบันขณะ

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการปฏิบัติขัดเกลาจิต (Right Concentration) ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว (เอกัคคตารมณ์) รู้จิต ทันจิต เห็นจิต

ส่วนทางสายกลางที่เป็นลักษณะแนวจิตปรัชญานั้นปรากฏในอนัตตลักขณสูตร ซึ่งแสดงหลักการทางพุทธปรัชญาที่สูงสุดเอาไว้คือ **หลักแห่งไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณ์ (Three Common Characteristics)** ก็เมื่อการปฏิบัติมีภาวะสมดุล ต้องประกอบด้วยความสมดุลทางความคิดด้วย ดังข้อความในพระสูตรว่า “รูป ภิขเว อนตตา...เวทนา อนตตา...สญญา อนตตา...สังขาร อนตตา...วิญญาน อนตตา...ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นสภาพไม่ใช่ตัวตน เวทนา... สัญญา...สังขาร และวิญญาน มิใช่สภาวะที่เป็นตัวตน” ก็เพราะรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญานนั้นเป็นสภาวะที่ไม่อาจควบคุมให้เป็นดังที่ต้องการได้ห้ามไม่ให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นไม่ให้เกิดได้เช่นไม่อาจห้ามให้รูปเปลี่ยนแปลงไปได้ ห้ามไม่ให้ป่วยไข้ได้ ดังนั้น สภาวะธรรมทั้งมวลจึงเป็น “อนัตตา” คำว่า “อนัตตา” (Selflessness) ในที่นี้มีความหมายลึกซึ้งซึ่งเป็นคำสรุปสภาวะของ สังขตธรรมและอสังขตธรรมทั้งหมดเอาไว้ทีเดียว แต่ในที่นี้มุ่งหมายเข้าไปภายในตนให้ตระหนักหยังพิจารณาลงไปภายในตนเพื่อให้คลายและถอนความเห็นผิดในตน

หลักธรรมทั้งสมมติและปรมาัตถ์ในพระพุทธศาสนานั้นเป็นไปตามทฤษฎีหรือหลักการและแนวทางปฏิบัติ หรือวิธีการ หลักธรรมใดที่เป็นไปในส่วนของกระบวนการทัศน์ แนวคิด ปรัชญา เป็นความจริงตามเหตุผลบริสุทธิ์ ตามธรรมชาติ สาธารณย์ไปกับธรรมชาติ มีอยู่อย่างนั้น (ธรรมลลิต) ไม่เป็นไปตามความต้องการของใคร มีความเที่ยงแท้แน่นอนตามธรรมดา (ธรรมนิยาม) หลักธรรมนี้จึงได้ชื่อว่า “อิทัปปัจจยตา” ความที่เป็นสัมพัทธธรรมนี้เอง ทำให้ธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ตกไปสู่ส่วนสุดข้างใดข้างหนึ่ง ไม่ว่าจะไปอยู่กับสภาพของสภาวะธรรมอื่นใด ก็จะเป็นสัมพัทธธรรมของธรรมหมวดนั้นๆ เสมอ ด้วยลักษณะของหลักธรรมนี้จึงได้ชื่อว่า **“มัชฌิมนธรรม ธรรมแห่งความเป็นกลาง”**

หลักธรรมและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาต้องสอดคล้องกันและกันเสมอ หากไม่สอดคล้องกันก็ถือว่า ไม่เป็นกลางที่ตรงต่อเป้าหมายในพระพุทธศาสนา ซึ่งก็ได้แก่ตรงต่อพระนิพพาน หลักปฏิบัตินี้ได้แก่หลัก **“วิมุตติปฏิบัติ”** หรือเรียกกันในนามที่รู้จักกันดีว่า **“มัชฌิมาปฏิบัติ”** หลักปฏิบัติที่มีความเป็นกลาง เป็นวิธีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับกระบวนการธรรมชาติ ขณะให้ผลก็ให้ผลตามกระบวนการของธรรมชาติ

การปฏิบัติ ข้อปฏิบัติ หรือวิธีปฏิบัติ มีศัพท์เฉพาะเรียกว่า **“ปฏิบัติ”** คำว่า ปฏิบัติในที่นี้มีความหมายเฉพาะมุ่งถึงข้อปฏิบัติ วิธีปฏิบัติ หนทาง หรือวิธีดำเนินชีวิตให้บรรลุถึงความดับทุกข์ ปฏิบัติใดที่มีความสอดคล้องกับมัชฌิมาธรรม จึงเรียกว่า มัชฌิมาปฏิบัติ แปลว่า ข้อปฏิบัติมีในท่ามกลาง หรือเรียกกันง่าย ๆ ว่า ทางสายกลาง ทางปฏิบัติที่สอดคล้อง พอเหมาะพอดีที่จะทำให้เกิดผลตามกระบวนการดับทุกข์ของธรรมชาติ ไม่เอียงไปสุดขอบข้างใดข้างหนึ่ง ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นอริยชน มัชฌิมาปฏิปทานี้เป็นทางเก่าที่เคยมีท่านผู้เดินทางถูกต้องไปถึงจุดหมายเคยเดินทางมาในกาลก่อนแล้วพระพุทธเจ้าเพียงแต่ทรงค้นพบและทรงเปิดเผยแก่มวลมนุษย์ ทรงทำหน้าที่แนะนำบอกทางนี้ให้แก่เวไนยชน มรรคาหรือปฏิปทานี้ เป็นวิธีปฏิบัติของมนุษย์ที่จะทำให้เกิดผลตามกระบวนการดับทุกข์ของธรรมชาติ วิมุตติ มรรคหรือวิมุตติปฏิปทา ได้แก่ การรู้กฎธรรมชาติ แล้วนำกฎธรรมชาติมาประยุกต์ใช้เป็นระบบปฏิบัติของมนุษย์นั่นเอง

กระแสแนวคิด กระบวนทัศน์ ในพระพุทธศาสนานั้น ถือว่าเป็นส่วนของปรัชญา จะเรียกว่า **“สัมมากระบวนทัศน์”** (Right Paradigm) ก็ได้ แต่ทั้งนี้ต้องมีหลักปฏิบัติควบคู่กันไป ทั้ง ๒ หลักต้องประกอบพร้อมด้วยความเป็นกลางอยู่ในนั้นเสมอ คือ มีความสมดุล พอเหมาะพอดี ตรงต่อเป้าหมาย ความสมดุลจึงเป็นสิ่งที่วัดยากที่สุด เครื่องวัดความสมดุลจึงมีอยู่ ๒ ประการคือ การศึกษาหาความรู้จากเอกสาร ตำรา คัมภีร์ และได้ยินได้ฟังจากผู้รู้ (ปรโตโฆสะ) และการน้อมมาพิจารณาด้วยปัญญาแห่งตน (โยนิโสมนสิการ) แนวทางปฏิบัติที่เป็นกลางจึงต้องมีสติและปัญญากำกับอยู่เสมอเพื่อไม่ให้หลุดไปจากมัชฌิมาปฏิปทาและมัชฌิมาธรรม ความเป็นผู้ประกอบความด้วยมัชฌิมาปฏิปทาและมัชฌิมาธรรม จึงได้ชื่อว่า **มัชฌิมาปฏิสัมภินา** หมายถึง ผู้รู้เหตุสมดุลง (อรรถมัชฌิมาปฏิสัมภินา) รู้ผลสมดุลง (ธรรมมัชฌิมาปฏิสัมภินา) รู้หลักการสมดุลง (นิรุกติมัชฌิมาปฏิสัมภินา) และรู้วิธีการสมดุลง (ปฏิภาณมัชฌิมาปฏิสัมภินา) ผู้มีมัชฌิมาปฏิสัมภินาย่อมสามารถเห็นสรรพสิ่งที่ปรากฏทั้งสายเกิด (สมุทยวาร) และสายดับ (นิโรธวาร) ได้ แยกย่อยสลายและหลอมรวมได้ (Factorization and Holisticization) เป็นไปได้ทั้งอนุโลมคือตามลำดับและปฏิโลมคือทวนลำดับได้ จึงนับว่า เป็นผู้เข้าใจโลกทั้งมวลอย่างชัดเจน

สรุป

สันติภาพที่เกิดจากการช่มไว้ด้วยอำนาจก็ดี สันติภาพที่เกิดจากภายนอกก็ดี สันติภาพที่ไม่เป็นไปตามหลักการและวิธีการสายกลางก็ดี ล้วนเป็นสันติภาพที่ไม่ยั่งยืน เป็นสันติภาพที่พร้อมจะปะทุขึ้นได้ทุกเมื่อ เพราะมิใช่สันติภาพที่เกิดจากภายในจิต มิใช่สันติภาพที่เกิดจากการเข้าใจโลกอย่างแจ่มชัด กระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่ถ้าหากก้าวข้ามเข้ามาสู่ขอบเขตแห่งอริยวิถีก็จะพบแสงสว่างแห่งสันติภาพ มีแต่ทางนี้เท่านั้นจึงจะทำให้เกิดสันติภาพโลกได้อย่างยั่งยืน ไม่ว่าจะป็นหัวใจสำคัญของปรัชญานี้ คือ การไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่น ภาษาที่เหมาะสม (Hermeneutics) การเคารพขอบฟ้าแห่งความคิดของผู้อื่น ล้วน

แล้วแต่มีอยู่ในอริยวิถีทั้งสิ้น เพราะประกอบด้วยหลักการ (มัชฌิมนธรรม) และวิธีการ (มัชฌิมาปฏิปทา) เป็นหลักการแห่งสันติสุขอย่างแท้จริง องค์พระสงฆ์ หรือคนในศาสนา แต่หมายถึง ทางของผู้ปฏิบัติเพื่อความ เป็นคนประเสริฐ บุคคลที่ปรารถนาเป็นกลางตามหลักพระพุทธศาสนา

มัชฌิมนธรรมและมัชฌิมาปฏิปทาเป็นตัวสลายอัตตา เป็นตัวสลายความขัดแย้ง เนื่องจากไม่มีอะไรให้ต้องขัดแย้ง เพราะไม่มีอัตตาให้ขัดแย้ง ความขัดแย้งจึงสลายไปในที่สุด การเป็นอยู่จึงเป็นอยู่อย่างเข้าใจโลก เข้าใจสรรพสัตว์ที่ดำเนินชีวิตกันอยู่ในโลก การดำเนินชีวิตตามหลักแห่งธรรมสายกลาง จึงเป็นการดำเนินชีวิตตามอริยวิถี คำว่า อริยวิถีไม่ได้หมายถึงทางของพระสงฆ์ หรือนักบวชในศาสนา แต่หมายถึง ทางของผู้ปฏิบัติเพื่อความ เป็นคนประเสริฐ บุคคลที่ประเสริฐ ชื่อว่า อริยชนทั้งนั้น สังคมแห่งบุคคลผู้ประเสริฐจึงเป็นสังคมแห่งสันติภาพ มีสันติสุขอย่างยั่งยืน แท้จริง

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๒๐, ๒๑, ๒๒

กীরติ บุญเจือ, **ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น ศาสนาอรรถปริวรรตของมนุษยชาติ (ช่วงพหุนิยม)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๕๖.

_____. **ปรัชญาหลังนวยุค**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าใหม่, ๒๕๕๔.

_____. **อรรถปริวรรต คู่เวรคู่กรรมปรัชญาหลังนวยุค**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

_____. **ศาสนาอรรถปริวรรตของมนุษยชาติ (ช่วงพหุนิยม)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ฐานบัณฑิต. คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๕๖.

นิเวศน์ เหมวชิรากร. ดร. **The Magic of Thinking Big**. David J.Shwartz, Tr. กรุงเทพฯ: บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. สำนักรจาก บก. “วารสารบัณฑิตศาสตร์ มจร”.ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๘ พฤศจิกายน-เมษายน, ๒๕๕๙.

_____. สำนักรจาก บก. “วารสารบัณฑิตศาสตร์ มจร” ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๙ พฤษภาคม – ตุลาคม, ๒๕๕๙

_____. สำนักรจาก บก. “วารสารบัณฑิตศาสตร์ มจร” ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๗ พฤษภาคม-ตุลาคม, ๒๕๕๘.

_____. สำนักรจาก บก. “วารสารบัณฑิตศาสตร์ มจร”. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖ พฤศจิกายน-เมษายน, ๒๕๕๘.

พระธรรมปิฎก. **กรณีธรรมกาย (ฉบับตัวอย่าง)**. กรุงเทพฯ : ธรรมสาร. ๒๕๕๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๘.

- _____. **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, รศ.ดร.Hermeneutics. **หลักสูตรปริญญาเอกรัฐประศาสนศาสตร์**, มหาวิทยาลัย
อุบลราชธานี
- สุเชาว์ พลอยชุม. **พุทธปรัชญาในสุตตันตปิฎก**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๕๙.
- Osho, **Intuition : Knowing beyond Logic**. ดร.ประพนธ์ ผาสุกยี่ด แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพฯ
: ไย้ใหม่, ๒๕๕๘.
- Sthienpong Wannapok, Translated, **The Buddha's Words in the Dhammapada**. กรุงเทพฯ
: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๔.
- University of Hawaii. **Buddha**. University of Hawaii Press, Honolulu, 1992.
- Jacques Derrida. **Writing and Difference**. translated by Alan Bass. University of Chicago
Press, 1978.
- Beyond Objectivism and Relativism: Science, Hermeneutics and Praxis**. University of
Pennsylvania, 1983.
- Donald S Lopes, Jr., Edited. **Buddhist Hermeneutics**. Honolulu: University of Hawaii
Press. 1988.
- Phra Prayuth Payutto. **Buddhadhamma**. Tr.by Brant A Olson. New York: State University
of New York Press, 1995.

ภาคที่ ๓

พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤติสิ่งแวดล้อม

พุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม: ความสัมพันธ์ระหว่างศีลห้ากับ การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ

ผศ. เสริมศิริ อัครพุดผิมพันธ์

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สรรพสิ่งทุกอย่างบนพื้นโลกนี้ เป็นของส่วนรวม เป็นของมนุษย์ และสัตว์โลกทุกคนทุกหมู่เหล่า เป็นของสาธารณะไม่ใช่ผู้ใดเหล่าใด แต่มนุษย์มีการจำกัดขอบเขต โดยการจับจองเป็นเจ้าของ และกีดขวางห้ามบุคคลอื่นไม่ให้มาใช้ในส่วนที่ถูกรับจองไว้แล้ว นอกจากนี้ก็ตัดทวงใช้ทรัพยากรที่ตนมีและยัง ล้วงลึกเข้าไปใช้ในสิทธิของผู้อื่น จนเกิดความไม่สมดุลในโลกใบนี้ อย่างมากมาย ก่อให้เกิดปัญหา วิกฤตต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมซึ่งได้กระทบทุกประเทศทั่วโลก และสัมพันธ์ กับสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างแยกกันไม่ออก ส่งผลกระทบต่อปัจเจกชน ปัญหานี้ มีความ รุนแรงและขยายขอบเขตเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสถานะนี้มีความเสี่ยงสูงต่อการล่มสลายของโลก

ในยุคปัจจุบัน กระแสโลกาภิวัตน์มีอิทธิพลทำให้ทุกสังคมในโลกอยู่ภายใต้พลวัตของระบบ ทุนิยมสากล ที่มุ่งแสวงหากำไรจากการเพิ่มผลผลิต การค้า การบริโภค และในการผลิต ขณะเดียวกัน ก็จะก่อเกิดขบวนการทำลายไปด้วยพร้อมๆ กัน กล่าวคือ จะมีการใช้ทรัพยากรมากมาย เป็นเหตุให้ทรัพยากร สูญเสียหมดไปอย่างรวดเร็ว และของเสียที่จะเกิดจากการผลิตที่ปล่อยออกสู่สิ่งแวดล้อมทำให้เกิดภาวะ มลพิษทั่วไป ทั้งในดิน น้ำ และอากาศ ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางนิเวศวิทยาอย่างร้ายแรงตามมา ประเทศไทยนี้ไม่พ้นต่อผลกระทบดังกล่าว ดังที่พบว่าสภาพภูมิอากาศได้เปลี่ยนแปลงไปจนเห็นได้ชัด เช่น ฤดูหนาวทางภาคเหนือ และภาคอีสาน พบอุณหภูมิหนาวเย็นลดลง จนถึงน้ำค้างแข็ง และหนาวนาน กว่าปกติ นอกจากนี้ในฤดูร้อนอากาศก็ร้อนจัดกว่าเดิม มีคลื่นความร้อนที่มีอุณหภูมิสูง เกินสภาพ ร่างกายปกติของมนุษย์จะทนได้ ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพ โรคภัย ไข้เจ็บ ก่อปัญหาต่อมนุษย์ อันเป็น ผลมาจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมากมาย

๑. การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ

ภาวะภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง (Climate Change) หรือภาวะโลกร้อน (Global Warming) เป็นภาวะที่อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกเพิ่มขึ้น อันเป็นผลของภาวะเรือนกระจก (Greenhouse Effect) โดยมีสาเหตุมาจากการที่มีการเพิ่มขึ้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ที่เกิดจากการเผาไหม้เชื้อเพลิงต่างๆ การขนส่งและการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม นอกจากนี้ จากการทำนุขัตตไม้ทำลายป่าจำนวนมากเพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มากมาย หรือขุดน้ำมันหรือขุดถ่านหินมาใช้ นอกจากนี้จะสูญเสียทรัพยากรของโลกโดยรวมแล้ว เรายังได้เพิ่มก๊าซกลุ่มไนตรัสออกไซด์ และคลอโรฟลูโอโรคาร์บอน (cfc) พร้อมๆ กันไปอีกด้วย จึงทำให้ กลไกในการดึงเอาก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ออกไปจากระบบบรรยากาศลดประสิทธิภาพการระบายความร้อนของชั้นบรรยากาศโลกสูญเสียไป ความร้อนจึงสะท้อนกลับลงมายังโลก ก่อให้เกิดภาวะโลกร้อนกว่าในอดีต จึงส่งผลกระทบต่อระบบต่างๆ ในโลกอย่างมาก ภาวะโลกร้อนขึ้นกว่าเดิมนี เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และนับวันจะทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ

๒. สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง

ปรากฏการณ์ทั้งหลายเกิดจากภาวะโลกร้อนขึ้น มีสาเหตุมาจากการปล่อยก๊าซพิษต่างๆ จากโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งเร่งเพิ่มผลผลิต และเพิ่มระยะเวลาในการผลิต จนก่อให้เกิดสภาวะเรือนกระจกแต่เดิมนั้น พลังงานจากแสงอาทิตย์เป็นลักษณะคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า มีทั้งคลื่นสั้น และคลื่นยาว บรรยากาศของโลก ทำหน้าที่ปกป้องรังสีคลื่นสั้น ไม่ให้ลงมาทำอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตในโลกนี้ ส่วนบรรยากาศที่มีความสมดุลของก๊าซไนโตรเจน ก๊าซออกซิเจน ก๊าซอาร์กอน ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ก๊าซโอโซน และไอน้ำนั้น มีคุณสมบัติที่ดูดกลืนรังสีอินฟราเรดซึ่งเป็นรังสีคลื่นยาว และมีอิทธิพลทำให้ชั้นบรรยากาศของโลกเกิดภาวะที่เรียกว่า ก๊าซเรือนกระจก ที่มีคุณสมบัติในการเก็บกักความร้อน ใครเป็นคนทำให้เกิดสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้ จากการศึกษาของนักวิทยาศาสตร์ทั่วโลกต่างก็สรุปเป็นเสียงเดียวกันว่า มนุษย์เป็นตัวการของสาเหตุเกือบทั้งหมด ที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อน กล่าวคือ การทำอุตสาหกรรม การตัดไม้ทำลายป่า และการปล่อยมลพิษอย่างมหาศาลก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นในความเข้มข้นของไอน้ำ คาร์บอนไดออกไซด์ ก๊าซมีเทน และไนตรัสออกไซด์ในชั้นบรรยากาศ ซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจกที่กักเก็บความร้อนไว้ ก๊าซต่างๆนี้มีปริมาณมากขึ้น และจะอยู่ในบรรยากาศไปอีกนาน แต่จากความประมาท และเห็นแก่ตัว หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของมนุษย์ ก็ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโลกและมวลมนุษยชาติจนยากที่จะเยียวยา

๓. ผลกระทบของภาวะโลกร้อนที่มีต่อโลกและมนุษยชาติ

ความเปลี่ยนแปลงที่พบในสองทศวรรษนี้ รวดเร็วและก่อให้เกิดความตระหนกอย่างมากตั้งแต่การกำเนิดอารยธรรมมนุษย์ การมีปฏิกริยาตอบโต้ของโลกและบรรยากาศโลกเลวร้าย และไม่สามารถจะหยุดหรือต้านทาน อีกทั้งการเยียวยารักษาที่ไม่แน่ว่าโลกนี้จะกลับสู่สภาพที่เป็นมิตรและผู้ถือกุลมมนุษย์ได้เหมือนเดิมหรือไม่ ไม่มีใครรู้ว่าภาวะความเปลี่ยนแปลงนี้ จะรุนแรงมากขึ้นเพียงใด และอาจจะรุนแรงถึงขั้นเป็นชนวน เปลี่ยนโลกจนถึงสถานการณ์วันสิ้นโลกได้ ผลกระทบเกิดขึ้นหลายระบบ เช่น ต่อระบบนิเวศด้านภูมิอากาศ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ตลอดจนด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในการศึกษาครั้งนี้ มุ่งกล่าวถึงเฉพาะประเด็นที่กระทบต่อระบบภูมิอากาศเท่านั้น

ผลกระทบด้านภูมิอากาศ

เกิดภาวะ เอลนีโญ และลานีญา ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างการหมุนเวียนของกระแสอากาศและกระแสน้ำในมหาสมุทร ทั้งบนพื้นผิวและใต้มหาสมุทร แต่เมื่อเกิดภาวะโลกร้อน ก่อให้เกิดความผันผวนของกระแสอากาศโลก บริเวณเส้นศูนย์สูตร เหนือมหาสมุทรปาซิฟิก ส่งผลให้ 'เอลนีโญ' ที่ทำให้ฝนตกหนักในตอนเหนือของทวีปอเมริกาใต้ และเกิดความแห้งแล้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในทางกลับกัน 'ลานีญา' ก็จะทำให้เกิดความแห้งแล้งทางตอนเหนือของทวีปอเมริกาใต้ และเกิดฝนตกหนักในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในรอบหลายปีที่ผ่านมา แทบทุกคนคงได้รับทราบข่าวภัยพิบัติธรรมชาติที่เกิดบนโลกใบนี้ จากสื่อโทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์ ไม่ว่าจะเป็นแผ่นดินไหว คลื่นยักษ์สึนามิ พายุถล่ม น้ำท่วมและไฟป่า ทำให้หลายๆ คน เริ่มหวั่นวิตกเพราะภัยต่างๆ เหล่านี้ นอกจากจะปรากฏทุกรูปแบบแล้ว ยังทวีความรุนแรงมากกว่าเดิม ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์เลวร้ายที่สุดที่ประเทศไทยประสบช่วงคริสต์มาสปี ๒๕๔๗ เกิดคลื่นยักษ์สึนามิ คร่าชีวิตผู้คนทั้งประเทศไทย และประเทศใกล้เคียงไปหลายแสนชีวิต สร้างความเสียหายกระทบด้านอื่นๆ อีกมากมาย นอกจากนี้ยังเกิดเหตุแผ่นดินไหวตามมามากมายครั้งทั้งในประเทศไทย อินโดนีเซีย อิหร่าน ญี่ปุ่น อเมริกา เปรู ชิลี และโบลิเวีย ในขณะที่เดียวกันก็เกิดสภาพอากาศวิปริตอย่างหนักทั้งในอินเดีย ปากีสถาน จีน ตลอดจนยุโรปและอเมริกา เกิดพายุหิมะ ฝนตกหนัก และอากาศหนาวเย็นหรือคลื่นความร้อน จนทำให้ประชาชนล้มตายเป็นจำนวนมากบางประเทศเจอพายุถล่มอย่างหนักและเกิดภาวะดินถล่มตามมาอีกเป็นเหตุให้ผู้คนถูกฝังทั้งเป็นนับร้อยนับพันราย

จากเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้นักวิทยาศาสตร์หลายคนเสนอทฤษฎีต่างๆ นานา เพื่ออธิบายถึงภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นเช่น ทฤษฎีโลกร้อนโลกเย็น ทฤษฎีแกนโลกเอียง ซึ่งทุกทฤษฎีล้วนนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า มนุษย์ได้ล้างผลาญทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดี เมื่อธรรมชาติเสียความสมดุล ก็ย่อมเกิดการทำลายจากธรรมชาติ ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นเพียงสัญญาณเตือนจากธรรมชาติเท่านั้น เมื่อถึงที่สุดแล้วไม่ว่าภัยพิบัติธรรมชาติที่แท้จริงจะเลวร้ายกว่านี้ ไม่รู้ก็ร้อยก็พันเท่า หลายฝ่ายก็พยายาม

หาทางออก จึงได้มองย้อนกลับไปที่ต้นเหตุของปัญหา เราจะพบว่าสาเหตุของภาวะโลกร้อน มาจากการที่มนุษย์เผาผลาญเชื้อเพลิงฟอสซิล เช่น ถ่านหิน น้ำมัน และก๊าซธรรมชาติ เพื่อผลิตพลังงาน และปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจก ตัวสำคัญที่สุดออกสู่ชั้นบรรยากาศเป็นจำนวนมากมหาศาลซึ่งเป็นเหตุให้เกิดภาวะโลกร้อน ดังนั้น การแก้ปัญหาก็คือ การลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ดังจะเห็นจากการพยายามในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระดับนานาชาติที่ระบุในพิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) พิธีสารเกียวโตเป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างประเทศ กำหนดให้มีการลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้ได้ ๕.๒ เปอร์เซ็นต์ ต่ำกว่าระดับการปล่อยก๊าซดังกล่าวของปี พ.ศ.๒๕๓๓ ภายใน พ.ศ.๒๕๕๕ ซึ่งขณะนี้มีประเทศทั้งโลก ๑๓๐ ประเทศร่วมลงมือในการลงนามให้สัตยาบัน แต่ยังมีประเทศอุตสาหกรรมยักษ์ของโลกที่ไม่ยอมลงนาม คือ สหรัฐกับออสเตรเลีย แต่กลับบอกว่าจะสนับสนุนและเติมเต็มพิธีสารเกียวโตให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะเชื่อว่าการพัฒนาเทคโนโลยีแบบพลังงานสะอาด จะเป็นวิธีแก้ปัญหการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทั้งหมด ท่าทีของทั้งสองประเทศนี้ก่อให้เกิดความผิดหวังต่อนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งยังไม่เชื่อว่าการลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกจะช่วยกู้วิกฤตโลก น่าจะมีวิธีอื่นๆ อีกในฐานะที่เป็นชาวพุทธ คิดว่าพุทธศาสนาน่าจะมีคำตอบในการพิทักษ์รักษาโลกด้วยพุทธธรรมของพระพุทธองค์ และการแก้ปัญหาแนวพุทธวิธีน่าจะช่วยแก้ปัญหาหรือช่วยลด/ชะลอปัญหาโลกนี้ได้

ศีลห้าสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลง

พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ชื่อว่าเป็นศาสนาที่มีฐานะที่สามารถจัดการระบบการดำเนินชีวิตอย่างสมบูรณ์ ครอบคลุม ทั้งระดับพฤติกรรม จิตใจและปัญญา เป็นศาสนาที่มีความสัมพันธ์ระหว่างชีวิต สังคม และธรรมชาติ นอกจากนี้ พุทธศาสนาสามารถเป็นเครื่องมือในการรับรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก เพื่อเกื้อกูลระบบการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ตระหนักถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างชีวิต สังคม และธรรมชาติซึ่งมีผลอย่างมากต่อความเจริญของชีวิตนับตั้งแต่การก่อตั้งพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า การเผยแผ่หลักธรรม การสร้างองค์การสงฆ์ การตั้ง ศาสนสถาน การกำหนดรูปแบบพิธีกรรมทางศาสนา และวิธีการดำเนินชีวิตของชาวพุทธที่มีความใกล้ชิดและเกื้อกูลกับธรรมชาติทั้งที่เป็นมนุษย์ สัตว์ ดิน น้ำ ป่า และอากาศ หรือแม้แต่ในคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกก็ยังคงกล่าวถึงความสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างโลก มนุษย์กับธรรมชาติ

ในพุทธปรัชญา มีแนวคิดเรื่องโลกและจักรวาลไว้ ดังนี้ กล่าวคือ มนุษย์ และสัตว์เรียกว่าสัตว์โลก มีองค์ประกอบหลักเรียกสังขารโลก ส่วนที่เป็นโลกทางกายภาพอยู่นอกกายมนุษย์นั้น เรียกว่า โอภาสโลก ซึ่งหมายรวมถึงโลกธาตุหรือจักรวาล และเอกภพ เทหะวัตถุ ดวงดาวต่างๆ อันเป็นที่อาศัยอยู่ของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้ง ๓๑ ภูมิ ส่วนสังขารโลกนั้น โดยนัยแล้ว ก็คือโลกภายใน หรือองค์ประกอบของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ที่สำคัญโลกและจักรวาล เมื่อเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ย่อมแตกสลายไปในที่สุดตามเหตุปัจจัย ตามกฏธรรมชาติ ทัศนะทางพุทธปรัชญา สำหรับกฎ

ธรรมชาติที่เกี่ยวข้อง อันทำให้เกิดวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลง สิ่งต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมประกอบด้วย กฎไตรลักษณ์ กฎนิยาม และปัจจุสมุปบาท รวมถึงอายตนะ ๑๒ อันเป็นแดนเชื่อมต่อกับโลกและเครื่องรับรู้โลก ซึ่งส่งอิทธิพลต่อแนวคิดของมนุษย์

ทัศนะทางพุทธปรัชญา ที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเสื่อมสลายของโอกาสโลกนั้น นอกจากจะเป็นไปตามธรรมชาติแล้ว มนุษย์เองก็เสื่อมถอยซึ่งเนื่องมาจากศีลธรรมเสื่อม เมื่อจักรวาล โลกตั้งอยู่ มีมนุษย์ และสรรพสัตว์ สรรพสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ความเสื่อมก็เกิดขึ้นตามลำดับ มนุษย์แต่เดิมมีอายุยืนยาวเป็นสองร้อยปี อายุมนุษย์ก็เริ่มเสื่อมถอยลงเรื่อย แต่การเสื่อมถอยนั้นจะใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน แต่ด้วยอำนาจแห่งการกระทำของมนุษย์เอง ซึ่งส่วนใหญ่ล้วนเป็นการกระทำชั่ว ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจทำให้ธาตุในตัวของมนุษย์ไม่บริสุทธิ์ ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมไม่บริสุทธิ์ เมื่อสิ่งแวดล้อมไม่บริสุทธิ์ก็ส่งผลให้อายุมนุษย์ลดลง สิ่งแวดล้อมก็เสื่อมจนกระทั่งถึงที่สุด ถึงยุคมคัลลัญญี คือ การฆ่าทำลายล้างกันอย่างรุนแรง トラปิไตที่มนุษย์ไม่สะสมความดีอย่างต่อเนื่องก็จะกลับมาตกต่ำอยู่อย่างนี้ตลอดไป ดังปรากฏในอัครคัมภีร์สูตร ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงการเกิดขึ้นของจักรวาล โลก มนุษย์ ตลอดจนจนสรรพสิ่งนี้ เพื่อทรงแสดงให้เห็นถึง สภาพความเสื่อมสลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นนั้น ล้วนมีเหตุอันเกิดขึ้นจากความโลภ โกรธ และหลงอันเป็นกิเลสที่สะสมไว้อย่างเนิ่นนานนั่นเอง

นอกจากนี้ การได้ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ในโลก ทางพุทธศาสนามีจริยธรรมแนวพุทธที่สอนให้การดำเนินชีวิตทั้งหมด จะต้องประกอบไปด้วย กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ซึ่งต้องมาพร้อมกันทั้ง ศีล สมภาณี ปัญญา โดยเห็นว่า ชีวิตต้องมีความสัมพันธ์ทั้งสี่ด้านเป็นหลักดังกล่าว แม้เรื่องอาหาร การกิน มนุษย์ก็ควรจะกินด้วยปัญญาให้พิจารณา รู้คุณค่า และจุดมุ่งหมายในการกิน ทรงบัญญัติวินัยสงฆ์ให้พิจารณาอาหารก่อนรับประทาน ในความเป็นอยู่อื่นๆ ก็เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการดู การฟัง การเสพสัมผัส จะต้องรู้จักมีสติในการพิจารณา โดยพุทธศาสนา มองทุกสรรพสิ่งว่ามีลักษณะเป็น “องค์รวม” หรือมีลักษณะเป็นบูรณาการ คือมองทุกส่วนเข้ามารวมกันอย่างมีความสัมพันธ์กัน เป็นเหตุปัจจัยเกี่ยวพันกัน ดังที่ปรากฏในพระสูตรจกัถวัตตีสสูตร และกุกุทันตสูตร ซึ่งทรงตรัสแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของศีลห้าที่ควบคุมดูแลความผาสุกของชนในโลกทุกสรรพสิ่ง เป็นคุณธรรมที่ช่วยกู้โลกที่กำลังก้าวเข้าสู่หายนะได้

ตามนัยจกัถวัตตีสสูตร ที่ว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิที่ทรงประพาศธรรมอันเป็นประโยชน์ ได้แก่ การอาศัยธรรม (กุศลกรรมบถ ๑๐) สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายใน กำลังพลพราหมณ์และคหบดี ชาวแวนแคว้น สมณะ สัตว์ต่างๆ โดยธรรมไม่กระทำการสิ่งผิดแบบแผนของแวนแคว้น เมื่อประพาศจักรวรรดิวัตรนี้ครบถ้วนแล้ว แก้วเจ็ดประการอันได้แก่ จักรแก้ว ม้าแก้ว ช้างแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว ขุนคลังแก้ว และปริณายกแก้ว บังเกิดขึ้น ทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองอุดมสมบูรณ์ ประชาชนมีความประพฤติตาม ล้วนแล้วแต่มีอายุยืนยาว มีความสุข วรณะผ่องใสมีโภคและพะละกำลังแข็งแรง

ครั้นต่อมา กษัตริย์ไม่ประพติจักรวรรดิธรรมสืบทอด จึงไม่ทรงมีแก้ว ๗ ประการ บ้านเมือง จึงไม่เจริญรุ่งเรือง เลื่อมถอย เกิดการประพตีกุศลมากมายในข้อศีลห้าทั้งปวง ก่อให้เกิดความเดือดร้อน อดอยาก ผู้คนโหดร้าย คร่าชีวิตผู้คน ลักขโมย ทำอกุศลกรรมต่างๆ นานา จนเกิดมิลล์ณีย ผู้คนลุกขึ้นมาปราบปรามฟันกันตายเป็นจำนวนมาก คนที่รอดตาย คือ ผู้ที่หลบหนีออกจากหมู่คณะไปซ่อนตัว และตั้งใจปฏิบัติธรรม สำนึกเห็นคุณค่าของธรรม ความเจริญรุ่งเรืองจะเริ่มปรากฏขึ้นมาอีก โดยลำดับ ทรงตรัสสรุปไว้ว่า มนุษย์ถ้าปฏิบัติธรรมโดยการเจริญอิทธิบาท ๔ รักษาศีล เจริญฌาน ๔ (เจริญอัปปมัญญา) เจริญวิปัสสนา จนได้เจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ ตามลำดับ

นี่คือ คุณวิเศษของการถือ ศีลห้า สามารถปรับมาประยุกต์ในการเยียวยารักษาความเสื่อม ความหายนะของโลก นอกจากนี้ยังมีปรากฏใน ฎุทนต์สูตรว่าด้วย ฎุทนต์พรหมณ์ ซึ่งเป็นเรื่องราวการเสด็จของพระพุทธเจ้าไปในถิ่นของฎุทนต์พรหมณ์ สมัยนั้นเป็นยุคที่พรหมณ์มีอำนาจเป็นใหญ่เป็นโต เป็นผู้มีอำนาจในการปกครองท้องถิ่น กำลังจะเตรียมการบูชาัญญ์เพื่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขในเหล่าชนใต้ปกครองของพรหมณ์นั้น พระพุทธองค์ตรัสบอกพรหมณ์เหล่านั้นว่า การบูชาัญญ์ที่สูงสูญเสียทรัพย์สินเงินทอง และชีวิตหมู่สัตว์มากมายเหล่านั้น ไม่ใช่สิ่งที่ดีที่ประเสริฐเพราะเป็นการเบียดเบียนทำลายชีวิตผู้อื่น พรหมณ์ถามว่า ถ้าอย่างนั้นควรจะทำอย่างไรจึงจะเหมาะสมดีงาม พระพุทธองค์ก็ทรงตรัสว่า การบูชาัญญ์ คือ การเอาทรัพย์มาสังเคราะห์ผู้ยากไร้ การบำเพ็ญศีล การเจริญเมตตา กรุณา และเจริญไตรสิกขาไปจนถึงที่สุด และด้วยวิธีการดังกล่าวนี้ ก็จะส่งผลให้ พีชพันธธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ข้าราชการก็มีความประพติดีไม่ขัดแย้งเบียดเบียนประชาชนทำงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ใช้ความสามารถที่มีอยู่ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ เกื้อหนุนประชาชนให้มีการค้าขายที่สุจริต เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ไพร่ฟ้าหน้าใส คนและสิ่งแวดล้อมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสมดุล เกื้อกูลและทะนุบำรุงส่งเสริมด้วยความรู้สึกที่ดี ที่พึงพากัน สำนึกในคุณประโยชน์ที่ทุกฝ่ายอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล สำนึกในบุญคุณ หรือประโยชน์ที่พึงได้รับร่วมกัน

ศีลห้าจึงมีประโยชน์อย่างมหาศาลในการจรรโลงและช่วยเยียวยาปัญหาต่างๆ ทั้งด้านจุลภาค และมหภาค คุณูปการของพุทธศาสนาที่องค์ศาสนดาของเราได้ทรงตรัสไว้นานกว่า ๒๕๐๐ กว่าปีมาแล้ว ยังคงทันสมัย ใช้ได้ทุกกาลเทศะเพียงแต่ขอให้นำมาวิเคราะห์และจัดสรรให้เหมาะกับบริบทในแต่ละยุคแต่ละสมัย

แนวคิดในการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมของพระพุทธศาสนา

ความเป็นจริงของโลกในปัจจุบัน สภาพสิ่งแวดล้อมวิกฤตได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อสภาพสิ่งของบนโลกเกือบทุกด้านไม่ว่าจะเป็น ด้านความเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ ด้านเศรษฐกิจ สังคมตลอดจนจิตวิญญาณที่หวาดกลัวของมนุษย์ในการเผชิญผลร้ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกในรอบ ๒๐ ปีนี้ พระพุทธศาสนา มองปัญหาอย่างไร แนวทางช่วยเหลือเกื้อกูลที่จะพยุลงความ

โทมนัสของชาวโลกมีบ้างไหม คำตอบมีอยู่แล้วในศาสนาพุทธ กล่าวคือ พระพุทธองค์ผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนาก็ได้ตรัสและแสดงออกอย่างเป็นที่ประจักษ์ตลอดมา ว่าทรงให้ความสำคัญกับทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ไม่ว่าจะกล่าวไว้ใน อัคคัญญสูตร ภูฏทันตสูตร จักกวัตติสูตร และพระสูตรอื่นๆอีกก็ล้วนแต่ทรงอ้างอิงถึงความสัมพันธ์กันของทุกสรรพสิ่งบนโลกนี้ มีอะไรกระทบสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ย่อมส่งผลถึงอีกสิ่งหนึ่งเสมอ นั่นคือ การอุบัติขึ้นของทรมายการสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในโลกนี้ มีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อกัน

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่แสดงทัศนะต่อสิ่งแวดล้อม ในด้านที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ทั้งด้านภายในจิตใจ และการกระทำภายนอก และถือว่าจิตใจสำคัญที่สุดเป็นจุดเริ่มต้นเมื่อมนุษย์มีจิตใจและทัศนคติที่ดีที่ถูกต้องเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมรวมถึงการพยายามลดโลภะโทสะและโมหะลงเพื่อให้เกิดความอ่อนน้อมถ่อมตนมีวิถีชีวิตกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมอยู่อย่างเห็นประโยชน์เกื้อกูลกันมากกว่าที่จะคิดว่ามนุษย์เหนือกว่า จะต้องเอาชนะธรรมชาติมนุษย์จะต้องมีความเห็นที่ถูกต้องและยอมรับว่า สิ่งทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง ไม่คงที่ เปลี่ยนแปลงและไม่มีตัวตนเช่นเดียวกันทั้งสิ้น ควรเมตตาต่อกัน ไม่ควรเบียดเบียนและทำลายล้างกัน

พระธรรมปิฎก ได้แสดงไว้ในพุทธธรรมถึงพุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยสังเกตว่าจะแสดงวิธีการแก้ไขปัญหาแยกออกเป็น ๒ ประเด็น คือ

๑. ว่าด้วยหลักการโดยพิจารณาแก้ปัญหาที่เหตุปัจจัยเป็นการแก้ปัญหาของมนุษย์โดยมนุษย์เอง ไม่ใช่จะรอให้ฟ้าดินช่วยหรือโชคชะตามาแก้ไขปัญหาให้

๒. ว่าด้วยเน้นที่คำสอนพระพุทธศาสนาสอนให้แก้ปัญหาทั้งด้านนอกและด้านใน ทั้งด้านสังคมและจิตใจของบุคคลโดยมีศีลเป็นคำสอนด้านนอก ส่วนชั้นจิตและปัญญาเป็นด้านในนั่นคือ เน้นให้เปลี่ยนที่จิตใจก่อนแล้วจะเปลี่ยนปัญหาทางสังคมหรือด้านนอกได้

จริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาในสังคมมีจริยธรรมภายใต้การกำกับของร่มคันใหญ่คือศีลห้าข้อที่ใช้เป็นบรรทัดฐาน เพราะศีลเท่านั้นที่สามารถใช้เป็นตัวบัญญัติสังคมทั้งโลกจักรวาลเพื่อให้เกิดการกระทำด้วยการเริ่มต้นคิดในสิ่งที่ตั้งงามดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในสัลเลขสูตรว่าเพียงแต่คิดในสิ่งที่ดี ก็ยังมีคุณค่ามากจึงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการกระทำด้วยกายวาจาเพราะทางพระพุทธศาสนาถือว่า มโนกรรมสำคัญกว่ากายกรรมและวจีกรรมด้วยเหตุนี้ ปัจจัยสำคัญและบทบาทในการดำเนินชีวิต การครองเรือนและเป็นหลักแนวทางประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ทุกคนให้อยู่ในกรอบที่ตั้งงามคือ จริยธรรมนั่นเอง

นั่นคือท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการเยียวยาแก้ไขสิ่งแวดล้อม จึงเป็นท่าทีที่มองสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่รื่นรมย์เป็นเพื่อนร่วมกฎไตรลักษณ์ และมีคุณค่าหรือมีคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาทั้งด้านปัญญาและจิตใจของมนุษย์

ความสำคัญของเบญจศีล (ศีลห้า)

นอกเหนือจากการพิจารณาหลักธรรมกถุกรรมชาติ หลักปฏิบัติสมบูรณ์ กฏไตรลักษณ์หรือมรรคมีองค์แปดแล้ว พระพุทธองค์ยังทรงบัญญัติศีลห้าหรือเบญจศีลให้เป็นเครื่องป้องกันภัยทั้งภายในและภายนอกโดยให้ความสำคัญที่สุดด้วยเป็นบาทหรือเป็นฐานในความประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ที่จะก้าวล่วงเข้าไปถึงขั้นพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ให้เข้าไป ในขั้นสมาธิและปัญญา ทรงตรัสถึงอานิสงส์ของศีลห้าว่าจะเป็นผู้ที่สวโภคอันยิ่งใหญ่ มีชื่อเสียงดีมีความองอาจในตนเองด้วยไม่มีข้อตำหนิต่างพร้อย ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นที่จะทำกรรมดียิ่งขึ้นไป และเมื่อถึงกาลจะต้องจากโลกนี้ไปก็มีสุคติเป็นที่หมาย ด้วยความสำคัญดังกล่าว ศีลห้าจึงเป็นธรรมะที่ห่อหุ้มปกป้องคุ้มครองชาวโลกและสรรพสิ่งให้อยู่เย็นเป็นสุขดังที่ปรากฏในพระสูตรต่างๆที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวอ้าง

นอกจากนี้ บุคคลที่ตั้งใจประพฤติตามบัพัญญัติของศีลได้ครบถ้วนบริบูรณ์แล้วก็จะพบแนวทางสำหรับประพฤติกุศลและสามารถปฏิบัติธรรมตามคุณธรรมอย่างอื่นได้ยั่งยืนไม่แปรผัน การเบียดเบียนซึ่งกันและกันไม่ว่าจะเป็นการเบียดเบียนทางกาย ทางทรัพย์สินและการทำเชื้อสายของผู้อื่น ผิดลำดับสับสนหรือการเบียดเบียนประเวณี และความประพฤติเสียหายด้วยวาจาว่าสิ่งที่เราจะประพฤติเสียหาย ก็เพราะความประมาทสาเหตุก็โดยการดื่มน้ำเมาหรือเสพสิ่งที่ทำให้มัวเมาต่างๆ เมื่อเสพเข้าไปแล้วย่อมทำให้ความคิดวิปริตไปทันที

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๑

ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต

การบัญญัติศีลข้อนี้ มุ่งให้มนุษย์ปลุกเมตตาจิตในสัตว์ทุกจำพวก หรือแม้ในมนุษย์ด้วยกัน เพราะเมตตาจิตเป็นความดีมีทั่วไป ทั้งในมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน

ศีลข้อนี้รวมหมายถึง การฆ่า การทำร้ายร่างกายการทรมานจะโดยจงใจตามเจตนาหรือไม่เจตนา เช่นอาจจะเพราะบันดาลโทสะป้องกันตัว หรือเพียงแกล้งแต่ก็ทำให้ตาย นอกจากนี้จะทำด้วยตนเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นไปทำ

การฆ่านั้นเป็นความผิดร้ายแรงด้วยพรากชีวิตผู้อื่นในทางกฎหมายบ้านเมืองก็ตัดสินโทษหนัก ในทางศาสนาพุทธถือว่าเป็นกรรมหนักต้องได้รับผลของกรรมตามกฎหมายแห่งกรรม ส่วนการทำร้ายร่างกายนั้นเกิดต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันจะโดยทำให้พิการเสียโฉมหรือบาดเจ็บก่อให้เกิดความลำบากส่วนกับสัตว์นั้นใช้คำว่า ทรมาน เป็นการประพฤติที่โหดเหี้ยมต่อสัตว์โดยการใช้งานเกินกำลัง ปล่อยให้หิวอดอาหาร ขังลี้มทุบตี กักขังในที่จำกัดโดยเกิดทุกข์ทรมานอย่างแรงกล้า ก่อการทรมานหรือทำด้วยความประมาทเห็นเป็นของสนุกบนความทุกข์ ปวดร้าว ทรมานของชีวิตอื่นเช่น เอาประทัดผูกหางสุนัขแล้วจุดไฟ หรือเอาต้นหญ้าเสียบที่รูทวารของแมลงปอแล้วปล่อยให้บินไปพร้อมกับส่งเสียงร้องเซียร์แสดงความยินดีชอบใจในความทุกข์ของชีวิตผู้อื่นอย่างสนุกสนาน

ถ้าพิจารณาในภาคสังคมที่กว้างใหญ่ขึ้นมาเป็นชุมชน สังคมและประเทศ การข่มเหงรังแกการทำสงครามฆ่าฟันกันเพียงเพราะอุดมการณ์หรือความคิดไม่ตรงกัน ความระแวง ความคิดโลภจะแย่งชิงทรัพยากรของประเทศอื่นๆ ก็เป็นการผิดศีลข้อที่ ๑ ว่าด้วยการฆ่าสัตว์นี้ ก่อให้เกิดสงครามฆ่าทำลายในมวลหมู่มนุษยชาติ ทั้งที่ตนไม่มีสิทธิ์ในการตัดสินชีวิตของบุคคลอื่น แต่ด้วยกิเลส ความโลภ โกรธ และหลงมัวเมาในอำนาจนั่นเองจึงทำให้ละเมิดศีลข้อนี้ ก่อให้เกิดผลเสียหายยุ่งเหยิงมากมาย

การประพฤติที่เป็น กัลยาณธรรมในสิกขาบทที่ ๑ คือ เมตตา เป็นความปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นเป็นสุข แม้จะมีคนทำผิดพลาดหรือทำให้โกรธเคือง ก็จะไม่ถือโทษด้วยเป็นผู้ที่จิตใจประกอบด้วยเมตตาคิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นมีแต่ความสุข ดังนั้นเมตตาจึงเป็นหน้าที่ที่มนุษย์ทุกคนควรมีให้กันและกัน ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดาที่มีต่อบุตร ผู้บังคับบัญชามีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา มิตรมีต่อมิตร ชีวิตมนุษย์และสัตว์ถ้าไม่ได้รับความเมตตาจากบุคคลอื่น ไฉนเลยจะสามารถตั้งตนอยู่ได้ โลกมนุษย์เป็นอยู่ได้ด้วยดีก็เพราะความเมตตาที่มีให้กันแก่กันไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ พืชพรรณไม่ตลอดจนคุณค่าของธรรมชาติที่มีให้มนุษย์โดยเมตตาสุดประมาณ

กรุณา เป็นความปรารถนาดี มีความคิดที่จะให้ผู้อื่น สัตว์อื่นปราศจากทุกข์ เมื่อพานพบบุคคลอื่นมีความทุกข์จิตใจก็หวั่นไหว สงสารคิดแต่จะช่วยให้เขาพ้นทุกข์

วิธีปลูกฝังเมตตากรุณา ก็โดยการคิดตั้งใจปรารถนาให้เขาเป็นสุข ปรารถนาให้เขาพ้นทุกข์ โดยเริ่มจากเมตตาต่อตนเองก่อนแล้วค่อยแผ่ขยายออกไปยังบุคคลอื่น สรรพสัตว์ พืชสิ่งแวดล้อมทุกอย่างบนโลกใบนี้ ด้วยเรารู้และเข้าใจแล้วว่าทุกสิ่งทุกอย่างนั้นย่อมเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน เช่น คำพูดที่ว่า “เด็ดดอกไม้สะเทือนถึงดวงดาว”

การแสดงเมตตากรุณานี้ถ้าทำได้อย่างที่ถูกต้องแล้วก็จะยอมเกิดอันตรายสละสละกายเหลือคณานับ

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๒

อทินนาทานา เวรมณี เจตนาจวันจากาลักทรัพย์

ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้น เพื่อป้องกันการทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติของกันและกัน โดยหวังจะให้เลี้ยงชีพในทางที่ชอบเว้นจากการเบียดเบียนกันและกัน การประพฤติผิดเช่นนี้ได้ชื่อว่าประพฤติผิดธรรมเป็นบาป

ศีลข้อนี้ หมายถึง การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ คือถือเอาด้วยอาการเป็นโจร สิ่งที่เขาไม่ได้ให้นั้นมีความหมายกว้างขวางครอบคลุมและเป็นสาเหตุของปัญหาโลกทุกวันนี้ กล่าวคือ รวมถึงของที่เป็นส่วนรวม ของที่ผู้อื่นอุทิศไว้ในศาสนา ของที่มีเจ้าของและของที่เป็นสมบัติเกื้อกูลส่วนรวม เช่น ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศต่างๆ สินแร่บนเขา ถ่านหินและน้ำมันใต้ดิน ป่าไม้ทั่วทุกพื้นที่สวยงาม ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหารในป่าเขาและแม่น้ำตลอดถึงท้องทะเลนอกจากนี้การมีความประพฤติเป็นโจรการเลี้ยงชีพอนุโลมโจรกรรมและกิริยาเป็นฉวยโจรกรรม รวมถึงการขู่เข็ญแย่งชิง หรือแสดงอำนาจบังคับให้เอาของให้ การโลภเอาของเขา เบียดบัง ลักลอบ ลับ

เปลี่ยน ยักยอก ปลอมแปลง หรือ ตู่ การรับสินบน การปกปิด จนถึงการปล้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่ผิดศีลข้อนี้ และยังเป็นต้นเหตุอันยิ่งใหญ่ที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนในโลกใบนี้อย่างมากมาย ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาครอบครัว สังคม เศรษฐกิจ การเมืองทั้งจุลภาคและมหภาคตลอดจนปัญหาวิกฤติสิ่งแวดล้อมหรือภาวะโลกร้อนที่บานปลายกลายเป็นวิกฤติที่ก่อให้เกิดความล่มสลายของโลกใบนี้

การละเมิดศีลข้อนี้สำคัญนัก ด้วยว่าการนำเอาทรัพยากรของโลกที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นสมบัติส่วนรวมของมวลมนุษยชาติ ทุกภาษา ทุกเพศ ทุกวัยรวมถึงสภาพสัตว์น้อยใหญ่ที่อาศัยอยู่ร่วมกันบนโลกใบนี้ ซึ่งมีอยู่แล้วอย่างจำกัด เอาไปใช้อย่างฟุ่มเฟือย นำไปใช้ก่อนถึงเวลาด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย มีประสิทธิภาพสูง จนทำให้ทรัพยากรส่วนร่วมนั้นหมดหรือร่อยหรอไปก่อให้เกิดความไม่สมดุลของธรรมชาติส่งผลให้เกิดวิกฤตการณ์ก่อความหายนะอันน่าสะพรึงกลัว เป็นการละโมภโลก ขโมยเอาทรัพย์สินของชนรุ่นลูกรุ่นหลาน (next generation) จัดว่าเป็นความโหดร้าย ที่เหยียดหยามปราศจากเมตตา มีความเห็นแก่ตัว เห็นประโยชน์ของตนและพวกพ้อง โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะบังเกิดแก่ส่วนรวม ด้วยพื้นฐานที่กล่าวมาแล้ว การกระทำผิดศีลข้อ ๒นี้ยังผลเสียหายเป็นมูกมั่วกว้างต่อโลกและมนุษยชาติทุกหมู่เหล่าอีกด้วย

กัลยาณธรรม ในสิกขาบทที่ ๒

สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ เป็นส่วนหนึ่งของมรรคมีองค์ ๘

อาชีพเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกคนเพื่อใช้เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลได้รับซึ่งปัจจัย ๔ อันได้แก่ อาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค หรือเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในการยังชีพ พระพุทธองค์ตรัสสอนให้ทุกคนทำงานหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ให้พอเพียงในการหาเลี้ยงชีพโดยจะต้องเป็นอาชีพที่สุจริต ซื่อตรงไม่หลอกลวงใคร ไม่ขโมยเอาของผู้อื่น ไม่เอาเปรียบโดยการตั้งราคาไว้สูงเกิน เช่น การปั่นหุ้นราคาน้ำมันดิบจนราคาเพิ่มสูงขึ้นทั้งที่ประชากรทั่วโลกต้องซื้อหามาใช้ มีความสุขในการเห็นยอดเงินที่เพิ่มขึ้นบนความทุกข์ยากของผู้อื่น ทั้ๆ ที่น้ำมันก็เป็นทรัพยากร โลกส่วนรวมควรจะมีส่วนใช้ร่วมกันอย่างเป็นธรรมและสมเหตุสมผล นอกจากนี้จึงควรมีการสงวนรักษาทรัพยากรที่หามาได้ หรือทรัพยากรของส่วนรวม มีอาชีพการงานที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทำงานอย่างมีมานะอดทน ไม่หาเลี้ยงชีพในทางที่บีบคั้นต่อการรักษาศีลทำให้บริสุทธิ์

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๓

กาเมสุ มิจจาจารา เวรมณิ เว้นจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย

ศีลข้อนี้ พระพุทธองค์บัญญัติขึ้นด้วยหวังปลุกความสามัคคี สร้างความเป็นปึกแผ่นป้องกันความแตกร้างในหมู่มนุษย์และทำให้วางใจกันและกัน ชายกับหญิงแม้ไม่ได้เป็นญาติกันก็ยังมีความรักใคร่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ด้วยอำนาจความปฏิพัทธ์ในทางกาม

การผิดในกาม หมายถึงการเสพเมถุนกับคนที่ต้องห้าม ผู้ใดเสพกับบุคคลเหล่านี้ ถือว่าผิดประเวณี ศีลข้อนี้ขาดบุคคลนี้มีทั้งหญิงและชาย ด้วยสำหรับชายที่ต้องควรรระมัดระวังในหญิงต้องห้ามหลายจำพวกได้แก่ หญิงที่มีสามี หญิงที่มีญาติหรือผู้ปกครองตลอดจนหญิงที่มีธรรมรักษาหรือจารีตรักษา เช่นแม่ชี่ ภิกษุณี เป็นต้น ฝ่ายชายก็เช่นกัน ก็มีชายต้องห้ามสำหรับหญิงอยู่ได้แก่ชายอื่นนอกจากสามี และชายที่จารีตห้าม เป็นวัตถุต้องห้ามสำหรับหญิงทั้งปวง

โทษของการผิดศีลข้อนี้ ถือว่าเป็นความประพฤติชั่วร้าย เป็นการข่มเหงเบียดเบียนทั้งกายและใจ ลบลู่ศักดิ์ศรีของมนุษย์ตลอดจนวงศ์ตระกูลเป็นการแสดงสัญชาตญาณดิบที่ไม่ได้ผ่านการขัดเกลา ราวกับคนในยุคสมัยหินที่พอใจลูกเมียใครก็ฉุดคร่าไปเพื่อให้ตนมีความสุขสมปรารถนาในกามคุณเท่านั้น จึงถือว่าเป็นความชั่วร้ายแรง มีโทษทั้งทางโลกและทางธรรม ฝ่ายรัฐก็มีกฎหมายลงโทษ และฝ่ายพุทธจักรก็จัดว่าเป็นบาปแก่ผู้ทำ และเมื่อกล่าวโดยกรรม ก็จัดว่ามีโทษหนักตามวัตถุ เจตนาและความลุ่มหลงของอารมณ์เช่น ถ้าเป็นไปโดยพลการจัดว่ามีโทษมาก

กัลยาณธรรม ในสิกขาบทที่ ๓

ความสำรวมในกาม คือ การระวังควบคุมคนไม่ให้ประพฤติผิดให้ประพฤติในทางที่ชอบ ความระมัดระวังไม่ประพฤติตนเป็นคนหมักหมมในกามส่องถึงความบริสุทธิ์ผ่องใสของชายหญิงย่อมไม่มีสังราศิตกอยู่ในมลทินไม่พ้นจากการถูกติเตียนไปได้ คุณธรรมข้อนี้จำแนกเป็น สันโดษ ความยินดีเฉพาะภรรยาของตน เป็นคุณธรรมสำหรับผู้ชาย ส่วนหญิงนั้นเป็นปติวัตต คือความจริงรักภักดีต่อสามีของตน

เบญจศีลสิกขาบท ที่ ๔

มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ

ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้น เพื่อเป็นการป้องกันการทำลายประโยชน์ของกันและกันด้วยการพูด คือตัดประโยชน์ทางวาจาและรักษาวาจาของตนให้เป็นที่เชื่อถือของคนอื่น เมื่อฟังความเจริญเป็นใหญ่การพูดเท็จคือ การพูดโกหก เป็นการแสดงออกถึงเจตนาที่บิดเบือนความจริงให้คนหลงเชื่อได้ทั้งทางวาจาและทางกาย เช่นเขียนจดหมาย ทำรายงานเท็จ ทำหลักฐานปลอม หรือมีใครถามข้อความที่ควรรับก็สิ้นศรัทธาแสดงปฏิเสธโทษ ของบุคคลที่พูดมุสา มีทั้งทางโลกและทางธรรม โดยที่ทางโลกจะถูกปรับโทษทางกฎหมายที่หักประโยชน์ของผู้อื่น ทางธรรมปรับโทษอย่างหนักถึงปาราชิก อย่างเบาเสมอปาจิตติย และถ้ากล่าวโดยความเป็นกรรมมีโทษหนักเป็นขั้นโดยวัตถุ เจตนา และประโยคเช่น ถ้าผู้พูดพยายามทำให้เขาเชื่อสำเร็จ ก็จะมีโทษเป็นต้น

กัลยาณธรรม ในสิกขาบทที่ ๔

ความมีสัตย์ คือความจริง ความตรง คนที่มีความจริงจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตามย่อมเป็นคนซื่อตรงต่อมิตรสหาย จงรักภักดีในเจ้านายของตนมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ มีความเที่ยงธรรม

รู้จักกับผิดชอบชั่วดีว่าไปตามผิดตามถูกในบุคคล ในเรื่องทั่วไป กล่าวโดยลักษณะเฉพาะก็เป็นคนที่มีความฉลาด เป็นที่เชื่อถือได้ โดยเป็นคนที่มีความเที่ยงธรรม คือความประพฤติเป็นธรรมในกิจการอันเป็นหน้าที่ของตน ไม่ทำหน้าที่ให้ผิดพลาดด้วยอำนาจคติ เป็นผู้มีความซื่อตรงต่อมิตร ไม่คิดร้ายต่อมิตร เป็นผู้มีความสวามิภักดิ์ จงรักภักดีในเจ้านายของตน แม้ชีวิตก็พึงยอมสละแทนได้จะทำกิจการใดก็ทำไปเพื่อประโยชน์ของนายโดยสุจริต และมีความกตัญญู รู้อุปการะที่ท่านได้ทำแล้วแก่ตน ซึ่งเป็นคุณธรรมคู่กับกตเวทิต์โดยตอบแทนในอุปการะที่ท่านพึงมีให้เรา ไม่แสดงอาการลบหลู่และยกตนเทียบเสมอ มีความซื่อสัตย์ และทำกิจให้บริบูรณ์ด้วยคุณสมบัติยิ่งขึ้นไป

เบญจศีล สิกขาบทข้อที่ ๕

สุราเมรัยฆปาตัญญานา เวรมณี เว้นจากการดื่มของเมา คือสุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ศีลข้อนี้ บัญญัติขึ้น เพื่อให้คนรู้จักรักษาศีลของตนให้บริบูรณ์ เพราะสุราเป็นของที่ทำให้ผู้ดื่มมึนเมา เมื่อมึนเมาแล้วย่อมทำให้เสียสติ เป็นที่ตั้งของความประมาท จะทำอะไรก็ผิดพลาดทั้งเป็นเหตุทอนคุณความดีที่มีอยู่ให้น้อยลง

เมื่อเสพเข้าไปแล้วทำให้สติเลือนลอย ขาดการควบคุมตนเองทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ พุดในสิ่งที่ไม่ควรพูด เป็นเหตุให้ล่วงสิกขาบทอีก 4 ข้อข้างต้นได้ ศีลข้อ 5 นี้ นับว่ามีความสำคัญที่สุดในเบญจศีล ทั้งสุราและเมรัยนั้นหมายถึง น้ำเมาที่กลั่นแล้ว และน้ำเมาที่ไม่ได้กลั่น เป็นของหมกตอง ตลอดจนสิ่งที่เสพเข้าไปแล้วทำให้เกิดการมึนเมา ประสาทหลอนครองสติไม่อยู่ ซึ่งหมายรวมถึง ผีน กัญชา ยาบ้า ยาไอซ์ และอนุพันธ์ของสิ่งเหล่านี้ด้วย

การล่วงศีลข้อนี้ ก่อให้เกิดโทษได้มากมาย เช่น เป็นเหตุให้เสียทรัพย์ ก่อวิวาท เกิดโรค เสียชื่อเสียง มีความประพฤติมารยาทน่าอดสู และบั่นทอนปัญญาจนถึงขั้นบ้าวิกลจริต เป็นที่น่ารังเกียจในสังคมไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมด้วย ในครอบครัวก็เป็นที่ยึดหนาระอาใจจนถึงขั้นต้องโทษอาญาแผ่นดิน ด้วยผลร้ายที่เกิดจากการล่วงศีลข้อนี้ เป็นตัวที่ทำความเสียหายแก่บุคคลอื่นทั้งทางโลกและทางธรรม

กัลยาณธรรมในสิกขาบทที่ ๕

ความมีสติรอบคอบ ได้แก่ ความมีสติไม่เลินเล่อ ตรวจตราสำรวจ ซึ่งตรงข้ามกับความประมาท สติ คือ ความระลึกได้ ประกอบกับสัมปชัญญะ ความรู้ตัว ซึ่งจะต้องมีความคู่กันเสมอ ความมีสติที่ถูกต้องรอบคอบ ไม่เลินเล่อมีลักษณะที่กำหนดรู้ในเรื่องของรู้จักประมาณในอาหารที่บริโภค อาหารโดยปกติมีประโยชน์ในการบำรุงร่างกายและซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ ถ้าบริโภคของบูดเน่า ย่อมเกิดโทษได้ หรือรับประทานมากเกินไปน้อยไป ไม่พอดีไม่ประมาณก็ส่งผลให้เราอ่อนหรือผอมจนเกิดโรค สรรพสิ่งอื่นๆ ก็เช่นกัน เช่นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ถ่านหิน ป่าไม้ ปลาในทะเล ไฟฟ้า เงินทอง แม้การลงทุนหรือตัดดวงผลประโยชน์ข้ามชาติ เพื่อเพิ่มผลผลิตหรือเพิ่มรายได้ของกลุ่มตนเองโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น ย่อม

ก่อความเสียหายได้ ถ้ามีการดูแลเอาใจใส่คิดพิจารณาให้รอบคอบ ตลอดจนความไม่ประมาทในธรรมก็ย่อมก่อประโยชน์และบรรเทาความสูญเสียต่างๆ ได้

สรุป

แนวคิดของพุทธศาสนา ที่มีต่อการดูแลสิ่งแวดล้อมนั้น พบว่า ทรงเตือนไม่ให้มนุษย์ทำลายชีวิตอื่นๆ ซึ่งหมายรวมถึง มนุษย์ สัตว์และพืช ทั้งนี้มนุษย์ควรจะปฏิบัติต่อสัตว์และพืชอันมีตร ให้มีความเมตตาต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ควรที่จะทำลายซึ่งกันและกัน เพราะต่างก็เป็นเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตาย อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ หลักปัจจุสมุปบาท กฎแห่งธรรมชาติ ด้วยกันทั้งนั้น ทุกชีวิต ก็ล้วนแต่รักสุขเกลียดทุกข์ ไม่ชอบความคับแค้น ทุกข์ทรมานกายใจ และก็ดำรงอยู่ได้ ด้วยความสัมพันธ์ หรืออาศัยกัน หากมนุษย์ทำลายหรือเบียดเบียนสิ่งแวดล้อม ในที่สุดมนุษย์ก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

เป้าหมายที่สำคัญของพุทธศาสนา มุ่งสอนให้ชาวโลกเข้าใจอย่างถ่องแท้ ถึง “ธรรมชาติ” ของสรรพสิ่ง หรือเข้าใจธรรมอันเป็นความจริงของโลก ทั้งโลกธรรมชาติ และโลกมนุษย์ มุ่งสอนให้มนุษย์พัฒนาความเข้าใจจนสามารถหยั่งรู้ถึงความเชื่อมโยงของระบบธรรมชาติที่อิงอาศัยกันอยู่เป็นธัมมิกสังคมา และเห็นด้วย ‘ตาใน’ ถึงโลกซึ่งมีใช้ที่มีเพียงเท่าที่ ‘ตาเห็น’ มองเห็น หรือเป็นโลกทางวัตถุเพียงอย่างเดียว หากแต่ยังมีโลกแห่งระบบความสัมพันธ์ตามกฎอีกหลายกฎที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้เพราะความเมตตา มหากรุณาต่อมวลมนุษย์นี้เอง เราก็ควรจะใช้จิตเข้าถึงและมองดู หรือใช้ปัญญาหยั่งรู้

นั่นคือ การใช้แนวคิดห้ามาเป็นแนวในการศึกษาปฏิบัติ เพื่อแก้ปัญหาภัยหายนะของโลก ถึงเวลาแล้วหรือยังที่จะกล้าหาญ ทวนกระแสโลก แต่ไม่ทวนกระแสธรรมของชาวพุทธ เพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติสรรพสัตว์ตลอดจนธรรมชาติผู้มีพระคุณของเรา

บรรณานุกรม

จรรณู สมน้อย, เบญจศีล เบญจธรรม และอุโบสถศีล หลักสูตรธรรมศึกษาตรี, กรุงเทพฯ : พุทธลีลา,

๒๕๕๐

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒, (พิมพ์ครั้งที่ ๕) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

บริษัทสหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๓๗

_____. พุทธธรรม (พิมพ์ครั้งที่ ๖) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘

พระธรรมปิฎก และคณะ. การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสังคมไทย, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภาคธรรม, ๒๕๕๔

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ

พุทธธรรม, ๒๕๓๘

พุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม:
ความสัมพันธ์ระหว่างศีลห้ากับการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ

_____ . การควบคุมสัญญาตฤณ, กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙

แน่งน้อย บุญยเนตร. หน้าที่ทางจริยธรรมของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ, วิทยานิพนธ์
ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๒๖

สำรวย ญาณสำโร (พินตอน) พระ, การศึกษาเรื่องผลกระทบจากการล่องละเมิดศีลข้อที่ ๕ ที่มีต่อสังคมไทย,
วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหา
จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๒

วิกฤติน้ำ : ปัญหาและทางออกตามแนวพุทธ

พระมหาขุนทอง เขมสิริ (แก้วสมุทร)

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

สถานการณ์ปัจจุบันมีความผันผวนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมากทั้งภาคเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลกระทบต่อกันไปทั่วคล้ายกับลูกโซ่ ในส่วนของสิ่งแวดล้อมมนุษย์รับผลกระทบจากภาวะโลกร้อนโดยตรงเนื่องจากมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ภาวะโลกร้อนส่งผลให้เกิดวิกฤติน้ำ ทั้งปัญหาน้ำท่วม การขาดแคลนน้ำ น้ำขาดคุณภาพ และมลพิษทางน้ำ ความจริงน้ำนั้นเป็นปัจจัยที่สิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ (รวมทั้งมนุษย์) ขาดไม่ได้ เพราะหากขาดน้ำย่อมเป็นเรื่องยากที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ ในอดีตมนุษย์เคยคิดกันว่ามีแหล่งน้ำธรรมชาติอย่างเพียงพอแก่ความต้องการของมนุษย์ แหล่งน้ำตามธรรมชาติบนพื้นผิวโลกที่สำคัญได้แก่ น้ำฝน น้ำในแม่น้ำลำคลอง น้ำในทะเลและมหาสมุทร นอกจากนี้ ในธรรมชาติยังมีน้ำใต้ดินหรือน้ำบาดาลซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญใต้ผิวโลก^๑ มีการคาดการณ์กันมานานว่าวิกฤติน้ำอาจเกิดขึ้นได้ในอนาคตหากไม่มีการจัดการที่ดี จนกระทั่งอาจเกิดเป็นสงครามการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ (Water War)

มีสาเหตุหลายประการที่ทำให้เกิดวิกฤตการณ์น้ำ ทั้งพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรน้ำที่มุ่งเน้นผลประโยชน์ การใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย หรือการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ภัยพิบัติต่างๆ ทำให้เกิดความสูญเสียและความขัดแย้งที่กระทบต่อการพัฒนาด้านอื่นๆ ทำให้เกิดการหันมาใส่ใจเกี่ยวกับปัญหาวิกฤติน้ำ ซึ่งทุกภาคส่วนจะต้องมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาด้วย แนวคิดปัจจุบันจึงพยายามที่จะประสานให้การพัฒนาทุกส่วนสอดคล้องกับธรรมชาติมากที่สุด ทั้งการรักษาไว้ในด้านประเพณีวัฒนธรรมชุมชน รวมทั้งแนวคิดพุทธจริยศาสตร์เกี่ยวกับการแก้ปัญหาหรือทางออกวิกฤติน้ำ ในบทความนี้พยายามที่จะมองภาพรวมของปัญหาและทางออกว่ามีอะไรบ้าง? แก้ไขอย่างไร? และแนวคิดพุทธจริยศาสตร์ที่จะ

^๑ ภัทรสินี ภัทรโกศล, **ธรรมชาติวิทยา**, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์, ๒๕๕๐), หน้า ๓๗.

พยายามแก้ไขปัญหาวิกฤติน้ำมีหรือไม่? เป็นอย่างไรบ้าง? และแนวคิดแนวพุทธจะช่วยแก้ปัญหานี้ได้หรือไม่? ซึ่งคำตอบจักปรากฏในช่วงท้ายของบทความนี้

วิกฤติน้ำ : ปัญหาเกี่ยวกับมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ

แนวคิดปรัชญายุคแรกมีความเป็นธรรมชาตินิยมเนื่องจากนักปรัชญาทั้งหลายพยายามที่จะค้นคว้าหาความจริงเกี่ยวกับโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ว่าอะไรเป็นเบื้องต้น (ปฐมธาตุ) ที่ให้กำเนิดของสรรพสิ่ง ฐาเลสนับเป็นนักปรัชญาคณแรกที่ทำให้ทัศนะว่าน้ำเป็นปฐมธาตุ ส่วนเอมเปโดเคลสมองว่าธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นปฐมธาตุของสรรพสิ่ง^๒ ต่อมาปรัชญาได้พัฒนาจนกระทั่งขยายออกเป็นศาสตร์ต่างๆ มากมาย รวมทั้งวิทยาศาสตร์ด้วย เมื่อก้าวถึงกฎธรรมชาติมีแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับโยกกับความเป็นจริง ๒ ประการ คือ ๑) กฎธรรมชาตินั้นเป็นเพียงชื่อที่มนุษย์สมมติขึ้นเพื่อเรียกความเป็นระเบียบของสรรพสิ่ง ๒) มีสิ่งที่ทำหน้าที่โยกโยยอยู่ ไม่ได้เกิดจากการสมมติของมนุษย์^๓ แนวคิดธรรมชาตินำไปสู่การปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยหลักประนีประนอมหรือพึ่งพาอาศัยกัน การประพัตติผิดหลักศีลธรรมด้วยการทำลายธรรมชาติจึงเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ด้วย ดังนั้น ปัญหาเกี่ยวกับภัยพิบัติธรรมชาติจึงเป็นปัญหาเชิงจริยศาสตร์ซึ่งเป็นเรื่องของศีลธรรมอันมาจากข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ศีลธรรมมิได้เป็นอิสระ ศีลธรรมมิได้มีอยู่ในฐานะเป็นเป้าหมายสุดท้ายที่มนุษย์ควรแสวงหา ศีลธรรมเป็นเพียงเครื่องมือที่จะช่วยให้มนุษย์ไปสู่ความสุข^๔

วิกฤติน้ำเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมหรือจริยธรรมของมนุษย์ซึ่งได้มาจากข้อเท็จจริงที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ เมื่อมีมุมมองเชิงบวกและมีจริยธรรมในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติดูเหมือนจะมีปัญหาน้อย แต่เมื่อมองธรรมชาติอีกแบบหนึ่งปัญหาที่สะสมมากขึ้นจึงส่งผลกระทบต่อมนุษย์โดยตรง เพราะความวิปริตของธรรมชาตินั้นมาจากการกระทำเชิงลบของมนุษย์ (โดยเฉพาะแนวคิด) สำหรับปัญหาวิกฤติน้ำที่เกิดจากระบบของธรรมชาติเองจึงไม่ถูกกล่าวถึงในที่นี้ และจะนำเสนอเพียงภาพกว้างในประเทศไทยเท่านั้น ปัญหาวิกฤติน้ำในปัจจุบันมีอะไรบ้าง? ส่งผลกระทบอย่างไรบ้าง? จากการสำรวจพบว่าปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นแทบทุกพื้นที่ของประเทศ ตั้งแต่ปัญหามลภาวะทางอากาศและน้ำ ปัญหากองขยะขนาดใหญ่ ปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ขณะที่เกิดปัญหาน้ำท่วมใหญ่รุนแรง

^๒ดูรายละเอียดใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญา บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๘๑.

^๓สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๕๙.

^๔ศ.ดร.วิทย์ วิศทเวทย์, **จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๔๑.

ในฤดูมรสุม ไปจนถึงการลดลงและสูญพันธ์ของสิ่งมีชีวิตจากการทำลายถิ่นที่อยู่ตามธรรมชาติ รวมถึงการเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเลในอนาคต เหตุผลหนึ่งเชื่อกันว่ามาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างมากในช่วง ๑๕ ปีที่ผ่านมา แม้ว่าจะช่วยให้ประชากรของประเทศมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีรายได้มากขึ้น และอดอยากน้อยลง แต่การที่เศรษฐกิจจะเติบโตได้จำเป็นที่จะต้องมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและมีการปลดปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อม^๕ วิกฤติน้ำในภาพกว้างๆ อาจแยกออกเป็น ๓ ประเด็น คือ

๑. ปัญหาที่เกิดจากน้ำท่วม น้ำที่อุ้นขึ้นเพิ่มความชื้นซึ่งเป็นองค์ประกอบของพายุ และอากาศที่อุ้นขึ้นก็เพิ่มความชื้นมากขึ้นด้วย ดังนั้น เมื่อฝนเทกระหน่ำลงมา ส่วนใหญ่จึงกลายเป็นพายุฝนหรือหิมะตกครั้งใหญ่ เหตุการณ์เช่นนี้ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมบ่อยขึ้นในทวีปต่างๆ ทั่วโลก^๖ เช่น พายุเฮอริเคนกระหน่ำโจมตีสหรัฐอเมริกา พายุเฮอร์ริเคนสโลมพม่า หรือน้ำท่วมหลายจังหวัดภาคเหนือตอนล่างของไทย เป็นต้น

๒. ปัญหาที่เกิดจากภัยแล้งหรือขาดแคลนน้ำ ภาวะโลกร้อนทำให้ฝนย้ายที่ ดังนั้น บางแห่งจึงประสบภาวะแห้งแล้งผิดปกติ ในประเทศจีนปี ค.ศ.๒๐๐๕ เกิดน้ำท่วมในมณฑลหนึ่ง ในขณะที่มณฑลใกล้เคียงเกิดภัยแล้ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) ของไทยเป็นที่รู้จักกันดีว่ามักประสบภัยแล้งทุกปี ขาดแคลนน้ำทั้งในการอุปโภคและบริโภค ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในระดับลุ่มน้ำย่อยและระหว่างต้นน้ำกับปลายน้ำ^๗

๓. ปัญหาที่เกิดจากน้ำเสีย (คุณภาพน้ำ) การเปลี่ยนแปลงคุณภาพของน้ำเนื่องจากน้ำมีสิ่งปนเปื้อนทำให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศและคุณภาพน้ำ น้ำทิ้งจากชุมชน จากเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และจากแหล่งต่างๆ เป็นน้ำเสียที่ใช้ในกิจกรรมต่างๆ แล้วถูกระบายทิ้งทำให้ไม่เหมาะสมสำหรับนำไปใช้อีก ถ้าปล่อยน้ำเสียที่ยังไม่ผ่านการบำบัดลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติจะปนเปื้อนแหล่งน้ำธรรมชาติและทำให้เสื่อมโทรมลง^๘ อีกอย่างหนึ่ง ปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันคือน้ำขาดคุณภาพ

ปัญหาวิกฤติน้ำจึงส่งผลกระทบต่อมนุษย์ใน ๒ ลักษณะ คือ ด้านปริมาณ (การใช้น้ำ) และด้านคุณภาพ บางแห่งมนุษย์เป็นต้นเหตุให้เกิดปัญหามลพิษในน้ำทำให้เกิดผลเสียอย่างมากแก่สิ่งมี

^๕ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติและกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, **ทางรอด...ประเทศไทย**, (กรุงเทพฯ : ฐานข้อมูล, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๐.
^๖ อัล กอร์, **โลกร้อน ฉบับคนรุ่นใหม่-AN INCONVENIENT TRUTH** พลอยแสง เอกญาติ แปล, กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๐), หน้า ๗๖.
^๗ ผศ.มานพ นักการเรือน, **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔.
^๘ ภัทรลณี ภัทรโกศล, **ธรรมชาติวิทยา**, หน้า ๒๖๖.

ชีวิตที่อาศัยอยู่ในน้ำ (รวมทั้งระบบนิเวศ) เป็นอันตรายต่อชีวิตมนุษย์เองที่ต้องอาศัยน้ำในการดำรงชีวิตประจำวัน การสูญเสียจากปัญหาวิกฤติน้ำในส่วนอื่นๆ รวมทั้งความขัดแย้งระหว่างกัน

มีรายงานข่าวเกี่ยวกับการประชุมว่าด้วยน้ำโลก จัดขึ้นทุก ๓ ปี ซึ่งที่ประชุมจะหารือกันเกี่ยวกับปัญหาการขาดแคลนน้ำ ความเสี่ยงที่จะเกิดความขัดแย้ง ขณะที่หลายประเทศยังคงมีปัญหาดังกล่าวเกี่ยวกับเรื่องของแม่น้ำ ทะเลสาบ และชั้นน้ำบาดาล รวมถึงวิธีการจัดหา น้ำสะอาดและระบบสุขาภิบาลที่ดีให้แก่ประชาชนนับพันล้านคน รายงานขององค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (โออีซีดี) ระบุว่า จำนวนประชาชนที่อาศัยอยู่ท่ามกลางปัญหาขาดแคลนน้ำอย่างรุนแรง คาดว่าจะเพิ่มเป็น ๓๙๐๐ ล้านคน ในปี ๒๕๗๓ เกือบครึ่งหนึ่งของจำนวนประชากรโลก ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจีนและเอเชียใต้ นอกจากนี้ ยังมีประชาชนถึง ๒,๕๐๐ ล้านคน ไม่สามารถเข้าถึงระบบสุขาภิบาลที่เหมาะสม ซึ่งเป็นหนึ่งในเป้าหมายของการพัฒนาแห่งสหัสวรรษของสหประชาชาติ^๙

สรุปว่า นักธรรมชาตินิยมมองว่าเราสามารถนิยามค่าทางศีลธรรมได้จากความซื่อเท็จจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติและมนุษย์ ธรรมชาตินั้นมีคุณค่าในตัวเอง (แม้จะมีมนุษย์หรือไม่ก็ตาม) ธรรมชาติจึงยอมอยู่ได้ ผลจากการกระทำของมนุษย์ที่ผิดหลักศีลธรรมนำไปสู่ประเด็นปัญหาวิกฤติน้ำ (รวมทั้งวิกฤติอื่นๆ) ปัญหาจากภาวะโลกร้อนทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับน้ำดังกล่าวแล้ว อันนำไปสู่ประเด็นการถกกันเรื่องน้ำของกลุ่มต่างๆ ทั่วโลก ซึ่งร่วมชะตาเผชิญกับปัญหาวิกฤติน้ำ ซึ่งคาดกันว่าหากจัดการไม่ดี ประเด็นนี้อาจนำไปสู่การขัดแย้งกันหลายระดับ การหันกลับมามองแนวคิดแบบธรรมชาตินิยมดั้งเดิมเกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติจึงเกิดขึ้น

วิกฤติน้ำ : แนวคิดพระพุทธศาสนา^{๑๐}

จากประเด็นปัญหาวิกฤติน้ำดังกล่าวนำไปสู่มุมมองภาพกว้างตามแนวคิดธรรมชาตินิยม พระพุทธศาสนามีระบบแนวคิดที่มีลักษณะแบบธรรมชาตินิยมอยู่แล้ว หลักนิยามที่มองธรรมชาติว่าประกอบไปด้วย ๕ ส่วนด้วยกันคือ อุดุนิยาม พีชนิยาม จิตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม ช่วยภาพลักษณ์ความเป็นธรรมชาติของพระพุทธศาสนาชัดเจนขึ้น คำถามคือพระพุทธศาสนามีมุมมองด้านวิกฤติน้ำว่าอย่างไร?

เมื่อกล่าวถึงน้ำ พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นธาตุที่สำคัญในธาตุ ๔ ทำหน้าที่ประสาน/เชื่อมสิ่งอื่นๆ ให้จับตัวกันได้ ในสิ่งต่างๆ จึงมีธาตุน้ำเป็นส่วนผสมกับธาตุอื่นๆ น้ำเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อมนุษย์พืชและสัตว์ในชาตกแสดงว่าคนในสมัยพุทธกาลมีความเชื่อว่าน้ำ (คือฝน) เป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยง

^๙ <http://news.mcot.net/international/inside.php?value=bmlkPTgoMzg5Jm5๑๐eXBIPXRleHO=>.

^{๑๐} ผ.ศ.มาถนพ นักการเรือน, **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา**, หน้า ๓๙-๔๓.

สรรพสัตว์และถือว่าฝนนั้นมีวิญญาณหรือเทพเจ้าแห่งฝนสถิตอยู่ นับเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อสรรพสัตว์ทั้งในด้านบริโภคอุปโภคและทำเกษตรกรรมในปีที่เกิดฝนแล้งและไม่มีย่น้ำพอใช้ในการทำเกษตรจึงเป็นเหตุให้ขัดแย้งก่อวิวาทกัน

๑. ในมหาสุบินชาติก^{๑๑} พระพุทธองค์ทรงพยากรณ์พระสุบินข้อที่ ๑ เกี่ยวกับปัญหาภัยแล้งว่าในอนาคต (ซึ่งก็คือปัจจุบันนี้) โลกก้าวไปถึงจุดเสื่อม ผู้นำรัฐไม่ทรงธรรมและหมุ่ชนไม่ตั้งอยู่ในธรรมสมัยนั้นจักเกิดฝนแล้งข้าวกล้าจักแห้งตายและจักเกิดทุพภิกขภัยเมฆฝนซึ่งตั้งเค้าในทิศทั้ง ๔ ทำที่ตั้งเหมือนจะตกลงมาพวกผู้หญิงต่างกลิ้งอุจจาระกันเก็บข้าวเปลือกเป็นต้นที่ตากไว้เพราะกลัวจะเปียก และพวกผู้ชายต่างพากันแบกจอบถือตะกร้าพากันออกไปเพื่อจะก่อดินกันน้ำแต่แล้วก็ไม่ตกและเมฆก็จางหายไป กรณีนี้เปรียบได้กับทั้ง ๔ ตัวซึ่งตั้งท่าจะชนกันแต่ก็ไม่ได้ชนกันฉะนั้น และในพระสุบินข้อที่ ๑๐ ทรงพยากรณ์ว่าในอนาคต (คือปัจจุบัน) พระราชา (ผู้นำประเทศ) ทั้งหลายไม่ตั้งอยู่ในธรรม (คือความถูกต้อง/ความเที่ยงธรรม/ความยุติธรรม) เมื่อเป็นเช่นนี้ข้าราชการสมณพราหมณ์รวมทั้งชาวบ้านชาวเมืองทั้งหมด แม้กระทั่งเหล่าเทวดาอารักษ์ทั้งหลายจักไม่ตั้งอยู่ในธรรมด้วยและธรรมชาติก็พลอยเกิดอาเพศวิปริตตามไป ฝนจักไม่ตก หรือตกไม่ทั่วถึงทุกพื้นที่ หรือตกมากเกินไปบ้างน้อยเกินไปบ้างเมื่อตกทางตอนเหนือจักไม่ตกทางตอนใต้เมื่อตกทางตอนใต้จักไม่ตกทางตอนเหนือดังนั้นข้าวกล้าจึงเสียหายในที่ซึ่งฝนตกชุกน้ำมากเกินไป ข้าวกล้าจักเหี่ยวแห้งในที่ซึ่งฝนไม่ตกแต่จักสมบุรณ์ในที่ซึ่งฝนตกพอดีกรณีนี้จึงเปรียบได้กับข้าวที่หุงในหม้อเดียวกันแต่มีลักษณะต่างกัน ๓ สถานนั้นแล

จากพุทธพยากรณ์ ในอรรถกถาช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับมุมมองของพระพุทธศาสนากับประเด็นสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ซึ่งพบว่าปัญหาเรื่องวิกฤติน้ำดังกล่าวข้างต้นอาจตีความได้หลายประเด็น แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือมนุษย์ทั้งหลายมีส่วนต่อการทำให้เกิดวิกฤติน้ำและสิ่งแวดล้อม เพราะความที่ทุกคนขาดจิตสำนึกตระหนักในการใส่ใจในการอยู่ร่วมหรือปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม โดยไม่มองแบบลดทอนหรือแยกส่วนต่างหากจากธรรมชาติ

๒. สงครามแย่งชิงน้ำ : ความขัดแย้งระหว่างญาติ แม่น้ำโรหิณี เป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างแคว้นศากยะกับแคว้นโกสิยะ ทั้งสองแคว้นขัดแย้งทะเลาะวิวาทกันในการแย่งน้ำไปใช้ในการเกษตร พระพุทธเจ้าทราบข่าวจึงเสด็จไปเพื่อทรงระงับสงครามระหว่างพระญาติทั้งสองฝ่าย ทรงซักถามถึงต้นตอของปัญหาเพื่อไล่เลียงสอบถามเรื่องที่ทะเลาะวิวาทกัน แล้วตรัสให้สติกับพระญาติทั้งหลายว่า “มหาบพิตรทั้งหลาย พวกท่านได้ชื่อว่าเป็นญาติกัน ควรที่จะสมัครสมานสามัคคีร่วมใจกัน เพราะหากท่านทั้งหลาย ยังมีความสามัคคี ประองดองกันอยู่ หมู่ชาติก็ย่อมไม่ได้โอกาส โคนล้มทำลายได้ ยยาวว่าแต่เป็นความสามัคคี ในหมู่มนุษย์เลย แม้หมู่มนุษย์ไม่รวมกลุ่มกันหนาแน่น มหาวาตภัย ก็มีอาจุรกราน ให้

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน ชุ. ขา. อ.. (ไทย) ฉบับมหาหมกุฎราชวิทยาลัย, เล่มที่ ๕๖ หน้า ๒๒๐-๒๒๑, ๒๒๘-๒๒๙.

ต้นไม้ หักโค่นได้เลย ด้วยเหตุนี้ พวกท่านจึงควรรักใคร่ กลมเกลียวร่วมใจกัน”^{๑๒} ผลประโยชน์หรือความต้องการนั้น จัดได้ว่าเป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายนอกที่ชัดเจนประการหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ทรัพยากรน้ำหรือทรัพยากรอื่นๆ มีจำนวนจำกัดมากยิ่งขึ้น แต่ความต้องการหรือผู้ที่มีความต้องการ (ประชากร) นั้นมีจำนวนมากกว่า หากไม่สามารถที่จะจัดการทรัพยากรน้ำอย่างเป็นระบบแล้ว ย่อมทำให้เกิดความขัดแย้งปะทุขึ้นมาเพื่อแย่งชิงส่วนแบ่งดังกล่าว^{๑๓}

ผลจากปัญหาวิกฤติน้ำทำให้เกิดโรคร้ายต่างๆ บ้าง ความขัดแย้งบ้าง การสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินบ้าง ความทุกข์ยากลำบากในการดำเนินชีวิตบ้าง มากน้อยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ดังเช่นเรื่องของพ่อค้าที่เดินทางกลางทะเลทรายเมื่อพบแหล่งน้ำกลับไม่พอแก่ความต้องการจึงทำลายแหล่งน้ำจนกระทั่งเสียชีวิต หรือฆาตกรที่พวกนกพากันถ่ายอุจจาระทั้งน้ำเสีย สุดท้ายต้องอพยพย้ายถิ่นและเสียชีวิตจากภัยที่เกิดจากน้ำ ในอัครคัมภีร์สูตร ที่ชนิกายกล่าวถึงความพินาศของโลกว่ามีสาเหตุอยู่ ๓ ประการคือ พินาศเพราะไฟ พินาศเพราะน้ำ และพินาศเพราะลม

สรุปว่า วิกฤติน้ำนั้นไม่ใช่ปัญหาใหม่ มีทุกยุคทุกสมัยเพียงแต่ปัญหาจะรุนแรงมากน้อยเพียงใดและสามารถรับมือหรือจัดการอย่างไร ในทัศนะพระพุทธศาสนาสะท้อนให้เห็นว่าเป็นปัญหาของศีลธรรม (โลภะ โทสะ โมหะ) หากมนุษย์มีการกระทำ (ทางกาย วาจา ใจ) ที่ผิดจากหลักศีลธรรมจริยธรรมด้วยการทำลายธรรมชาติแล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นก็เพราะมนุษย์นั่นเอง และผลกระทบที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบเป็นปฏิกริยาถูกใช้ถึงส่วนอื่นๆ ทั้งตัวมนุษย์ สัตว์ ระบบนิเวศ และปัญหาความขัดแย้ง

ทางออกจากวิกฤติ : การแก้ปัญหาที่ต้องอาศัยศาสตร์สมัยใหม่

เนื่องจากประเทศไทยยังคงมีปริมาณน้ำที่มากและมีศักยภาพในการพัฒนาแหล่งน้ำสูง แต่การเก็บกักไม่เพียงพอกับความต้องการ ดังนั้นจึงควรให้มีการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อจำกัดอุปสงค์หรือลดปริมาณความต้องการการใช้น้ำลงเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ และให้มีการแก้ไขปัญหาที่เสียโดยจะต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายทั้งหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมมลพิษทางน้ำและผู้ใช้ น้ำเพื่อให้มีผลเป็นรูปธรรมชัดเจน นอกจากนี้ควรนำมาตรการลดข้อขัดแย้งในกลุ่มผู้ใช้ น้ำมาดำเนินการควบคู่กันด้วย ซึ่งแนวทางหนึ่งที่สำคัญคือการกระจายอำนาจสู่ประชาชนเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเองและให้มีการตระหนักถึงความสำคัญของน้ำมากขึ้น เนื่องจากปัญหาสภาพแวดล้อมเป็นปัญหาซึ่งเกิดจากพฤติกรรมและการกระทำของมนุษย์ การแก้ก็ต้องแก้ที่มนุษย์ แก้ที่การกระทำของมนุษย์ซึ่งจะต้องมีการควบคุมคือการจำกัด

^{๑๒} รุยาละเอียดใน ขุ. ชา. อ. (ไทย) ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย, เล่มที่ ๕๖ หน้า ๑๙๙.

^{๑๓} รุยาละเอียดเพิ่มเติมใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

เสรีภาพ^{๑๔} ในการใช้น้ำหรือทรัพยากรธรรมชาติ ในการที่จะแก้ไขวิกฤตน้ำนั้นจะมีทั้งการป้องกัน การมีส่วนร่วมของทุกคน มีเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ทันสมัย การเลือกใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน (Sustainable Use) เช่น หากเราต้องป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯ อันเกิดมาจากสาเหตุน้ำแข็งละลายจากภาวะโลกร้อนก็อาจจะต้องป้องกันด้วยการสร้างเขื่อนซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือของทุกคนในประเทศไทย เป็นต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริในการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร ๓ เรื่อง ๑ ในนั้นก็คือการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมหลายรูปแบบซึ่งขึ้นอยู่กับความเหมาะสมด้านภูมิศาสตร์ งบประมาณ และความสามารถในการป้องกันหรือแก้ไขปัญหานั้น เช่น การก่อสร้างคันกันน้ำ การก่อสร้างทางผันน้ำ การปรับปรุงสภาพลำน้ำ การก่อสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ และการระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม เป็นต้น^{๑๕}

การที่จะทำงานดังกล่าวได้จะต้องอาศัยปัจจัยอื่นๆ เช่น การวิจัย การออกกฎหมายบังคับ หรือ การรณรงค์ชักชวนให้ช่วยกันประหยัดน้ำ เป็นต้น อันจะก่อให้เกิดความร่วมมือหรือทำงานให้สำเร็จได้ การแก้ไขปัญหาวิกฤตน้ำ มิใช่จะทำได้ง่ายง่ายดาย ฝนแล้งก็ทำฝนเทียม น้ำท่วมก็รอการบริจาคช่วยเหลือเป็นอันเสร็จไปแต่ละคราวนั้น นับเป็นการแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้า จึงต้องมีการวางแผนการแก้ไขปัญหาวิกฤตน้ำทั้งจากระยะสั้นเฉพาะหน้าและระยะยาว ซึ่งนั่นเป็นความรับผิดชอบของรัฐที่จะเป็นผู้นำในการแก้ไขปัญหานั้นและจะต้องมาจากจิตสำนึกของประชาชนทุกคน อีกปัญหาหนึ่งที่ไม่ควรมองข้ามคือการแก้ไขปัญหาคาร์บอนไดออกไซด์ที่เพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ซึ่งหากประชากรมีมากเท่าใด การใช้น้ำหรือทรัพยากรอื่นๆ ย่อมมากขึ้นเท่าตัวไปด้วย รัฐจึงไม่ควรมองข้ามปัญหานี้ มิ่งสรรพ ชาวสะอาด สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ให้ข้อสรุปว่า การจัดการน้ำแบบบูรณาการเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมการพัฒนาและการจัดการแบบผสมผสานของทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดิน และทรัพยากรอื่นๆ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน...การจัดการน้ำอย่างบูรณาการไม่ใช่การลงทุนด้านเทคโนโลยี แต่เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนา...^{๑๖} ซึ่งศูนย์บริการรักษาสีสิ่งแวดล้อม (Green Dealer) ได้วางนโยบายขยายผลให้สถานประกอบการเน้นการบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยมุ่งควบคุมมลพิษทางน้ำที่เกิดจากการล้างรถ มลพิษทางอากาศที่เกิดจากการทดสอบรถยนต์มลพิษทางเสียงที่เกิดจากการทำงานของปั๊มลม การจัดการขยะและของเสียอันตรายที่ไม่เหมาะสม ฯลฯ^{๑๗}

^{๑๔} เนื่องน้อย บุญเนตร, **หน้าที่ทางจริยธรรมของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ**, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์, ๒๕๒๖,) หน้า ๙๖.

^{๑๕} ณัฐนันท์ สอนพริณทร์, **ด้านภัย วิกฤตน้ำ**, (กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๑), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๑๖} มิ่งสรรพ ชาวสะอาด, **การจัดการน้ำแบบบูรณาการ บูรณาการอะไร?**, (กรุงเทพฯ : มติชนรายวัน วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๘, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๙๙๘๖), หน้า ๖.

^{๑๗} บัณฑิต คงอินทร์, **รุก-รับโลกร้อนก่อนโลกหายนะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๔.

สรุปว่าเป็นเรื่อง que ทุกคนทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและจะต้องศึกษารายละเอียดของปัญหาแต่ละพื้นที่แต่ละส่วนให้ชัดเจนมีทั้งการแก้ปัญหาระยะสั้นระยะยาว เพื่อป้องกันปัญหาและความขัดแย้ง การรณรงค์ให้ประชากรใช้น้ำอย่างประหยัดและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาจึงเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะหากคิดว่าน้ำเป็นสมบัติของทุกคน ต้องรู้จักข้อเท็จจริงและเข้าใจปัญหา ช่วยกันดูแลรักษาเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

พุทธจริยศาสตร์ทางออกวิกฤติน้ำ

ปัจจุบันคนส่วนมากมักจะขาดจิตสำนึกเอาใจใส่ต่อการรักษาน้ำให้สะอาดไม่ว่าจะเป็นน้ำในแม่น้ำลำคลองหรือบ่อน้ำก็ตาม มนุษย์สามารถใช้แหล่งน้ำนั้นทั้งอุปโภคและบริโภค แต่ละคนจำเป็นต้องใช้น้ำด้วยความระมัดระวังโดยมีจิตใจห่วงหาอาทรต่อคนอื่น ๆ ทำที่ของพระพุทธรศาสนาต่อการจัดการปัญหาเรื่องน้ำนั้นเน้นที่จิตสำนึกหรือปัญญา แต่ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะพบว่าพระพุทธรศาสนาที่มีกระบวนการที่เป็นรูปธรรมในการแก้ปัญหา เช่น การบวชเพื่ออนุรักษ์ต้นไม้ การทอดผ้าป่าต้นไม้ การสืบชาติาน้ำ วันและสัปดาห์การอนุรักษ์น้ำ เป็นต้น ซึ่งมองให้ลึกลงไปอีกจะพบว่า พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำในการอนุรักษ์นั้นค่อนข้างจะโดดเด่นยว แม้จะพยายามที่จะเชื่อมโยงให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้แต่ก็เป็นเพียงกลุ่มย่อยเท่านั้น ดังนั้น พระพุทธรศาสนาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมจึงจำเป็นต้องปรับวิธีการ ซึ่งปรกรณ์ สิงห์สุริยากกล่าวถึงประเด็นที่ว่าพุทธรศาสนาสามารถช่วยในการแก้ไขปัญหาลิ่งแวดล้อมได้จะต้องทำตามเงื่อนไขพื้นฐานของนักอนุรักษ์ที่ตั้งไว้ว่า

“...เงื่อนไขพื้นฐานที่นักอนุรักษ์ตั้งให้ระบบความคิดที่จะมาช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมตอบสนองมีดังนี้ ๑. ธรรมชาติและลิ่งในธรรมชาติมีคุณค่าในตัวเอง ลิ่งเหล่านี้ไม่ได้มีคุณค่าเพียงเพราะว่ามันสามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้หรือเพียงเพราะว่าหากไม่มีลิ่งเหล่านี้แล้วมนุษย์จะอยู่ไม่ได้ ๒. ความหลากหลายในธรรมชาติเป็นลิ่งที่มีคุณค่าในตัวเอง ต้องส่งเสริมรักษา ๓. ธรรมชาติมิได้มีแต่ลิ่งเฉพาะ เช่น ต้นไม้ต้นนั้น มาตัวนี้ เท่านั้น หากแต่มีลิ่งที่เป็นองค์รวมด้วย เช่น เผ่าพันธุ์ป่า ลันปันน้ำ และระบบนิเวศน์ หรืออีกนัยหนึ่ง มีมุมมองแบบองค์รวม”^{๑๘}

หมายความว่าต้องปรับกระบวนการทัศน์ของพระพุทธรศาสนาให้เชื่อมโยงกับแนวคิดอนุรักษ์นิยมส่วนพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนและในมุมมองการแก้ไขปัญหาลิ่งแวดล้อม

^{๑๘} ปรกรณ์ สิงห์สุริยา, ปัญหาของการนำพุทธรศาสนามาเป็นพื้นฐานในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วารสารพุทธรศาสนาศึกษา พฤษภาคม-สิงหาคม, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๓), หน้า ๓๑-๓๒.

จะต้องแก้ไขที่ทางพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยเฉพาะความรู้ความเข้าใจเรื่องของความเป็นมนุษย์ที่สากล ความเป็นจริงที่สากล และเมตตาที่เป็นสากล

“...มนุษย์ทุกถิ่นทุกพวกที่อยู่รวมกันได้เป็นกลุ่มเป็นหมู่เป็นชุมชนเป็นสังคมย่อม จะมีการสั่งสอนอบรมกัน (จะเรียกว่าจริยธรรมหรืออะไรก็ตาม) ให้รักใคร่ช่วยเหลือกัน ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน พูดสั้นๆว่า มีเมตตา แต่มนุษย์มักจะไม่สอนเมตตา นี้ให้มีจำกัดเฉพาะในกลุ่มอื่น มนุษย์กลับมีทำที่ตลอดจนเลียมสอนกันให้รังเกียจเดียดฉันท์ และแม้กระทั่งคิดร้ายมุ่งทำลาย การทะเลาะวิวาทเบียดเบียนตลอดจนสงครามจึงมีขึ้นบัดนี้ เมื่อโลกไร้พรมแดนมนุษยชาติมีความเป็นอยู่อิงอาศัยทั่วถึงกันเป็นอันเดียว มนุษย์จะต้องปรับเปลี่ยนหน้าที่ความรู้สึกรู้ใจโดยพัฒนาตนขึ้นมาให้มีเมตตาที่เป็นสากล คือต้องแผ่ขยายความรักใคร่ไมตรีไปยังหมู่มนุษย์ทั้งหมดโดยมีความปรารถนาดีต่อมนุษย์ทุกคนเสมอ”^{๑๙}

หมายความว่าทุกคน (มนุษย์ สังคม และธรรมชาติ) จะต้องมองทุกอย่างแบบองค์รวมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกัน จึงจะทำให้การดำรงของมนุษย์นั้นเกื้อกูลและอยู่ด้วยดี ซึ่งหากมองต่างมุมประเด็นการโต้แย้งถกเถียงกันยิ่งจะนำไปสู่ปัญหามากยิ่งขึ้น จากทัศนะข้างต้นทำให้เกิดการสำรวจพุทธจริยศาสตร์ที่จะนำไปสู่การหาทางออกที่มีรูปแบบบรรณานุกรม เราจะพบว่าแนวคิดเช่นนี้มีปรากฏอย่างหลากหลายและกระจัดกระจาย แต่อาจจะให้ภาพกว้างๆ ได้ดังนี้

๑. มุมมองจากพระวินัยปิฎก : การใส่ใจในธรรมชาติ พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้อยู่ร่วมกับสังคมและธรรมชาติจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติจากการใช้สอยปัจจัยสี่ โดยเฉพาะสิกขาบทที่เกี่ยวกับน้ำที่ทรงบัญญัติเพราะความผิดพลาดจากการใช้สอยและจากการไม่เข้าใจในการตระหนักถึงคุณค่าของน้ำ เพื่อแหล่งน้ำจักได้บริสุทธิ์สะอาดและการใช้สอยที่เกิดประโยชน์อย่างที่สุด รวมทั้งไม่เป็นการทำอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในน้ำ ในสัพพัญญูสิกขาบท พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า “อนึ่งภิกษุใดรู้ยู่ว่ามีสิ่งมีชีวิต รดหรือใช้ให้รดหญ้าหรือดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๒๐} เพราะความไม่ใส่ใจต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำว่าจะเป็นอันตรายหรือไม่ ทำให้ภิกษุชาวเมืองอาฬวีใช้สอยน้ำอย่างขาดสติ และนับเป็นพระกรุณาต่อสิ่งมีชีวิตของพระองค์ อีกทั้งเป็นการเตือนให้ใช้สติพิจารณาให้ดีเพื่อไม่เป็นการเบียดเบียนกัน

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๒๒๐-๒๓๐.

^{๒๐} คุรยละเอียดใน วิ. อ. (ไทย), ๒/๑๓๙-๑๔๓/๓๑๓-๓๑๕.

ส่วนนทานลิกขาบทได้ทรงบัญญัติปาจิตตยลิกขาบทไว้ดังนี้ “อนึ่ง ภิกษุใดยังไม่ถึงครึ่งเดือน อาบน้ำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์” และมีอนุบัญญัติเกี่ยวกับการอาบน้ำตามอีกว่า “อนึ่งภิกษุใดยังไม่ถึงครึ่งเดือน สรงน้ำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัย คือ ท้ายฤดูร้อน ๑ เดือนครึ่ง และเดือนแรกแห่งฤดูฝน รวมเป็น ๒ เดือนครึ่ง เป็นสมัยที่ร้อนที่อบอ้าว...เป็นสมัยที่เป็นไข้ (คือภิกษุที่ไม่ได้สรงน้ำแล้ว รู้สึกไม่สบาย)...เป็นสมัยที่ทำงาน (คือภิกษุที่ทำงานแล้วจำวัดทั้งที่ร่างกายยังชุ่มเหงื่อทำให้จีวรหรือเสนาสนะเสียหาย)...เป็นสมัยที่เดินทางไกล...เป็นสมัยที่มีพายุฝน”^{๒๑} ในตอนท้ายทรงอนุญาตให้ภิกษุที่ไม่ต้องอาบัติไว้ ๘ ประการ เช่น สรงน้ำในสมัย ข้ามฝั่งจึงสรงน้ำ และสรงน้ำในปัจจุบันตชนบททุกแห่ง เป็นต้น พระสงฆ์จึงควรใส่ใจในการใช้น้ำด้วยการคำนึงถึงการเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่การอาบน้ำหรือใช้สอยน้ำอาจทำลายประโยชน์ของผู้คนที่ร่วมใช้สอยแหล่งน้ำธรรมชาติด้วยกัน ดังเรื่องที่เกิดขึ้นระหว่างพระสงฆ์กับพระเจ้าพิมพิสาร

และในเสขียวัตตรกนิคณกะ(หมวดเบ็ดเตล็ด)พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติลิกขาบทห้าไม่ให้ภิกษุถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ (รวมทั้งขยะและของเสียอื่นๆ) เพราะจะทำให้น้ำเน่าเสีย เป็นการสร้างมลภาวะให้กับน้ำ และเมื่อน้ำเน่าเสียย่อมไม่อาจใช้สอยน้ำได้ จากประเด็นข้างต้นพระสงฆ์ที่ฝ่าฝืนพระบัญญัติย่อมถูกลงโทษตามสมควรแก่โทษ ทำให้พระสงฆ์มีความระมัดระวังในการใช้น้ำ และไม่ทำลายแหล่งน้ำเพื่อประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม อีกทั้งผู้ที่เห็นชอบยอมกระทำตามด้วยการสร้างกติกาในการใช้น้ำเพื่อหลีกเลี่ยงการขัดแย้งระหว่างกันและมีความเสมอภาคมีความสุขจากการใช้น้ำ

๒. มุมมองจากพระสูตรต้นตอปัญหา : การปรับตัวเข้าหาธรรมชาติ พระพุทธศาสนามีทำที่ต่อกรอนุรักษ์แหล่งน้ำ ผู้ที่ทำให้น้ำเสียคือทำลายคุณภาพของน้ำถือว่าเป็นบาปอย่างยิ่งเพราะสรรพสัตว์ที่อาศัยน้ำนั้นหากขาดน้ำก็จะถึงจุดจบ ในขุททกนิกายเปตวัตถุ ระบุไว้ว่าหากบุคคลทำลายสระน้ำ บ่อน้ำ สวนศาลาน้ำ หรือสะพาน ย่อมเกิดเป็นเปรต เปลือยกาย และน่าเกลียดน่าชัง คำสอนในพระสูตรมีความแตกต่างจากพระวินัยปิฎกที่ทรงบัญญัติไว้เพราะพระสงฆ์ที่ฝ่าฝืนต้องถูกลงโทษ ส่วนพระสูตรมีลักษณะการกล่าวถึงเชิงเรื่องเล่าและสร้างจิตสำนึกตระหนักให้ผู้ฟังนั้นใส่ใจหรืออนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรอื่นๆ พระพุทธองค์ทรงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสอนให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจ รวมทั้งการแก้ไขปัญหา เนื่องจากความกระจัดกระจายของพระสูตรจึงเป็นเรื่องยากที่จะกล่าวถึงความเรื่องราวที่หลากหลายเหล่านั้น จึงขอยกบางพระสูตรที่กล่าวถึงการแก้ปัญหาหรือทางออก คือ

๒.๑ มัจจชาดก : ปาฏิหาริย์จากการแก้ปัญหาแห่งพุทธองค์ ในสมัยหนึ่ง ฝนไม่ตก สรรพสัตว์ต้องเผชิญต่ออันตรายและความทุกข์ พระพุทธเจ้าด้วยทรงมีพระกรุณาต่อสรรพสัตว์จึงทรงรับหน้าที่ในการทำให้ฝนตก มีรายละเอียดดังนี้ “ในสมัยหนึ่ง ในแคว้นโกศล ฝนไม่ตกเลย ชาวกล้าทั้ง

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน วิ. อา. (ไทย), ๒/๓๕๗-๓๖๖/๔๘๓-๔๘๙.

หลายเที่ยวแห่ง ตระพัง สระโบกขรณี และสระในทีนั้นๆ ก็เหือดแห้ง แม้สระโบกขรณีเซตวัน ที่ใกล้ชุม พระทวารเซตวันก็ขาดน้ำ ผูกาและนกเป็นต้นรุมกันเอาจะงอยปากอันเทียบได้กับปากคิม จิกทิ้งผูก ปลาและเต่าอันหลบเข้าสู่เปือกตม ออกมากินต่างๆ ที่กำลังดินอยู่ พระศาสดาทอดพระเนตรเห็นความ พินาศของผูกปลาและเต่า พระมหากรุณาเตือนพระทัยให้ทรงอุตสาหะ จึงทรงพระดำริว่า วันนีเราควร จะให้ฝนตก หลังเสด็จจากพระนครสาวตีสู่พระวิหาร จึงประทับยืนที่บันไดสระโบกขรณีเซตวัน ตรัส เรียกพระอานนท์มาว่า เธอจงเอาผ้าอาบน้ำมา เราจะสงน้ำในสระโบกขรณีเซตวัน แต่สระนี้แห้งขอด เหลือแต่เพียงเปือกตมเท่านั้นมีใช้หรือพระเจ้าข้า? ตรัสว่า อานนท์ ธรรมดาว่ากำลังของพระพุทเจ้า ยิ่งใหญ่นัก เธอจงนำเอาผ้าอาบน้ำมาเถิด พระเถระนำผ้ามาถวาย พระศาสดาทรงพ่นผ้าอาบน้ำด้วยชาย ข้างหนึ่ง อีกชายข้างหนึ่งทรงคลุมพระสรีระประทับยืนที่บันได ตั้งพระทัยว่า เราจักสงน้ำในสระ โบกขรณีเซตวัน จากนั้นท้าวสักกะก็มีเทวบัญชาให้เทพแห่งฝนบันดาลให้เกิดฝนตกไปทั่วทิศในแคว้น โภคัลทั้งหมด สระโบกขรณีก็เต็มด้วยน้ำจรดถึงบันได”^{๒๒}

๒.๒ อัมพชาดก : กติกาที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา แสดงถึงความเอื้ออาทร ต่อกันการพึ่งพาอาศัยกันของฤๅษีกับสัตว์เดรัจฉาน ดังนี้ “ครั้งหนึ่งในป่าหิมพานต์มีความแห้งแล้งอย่าง ร้ายแรงน้ำดื่มในที่นั้นก็เหือดแห้ง พวกสัตว์เดรัจฉานเมื่อไม่ได้น้ำก็พากันลำบาก มีพระดาบสองคี่หนึ่ง เห็น ความทุกข์เกิดแต่ความกระวนกระวายของพวกสัตว์เดรัจฉานเหล่านั้น จึงตัดต้นไม้ต้นหนึ่งทำรางโพรง น้ำใสให้เป็นน้ำดื่มแก่พวกสัตว์เดรัจฉานเหล่านั้น เมื่อพวกสัตว์เดรัจฉานจำนวนมากพากันดื่มน้ำ พระ ดาบจึงไม่มีโอกาสที่จะไปหาผลไม้ แม้ท่านจะอดอาหารก็คงให้น้ำดื่มอยู่นั่นเอง พวกสัตว์เดรัจฉาน เข้าใจเหตุการณ์นั้น จึงตั้งกติกาไว้ว่าผู้ดื่มน้ำต้องคาบผลไม้มามากตามสมควรแก่กำลังของตน ตั้งแต่นั้น มาสัตว์เดรัจฉานตัวหนึ่งๆ ก็คาบผลไม้มะม่วงและขุ่นเป็นต้น จนมีปริมาณบรรทุกเต็มสองเกวียน ครึ่ง”^{๒๓}

จากเรื่องราวของชาดกที่ยกมาเป็นตัวอย่างทั้งสองเรื่อง พบว่าสำหรับพระพุทศาสนาไม่เพียง แต่จะมีแนวคิดทฤษฎีเท่านั้น การจะแก้ปัญหาต้องลงมือทำเอง ดังเช่นที่พระพุทเจ้าได้ทรงกระทำด้วย พระกรุณาและทรงทำด้วยพระองค์ก่อน ส่วนอัมพชาดกบอกเราว่าคนคนเดียวช่วยอ้อมไม่อาจแก้ปัญหา วิฤติน้ำได้ทั้งหมด จะต้องมีกติกาอะไรบางอย่างที่จะช่วยให้เกิดความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของ ชุมชนหรือของโลก พระสูตรทั้งสองนี้ช่วยสะท้อนให้เห็นแนวคิดหรือวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาตนเองและการ มีส่วนร่วมต่อการแก้ปัญหาอันสันถวไมตรีต่อการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษยชาติ โดยเฉพาะกับปัญหาวิฤติ น้ำที่เกิดขึ้นแล้ว

^{๒๒}ดูรายละเอียดใน ชุ. ชา. อ. (ไทย) ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย, เล่มที่ ๕๖ หน้า ๒๐๔-๒๑๐.

^{๒๓}ดูรายละเอียดใน ชุ. ชา. อ. (ไทย) ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย, เล่มที่ ๕๖ หน้า ๔๘๐-๔๘๓.

๓. พุทธจริยศาสตร์ : จิตสำนึกแห่งชาวพุทธ ในทัศนะของพระพุทธศาสนาการแก้ไขอย่างที่เป็นรูปธรรมอย่างนี้ย่อมไม่ประสบความสำเร็จ พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีการใช้น้ำทั้งการอุปโภคบริโภค จึงมีมุมมองจากการช่วยกันบรรณรักษ์น้ำ ให้ความใส่ใจเรื่องน้ำ ซึ่งจะพบเห็นจากข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ แม้จะข้อความเหล่านี้จะเป็นเรื่องที่น่ามาหลายพันปี ถ้าจะตีความให้ครอบคลุมมากขึ้นจากการประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ จะช่วยให้เกิดการอนุรักษ์น้ำในการรักษาน้ำมากขึ้น หมายความว่าพระพุทธศาสนาได้เสนอกระบวนการแก้ไขด้วยการสร้างจิตสำนึกในการรักษาน้ำรักษาสีน้ำแวดล้อม เพื่อให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กันกับภาครัฐและเอกชน ในที่นี้ขอแนะนำเสนอแต่พุทธจริยศาสตร์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการรักษาน้ำรักษาสีน้ำแวดล้อมมีส่วนช่วยแก้ไขปัญหามลพิษน้ำในภาวะปัจจุบัน ในฐานะที่พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยซึ่งถือได้ว่าเป็นภาระที่ต้องร่วมด้วยช่วยกัน ดังนี้

๑. อิทัปปัจจยตา : การอิงอาศัยกันและกันระหว่างมนุษย์กับน้ำ (ธรรมชาติ) วิกฤติน้ำส่งผลกระทบต่อเป็นลูกโซ่ทั้งต่อมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ การแก้ปัญหาจึงต้องแก้ทั้งแบบแยกส่วนและแบบองค์รวมคือแนวคิดที่มองระบบต่างๆ แบบเชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะสังคมโลกปัจจุบันเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์กัน ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน สายใยของความสัมพันธ์นี้นอกจากจะมีพื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองแล้ว ยังมีพื้นฐานซึ่งทุกคนมีส่วนร่วมคือความเป็นเพื่อนมนุษย์ โลกในปัจจุบันกำลังเผชิญปัญหาสภาพแวดล้อมซึ่งขอบเขตของรัฐมีอาจขวางกั้นได้ น้ำ อากาศ พื้นผิวดิน ฯลฯ เป็นสิ่งซึ่งมีผลกระทบต่อทั่วโลก การทำลายสภาพแวดล้อมในที่ใดที่หนึ่งล้วนมีผลกระทบต่อเป็นลูกโซ่ไปสู่ที่อื่นด้วย^{๒๔} ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเน้นแนวคิดแบบองค์รวมคืออิทัปปัจจยตา ไม่เน้นแนวคิดแบบแยกส่วนคือความเห็นแก่ตัว เพราะเป็นการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อมนุษย์เริ่มหันกลับมามองอย่างนี้ จึงจะช่วยในการแก้ปัญหาได้

๒. สามัคคีธรรม : การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน นอกจากตนเองจะต้องลงมือแก้ปัญหา ก่อนแล้ว การสร้างพลังแห่งความสามัคคีให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหารัฐ ชุมชน และพระพุทธศาสนา ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่สำคัญ การรณรงค์ให้ทุกคนหรือทุกภาคส่วนร่วมกันไม่ทำลายแหล่งน้ำ สร้างเสริมแหล่งน้ำใหม่ๆ และรักษาแหล่งน้ำที่มีอยู่ให้ดี จึงจะแก้ปัญหานี้ได้

๓. วุฒิธรรม : หลักการเสริมสร้างปัญญา หมายถึง หลักการสร้างความรู้ความเจริญองกามแห่งปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจวิถีทางของน้ำและธรรมชาติ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นจึงต้องติดปีกแห่งปัญญาให้กับมนุษย์คือ การสานเสวนาความรู้ การติดตามข่าวสารสิ่งแวดล้อมให้เข้าถึงข้อเท็จจริง การใช้ปัญญาไตร่ตรองคิดพิจารณาให้ถึงสาเหตุและวิธีการแก้ปัญหา และการลงมือแก้ไขอย่างถูกวิธีและมีเป้าหมาย^{๒๕} จะช่วยสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจต่อปัญหาและแก้ปัญหานี้ได้ด้วย

^{๒๔} เนื่องน้อย บุญเนตร, **หน้าที่ทางจริยธรรมของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ**, หน้า ๖๒.

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชชีวัต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗-๖๘.

๔. อรรถประโยชน์ : เข้าถึงเข้าใจจุดหมายแห่งชีวิต พระพุทธศาสนากล่าวถึงหลักประโยชน์ไว้หลายมุมมอง แต่จุดหมายหรือประโยชน์ ๓ ขั้นนี้มีความสำคัญไม่แพ้กัน คือ อัตตัตถะ ความเข้าใจจุดหมายเพื่อตนเอง ปรัตถะ ความเข้าใจจุดหมายเพื่อผู้อื่น (สังคม) และอุภยัตถะ ความเข้าใจจุดหมายส่วนรวมคือประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันของชุมชนหรือสังคม รวมทั้งภาวะและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ซึ่งพึงช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษาเพื่อประโยชน์ในการในการเกื้อหนุนตนเองและผู้อื่น^{๒๖} ดังนั้น การเข้าใจเข้าถึงประโยชน์จะช่วยให้เกิดการรู้คุณค่าของน้ำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขทุกฝ่าย

๕. เมตตา-อหิงสา : ความรักความใส่ใจไม่ทำลายแหล่งน้ำ พุทธศาสนาสอนให้คนบ่มเพาะความเมตตาแก่ความทุกข์ของชีวิตอื่นๆ และการดำรงชีวิตตามหลักการอหิงสาในการกระทำทุกอย่างเพื่อไม่ไปเพิ่มความทุกข์ให้มากขึ้น ผู้รู้แจ้งหรือผู้ที่จิตใจได้รับการบ่มเพาะมาดีแล้วย่อมรับรู้ความรู้สึกความทุกข์อยากและแรงปรารถนาของชีวิตอื่นๆ ได้อย่างประณีต ย่อมสามารถขยายอาณาบริเวณแห่งจิตใจตนออกไปเป็นหนึ่งเดียวกับจิตใจของชีวิตอื่นๆ^{๒๗} ความเมตตาและไม่เบียดเบียนกันเช่นนี้จักช่วยให้เกิดการแก้ปัญหาวิกฤติน้ำและการไม่ทำลายแหล่งน้ำ สัตว์ และระบบนิเวศ

๖. ความกตัญญูตเวที : การรู้จักคุณค่าและการตอบแทนคุณค่า^{๒๘} ธรรมชาติของมนุษย์นั้นเป็นผู้มีใจสูงส่ง มีธรรมชาติประจำจิตใจคือความกตัญญูตเวที คำสอนหรือข้อคิดเกี่ยวกับสำนักการใช้ให้นั้นมีน้อยมาก ดังนั้น จึงควรมีปรับทัศนคติใหม่เกี่ยวกับการใช้น้ำคือให้แสดงความกตัญญูต่อแหล่งน้ำทั้งหลายด้วยการไม่ทิ้งของเสียต่างๆ อันเป็นการทำลายแหล่งน้ำ หรือการใช้น้ำอย่างรู้คุณค่ามากที่สุดอันจะช่วยให้มีแหล่งน้ำสะอาดในการอุปโภคบริโภค

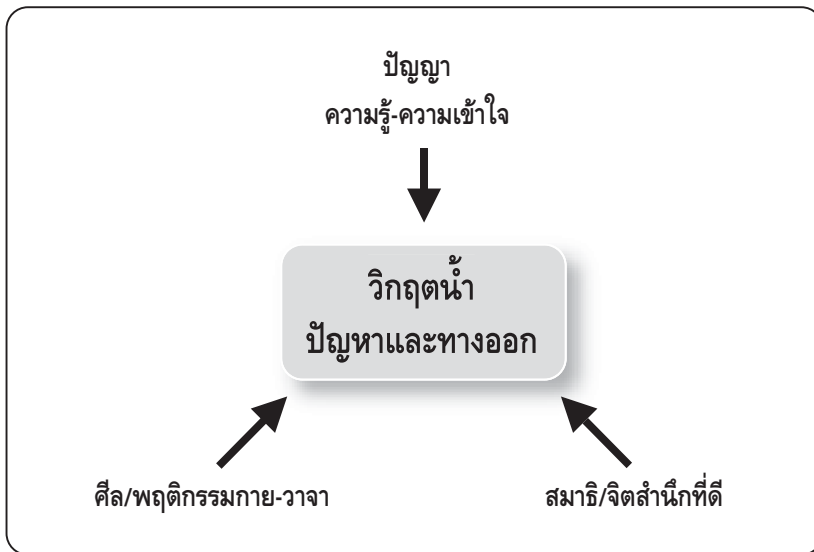
๗. โภชนะ มัตตัญญูตา : การรู้จักใช้น้ำอย่างพอดีหรือเหมาะสม การบริโภคต่างๆ มีเพียงเพื่อดำรงชีวิตไว้ได้เพื่อที่จะพ้นทุกข์และเป็นเครื่องในการพัฒนาชีวิตให้พ้นจากทุกข์ หมายความว่า การบริโภคนั้นเป็นแค่วิถีไปสู่จุดหมายเท่านั้น การรู้จักประมาณในการบริโภคอุปโภคน้ำหรือปัจจัยสี่ย่อมเป็นวิถีชีวิตสำคัญ ซึ่งเป็นการสื่อถึงความสำรวมในไม่เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ อันจะเป็นการลดกิเลสตัณหาโดยเฉพาะส่วนของโลภะได้ หลักการใช้น้ำอย่างเหมาะสมไม่กักตุนน้ำไว้สำหรับตนเองหรือกลุ่มตนเองนี้ ย่อมช่วยในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาวิกฤติน้ำได้

๘. ศีล : การสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนในการใช้น้ำ หมายความว่าถ้าทุกคนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรน้ำอย่างี่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกากฎหรือวินัยในการใช้น้ำทั้งพฤติกรรมทางกายและวาจาซึ่งศีลสังวรนี้จะช่วยระมัดระวังและควบคุมลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนใน

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต**, หน้า ๘.
^{๒๗} เดวิด คินส์ลีย์, **Ecology and Religion-นิเวศวิทยากับศาสนา** สภาธรรม คฤมมินตรา แบล, (กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙๒.
^{๒๘} Daneil H. Henning, Ph.D., **BUDDHISM AND DEEP ECOLOGY**, (USA : Special edition by the World Buddhist University), 2002.

การใช้หน้าอย่างเห็นแก่ตัว จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน หรือศาสนา ในการสร้างกติกา การใช้แหล่งน้ำในรูปแบบที่เป็นรูปธรรม ซึ่งต้องเชื่อมโยงกับศาสตร์สมัยใหม่อื่นๆ ด้วย พุทธจริยศาสตร์เกี่ยวกับน้ำนั้น เริ่มต้นที่ความเข้าใจในการบัญญัติพระวินัยปิฎกสำหรับพระสงฆ์ช่วยให้เราเข้าใจมุมมองการเอาใจใส่ต่อแหล่งน้ำและธรรมชาติ การเข้าใจคำสอนในพระสูตร (ที่มีอีกมากมาย) ช่วยให้เห็นลักษณะของการแก้ปัญหาที่เน้นตนเองและการมีส่วนร่วมของทุกคน นอกจากนี้พุทธจริยศาสตร์ดังกล่าวยังช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ (จิตสำนึก) และการปฏิบัติต่อการแก้ปัญหาวิกิตำนา ซึ่งเป็นภารกิจที่มนุษย์ทุกคนต้องช่วยกัน จริยศาสตร์ดังกล่าวอาจสรุปลงในไตรสิกขาคือทำที่ที่มนุษย์พึงมีต่อการแก้ปัญหาน้ำด้วยการปรับทำให้เป็นมิตรหรือเชิงบวกทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม อันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนานั้นเกิดประโยชน์สุข ดังนี้

บทสรุป

น้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ หากขาดน้ำย่อมเป็นการยากที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ปัญหาวิกิตำนาจึงเป็นปัญหาที่ทุกคนต้องให้ความสนใจและร่วมมือกันแก้ปัญหา ปัญหาที่พบสรุปในภาพกว้างๆ คือ ปัญหาน้ำมากเกินไป ปัญหาน้ำน้อย/ขาดแคลนน้ำ ปัญหาน้ำเสีย (คุณภาพน้ำ) ปัญหาการใช้น้ำ และการเพิ่มขึ้นของประชากร ปัญหาเหล่านี้บางพื้นที่อาจเกิดซ้ำซ้อนกันได้หลายครั้งครา ส่วนหนึ่งของปัญหาเริ่มต้นมาจากความคิด (ความมักง่าย) ของมนุษย์ที่ขาดความตระหนักใส่ใจถึงคุณค่าของน้ำหรือธรรมชาติส่วนอื่นๆ ที่มองอย่างขาดความเป็นมิตรหรือขาดศีลธรรม การใช้

น้ำในเชิงธุรกิจต่างๆ ที่ขาดสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำที่เพียงพอ บางคนหรือบางพื้นที่จึงมีการทำลายแหล่งน้ำโดยไม่รู้ตัว (อาจรู้ตัวก็ได้) ด้วยการทิ้งขยะของเสียต่างๆ ในแหล่งน้ำ ผลกระทบที่เกิดจากปัญหาวิกฤติน้ำได้นำความเดือดร้อน ความสูญเสีย ความเคঁ้าโศก หรือความขัดแย้งมาให้มากมายทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งกำลังประสบกันอยู่ในโลกปัจจุบันนี้

ดังนั้น ทางออกของปัญหาวิกฤติน้ำจึงต้องร่วมมือกันทุกภาคส่วน รัฐในฐานะผู้นำของประเทศจึงต้องมีนโยบาย การจัดการ หรือแผนงานที่ชัดเจนทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว สร้างความร่วมมือระหว่างรัฐ (รวมประเทศใกล้เคียงด้วย) ชุมชน และศาสนา เพื่อสร้างจิตสำนึก (ก่อน) ให้ผู้คนตระหนักถึงภัยพิบัติวิกฤติน้ำและความสำคัญของน้ำ รวมทั้งการสร้างกตติกาหรือมาตรการลงโทษสำหรับผู้ทำลายแหล่งน้ำอันนำไปสู่การทำลายความสุข (จากการมีน้ำ) ของผู้คนส่วนร่วม เพราะน้ำคือชีวิตน้ำคือมิตรของพวกเรา แม้ปัจจุบันจะมีการณรงค์ก็จริง แต่ยังไม่เพียงพอและต่อเนื่องที่จะให้เกิดความเข้าใจและเห็นความสำคัญ การร่วมมือจึงมีน้อยมาก โดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวกับศาสนา

พระพุทธศาสนานับเป็นสถาบันหนึ่งที่สำคัญในสังคมไทย มีหลักพุทธจริยศาสตร์ (พุทธธรรม) ที่เหมาะสมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาด้านมิติของผู้คนคือการทำจิตสำนึกในการรักษาน้ำ เช่น หลักเมตตา-อหิงสา หลักความกตัญญู หลักการเสริมสร้างองค์ความรู้ (วุฒิธรรม) หลักการใส่ใจอนุรักษ์น้ำ (วินยปิฎก) และหลักการแห่งความร่วมมือ-เป็นมิตรต่อธรรมชาติ (อิทัปปัจจยตา) เป็นต้น เพียงแต่รัฐ ชุมชน หรือผู้คนที่หลายนำไปประยุกต์ใช้ร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ที่เป็นรูปธรรมในการแก้ปัญหาน้อยมาก ดังนั้น หากทุกภาคส่วนปรารถนาอย่างจริงจังแล้วควรตอบรับ (อย่างน้อยไม่ต่อต้าน) ด้วยการนำหลักพุทธจริยศาสตร์ไปเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหา ให้ทุกคนมีจิตสำนึกแห่งชาวพุทธที่ตระหนักให้ความสำคัญต่อการแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์สุขจากการใช้น้ำอย่างยั่งยืน พุทธจริยศาสตร์จึงเป็นทางออกที่สำคัญต่อการแก้ปัญหาดังกล่าวแล้ว

บรรณานุกรม

เนื่องน้อย บุญยเนตร. **หน้าที่ทางจริยธรรมของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

ณัฐนันท์ สอนพรินทร์. **ด้านภัย วิกฤติน้ำ**. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๕๑.

บัณฑิต คงอินทร์. **รุก-รับโลกร้อนก่อนโลกหายนะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๐.

ปกรณัม สิ่งสุริยา. **ปัญหาของการนำพุทธศาสนามาเป็นพื้นฐานในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม** วารสารพุทธศาสน์ศึกษา พฤษภาคม-สิงหาคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๓.

ผศ.มานพ นักการเขียน. **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ภัทรสินี ภัทรโกศล. **ธรรมชาติวิทยา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์, ๒๕๕๐.

พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี. **โลกร้อนธรรมชาติ**. กรุงเทพฯ : บ้านพระอาทิตย์, ๒๕๕๐.

พระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : มุลินธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

_____. **ธรรมนุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๕๒.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวใหม่และทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพฯ : มุลินธิ สด-สฤษดิ์วิงค์, ๒๕๕๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด. **การจัดการน้ำแบบบูรณาการ บูรณาการอะไร?**. กรุงเทพฯ : มติชนรายวัน วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๘. ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๙๙๘๖.

รศ.ดร.จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติและกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. **ทางรอด...ประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : ฐานบุ๊คส์, ๒๕๕๑.

สุจิริต คุณธนกุลวงศ์ และคณะ. **การจัดการน้ำใต้ดินในพื้นที่ด้านเหนือของที่ราบภาคกลางตอนล่าง**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖.

สมภาร พรหมทา. **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๕๘.

ศ.ดร.วิทย์ วิศเวทย์. **จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒.

เดวิด คินส์ลีย์. **Ecology and Religion-นิเวศวิทยากับศาสนา** (สภาพรรณ ศุภามินตรา แปล). กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา, ๒๕๕๑.

อัล กอร์. **โลกร้อน ฉบับคนรุ่นใหม่-AN INCONVENIENT TRUTH** พลอยแสง เอกญาติ แปล.
กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๐.

W. Rahula. **What the Buddha taught** รศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร และคณะ แปล. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

Daneil H. Henning, Ph.D. **BUDDHISM AND DEEP ECOLOGY.** (USA : Special edition by
the World Buddhist University), 2002.

Peter Harvey. **AN INTRODUCTION TO BUDDHIST ETHICS.** (England : Cambridge
University Press), 1990.

<http://news.mcot.net/international/inside.php?value=bmlkPTgoMzg๕Jm๕๐eXBIPXRleHQ=>.

ระบบการเรียนรู้เพื่อความเข้าใจเชิงบวก ต่อสิ่งแวดล้อมแนวพุทธ

พระมหาธนสิทธิ์ สิริธัญญาโณ นิสิต
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

ภาวะวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อมที่โลกกำลังเผชิญอยู่เวลานี้ไม่ได้ดำเนินไปตามกฎแห่งความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติตามปกติเท่านั้น กระบวนทัศน์แบบตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อการมองธรรมชาติในด้านลบก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่สนับสนุนการเกิดสิ่งแวดล้อมวิกฤติให้รุนแรงและเร็วยิ่งขึ้น ทางออกของปัญหาวิกฤติทั้งหลายที่มีมนุษย์เป็นต้นเหตุก็คือการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เก่าที่มองธรรมชาติเป็นวัตถุที่จะแสวงหาผลประโยชน์ไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่ที่เกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อมให้มากขึ้น แต่กระบวนทัศน์ใหม่แบบนิเวศวิทยาทั้ง สองระบบที่ศึกษาธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตเพื่อชี้ให้มนุษย์ได้ตระหนักถึงความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างสรรพชีวิตกับธรรมชาติแวดล้อมกลับได้รับการวิจารณ์ว่าไม่สามารถช่วยให้โลกพ้นจากวิกฤติทางธรรมชาติได้ เนื่องจากขาดมรรควิธีที่ชัดเจนในการปฏิบัติทำให้ถูกมองว่าอาจไม่มีพลังพอที่จะปลักดันให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง การตระหนักรู้ตามแนวของนิเวศวิทยาโดยเฉพาะนิเวศวิทยาแนวลึกจึงไม่ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมเชิงบวกต่อสิ่งแวดล้อมได้ บทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นถึงปัญหาวิกฤติสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากท่าทีในด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม จากนั้นจะเสนอแนวทางลดภาวะวิกฤติสิ่งแวดล้อมโดยใช้กระบวนทัศน์ที่เกิดจากการหล่อหลอมด้วยระบบการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อที่จะตระหนักรู้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมซึ่งจะส่งผลให้มนุษย์มีท่าทีด้านบวกและมีพฤติกรรมที่เกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อมต่อไป

ปัญหาและสาเหตุของวิกฤตสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน

ปัจจุบัน โลกกำลังประสบปัญหาวิกฤตหลายด้าน ภาวะอุณหภูมิโลกสูงขึ้นก่อให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมตามมา เช่น การสูญเสียบรรยากาศชั้นโอโซน มลพิษทางอากาศ ฝนตกไม่ตรงตามฤดูกาล เชื้อโรคระบาด น้ำทะเลสูงขึ้น ในปี ๒๐๐๓ ภาวะอุณหภูมิโลกร้อนขึ้นนี้ คลื่นความร้อนได้ทำลายล้างชีวิตประชาชนชาวไนเจอร์ไปถึง ๒๐,๐๐๐ คน และจำนวน ๑,๕๐๐ คนในอินเดีย นักวิทยาศาสตร์ได้ระบุว่า มีสัญญาณเตือนภัยจากการลดจำนวนลงอย่างมากของหมีขั้วโลกเหนือในรอบระยะเวลา ๑๐ ปี สาเหตุส่วนใหญ่มาจากมลพิษทางอากาศ ซึ่งเกิดจากควันเสียจากรถยนต์ โรงงานอุตสาหกรรมซึ่งทำลายชั้นบรรยากาศ ผลที่ตามมาอย่างเช่น น้ำในมหาสมุทรและทะเลมีอุณหภูมิสูงขึ้น การเกิดพายุไซรอนร้อน พายุเฮอริเคนมีกำลังความรุนแรงเพิ่มขึ้น มีอันตรายมากขึ้น น้ำแข็งที่ขั้วโลกละลาย ระดับน้ำทะเลสูงขึ้น ทำให้เกิดน้ำท่วม ตามชายฝั่งทะเลตะวันออก ฟลอริดา และบางส่วนของอ่าวเม็กซิโก ป่าไม้ ฟาร์ม และเมืองต่างๆ ประสบปัญหาการแพร่กระจายเชื้อโรคจากยุง สูญเสียแนวปะการัง พืชพันธ์ และสัตว์บางชนิดสูญพันธ์ มีรายงานว่า ภาวะอุณหภูมิโลกสูงขึ้นนี้ก่อให้เกิดปัญหาความมั่นคงระหว่างประเทศ^๑ เนื่องจากทำให้พื้นที่ที่เป็นทะเลทรายเพิ่มมากขึ้น พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่อาศัยไม่ได้ทำให้เกิดภาวะแคลแคลนอาหารขึ้น น้ำขาดแคลน เป็นเหตุให้ เกิดการอพยพและสงคราม การเกิดคลื่นยักษ์ อย่างเช่น tsunami ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา คลื่นยักษ์นี้ได้ทำให้มีผู้เสียชีวิตมากถึง ๒๐๐,๐๐๐ คน ใน ๑๒ ประเทศรอบๆ มหาสมุทรอินเดียปัญหาวิกฤตทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเหล่านี้เป็นมหันตภัยของมวลมนุษยชาติที่ร้ายแรงยิ่งกว่าภัยคุกคามจากการก่อการร้าย^๒

การเกิดขึ้นของภาวะวิกฤตสิ่งแวดล้อมเหล่านี้อาจกล่าวได้ว่า เกิดจากสาเหตุหลัก ๒ อย่างคือ ๑) เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติเอง และ ๒) เกิดจากการกระทำของมนุษย์ สาเหตุแรกนั้น เป็นสิ่งที่ เป็นไปตามระบบการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงของกฎทางธรรมชาติซึ่งดำเนินไปภายใต้กฎแห่งความไม่เที่ยง ภาวะความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาตินี้จึงเป็นเรื่องปกติ ที่อยู่เหนือการควบคุมไม่สามารถป้องกันหรือหลีกเลี่ยงได้ ส่วนสาเหตุประการที่สองนั้นเป็นความแปรปรวนผิดปกติของธรรมชาติที่เกิดจากฝีมือมนุษย์ พฤติกรรมที่เกิดจากการมองธรรมชาติด้านลบเป็นตัวเร่งเร้าให้เกิดมหันตภัยด้านสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็วและรุนแรงมากขึ้น ปัญหาวิกฤตด้านสิ่งแวดล้อมที่โลกกำลังเผชิญอยู่จึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่บทความนี้ต้องการศึกษา เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ร่วมกัน

^๑ Peter Schwartz and Doug Randall, An Abrupt Climate Change Scenario and Its Implications for United National Security (October ๒๐๐๓)

^๒ Devid King, "Climate Change Science : Adapt, Matigate or Ignore?," Science 303 (5655) : pp.176-177(2002)

พฤติกรรมของมนุษย์ที่ไม่เกื้อกูลต่อธรรมชาตินั้นเป็นมาอย่างต่อเนื่องยาวนานนับหลายพันปี จุดเริ่มต้นของพฤติกรรมมาจากกระบวนทัศน์แบบเก่า^๓ ที่ครอบงำความคิดและการกระทำของผู้คนในแถบประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างยุโรปและอเมริกาอย่างฝังรากลึก^๔ กระบวนทัศน์หรือชุดแห่งภูมิปัญญานี้จะก่อเกิดและแปรเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยของประวัติศาสตร์ ในยุคสมัยประวัติศาสตร์หนึ่งๆ มักจะมีกระบวนทัศน์ก่อตัวขึ้นหลายกระบวนทัศน์ แต่มักจะมีกระบวนทัศน์อันหนึ่งดำรงฐานะครอบงำสังคมอยู่ การเปลี่ยนผ่านยุคสมัยของประวัติศาสตร์จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์ อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนผ่านยุคประวัติศาสตร์กับการเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์นั้นเคลื่อนไปด้วยกัน^๕ หากย้อนกลับไปศึกษากระบวนทัศน์แบบเก่าที่ครอบงำโลกซีกตะวันตกตั้งแต่อดีตเพื่อค้นหาสาเหตุของปัญหาวิกฤติสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เราจะพบว่า นับแต่การเกิดขึ้นของแนวคิดปรัชญากรีกในยุคของโสเครติส (Socrates) เป็นต้นมา^๖ ธรรมชาติก็ถูกตีความว่า เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ ต่อมาเดส์การ์ตส์ (Descartes) ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญทั้งในทางปรัชญาและในวิทยาศาสตร์ (modern science) ก็เสนอให้ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อมนุษย์จะได้เป็นนายครอบครองธรรมชาติ^๗ อันเป็นการตอกย้ำถึงท่าทีของมนุษย์ที่ไม่ได้มองธรรมชาติอย่างเป็นมิตร แนวคิดด้านลบต่อธรรมชาติของนักปราชญ์ตะวันตกจากอดีตหลายรุ่นได้มีอิทธิพลต่อครอบงำความคิดของผู้คน^๘ ยังผลให้เกิดการมองธรรมชาติแตกต่างหากจากมนุษย์ และมองมนุษย์ในฐานะเป็นผู้มีอำนาจครอบครองเมื่อหลายประเทศทั่วโลกรับเอากระบวนทัศน์นี้จากแถบยุโรปและอเมริกาในฐานะแบบอย่างแห่งการพัฒนาผลที่ตามก็คือ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติถูกเบียดเบียนทำลายเพียงเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์อย่างต่อเนื่องโดยไม่มีการควบคุมจนเกิดปัญหาวิกฤติสิ่งแวดล้อม กระบวนทัศน์ใหม่อันหลากหลายถูกนำมาใช้เพื่อคลายปัญหาสิ่งแวดล้อม การพัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อความหนักรู้ในมนุษย์และธรรมชาติเป็นระบบแนวคิดหนึ่งที่ได้รับการคาดหวังว่าจะช่วยให้การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมประสบผลสำเร็จ

^๓ คำว่า “กระบวนทัศน์” นั้นหมายถึงชุดของภูมิปัญญาหรือความรู้ที่ค่อนข้างเป็นระบบ รวมทั้งลัทธิความเชื่อต่างๆ อย่างเช่น ความเชื่อทางศาสนา รวมทั้งลัทธิความเชื่อต่างๆ อย่างเช่น ลัทธิสังคมนิยมก็ถือว่าเป็นกระบวนทัศน์หนึ่งๆ เป็นต้น

^๔ ดูอิทธิพลการครอบงำของกระบวนทัศน์ใน <http://www.novabizz.com/NovaAce/Paradigm.htm>

^๕ ดูรายละเอียดใน <http://www.novabizz.com/NovaAce/Paradigm.htm>

^๖ โสเครติสบอกว่า “สัตว์ทั้งหลายถูกสร้างขึ้นมา และบำรุงเลี้ยงเพื่อประโยชน์ของมนุษย์” ดูรายละเอียดใน Green History of the World ของ Clive Ponting อังใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทม์สคิมทอง, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๘.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เรื่องและหน้าเดียวกัน.

^๘ ดูรายละเอียดในพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน .พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทม์สคิมทอง, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๘-๑๒๕.

ในบทความนี้ผู้เขียนจะนำเอาระบบการเรียนรู้ ๒ ระบบอันเป็นที่พูดถึงกันอย่างกว้างขวาง คือ ระบบนิเวศวิทยา (ecology) และระบบนิเวศวิทยาเชิงลึก (deep ecology)

การเรียนรู้ตามระบบนิเวศวิทยา

ระบบนิเวศ (Ecosystem) เป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตต่างๆ กับบริเวณแวดล้อมที่สิ่งมีชีวิตเหล่านี้ดำรงชีวิตอยู่ เป็นแนวคิด (concept) ที่นักนิเวศวิทยาได้นำมาใช้ในการมองโลกและส่วนย่อยๆ ของโลกเพื่อที่จะได้เข้าใจความเป็นไปบนโลกนี้ได้ดีขึ้น ระบบนิเวศหนึ่งๆ นั้นเป็นโครงสร้างที่เปิดและมีความสามารถในการควบคุมของมันเป็นเองประกอบไปด้วยประชากรต่างๆ ของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ไร้ชีวิต ระบบนิเวศเป็นระบบเปิดที่มีความสัมพันธ์กับบริเวณแวดล้อมโดยมีการแลกเปลี่ยนสารและพลังงาน ดังนั้น จึงมีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศอื่นๆ ที่อยู่ใกล้ตัว ชุมชนที่มีชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ใช้ชีวิตนั้นรวมกันเป็นระบบนิเวศ

คุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของระบบนิเวศคือ มีกลไกในการปรับสภาวะตัวเอง (self-regulation) โดยมีรากฐานมาจากความสามารถของสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิด ซึ่งเป็นองค์ประกอบของระบบนิเวศนั้นๆ คือ ผู้ผลิต ผู้บริโภคและผู้ย่อยสลาย ในการทำให้เกิดการหมุนเวียนของธาตุอาหารผ่านสิ่งมีชีวิต ถ้าระบบนิเวศนั้นได้รับพลังงานอย่างเพียงพอ และไม่มีอุปสรรคขัดขวางวัฏจักรของธาตุอาหารแล้วก็จะทำให้เกิดมวลภาวะสมดุล (equilibrium) ขึ้นมาในระบบนิเวศนั้นๆ โดยที่องค์ประกอบและความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดทำให้แร่ธาตุและสสารกับสิ่งแวดล้อมนั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงมาก ซึ่งทำให้ระบบนิเวศนั้นมีความคงตัว ทั้งนี้เพราะการผลิตอาหารสมดุลกับบริโภคภายในระบบนิเวศนั้น การปรับสภาวะตัวเองนี้ ทำให้การผลิตอาหารและการเพิ่มจำนวนของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในระบบนั้นมีความพอดีกัน กล่าวคือ จำนวนประชากรชนิดใดๆ ในระบบนิเวศจะไม่สามารถเพิ่มจำนวนอย่างไม่มีการขอบเขตได้

การเรียนรู้เรื่องนิเวศวิทยาจึงเป็นการทำให้มนุษย์ได้เข้าใจถึงฐานะและหน้าที่ตัวเองว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบเท่านั้น ดังนั้น มนุษย์จึงควรตระหนักว่าในการพัฒนาใดๆ ของมนุษย์ที่จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นวัตถุดิบนั้นจะต้องคำนึงถึงปัญหาการเสียสมดุลทางนิเวศวิทยาด้วย เพื่อไม่ให้เกิดการพัฒนาที่ย้อนกลับมาสร้างปัญหาต่อตัวมนุษย์เองไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมไม่ว่าจะเป็นปัญหาภาวะมลพิษหรือการขาดแคลนทรัพยากรในอนาคต

การเรียนรู้ตามระบบนิเวศวิทยาเชิงลึก

ระบบการเรียนรู้แบบนิเวศวิทยาดังกล่าวนี้ได้รับการขยายขอบเขตออกไปสู่การเรียนรู้ระดับลึก โดย อาร์น แนส (Arne naess) นักปรัชญาชาวนอร์เวย์ซึ่งได้เสนอแนวคิดที่เรียกว่านิเวศวิทยาระดับลึก (Deep Ecology) ขึ้นเป็นครั้งแรกในปี 1973^๙ แนวทางที่หนักคิดนิเวศวิทยาระดับลึกเสนอขึ้นเพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมก็ได้รับการพูดถึงเป็นลำดับต้นๆทั้งในแง่เห็นด้วยและคัดค้านนิเวศวิทยาระดับลึกได้ให้ข้อเสนอที่แปลกใหม่และท้าทาย โดยกล่าวว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีต้นเหตุแท้จริงมาจากกระบวนทัศน์ (paradigm) ที่มนุษย์มีต่อโลกธรรมชาติ ดังนั้น การคลี่คลายปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือจึงเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ และเป็นเพียงการบรรเทา อาการป่วยของสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ไม่ได้เป็นการรักษาปัญหาสิ่งแวดล้อมที่รากเหง้าของมัน^{๑๐}

การรักษาอาการป่วยของสิ่งแวดล้อมที่รากเหง้าต้องเกิดจากการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์อันหมายถึงทัศนคติหรือ การมองโลกที่มนุษย์มีต่อสิ่งรอบข้างอันได้แก่ ทัศนคติต่อโลก จักรวาล ต่อการเกิดและการตาย ต่อความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและผู้อื่น และที่สำคัญที่สุดคือ ทัศนคติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตัวเองต่อสิ่งแวดล้อมทั้งหมดในธรรมชาติ โดยเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (paradigm shift) จากเดิมที่มองว่า มนุษย์เท่านั้นเป็นสิ่งที่มีความค่าในตัวเอง (intrinsic value) และเป็นศูนย์กลางของคุณค่า (anthropocentric) ของสิ่งต่างๆ โลกธรรมชาติเป็นสิ่งแข็งทื่อ (static) แยกส่วน (atomistic) ไปสู่การทุกสิ่งในธรรมชาติล้วนมีความค่าในตนเอง ศูนย์กลางของคุณค่าทั้งหลายคือโลกชีวะโดยรวม (eccentric) โลกธรรมชาติเป็นองคาพยพที่มีชีวิต และสัมพันธ์กันเป็นองค์รวม (holistic) ผลจากการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ดังกล่าวจะนำไปสู่การเห็นคุณค่าของโลกธรรมชาติ และมองว่า ทุกสรรพสิ่งในโลกชีวะมีสิทธิในตัวเองที่จะดำรงอยู่และเจริญงอกงามในแบบของตัวเองนิเวศวิทยาเชิงลึกนี้ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๑ ส่วนคือ ๑) ระบบปรัชญา ๒) กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ทั้งสองส่วนนี้มีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่ระบบปรัชญาเป็นรากฐานให้กับกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

หลักการที่เป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งในระบบปรัชญาของนิเวศวิทยาเชิงลึกก็คือ การเน้นความเท่าเทียมของระบบนิเวศน์ (ecological egalitarianism) หรือพูดอีกอย่างคือ ทัศนะที่มองสรรพสิ่งในโลกชีวะมีสิทธิในตัวเองที่จะดำรงอยู่และเจริญงอกงามในแบบของตัวเอง มนุษย์มีฐานะเป็นเพียง “พลเมืองธรรมดา” ของโลกเช่นเดียวกับสิ่งอื่นๆ ในโลกธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์จึงไม่มีสิทธิที่ขอบ

^๙ Naess, Arne. “The shallow and the Deep. long-enge ecology movement : A summary.” Inquiry, 17 (1973) : 95-100.

^{๑๐} ดูตัวอย่างแนวทางการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมโดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือใน C.S. Rao, Environmental Pollution Control Engineering, (New Delhi : Wiley Eastern Limited, 1991).

ธรรมอันใดในการเข้าไปแทรกแซงโลกธรรมชาติเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ทักษะนี้จึงเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับความเข้าใจของคนทั่วไปที่ถูกครอบงำจากทักษะแบบเก่าที่มักจะมีมุมมองว่า ในฐานะที่มนุษย์เป็นสิ่งทรงปัญญาและมีสำนึกในทางศีลธรรม มนุษย์จึงมีความชอบธรรมในการเข้าไปแทรกแซงโลกธรรมชาติรากฐานของลัทธิเน้นความเท่าเทียมของระบบนิเวศน์มาจากโลกธรรมชาติเป็นสิ่งที่เต็มไปด้วยพลวัต (dynamic) เหมือนเป็นสิ่งที่ชีวิตแตกต่างไปจากระบบคิดแบบนิวตัน-เดส์คาร์ตส์ (Newtonian - Descartesian Worldview) ที่โลกธรรมชาติเป็นโลกของจักรกล ไร้ชีวิต ดำเนินไปตามกฎเกณฑ์สากลอันไร้จุดหมาย ดังเช่นที่ เจมส์ เลิฟล็อก (James Lovelock) ได้นำเสนอสมมติฐานเรื่อง Gaia ไว้ว่า โลกนี้เป็นหน่วยแห่งชีวิตหน่วยหนึ่งคล้ายกับร่างกายซึ่งประกอบด้วยหน่วยชีวิตย่อยๆ เช่น หัวใจ สมอง ปอด ตับ ทุกหน่วยดูราวกับว่าทำหน้าที่เฉพาะของตัวเอง แต่ที่สุดแล้วทุกหน่วยก็ดำรงอยู่เพื่อชีวิตที่เป็นองค์รวม เจมส์เชื่อว่าทุกหน่วยชีวิตในโลกคือส่วนหนึ่งของชีวิตโลก เขาเรียกโลกใบนี้ว่า Gaia คำว่า Gaia นี้มาจากภาษากรีก หมายถึงแม่ผู้ให้กำเนิด Gaia นี้มีความสามารถในการดำรงสภาวะที่มีเสถียรภาพ แม้ว่าเราจะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่พลิกผันไป ซึ่งก็คล้ายกับชีวิตซึ่งมีความสามารถปรับตัวสู่สภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนไป^{๑๑} ทฤษฎีนี้ได้อธิบายหน่วยนิเวศแต่ละหน่วยว่าเป็นเครือข่ายแห่งชีวิตที่เป็นหนึ่งเดียวกัน มีความสามารถที่จะปรับสภาวะของตัวเอง (Self-regulation) ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปหน่วยชีวิตทางนิเวศทุกหน่วยมีการหมุนเวียนของพลังชีวิตแบบเอื้ออาทร หนุนเนื่องซึ่งกันและกันคล้ายกันกับหน่วยของสังคมมนุษย์ ที่มีทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค ผู้ย่อยสลาย อย่างเช่น พืชจะทำหน้าที่สังเคราะห์แสง เป็นพลังงานที่มีประโยชน์ต่อชีวิต สัตว์คือผู้บริโภค และสังเคราะห์ต่อ และย่อยสลาย (ถ่ายออกมา) จุลินทรีย์จะทำหน้าที่เปลี่ยนอินทรีย์สารดังกล่าวเป็นฮิวมัส และเปลี่ยนฮิวมัสกลับเป็นแร่ธาตุแบบอนินทรีย์สารกล่าวโดยสรุปคือทุกหน่วยชีวิตเป็นวัฏจักรแบบต่างๆ อย่างเช่นเคลื่อนจากความไม่มีชีวิต (อนินทรีย์) สู่ความมีชีวิต (อินทรีย์) และหวนกลับคืนสู่ความไม่มีชีวิต (อนินทรีย์) จากความเข้าใจนี้ทำให้เรารู้ว่า เส้นแบ่งระหว่างสิ่งที่เรียกว่า “มีชีวิต” กับสิ่งที่เรียกว่า “ไม่มีชีวิต” ได้ถูกทำลายลง ทำให้เราเข้าใจว่า ทุกหน่วยแห่งชีวิตมีค่าในตัวเอง และมีค่าต่อโลกทั้งใบนี้ไม่มากหรือน้อยกว่ากัน นอกจากนี้ได้เกิดทฤษฎีว่าด้วยห่วงโซ่แห่งอาหาร (Food Web) ขึ้น เพื่อเสนอภาพว่า ระบบธรรมชาติทั้งหมด แม้ดูราวว่าต่อสู้อันตรายซึ่งกันและกัน ที่จริงแล้วถ้ามองในมิติแบบองค์รวม เราจะเข้าใจว่าทั้งหมด คือเครือข่ายแห่งชีวิตที่เป็นหนึ่งเดียว และมีการถ่ายทอดพลังงานต่อกันตลอดเวลา หน่วยหนึ่งดำรงอยู่ เพราะมีหน่วยชีวิตในหน่วยอื่นๆ ดำรงอยู่ ประกอบกันเป็นห่วงโซ่อาหารซึ่งกันและกัน ถ้าหน่วยชีวิตหน่วยใดหน่วยหนึ่งสูญพันธุ์ ระบบชีวิตทั้งหมดก็จะเสถียร และเกิดวิกฤตทั้งระบบได้

ในทักษะของนักนิเวศวิทยาเชิงลึก สิ่งที่เป็นตัวเชื่อมประสานให้เกิดการมองมนุษย์มีความเท่าเทียมกับโลกธรรมชาติทั้งมวลก็คือ กระบวนการตระหนักรู้ในตนเอง (self-realization) อันหมายถึง

^{๑๑} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน <http://www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999913.html>

การมีประสบการณ์ตรง (direct experience) บางอย่างกับธรรมชาติ และมีการนิยามตนเอง (self definition) ในลักษณะใหม่ เดวิดและเซสซัน นักคิดร่วมอุดมการณ์ของแนสได้ชี้ให้เห็นถึงความคับแคบของการนิยามตัวตน (self) ที่เป็นมาในโลกตะวันตก นั่นคือ เป็นตัวตนที่แยกขาดจากสิ่งอื่นและการนิยามตัวตนเพียงเพื่อตอบสนองความสุขทางร่างกาย หรือเป็นไปเพื่อความอยู่รอดของปัจเจกบุคคลเท่านั้น^{๑๒}

การตระหนักรู้ในตนเองจะทำให้เรารู้ถึงการมีอยู่ของเรา (self) ว่าต้องเป็นการมีอยู่ในความสัมพันธ์กับโลกธรรมชาติ (Self) และขยายขอบเขตพื้นที่ทางศีลธรรมไปสู่สรรพสิ่งในธรรมชาติ แม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่ได้มีพันธะหรือผลประโยชน์ใดๆ ร่วมกับมนุษย์ก็ตาม แนสได้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการตระหนักรู้ในตนเองจะขยายขอบเขตพื้นที่ทางศีลธรรมให้มีขอบเขตกว้างขวางรวมไปถึงทุกสิ่งในโลกธรรมชาติซึ่งในจริยศาสตร์กระแสหลักแต่เดิมจำกัดขอบเขตไว้ที่สิ่งมีชีวิตเผ่าพันธุ์มนุษย์เท่านั้น^{๑๓}

“การนิยามตนเองนั้นไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่ที่สิ่งที่สามารถตอบสนองผลประโยชน์ร่วมกันเท่านั้น ลัทธิทั้งมวล พืช ภูเขา มหาสมุทรนั้นจะเข้าร่วมอยู่ในกระบวนการนี้ด้วยในระดับที่สูงขึ้น จากการนิยามตนเองกับสิ่งใกล้ตัวที่สุดไปสู่การสร้างขอบเขตของการเป็นอันหนึ่งอันเดียวในระดับที่สูงขึ้นผ่านกลุ่มของเพื่อน ชุมชนของตนเอง เผ่าพันธุ์ของตน เพื่อนร่วมชาติ เชื้อชาติ และในท้ายที่สุด ดังที่คาสตาและนักปรัชญาได้กล่าวก็คือ การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับองค์รวมสูงสุด (supreme whole)”^{๑๔}

จะเห็นได้ว่า กระบวนการตระหนักรู้ในตนเองจะทำให้ปัจเจกชนรับรู้ว่าตนเองกับสรรพสิ่งในโลกธรรมชาตินั้นมีความเกี่ยวข้องในลักษณะที่ตัวเรานั้นเป็นสิ่งหนึ่งในธรรมชาติ ไม่อาจแยกออกไปจากธรรมชาติได้^{๑๕} การตระหนักรู้ตรงจุดนี้เองที่เชื่อมโยงข้อเท็จจริงทางนิเวศวิทยาให้กลายมาเป็นรากฐานในทางคุณค่าเชิงจริยศาสตร์ว่าเราไม่อาจที่จะทำร้ายและขีตริตผลประโยชน์ต่อโลกธรรมชาติเพื่อประโยชน์ของเผ่าพันธุ์ของเราเองได้ ดังที่เดวาลกับเซสซันได้กล่าวว่า “ ถ้าเราทำอันตรายต่อโลกธรรมชาติ นั่นหมายความว่าเรากำลังทำร้ายตนเองอยู่เช่นเดียวกัน”^{๑๖}

จากที่กล่าวมาข้างต้น อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า การที่แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึกมองว่าสรรพสิ่งในโลกนี้มีสิทธิในตัวเองที่จะดำรงอยู่และเจริญงอกงามในแบบของตัวเอง เป้าหมายและผลประโยชน์ของ

^{๑๒} Bill Devall and George Sessions, “Deep Ecology.” In Louis P.Pojman (ed.) Environmental Ethics : Readings in Theory and Application (Belmont: Wadsworth, 1998) p.145.

^{๑๓} Naess, Arne. “Spinoza and Ecology.” In Sigfried Hessing (ed.) Speculum Spinozanum ๑๖๗๗-1477 (London:Routledge & Kegan Paul, 1977) p.420.

^{๑๔} Naess, Arne. “Ecosophy T : Deep Versus Shallow Ecology.” In Louis P. Pojman (ed.) Environmental Ethics : Readings in Theory and Application (Belmont : Wadsworth, 1994) p.140.

^{๑๕} น่าสังเกตว่าแนวคิดในระบบนิเวศวิทยาเชิงลึกที่ให้มองมนุษย์โดยเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาตินี้มีความคล้ายคลึงกับแนวคิดในพระพุทธศาสนา

^{๑๖} Bill Devall and George Sessions, Ibid. p.145

มนุษย์มิได้เป็นสิ่งที่สามารถหยิบยกให้เหนือไปกว่าประโยชน์ของสภาวะแวดล้อมโดยรวม ดังนั้น การที่มนุษย์ไม่มีสิทธิในการปรับเปลี่ยนธรรมชาติตามความพอใจเพียงเพื่อตอบสนองความต้องการนั้นมาจากการมองธรรมชาติว่าเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับมนุษย์มิได้มีสถานะเหนือไปกว่าสิ่งมีชีวิตเผ่าพันธุ์อื่นหรือสิ่งสิ่งอื่นใดในโลกธรรมชาติ การรับรู้ในมิติเชิงคุณค่านี้มาจากกระบวนการตระหนักรู้ในตนเองที่เป็นเหมือนสะพานเชื่อมข้อเท็จจริงทางนิเวศวิทยาให้กลายเป็นมิติในเชิงคุณค่าในท้ายที่สุด

อย่างไรก็ตามแม้ว่ากระบวนการตระหนักรู้ในตนเองจะเป็นกระบวนการที่มีเหตุผลหรือมีฐานคิดและเป็นไปได้ที่กระบวนการรับรู้ของมนุษย์จะขยายขอบเขตกว้างไกลเกินเลยประสาทสัมผัส แต่กระบวนการตระหนักรู้นี้ก็ถูกมองว่า ไม่มีความชัดเจนพอที่จะตอบคำถามว่า กระบวนการนี้มีมรรควิธีหรือวิธีการที่จะนำไปสู่การตระหนักรู้ที่ว่านั้นอย่างไร^{๑๗} การที่รากฐานที่ถูกมองว่าคลุมเครือจนไม่อาจตัดสินได้ชัดเจนจะนำไปสู่หนทางที่เป็นจริงในการปฏิบัติได้อย่างไร ดังนั้น การเรียกร้องของแนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึกให้มีการบวนการเคลื่อนไหวเชิงสังคมในการอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อการป้องกันและแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมจึงถูกวิจารณ์ว่าขาดพลังและไม่น่าที่จะก่อให้เกิดผลเชิงปฏิบัติ^{๑๘}

ระบบการเรียนรู้เพื่อความเข้าใจเชิงบวก

ต่อสิ่งแวดล้อมแนวพุทธ

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่มุ่งให้มนุษย์เกิดการตระหนักรู้ในตัวเองในฐานะเป็นสิ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับธรรมชาติแวดล้อมเพื่อที่จะได้แสดงพฤติกรรมในด้านบวกต่อตัวเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม แต่พระพุทธศาสนาก็ไม่ได้เสนอเพียงแนวคิดหรือทฤษฎีเพื่อความตระหนักรู้ตนเองและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังเน้นไปที่การลงมือปฏิบัติเพื่อให้การเรียนรู้เกิดผลสำเร็จเชิงรูปธรรมอีกด้วย^{๑๙} รูปแบบการเรียนรู้แนวพุทธจะให้ความสำคัญแก่การตระหนักรู้ธรรมชาติภายในตัวเองก่อน เมื่อเข้าใจในตัวเองแล้ว ผู้เรียนจะตระหนักรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับสิ่งแวดล้อมภายนอก การมุ่งประโยชน์จะไม่จำกัดอยู่ที่ตัวเองเป็นจุดศูนย์กลางอีกต่อไปแต่จะขยายขอบเขตความเอื้อเพื่อแผ่ออกไปถึงสรรพสิ่งภายนอกตัวด้วย จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ตนเองและธรรมชาติแวดล้อมแนวพุทธนั้นอยู่ที่การมองสรรพสิ่งว่าเป็นระบบความสัมพันธ์อันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์เป็นเหตุปัจจัยส่วนหนึ่งในระบบธรรมชาติ พระพุทธศาสนาจึงสอนให้ตระหนักถึงตัวเอง และธรรมชาติ โดยการเรียนรู้และ

^{๑๗} เอกวิณ ขุนบุญจันทร์. นิเวศวิทยาระดับลึกกับการตระหนักรู้ในตนเอง. วารสารปรัชญาและศาสนา. (คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๐), หน้า ๓๓

^{๑๘} เอกวิณ ขุนบุญจันทร์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

^{๑๙} สุมน อมรวิวัฒน์. การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ : ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์ (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖

ปฏิบัติต่อตัวเองและธรรมชาติให้ถูกต้อง^{๒๐} ในระบบการศึกษาแนวพุทธ ท่านแบ่งระบบความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและสิ่งแวดล้อมออกเป็น ๒ ระบบใหญ่คือ ๑) ระบบองค์รวมชีวิตมนุษย์ ๒) ระบบโสตถิการองค์รวมชีวโลก ซึ่งมีขั้นตอนเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติการดังนี้

ระบบองค์รวมชีวิตมนุษย์

ก. ระบบความสัมพันธ์แห่งชีวิต ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์มีช่องทางในการเชื่อมต่อกับสิ่งแวดล้อม ๒ ช่องทาง คือ ๑) **ช่องทางในการเชื่อมต่อกับความสัมพันธ์ระหว่างอายตนะภายในกับอายตนะภายนอก** ซึ่งมี ๖ คู่ กล่าวคือ เราสามารถมองเห็นหรือฟังเสียงทางหู สูดกลิ่นทางจมูก รับรูรสทางลิ้น สัมผัสทางกาย และคิดอารมณ์ต่างๆทางใจ^{๒๑} ความเชื่อมต่อกับตัวเรากับโลกภายนอกนี้มีตัวควบคุมชักพาอยู่เบื้องหลังคือเจตนา แล้วแต่ว่าจะเป็นตัณหาหรือ จันตะ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)ชี้ว่า เจตนาเป็นตัวการสำคัญที่จะนำไปสู่การรับรู้อารมณ์ทั้งหกนั้นจึงถือว่าเจตนาเป็นตัวเชื่อมภาวะข้างในจิตมาสู่สัมพันธ์กับโลกภายนอก เบื้องหลังเจตนาที่มีคุณสมบัติที่ปรุงแต่งเจตนาขึ้นมา เช่น แรงจูงใจให้โลก เห็นแก่ตัว จูงใจที่จะทำลาย เกียรติขงหรือแรงจูงใจในทางปัญญา^{๒๒} และ ๒) **ช่องทางในการตอบสนองด้านพฤติกรรมการแสดงออก** เป็นช่องทางในการแสดงพฤติกรรมเพื่อสนองตอบต่ออารมณ์หรือสิ่งเร้ามี ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ถ้าสิ่งเร้ามาสู่การรับรู้นั้นมีแรงจูงใจเป็นตัณหาที่จะก่อให้เกิดความคิดในทางอยากได้ ส่งผลให้เกิดการพูดและการกระทำไปในทางที่จะสนองความต้องการนั้น พฤติกรรมที่เกิดจากความคิดในทางอยากได้มักจะมีผลที่ไม่ถูกต้องเกิดขึ้นตาม แต่ถ้าสิ่งเร้ามีแรงจูงใจเป็นจันตะ หรือปัญญาที่ส่งผลให้พฤติกรรมในทางการคิด การพูดและการกระทำที่สนองตอบต่อความต้องการนั้นเช่นกัน แต่พฤติกรรมที่มีแรงจูงใจเป็นจันตะหรือปัญญาจะมีผลที่ถูกต้องตั้งตามขึ้นมา

ในขั้นตอนเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมนี้ กระบวนการรับรู้ระหว่างอายตนะภายในกับอายตนะภายนอกจะดำเนินไปโดยที่เจตนาหรือเจตจำนงจะชักนำให้เกิดพฤติกรรมด้านบวกหรือด้านลบขึ้น แต่เนื่องจากกระบวนการรับรู้ดำเนินไปเร็วมาก หากไม่มีสติควบคุมการทำงานของกระบวนการนี้ พฤติกรรมการแสดงออกอาจจะเป็นไปในด้านบวกหรือลบก็ได้ ดังนั้น เพื่อให้การแสดงพฤติกรรมเป็นไปอย่างถูกต้อง ขั้นตอนนี้จึงต้องการศีล คือ หลักสำหรับควบคุมพฤติกรรมให้อยู่ในความถูกต้องเหมาะสม ความหมายของศีลนี้ไม่ใช่จำกัดอยู่ที่ขอบเขตที่รู้จักกันทั่วไปเท่านั้น แต่ควร

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). โลกขึ้นสหัสวรรษใหม่คนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๗๘.

^{๒๑} คู่มือละเอียดของกระบวนการรับรู้ระหว่างอายตนะภายในกับอายตนะภายนอกได้ในประเทศ วัชชี . วิถีมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑. พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, ๒๕๕๐), หน้า ๖๕-๗๓.

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). โลกขึ้นสหัสวรรษใหม่คนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่. หน้า ๕๔-๕๕.

ขยายกรอบและขอบเขตออกไปถึงระดับมองเห็นผลดีของพฤติกรรมที่อยู่ในศีลและผลเสียของพฤติกรรมที่ล่วงละเมิดศีล ศีลในขั้นนี้จะมีผลในการป้องกันไม่ให้เกิดการเบียดเบียนทำลายตัวเอง สังคม และสรรพชีวิตด้วย

ข. ระบบภายในจิตใจ ความสัมพันธ์ระหว่างโลกภายในกับโลกภายนอกโดยมีจุดเชื่อมต่อผ่านทางช่องทาง 2 ช่องทางดังกล่าว แต่กระบวนการนี้ทั้งหมดก็ขึ้นต่อความต้องการของจิตใจด้านใน หรือเป็นช่องทางให้จิตใจด้านในออกมาเกี่ยวข้องกับโลกภายนอก ระบบความสัมพันธ์ด้านนอกจึงทำงานตามความต้องการของจิตใจด้านใน ระบบความสัมพันธ์ของทั้งสองด้านจึงอาศัยซึ่งกันและกัน โดยมีฝ่ายจิตใจด้านในเป็นตัวนำ คุณสมบัติด้านจิตใจนั้นมีทั้งด้านสมรรถภาพเช่นความเพียร ความรู้จักยั้งคิด ความมีสมาธิ และด้านความสุขความทุกข์ เช่น ความอึดใจ ความร่าเริง เบิกบาน หรือความเศร้าหมอง ชุ่นมัว ความว่าเหว ความหงอยเหงา^{๒๓} ขึ้นต่อนี้ มีคุณสมบัติสำคัญคือ สมาธิ ซึ่งหมายถึง ภาวะที่จิตสงบ ไม่มีสิ่งรบกวน แม้ว่าสมาธิเองก็เป็นคุณสมบัติทางจิตอย่างหนึ่ง แต่ก็เป็นคุณสมบัติทางจิตซึ่งเป็นที่ตั้งของคุณสมบัติอื่นๆ ด้วย กล่าวคือถ้าคุณสมบัติอื่นไม่มีสมาธิเป็นที่ตั้งอาศัยก็ไม่สามารถที่จะพัฒนาไปให้ก้าวหน้าต่อไปได้

ค. ระบบปัญญา ปัญญาคือ ความรอบรู้ความสัมพันธ์กับโลกภายนอก และจิตใจด้านในถ้าความรู้ได้รับการพัฒนาให้ขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปจากการรับรู้ระหว่างอายตนะภายนอกกับอายตนะภายในสู่ระบบภายในจิตใจ ขยายขอบเขตของพฤติกรรมและการสื่อสารสัมพันธ์กับโลกภายนอกให้กว้างขวางจะช่วยให้พฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจได้ผลดีขึ้น ยิ่งความรู้ได้รับการพัฒนาไปมาก ความรู้ก็ยิ่งละเอียดมากยิ่งขึ้น พฤติกรรมต่างๆ ก็จะได้ผลดียิ่งขึ้นไปด้วย^{๒๔} แต่ปัญญาที่หยั่งเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับสิ่งแวดล้อมนี้ต้องอาศัยทั้งระบบความสัมพันธ์ระหว่างอายตนะภายในกับอายตนะภายนอก ทั้งระบบภายในจิตใจด้วยในฐานะเป็นเหมือนสนามทำงานของปัญญา การเรียนรู้ระบบการรับรู้ของอายตนะภายในกับอายตนะภายนอกนั้นจึงมีเพื่อการพัฒนาปัญญาให้แจ่มชัดยิ่งขึ้นไป การพัฒนาปัญญานั้นก็เพื่อความหลุดพ้นจากการครอบงำของความต้องการในขั้นต้นหนาขึ้นไปสู่ความต้องการในขั้นฉันทะ และมีความสุขที่เป็นอิสระ พ้นจากการพึ่งพาวัตถุสิ่งเสพภายนอก^{๒๕}

มนุษย์จะพัฒนาตนให้ระบบทั้งสามนี้สัมพันธ์เกื้อหนุนกัน จะเห็นว่า ในกระบวนการเรียนรู้ เริ่มแรกจะเน้นการใช้อายตนะภายในเพื่อรู้ความสัมพันธ์กับอายตนะภายนอก โดยมีสมาธิซึ่งเป็นคุณสมบัติ

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). โลกขึ้นสหัสวรรษใหม่คนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่. หน้า ๕๕-๕๖.

^{๒๔} สุมน อมรวิวัฒน์. การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์: ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์ (กรุงเทพฯ: มจร, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕.

^{๒๕} ในหนังสือโลกขึ้นสหัสวรรษใหม่คนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่, หน้า ๖๐. พระพรหมคุณาภรณ์อธิบายอิสรภาพว่าเป็น ความหลุดพ้นที่อยู่ในขอบเขตของการพัฒนาปัญญาที่ยังอาศัยการสนองความต้องการที่เรียกว่าฉันทะ ยังไม่ใช่ อิสรภาพที่สมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่ต้องในบทความนี้ที่มุ่งจะใช้ปัญญาในระดับโลกียะเท่านั้น ผู้เขียน

จิตเป็นนាំให้เกิดคุณสมบัติด้านในอื่นๆ รวมไปถึงการเกิดปัญญาในการแสพวัตถุอย่างรู้คุณค่าแท้จริง สรุพบว่า ชีวิตของมนุษย์ที่ได้รับการอบรมด้วยระบบการเรียนรู้นี้จะพัฒนาไปด้วยการเกื้อหนุนของระบบ ทั้งสามระบบดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ขั้นตอนทั้งสามระบบนี้สามารถอธิบายด้วยหลักภาวา ๔ ด้านอันเป็นหลักการ ฝึกฝนพัฒนาที่ได้รับการกล่าวถึงในฐานะเป็นระบบการศึกษาแนวพุทธ หลักการพัฒนา ๔ ด้านที่เรียกว่า “ภาวา” นี้เป็นการต่อยอดให้ระบบการเรียนรู้ได้ผลในเชิงปฏิบัติมากยิ่งขึ้น จะเห็นวาระบบการ การเรียนรู้ทุกทฤษฎีสามารถทำให้มนุษย์ผู้เรียนรู้อย่างแจ่มแจ้งตามหลักการอย่างครบถ้วนได้ก็จริง แต่ใน ทางปฏิบัติ มนุษย์กลับไม่สามารถตระหนักรู้ที่แท้จริงได้ ในระบบการเรียนรู้แนวพุทธจึงเน้นแนวปฏิบัติ ที่เรียกว่า “ภาวา” เพื่อให้ศีล สมาธิ ปัญญา เข้าไปสู่การตระหนักรู้ในระดับจิตใจส่วนลึกจนเกิดความรู้ แจ่มเห็นจริง เมื่อถึงขั้นตอนนี้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจะเกิดตามมา การพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน ประกอบด้วย

ก. พัฒนากาย นอกจากจะหมายถึงการพัฒนากายให้แข็งแรงมีสุขภาพดีแล้ว ยังหมายถึงการ พัฒนากายในความหมายว่าเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างถูกต้องดีงาม

ข. พัฒนาศีล คือ การพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดี อย่างเกื้อกูลเป็นประโยชน์ และ มีอาชีพที่ถูกต้อง

ค. พัฒนาจิต เป็นการฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจให้พร้อมพร้อมสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) คุณภาพจิต ได้แก่คุณธรรมต่างๆ ๒) สมรรถภาพจิต หรือ ความสามารถของจิต ๓) สุขภาพจิต คือ มีจิตที่มีสุขภาพดี

ง. พัฒนาปัญญา แบ่งออกเป็น ๕ ขั้นตอน คือ ๑) ปัญญาที่เป็นความรู้ ความเข้าใจในศิลปะ วิชาการ ๒) ปัญญาที่เป็นการรับรู้ เรียนรู้อย่างถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน หรือ เอนเอียงด้วยอคติ ๓) ปัญญาที่เป็นการคิดการวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ ๔) ปัญญาที่ เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง รู้ทางเสื่อม ทางเจริญ และเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์ความสำเร็จ ที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญดีงามยิ่งขึ้นไป ๕) ปัญญา ที่รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร คือ โลกและชีวิต เข้าถึงความจริงแท้ ถึงขั้นทำให้จิตใจเป็นอิสระ หลุดพ้น จากความทุกข์โดยสมบูรณ์^{๒๖}

ในระบบการเรียนรู้ แกนกลางแห่งศักยภาพของมนุษย์ซึ่งเป็นที่ต้องการแท้จริง คือ ปัญญา ปัญญา เป็นองค์ธรรมที่ทำให้รู้ความจริงของธรรมชาติทำให้เราเข้าถึงสังขาร เมื่อเข้าถึงสังขาร รู้ความจริง ของสิ่งทั้งหลายแล้วก็จะได้อาความรู้ในความจริงนั้นมาใช้ประโยชน์^{๒๗}

^{๒๖} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต). การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๒, หน้า ๗๘-๘๑.

^{๒๗} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต). ศิลปะศาสตร์แนวพุทธ. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๔, หน้า ๖๘.

ระบบโสตถิการองค์รวมชีวิตโลก

เมื่อมนุษย์ได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้องตามระบบการเรียนรู้ดังกล่าวแล้วก็จะแสวงหาความสุขในทางที่ถูก มีความสุขที่เป็นอิสระมากขึ้น ไม่ขึ้นต่อสิ่งภายนอกมากเกินไป เมื่อตนเองมีความสุขก็ไม่ต้องแย่งชิงเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ หรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม แต่จะมีความสุขจากการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทำให้ตนเองและคนอื่นเป็นสุขขยายผลไปสู่การทำให้สังคมเป็นสุขด้วย จะเห็นว่ากระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวนี้ตอบสนองต่อการปรับความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในระบบที่เรียกว่าโสตถิการองค์รวมชีวิตโลก^{๒๘} นั่นเอง

สรุป

กระบวนทัศน์แบบวิทยาศาสตร์อย่างที่เราจักกันเป็นการแยกส่วนระหว่างจิตกับวัตถุ การนิยามความหมายของมนุษย์และธรรมชาติตามกรอบกระบวนทัศน์เดิมจึงไม่เป็นกลางตามธรรมชาติซึ่งมีทั้งวัตถุธรรมและนามธรรมเชื่อมโยงกัน การพัฒนาแบบแยกส่วนเป็นการพัฒนาที่ผิดพลาดจนนำไปสู่ภาวะวิกฤติในด้านต่างๆอย่างในปัจจุบัน พระพุทธศาสนามีระบบการเรียนรู้ที่ช่วยให้มองธรรมชาติของสรรพสิ่งเป็นกระแสของเหตุปัจจัยที่เป็นพลวัต (อนิจจัง) คือเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ไม่มีอะไรที่เป็นตัวของตัวเองเป็นเอกเทศ โดยไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น พระพุทธศาสนาจึงเป็นวิถีคิดที่ทำให้เข้าใจความเป็นจริงสำหรับทางพุทธแล้วจิตไม่ได้แยกส่วน มีตัวตนตายตัวโดยเอกเทศ แต่จิตเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์อยู่กับกายและสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้จากหลักคำสอนเรื่องขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รูปคือร่างกาย หรือวัตถุ ส่วนที่เหลือคือนามธรรมหรือจิต กายกับจิตเป็นปัจจัยแก่กันและกันและเชื่อมโยงกับปัจจัยภายนอก ระบบการเรียนรู้ตามกรอบแนวคิดของพระพุทธศาสนาจึงเริ่มต้นที่การเรียนรู้ความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างระหว่างอายตนะภายในกับอายตนะภายนอก กล่าวคือ ตาเห็นรูป ตาเป็นอวัยวะ (กาย) ภายในตัว รูปเป็นสิ่งภายนอก เมื่อรูปกระทบตา เกิดการรับรู้เป็นจักขุวิญญาณ แล้วส่งต่อไปเป็นความรู้สึกว่าชอบหรือไม่ชอบรูปนั้น (เวทนา) เอาไปบันทึกไว้เป็นความจำ (สัญญา) แล้วเกิดการปรุงแต่ง (สังขาร) มีเจตจำนงในการที่จะทำอะไรกับรูปนั้น เช่น อยากได้แล้วหาทางตอบสนอง ระบบการเรียนรู้ตามกรอบไตรสิกขาจึงถูกนำมาใช้กับกระบวนกรเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ระหว่างตัวมนุษย์กับโลกภายนอกให้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง ก่อให้เกิดปัญญาเข้าถึงความจริง ความงาม ความถูกต้องและมีอัสภาพโดยสิ้นเชิง มีความเมตตาหรือมิตรภาพต่อสรรพสิ่ง นี่คือการบรรลุอิสรภาพและความสุขด้วยปัญญาที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติอันจะเอื้อให้เกิดการพัฒนาการอยู่ร่วมกันโดยสันติระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม กระบวนทัศน์เช่นนี้จะนำไปสู่พฤติกรรมที่เกื้อกูลแก่ตนเองสังคมและสิ่งแวดล้อมช่วยให้ปัญหาวิกฤติสิ่งแวดล้อมไม่รุนแรงกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). โลกขึ้นสหัสวรรษใหม่คนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่. หน้า ๖๗.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). โลกขึ้นสหัสวรรษใหม่คนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๓.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โกมลคีม

ทอง, ๒๕๕๑.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. โครงการตำราและ

เอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๒.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). ศิลปะศาสตร์แนวพุทธ. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๔.

ประเวศ วะสี. วิถีมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา,

๒๕๕๐.

สุมน อมรวิวัฒน์. การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์: ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์.

กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิสตรีศึกษา, ๒๕๔๒

เอกวิน ชุนบุญจันทร์. นิเวศวิทยาระดับลึกกับการตระหนักรู้ในตนเอง. วารสารปรัชญาและศาสนา..

คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม

๒๕๕๐.

ภาษาอังกฤษ

Peter Schwartz and Doug Randall, An Abrupt Climate Change Scenario and Its Implications for United National Security (October 2003)

Devid King, "Climate Change Science : Adapt, Matigate or Ignore?," Science 303 (5655): (2002)

Naess,Arne."The shallow and the Deep.long-rence ecology movement:A summary." Inquiry, 16 (1973)

Naess, Arne. "Spinoza and Ecology." In Sigfried Hessing (ed.) Speculum Spinozanum 1677-1977 (London: Routledge & Kegan Paul,1977)

Naess, Arne. "Ecosophy T: Deep Versus Shallow Ecology." In Louis P. Pojman (ed.) Environmental Ethics : Readings in Theory and Application (Belmont: Wadsworth, 1998).

C.S. Rao, Environmental Pollution Control Engineering, (New Delhi: Wiley Eastern Limited, 1991).

Bill Devall and George Sessions, "Deep Ecology." In Louis P. Pojman (ed.) Environmental Ethics : Readings in Theory and Application (Belmont: Wadsworth, 1998).

ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

<http://www.novabizz.com/NovaAce/Paradigm.htm>

<http://www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999913.html>

วิเคราะห์วิกฤติทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดจาก ภาวะโลกร้อนผ่านมุมมองแบบอริยสัจ ๔

รमानันท์ วิภาคโยธิน

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปัญหาสิ่งแวดล้อม วิกฤติทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากภาวะโลกร้อนนั้นแสดงออกอย่างชัดเจนจนมนุษย์เองไม่สามารถที่จะเพิกเฉยต่อภาวะวิกฤตินี้ และจำเป็นต้องยอมรับถึงการมีอยู่ของวิกฤติทางสิ่งแวดล้อมในที่สุด วิกฤติทางสิ่งแวดล้อมนี้ แม้ไม่อาจสรุปว่า ได้เกิดมาจากน้ำมือของมนุษย์โดยตรง แต่มนุษย์เองก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ตนนั้นมีส่วน ที่ทำให้วิกฤตินี้เกิดเร็วขึ้น และรุนแรงขึ้นชัดเจนขึ้นมากกว่าที่ควรจะเป็น^๑

พวกเราชาวพุทธควรมีส่วนร่วมในการร่วมมือกัน ร่วมสร้างความเข้าใจ ตักเตือน แก้ไข ป้องกันภัยจากวิกฤติสิ่งแวดล้อมนี้ ความรู้ความเข้าใจถึงภัย และที่มาของภัยนี้สำหรับมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์ คงสามารถรับรู้กันได้โดยทั่วไป แต่ประเด็นที่น่าสนใจ คือ เหตุไฉน แม้รู้ทั้งรู้ว่าพฤติกรรมบางอย่างของตน ที่เกิดจากความต้องการของตนก่อให้เกิดภัย แต่ก็ยังละเลย เพิกเฉย เหมือนกับความรู้อันรู้นั้น เป็นเพียงแค่เรื่องราวที่ปรากฏใน นวนิยายวิทยาศาสตร์ เราในฐานะชาวพุทธจึงพึงสร้างความเข้าใจถึงกระบวนการของพฤติกรรมเช่นนี้ให้ปรากฏ

ในบทความนี้ผู้เขียนต้องการสร้างความเข้าใจในกระบวนการของพฤติกรรมนี้ เพื่อให้ผู้อ่านพึงตระหนักถึง ภาวะของภัยที่ปรากฏขึ้น วิเคราะห์ได้ถึงเหตุที่มาของภัยนั้น และเพื่อให้เห็นถึงภาวะที่สมดุล เพื่อการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างมีความสุข และตระหนักถึงแนวทางการปฏิบัติเพื่อดำเนินไปสู่

^๑ พุทธชาติ ทองเอม, “ภาวะโลกร้อน มหันตภัยใกล้ตัวมนุษย์” เอกสารวิชาการข้อมูลพื้นฐาน (Backgrounders) กลุ่มงานบริหารวิชาการ สำนักงานวิชาการ น.๒๖-๓๒

ความสมดุลนั้น แนวทางการอธิบายลักษณะนี้คือ การแจกแจงอธิบายในรูปแบบของ “อริยสัจ ๔” ซึ่งเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอน เป็นแนวทางที่พระพุทธองค์ท่านทรงใช้ในการอธิบายถึงกระบวนการที่เป็นขั้นตอน โดยคำนึงถึงความสามารถที่มนุษย์จะเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ได้ กล่าวคือ มุ่งสอนให้เข้าใจง่ายและปฏิบัติได้ผล โดยผู้วิจัยจะอธิบายตามแนวทางดังนี้คือ

๑) ภาวะของภัยที่ปรากฏ หรือ ปัญหาที่ปรากฏในปัจจุบันนี้ หรือ “ทุกข์” ในภาษาของอริยสัจนั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑.๑ ปรากฏการณ์ของภัยธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัญหาที่เป็นภัยพิบัติต่อความเป็นอยู่อันมั่นคงของมวลมนุษย์ที่ปรากฏเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน หรืออาจเรียกว่า **“ภาวะภายนอก”** เช่น ปรากฏการณ์เอลนีโญ/ลานีญาที่มีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ ที่ก่อให้เกิด ภัยที่รุนแรง เช่น พายุเฮอริเคน ภัยแล้ง ไฟป่า น้ำท่วม แม้กระทั่งพายุหิมะ เป็นต้น

๑.๒ ภาวะทุกข์หรือความบีบคั้นของปัจเจกชนที่ได้รับจากภาวะบีบคั้นภายนอก หรือภัยพิบัติภายนอก อาจเรียกว่า **“ภาวะภายใน”** เช่น ความบีบคั้นจากความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ จากภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง หรือ ความเศร้าโศกเสียใจการจากสูญเสีย เงินทอง ทรัพย์สินสมบัติ ญาติมิตรจากภัยพิบัติทางธรรมชาติเหล่านี้

๒) เหตุที่มาของภัย หรือ “สมุทัย” เหตุของปัญหานี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ออกเป็น ๒ ลักษณะ เช่นกัน คือ

๒.๑ สาเหตุของทางกายภาพของ “ภาวะโลกร้อน” คือปัจจัยทางธรรมชาติ และ ปัจจัยจากน้ำมือของมนุษย์

๒.๒ สาเหตุทางนามธรรม ภาวะทางจิตและปัญญา ที่ขับเคลื่อนพฤติกรรมของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดภัยพิบัติ วิกฤติ ทางธรรมชาติและย้อนกลับสู่ต้นในที่สุด

๓) ภาวะที่สมดุล การอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างมีความสุข หรือ “นิโรธ” ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้เป็น ๓ ระดับ คือ

๓.๑ สุขทางกาย : สุขที่ยังติดอยู่กับอายตนะทั้ง ๕ คือยังอิงกับการใช้ธรรมชาติแต่เป็นไปอย่างสมดุล

๓.๒ สุขทางใจ : สุขที่เกิดจากภายในใจ จากการทำมีส่วนร่วมในการได้สร้างสรรค์ ตอบแทนธรรมชาติ

๓.๓ สุขทางปัญญา : สุขที่เกิดจากการมีปัญญารู้เท่าทันสังขารของธรรมชาติ เป็นอิสระอย่างสิ้นเชิงจากการยึดติดแม้ทางกายหรือทางใจ

๔) แนวทางการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความสมดุลนั้น หรือ “มรรค” ซึ่งผู้วิจัยพึงอธิบายตามแนวทางของมรรคมีองค์ ๘

ในเบื้องต้นเราต้องทำความเข้าใจกับคำว่า “ภาวะโลกร้อน” หรือ “Global warming” เสียก่อน “ภาวะโลกร้อน” หมายถึง อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกที่เพิ่มขึ้นจากภาวะเรือนกระจก (Greenhouse effect) ปริมาณความเข้มข้นของก๊าซเรือนกระจก โดยเฉพาะ ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่เกิดจากการเผาไหม้เชื้อเพลิงต่างๆ การขนส่งและการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นตัวกระตุ้นรังสีความร้อน หรือ รังสีอินฟราเรดไม่ให้ผ่านออกไปจากชั้นบรรยากาศโลก ความร้อนจะถูกกักไว้ในชั้นบรรยากาศ มีผลทำให้โลกมีอุณหภูมิสูงขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate change) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศนี้ไม่ได้เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาสั้นๆ แต่ค่อยเป็นค่อยไปสะสมขึ้นเรื่อยๆ^๒

พุทธศาสนามองภาวะของโลกว่าล้วนตกอยู่ภายใต้กฎสากลข้อหนึ่ง นั่นคือ กฎของปฏิจจสมุปบาท หรือเป็นไปตามหลัก “อิทัปปัจจยตา” แปลว่า การประชุมกันของเหตุปัจจัย หรือภาวะที่มีอันนี้ๆ เป็นปัจจัย ในที่นี้หมายถึง ธรรมชาติที่เป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ สรรพสัตว์ และรวมถึงมนุษย์ ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎข้อนี้ มนุษย์จึงเป็นส่วนร่วมในส่วนรวมที่เรียกว่า “ธรรมชาติ” ไม่ได้แยกออกจาก “ธรรมชาติ” สิ่งใดก็ตามที่เป็นการแสดงออกถึงความไม่ไปของธรรมชาติ ย่อมต้องเกี่ยวข้อง เกี่ยวเนื่องกับ “มนุษย์” อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การมองโลกในลักษณะนี้ทำให้พุทธศาสนามองมนุษย์กับธรรมชาติอย่างประสานเกื้อกูล อยู่อย่างกลมกลืนซึ่งกันและกัน

แต่เมื่อเกิดปัญหาในกระบวนการของธรรมชาติ จนปรากฏเป็นวิกฤติต่อมนุษย์พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ทรงสอนแนวทางในการพิจารณาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในปัญหานั้น แนวทางนี้คือการวิเคราะห์ตามหลัก : “อริยสัจ ๔”

วิกฤติทางธรรมชาติที่เกิดจากภาวะโลกร้อน เมื่อวิเคราะห์ตามแนวของ “อริยสัจ ๔” คือ

๑) “ทุกข์” หรือ ภาวะของภัยที่ปรากฏ หรือ สภาพปัญหาที่ปรากฏในปัจจุบัน “ทุกข์” ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑.๑ ปรากฏการณ์ของภัยธรรมชาติ : ทุกข์ที่เป็นภาวะภายนอก

ปรากฏการณ์ภัยธรรมชาติเหล่านี้ ปรากฏให้เห็นใน ๒ ลักษณะคือ

๑.๑.๑ ภาวะที่ปรากฏหรือแสดงแล้ว : ปัญหาที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติที่รุนแรง ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งจนน้ำท่วมพื้นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ การพังทลายของชั้นดิน ความรุนแรงของลมพายุที่มากขึ้นทุกขณะ เกิดพายุไซร่อน การเกิดอุทกภัยบ่อยครั้ง ฤดูแล้งซ้ำซากและยาวนาน เกิดภัยแล้ง ไฟป่า

อุณหภูมิที่ลดต่ำลงทำให้น้ำแข็งบริเวณขั้วโลกละลายลงอย่างรวดเร็ว เป็นผลทำให้ระดับน้ำทะเลทั่วโลกสูงขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญในการลดบริเวณที่อยู่อาศัยของมนุษย์ ตลอดจนทำลายระบบ

^๒ อ้างแล้ว

นิเวศบริเวณริมชายฝั่งทะเลนี้ แม้ระบบนิเวศของพืชและสัตว์บริเวณขั้วโลกก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น สัตว์ป่าบางชนิดอาจสูญพันธุ์ เช่น หมีขาวในขั้วโลก

พายุที่รุนแรงกว่าเดิม ภาวะโลกร้อนทำให้อุณหภูมิหน้าทะเลเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุของพายุเฮอริเคนไซโคลนและพายุเขตร้อน ให้เกิดบ่อยและรุนแรงขึ้น คลื่นความร้อนในยุโรปในปี พ.ศ.๒๕๕๖ ได้คร่าประชาชนกว่า ๑๔,๘๐๐ ชีวิตในฝรั่งเศสเพียงประเทศเดียวและกว่า ๓๗,๐๐๐ คนทั่วยุโรป โดยสถาบันสุขภาพแห่งชาติฝรั่งเศสระบุว่าอัตราการตายในครั้งนี้นับสูงกว่าอัตราการตายปกติในช่วงเวลานั้นของปีถึงร้อยละ ๖๐

ในฤดูร้อนของ พ.ศ.๒๕๕๗ ประเทศบังกลาเทศ ๒ ใน ๓ ส่วน รวมถึงพื้นที่ส่วนมากของแคว้นอัลดัมและบิฮาร์ในอินเดียจมอยู่ใต้น้ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนมากกว่า ๕๐ ล้านคน หลายหมื่นคนทุกข์ทรมานจากโรคท้องร่วงเนื่องจากน้ำเน่าปนกับน้ำที่ท่วมขังที่ปลูกในฤดูมรสุมก็เสียหายรุนแรงด้วย ทำให้ผู้คนประมาณ ๒๐ ล้านคนต้องร้องขอความช่วยเหลือ^๓

ปี ค.ศ.๒๐๐๘ พายุไซโคลนนาร์กิส ที่ถล่มพม่า สร้างความเสียหายต่อชีวิตมนุษย์ มีผู้เสียชีวิตกว่าหมื่นชีวิต ผู้คนไม่มีบ้านเรือนอยู่อาศัย เกิดการขาดแคลนอาหาร ที่ทำกินเสียหาย เกิดโรคติดต่อ เศรษฐกิจล่มสลาย

ปรากฏการณ์นี้เป็นเพียงวิกฤติทางธรรมชาติบางส่วน บางตัวอย่างที่เกิดขึ้นต่อมวลมนุษย์ในบริเวณที่แตกต่างกันทั่วโลก เป็นภัยที่กระหน่ำ เป็นทุกข์ที่ปรากฏ เป็นภาวะการณแสดงตัวที่แปรปรวนบีบคั้น ไม่เป็นปกติของธรรมชาติ

๑.๑.๒ ภาวะที่มีแนวโน้มว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต : ปัญหาที่ส่อเค้าว่าจะเกิดขึ้นและเป็นภัยร้ายแรงต่อมวลมนุษย์ ซึ่งความรู้ในปัญหาเหล่านี้เกิดจากการคาดเดาโดยอาศัยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ของมนุษย์เอง เช่น สถาบันต่างๆได้ทำแบบจำลองภูมิอากาศเพื่อคาดหมายการเกิดปรากฏการณ์เอลนีโญ/ลานีญา ซึ่งเป็นการคาดหมายระยะยาวนานข้างหน้า จึงอาจคลาดเคลื่อนได้ หรือ แบบจำลองภาวะโลกร้อน เช่น ใน website ของ Greenpeace^๔ ได้ระบุว่าจากแบบจำลองภาวะโลกร้อน แสดงให้เห็นว่าภาวะโลกร้อนจะทำให้คนตายเพิ่มได้อีกหลายพันคนต่อปีในหลายเมืองภายในพ.ศ.๒๕๙๓ ซึ่งจะเกิดขึ้นโดยไม่เกี่ยวข้องกับการเติบโตของประชากร นักวิทยาศาสตร์จากสหราชอาณาจักรได้ตีพิมพ์การศึกษาโดยสรุปว่า ภาวะโลกร้อนมีแนวโน้มมากกว่า ๙๐% ที่จะทำให้ภัยเสี่ยงจากคลื่นความร้อนเพิ่มขึ้นเป็น ๒ เท่า ซึ่งไม่เพียงส่งผลกระทบต่อมนุษย์เท่านั้น แม้พืชผล ปศุสัตว์ สัตว์น้ำ และสัตว์ป่าก็ได้รับผลกระทบด้วย

^๓ <http://www.greenpeace.org/seasia/th/campaigns/climate-and-energy/impacts/extreme-weather>

^๔ <http://www.greenpeace.org/seasia/th/campaigns/climate-and-energy/impacts/extreme-weather>

นักวิทยาศาสตร์ที่ศูนย์วิจัยบรรยากาศแห่งชาติในรัฐโคโลราโดบ่งชี้ว่าพื้นที่โลกที่กำลังประสบกับสภาพ “แห้งแล้งมาก” ได้แห้งแล้งขึ้นมากกว่า ๒ เท่าตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๗๐

หน่วยงานของสหประชาชาติที่ทำการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม (United States Environment Protection Agency : EPA) ได้กล่าวเตือนว่า ในอีกประมาณ ๕๐ ปี ถ้าระดับน้ำทะเลสูงขึ้นประเทศที่มีความล่อแหลมในอันตรายกับประชาชนจากการสูงขึ้นของระดับน้ำทะเล คือ ประเทศบังคลาเทศ อินเดียเซีย ปากีสถาน **ไทย** เกมเบีย มัลดีฟส์ โมซัมบิก เซเนกอล อียิปต์ และเซอริรัม^๕

ฤดูกาลของฝนเปลี่ยนไป กระบวนการระเหยและการกลั่นตัวเร็วขึ้น เกิดผลกระทบต่อผลผลิตด้านการเกษตรบริเวณเขตร้อนลดลงประมาณ ๑๐-๓๐ %ต่อไร่ ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวสั้นลง ผลไม้สุกเร็วขึ้นและระยะในการเก็บรักษาสั้นลง เกิดการระบาดของโรคพืช ศัตรูพืชและวัชพืช พันธุ์พืชในเขตละติจูดต่างๆเปลี่ยนไป มนุษย์จะเสียชีวิตเนื่องจากความร้อนมากขึ้น ตัวนำเชื้อโรคในเขตร้อนเพิ่มมากขึ้น^๖

ความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นนี้ แม้เป็นเพียงการคาดเดา แต่ก็อยู่บนพื้นฐานของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่มนุษย์ยอมรับ และใช้เป็นข้ออ้างในการสร้างความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือให้กับสมมุติฐานของตน แต่ถ้าวิเคราะห์ถึงสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏกับองค์ความรู้นี้ องค์ความรู้ดูเหมือนไม่ได้สร้างความตระหนักให้เกิดแก่มวลมนุษย์ในภาพรวมเท่าไรนัก อาจเพราะยังเป็น “ทุกข์” ของอนาคตอยู่

๑.๒ ภาวะทุกข์หรือความบีบคั้นของปัจเจกชนที่ได้รับจากภาวะบีบคั้นภายนอก หรือภัย

พิบัติภายนอก : ทุกข์ที่เป็นภาวะภายใน ในภาษาธรรมท่านอธิบายว่า “ทุกข์” นี้คือสภาพที่ทนได้ยาก และถูกบีบคั้นจากภาวะที่แปรเปลี่ยน ในความหมายที่ลึกลงไปอีก หมายถึง ภาวะที่เป็นธรรมชาติของธรรมชาติ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และปราศจากความเป็นตัวตน ซึ่งประกอบด้วยภาวะบีบคั้น กัดดัน ขัดแย้ง ขัดข้อง มีความบกพร่องในตัวเอง ปราศจากแก่นสารและความเที่ยงแท้

ภาวะของการสูญเสียไม่ว่าจะเป็น ชีวิตของคนใกล้ชิด อวัยวะ ทรัพย์สินสมบัติ จากภัยพิบัติตามธรรมชาตินี้ พระพุทธองค์ท่านทรงสอนว่า ให้พึงกำหนดรู้ เข้าใจในธรรมชาติที่เป็นจริงของทุกข์นั้น การที่ทรงให้กำหนดรู้ก็เพื่อให้มีสติ รู้เท่าทัน ไม่พุ่มพวยต่อภาวะที่ปรากฏของทุกข์นั้น เมื่อเข้าใจเกิดจิตยอมน้อมไปสู่แนวทางแห่งการแก้ไข ปัญญาย่อมพิจารณา วิเคราะห์ถึงเหตุ ถึงที่มา ถึงปัจจัยของปัญหานั้นของทุกข์นั้น

^๕ พุทธชาติ ทองเอม, “ภาวะโลกร้อน มหันตภัยใกล้ตัวมนุษย์” เอกสารวิชาการข้อมูลพื้นฐาน(Backgrounders) กลุ่มงานบริหารวิชาการ สำนักงานวิชาการ น.๕๐

^๖ <http://www.tmd.go.th/NCCT/article.php> ภาวะโลกร้อนกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

๒) เหตุที่มาจากภัย หรือ “สมุทัย” สาเหตุของปัญหานี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ออกเป็น ๒ ลักษณะ เช่นกัน คือ

๒.๑ สาเหตุของทางกายภาพของ “ภาวะโลกร้อน” ที่เป็นสาเหตุของทุกซ์ที่เป็นภาวะภายนอก ซึ่งเกิดจากปัจจัย ๒ อย่าง คือ

๒.๑.๑ ปัจจัยทางธรรมชาติ ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะขอกกล่าวโดยย่อ ด้วยเป็นเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อยู่นอกเหนือขอบเขตของมนุษย์ที่จะจัดการกับเหตุนี้แม้รู้ถึงเหตุก็ตาม พระพุทธองค์ทรงสอนแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ใช้แก้ปัญหาได้ ความรู้ใดที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ใช้แก้ปัญหาไม่ได้ พระพุทธองค์จะทรงละไว้ เหมือนดังครั้งที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับสาวกทั้งหลาย เมื่อครั้งทรงประทับอยู่ ณ ป่าสิสพาวน ใกล้นครโกสัมพี เมื่อทรงหยิบใบประดูลายเล็กน้อยไว้ในฝ่าพระหัตถ์ และทรงตรัสกับภิกษุว่า “สิ่งที่เรารู้แล้วมิได้บอกแก่เธอทั้งหลายนั้นมีมากมาย เพราะเหตุใดเราจึงไม่บอก เพราะสิ่งนั้นไม่ประกอบด้วยประโยชน์ มิใช่หลักเบื้องต้นแห่งชีวิต ไม่เป็นไปเพื่อนิพพิทา เพื่อวิราคะ เพื่อนิโรธ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้อยิ่ง เพื่อนิพพาน.....”^๗

๑. ปัจจัยทางดาราศาสตร์

- จุดดับบนดวงอาทิตย์ (Sunspots) - จุดดับบนดวงอาทิตย์ทำให้รังสีต่างๆจากดวงอาทิตย์ยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้อุณหภูมิเฉลี่ยสูงขึ้น
- การโคจรของโลกรอบดวงอาทิตย์
- รังสีคอสมิกจากดวงอาทิตย์ ที่เกิดจากการระเบิดของซูเปอร์โนวา

๒. ปัจจัยทางธรณี - การเคลื่อนตัวของทวีป การเกิดการยุบตัวของภูเขา การระเบิดของภูเขาไฟ เป็นต้น^๘

๒.๑.๒ ปัจจัยจากน้ำมือของมนุษย์ หลังจากยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศตะวันตก ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมาก ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ทำให้มีการใช้พลังงานจากการเผาไหม้เชื้อเพลิงในปริมาณมาก ก่อให้เกิดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ และก๊าซเรือนกระจกต่างๆออกมาก^๙ ซึ่งก๊าซเหล่านี้คือปัจจัยของ “ภาวะโลกร้อน”

แต่ก็ยังมิงงานวิจัยอื่นๆที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดที่ว่า ภาวะโลกร้อนเกิดจากฝีมือมนุษย์เป็นหลัก แต่เป็นปัจจัยทางธรรมชาติมากกว่า^{๑๐}

^๗ ม.ม. ๑๓/๑๕๐-๑๕๒ อ้างจาก พรหมคุณภรณ์, พระ (ป.อ. ปยุตโต) “สาระสำคัญของพุทธธรรมอริยสัจจ์ ๔”
^๘ พุทธชาติ ทองเอม, “ภาวะโลกร้อน มหันตภัยใกล้ตัวมนุษย์” เอกสารวิชาการข้อมูลพื้นฐาน(Backgounders) กลุ่มงานบริหารวิชาการ สำนักงานวิชาการ น.๒๖-๓๐
^๙ อ้างแล้ว
^{๑๐} http://www.geocraft.com/WVFossils/ice_ages.html

ไม่ว่าปัจจัยของภาวะโลกร้อนจะมาจากธรรมชาติ หรือ น้ำมือมนุษย์เป็นหลัก แต่เราก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าการกระทำใดๆของมนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ย่อมสร้างและรับแรงสะท้อนของปรากฏการณ์ที่เกิดในองค์กรรวมใหญ่นี้

๒.๒ สาเหตุทางนามธรรม ภาวะทางจิตและปัญญา ที่ขับเคลื่อนพฤติกรรมของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดภัยพิบัติ วิกฤติ ทางธรรมชาติและย้อนกลับสู่ตนในที่สุด

ภาวะของทุกข์ที่ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นทุกข์ ที่เป็นตัวภัยพิบัติทางธรรมชาติ หรือทุกข์ที่เป็นภาวะความรู้สึกที่เกิดในจิตใจของมนุษย์ ถ้าสิ่งเหล่านี้ยังไม่บังเกิดเฉพาะหน้า ก็ยังเหมือนเป็นเรื่องไกลตัว ทำให้เราอาจแบ่งทุกข์ได้เป็น ๒ อย่าง คือ ๑.ทุกข์ในปัจจุบัน - ทุกข์ที่ปรากฏต่อหน้า ๒.ทุกข์ในอนาคต - ทุกข์ที่แม้รู้ว่ามีอยู่แต่ยังไม่ปรากฏต่อหน้าตน ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น อะไรเป็นเหตุให้เกิดแนวคิด และพฤติกรรมเช่นนี้

เราอาจวิเคราะห์เหตุของทุกข์ได้ใน ๒ ระดับ คือ

๑. เหตุโดยตรง หรือ เหตุของทุกข์ เหตุของภาวะแปรปรวนและบีบคั้นที่ปรากฏเฉพาะหน้า คือ ตัณหา อุปาทาน คือ ภาวะจิตที่ประกอบด้วยกิเลส ในที่นี้คือ ความโลภ-ความอยากที่จะปรนเปรอตน เป็นเบื้องต้น รวมถึง ความโกรธ และความหลงด้วย

ภาวะทางจิต - จิตที่โน้มนำด้วย ความโลภ ความอยาก เพราะมนุษย์ให้ความสำคัญกับความรู้สึกที่ตนได้รับเป็นหลัก ความรู้สึกนี้คือ ความรู้พอใจ ชอบใจ เพลินในอารมณ์ ความรู้สึกเหล่านี้ทำให้มนุษย์ชวนชวาย ไชวคว่าสิ่งต่างๆ เพื่อมาตอบสนองของความอยาก ความต้องการของตนเพื่อที่จะเพิ่มพูนความรู้สึกพอใจนี้ จนเกิดพฤติกรรมที่เป็นการเอาเปรียบธรรมชาติ นำธรรมชาติมาใช้จนก่อให้เกิดวิกฤติเกิดปัญหา ธรรมชาติอยู่ในภาวะที่ขาดความสมดุล

พุทธองค์ตรัสว่า ตัณหา (ความอยาก) เป็นเหตุแห่งทุกข์ เป็นสมุทัยสังขละ^{๑๑}

๒. เหตุโดยอ้อม หรือ เหตุที่ทำให้เพิกเฉยต่อ ภาวะของทุกข์ที่ปรากฏแต่ยังไม่เกิดเฉพาะเบื้องหน้าตน แม้จะมีความรู้ว่ามีทุกข์ แต่ก็ยังเพิกเฉยต่อทุกข์นั้น คือภาวะอับจนทางปัญญา ประกอบด้วยอวิชชา คือ การไม่รู้ต่อความเป็นจริง แท้จริงแล้วความรู้นี้ก็เริ่มต้นต่อ ของภาวะทางจิตที่ประกอบด้วยกิเลส ตัณหา เพราะไม่รู้ถึงสภาวะที่เป็นจริงของสิ่งทั้งปวง ไม่เข้าใจในเรื่องของปัจจุสมุปปาท ไม่เข้าใจในเรื่องของไตรลักษณ์ จึงทำให้เกิดการยึดเหนี่ยวในอารมณ์ จนแสดงออกเป็นพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดทุกข์ทั้งแก่ตน และโลก

ภาวะทางปัญญา - การมองตัวเองเป็นปัจเจกชน มองตัวเองเป็นที่ตั้ง เป็นศูนย์กลาง เป็นส่วนที่อยู่แยกออกจากธรรมชาติ คือปราศจากปัญญาความเข้าใจที่แท้จริงต่อความเป็นไปของธรรมชาติ การมองแยกส่วนนี้เป็นภาวะทางปัญญา ที่ปราศจากความรู้ที่แท้จริง ภาษาธรรมเรียกว่า อวิชชา

^{๑๑} วินย. ๔/๑๔/๑๘

เหตุปัจจัยของทุกข์เหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นเหตุโดยตรง คือ ภาวะทางจิตที่ประกอบด้วยกิเลส ตัณหา หรือ เหตุโดยอ้อม คือ ภาวะทางปัญญา ที่อัปจน เป็นอวิชชา เมื่อสามารถสืบสาวได้แล้ว พระพุทธองค์ทรงตรัสให้เราละ ขจัด กำจัดเสียซึ่งเหตุนี้

เมื่อเหตุตรง คือ กิเลส ตัณหาได้ถูกขจัดไปด้วยปัญญา เมื่อเหตุอ้อม คือ อวิชชา ก็ถูกกำจัดไปด้วยปัญญา เมื่อนั้นมนุษย์ก็สามารถปฏิบัติต่อตนและโลกได้อย่างเป็นอิสระ เกิดประโยชน์และสุขที่แท้จริงในการดำเนินชีวิต สามารถอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล หมดปัญหา

ในกรณีนี้แม้เหตุของทุกข์จะเกิดจากกระบวนการทางธรรมชาติเอง เช่น ปัจจัยทางด้านดาราศาสตร์ หรือด้านธรณีศาสตร์ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น แม้มนุษย์จะไม่สามารถขจัด หรือกำจัดปัจจัยเหล่านี้ได้ (ด้วยเป็นปัจจัยภายนอกตน) แต่ด้วยปัญญาความเข้าใจสภาวะรู้เหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำให้สามารถใช้ปัญญานี้ศึกษา พิจารณาสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง เหตุของทุกข์ใดๆ ก็จะไม่มีความผิดพลาดรอบงำจิตตนได้ เมื่อนั้นทุกข์ย่อมดับไปโดยปริยาย

๓) ภาวะที่สมดุล การอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างเป็นสุข หรือ “นิโรธ”

มนุษย์นั้นติดต่อกับสัมผัส รู้จักต่อโลกภายนอกก็ด้วยอาศัยซึ่ง ประสาทสัมผัส : ซึ่งประกอบด้วย การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส ความรู้สึกสัมผัส และการจดจำเพื่อนำมาประมวลผล เกิดเป็นความทรงจำ ความนึกคิด การพิจารณาไตร่ตรองต่างๆ ภาษาธรรมก็คือ อายตนะทั้งนั้นเอง

ความสุขในความหมายนี้ หมายถึง ความสุขที่ ที่เกิดจากปัญญา เป็นความรู้ลึกซึ้งที่ดี มีความชื่นชมต่อธรรมชาติ เป็นความรู้ลึกซึ้งที่ประกอบด้วยเมตตา เอื้ออาทร เป็นมิตร ด้วยเข้าใจในความจริงของธรรมชาติ ด้วยเข้าใจในระบบนิเวศ ด้วยเข้าใจในสายใย ความสัมพันธ์ที่มีอยู่ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ด้วยเข้าใจในการเป็นส่วนร่วมของกันและกันในส่วนรวมใหญ่

เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ และครอบคลุมถึงความสุขในทุกระดับ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ “ความสุข” ออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๓.๑ สุขทางกาย : สุขที่ยังติดอยู่กับอายตนะ คือยังอิงกับการใช้ธรรมชาติแต่เป็นไปอย่างสมดุล

ในอดีต มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติในลักษณะที่พึ่งพิงอิงอาศัยกัน เป็นส่วนร่วมของกันและกัน ต่อเมื่อมนุษย์พัฒนาศักยภาพทางปัญญามากขึ้น มีความรู้ ความเข้าใจในกลไกของธรรมชาติมากขึ้น มนุษย์เริ่มใช้ธรรมชาติเป็นวัตถุดิบในการสร้างความสุข ความพอใจให้กับตน แต่ในการสร้างสุขของมนุษย์นั้น ด้วยมนุษย์ถ่างปราศจากความรู้ ความเข้าใจในความเป็นจริงที่ว่ามนุษย์เองก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ทำให้การสร้างสุขของตนนั้นไปเบียดเบียนธรรมชาติและก็เบียดเบียนมากขึ้นเรื่อยๆจนธรรมชาติถึงการวิบัติและความสุขของตนนั้นก็เกิดจากความไม่เข้าใจในธรรมชาติของตนเอง เป็นความสุขในรูปแบบที่ไปตอบสนองความอยากที่ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นความสุขที่ทำให้สนุก-ทั้งตัวเองและสิ่งแวดล้อม รวมถึงธรรมชาติทั้งหลายเมื่อมนุษย์แสวงหาและนำไปใช้จนเกินขอบเขต

เป็นการรู้จักสร้างสุข ที่ยังใช้ธรรมชาติอยู่แต่ใช้ด้วยความระมัดระวัง ใช้เพียงพอประมาณ ไม่เกินตัว เช่น อากาศร้อนจัด เรายังเปิดเครื่องปรับอากาศเพื่อสร้างสุขทางกาย แต่เปิดในอุณหภูมิที่พอเหมาะ แต่เลือกใช้เครื่องปรับอากาศที่ไม่ผลิตสารเรือนกระจก เป็นต้น

แต่ความสุขในความหมายนี้ แม้จะเป็นความสุขที่มนุษย์ยังใช้ ยังอิงอยู่กับธรรมชาติ แต่เป็นการใช้ธรรมชาติแบบ “ประนีประนอม” คือแม้ยังเอาประโยชน์จากธรรมชาติ แต่ก็ยับยั้งไม่เอาเต็มที่ เพื่อเปิดโอกาสให้ธรรมชาติดำรงอยู่และเติบโตได้ เป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ด้วยเข้าใจในสายใย ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ

แต่อย่างไรก็ตาม ความสุขชนิดนี้ยังเป็นความสุขแบบพึ่งพา ยังต้องอาศัยวัตถุภายนอก ไม่เป็นอิสระ มนุษย์จึงพึ่งพัฒนาตนเองให้เข้าสู่สุขในระดับที่ประณีตยิ่งขึ้น คือ สุขทางใจ

๓.๒ สุขทางใจ : สุขที่เกิดมาจากจิตใจ จากการที่ได้มีส่วนในการได้สร้างสรรค์ ตอบแทน ธรรมชาติ เป็นความสุขกับธรรมชาติ มองเห็นความงามธรรมชาติ เป็นความสุขที่เกิดจากความเข้าใจ ในความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งปวง ระหว่างมนุษย์ สัตว์ สิ่งแวดล้อมต่างๆ รวมเป็นธรรมชาติทั้งหมด เป็นความสุขที่เกิดจากจิตที่ประกอบด้วยเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจ เป็นความสุขที่เกิดจากการได้อยู่ร่วมกันอย่างสมดุล เป็นกลางและเป็นธรรม เช่น การที่เราได้ไปเที่ยวหน้าตก เห็นถึงความสวยงามตามธรรมชาติ สัมผัสถึงความเย็น นิ่ง สงบในธรรมชาติ ในขณะที่นั้นย่อมไม่มีความรู้สึกแบ่งแยกระหว่าง ฉัน และ หน้าตก ไม่มีการแบ่งแยกกันระหว่างเราและธรรมชาติแต่เป็นความรู้สึกของความ เป็นหนึ่ง เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ความรู้สึกสุขย่อมเกิดขึ้นในใจของเรา จากภาวะเป็นไปโดยปกติ ของธรรมชาติเอง

ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “สุขภาพองค์รวมแนวพุทธ”^{๑๒} ว่าคุณสมบัติทางจิต ๕ อย่างที่ควรทำให้มีจิตใจเสมอ เป็นภาวะจิตที่ดี เป็น positive emotions คือ ปราโมทย์ ปิติ บัณฑิต สุข และสมาธิ

แต่ความสุขทางจิตแม้จะลึกซึ้งเพียงไหนก็ยังไม่เป็นอิสระอย่างแท้จริง เพราะธรรมชาติของทุกอย่างแม้ภาวะสุขทางจิต เช่น ความสงบ เย็น นิ่ง ปิติ ก็แปรเปลี่ยนไปภายใต้กฎของไตรลักษณ์ ดังนั้น ถ้าเรายังติดอยู่ในสุขทางจิตนี้ ทุกข์ก็ยังมีโอกาสแทรกเข้ามา ปรากฏให้เห็น เมื่อภาวะสุขนั้นแปรเปลี่ยนไปตามลักษณะธรรมดาที่เป็นธรรมชาติของมัน

๓.๓ สุขทางปัญญา : สุขที่เกิดจากการมีปัญญารู้เท่าทันสังขารของธรรมชาติ เป็นอิสระอย่างสิ้นเชิงจากการยึดติดแม้ทางกายหรือทางใจ เป็นอิสระจากการเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ

^{๑๒} พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) , “สุขภาพองค์รวมแนวพุทธ” น.๑๐๑-๑๐๒

ความสุขโดยพื้นฐานสำหรับมนุษย์โดยทั่วไปนั้นก็ต้องอิงอาศัยอายตนะทั้ง ๖ นี้ แต่ในขณะที่เดียวกันพุทธศาสนายังได้นำเสนอสุขที่ไม่ต้องอิงอาศัยซึ่งอายตนะเหล่านี้ด้วย นั่นคือ “นิโรธ” ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายความสุขลักษณะนี้ไว้ในหนังสือพุทธธรรม ไว้โดยรอบ โดยละเอียด คือ “นิโรธ คือ ความดับทุกข์ หรือภาวะหมดปัญหา...เมื่อขจัดต้นเหตุ พร้อมทั้งกิเลสส่วนเครื่องที่คอยกดขี่บีบคั้นครอบงำและหลอกล่อจิตลงได้ จิตก็ไม่ต้องถูกรบกวนด้วยความเร่าร้อน รำรวน กระวนกระวาย... แต่คราวนี้จิตหลุดพ้นเป็นอิสระ เป็นตัวของมันเอง ปลอดโปร่งโล่งสบาย มีความสุขที่ไร้ใฝ่ฝาด้วยไม่ต้องสะดุดสะพานสิ่งกั่วงวลคั่งค้างใจ สงบ สดชื่น เบิกบาน ผ่องใสได้ตลอดทุกเวลา อย่างเป็นปกติของใจ บรรลุภาวะสมบูรณแห่งชีวิตด้านใน”^{๑๓}

สุขทางปัญญา เป็นความสุขในระดับสูงสุด เป็นความสุขที่เกิดจากปัญญาที่สมบูรณ์ ในที่นี้คือปัญญาที่ปราศจากอวิชชา ตัณหา และกิเลสทั้งปวง จิตมีภาวะที่บริสุทธิ์และเป็นอิสระ ทำให้สามารถคิดพิจารณาสิ่งทั้งหลายได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย ทำให้การแสดงออกต่อโลกเป็นไปอย่างราบรื่น สัมพันธ์ สิ้นไหล เป็นภาวะที่มนุษย์ดำรงอยู่ในสุขและดำรงอยู่ในโลก ดำรงอยู่ในธรรมชาติอย่างสมดุล สมบูรณ์ และบริบูรณ์

๔) แนวทางการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความสมดุลนั้น หรือ “มรรค” ซึ่งผู้วิจัยพึงอธิบายตามแนวทางของมรรคมีองค์ ๘

มรรค คือ วิธีปฏิบัติเพื่อถึงความดับทุกข์ มีอยู่ ๘ ข้อ แต่ละข้อต่างก็เป็นองค์ประกอบร่วมกันของกันและกันเพื่อรวมไปสู่ทางเส้นเดียวกัน โดยทำหน้าที่ประสานเสริมกันและกันให้พอเหมาะพอดี

สัมมาทิฐิ เป็นองค์ธรรมแรกเริ่มที่ผู้วิจัยใช้แม้ในการวิเคราะห์ในแนววิจัย ๔ นั่นคือ มีความเข้าใจที่ถูกต้อง มองมนุษย์และธรรมชาติเป็นองค์รวมขององค์รวมทั้งหมด คือต่างก็เป็นธรรมชาติของกันและกัน ไม่มองมนุษย์แยกจากกัน มองประสานกัน ความเข้าใจนี้ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกของการเกื้อกูล ประสานกลมกลืนต่อกัน

สัมมาสังกัปปะ คือ ความคิดชอบ เป็น “โยนิโสมมสิการ” คือการคิดอย่างเป็นกระบวนการในการกระทำของตน เมื่อเรามีความเข้าใจว่า มนุษย์และธรรมชาตินั้นต่างเป็นสิ่งที่อยู่ในกระบวนการความสัมพันธ์อันเดียวกัน ย่อมเห็นถึงคุณค่าซึ่งกันและกัน มีความคิดหรือแนวคิดที่เบียดเบียนกัน แต่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

สัมมาวาจา ย่อมเกิดการเผยแผ่ทางวาจา กระจายข่าวสารข้อมูล บอกกล่าวให้สังคมเกิดความตระหนักรู้ในความสำคัญของธรรมชาติ ว่าควรรักษาอย่างไร มนุษย์ควรมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับธรรมชาติอย่างไร

^{๑๓} ธรรมปิฎก, พระ (ป.อ. ปยุตฺโต) “พุทธธรรม” น.๑๐๘

สัมมากัมมันตะ คือ การแสดงออกของพฤติกรรมที่เกื้อหนุน ดูแล รักษาธรรมชาติ

สัมมาอาชีวะ คือการประกอบอาชีพที่ไม่ทำร้ายหรือทำลายธรรมชาติให้เสียไป เป็นการสร้างจิตสำนึกให้เกิดเป็นรูปธรรม เช่น ถ้าเปิดโรงงานอุตสาหกรรมก็มีอุปกรณ์บำบัดมลภาวะที่อาจเกิดจากอุตสาหกรรมการผลิตนั้นๆ เป็นต้น

องค์ธรรมทั้ง ๓ ข้อนี้ คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เป็นองค์ธรรมส่วนที่มนุษย์จะแสดงพฤติกรรมเป็นรูปธรรมให้ปรากฏ เมื่อมีความเข้าใจที่ถูกต้อง มีความคิดที่ประกอบด้วย โยนิโสมนสิการ ย่อมทำให้พฤติกรรมนั้นๆของมนุษย์เป็นไปอย่างประสาน สอดคล้องต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ

สัมมาวายามะ คือ ความมุ่งมั่น เอาใจใส่ ในความพยายามที่จะรักษาธรรมชาติไม่ปล่อยปะละเลย

สัมมาสติ คือ การมีสติระลึกรู้อยู่ตลอดเวลาถึงความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันระหว่างมนุษย์ และโลก

สัมมาสมาธิ คือ ความสงบนิ่งของจิต สมาธินี้เป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการปกป้องถึงความเป็น universal morality เป็นตัวบ่งบอกว่าการเกิดขึ้นทั้งหมดนั้นดำเนินไปถูกต้อง ดีงามแค่ไหน และยังเป็นองค์ประกอบสำคัญของปัญญา เป็นสุขด้วย

จากข้อเขียนด้านบน ที่ผู้วิจัยได้อธิบายไว้ ผู้ศึกษาอาจสามารถสังเกตได้ว่า องค์ประกอบหลักหรือเครื่องมือสำคัญ ที่เป็นการขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการวิเคราะห์ในรูปแบบอริยสัจ ๔ ก็ตาม แม้วิธีที่ใช้ในการวิเคราะห์ก็ตาม นั่นคือ “ปัญญา”

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา การดำเนินการไม่ว่าจะเป็นไปในรูปใดย่อมนำด้วยปัญญา ก่อน พิจารณาจากเรื่องมรรคมีองค์ ๘ มรรคข้อที่ ๑ คือ สัมมาทิฐิ คือ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งก็คือปัญญา แม้ในอริยสัจ๔ การรู้ในทุกข์ ก็คือปัญญา ปัญญาจะเป็นมูลเหตุของความคิดที่ถูกต้อง ของอารมณ์ที่เป็นกุศล ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ เช่น ความเมตตา กรุณา เกิดเป็นพฤติกรรมที่เกื้อหนุนต่อความเป็นไปอันดีของธรรมชาติ ซึ่งก็คือทั้งมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ และในที่สุดก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม โลก

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์

..... วินยปิฎก มหาวรรค **พระไตรปิฎกเล่มที่ ๔**

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘

..... **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘

..... คนไทยกับป่า. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗

..... คนไทยกับสัตว์ป่า. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **สุขภาพองค์รวมแนวพุทธ**. กรุงเทพฯ : บริษัทสหมิตรพรีนติ้ง แอนพับลิชชิง จำกัด, ๒๕๕๑

..... **สาระสำคัญของพุทธธรรม อริยสัจ ๔**. กรุงเทพฯ : บริษัท โอเอ็นจี การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙

พุทธชาติ ทองเอม. **ภาวะโลกร้อนมหันตภัยใกล้ตัวมนุษย์** เอกสารวิชาการข้อมูลพื้นฐาน (Backgrounders) กลุ่มงานบริหารวิชาการ สำนักงานวิชาการ, พ.ศ. ๒๕๕๑

<http://www.greenpeace.org/seasia/th/campaigns/climate-and-energy/impacts/extreme-weather>

http://www.geocraft.com/WVFossils/ice_ages.html

<http://www.tmd.go.th/NCCT/article.php>. **ภาวะโลกร้อนกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ**

กตัญญูกตเวทิต

ในฐานะเป็นหลักการและเครื่องมือใน การแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม

สโรชา คุณาธิปพงษ์

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความเป็นมาและความสำคัญของการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม

โลกมีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมากโดยเฉพาะในช่วงหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา จนเศรษฐกิจมีการเติบโตขึ้นในโลกยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นสมัยที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญแบบก้าวกระโดด จนนำไปสู่การสร้างสังคมอุตสาหกรรมที่มีการสร้างสิ่งปรนเปรอด้านวัตถุให้กับมนุษย์มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ทำให้เกิดสังคมบริโภคนิยมมีการแข่งขันและขาดจริยธรรมซึ่งในสังคมยุคบริโภคนิยมนี้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานเชื้อเพลิงอย่างเกินความจำเป็นและระบายนของเสียไม่ว่าจะเป็นภาคผลิตอุตสาหกรรมหรือภาคครัวเรือนกลับคืนสู่โลก (ธรรมชาติ) ในปริมาณที่มากเกินไปกว่าที่โลก (ธรรมชาติ) จะขจัดได้ในเวลาอันควร ความสัมพันธ์ของมนุษย์และธรรมชาติจึงอยู่ในลักษณะที่ทำลายซึ่งกันและกัน มนุษย์อยู่ในลักษณะที่เอาเปรียบและทำลายธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เกินความจำเป็นหรือผลผลิตของเสียกลับคืนสู่ธรรมชาติ ธรรมชาติเองก็เบียดเบียนและลงโทษมนุษย์ตอบแทน ไม่ว่าจะเป็นโดยการเกิดเหตุการณ์วิปริตในธรรมชาติต่างๆ เช่นเหตุการณ์สึนามิ หรือปรากฏการณ์ปฏิกิริยาเรือนกระจก (Greenhouse Effect) ที่มีผลกระทบต่อคนทั้งโลก เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เกิดจากน้ำมือมนุษย์ที่ขาดจริยธรรม จากจิตใจที่ขาดความรัก ความเมตตา ความกรุณาต่อธรรมชาติและมนุษย์ด้วยกัน ขาดความรู้ถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่งว่าล้วนอิงอาศัยกัน (ปัจจุจสมุปบาท) การดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและความหมายนั้นต้องมีความรักต่อธรรมชาติเป็นพื้นฐานของชีวิต

อีกทั้งในโลกยุคปัจจุบันมีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรเป็นไปอย่างรวดเร็วและไม่หยุดยั้งซึ่งก่อให้เกิดปัญหาที่เชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ คือ การใช้ทรัพยากรและพลังงานที่เพิ่มขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงและควบคุมไม่ได้และการปลดปล่อยของเสียกลับคืนสู่ธรรมชาติ นอกจากนี้การที่ประเทศมหาอำนาจได้

แย่งชิงทรัพยากรจากประเทศด้อยพัฒนาต่างๆ เพื่อสนองการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยและเกินขอบเขต ซึ่งปัญหาที่กล่าวข้างต้นทั้งหมดนี้ทำให้สภาพแวดล้อมของโลกเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัดเจน ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมกล่าวได้ว่ามี ๓ ประเด็นหลักๆ คือ

๑) ปรากฏการณ์เรือนกระจก (Greenhouse Effect) ซึ่งมีสาเหตุใหญ่จากการใช้เชื้อเพลิงที่เกินขอบเขตทำให้เกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จำนวนมากกลับคืนสู่ชั้นบรรยากาศ รวมทั้งก๊าซชนิดอื่นๆ ซึ่งมีผลทำให้อุณหภูมิของโลกสูงขึ้น อุณหภูมิของโลกที่สูงขึ้นนี้ทำให้ดินฟ้าอากาศฤดูกาลผันผวนแปรปรวน กระแสลมเปลี่ยนทิศ มีการเกิดพายุมากขึ้นและรุนแรงขึ้น^{๑)} ๒) การเกิดฝนกรดซึ่งเป็นอันตรายต่อโลกและสิ่งแวดล้อมอย่างมาก ซึ่งเกิดจากซัลเฟอร์ไดออกไซด์และก๊าซไนโตรเจนออกไซด์จากโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าที่มีการเผาไหม้และถ่านหิน^{๒)} ๓) ชั้นโอโซนในบรรยากาศถูกทำลาย ชั้นโอโซนนี้ทำหน้าที่ปกป้องสิ่งมีชีวิตบนโลกจากรังสีอัลตราไวโอเล็ตที่มีอันตรายถึงชีวิต โดยมีสาเหตุจากการใช้สารคลอโรฟลูออโรคาร์บอนหรือซีเอฟซีส์เกินขนาดในระบบทำความเย็นและผลิตภัณฑ์สเปรย์^{๓)} ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ซึ่งซึ่งปัญหาที่จะเกิดขึ้นเพียงบางส่วนเท่านั้น แต่ก็เป็นที่น่าหวาดกลัวว่าปัญหานี้จะรุนแรงยิ่งขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง ความเสื่อมสภาพที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมของโลกอันเป็นพื้นฐานการดำรงอยู่ของมนุษย์จะถึงจุดวิกฤตในเวลาอันไม่ช้านี้ หากไม่มีการแก้ไขที่มีประสิทธิภาพและการลงมือกระทำอย่างจริงจังและเดี๋ยวนี้

ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมนี้ได้มีการแก้ไขในระดับโลก โดยองค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมว่าด้วยสภาพแวดล้อมของมนุษย์ ที่กรุงสต็อกโฮล์ม ในปี ๑๙๗๒ **ซึ่งถือเป็นการเคลื่อนไหวในระดับโลกเป็นครั้งแรก** แต่เมื่อ ๒๐ ปีผ่านไปนั้นพบว่า สภาพแวดล้อมของโลกกลับเสื่อมโทรมลง จึงได้จัดการประชุมอีกครั้งในระดับโลกที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เป็นการประชุมครั้งที่ ๒ มีมติเห็นชอบออกประกาศหลักการแห่งสิ่งแวดล้อมและร่างแผนปฏิบัติการสำหรับทศวรรษ๑๙๙๑-๑๙๙๙ (พ.ศ.๒๕๓๔-๒๕๔๒) และศตวรรษที่ ๒๑ เพื่อดำเนินการให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เรียกว่า Agenda 21^{๔)} แต่อย่างไรก็ตามยังคงพบว่าประเทศมหาอำนาจที่มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานปริมาณมหาศาล เช่น ประเทศอเมริกาและประเทศญี่ปุ่นกลับไม่

^{๑)} ดูรายละเอียดใน “ดร.อาจอง” เตือนซ้ำเรื่อง “สตอม เซอจ”. ไอทีวิทยาการ, วันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๑ เวลา ๐๘:๕๕ น. www.rssthai.com/reader.php?t=science&r

^{๒)} ดูรายละเอียดใน พันธุมดี เกตะวันดี (แปล), By The Earth Works Group, **๕๐ วิธีพิทักษ์และคุ้มครองโลก**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บีบีทูดี : เอลโล่การพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๖.

^{๓)} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๔)} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, (กรุงเทพฯ : หจก.สามลดา, ๒๕๕๑), หน้า ๕๓-๕๔.

ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวนี้ อันเนื่องมาจากความเป็นห่วงในการเติบโตทางเศรษฐกิจ^๕ สำหรับในประเทศไทยก็มีการสนองตอบกระแสนโยบายด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมขององค์การสหประชาชาติ โดยเริ่มมีการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ.๒๕๒๐-๒๕๒๔) เป็นต้นมา^๖ ถึงปัจจุบัน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) หรือ Agenda 21 ขององค์การสหประชาชาติว่า เป็นการพัฒนาหรือความเจริญทางเศรษฐกิจที่อยู่ภายใต้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม^๗ ซึ่งพระธรรมปิฎกได้แสดงทัศนะว่าการพัฒนาเช่นนี้จะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อคนมีจริยธรรม การรื้อฟื้นและการฟื้นฟูให้ผู้คนมีจริยธรรมเท่านั้นจึงสามารถแก้ปัญหาของโลกใบนี้ได้^๘

จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งมักกล่าวถึงกันในด้านกายภาพนั้น ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขปัญหาด้วยวิทยาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือทางเศรษฐกิจ แต่ไม่ได้กล่าวถึงการนำมิติทางด้านจิตวิญญาณหรือศาสนาเข้ามาเชื่อมโยงสอดประสานในการแก้ปัญหา ศาสนาทุกศาสนาสอนให้มนุษย์รู้เท่าทันตัวเอง และพยายาม ลด ละ เลิก กิเลส ตัณหาของตน ทุกศาสนาสอนว่ามนุษย์ไม่ใช่เพียงก้อนเนื้อที่อยู่เพื่อการบริโภคเท่านั้น แต่เป็นชีวิตที่มีเป้าหมายสูงส่ง^๙ อย่างเช่นศาสนาพุทธคือการก้าวสู่สภาวะที่ดับกิเลสและกองทุกข์^{๑๐} หรือศาสนาคริสต์มีเป้าหมายของชีวิตคือการไปอยู่ร่วมกับพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของพระอาณาจักรของพระองค์ ศาสนาทุกศาสนายังสอนให้มนุษย์เลือกที่จะดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง มีการกินอยู่อย่างพอเพียง ซึ่งตรงกันข้ามกับการดำเนินชีวิตแบบบริโภคนิยมเช่นปัจจุบัน^{๑๑}

พุทธศาสนิกายเถรวาทมีพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกตรัสไว้ว่า “ถ้าประชาชนไม่ประพฤติธรรมการโคจรของพระจันทร์พระอาทิตย์ก็วิปริตอากาศก็วิปริต ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล การผลิตก็

^๕ดูรายละเอียดใน ทวีป ชัยสมภพ (แปล), Susumu Yoda (ผู้แต่ง), ไตรวิภุต : ปัญหาหลัก ๓ ประการที่กำลังคุกคามการอยู่รอดของโลก, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๗.

^๖ดูรายละเอียดใน การวางแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, guru.sanook.com/encyclopedia/. 19 มีนาคม 2552.

^๗ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๖๒.

^๘ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

^๙ดูรายละเอียดใน เดวิด คินส์ลีย์ (เขียน), สภาพรธณ คุมมันตรา (แปล), นิเวศวิทยากับศาสนา (Ecology and Religion), (กรุงเทพฯ : บริษัท แปลนพรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒.

^{๑๐}ดูรายละเอียดใน พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๗๖.

^{๑๑}ดูรายละเอียดใน เดวิด คินส์ลีย์ (เขียน), สภาพรธณ คุมมันตรา (แปล), นิเวศวิทยากับศาสนา (Ecology and Religion), หน้า ๑๒-๑๓.

ไม่ได้ผล ทำให้วิถีชีวิตคนต้องมีปัญหา”^{๑๒} หรือ “...พวกมนุษย์เป็นผู้ไม่ดำรงอยู่ในธรรม นี่เป็นอันตรายของฝนประการที่ ๔...”^{๑๓} ในปัจจุบันสิ่งแวดล้อมวิปริตเปลี่ยนแปลง ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากการที่คนเราดำเนินชีวิตไม่ถูกต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ฟุ่มเฟือย เกินความจำเป็นด้วยความโลภและความประมาท การใช้เทคโนโลยีที่ไม่ได้เป็นไปเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่กลับก่อให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม และการระบายของเสียกลับคืนสู่ธรรมชาติในปริมาณมากเกินกว่าที่จะย่อยสลายได้ในเวลาที่เหมาะสม หากผู้คนในสังคมมีจริยธรรม นั่นคือ **“มีความกตัญญูทุกเวทีเป็นคุณธรรมพื้นฐานในจิตใจ” เขาจะไม่ขโมยธรรมชาติ จะมีความเคารพต่อทุกสรรพชีวิตทุกสรรพสิ่งและธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นป่าเขา แม่น้ำ ทะเล ลำธาร ดิน หิน แร่ธาตุ อากาศ พืชและสัตว์หรือทั้งระบบนิเวศน์ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้านจิตสำนึกของผู้คนจะทำให้รู้ถึงคุณค่าและความหมายของการดำรงชีวิตว่าต้องมีความรักและเคารพต่อธรรมชาติเป็นพื้นฐาน เห็นความเชื่อมโยงอิงอาศัยกันของทุกสรรพสิ่ง จะมีความรู้สึกอ่อนโยนเห็นความสำคัญของทุกสรรพสิ่งและต้องการที่จะทดแทนบุญคุณ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จึงจะทำให้สามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน เมื่อมนุษย์รักและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมก็จะอำนวยประโยชน์และความสุขแก่มนุษย์ด้วยเช่นกัน**

สภาพปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่ร้ายแรงที่สุดปัญหาหนึ่งในปัจจุบัน ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของมนุษย์ทุกคนบนโลกใบนี้ ในปัจจุบันการดำรงอยู่ของมนุษย์ สังคม และธรรมชาติแวดล้อมไม่ประสานสัมพันธ์และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่กลมกลืนและสมดุล ซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้มนุษยชาติพินาศสูญสิ้นไปได้ สิ่งแวดล้อมที่ดีจะช่วยสร้างมนุษย์ที่ดีและเอื้ออำนวยประโยชน์ ตลอดจนให้ความคุ้มครองต่อมนุษย์^{๑๔} แต่เมื่อมนุษย์ทำลายสภาพแวดล้อมถึงขั้นวิกฤต ธรรมชาติย่อมลงโทษมนุษย์ตอบแทนด้วยการเกิดภัยพิบัติต่างๆ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง พายุร้ายแรง ภาวะเรือนกระจก (Greenhouse Effect) และยิ่งก่อให้เกิดโรคร้ายต่างๆ เช่น มะเร็งผิวหนัง เป็นต้น

สภาพแวดล้อมทางอากาศของโลกยุคปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าเข้าขั้นวิกฤต ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ร้ายแรงมากและเป็นภัยร้ายของโลกใบนี้^{๑๕} ชั้นบรรยากาศของโลกถือว่าเป็นส่วนที่อ่อนไหวที่สุดของ

^{๑๒} อด.จตุกก (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕-๑๑๖. (อ้างใน พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑.)

^{๑๓} อด.ปญจก (ไทย) ๒๒/๑๙๗/ ๓๓๗-๓๓๘.

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **ศิลปะศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพฯ : คณะศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๗.

^{๑๕} ดูรายละเอียดใน อัล กอร์ (เชียน), คุณากร วาณิชยวิรุฬห์ (แปล), **An Inconvenient Truth โลกร้อน ความจริงที่ไม่มีใครอยากฟัง**, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, ๒๕๕๑), บทนำ.

ระบบนิเวศน์โลกเนืองจากความบางของชั้นบรรยากาศน้เอง การเพิ่มขึ้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจกที่ลัค่าญทำให้อุณหภูมิอากาศที่บางๆ น้หนาขึ้น^{๑๖} อันทำใหเกิดวิกฤตสภาพอากาศ หรือวิกฤตลิ่งเวดลัอมประการที่ ๑ คือ “ปฏิกริยาเรือนกระจก” ซึ่งเมือทำหน้าที่ตามปกติจะช่วยให้โลกของเราอบอุ่น แต่ในช่วงสองศตวรรษที่ผ่านมาคาร์บอนไดออกไซด์ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วถึง ๒๕%^{๑๗} เมื่อก่อนสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรม (ศตวรรษที่ ๑๘) นั้น ชั้นบรรยากาศของโลกมีคาร์บอนไดออกไซด์ราว ๒๘๐ พีพีเอ็ม (parts per million) ซึ่งทำใหอุณหภูมิเฉลี่ยของโลกเหมาะสมกับการเจริญเติบโตของพืชพันธุ์ การดำรงชีวิตของมนุษย์และสัตว์ กระทั่งการเปลี่ยนฤดูกาลที่ดำเนินไปอย่างเบ็นปกติ แต่ท้นที่ที่เราเผา ถ่านหิน แก๊ส และน้ำมันฯ ตัวเลข ๒๘๐ ก็เพิ่มขึ้นเมื่อเราเริ่มวัดค่าใหม่ในปลายทศวรรษ ๑๙๕๐ ตัวเลขดังกล่าวเพิ่มสูงถึง ๓๑๕ และ ๓๘๐ ในปัจจุบัน หรือเพิ่มขึ้นคร่าวๆ ปีละ ๒ พีพีเอ็มและหากอยู่ในระดับ ๔๕๐ พีพีเอ็มคือจุดวิกฤตที่นั่นคือน้ำแข็งในกรีนแลนด์และทางตะวันตกของแอนตาร์กติกละลาย ตามมาด้วยระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้นอย่างใหญ่หลวง ตัวเลขนี้ควรเบ็นเป้าหมายที่โลกพยายามหลีกเลี่ยง และเรามีเวลาไม่มากนักหากเรารักษาระดับการเพิ่มขึ้นของคาร์บอนไดออกไซด์ไว้ที่ปีละ ๒ พีพีเอ็ม เราก็เหลือเวลาเพียง ๓๕ ปีเท่านั้น^{๑๘}

“ภาวะโลกร้อน” จะทำให้โลกเราอาจต้องเผชิญกับหายนะภัยต่างๆ มากมาย นอกจากการละลายของน้ำแข็งทั่วโลกที่จะทำให้น้ำทะเลสูงขึ้นได้ถึง ๒๐ ฟุตแล้ว ภาวะโลกร้อนยังคุกคามรูปแบบการไหลเวียนของกระแสน้ำในมหาสมุทรและกระแสลมทั่วโลก^{๑๙} เราเริ่มเผชิญกับคลื่นความร้อนรุนแรง ซึ่งนักวิทยาศาสตร์บอกว่าจะกลายเป็นเรื่องธรรมดาสามัญในอนาคตหากภาวะโลกร้อนยังไม่ได้รับการแก้ไข ในปี ๒๐๐๓ ที่ยุโรปประสบคลื่นความร้อนได้คร่าชีวิตคนไปถึง ๓๕,๐๐๐ คน ในปี ๒๐๐๕ อุณหภูมิของหลายๆ เมืองในสหรัฐอเมริกามีอุณหภูมิสูงกว่า ๑๐๐ องศาฟาเรนไฮด์ อุณหภูมิที่เพิ่มขึ้นในทุกทวีปทั่วทั้งโลกรวมทั้งในมหาสมุทรของเราด้วย เมื่อมหาสมุทรอุ่นขึ้นพายุก็รุนแรงขึ้นในปี ๒๐๐๔ มีพายุเฮอริเคนกำลังแรงผิดปกติเคลื่อนเข้าสู่ฝั่งมลรัฐฟลอริดาถึง ๔ ลูก ญีปุ่นมีไต้ฝุ่นพัดเข้าถล่มมากถึง ๑๐ ลูก ในปี ๒๐๐๕ เฮอริเคนแคทรินาเบ็นพายุเฮอริเคนที่รุนแรงและสร้างความเสียหายมากที่สุดในปีประวัติศาสตร์ของสหรัฐอเมริกา ในปีเดียวกัน (๒๐๐๕) ยุโรปได้เผชิญกับน้ำท่วมรุนแรงหลายระลอก

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒-๒๗.

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน พันธุมดี เกตวันดี (แปล), By The Earth Works Group, ๔๐ วิธีพิทักษ์และคุ้มครองโลก, หน้า ๑๒.

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน บิล แมทคิบเบน (เขียน), สมการใหม่ของ วิกฤตคาร์บอน, วารสาร National Geographic (ฉบับภาษาไทย), ฉบับที่ ๗๕, (ปี ๒๕๕๐), : ๔๓ - ๔๔.

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน อัล กอร์ (เขียน), คุณากร วาณิชวิรุฬห์ (แปล), An Inconvenient Truth โลกร้อน ความจริงที่ไม่มีใครอยากฟัง, บทนำ.

แต่ภาวะโลกร้อนก็ไม่เพียงก่อให้เกิดน้ำท่วมเท่านั้น แต่ยังทำให้ภัยแล้งรุนแรงขึ้นด้วยเนื่องจากอุณหภูมิของบรรยากาศที่สูงขึ้นจะดูดเอาความชื้นออกไปจากดินด้วยภาวะโลกร้อนจึงมีส่วนให้ทะเลทรายขยายตัวขึ้นทั่วโลกในทศวรรษที่ผ่านมา^{๒๐} จะเห็นได้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเข้าขั้นวิกฤติไม่ว่าจะเป็นพายุรุนแรง (เฮอริเคน) ที่ถล่มอเมริกา น้ำท่วมในยุโรปหรือการเกิดคลื่นความร้อนอีกทั้งน้ำแข็งจากขั้วโลกที่กำลังละลายก็กำลังจะนำมาซึ่งภัยพิบัติอันใหญ่หลวง

ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมประการที่ ๒ คือ ฝนกรด ซึ่งเกิดจาก “กำมะถันและก๊าซไนโตรเจนออกไซด์^{๒๑} รวมถึงก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์^{๒๒}” เป็นมลพิษจากโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าจากการเผาถ่านหินและน้ำมันตลอดจนมลพิษจากยานพาหนะมลพิษเหล่านี้เมื่อตกกลับมายังพื้นโลกในลักษณะฝนหรือหิมะจะมีสภาพเป็นกรดและจะทำลายพืชและสัตว์ที่อยู่ในแม่น้ำทำลายป่า และกัดกร่อนบ้านเรือน^{๒๓} ตามสถิติเก่า ในปี ๒๕๒๙ ฝนกรดทำให้ยุโรปเสียป่าไป ๑๙๐ ล้านไร่และฝนกรดก็ทำให้ทะเลสาบกลายเป็นทะเลสาบตาย คือไม่มีสัตว์มีชีวิตอาศัยอยู่ได้ในสวีเดนตายไป ๑,๘๐๐ แห่ง^{๒๔} สำหรับในประเทศไทยโรงไฟฟ้าแม่เมาะจังหวัดเชียงใหม่ปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ทำให้ประชาชนรอบๆ บริเวณเจ็บป่วยเป็นจำนวนมากและถึงกับมีผู้เสียชีวิต^{๒๕} เป็นต้น

สำหรับ**ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมประการที่ ๓ นั้นคือ ชั้นของโอโซนที่ถูกทำลาย** ซึ่งอยู่ในบรรยากาศชั้นสตราโตสเฟียร์ที่สูงขึ้นไป ๖-๓๐ ไมล์ ทำหน้าที่เป็นเกราะกำบังพื้นผิวของโลกจากรังสีอัลตราไวโอเล็ตจากดวงอาทิตย์ที่เป็นอันตรายต่อมนุษย์ที่ทำให้เกิดมะเร็งผิวหนัง ต้อกระจก มีผลต่อระบบภูมิคุ้มกันของมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีผลในการลดผลผลิตทางการเกษตรและจำนวนปลาในน้ำ^{๒๖} จากการใช้สารคลอโรฟลูออโรคาร์บอน CFCs, ฮาลอนส์ และสารเคมีอื่นๆ สาร CFCs เป็นสารที่ใช้ในระบบทำความเย็นปัจจุบันได้ถูกห้ามใช้เนื่องจากตัวมันเองเข้าไปทำลายชั้นโอโซนและเป็นก๊าซเรือนกระจกที่มีปฏิกิริยารุนแรงมาก^{๒๗} แต่เป็นที่น่ายินดีว่าในปัจจุบันไม่มีการใช้สารนี้แล้ว แม้ว่าจะต้องใช้

^{๒๐} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔ - ๑๑๒.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน พันธุมดี เกตะวันดี (แปล), By The Earth Works Group, ๕๐ วิธีพิทักษ์และคุ้มครองโลก, หน้า ๑๔.

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๔๐-๔๑.

^{๒๓} ดูรายละเอียดใน พันธุมดี เกตะวันดี (แปล), By The Earth Works Group, ๕๐ วิธีพิทักษ์และคุ้มครองโลก, หน้า ๑๔.

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๔๐-๔๑.

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน กฟผ.ยอมไม่อุทธรณ์กรณีโรงไฟฟ้าแม่เมาะ, www.bangkokbiznews.com/home/detail/business, ๕ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๒๖} ดูรายละเอียดใน พันธุมดี เกตะวันดี (แปล), By The Earth Works Group, ๕๐ วิธีพิทักษ์และคุ้มครองโลก, หน้า ๑๔.

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน อัล กอร์ (เขียน), คุณากร วาณิชชัยวิรุฬห์ (แปล), An Inconvenient Truth โลกร้อน ความจริงที่ไม่มีใครอยากฟัง, หน้า ๒๘.

เวลาอีกนานกว่ารัฐโหวโอโซนจะหายไปก็ตาม^{๒๘}

สำหรับปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เป็นผลพวงจากภาวะโลกร้อนในเอเชียและประเทศไทย เช่น พายุไซโคลนนาร์กีสที่ซัดถล่มประเทศพม่าแถบเมืองย่างกุ้งเมื่อพฤษภาคม ๒๕๕๑ ทำให้ผู้คนล้มตายไปหลายหมื่นคนและไร้ที่อยู่อาศัยกว่าแสนคน^{๒๙} สำหรับในประเทศไทย ดร.อาจอง ชุมสาย ให้ข้อมูลว่าเมื่อปีที่แล้วได้เกิดพายุวงช้าง (ทอร์นาโด) แถบจังหวัดระยอง ชลบุรี ยกบ้านของประชาชนไปทั้งหลัง ซึ่งพายุดังกล่าวไม่เคยเกิดมาก่อนในประเทศไทย และกล่าวถึงสภาพดินฟ้าอากาศที่แปรปรวนเปลี่ยนแปลง เช่น การเกิดหิมะตกที่ประเทศต่างๆ ที่ไม่เคยเกิดมาก่อนในปีที่แล้ว เช่น ประเทศเวียดนามฯ และในอีกไม่กี่ปีข้างหน้าอาจจะมีหิมะตกในประเทศไทย ดร.อาจอง กล่าวถึงการขาดแคลนน้ำจืดที่สามารถเกิดขึ้นได้ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า เนื่องจากต้นกำเนิดของแม่น้ำโขงซึ่งอยู่บนเทือกเขาหิมาลัยที่ปกคลุมไปด้วยน้ำแข็งนั้น กำลังละลายเนื่องจากสภาวะโลกร้อน ในขณะที่น้ำจืดกำลังจะขาดแคลนแต่ในขณะเดียวกันน้ำในทะเลกลับสูงขึ้น ดร.อาจอง ได้แนะนำให้รัฐบาลเตรียมแผนย้ายกรุงเทพฯ ภายใน ๖ ปี เพราะอีกประมาณ ๑๐ ปีข้างหน้ากรุงเทพฯ จะเริ่มมีน้ำเค็มคือระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้นเอ่อล้นเข้ามาตามแม่น้ำลำคลองซึ่งการดำรงชีวิตคนกรุงเทพฯ จะเป็นไปได้ด้วยความยากลำบากขึ้นจนอยู่ต่อไปไม่ได้และภายในอีก ๓๐ ปีข้างหน้ากรุงเทพฯ ก็จะมีจมอยู่ในน้ำซึ่งดร. อาจอง ชุมสายได้แนะนำว่าสถานที่ที่ปลอดภัยคือ ภาคอีสาน และภาคเหนือและการเพิ่มขึ้นของน้ำทะเลจะทำให้น้ำหนักในส่วนของน้ำและแผ่นดินไม่สมดุลกันโลกจะต้องมีการปรับตัวด้วยการปรับแกนหมุนของโลกหรือการเคลื่อนตัวของเปลือกโลก (แผ่นดิน) ซึ่งคาดว่าจะน่าจะเป็นประการหลังมากกว่า^{๓๐} แต่ไม่ว่าจะเกิดปรากฏการณ์ใดก็ตามก็เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการสูญเสียของชีวิตและทรัพย์สินอย่างมหาศาล เราจึงควรเริ่มต้นกันตั้งแต่เดี๋ยวนี้อย่างจริงจังและด้วยวิธีที่มีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาดังกล่าวนี้

การแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม

การแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมด้วยศาสตร์สมัยใหม่

การแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถทำร่วมกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจได้ และเราทุกคนต่างต้องตระหนักว่าเราเป็นส่วนหนึ่งในทางออกของปัญหานี้และการมีความตั้งใจจริงในการที่จะลดการใช้พลังงานหรือลดการปล่อยคาร์บอนลงให้น้อยที่สุดเท่าที่จะมากได้ทั้งในภาคอุตสาหกรรมและภาค

^{๒๘} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๔.

^{๒๙} ดูรายละเอียดใน hilight.kapook.com/view/23666-212k, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

^{๓๐} ดร.อาจอง ชุมสาย, การบรรยายพิเศษ พระพุทธศาสนาในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม, ๘ มกราคม ๒๕๕๒, เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๓๐ น., ณ ห้อง ๒๐๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, บรรยายพิเศษของวิชา "สัมมนาพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่" ตามหลักสูตรปริญญาเอก แบบ ๒.๑

ครัวเรือนจึงใคร่ขออัญเชิญพระราชดำรัสของพระเจ้าอยู่หัวในการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมและทัศนะของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาและทางสิ่งแวดล้อม คือ

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๓๒ “...การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐบาลและเอกชนและจะต้องได้รับความสนใจทั้งในระดับนโยบายระดับการวางแผนและระดับปฏิบัติ”^{๓๑}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) แสดงทัศนะว่า การแก้ปัญหาให้กระทำที่แกนการพัฒนาเดิม คือ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั่นคือ วิทยาศาสตร์นอกจากจะสร้างเทคโนโลยีเพื่อทำการผลิตแล้วยังต้องหาทางป้องกันและแก้ไขปัญหาเทคโนโลยีต้องมีทิศทางใหม่ ด้วยการผลิตที่เกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม และสำหรับเศรษฐกิจ หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจมีการผลิตและการบริโภคเป็นต้นนั้น จะต้องเป็นไปในทางที่เกื้อกูลสิ่งแวดล้อมเช่นกันและมีการแบ่งปันเฉลี่ยรายได้ให้สม่ำเสมอเพราะหากมีคนยากจนก็ต้องบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้หมดไป เช่น การทำลายป่าไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นโดยเฉพาะการเมือง เช่น นโยบายของรัฐการออกกฎหมายการเก็บภาษีและงบประมาณ เป็นต้น และที่สำคัญคือ การศึกษาที่ถือเป็นแกนกลางของการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนานี้จะสำเร็จได้ก็คือการมีจริยธรรมของคน^{๓๒}

อัล กอร์ ให้ทัศนะว่า ทุกคนมีส่วนในการแก้ปัญหาวิกฤตสภาพอากาศ ด้วยการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต การเปลี่ยนแปลงนี้ครอบคลุมตั้งแต่เรื่องเล็กน้อย เช่น การเปลี่ยนการใช้หลอดประหยัดไฟ การเดิน การขี่จักรยาน การใช้ขนส่งมวลชน แทนการใช้รถยนต์ส่วนตัว หรือการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่จากการใช้น้ำมันและถ่านหินไปสู่การใช้พลังงานทดแทน แต่เรื่องที่สำคัญนี้ไม่ได้รับการยอมรับจากบริษัทที่สร้างผลกำไรมหาศาลและเป็นผู้ปล่อยคาร์บอนออกสู่บรรยากาศในปริมาณสูงๆ เช่นเดียวกับประเทศมหาอำนาจที่ไม่เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้ทำให้โลกร้อนขึ้น และความพยายามที่จะหยุดยั้งภาวะโลกร้อนจะส่งผลเสียต่อเศรษฐกิจ^{๓๓} แต่อย่างไรก็ตามหากได้เปลี่ยนทัศนะคติมีเจตจำนงที่แน่วแน่ในการแก้ปัญหาสภาพโลกร้อนร่วมกันในระดับโลก เราก็น่าจะประสบความสำเร็จเช่นเดียวกับในครั้งสันติสัญญามอนทรีออลที่ถือว่าเป็นสัญญาระหว่างประเทศที่ประสบความสำเร็จสูงสุด ที่พบว่าไม่มีการใช้สาร

^{๓๑} ราชบัณฑิตยสถาน, การประชุมทางวิชาการของราชบัณฑิตยสถาน เรื่อง สิ่งแวดล้อม : ผลกระทบต่อสังคมไทย, ต่อสังคมไทย, วันที่ ๑๗-๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๗, ณ โรงแรมรอยัลลิตต์, เนื่องในโอกาส วันสถาปนาราชบัณฑิตยสถานครบ ๖๐ ปี, หน้า ๓๗.

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๗๑-๗๒.

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน อัล กอร์ (เขียน), คุณากร วาณิชวิรุฬห์ (แปล), An Inconvenient Truth โลกร้อน ความจริงที่ไม่มีใครอยากฟัง, หน้า ๒๘๔-๒๘๖.

CFCs อีกในปัจจุบันและความพยายามในครั้งใหม่ก็น่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงก้าวสำคัญ แม้การควบคุมก๊าซเรือนกระจกนั้นจะยากกว่ากรณี CFCs มากก็ตาม^{๓๔}

กล่าวโดยสรุปคือ การแก้ปัญหาวิกฤตสภาพแวดล้อมนี้ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการร่วมมือกันในระดับโลก เช่นเดียวกับในครั้งสนธิสัญญามอนทรีออล ด้วยการทำสัญญาาระหว่างประเทศ แล้วกำหนดเป็นนโยบายของรัฐ ออกเป็นกฎหมายฯ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน มีการดำเนินการทั้งในระดับนโยบาย การวางแผนและปฏิบัติการ การพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและเศรษฐกิจต้องเป็นไปในทิศทางที่การเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้เราทุกคนก็มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหานี้ ด้วยการบริโภคให้น้อยลงและอนุรักษ์ให้มากขึ้น ตลอดจนการปลูกต้นไม้และเพิ่มพื้นที่ป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ที่มีประสิทธิภาพ สิ่งทั้งหมดนี้เกิดขึ้นได้หากทุกคนที่เกี่ยวข้องมีทัศนคติที่ถูกต้องและมีเจตจำนงที่แน่วแน่ในการร่วมกันแก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ถึงแม้ว่า ณ ขณะนี้สิ่งเหล่านี้ยังไม่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมนักก็ตาม

การใช้วิถีทางพระพุทธศาสนาในการแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม

จากที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าได้มีการเตรียมการแก้ไขวิกฤตสิ่งแวดล้อมไว้ในหลายด้านด้วยกัน แต่วิธีการดังกล่าวยังคงดูเหมือนไม่ได้ถูกนำมาใช้ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมเท่าใดนัก ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงยังคงทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ปัญหานี้ยังไม่ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนหรือทุกคนที่เกี่ยวข้องนั้น ก็เนื่องมาจาก **“กิเลส - ตัณหา”** และ**จากลัทธิบริโภคนิยม** อาจกล่าวได้ว่าสังคมโลกยุคปัจจุบันตกอยู่ภายใต้ลัทธิบริโภคนิยม ซึ่งเป็นลัทธิที่เน้นการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยและเกินความจำเป็น ให้คุณค่าความหมายและเป้าหมายของชีวิตคือการได้เสพย์สุขจากการบริโภค ทำให้ผู้คนในสังคมถูกหลอกให้ขาดความสำนึกในการบริโภคในสิ่งที่เกินความจำเป็นเหตุผลก็เพื่อเป้าหมายทางการค้าให้มีผลกำไรสูงสุด ลัทธินี้ทำให้ศีลธรรมของคนเสื่อมทรามลงไป จิตใจผู้คนมีความหยาบกระด้างมากขึ้น คุณธรรมไม่มีความหมายในตัวเอง คุณธรรมจะมีความหมายในเมื่อนำไปสู่ความสำเร็จ ความสำเร็จคือความสุข คุณธรรมจึงถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ถูกใช้เพื่อหาความสุขเท่านั้น^{๓๕} คนในยุคนี้จึงมีค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง มีความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มีจิตใจที่ขาดความรัก ความเมตตา - ความกรุณาต่อธรรมชาติและมนุษย์ด้วยกัน ขาดความเคารพต่อธรรมชาติ และความต้องการที่จะทดแทนบุญคุณ **คุณธรรมด้านความกตัญญูทเวที**จึงเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้กับผู้คนในสังคม เพื่อให้เขาเป็นผู้มีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมการแก้ไขวิกฤตสิ่งแวดล้อมด้วยวิทยาการสมัยใหม่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๓๕.

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน www.geocities.com/tribasket/cp1.doc, 25 February, 2009.

และเทคโนโลยี การวางแผนทางเศรษฐกิจการออกกฎหมายและนโยบายต่างๆ จึงจะได้ผลและเกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่ายทุกกิจกรรมของสังคมอย่างสมดุลและลงตหรือการมีส่วนร่วมของผู้คนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น ผู้คนในสังคมก็จะร่วมมือกันอย่างจริงจังทุกวิถีทางด้วยความมานะพยายาม ในทุกระดับทุกภาคส่วนทุกคนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้โลกใบนี้กลับมามีอากาศที่บริสุทธิ์และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพที่ดีขึ้น การดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพและคุณค่าเช่นที่เคยเป็นมา จะไม่เกิดสภาวะวิกฤตทางธรรมชาติต่างๆ เช่นที่พบในช่วงไม่กี่ทศวรรษนี้

คุณธรรมด้านความกตัญญูทเวที่อันเป็นสิ่งทีควรปลูกฝังให้เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจให้อยู่ในการดำเนินชีวิตนั้นความกตัญญูนี้เป็นหนึ่งในมงคลชีวิต ๓๘ ประการ อันเป็นธรรมนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ หรือสิ่งทีทำให้มีโชคดี^{๓๖} มีความหมายคือ รู้อุปการคุณทีท่านทำให้ รู้คุณท่าน^{๓๗} กตัญญูทเวที คือ ผู้รู้อุปการะทีเขาทำแล้วและตอบแทน, ผู้รู้จักคุณค่าแห่งการกระทำทีของผู้อื่น และแสดงออกเพื่อบูชาความดีนั้น^{๓๘} คุณธรรมข้อนี้ถือได้ว่าเป็นคุณธรรมทีช่วยการพัฒนาไปสู่ความละเอียด ประณีตยิ่งขึ้นและให้เจริญขึ้นในคุณธรรมอื่นๆ จึงทำให้ผู้คนมีธรรมะในวิถีการดำเนินชีวิตมนุษย์ก็ จะดำเนินชีวิตได้ถูกต้องและตั้งงามปัญหาสิ่งแวดล้อมก็ จะไม่เกิดขึ้น

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า **การรักษาธรรมชาติแวดล้อมเป็นการปฏิบัติธรรมเรื่องความกตัญญูทเวที** ซึ่งทำให้เกิด “ปฏิรูปเทสวสะ” คือสิ่งแวดล้อมทีดี จะนำพาเราไปสู่ความเจริญงอกงามเหมือนกับล้อรถล้อหนึ่งประกอบเข้าในล้อทีเหลือ คือการคบคนดีวางตัวดีและพื้น เดิมดี พาเราไปสู่ความเจริญ^{๓๙} การอยู่ในสิ่งแวดล้อมทีเหมาะสมจะพัฒนาชีวิตให้มีธรรม เมื่อมนุษย์มีธรรม สิ่งแวดล้อมก็ จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมก็ จะรักษาสิ่งแวดล้อมไม่ได้ และจะทำลายสิ่งแวดล้อมพวกเขาขอยืมแผ่นดินโลกอันเป็นมรดกของลูกหลานมาอยู่อาศัยชั่วคราวและจะต้องใช้คืนพวกเขาไปในสภาพทีสมบูรณ์ ถ้ามนุษย์อยู่อย่างถูกต้องตามหลักศาสนาปัญหาสิ่งแวดล้อมก็คลี่คลายไป ถ้ามนุษย์มีศาสนาธรรมไม่ว่าของศาสนาใดก็ จะเอื้ออำนวยให้สิ่งแวดล้อมทีดีของโลกนั้นอยู่ คู่กับมนุษย์ทั้งหลายต่อไป^{๔๐}

ในครั้งพุทธกาล **พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พระมีความเคารพในธรรมชาติแวดล้อม ทรงเห็นคุณประโยชน์ของธรรมชาติจึงทรงสอนให้มีความกตัญญูและอนุรักษ์ธรรมชาติ** พระพุทธองค์ทรง

^{๓๖} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๓๒๐-๓๒๑.
^{๓๗} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๕.
^{๓๘} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๗๘.
^{๓๙} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**, หน้า ๑๖.
^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐ - ๒๑.

บัญญัติวินัย “ห้ามพระตัดต้นไม้ห้ามขุดดิน ห้ามถ้ำยอจจาละ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนต้นไม้ หรือในแม่น้ำลำธาร”^{๔๑} คำสอนเหล่านี้แสดงถึงการกล่อมเกล่าให้พระใกล้ชิดกับธรรมชาติมีความกตัญญูต่อธรรมชาติ เช่นเดียวกับมนุษย์เมื่อได้รับประโยชน์จากธรรมชาติแล้วต้องกตัญญูรู้คุณและถนอมรักษาธรรมชาติ พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้กตัญญูคือรู้คุณค่าของธรรมชาติ และมีกตเวทิตีคือตอบแทนคุณของธรรมชาติ ผู้ใดได้รับประโยชน์จากธรรมชาติแล้วยังคิดทำลายธรรมชาติ ผู้นั้นเป็นคนทรยศต่อมิตร คือ “นั่งหรือนอนอยู่ใต้ร่มเงาของต้นไม้ได้ไม่ควรหักรานกิ่งใบของต้นไม้ นั้น ผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวแท้ๆ”^{๔๒} การได้อาศัยร่มเงาของต้นไม้แล้วต้นไม้ถือว่าเป็นมิตรของเรา เราจึงไม่มีเหตุผลอะไรที่จะไปหักรานกิ่งใบของต้นไม้และถ้าทำเช่นนั้นนั้นก็ถือว่าเป็นการทำร้ายมิตร

ด้วยเหตุที่ความกตัญญูทศวรรษ จัดว่าเป็นคุณธรรมของคนดี ดังภาษิตว่า “นิमितต์ สาธุรูปานํ กตญญูกตเวทิตา” นั่นคือ มีความหมายว่า “ความกตัญญูรู้คุณและประกาศตอบแทนคุณนั้นให้ปรากฏ เป็นเครื่องหมายของคนดี” เราจึงเห็นได้ว่าในจริยวัตรของคนดีทั้งหลายล้วนแต่มีความกตัญญูทศวรรษที่ทั้งสิ้นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้มีความกตัญญูอย่างยิ่ง **พระพุทธองค์ทรงแสดงความกตัญญูต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** พระองค์ทรงรำลึกถึงต้นมหาโพธิ์ที่ให้ร่มเงาแก่พระองค์จนได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงประทับยืนห่างจากต้นมหาโพธิ์พอประมาณ ประทับยืนอาพระหัตถ์ชวา ทาบบนพระหัตถ์ซ้าย จ้องพระเนตรไม่กะพริบไปที่ต้นมหาโพธิ์ที่พระองค์ทรงตรัสรู้เป็นเวลา ๗ วัน เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณต้นไม้ เราเรียกพระปางนี้ว่า ปางถวายเนตร เป็นพระประจำวันของผู้เกิดวันอาทิตย์^{๔๓} พระปางนี้จึงเป็นปางที่มาจากที่พระพุทธองค์ได้ทรงเห็นคุณค่าและมีความกตัญญูต่อธรรมชาติ พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมอย่างยิ่ง หากกล่าวด้วยภาษาสมัยใหม่แบบสามัญชนก็คงได้ว่าพระองค์ทรงเป็นนกออู๋รักษ์สิ่งแวดล้อม

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เหมาะสมหรือ “ปฏิรูปทะเลสาบ” จัดเป็นมงคลชีวิต ข้อที่ ๔ มงคลข้อนี้เอื้อต่อการพัฒนาและเจริญในคุณธรรมของมนุษย์ เช่น พระพุทธองค์ที่ทรงบำเพ็ญเพียรในป่าและได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงแสวงหาสถานที่ที่มีธรรมชาติแวดล้อมสวยงามรื่นรมย์ แล่งดงาม ซึ่งจะช่วยให้เกิดความคิดและจิตใจและฝึกฝนพัฒนาตนจนเข้าถึงธรรม พระองค์ทรงตรัสถึงธรรมชาติและสภาพแวดล้อมแห่งนั้นว่า

...ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นแสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า เมื่อเที่ยวจาริกไปในแคว้นมคธโดยลำดับ ได้ไปถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้เห็นภูมิประเทศอันรื่นรมย์ มีราวป่าที่น่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีที่น้ำสะอาดดี น้ำรื่นรมย์

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๔๒} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๕๑/๓๔๗, (ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.)

^{๔๓} ดูรายละเอียดใน พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**, หน้า ๑๔.

มีโครงการที่ตั้งอยู่โดยรอบ เราจึงคิดว่า ภูมิภาคเป็นที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าเป็นที่น่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำนน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโครงการที่ตั้งอยู่โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร เราจึงนั่ง ณ ที่นั้นด้วยคิดว่า ที่นี่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร^{๔๔}

จากข้อความข้างต้น ก็เป็นการยืนยันว่าสภาพแวดล้อมมีความสำคัญมากต่อความเจริญต่อการพัฒนาตนจนบรรลุสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิต สำหรับตัวอย่างของนักปราชญ์รุ่นหลังเช่น **เซอร์ไอแซค นิวตัน** ท่านเป็นนักวิทยาศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ท่านหนึ่งของโลก **การค้นพบทฤษฎีที่สำคัญของท่านมักจะเกิดเมื่อท่านอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ** เช่น เมื่อท่านนั่งอยู่ใต้ต้นแอปเปิ้ลและเห็นผลแอปเปิ้ลตกลงสู่พื้น ท่านจึงได้ค้นพบ “ทฤษฎีแรงโน้มถ่วงของโลก” ซึ่งสามารถอธิบายถึงแรงดึงดูดทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกและเป็นแรงที่ทำให้ โลก ดวงจันทร์ ดาวเคราะห์และต่างๆ อยู่ในระบบสุริยะ^{๔๕} และจากการค้นพบของท่านในครั้งนี้ก็ทำให้ศาสตร์ทางด้านฟิสิกส์และดาราศาสตร์เจริญก้าวหน้าจนถึงยุคปัจจุบันที่เราสามารถส่งยานอวกาศไปสู่ดาวเคราะห์อื่นได้ เป็นต้น

จะเห็นว่าหากเราได้อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ร่มรื่นสวยงามอันเป็นที่เจริญตาแล้ว ย่อมทำให้ผู้ที่ได้สัมผัสธรรมชาติเกิดความเจริญใจ สามารถพัฒนาศักยภาพของตนให้ถึงเป้าหมายที่ต้องการตั้งตัวอย่างที่แสดงข้างต้นแล้วนั้น ผู้อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมยังจะได้กุศลผลบุญที่ไม่สามารถจะคณานับดังพระพุทธรูปที่ปรากฏใน **“วนโรปสูตร”** คือ **“ชนเหล่าใด ปลูกป่า ปลูกสวน สร้างสะพาน สร้างโรงน้ำ ขุดบ่อน้ำ บริจาคอาคารที่พักอาศัย ชนเหล่านั้นได้บุญตลอดเวลา ทั้งกลางวันและกลางคืน”**^{๔๖} ทั้งนี้เพราะการรักษาธรรมชาติแวดล้อม ขุดบ่อน้ำปลูกต้นไม้ เหล่านี้เป็นประโยชน์ไพศาลต่อประชาชนในสังคมทั้งหมด ใครมาใช้ประโยชน์เมื่อไร คนที่ปลูกที่สร้างก็ได้บุญเมื่อนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ผู้ทำย่อมได้บุญตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน^{๔๗} สภาพแวดล้อมในปัจจุบันมีความแตกต่างจากครั้งพุทธกาลอยู่ค่อนข้างมาก เนื่องด้วยความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งแม้ว่าจะสร้างความเจริญความสะดวกสบาย แต่ก็ยังสร้างวิกฤตทางสิ่งแวดล้อมเช่น ภาวะโลกร้อน เป็นต้น ซึ่งเป็นภัยร้ายแรงที่กำลังคุกคามโลกอยู่ในขณะนี้ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนอกจากที่กล่าวไว้ใน “วนโรปสูตร” แล้วนั้นจึงอาจตีความให้ร่วมสมัยว่ารวมถึงการออกกฎหมาย นโยบายหรือการลดการใช้พลังงานลงไม่

^{๔๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๙/๓๐๓ - ๓๐๔.

^{๔๕} <http://www.rmutphysics.com/charud/specialnews/2/scientist/scientist2/newton.htm>, 26 February, 2009.

^{๔๖} ส.สคถ ๑๕/๔๗/๓๕. (อ้างใน พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**, หน้า ๑๖.)

^{๔๗} ดูรายละเอียดใน พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**, หน้า ๑๖.

ว่าด้วยวิถีใดๆ เช่นการบริโภคให้น้อยลงและอนุรักษ์ให้มากขึ้น เป็นต้น ดังนั้น หากเราร่วมมือกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยจิตที่เป็นกุศล ด้วยจิตที่รู้ถึงบุญคุณของสิ่งแวดล้อมและต้องการที่จะทดแทนคุณด้วยวิถีต่างๆ นั้นย่อมได้กุศลผลบุญที่ยากจะคณานับได้เช่นเดียวกับที่ปรากฏใน “วนโรสุตฺร” เนื่องจากเราได้ทำหน้าที่ป้องกันมหันตภัยที่นักวิทยาศาสตร์ได้คาดการณ์ว่าอาจจะเกิดจากภาวะโลกร้อน ไม่ว่าจะเป็น น้ำท่วมโลก การเปลี่ยนแปลงหมุนของโลกหรือการเคลื่อนตัวของแผ่นดินเพื่อปรับสมดุลระหว่างผืนน้ำและแผ่นดิน เป็นต้น

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

หายนะภัยที่กำลังคุกคามโลกใบนี้ อันเนื่องมาจากปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่มาจากน้ำมือมนุษย์ของเรานั่นเอง เราทุกคนจึงเป็นส่วนหนึ่งของทางออกของปัญหานี้ เราจึงต้องลงมือกระทำอย่างจริงจังและในปัจจุบันด้วยทุกหนทางที่มีประสิทธิภาพ เพื่อป้องกันและรักษาโลกใบนี้ที่เราขอเอื้อมมาใช้ อยู่อาศัยและดำรงชีวิตอยู่ชั่วคราว เราจะต้องคืนโลกใบนี้ซึ่งเป็นมรดกของลูกหลานในสภาพที่สมบูรณ์ สาเหตุและหนทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิทยาการสมัยใหม่ต่างๆ มีอยู่ค่อนข้างครบถ้วนแล้วดังที่กล่าวข้างต้นนั้น แต่ขาดการลงมือกระทำอย่างจริงจังจากทุกภาคส่วนทั้งในระดับระหว่างประเทศจนถึงปัจเจกบุคคล ก็ด้วยความเห็นแก่ตัว กิเลส ตัณหา อุปาทานต่างๆ ซึ่งเกาะกินจิตใจ ทำให้ขาดความยั้งคิด การเห็นยั้งจิตใจ จากการทำร้ายธรรมชาติในทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการขโมยธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยและเกินความจำเป็นและปล่อยของเสียคืนสู่ธรรมชาติอย่างยากที่ธรรมชาติจะขจัดได้ในเวลาที่เหมาะสม ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียเป็นลูกโซ่และนำภัยร้ายต่างๆ กลับคืนมาสู่มนุษย์เอง ปัญหาเหล่านี้สามารถแก้ไขได้เมื่อมนุษย์ฟื้นฟูจริยธรรมให้เป็นผู้มีความกตัญญูทศเวทอันเป็นคุณธรรมพื้นฐานของจิตใจ นั่นคือ การรู้ถึงคุณค่า มีความเคารพสิ่งแวดล้อม และคิดที่จะทดแทนคุณ จึงจะทำให้มนุษย์ปฏิบัติต่อธรรมชาติแวดล้อมและมนุษย์ด้วยกันด้วย ความรัก ความเมตตา ความกรุณา มีความรับผิดชอบและเสียสละ มีความเคารพต่อทุกสรรพชีวิตและทุกสรรพสิ่ง เห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งว่าล้วนอิงอาศัยกัน เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนั้นจึงมี เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนั้นจึงดับ (ปฏิจจสมุปบาท) คนทุกคนจึงเป็นหนี้บุญคุณต่อกัน ต่อสิ่งแวดล้อม เราจึงต้องทดแทนคุณต่อธรรมชาติแวดล้อมและการทดแทนคุณต่อธรรมชาติก็เปรียบเหมือนเราได้ทดแทนคุณต่อทุกสรรพชีวิตทุกสรรพสิ่งต่อผู้มีบุญคุณแก่เราและเป็นการรักษาแผ่นดินไว้ไว้ให้คนรุ่นต่อไปในสภาพที่สมบูรณ์อีกด้วย

พระพุทธองค์ทรงเป็นตัวอย่างที่ดีในการแสดงถึงความกตัญญูต่อธรรมชาติแวดล้อม ดังเช่นที่พระองค์ได้ทรงแสดงความกตัญญูทศเวทที่ต่อต้นมหาโพธิ์อันเป็นที่ประทับเพื่อการตรัสรู้ด้วยการจ้องพระเนตรไปที่ต้นมหาโพธิ์เป็นเวลา ๗ วันหรือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ที่พระองค์ทรงเป็นนกอพยพสิ่งแวดล้อม พระองค์ทรงนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมานำเสนอในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยให้ไปในทิศทางที่เหมาะสม แนวคิดของปรัชญานี้คือ ๑) พอประมาณ ทน

ศักยภาพของตน เทคโนโลยี ไม่ทำเกินตัว ๒) มีเหตุผล ไม่ทำตามกระแส และ ๓) มีภูมิคุ้มกัน จริยธรรม คุณธรรม มีการอดออมและพึ่งตนให้มากที่สุดและให้ใช้เทคโนโลยีเท่าที่จำเป็นและทรัพยากร ธรรมชาติเมื่อมีการใช้แล้วฟื้นฟูให้คงเดิม เป็นต้น^{๔๘} และในส่วนพระองค์นั้นทรงประหยัดและใช้เครื่องอุปโภคบริโภคเท่าที่จำเป็น ดังมีผู้กล่าวถึงพระองค์คือ “ในสวนจิตรเนี่ย คนที่ประหยัดที่สุด คือ ในหลวง ประหยัดที่สุดทั้งน้ำทั้งไฟเรื่องฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยเป็นไม่มี”^{๔๙} เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าหากมนุษย์รักและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมก็จะอำนวยประโยชน์และความสุขแก่มนุษย์ด้วยเช่นกันโลกใบนี้ก็จะเป็สถานที่ที่ร่มเย็นสวยงามเจริญตาและสร้างความเจริญใจ ซึ่งจะช่วยพัฒนามนุษย์ให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุดที่ต้องการ นอกจากนี้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็จะให้คุณอันอเนกอนันต์แก่มนุษย์ดังที่กล่าวไว้ใน “วนโรปสูตร” ว่าเราจะได้นุญตลอดเวลาทั้งกลางวันกลางคืน ดังนั้น เราจึงควรลงมือกระทำที่นี้และเดี๋ยวนี้ด้วยเจตคติที่จะทดแทนคุณต่อธรรมชาติ ด้วยการทะนุถนอมและการบำรุงส่งเสริมเพื่อทำให้มนุษย์และโลกอยู่รอดและร่มเย็น และเราทั้งหลายก็ควรช่วยกันทะนุถนอมธรรมชาติอันประเสริฐข้อนี้ “ความกตัญญูกตเวทิตี” ให้ยังคงอยู่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก ด้วยความเสียสละอย่างยิ่งของพวกเราทุกคนตลอดกาลนานด้วยเทอญ

บรรณานุกรม

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ-มหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข้อมูลทุติยภูมิ

หนังสือ

เดวิด คินส์ลีย์ (เขียน), สภาพรรณ ศุภมันตรา (แปล), **นิเวศวิทยากับศาสนา (Ecology and Religion)**, กรุงเทพฯ : บริษัท แปลนพรีนซ์ตั้ง จำกัด, ๒๕๕๒.

^{๔๘} ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล, การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระพุทธานุศาสน์”, การสัมมนาประจำเดือน ๒ กันยายน ๒๕๔๙ เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๖.๓๐ น., ณ ห้องประชุมหรรษานาวี อาคารราชานิวส์โมสโร ทำซังวังหลัง กรุงเทพฯ, จัดโดย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^{๔๙} www.dmc.tv/forum/index.php?showtopic=4106 -, 25 February 2009.

ทวีป ชัยสมภพ (แปล), Susumu Yoda (ผู้แต่ง), **ไตรวิฤต : ปัญหาหลัก ๓ ประการที่กำลังคุกคาม
การอยู่รอดของโลก**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๖.

พันธุบดี เกตวันดี (แปล), By The Earth Works Group, **๕๐ วิธีพิทักษ์และคุ้มครองโลก**, กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์บีบีทู : เอลโล่การพิมพ์, ๒๕๓๔.

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, กรุงเทพฯ : บริษัท
อมรินทร์ พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๓๒.

_____. **ศิลปะศาสตร์แนวพุทธ**, กรุงเทพฯ : คณะศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, กรุงเทพฯ : หจก.สามลดา, ๒๕๕๑.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**, กรุงเทพฯ : บริษัท
สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญ-
ทัศน์, ๒๕๒๕.

อัล กอร์ (เขียน), คุณากร วาณิชวิรุฬห์ (แปล), **An Inconvenient Truth โลกร้อน ความจริงที่ไม่
มีใครอยากฟัง**, นนทบุรี : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, ๒๕๕๑.

บทความ

บิล แมทคิบเบน (เขียน). “สมการใหม่ของ วิกฤตคาร์บอน”, **วารสาร National Geographic (ฉบับ
ภาษาไทย)**, ฉบับที่ ๗๕, ปี ๒๕๕๐, : ๔๓-๔๔.

รายงานการสัมมนา/ การบรรยาย

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล, **การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระพุทธศาสนา”**,
การสัมมนาประจำเดือน ๒ กันยายน ๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๐๐-๑๖.๓๐ น., ณ ห้องประชุมหรรษานาวิ
อาคารราชนวีสโมสร ทำซัง วังหลัง กรุงเทพฯ, จัดโดย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ดร.อาจอง ชุมสาย, **การบรรยายพิเศษ “พระพุทธศาสนาในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม”**, มกราคม ๒๕๕๒
เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๓๐ น., ณ ห้อง ๒๐๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **บรรยายพิเศษของวิชา “สัมมนาพระพุทธศาสนากับวิทยาการ
สมัยใหม่”** ตามหลักสูตรปริญญาเอก แบบ ๒.๑

ราชบัณฑิตยสถาน, การประชุมทางวิชาการของราชบัณฑิตยสถาน เรื่อง “สิ่งแวดลอม : ผลกระทบต่อสังคมไทย”, วันที่ ๑๗-๑๘ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๓๗, ณ โรงแรมรอยัลซิติ้, เนื่องในโอกาสวันสถาปนาราชบัณฑิตยสถาน ครบ ๖๐ ปี

สารนิเทศจาก “World Wide Web (www.)”

กฟผ.ยอมไม่อุทธรณ์กรณีโรงไฟฟ้าแม่เมาะ, www.bangkokbiznews.com/home/detail/business., ๕ มีนาคม ๒๕๕๒.

การวางแผนพัฒนาสิ่งแวดลอมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, [http://guru.sanook.com/encyclopedia/...](http://guru.sanook.com/encyclopedia/) ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๒.

“ดร.อาจอง” เตือนซ้ำเรื่อง “สตอม เซอจ”.ไอทีวิทยาการ, วันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๑ เวลา ๐๘:๕๕ น. www.rssthai.com/reader.php?t=science&r

[highlight.kapook.com/view/23666 - 212k](http://highlight.kapook.com/view/23666-212k), ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

<http://www.rmutphysics.com/charud/specialnews/2/scientist/scientist2/newton.htm>, 26 February, 2009.

www.dmc.tv/forum/index.php?showtopic=4106 -, 25 February 2009.

www.geocities.com/tribasket/cp1.doc, 25 February, 2009.

ปัญหาและแนวทางแก้ไขภาวะโลกร้อนเชิงพุทธ

บุญญาภา กุลศิริไชย

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

ในปัจจุบันเราจะพบว่า ประชาคมโลกได้กล่าวถึงปัญหาภาวะโลกร้อน (Global Warming) หรือภาวะภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง (Climate Change) กันอย่างกว้างขวาง จนการสร้างความหวั่นวิตกไปทั่วโลก และยังนำตั้งข้อสงสัยกันว่า ปัญหาดังกล่าวอาจทำให้เกิดวิกฤตสิ่งแวดล้อมและเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติขึ้นในภูมิภาคต่างๆ ของโลก ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อนซึ่งเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปพบว่า เกิดจากการกระทำของมนุษย์ และการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ ปัจจัยเหล่านี้ต่างมีส่วนเสริมกันและกันและในที่สุดก็นำไปสู่ภาวะโลกร้อนซึ่งส่งผลกระทบต่อมนุษยชาติ บทความนี้ต้องการศึกษาปัญหาภาวะโลกร้อนพร้อมทั้งเสนอแนวทางแก้ไขตามแนวทางของพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ โดยจะอาศัยหลักฐานประกอบและอยู่บนพื้นฐานและหลักของไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักที่เน้นให้มนุษย์เกิดความตระหนักรู้ถึงผลกระทบของการทำลายธรรมชาติที่เกิดจากการสนองความต้องการที่ไร้ขอบเขต โดยมองไม่เห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความเข้าใจที่เกิดจากการตระหนักรู้นี้จะก่อให้เกิดพฤติกรรมที่เกื้อกูลแก่การอยู่ร่วมกันด้วยดีระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อมทั้งมวล และจะส่งผลให้ปัญหาภาวะโลกร้อนที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไขไปพร้อมๆ กัน

โลก (The Earth)

คำว่า โลก (The Earth) ตามพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม ให้ความหมายไว้ว่า สภาวธรรมหรือหมู่สัตว์ กำหนดโดยขอบเขตบ้าง ไม่กำหนดบ้าง แผ่นดินอันเป็นที่อยู่อาศัยของหมู่สัตว์ ในที่นี้หมายรวมเอาหมู่สรรพสัตว์ทั้ง ๓๑ ภูมิใน “โลกธาตุ” ซึ่งหมายถึง แผ่นดิน หรือจักรวาล และยังสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ ดังนี้ ๑) สังขารโลก หรือโลกภายในฝ่ายอัตถนัย ได้แก่ สังขารร่างกายของมนุษย์และสัตว์อันประกอบด้วยกายกับใจ และสภาวธรรมทั้งปวงที่มีการปรุงแต่งตามเหตุปัจจัย ดาว

๒) สัตว์โลก ได้แก่ หมู่สัตว์ในภูมิต่างๆ ได้แก่ สัตว์ในอบายภูมิ มนุษย์ เทวดา และพรหมในชั้นต่างๆ
 ๓) โอกาสโลก หรือโลกภายนอกฝ่ายปรนัย ได้แก่ โลกอันมีในอวกาศ รวมทั้งจักรวาล เทหะวัตถุ พื้นดิน ภูเขา และดวงดาว^๑ เพราะฉะนั้น โลกที่กำลังเกิดวิฤตติอยู่ในขณะนี้หมายถึง โอกาสโลก กล่าวคือ พื้นแผ่นดินที่เราอาศัยอยู่ เป็นโลกทางกายภาพหรือทางภูมิศาสตร์ ที่กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ โอกาสโลกนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อสัตว์โลกและสังขารโลก อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ด้วยเช่นกัน ดังนั้น จึงควรกล่าวถึงประเด็นภาวะโลกร้อนที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ ดังต่อไปนี้

ภาวะโลกร้อนคืออะไรและส่งผลกระทบอย่างไร

วิฤตติการณ์สิ่งแวดล้อมโลกในปัจจุบันคือปัญหาภาวะโลกร้อน (Global Warming) หรือภาวะภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง (Climate Change) หมายถึง การเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิเฉลี่ยของอากาศใกล้พื้นผิวโลกและน้ำในมหาสมุทร^๒ ภาวะโลกร้อนส่งผลกระทบต่อโลกและมนุษยชาติหลายด้าน เช่น ส่งผลกระทบต่อด้านนิเวศวิทยา, ภูมิอากาศ, สังคม, เศรษฐกิจ, สุขภาพอนามัยของมนุษย์ และการดำรงชีวิตของสัตว์ต่างๆ ดังตัวอย่างได้แก่ การละลายของน้ำแข็งและหิมะแถบขั้วโลก ส่งผลให้ระดับน้ำทะเลเพิ่มสูงขึ้น และไหลลงสู่ทั่วโลกทำให้เกิดน้ำท่วมได้ทุกทวีป สภาพอากาศผิดปกติอย่างหนักในหลายพื้นที่ในโลก เช่น ในอินเดีย อัฟกานิสถาน ญี่ปุ่น อเมริกา ซิลิและบริเวณตอนเหนือของยุโรป ทั้งพายุหิมะ ฝนตกหนักและอากาศหนาวเย็นต่ำสุดจนมีอุณหภูมิติดลบ ปัญหาเหล่านี้ทำให้ประชาชนเป็นจำนวนมาก อนึ่ง เมื่อโลกร้อนขึ้นจะส่งผลให้เกิดและเร่งการเจริญเติบโตของเชื้อโรคและศัตรูพืช ทำให้ผลผลิตในภาคเกษตรลดน้อยลง ความมั่นคงทางด้านอาหารของมนุษย์โลกก็ลดลงตามไปด้วย โรคที่พักตัวได้ดีในสภาพร้อนขึ้นจะสามารถเพิ่มขึ้นมาก ทั้งจะมีการติดเชื้อเพิ่มมากขึ้นในโรคมาลาเรีย ไข้ส่า อหิวาตก และอาหารเป็นพิษ ทำให้ในแต่ละปีมีมนุษย์ราว ๑๖๐,๐๐๐ คนต้องเสียชีวิต ที่อยู่อาศัยของมนุษย์ลดน้อยลง เพราะเกิดการกัดเซาะชายฝั่งของน้ำ แนวปะการังถูกทำลาย ธุรกิจท่องเที่ยวทางทะเลที่สำคัญสูญเสียมหาศาล พร้อมกันนี้แผ่นน้ำแข็งที่ละลายมากขึ้นทำให้หิมะขั้วโลกจำนวนหนึ่งต้องจมน้ำตาย ซึ่งศูนย์สำรวจธรณีวิทยาของสหรัฐอเมริกา รายงานว่า ประชากรของหิมะขั้วโลกประมาณ ๒ ใน ๓ จากจำนวนทั้งหมด ๑๖,๐๐๐ ตัว อาจจะสูญพันธุ์ภายในกลางศตวรรษนี้^๓

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม. (กรุงเทพฯ: สือตะวัน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๒.

^๒ ดูรายละเอียดใน <http://www.wikipedia.org> เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๕๒

^๓ ดูรายละเอียดใน <http://๒๐๒.๑๔๓.๑๔๒.๑๗๗/contest/std6/n4.html> (เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๕๒)

แนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดภาวะโลกร้อน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดภาวะโลกร้อนมี ๒ ปัจจัยสำคัญได้แก่ ๑) ปัจจัยจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเกิดจากการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และ ๒) ปัจจัยทางธรรมชาติ ซึ่งจะกล่าวถึงอย่างละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ปัจจัยจากการกระทำของมนุษย์ : การปล่อยก๊าซเรือนกระจก

มนุษย์วัดมาตรฐานทางเศรษฐกิจด้วยความเจริญทางอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการแข่งขันกันพัฒนาประเทศเพื่อก้าวไปสู่ประเทศอุตสาหกรรมให้ได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเหล่านี้ ทำให้ทั่วโลกมุ่งเน้นการพัฒนา ผลักดันการลงทุนด้านอุตสาหกรรมและขยายกำลังการผลิตประกอบกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งประชากรโลกมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้มนุษย์ (กลุ่มผู้ผลิต) ซึ่งมีรากฐานความคิดที่มองว่ามนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติมาตั้งแต่อดีต และถือว่ามนุษย์เป็นผู้ที่จะพิชิตและเข้าครอบครองจัดการกับธรรมชาติได้ตามชอบใจ^๔ (ลักษณะเช่นนี้ทางพุทธศาสนาเรียกว่า มิจฉาทิล्ली)^๕ จึงมีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ อย่างฟุ่มเฟือย ไม่คุ้มค่า ขาดจริย-ธรรมในการใช้ และด้วยความโลภเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว (ลักษณะเช่นนี้ทางพุทธศาสนาเรียกว่า ตัณหา)^๖ มนุษย์พยายามพัฒนา คิดค้นเทคโนโลยีที่สามารถจะนำทรัพยากรมาใช้ให้ได้อย่างรวดเร็วในปริมาณมหาศาล เพื่อให้บรรลุผล ในการผลิตและแข่งขันกันเพื่อต้องการอำนาจความยิ่งใหญ่มาสู่ประเทศของตน (ลักษณะเช่นนี้ทางพุทธศาสนาเรียกว่า มานะ)^๗ ส่งผลให้ทรัพยากรบางอย่างหมดลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะทรัพยากร เชื้อเพลิงจากฟอสซิล อาทิ น้ำมันและถ่านหิน ที่มีการใช้อย่างไม่จำกัด มลพิษจากการคมนาคมขนส่ง ควัน

^๔รากฐานความคิดที่ผิด ว่ามนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ แนวคิดดังกล่าวปรากฏในหลักฐานประวัติศาสตร์ เช่น John Stuart Mill ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในวงการเศรษฐศาสตร์ตะวันตก ได้เขียนไว้ในหนังสือชื่อ Three Essays on Religion ว่า “พลังอำนาจของธรรมชาตินั้น มักจะมีต่อมนุษย์ในลักษณะที่เป็นศัตรู ซึ่งเราจะต้อง ปลูกปล้ำกับมัน ทั้งด้วยกำลังและปรีชาสามารถเท่าที่จะทำได้เพื่อเอามันมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่เรา”

^๕มิจฉาทิล्ली คือ ความเห็นผิด, ความเห็นที่ผิดจากคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี เป็นต้น และ ความเห็นที่ไม่นำไปสู่ความพ้นทุกข์., พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙๖.

^๖ตัณหา คือ ความทะยานอยาก, ความดิ้นรน, ความปรารถนา, ความแสหา มี ๓ คือ ๑) กามตัณหา ความทะยานอยาก ในกาม, ออยากได้อารมณ์อันน่ารักใคร่ ๒) ภวตัณหา ความทะยานอยากในภพ, ออยากเป็นนั่นเป็นนี่ ๓) วิภวตัณหา ความทะยานอยากในวิภพ, ออยากไม่เป็นนั่นไม่เป็นนี่, ออยากพราภพดับสูญไปเสีย., พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๗.

^๗มานะ คือ ความถือตัว, ความสำคัญตัวว่าเป็นนั่นเป็นนี่., พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๙๕.

จากโรงงานในระบบอุตสาหกรรม จึงเป็นเหตุที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงปัญหาการปลดปล่อยสารมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมได้ อีกทั้งมนุษย์ (กลุ่มผู้บริโภค) เมื่อถูกเร้าและถูกชักจูงไปในทางที่จะปรนเปรออายตนะอยู่เสมอ จนเกิดความคุ้นเคยและรุนแรงยิ่งขึ้นๆ โดยไม่รู้จักความพอเพียง (ตัณหา) นำไปสู่การขัดแย้งและแย่งชิงมาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ รวมถึงแข่งขันกันซื้อหาเพื่อสร้างกรอบแนวคิดยึดติดในสิ่งต่างๆ ที่จะสนองตัณหาของตน จนส่งผลให้เกิดกระบวนการสนับสนุนการทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้กับวงจรของผู้ผลิต (มิจฉาทิฐิ) ทำให้มลพิษทางอากาศที่ถูกปลดปล่อยออกสู่ชั้นบรรยากาศจากกลุ่มผู้ผลิตและคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) ก๊าซมีเทน (CH₄) ก๊าซไนตรัสออกไซด์ (N₂O) เป็นองค์ประกอบหลัก โดยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) เป็นก๊าซที่ส่งผลกระทบต่อบรรยากาศโลกมากที่สุด เมื่อก๊าซนี้เพิ่มปริมาณมากขึ้นในชั้นบรรยากาศโลกอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะเป็นตัวการกักเก็บความร้อนจากแสงอาทิตย์ไว้ไม่ให้สะท้อนกลับสู่บรรยากาศทั้งหมด ปรากฏการณ์เช่นนี้เรียกว่า ปรากฏการณ์เรือนกระจก (Greenhouse effect)^{๘๘} เป็นผลให้สภาพภูมิอากาศของโลกเปลี่ยนแปลง (Climate change) เกิดภาวะวิกฤติโลกร้อนขึ้น

จากข้อมูลข้างต้น ทางพุทธศาสนามองว่าพฤติกรรมภายนอกที่มนุษย์ได้แสดงออกมานั้น ล้วนเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในเป็นแรงผลักดัน โดยมีอายตนะ^{๘๙} เป็นจุดเริ่มต้น หากไม่มีการฝึกฝนอบรมให้เข้าใจและปฏิบัติในเรื่องอายตนะอย่างถูกต้องแล้ว มนุษย์ทั่วไปจะถูกชักจูงล่อให้ดำเนินชีวิตในทางที่มุ่งเพื่อเสพสวยโลก เทียวทำการต่างๆ เพียงเพื่อแสวงหารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่ชอบใจ และความสนุกสนานบันเทิงต่างๆ มาปรนเปรอตา หู จมูก ลิ้น ผิวกาย และใจอยากของตน พอกพูนความโลภ โกรธ หลง อันเป็นตัณหา มานะ แล้วก่อให้เกิดความวุ่นวายเดือดร้อน ทั้งแก่ตนและผู้อื่น ดังพุทธพจน์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ฝัสดายตนะ ๖ เหล่านี้ที่ไม่ฝึก ไม่คุ้มครอง ไม่รักษา ไม่สังวร ย่อมเป็นเครื่องนำทุกข์มาให้...ฝัสดายตนะ ๖ เหล่านี้ ที่ฝึกดีแล้ว คุ้มครองดี รักษาดี สังวรดี ย่อมเป็นเครื่องนำสุขมาให้...”^{๙๐}

^{๘๘} พุทธชาติ ทองเอม. ภาวะโลกร้อน มหันตภัยใกล้ตัวมนุษย์. เอกสารวิชาการข้อมูลพื้นฐาน สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ๒๕๕๑, หน้า ๒๓.

^{๘๙} ตามคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ “อายตนะ” มีความหมายหลายนัย เช่น แปลว่าเป็นที่สัมผัสต่อแห่งจิต และเจตสิก คือเป็นที่ที่จิตและเจตสิกทำหน้าที่กัณฑ์, เป็นที่แผ่ขยายจิตและเจตสิกให้กว้างขวางออกไป, เป็นตัวการนำสังสารทุกข์อันยึดเยื้อให้ดำเนินสืบต่อไปอีก, เป็นบ่อเกิด, แหล่ง, ที่ชุมนุม เป็นต้น (ดู วิสุทธิ. ๓/๖๑;สังคห.ฎีกา ๒๒๗)

^{๙๐} ส.สพ. ๑๘/๑๒๘-๘/๘๘.

อีกทั้งการมีรากฐานความคิดที่เห็นผิด (มิจฉาทิฎฐิ) มาโดยตลอดซึ่งเป็นตัวการที่ทำให้มนุษย์สามารถปฏิบัติกรผลาญทำลายธรรมชาติเพื่อการพัฒนาที่ดำเนินมาผิดทางอย่างมหันต์ก็เพราะเกิดมาจากความศรัทธา ความศรัทธานี้อาจเป็นความเชื่อเพราะพอใจในเหตุผลเบื้องต้นของคำสอนนั้น และหรือความเชื่อในความมีเหตุผล หรือลักษณะอันสมเหตุสมผลน่าไว้วางใจของตัวผู้สอนเอง^{๑๑} เมื่อมนุษย์มีความเชื่อว่าเป็นผู้พิชิตและครอบครองจัดการกับธรรมชาติได้ตามชอบใจ พฤติกรรมต่างๆจึงแสดงออกมาในทิศทางการทำลาย พฤติกรรมที่เป็นการทำลายเพื่อการพัฒนาอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยไม่รู้ว่าส่งผลอย่างไรกับสิ่งแวดล้อมโลกในอนาคตบ้างนั้น เกิดจากความไม่รู้จริง ความหลงอันเป็นเหตุไม่รู้จริง (ทางพุทธศาสนาเรียกว่า อวิชชา)^{๑๒} เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ยังต้องวนเวียนอยู่ในวัฏฏสงสาร ทั้ง ๓ โลก อันได้แก่ โลกาสโลก สัตวโลก และสังขารโลกที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นต่อไป

๒. ปัจจัยทางธรรมชาติ

ปัจจัยทางธรรมชาติที่มีผลทำให้อุณหภูมิของโลกสูงขึ้นที่สำคัญ คือปัจจัยทางดาราศาสตร์ (Astronomical Effects) ได้แก่^{๑๓}

๑) จุดดับบนดวงอาทิตย์ (Sunspots) : คือการมีกลุ่มจุดเกิดขึ้นที่พื้นผิวของดวงอาทิตย์ อันเป็นบริเวณที่ไม่มีลมพัดของก๊าซไฮโดรเจนเกิดขึ้น เมื่อมีจุดดับเกิดขึ้นจะมีบริเวณอื่นในดวงอาทิตย์ที่แผ่รังสีเพิ่มขึ้นมากกว่ารังสีที่ลดลงในบริเวณจุดดับ จุดดับบนดวงอาทิตย์ทำให้อุณหภูมิของดวงอาทิตย์ยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้อุณหภูมิพื้นโลกเฉลี่ยสูงขึ้น

๒) การโคจรของโลกรอบดวงอาทิตย์ : ปลายศตวรรษที่ ๑๙ นักคณิตศาสตร์ชาวเซอร์เบีย ชื่อ มิลูติน มิลานโควิตซ์ (Milutin Milankovitch) พบว่า โลกมีการเปลี่ยนแปลงวิถีโคจรรอบดวงอาทิตย์ที่ไม่เท่ากัน การที่โลกได้รับพลังงานจากดวงอาทิตย์ไม่เท่ากันเสมอไป จะทำให้เกิดสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ โลกจะมีอุณหภูมิสูงหรือต่ำสลับกันไปตามแต่สภาวะของโลกที่มีวงโคจร หรือมีตำแหน่งของแกนโลก โดยนับกำหนดระยะเวลาเป็นคาบๆตามแต่ละวงรอบ เรียกปรากฏการณ์เช่นนี้ว่า “วัฏจักร มิลานโควิตซ์ (Milankovitch Cycles)” วัฏจักรนี้มีปัจจัย ๓ ประการ คือ ก) ลักษณะวงโคจร (Orbital Shape) อธิบายว่า โลกโคจรรอบดวงอาทิตย์ในลักษณะที่เป็นวงรีที่แตกต่างกันระหว่าง ๐.๐๐๕ ถึง ๐.๐๕๘ โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของวงรีที่คิดเป็นคาบเวลาทุก ๑๐๐,๐๐๐ ปี ลักษณะ

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม. (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๓.

^{๑๒} อวิชชา คือ ความไม่รู้จริง, ความหลงอันเป็นเหตุไม่รู้จริง มี ๔ คือ ความไม่รู้อริยสัจ ๔ แต่ละอย่าง (ไม่รู้ทุกข์ ไม่รู้เหตุเกิดแห่งทุกข์ ไม่รู้ความดับทุกข์ ไม่รู้ทางให้ถึงความดับทุกข์) อวิชชา ๘ คือ อวิชชา ๔ นั้นและเพิ่ม ๕.ไม่รู้อดีต ๖.ไม่รู้อนาคต ๗.ไม่รู้ทั้งอดีตทั้งอนาคต ๘.ไม่รู้ปฏิจลสมุปบาท., พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๒๔-๓๓๐.

^{๑๓} พุทธชาติ ทองเอม, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖-๓๐.

วงโคจรที่แตกต่างจะทำให้โลกเมื่อเข้าใกล้ดวงอาทิตย์มากกว่าก็จะมีอุณหภูมิที่สูงขึ้น แต่เมื่อไกลออกจากดวงอาทิตย์อุณหภูมิจึงจะลดต่ำลง ข) แกนโลกเอียง (Axial Tilt) อธิบายว่า แกนโลกมีความเอียงที่มากขึ้น ทำให้ขั้วโลกทั้งสองเกิดการเอียงเข้าหาดวงอาทิตย์มากขึ้นหรือห่างมากขึ้นไปอีก ลักษณะดังกล่าวทำให้อุณหภูมิที่เกิดขึ้นบนโลกมีความแตกต่างกันทำให้ฤดูร้อนมีความร้อนเพิ่มขึ้น และฤดูหนาวจะมีความหนาวเย็นมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงองศาของความเอียงจะทำมุมระหว่าง ๒๑.๕ - ๒๔.๕ องศา กับระนาบของวงโคจรโลกรอบดวงอาทิตย์ องศาจะเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เอียงกลับไปกลับมาในระหว่างคาบเวลาของทุกๆ ๔๑,๐๐๐ ปี ค) แกนโลกพลิก (Axial Orientation) อธิบายว่า แกนโลกจะพลิกกลับครบ ๑ รอบระหว่างคาบเวลาทุกๆ ๒๓,๐๐๐ ปี การพลิกตัวของแกนโลกจะทำให้พื้นที่ต่างๆ บนโลกเกิดความเปลี่ยนแปลง ซีกโลกที่เคยหันเข้ารับพลังงานจากดวงอาทิตย์จะได้รับน้อยลง ตรงกันข้ามซีกโลกที่เคยได้รับน้อยก็จะได้รับมากขึ้น

๓) รังสีคอสมิกจากดวงอาทิตย์ : หลักฐานข้อมูลจากการศึกษาวิจัยของ เฮนริค สเวนมาร์ค (Henrik Swensmark) ผู้อำนวยการศูนย์การวิจัยดวงอาทิตย์และสภาพภูมิอากาศแห่ง DANISH NATIONAL SPACE CENTER (ศูนย์อวกาศแห่งชาติเดนมาร์ก) ประเทศเดนมาร์ก (หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๐ หน้า ๐๕) อธิบายว่า รังสีคอสมิกจากดวงอาทิตย์และจากภายในกาแล็กซีเป็นต้นเหตุของภาวะโลกร้อน ดังเช่น การระเบิดของซูเปอร์โนวา โดยรังสีคอสมิกจะมีผลต่อการก่อตัวของเมฆ ถ้ารังสีคอสมิกลงมาถึงบรรยากาศของโลกได้มากจะเกิดการก่อตัวของเมฆมาก เมฆจะสะท้อนแสงอาทิตย์กลับออกไปสู่อวกาศมาก แต่ถ้ารังสีคอสมิกลงมาถึงบรรยากาศโลกน้อย เมฆก็จะก่อตัวได้น้อย ส่งผลให้บรรยากาศของโลกร้อนขึ้น

จากข้อมูลดังกล่าวผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า สาเหตุของการเกิดวิกฤติการณ์โลกร้อน ไม่ว่าจะจากการกระทำของมนุษย์ในการปล่อยก๊าซเรือนกระจก หรือเป็นปัจจัยทางธรรมชาติก็ตาม ถ้ามนุษย์รักษาจิตให้ดำรงอยู่ในอุเบกขา มีใจเป็นกลาง มีจิตที่ราบเรียบเที่ยงตรง ไม่เอนเอียง ไม่ให้ถูกอำนาจกิเลสมีความชอบใจไม่ชอบใจเข้าครอบงำ ก็จะมีสติเห็นตามความเป็นจริงหรือตรงกับสภาวะตามที่เป็นจริง

สาเหตุการเกิดภาวะโลกร้อนจากปัจจัยทางธรรมชาติ ในทัศนะของพระพุทธศาสนามองว่า เป็นไปตามหลักอิทัปปัจจยตา^{๑๔} ทุกอย่างในโลกไม่ได้ดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระ โดยไม่ได้ขึ้นตรงต่อกัน หรือดำรงอยู่แบบแยกขาดจากกัน หากแต่ทุกอย่างนั้นดำรงอยู่ในลักษณะของการอาศัยและพึ่งพากันเป็นปัจจัยเกี่ยวพันกันและกัน วิกฤติการณ์โลกร้อนที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงก็ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ทั้งสิ้น สรรพสิ่งต่างๆสักวันก็ต้องกลับไปสู่รูปลักษณ์เดิมๆที่เคยเป็น (อนิจจัง) ที่

^{๑๔}อิทัปปัจจยตา คือ ภาวะที่มีอันนี้ๆ เป็นปัจจัย, ความเป็นไปตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย, กระบวนธรรมแห่งเหตุปัจจัย, กฎที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี, เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; เป็นชื่อหนึ่งของหลัก ปฏิจจสมุปบาท หรือ ปัจจยการ.,พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๕๖.

เป็นเช่นนี้เพราะว่าสรรพสิ่งนั้นไม่สามารถคงอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอดไป (ทุกขัง) ฉะนั้นเมื่อสรรพสิ่งไม่สามารถคงอยู่ในสภาพเดิมได้ จึงเป็นไปไม่ได้ที่เราจะไปบังคับบัญชา หรือสั่งการให้โลกและสรรพสิ่งนั้นเป็นไปตามความประสงค์ของเรา (อนัตตา)^{๑๕} ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ชี้ให้เห็นว่า “ความจริงแล้ว อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตานั้นเป็นลักษณะสามัญของสิ่งทั้งหลาย เป็นความจริงที่แสดงตัวของมันเองอยู่ตามธรรมดาตลอดทุกเวลา แต่คนทั่วไปมองไม่เห็น ทั้งนี้เพราะเป็นเหมือนมีสิ่งปิดบังคอยซ่อนคลุมไว้ ถ้าไม่เม่นสิการ คือไม่ใส่ใจพิจารณาอย่างถูกต้องแล้วก็ไม่มองเห็น^{๑๖}”

ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวเกี่ยวกับการเสื่อมของโลกและจักรวาลไว้ในกัปปสูตรเช่นกัน โดยรูปแบบของความเสื่อม ความพินาศของโลกและจักรวาล เรียกว่า สังวัฏฏกัป คำว่า “สังวัฏฏะ” แปลว่า ความเสื่อม ความพินาศ และคำว่า “กัป” แปลว่า กาลกำหนดช่วงระยะเวลา สังวัฏฏกัปนั้น มี ๓ ประการคือ อาโปสังวัฏฏกัป (กัปที่เสื่อมเพราะน้ำ) หมายถึงกัปที่เสื่อมเพราะน้ำนับแต่ชั้นสุภิกิณหพรหมลงมา เตโชสังวัฏฏกัป (กัปที่เสื่อมเพราะไฟ) หมายถึงกัปที่ไฟไหม้นับแต่ชั้นอาภัสสรพหลงมา วาโยสังวัฏฏกัป (กัปที่เสื่อมเพราะลม) หมายถึงกัปที่ลมพัดทำลายนับแต่ชั้นเวทฬผลพรหมลงมา หรือหมายถึงช่วงระยะเวลาที่เปลวไฟดับจนถึงมหาเมฆที่ให้กับพินาศ^{๑๗}

ข้อความจากพระสูตรที่นำมาถ้อยนี้ แสดงให้เห็นว่า โลกและจักรวาลจะเสื่อมจนถึงขั้นพินาศมีสาเหตุได้ ๓ ประการคือ พินาศด้วยน้ำ กล่าวคือน้ำท่วมหรือการเกิดอุทกภัยต่างๆ พินาศด้วยไฟเป็นความร้อนอันเกิดจากไฟ หรือความร้อนที่รุนแรง และพินาศด้วยลม ได้แก่ พายุ มรสุมในลักษณะต่างๆ นี้รูปแบบสภาพแวดล้อมโลกและจักรวาลจะเสื่อมโทรมจนถึงขั้นแตกทำลายไป ดังเช่นโลกของเรากำลังประสบอยู่ในปัจจุบันนี้ กรณีแผ่นดินไหวเป็นอีกหนึ่งในบรรดาภัยธรรมชาติอันเป็นผลกระทบของภาวะโลกร้อน ในพระไตรปิฎก พระพุทธองค์ได้ตรัสเหตุที่จะทำให้เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ ๘ ประการ คือ ๑) ลมกำเริบ ๒) ท่านผู้มีฤทธิ์บันดาล^{๑๘} ๓) พระโพธิสัตว์จุติจากดุสิตลงสู่พระนคร ๔) พระโพธิสัตว์ประสูติ ๕) พระตถาคตเจ้าตรัสรู้พระอนุตรตรัสสัมสัมโพธิญาณ ๖) พระตถาคตเจ้าให้พระอนุตรธรรมจักรเป็นไป ๗) พระตถาคตเจ้าปลงอายุสังขาร ๘) พระตถาคตเจ้าปรินิพพานด้วย อนุภาติเสสนิพพานธาตุ เหตุทั้ง ๘ นี้เป็นปัจจัยจะทำให้แผ่นดินไหว^{๑๙} สาเหตุทั้ง ๘ ประการ ปัจจุบันมีเพียง ๒ ประการ

^{๑๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิพนธ์นิพนธ์). พุทธจักรวาลวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๘.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม, หน้า ๗๐/๖.

^{๑๗} อัง. จตุกก.อ. ๒/๑๕๖/๓๘๘, อัง.จตุกก.ฎีกา ๒/๑๕๖-๑๕๘/๔๒๑, วิสุทธิ. ๒/๔๙๖/๕๕.

^{๑๘} ข้อสันนิษฐานของผู้เขียนเกี่ยวกับข้อ ๒) ท่านผู้มีฤทธิ์บันดาลในปัจจุบัน อาจตีความได้ว่า เป็นประเทศมหาอำนาจทางเทคโนโลยีที่สามารถผลิต และใช้เทคโนโลยีที่มีอันตราย เช่น การทดลองระเบิดปรมาณู พลังงานนิวเคลียร์ เทคโนโลยีการปรับเปลี่ยนดินฟ้าอากาศ (High Frequency Active Auroral Research Program) หรือ HAARP อันมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโลก

^{๑๙} ที. มหา. ๑๐/๑๗๐-๑๗๑/๑๑๗-๑๑๘.

แรกเท่านั้นที่เกิดขึ้นได้ในปัจจุบัน ส่วนอีก ๖ ประการหลังนั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้แล้ว ในปัจจุบันนี้เพียงสาเหตุเดียวของความเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศก็ทำความเสียหายให้กับมนุษยชาติมากมายมหาศาลแล้ว ดังเช่นเหตุการณ์แผ่นดินไหวรุนแรง ๗.๙ ริกเตอร์ ที่มณฑลตอนกลางของประเทศจีนในปี ค.ศ.๒๐๐๘ ซึ่งก่อความเสียหายทั้งแก่ชีวิตไปถึง ๘,๖๐๐ คนและสูญเสียชีวิตไปถึงเป็นจำนวนมาก^{๒๐}

ฉะนั้นสิ่งสำคัญมากที่สุดในปัจจุบันนี้ก็คือ มวลมนุษยชาติควรที่จะช่วยกันหาวิธีการลดผลกระทบและรู้จักการปรับตัวเพื่อให้อยู่กับสภาพสิ่งแวดล้อมที่กำลังเกิดวิกฤตนี้ให้ได้ด้วยกำลังสติ และกำลังปัญญา รู้เท่าทันและจัดการทุกสิ่งทุกอย่างให้ตรงตัวเหตุปัจจัยนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

แนวทางแก้ไขภาวะโลกร้อนในปัจจุบัน

ปัจจัยที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ : โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ หลายประเทศทั่วโลกได้ร่วมกันแก้ไขและคำนึงถึงการรักษาระดับความหนาแน่นของก๊าซเรือนกระจกในบรรยากาศให้อยู่ในระดับที่ไม่เป็นอันตรายต่อชีวิตมนุษย์และภูมิอากาศโลก ด้วยการจัดทำอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change : UNFCCC) ในปี พ.ศ.๒๕๓๕ มีหลักการคือ การป้องกันไว้ก่อนด้วยความรับผิดชอบร่วมกันในระดับที่แตกต่างกันบนความเสมอภาค (Common But Differentiated Responsibilities) ต่อมามีการจัดทำพิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) ในปี พ.ศ.๒๕๕๒ มีเป้าหมายให้ประเทศพัฒนาแล้วที่เป็นภาคีสมาชิก ดำเนินการลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกลงอย่างน้อยร้อยละ ๕.๒ ของปริมาณการปล่อยในปี พ.ศ.๒๕๓๓ ให้บรรลุเป้าหมายในปี พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๕^{๒๑}

แต่ละประเทศจึงเริ่มวางยุทธศาสตร์ในการใช้เทคโนโลยีหลายประการร่วมกันแก้ปัญหาภาวะโลกร้อน ตั้งแต่การลดการใช้พลังงานในประเทศ การปรับปรุงโรงไฟฟ้าพลังงานคาร์บอนที่มีอยู่ การเริ่มลงมือใช้พลังงานทางเลือกอย่างจริงจัง การเปลี่ยนมาใช้ระบบคมนาคมสาธารณะมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการรณรงค์ส่งเสริมให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาวิกฤตโลกอย่างจริงจัง เช่น การใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างประหยัด การปลูกต้นไม้ในพื้นที่ว่างเปล่า การร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านและเขตที่อยู่อาศัยให้เป็นแบบอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนบริษัทและห้างร้านต่างๆ ได้รับการส่งเสริมให้นำประเด็นการร่วมแก้วิกฤตโลกร้อนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร รวมทั้งการออกแบบอาคารสำนักงานต่างๆ ถูกกำหนดให้มี building code โดยสร้างแบบแผนการประหยัดพลังงาน^{๒๒}

^{๒๐} ดูรายละเอียดใน <http://shiningjessica.wordpress.com/๒๐๐๘/๐๕/๑๒> เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๕๒

^{๒๑} พุทธชาติ ทองเอม, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑.

^{๒๒} พุทธชาติ ทองเอม, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔.

ปัจจัยที่เกิดจากธรรมชาติ : แนวทางแก้ไขเป็นสิ่งที่เกินกว่าวิสัยมนุษย์จะควบคุมได้ ดังนั้นแนวทางเดียวที่สามารถจะทำได้คือ การค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางดาราศาสตร์ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา เพื่อให้ได้ข้อมูลมาเข้าสู่กระบวนการเตรียมพร้อมรับมือกับธรรมชาติที่จะเกิดขึ้น ด้วยการเตือนภัย การอพยพไปอยู่ในที่ที่ปลอดภัยกว่า รวมไปถึงการเตรียมเสบียงอาหาร เครื่องยังชีพในขณะเกิดภัยพิบัติ

แนวทางแก้ไขภาวะโลกร้อนเชิงพุทธ

ในทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่าการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดังกล่าวข้างต้นเป็นการปรับเปลี่ยนเพียงแค่ว่าพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น แต่ยังมีปัจจัยภายในที่เป็นตัวผลักดันสำคัญในการกระทำของมนุษย์ที่ถือว่าควรทำการปรับเปลี่ยนและพัฒนาอย่างถาวรนั่นก็คือ **การพัฒนาจิตของมนุษย์ให้สูงขึ้น** เพราะการที่มนุษย์แต่ละคนดำรงตนอยู่ในสถานะของความเป็นปุถุชน มีสภาพจิตที่ถูกปกคลุมไปด้วยกิเลสในลักษณะต่างๆ กิเลสที่ดำรงอยู่ภายในจิตของมนุษย์จะเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจอย่างถาวร และแนวทางแก้ไขปัจจุบันเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้แบบชั่วคราวเท่านั้น

การที่มนุษย์จะเกิดปัญญาเห็นความเป็นจริงของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติที่ต้องอิงอาศัยในทางเกื้อกูลแก่กัน มองเห็นครอบคลุมทั่วตลอดระบบความสัมพันธ์ได้นั้น **ต้องเป็นผู้มีจิตที่พัฒนาแล้ว** คุณภาพของจิตที่อยู่ในระดับสูงจะส่งผลต่อพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจที่หลุดพ้นจากกิเลสครอบงำ นั่นคือจะเป็นสภาวะจิตที่รู้เท่าทันต่ออารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง การฝึกฝนและพัฒนาจิตให้มีคุณภาพสูงตามหลักการของพระพุทธศาสนา คือ การใช้ อริยมรรคมีองค์ ๘^๓ เป็นอุปกรณ์ในการพัฒนาจิต องค์ประกอบทั้ง ๘ นี้เป็นส่วนประกอบของทางสายเดียวกัน ต้องอาศัยกันและกัน และต้องปฏิบัติเคียงข้างกันไปโดยตลอด ระบบการฝึกฝนพัฒนาจิตแบบนี้ ชื่อว่า ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ดังพุทธพจน์แสดงความต่อเนื่องกันของกระบวนการไตรสิกขา ว่า

^๓ มรรคาอันประเสริฐมีองค์ประกอบ ๘ อย่างดังนี้ ๑. สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) ๒. สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) ๓. สัมมาวาจา (วาจาชอบ) ๔. สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) ๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) ๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) ๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) ๘. สัมมาสมาธิ (จิตมั่นชอบ). (ข้อ ๑-๒ คือปัญญา, ข้อ ๓-๕ คือศีล, ข้อ ๖-๘ คือสมาธิ)., พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม, หน้า ๒๒๔.

“ศีลเป็นอย่างไร สมาธิเป็นอย่างไร ปัญญาเป็นอย่างไร สมาธิที่ศีลป่มแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาที่สมาธิป่มแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่ปัญญาป่มแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอภัสสะโดยสิ้นเชิงคือ จากกามาสวะ ภาวาสวะ และ อวิชชาสวะ”^{๒๔}

การทำงานเชื่อมโยงกันระหว่างศีล สมาธิ ปัญญา นั้นจะทำงานไปด้วยกัน ประสานกันไปและ เป็นเหตุปัจจัยแก่กัน ไม่แยกต่างหากจากกัน ดังนี้ ๑) ศีล คือการศึกษาที่ฝึกในด้านการสัมพันธ์ติดต่อกับปฏิบัติจัดการกับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางวัตถุและทางสังคม ทั้งด้วยอินทรีย์ต่างๆ และด้วยพฤติกรรมทางกาย วาจา การมีวิถีชีวิตที่ปลอดภัยไร้การเบียดเบียน หรือการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลแก่สังคมและแก่โลก ๒) สมาธิ คือการศึกษาที่ฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความมีเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความขยัน ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความมีปีติอิ่มใจ ความสดชื่นผ่อนคลาย ความรู้สึกพอใจ ทั้งหมดนี้คือ การพัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต ๓) ปัญญา คือการศึกษาที่ฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อที่มีเหตุผล ความเห็นที่เข้าสู่แนวทางของความเป็นจริง การรู้จักหาความรู้ การรู้จักคิดพิจารณา การรู้จักวินิจฉัยไตร่ตรองทดลอง ความรู้เข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การเข้าถึงความจริง การนำความรู้มาใช้แก้ปัญหา และคิดการต่างๆ ในทางเกื้อกูลสร้างสรรค์ ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดภัย ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์^{๒๕}

ฉะนั้นแนวทางแก้ไขวิกฤตการณ์โลกร้อนเชิงพุทธในครั้งนี้นั้นแรกต้องละความเห็นผิดให้ได้ก่อน เมื่อแก้ไขความเห็นให้ถูกต้องแล้ว (ลักษณะเช่นนี้ทางพุทธศาสนาเรียกว่า สัมมาทิฏฐิ)^{๒๖} ตัณหา มานะ ก็จะอ่อนกำลังลง การที่จะทำให้กิเลสตัณหาอ่อนกำลังลง จะต้องเริ่มต้นจากการกินอยู่ให้เป็น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พระนักปราชญ์แห่งยุคปัจจุบัน ท่านกล่าวว่า การฝึกฝนพัฒนาตนเกี่ยวกับปัจจัยสี่ ฟังปฏิบัติตาม หลักอินทรีย์สังวร (การสำรวมอินทรีย์ คือ รู้จักใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจให้เป็น เช่น ดูเป็น ฟังเป็น และสัมผัสเป็น) โภชนะมัตตัญญูตา(ความรู้จักประมาณในการบริโภค

^{๒๔}ที่.ม. ๑๐/๑๑๑/๑๔๓.

^{๒๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม, หน้า ๓๕๑-๓๕๒.

^{๒๖} สัมมาทิฏฐิ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ เห็นอริยสัจจ์ ๔, เห็นชอบตามคลองธรรมว่าทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว, เห็นถูกต้องตามที่ เป็นจริงว่าวัชร์ ๕ ไม่เที่ยง เป็นต้น, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๗.

คือ รู้จักกินพอดีโดยกินด้วยปัญญา) และชาคริยานุโยค(การหมั่นประกอบกรดีนึน แผลมาว่าการประกอบความเพียรเครื่องดีนึนอยู่ หมายถึงว่า ไม่เห็นแก่หลับแค้นอน ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ เมื่อเราดีนึนมีสติ เราก็มาค่านึนระลึกว่า อะไรที่เราควรจะทำ อะไรเป็นกิจไนไตรลึกา แล้วเราก็ทำกิจหน้าทีนึนๆ ด้วยสติทีมีความดีนึนตัวอยู่เสมอ) เพราะฉะนึน เมื่อมีอินทริยสังวร และโภชนเมตตัตถุญตาเป็นฐานแล้ว การดำเนินชีวิตทั่วไปก็จะอยู่ในขอบเขตที่งามและพอดี เกื้อหนุนต่อการทีจะประพฤติปฏิบัติในระดับสูงขึ้นไป ซึ่งก็มาต่อด้วยชาคริยานุโยค พัฒนาการนึนให้เจริญก้าวหน้าตามหลักไตรลึกาทำประโยชน์สุขให้สำเร็จทั้งแก่ตนเองและแก่สังคม หลักธรรมทีเรียกว่า “โภชนเมตตัตถุญตา” เป็นหลักธรรมไนพระพุทธศาสนาทีสำคัญ ควรนำมาใช้ในกรปรับปรุงพฤติกรรมของมนุษย์เป็นอันดับแรก ซึ่งหลักธรรมโภชนเมตตัตถุญตานึนรวมไว้ซึ่งพฤติกรรม จิตใจและปัญญาทีมีการพัฒนาแล้ว นึนหมายความว่า เป็นความรู้จักประมาณไนการบริโภค คือรู้จักบริโภคด้วยความพอดี บริโภคอย่างพอเหมาะด้วยปัญญา พระพุทธศาสนามุ่งสอนให้บุคคลดำรงชีวิตในทางทีเหมาะสมไม่ตึงเกินไป และหย่อนเกินไป การดำเนินกรทุกอย่างให้ค่านึนถึงความพอดีเป็นสำคัญ (ลักษณะเช่นนี้ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา)^{๒๗} โลกปัจจุบันประสบกับปัญหาวิกฤติโลกร้อน เนื่องจากมนุษย์มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป และมากเกินไปทีควรจะเป็น ฉะนึนถ้ามนุษย์ยึดหลักโภชนเมตตัตถุญตาในทุกๆ ด้านแล้ว ก็จะสามารถช่วยลดภาวะโลกร้อนได้

พระพุทธศาสนา ตั้งอยู่บนหลักทีว่า เราไม่ควรทำลาย หรือเป็นเหตุให้ผู้อื่นทำลาย เนื่องจากการเหตุแห่งการไม่ทำลายนึนอยู่ที่จิตของเราทีไม่บริโภคทรัพยากรธรรมชาติด้วยความโลภ ความโกรธ และ ความหลง แนวทางพุทธศาสนาเริ่มต้นด้วยความสงบ และจิตทีราบรื่น มีวิญญานแห่งความกรุณา มีความเมตตาต่อสรรพสิ่ง การปฏิบัติเช่นนี้ จะเพิ่มพูนความรับผิดชอบต่อความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความยุติธรรม ความสมดุล ความสันติ และสร้างคุณค่าต่อธรรมชาติทีจะนำไปสู่ อวิหิงสาวิตก^{๒๘} ส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเท่าทีจำเป็น เพื่อมิให้เบียดเบียนหรือทำลายธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมให้เสียหาย โดยเน้นความเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างยั่งยืน ฉะนึน มาตรการต่างๆ ทางสังคมควรจะเป็นไปในแนวทางแห่งการไม่เบียดเบียน มีมาตรการพิทักษ์

^{๒๗} มัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง, ข้อปฏิบัติเป็นกลางๆ ไม่หย่อนจนเกินไป และไม่ตึงจนเกินไป ไม่ซ้งแหวะทีสุด ๒ อย่างคือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตทกิลมถานุโยค, ทางแห่งปัญญา (เริ่มด้วยปัญญา, ดำเนินด้วยปัญญา นำไปสู่ปัญญา) อันพอดีทีจะให้ถึงจุดหมาย คือความดับกิเลสและความทุกข์ หรือความหลุดพ้นเป็นอิสระสิ้นเชิง ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น สัมมาสมาธิเป็นทีสุด., พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๙๓.

^{๒๘} อวิหิงสาวิตก คือ ความตริตริกในทางไม่เบียดเบียน, ความตริตริกด้วยอำนาจกรุณา ไม่คิดทำความลำบากเดือดร้อนแก่ผู้อื่น คิดแต่จะช่วยเหลือเขาให้พ้นจากทุกข์., พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓๐.

และป้องกันไม่ให้นุญช้เบียดเบียนทำลายธรรมชาติแวดล้อม และมีมาตรการส่งเสริมสนับสนุนการกระทำที่เกื้อกูลแก่ธรรมชาติขึ้นด้วย

ในแง่สังคมเมื่อนุญช้มีจิตสำนึกของการไม่เบียดเบียนกัน มีความเกื้อกูลกัน การทำมาหาเลี้ยงชีพก็จะเป็นสัมมาอาชีพ^{๒๙} มากยิ่งขึ้น เป็นอาชีพที่ช่วยแก้ปัญหา สร้างสรรค์ เกื้อกูลสังคมและธรรมชาติ เมื่อนุญช้ปฏิบัติอย่างถูกต้อง ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ขณะเดียวกันก็ทำให้ระบบสังคมมีอิสระจากการถูกควบคุมครอบงำ ความทุกข์ที่เกิดจากการแก่งแย่งวัตถุก็น้อยลง สังคมก็จะสงบสุขเพราะทุกคนทำตามหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ใจโดยมุ่งหวังประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นกับบุคคลรอบข้าง

บทสรุป

การแก้ไขปัญหาวิกฤติโลกร้อน ตามแนวทางพระพุทธศาสนา จำเป็นต้องแก้ไขทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่อยู่ในตัวมนุษย์เป็นสิ่งแรก ซึ่งถือว่าเป็นแนวทางที่ช่วยแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง ถูกทิศทาง มนุษย์ต้องเปลี่ยนแนวความคิดใหม่ มองธรรมชาติในแง่ระบบปัจจัยสัมพันธ์ คือ สิ่งหนึ่งมีอยู่เพราะอาศัยอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งโดยสังขรณ์ข้อนี้ สรรพสิ่งอยู่รอดได้เพราะอาศัยปัจจัยอื่นดำรงชีวิต ไม่สามารถจะดำรงชีวิตอยู่ได้โดยลำพัง จะต้องพึ่งพาอาศัยอีกหลายปัจจัยจึงจะอยู่รอด ในขณะที่เดียวกัน การทำลายวิถีชีวิตหนึ่งย่อมกระทบต่ออีกหลายชีวิตและหลายมิติ อีกทั้งควรมองธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่มีอุปการคุณต่อมนุษย์ ชุมชน สังคม และโลก จึงจำเป็นที่มนุษย์จะต้องรู้ เข้าใจ และมีความกตัญญูกตเวทิต่อธรรมชาติด้วย

ดังนั้น ด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม ธรรมชาตินั้น จะต้องมีความสัมพันธ์อิงอาศัยเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลแก่กัน และความสัมพันธ์นี้มนุษย์ในฐานะเป็นปัจจัยตัวกระทำมีความสำคัญที่สุดที่จะช่วยให้ระบบความสัมพันธ์บรรลุจุดหมาย จึงต้องพัฒนาตนตามแนวทางแห่งไตรสิกขา ก่อนเป็นอันดับแรก เมื่อนุญช้ได้พัฒนาตนเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ มนุษย์จะมีความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ และจะเป็นมิตรกับธรรมชาติมากกว่าการเป็นนายเหนือธรรมชาติ หรือคิดจะเอาชนะธรรมชาติ เมื่อนุญช้เป็นมิตรกับธรรมชาติ มนุษย์ก็จะไม่เบียดเบียน ไม่เอารัดเอาเปรียบหรือทำลายธรรมชาติ มนุษย์จะเกิดปัญญาที่มองเห็นครอบคลุมทั่วตลอดระบบความสัมพันธ์ทั้งหมด รู้และเข้าใจในการปรับปรุงระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติให้ธรรมชาติอำนวยประโยชน์หรือผลดีแก่ตน โดยไม่เกิดผลเสียหายทั้งแก่ธรรมชาติและตนเอง แทนที่จะเกิดผลในทางเบียดเบียนกัน ก็เกิดผลในทาง

^{๒๙} สัมมาอาชีพ คือ เลี้ยงชีพชอบ เว้นจากเลี้ยงชีพโดยทางที่ผิด เช่น โกงเขาหลอกลวง สอพลอ บีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ เป็นต้น., พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๗๘.

เกื้อกูลกัน พึ่งพาแบบเป็นมิตรซึ่งกันและกัน สามารถทำให้ธรรมชาติเกื้อกูลแก่มนุษย์ได้อย่างยั่งยืน และโดยเฉพาะปัญหาภาวะโลกร้อนที่เกิดขึ้นก็จะได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้องทิศทาง และอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๕๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาคณาจารย์ ธรรมมหาโส (นิธินุญยากกร). พุทธจักรวาลวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พุทธชาติ ทองเอม. ภาวะโลกร้อน มหันตภัยใกล้ตัวมนุษย์. เอกสารวิชาการข้อมูลพื้นฐาน สำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ๒๕๕๑.

ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

<http://๒๐๒.๑๔๓.๑๔๒.๑๗๙/contest/std๖/n๔.html> เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๕๒

<http://shiningjessica.wordpress.com/๒๐๐๘/๐๕/๑๒> ข้อมูลเมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๕๒

<http://www.wikipedia.org> ข้อมูลเมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๕๒

จัดพิมพ์เผยแพร่โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย